

چوارچيۆه ي اساسيى ئازادىي رۆژنامە گەرى لە كوردستانى عىراقدا

تۆژينە وههيه كى به راورد كارييه

كوردستانى نوێ

گەڤيان

مەسەلى

مەسەلى

1

د. گەمال سەعدى

چوارچيۆه ي اساسيى ئازادىي رۆژنامە گەرى لە كوردستانى عىراقدا

د. گەمال سەعدى



چۈرچىۋەدى ياسايسى ئازادىي
رۆژنامەگەرى لە كوردستانى عىراقدا

چۈرچىۋەدى ياسايسى ئازادىي
رۆژنامەگەرى لە كوردستانى عىراقدا

چۈرچىۋەدى ياسايسى ئازادىي
رۆژنامەگەرى لە كوردستانى عىراقدا

دهزگای چاپ و بلا و گردنه و دی



زنجیرەدی پوشتییری

خاوندی نیمه‌یاز: شوکت شیخ یزدین

سەرئۆسەر: بێدەران ئەشەددە خەڵیب

100 101 102

تاوانیشان:

دهزگای چاپ و بلاوکردنه‌ودی ناراس، گهره‌گی خانزاد، هیدولیر

چوارچيۆه ياسايى ئازادىي پۆزنامەگەرى لە كوردستانى عىراقدا

تۆژينەو ەيەكى بەراوردكارىيە

لەلايەن

كەمال سەعدى مستەفا

کتاب: چوارچینوی پاسایی نازایی رۆژنامه گهری له کوردستانی عێراقدا
(تۆزینە و بەکمی بەراوردکارییه)

دانانی: کەمال سەعدی مستەفا

بلاوگراوەی ئاراس - ژماره: ٤٤٥

دەرھێنانی هونەریی ناوهوه: ئاراس ئەکرەم

هەڵبەگری: جەلال ئەلیاس

سەرپەرشتیی چاپ: ناوڕەحمانی حاجی مەحمود

چاپی یەکەم، هەولێر - ٢٠٠٦

له کتێبخانهی گشتیی هەولێر ژماره (٤٧٦) ی سالی ٢٠٠٥ ی دراوه تی

۱- پيشه‌کى

۱-۱ بابەتى تۇزىنەۋدەكە و نامانجەكانى

بەپتى نەم پلانەى خوارەۋە لە بابەتى «چوارچىتەۋى ياساىى نازادىي رۇژنامەگەرى لە كوردستانى عىراقدا» دەتۇزىنەۋە:

تۇزىنەۋەدىكى بەراۋردكارىيە لە نىۋان ياساى فەردەسى و مىسرى و لوبنانى و عىراقى و ھەرمى كوردستاندا.

بۇيە نەم ياساينەمان ھەلبىژارد، چونكە ھەر يەككىيان تاييەقەندىي خۇيان ھەيە. بۇ غوونە، فەردەسا شوپنى سەرھەلەدان و گەشەكردنى نازادىيە گشتىيەكانە، كە نازادىي رۇژنامەگەرى يەككىكە لەوان، لەۋىدا نازادىي رۇژنامەگەرى سەرى ھەلدا و گەشەى كرد تا گەشەتە نەو پەلە و پاىيەدى كە ئەمىرۇ ھەيەتى.

باسادانەرى فەردەسى زياتر لە ھەمىو شوپنى بايەخى بەرتەكخستنى ياساى نازادىي رۇژنامەگەرى داۋە و ياساى رۇژنامەگەرىي فەردەسى ۱۸۸۱/۷/۲۹ ى ھەمىوارگىراۋ يەككىكە لە كۆنترىن ياساكانى رۇژنامەگەرى لە جىيەكاندا كە بۇچوونى نوپى نازادىي رۇژنامەگەرى لە حوكمەكانىدا بەرجەستە كردوۋە.

ھەروەھا ياساى مىسرىمان بۇيە ھەلبىژارد، چونكە خاۋەنى سىستىمىكى ياساىي پىشكەوتوۋە لە بوارى رېتەكخستنى نازادىي رۇژنامەگەرىدا نەگەر بەراۋردى بىكەين لەگەل ياساكانى رۇژنامەگەرىي ولاتانى تىرى عەربىي، ھەروەھا لە ڤوۋى ھونەرى رۇژنامەگەرىشەۋە پىشەنگە.

بەلام ياساى لوبنانىمان بۇيە ھەلبىژارد، چونكە لوبنان لە ڤوۋى پىشكەتەى كۆمەلايەتى و رامىيارى و فېرەجىيەۋە لە ھەرمى كوردستان دەچىت، نەمە و وپراى ئەۋەى كە تاكە ولاتى عەربىيە گشت حوكمەكانى رېتەكخستنى راگەياندىنى لە كۆدىكدا كۆكردۆتەۋە بەتاۋى «ياساى راگەياندن» كە ياساىەكى پىشكەوتوۋە.

لە دوايشدا ياساى عىراقى و ياساى ھەرمى كوردستانى عىراقمان بۇيە ھەلبىژارد، تاكو لە نەغجامى بەراۋردكردنىان لەگەل ياساكانى ئەو ولاتانەى ناومان ھىتان كە پىش نىمە لە كارۋانى نازادى و دىموكراسىيدا سەرەتار بوونە، بۇ ئەۋەى پىتوانىن دەستىشەنى

كەمۇكۇرى و لايەنە بەھىتۇ و لاوازەكانى ياساى خۇمان بىكەين و رىگىا خوش بىكەين بۇ
ياسادانەرى كوردستانى بۇ دەولەمەندىكردن و پشەوكردنى سىستىمى ياساى نازادىي
رۇۋنامەگەرىيان، تاوەكولە كاروانى نازادى و دىموكراسى بەجىن نەمىنەين و سرود بەگەل و
نىشتامان بىگەينەين.

۲-۱ گرىنگى تۇزىتەۋدەكە

سەرەراى ئەمە، دەتوانىن بلىتىن ھۆى بايەخەكەى دەگەرپتەۋە بۇ ئەۋدى كە ئەمىرۇكە لە
جىپاندا سىستىمىكى نۆى سەرى ھەلداۋە، كە لەسەر پىنەماى مافى مرۇف و دىموكراسىيەت
بىيات نراۋە، ئەمەش خۆى لەخۇيدا بەبۇون و بەنەبۇنەۋە لەگەل ھەلپۇاردن دەخولپتەۋە،
چونكە گەل لە رىگىاى ھەلپۇاردنەۋە، نۆپنەرانى خۆى ھەلەدەپۇرئى و نازادىي ھەلپۇاردنىش
ۋادەخۋازى، گەل بەنازادى گوزارشت لەبىرورپاى خۆى بىكات، تاكو نۆپنەرانى خۆى
بەنازادى ھەلپۇرئى، يەكپىك لە ھۆكارەكانى گوزارشتكردن لە بىرورپاش رۇۋنامەگەرىيە.
چونكە رۇۋنامەگەرى كەنالىكى زىندوۋە، بەھۇبەۋە گەل، گوزارشت لە بىر و راى خۆى
دەكات، ئەمەش لە ديارە ھەرە ديارەكانى سىماى كۆمەلگەى دىموكراسى و مەدەنىيە.

ھەرۋەھا رۇۋنامەگەرى بايەخىكى زۆرى ھەيە بۇ دروستكردنى راى گشتى لەسەر
مەسەلە گرىنگەكان و چاۋدېرى كردنى كاروبارەكانى دەزگاكەنى حكومەت لە ۋلاتىكى
دىموكراتىدا.

ئەمەش ماناى ئەۋەدە، كاتىك بەرپرسەكان سەرپىچى لە ياسا دۆكەن يان دەستدرېژى
دەكەنە سەر ماف و نازادىيەكانى گەل دەپن رۇۋنامە و رۇۋنامەنوسان بەدۋاى راستىدا
بىگەرپن و لىپى بىكۆلنەۋە. ئەمەش لە رىگىاى دەستپىشانكردنى كەمۇكۇرى نىش و
كارەكانىيان و ناراستەكردنىيان دەپن بۇ كارى چاك و بەرۋەۋەندى گشتى كۆمەل.

ئەمەش خۆى لەخۇيدا، باشتىن زامەنە بۇ رىگاگرتن لە خراب بەكارھىتانى دەسەلات
لەلايەن حكومەتەۋە، ھەر لەبەر ئەم ھۆبەش نازادىي رۇۋنامەگەرى بەيەكپىك لە نازادىيە
بەرەتپىيەكان دادەنرېت لە كۆمەلگەى شارستانى و دىموكراسىيدا و بەشدارى دەكات لە
چەسپاندن و بەرۋە پشەۋە بىردنى پىرۋسەى دىموكراسىيەت لە رىگىاى فراۋانكردنى زانىبارى
و وشياركردنەۋەى ھاۋۋالاتىيان.

جا لەبەرئەۋەى رۇۋنامەنوسان رۆلىكى زىندوۋ و بەرچاۋيان لە بەخشىنى زانىبارى و
ھوشياركردنى خەلک ھەيە، بۆيە پىۋىستە كارەكانىيان مەكەج بىت بۇ ھەندېك پشەۋەرى

ياسايى و رەفتارى پىشەيى، تاكو بتوانن بەشپەيەكى راست و دروست و بەرپىرسانە، كارەكانيان نەنجام بەن، بۆيە لىكۆلپىنەوئەي «چارچىنەوئەي» ياسايى بۆ ئازادىي رۆژنامەگەرى لە كوردستانى عىراقدا» بەكارىكى پىتويست دەزانم، لە كاتىكدا كە ئەمىر ئىشە لە سەردەمى جىيەنگىيرى و شۆرشى زانپارى و ئىنتەرنىت دەژىن، پىشەي رۆژنامەگەرىش لەژىر نەم كارىگەرىيە زۆر چۆتە پىشەو و رۆژنامەي ئەلكىترۆنى سەرى ھەلداو و رۆژنامەي ياسايى (تەقلىدى) بەرگى نوتى پۆشپو و خۆي خزانەوتە ناو تۆرى ئىنتەرنىتەو و گشت بەرپەستەكان دەبەزىنپت و ھەموو سانسۆرىكىش وەلا دەنپت و لە چاوتروكانىكدا و لەيەك كاتدا لە ھەموو سوچىكى دنپادا دەپىستىرئ و دەپىندىرئ و دەخۆندىرپتەو، نەمەش خۆي لە خۆيدا رىكخستىكى ياسايى نوتى دەوئ.

ھەروەھا، نەم رۆژلەي كە لە كۆمەلگەي دىموكراسىدا بە ئازادىي رۆژنامەگەرى دراو (بەكۆمەلگەي كوردستانىشەو) وەك دەسلەتلىك لەناو كۆمەلدا، نەگەر پىت و بەخرابى و بەبى ھەستكردن بەلپىرسىنەو بەكار بەپىندىرئ، لەوانەيە كۆمەل رووبەرووي گەورەترىن مەترسى بگاتەو، كە نەمەش پىتويستى بەرنگا چارەيەكى ياسايى ھەيە بۆ روو بەروو بوونەوئەي نەم مەترسى.

ھەروەھا ئازادىي وشە، كە گوزارشتكردنە لە ئازادىي بىركردنەو، كە ئازادىي رۆژنامەگەرى بەكىكە لە سىما ھەردەيارەكانى ئازادىي وشە، دەبى ھەموو گرەتپىيەكى بۆ دەستەبەر بكىرئ، بۆيە پەپتويستم زانى «چارچىنەوئەي» ياسايى ئازادىي رۆژنامەگەرى لە كوردستانى عىراق» بابەتى تۆزىنەوئەكەم پىت، جا لەبەرنەوئەي كىتپخانەي كوردى لەرووي سەرچاوەي ياسايى بەزمانى كوردى ھەزارە و سەرچاوە كوردىيەكان بەپەنجەي دەست دەژمىردىن لەچاو سەرچاوەكانى ترى ياسايى، ھەرچەند، نووسىنەوئەي تىزىكى ياسايى و بەزمانى كوردى، بۆ بەكەمجار، ئەركەكەي زۆرە لەچاو نووسىنەوئەي بەزمانى عەرەبى، كەچى سەرەپاي نەمە، نەنجامدانى نەم كارەم بەزمانى شىرىنى كوردى بەنەركىتىكى نىشتمانى و نەتەوئەي زانى، بۆيە سىلم لى نەكردەو.

٣-١ ياساوەكانى تۆزىنەو

دوا بەدواي ھەرسەپنانى بەكىتى سۆقتى و بۆلۆكى رۆژھەلات و ناوابوونى خۆرى رۆژمە دىكتاتۆر و داپلۆستەرەكان و نەمانى نايدىۆلۆژىيەكانيان، كە تاكو سەرەنای نەودەكانى سەدەي پىشوو بەشكى سەرەكى نايدىۆلۆژىي جىيەن بوون، ئەمىر كە سىستىمىكى نوتى

جیهانی له سه ره بیهمای پێزگرتن له مافی مرۆڤ و دیموکراسییهت سه ره هه لداوه و بارودۆخێکی نوێ هاتۆته ئاراوه، نهویش پێزگرتنی ماف و نازادیه گشتیه کانی مرۆڤه به نازادیهی رۆژنامه گهرییهوه.

ههروهها دوا به دوا ته قهیه وهی شۆڕشی زانیاری و گه یاندن و بچموو کبوونه وهی دنیا و بوونی به گوندێکی بچکۆلانه له رێگای ئینتهرنێته وه کۆسپه کان له بهردهم گواسته وهی بیروباوه و هزر نه ما و سانسۆری دهسه لاتداره فاشی و دیکتاتۆره کان و چه مکه کانی «ناسایشی نه ته وهی» و «نیزامی گشتی» و «سه ره ره یی ولات» که نه وان سوودیان له م دهسته ولانه و ده ده گرت و بۆ مه رامی خۆیان به کاریان ده هینا، نه م چه مکه نه باو یان نه ما و ناسایشی جیهانی و سه ره ره یی مرۆڤ جێگای گرتنه وه. بۆیه نه م بارودۆخه نوێیه ی که هاتۆته ئاراوه، وا ده خوائێ ژیرانه و بویرانه و ورد بینه مامه له ی له گه ل به کین تا وه کو له کاروانی نازادی و دیموکراسی و شۆڕشی گه یاندن به جێ نه مینین.

ههروه کو ده زانین، نازادی پێشه کییه بۆ دیموکراسییهت و نازادیهی رۆژنامه گهرییه یه کێکه له و نازادیه یانه، به لکو به هێز تر بیه شیانه، جا بۆ نه وهی به توانین بچینه ناو کرۆکی نه م پێشه که و ته، ده یی یاسا کانی نازادیهی رۆژنامه گهرییه خۆمان به گونجینه ی له گه ل نه م سیسته مه نوێیه ی جیهانییه و نه م شۆڕشه ی زانیاری و گه یاندنه دا، له به ره نه م مه ده سیسته مه من نه م به ته م هه لێژارد.

١-٤ پلانی تۆزینه وه که

دوا ی پێشه کی، به شی دووه م، به شێکی رێگا خۆشه که ره، دا به شمان کردووه بۆ پێنج بر که، له بر که ی یه که مه دا با سمان له چه مکی نازادیهی رۆژنامه گهرییه کردووه. بر که ی دووه می شمان ته رخا ن کردووه بۆ شتوا ز و جو ره کانی رۆژنامه گهرییه و په یوه ندی به غه یری خۆیه وه. بر که ی سێ هه می شمان بۆ می تر ووی سه ره ه لدا ن و پێشه که و ته ی رۆژنامه گهرییه عی راقی ته رخا ن کردووه. ههروهها بر که ی چوا ره می شمان ته رخا ن کردووه بۆ می تر ووی سه ره ه لدا ن و پێشه که و ته ی رۆژنامه گهرییه کوردی. بر که ی پێنج ه می شمان بۆ تی ژری به کانی رۆژنامه گهرییه ته رخا ن کردووه.

ههروهها له به شی سێ هه مه دا، با سمان له رێک خسته یی یاسایی ده ر کاردن و بلا و کردنه وه ی رۆژنامه کردووه. نه م به شه مان دا به شکردووه بۆ خه و ته بر که، له بر که ی یه که مه دا با سمان له سیسته می تا گا کاری کردووه و، له بر که ی دووه می شدا با سمان له سیسته می مۆ له ت و

مدرجه‌کاني ده‌کردن و بلاوکردنه‌وي رۆژنامه‌کردوو و له برگه‌ي ستيه‌ميشدا، باسي
سيستمى بارمته‌ي داراييمان کردوو و له برگه‌ي چواره‌ميشدا باسي ناگاکاري و راگرتن و
هه‌له‌شاندنه‌وه‌مان کردوو و له برگه‌ي پينجه‌ميشدا باسي گله‌انه‌وه و
ده‌ستيه‌سه‌رداگرتنمان کردوو و له برگه‌ي شه‌شه‌ميشدا باسي سانسۆرمان کردوو و برگه‌ي
حه‌وته‌ميشمان بۆ پوخته‌ي ئهم به‌شه‌ تهرخان کردوو.

به‌شي چواره‌ميشمان تهرخان کردوو بۆ سيستم و پرنسيپه‌کاني رۆژنامه‌گه‌ري و
زامنکردني ئازاديي رۆژنامه‌گه‌ري و دابه‌شمان کردوو بۆ سڀ برگه، له برگه‌ي يه‌که‌مه‌دا
باسي سيستمه‌کاني رۆژنامه‌گه‌ريمان کردوو و له برگه‌ي دووه‌ميشدا باسي پرنسيپه‌کاني
رۆژنامه‌گه‌ريمان کردوو و له برگه‌ي ستيه‌ميشدا باسي زامنکردني ئازاديي رۆژنامه‌گه‌ريمان
کردوو.

هه‌روه‌ها له به‌شي پينجه‌مه‌دا، باسي صاف و نه‌رکه‌کاني رۆژنامه‌نووس و تاوانه‌کاني
رۆژنامه‌گه‌ري و ئه‌و به‌رپرسيارتتيبييه تاوانکاربييه‌ي لتي ده‌که‌وتته‌وه‌مان له ميانى دوو
برگه‌دا کردوو. برگه‌ي يه‌که‌هه‌مان تهرخان کردوو بۆ صاف و نه‌رکه‌کاني رۆژنامه‌نووس و
برگه‌ي دووه‌هه‌مان تهرخان کردوو بۆ تاوانه‌کاني رۆژنامه‌گه‌ري و ئه‌و به‌رپرسيارتتيبييه
تاوانکاربييه‌ي لتي ده‌که‌وتته‌وه.

دواى نه‌وه به‌شي شه‌شه‌هه‌مان تهرخان کردوو بۆ کۆتايى و دابه‌شمان کردوو بۆ دوو برگه،
برگه‌ي يه‌که‌هه‌مان بۆ ده‌ره‌نجام و برگه‌ي دووه‌ميش بۆ راسپارده تهرخان کردوو.

۲- دەستىپىگ (تەشەيد)

۱-۲ چەمكى نازادىي رۇزنامەگەرى

لەبەرئەۋەي رۇزنامە ھۆكارتىگە لە ھۆكارەكانى گوزارشىتىردن لە بىرورپا و لەبەرئەۋەش نازادىي رۇزنامەگەرى لىتىگە لە لىقەكانى نازادىيە گشتىيەكان و لەو جوردا بۆتەۋە، بۆيە ئەم بىرگەيە دابەش دەكەين بۇ سى خال.

لەخالى يەكەمىياندا باس لە رۇزنامە و تاييەتەندىيەكانى دەكەين و لە خالى دروۋەمىشدا باس لە نازادىي رۇزنامەگەرى دەكەين و دوايىش لەخالى سىتەپەمدا باس لە گىرنگىي نازادىي رۇزنامەگەرى دەكەين.

يەكەم: رۇزنامە و تاييەتەندىيەكانى

رۇزنامە^(۱) دياردەيەكى كۆمەلايەتى و ئابورىيە و فاكىتەرىكى سەرەكەشە بۇ دروستىكرەنى راي گشتى^(۲) و بەتەنپا نامرازىك نىيە لە نامرازەكانى پىرپاگانەدى كۆمەلايەتى يان وروژاندنى كۆمەلايەتى بەقەد ئەۋەي نامرازىكە بۇ رىكخستى كۆمەلايەتى^(۳). بىن گومان، رۇزنامە تىخىكى دوو دەمە، رىرەۋى نازادىخۋازى دەگىتەبەر و گوزارشى لە ماف و راي گشتى كۆمەلە دەكات و رىگاخۇشكەرىشە بۇ وشىيارىيەكى زياتر و پىشكەوتن، ئەگەر بىيىتە نامرازىك بەدەست خەلكانىكى دىسۆز و پارتە

۱- بەكارى دروستىكرەن و دەرھىنانى رۇزنامە دەگوتىرى رۇزنامەگەرى، ھەرۋەھا بىرىيە لە كۆمەلەك كاشەزى چاپكراو، ھەۋال و بىرورپا و زانىارى و شى بەسۋود بەگشت جۆرەكانىيەۋە لە ھەندى كاتى ديارىكرادا بلاۋدەتتەۋە و لە ۋلاتە پىشكەوتتەۋەكانىشدا، كە لە روۋى شارىستانىيەۋە لە پىشەۋەن و لەۋىدا رۇتى حوكمراننى پىش بەگەل دەستىت و گەل سەرچاۋەي رەۋايەتەيەكەيەتى. رۇزنامە ھۆكارتىگە لە ھۆكارەكانى گوزارشىتىردن لە بىرورپا و كۆزىنەۋەي بىرورپا لە نىۋان تاكەكانى كۆمەلەدا. بۇ زانىارى زياتر پروانە: (رفائىل بىطى، صحافة العراق، اعداد سامى رفائىل بىطى، ج ۱، بغداد، ۱۹۸۵ ص ۲۶.

۲- جون. ار. بىنتر: مقدمة فى الاتصال الجماهيري، ترجمة مركز الكتب الأردني، عمان، ۱۹۹۰ ص ۲۳.

۳- سعد الدين خضر: الرأي العام وقوي التحريك، ط ۱، مطبعة الجمهورية، الموصل، ۱۹۶۸، ص ۹۹.

دھوکراسیسیخواز و سەربەخۆ و دەزگا دەستوربەسەرکان، ھەروەھا لەوانەیانە جەڵەوکیشی
نیشتمان و کۆمەڵ بکات بۆ ئەفامی و ئەزانینیکی زیاتر و ون بوون و چەواشەبوون، ئەگەر
ئامرازێک بێت بە دەستی دەسەلاتدارە داڵتۆستەکانەوە^(١٤).

سەبارەت بەرۆکی رۆژنامە ئایلیۆن دەلی: «ئەواندە لە سێ رۆژنامە دەترسم ئەواندە لە
سەد ھزار سەربازی شەڕکەر ناترسم»^(١٥).

رۆژنامەی راستەقینە بەبێتی بۆچوونی نوێ ئەم تاییەتەندییانەی خوارەوی ھەیە:

١- دەبێ بەشیوەیەکی دەوری بالاوبکرتەو و ماوەکی لە ھەفتەیەک زیاتر نەبێت.
شایەنی ئامارە بۆ کردنە، لە کوردستاندا ھەندێ رۆژنامە ھەموو پانزە رۆژ جارێک یان
دوو رۆژ دەردەچن و پتیشیان دەگوترێ رۆژنامە وەک رۆژنامەی دەنگی میلەت و رۆژنامەی
میدیا و چەندانی تر.

٢- دەبێ بەرپێگایەکی میکانیکی بێت بەرھەم.

لە کوردستانی عێراقدا لە سالانی (١٩٦٤-١٩٧٠) شۆڕشی کورد چەندین رۆژنامەی
نەتییی چاپکراو بەنامەتیری چاپکردنی دەستی و بە دەست نووسراوی لە شاخ ھەبوو،
لەوانە رۆژنامەی (خەبات)، رۆژنامەی (صوت کوردستان)، رۆژنامەی (سەقین)^(١٦).

ھەروەھا تا سالی ١٩٩١ و پتیش راپەرین لە شاخ رۆژنامە و گۆڤاری نەتییی دیکە زۆر
دەروچوو وەک گۆڤاری (نووسەری کوردستان)^(١٧) و (بانگ)^(١٨) و (گەزەل)^(١٩) و
(رۆژنامەی بەرەو کوردستانی)^(٢٠).

٣- دەبێ ژمارەی لە بازاردا زۆر بێ و نرخیشی گونجاو بێت.

٤- جعفر الشیرازی: الصحافة الحرة بين المشروع واللامشروع،

<http://www.annabau.org/nba47/sahafa.htm23/9/2001>

٥- پروانە محەممەد فەریق حەسەن: دەسەلاتی جوارەم، ج ١، چاپخانەی وەزارەتی رۆژنێی، ھەولێر،
١٩٩٨، ل ٩.

٦- پروانە ئەوزاد عەلی ئەحمەد: راپەڕی رۆژنامەگەری نەتییی کوردی، سلێمانی ٢٠٠١، ل ١١
بەدواوە.

٧- ئەوزاد عەلی ئەحمەد: راپەڕی رۆژنامەگەری نەتییی کوردی، سەرچاوەی پتیش، ل ٥٢.

٨- ئەوزاد عەلی ئەحمەد: راپەڕی رۆژنامەگەری نەتییی کوردی، سەرچاوەی پتیش، ل ١١٥.

٩- ئەوزاد عەلی ئەحمەد: راپەڕی رۆژنامەگەری نەتییی کوردی، سەرچاوەی پتیش، ل ٦٨.

١٠- ئەوزاد عەلی ئەحمەد: راپەڕی رۆژنامەگەری نەتییی کوردی، سەرچاوەی پتیش، ل ١٠٨.

۴- دەپى ناوەرۈكەكەي ھەمەرەنگ بېت و ھەمىو بابەتتىكى تىداپىت كە مايدى بايەخ پىدانى راي گشتى بېت نەك گروپپىكى بچووكى ھەلپژاردە.

۵- دەپى بەمەردەوامى لەكاتى ديارىكراوى خۇيدا دەرىچىت^(۱۱).

بەمىجۈرە، رۇژنامەى چاپكراو^(۱۲) لە جىيەئاندا تا دواى داھىئانى ئامىتىر چاپمەنى بەدەرنەكەوت، كە لەلايەن زاناي ئەلمانى گۆتتەرگ لە سالى ۱۴۳۶ داھىئرا.

ئەوہبو، دوابەدواى ئەم داھىئانە مەزىنە، يەكەم رۇژنامەى چاپكراو لە ئەلمانىا لە سالى (۱۵۰۲) بەناوى Neu Zeitung دەرجو^(۱۳). ھەرودھا يەكەمىن رۇژنامە لە رۇژھەلاتى ناوەرەست لە شارى قاھىرە بەناوى (التنبية) بەزىمانى ھەرەبى دەرجو^(۱۴)، لە سالى ۱۸۹۸ يىش يەكەمىن رۇژنامەى كوردى بەناوى (كوردستان) لە لاين (مقداد بەدرخان) ھوہ لە قاھىرە دەرجوہ.

بەمىجۈرە، رۇژنامەگەرى تاكو ئەمىرۇ لە گەشەسەندىن و پىشكەوتىن داپە، بەتايىبەتى لەوہتەى كۆمىپىوتەر و مانگى دەسكرد و سەتەلايت و ئىنتەرنىت داھىئراوہ و ئىستاكە لەسايدى ئەم پىشكەوتنە تەكنۆلۇژىيەدا كارى دەركردن و بلاوكردنەوہى رۇژنامە رۇر ناسان بووہ و جۆز و شىتوازەكانىشى لە جارەن زىاترىوونە.

دووەم: ئازادىي رۇژنامەگەرى

بەدرىئابى مېژوو ھەمىشە ئازادى داخووزىيەكى مرقۇقايدەتى بووہ و گشت خەباتە مرقۇقايدەتتەكانىش لەرژىر دروشمى ئەودا دەرەن^(۱۵).

۱۱- جون. ار. بېنتر: مقدمة الاتصال الجماهيري، سەرچاوى پىشوو، ل ۳۳.

۱۲- يەكەم گۇڧار لە بەرىتانىا بەناوى «دانىيل» لەلايەن دانىيل دىڧو لەسالى ۱۷۰۴ دەرجوہ، پروانە: جون. ار. بېنتر: مقدمة الاتصال الجماهيري، سەرچاوى پىشوو، ل ۸۳.

۱۳- محمد عبدالعزيز منصور: صحافة بني اسرائيل.. صحافة بني اسماعيل، ط ۱، منشورات مكتبة مدبولي القاهرة، بلا سنة نشر، ص ۱۴، ورىا جاف: كاروانتى رۇژنامەگەرى كوردى، چاپى يەكەم، بلاوكراوہكانى دەزگای گولان، چاپخانەى دەرەتەى رۇشنىيى، ھولتەر، ۱۹۹۸، ل ۴-۶.

۱۴- ورىا جاف: كاروانى رۇژنامەگەرى كوردى، چاپى يەكەم، بلاوكراوہكانى دەزگای گولان، چاپخانەى دەرەتەى رۇشنىيى، ھولتەر، ۱۹۸۸، ل ۴-۶.

۱۵- عزيز السيد جاسم: مبادئ الصحافة في عالم المتغيرات، ط ۱، منشورات دار افاق عربية، بغداد، ۱۹۸۵، ص ۵۹.

شایه‌نی باسه، هه‌ولدانی مرۆڤ بۆ نازادییه‌کانی له سه‌ده‌کانی کۆن و ناوه‌راست و نوێدا، بۆ ده‌سته‌به‌رکردنی مافه‌کانی به‌ده‌سکه‌وتنی زانیاری ده‌ستی پێکردوه ئه‌نجا دواى نه‌وه‌ به‌رکردنه‌وه‌ی به‌نازادی دیت و دواتریش داواکردنی مافی به‌نازادی گوزارشکردن له‌پایه‌ی دیت (١٦).

هه‌روه‌کو ده‌زانین، نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری مانایه‌که له مانای نازادییه گشتیه‌کان جودا بۆته‌وه و خه‌لک چهند باوه‌ری به‌مانای نازادییه گشتیه‌کان هه‌یت هه‌نده‌ش باوه‌ری به‌لقه‌کانی ئهم مانایه ده‌یت (١٧).

هه‌روه‌ها گشت ده‌ستور و به‌لگه‌نامه نیشتمانی و جیهانییه‌کان نازادییان له پێشه‌وه‌ی ده‌ربهرین و ئایدیۆلۆژیاوه‌ داناوه و مافی راوه‌رپێشیان به‌مافه‌یکه‌ی نه‌ه‌تی له مافه‌کانی مرۆڤ داناوه (١٨). ئهم به‌لگه‌نامه‌نه له سه‌ره‌تاوه له چوارچێوه‌یه‌کی نیشتمانییدا و به‌ویست

١٦- سفیر محمود شکری: نافذة فکر اعمدة الحريات الخمس وحرية الصحافة.

<http://www.ahram.org/14/10/2001>

١٧- محمد عبدالعزيز منصور: صحافة بني اسرائيل... صحافة بني اساعيل، سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل ١٤.

١٨- شایه‌نی باسه، و تۆزێتیکی زۆر له‌نیوان هه‌رمه‌ندان و سیاسه‌تمه‌داران و رۆژنامه‌نووسان له سه‌رتاپای جیهاندا کراوه بۆ دیارکردنی جزیری نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری. نایا نازادییه‌کی که‌سه‌یه‌یه‌ بێ رامیارى؟! به‌لام به‌ده‌رجوونی جاپیسی گه‌ردوونی مافی مرۆڤ له ١٩٤٨/١٢/١٠ و ده‌قنووسکردنی مافی نازادیی بیرو را ده‌ربهرین له ماده‌ (١٩) دا و جه‌شکردنی په‌یمانی نیوده‌وله‌تی ١٩٦٦/١٢/٦ بۆ مافه‌ شارستانی و رامیاریه‌کان له‌سه‌ر دانانی ئهم مافه‌ به‌مافه‌یکه‌ی رامیارى، هه‌روه‌کو له ده‌قی بره‌گی دووه‌می ماده‌ (١٩) ی ئهم په‌یماننامه‌یه‌دا هاتوه، ئهم و تۆزێکه‌یه‌که‌که‌راوه‌وه، که‌ ئهمه‌ی خواره‌وه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی «٢- هه‌موو که‌س مافی نازادیی ده‌ربهرینی هه‌یه و ئهم مافه‌ نازادیی تۆزێنه‌وه له زانیاری و هه‌ری هه‌ربه‌تیک بێت و وه‌رگرتن و گواسته‌نه‌وه‌ی بێ گه‌ردانه‌ سنور و نه‌ویش به‌زاربێت یان به‌نوسین یان به‌چاپکردن، له قاته‌یه‌کی هه‌نهری دا بێ یان به‌هه‌ر شتێکه‌ی تر که‌ خۆی په‌سندی بکات».

شایه‌نی ئاماژه‌ بۆکردنه، مافه‌مه‌ده‌نی و رامیاریه‌کان که‌ ئهم په‌یماننامه‌یه‌ له‌ خۆی گرتوونه له ١٩٦٦/١٢ پێشکه‌شی ئه‌ندامانی رێکخه‌راوی نه‌ته‌وه‌یه‌که‌گرتووه‌کان کرا بۆ په‌سندکردنی، و دوا‌به‌دواى ته‌واوبوونی رێژه‌ی یاسایی له ١٩٧٦/٣/٢٣ به‌رکار به‌و، عێراق بیه‌یتی یاسای ژماره (١٩٣) ی سالی ١٩٧٠ په‌سندی کردوه، ئهم یاسایه له رۆژنامه‌ی (الوقائع العراقية) ژماره (١٩٢٧) ی ١٩٧٠/١٠/٧ بڵاوکراوه‌ته‌وه و له‌و ساوه به‌ به‌شێک له یاسای نیوده‌وله‌تی =

و تازه‌زویه‌کی نیستمانییه‌ی ته‌واووه ده‌رچوون و شۆرشه‌کان گوزارشتیان لتی کردو دواتر له‌نیو ده‌ستووردا نووسرا^(۱۹).

یون و ناشکرایه، نازادیی بیرکردنه‌وه و گوزارشتکردن ناوه‌رۆکینگ و واتایه‌کی سروشتیی نازادییه، چونکه مۆژ به‌پیتی سروشتی پشکپانه‌کی بوونه‌وه‌ریکه بیرده‌کاته‌وه و مافی نازادیی گوزارشتکردنیش رووی هه‌میی بیرکردنه‌وه‌یه^(۲۰).

مافی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری واته په‌یداکردنی زانیاری له هه‌ر سه‌رچاوه‌یه‌ک و گواسته‌وه‌ی و ئالوگۆزکردنی و مافی بلاوکردنه‌وه‌ی بیرورا و ئالوگۆزکردنی به‌بێ کۆت و مافی ده‌رکردنی رۆژنامه و دانه‌نانی هیچ سانسۆریکی پشینه‌ له‌سه‌ر نه‌و به‌ره‌مه‌مانه‌ی رۆژنامه بلاویان ده‌کاته‌وه، مه‌گه‌ر له سنووریکی زۆر ته‌سک نه‌ییت^(۲۱).

ئه‌مه‌و له هیچ پارچه‌یه‌کی گۆی زه‌وی نازادییه‌کی بێ سنوور نییه، سه‌ره‌رای ئه‌م هه‌موو ئه‌یه‌یاکردنه‌ی که له تارا‌دایه^(۲۲)، بۆ نمونه له ولاتانی وه‌کو سوئیسرا و فه‌رنسا و

«داده‌ئزیت و هیزی یاسایی هه‌یه و به‌رزتره له بنجینه‌کانی یاسای ناوخۆ ناییت له‌گه‌ڵی ناکۆک بن. هه‌ر بۆیه ده‌ستووری گشت ولاتانی جیهان ده‌قنوسی مافی نازادیی راده‌برین و رۆژنامه‌گه‌ریی کردووه و وه‌ک مافیکی رامیاری و به‌ره‌نی له مافه‌کانی مۆژ دانی پێدا‌دانه‌وه.

ه‌روانه: حقوق الانسان ۱- میثاق واعلان وتعهدان دولیان و بروتوکول- مجلة الحقوقی- السنة الاولى العدد ۱ كانون الاول، ۲۰۰۰ ص ۹۳-۱۱۷، وحرية الصحافة تزدهر في الموائيق وتراجع في التطبيق: http://www.arabia.com23/9/2001، و رودنی. أ. سموللا: حرية التعبير في مجتمع مفتوح، ترجمة كمال عبدالرزاق، ط ۱، منشورات الجمعية المصرية لنشر المعرفة والثقافة العالمية، القاهرة، ۱۹۹۵، ل ۵۰۷ بکه.

19- Mise en oeuvre du Droit international Humanitaire et du Droit international des Droits de l'Homme, Une comparaison par Marco Sassoli Annuaire suisse de droit international 1987 p 26.

۲۰- عزیز السید حاسم: مبادی الصحافة في عالم المتغيرات، ص ۵۹.

۲۱- اسامة الكاشف: تشريعات الصحافة العربية، http://www.arabia.com14/10/2001

۲۲- شایه‌نی یاسه، به‌رئوه‌یه‌ری رتیکه‌خراوی په‌رووه‌ده و رۆشنییری و زانیاری نێوده‌وله‌تی (یونسکو) سه‌ر به‌نه‌مه‌وه یه‌که‌گرتووه‌کان کوشیرو ماتسورا له‌مبارده‌یه‌وه گوتیه‌تی: «جینگه‌ی داخه، که نه‌مۆکه سه‌د ولات تا‌کو ئه‌ستا راده‌برینیان تیدا نییه» هه‌روه‌ها له دێژیه‌ی سه‌ه‌که‌یدا گوتیه‌تی: «نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری له‌م ده‌ ساڵه‌ی دواییدا له زۆر ناوچه‌ی جیهاندا خراپ نه‌بووه»

/new/issue/derasat /sub/ org.http://www.almashreq، http://www.aljazra23/9/2001 L.htm2/12/2001

بهرستانیا و نهمه‌ریکا نه‌وپه‌ری نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری هه‌یه و سانسۆر له‌سه‌ر بلاوکردنه‌وه نیه، به‌لام به‌رپرستی هه‌یه نه‌گه‌ر نه‌و نازادییه پیشیل کرا. هه‌روه‌ها نازادی له به‌رهدا به‌ستراوه‌ده‌وه به‌رپرستی، بۆیه هیچ نازادییه‌ک به‌یق به‌رپرستی نیه (٢٣).

که‌واته سه‌ره‌رای نه‌وه‌ی که نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری له ده‌ستوردا زامن کراوه، هیچ رۆژنامه‌یه‌ک نازاد نیه له بلاوکردنه‌وه‌ی زانیاریی چه‌واشه‌کاری یان نازاره‌خش یان زیانبه‌خش به‌ناو و ناوبانگ و نابروی هه‌ر که‌ستیک یان کۆمه‌لێک یان ده‌زگایه‌ک. جا چ به‌نه‌نقه‌ست بێت یان له نه‌نجامی که‌سته‌رخه‌می یان به‌رنکه‌وت بێت (٢٤). چونکه نازادیی رۆژنامه‌نووس به‌شیکه له نازادیی که‌ستیک ناسایی و نابین ته‌جاووزی، بکات مه‌گه‌ر به‌پتی یاسایه‌کی تایبته نه‌بێت (٢٥).

له راستیدا، دوو سیستمی چاودێری و سانسۆر هه‌یه، یه‌کیان خۆپارێزیه: Preventif نه‌وه سانسۆری پیش ده‌رجوونی رۆژنامه‌یه. نه‌وی تریان، سانسۆری دواي بلاوکردنه‌وه: که بریتیه له به‌رپرستی رۆژنامه‌گه‌ری، نه‌ویش نه‌گه‌ر به‌چه‌واشه و خراپه نازادییه‌که به‌کار هێنرا.

له کۆتاییدا ده‌لێین، چه‌مکی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری چه‌مکیی ڤوون و ناشکرانییه و گه‌لێک که‌لێنی له لایه‌نی نایدیۆلۆژیا و رامیاری و یاسایی بگه‌ر له لایه‌نی زمانه‌وانیشه‌وه تێدايه، نه‌مه‌ش وایکردوه که یاسازانان له‌سه‌ر پێناسه‌یه‌کی وردی دیاریکراو یه‌ک را نه‌بن.

شایه‌نی ناماوه‌بوکردنه، چه‌مکی (نازادی) خۆی له‌خۆیدا له تیۆریکه‌وه بۆ تیۆریکی تر ده‌گۆڕی. نازادی له تیۆریانینی سه‌رمایه‌داریدا جیاوازه له تیۆریانینی سۆسیالیزمدا، هه‌روه‌ها نازادی له نایینی ئیسلامدا سروشتیکێ تایبه‌تی هه‌یه جیاوازه له هه‌ردوو تیۆریانینی سه‌ره‌وه. نه‌م تیۆریانینه جیاوازه‌ش کاردانه‌وه‌ی ده‌بیت به‌سه‌ر نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریدا، به‌تایبه‌تی نه‌و پرینسیپانه‌ی له جیهاندا هه‌ن سه‌باره‌ت به‌به‌ستنه‌وه‌ی

٢٣- محمد ناجی عمایرة: حرية الصحافة رؤية الواقع

<http://www.alwatan.comgraphics/2001may/1816/heads/ot6.htm6/10/2001>

٢٤- ف. فريزر، بوند: مدخل الى الصحافة، ترجمة راجي صهيون، ط١، منشورات مؤسسة فرانكلين للطباعة والنشر، بيروت، مطابع مؤسسة أ. بدران وشركائه، بيروت، لبنان، ١٩٦٤، ص ٤٠٥.

٢٥- حسن الفكاهاني وعبدالمعتم حسيني: الموسوعة الذهبية للقواعد القانونية التي قررتها محكمة النقض المصرية، ط١، ج٦، منشورات الدار العربية للموسوعات، القاهرة، ١٩٨٢، ل ٦٨٣.

نازادی بهه‌ندیگ کۆت و به‌ندی دیاریکراو لیک جیاوازن (۲۶).

له راستیدا ناکۆکییه‌کی قول و به‌ره‌تی هه‌یه له نێوان چه‌مکی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری له ولاته سه‌رمایه‌داره‌کان و له نێوان لۆجیک و چه‌مکی رۆژنامه‌گه‌ری له یه‌کێتی سۆقیتی، بۆیه جیاوازی رۆلی رۆژنامه‌گه‌ری له هه‌ردوو سیستیدا گه‌وره‌ترین به‌لگه‌یه بۆ قوولی جیاوازیی تیروانیی هه‌ردوو کۆمه‌لگه‌دا بۆ رۆل و فه‌رمانی رۆژنامه‌گه‌ری له‌ناو کۆمه‌لدا، بێ گومان نه‌مه‌ش ناکامی جیاوازیی چه‌مکی نازادی و سۆلکداریتی و رۆلی تاکه له‌ناو کۆمه‌لدا له هه‌ر یه‌کێک له سیستمی سه‌رمایه‌داری و سیستمی سۆسیالیزمدا (۲۷) هه‌رچه‌نده ته‌مۆ نه‌و چه‌مکه سۆقیتییه به‌سه‌ر چووه، چونکێ له پراکتیزه‌کردندا سه‌رکه‌وتوو نه‌بوو، نازادییه‌که‌ش ته‌نها به‌ناو بوو، به‌لام بێ ناوه‌رۆک بوو.

سێیه‌م: گرنگیی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری

نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری یه‌کێکه لهو بابته گرنگانه‌ی که هه‌میشه لای رای گشتی و کۆمه‌لگه‌ی دیموکراسییه‌وه جێگای بایه‌خ بووه، چونکه نازادیی وشه سه‌ره‌تای دیموکراسییه‌ته (۲۸). هۆی بایه‌خدان به‌نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری له‌م سه‌ده‌یه‌دا ده‌گه‌رێته‌وه بۆ سیستمی نوێی جیهانی و بلاو بوونه‌وه‌ی سیستمی دیموکراسی به‌شێوه‌یه‌کی به‌رفراوان له جیهاندا، نه‌و سیستمی که به‌سروشت له‌سه‌ر پرنسیپی «هۆکمرانیی گه‌ل له رێگای گه‌له‌وه» دامه‌زراوه و هه‌ر له پێشه‌وه گریانه‌ی نازادیی هه‌لێاردنی لێ ده‌کری و نه‌م نازادیی هه‌لێاردنه‌ش بێ گومان گریانه‌ی نه‌وه‌ی لێ ده‌کری که گه‌ل به‌نازادی گوزارشت له بیرورای خۆی بکات، جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی رۆژنامه‌گه‌ری گرنگترین هۆکاری نوێیه بۆ گوزارشتکردنی بیرورا، بۆیه پیاده‌کردنی نه‌م نازادییه له‌لایه‌ن گه‌له‌وه له دیارده هه‌ره دیاره‌کانی سیستمی دیموکراسییه (۲۹).

له سیستمی دیموکراسیدا، دواي نه‌جیامدانی پرۆسه‌ی هه‌لێاردنی نوێنه‌رانی گه‌ل بۆ

۲۶- حرية الصحافة تزدهر في المواثيق وتراجع في التطبيق: <http://www.arabia.com23/9/2001>

۲۷- د. سلوى ابو سعده: الصحافة في الاتحاد السوفيتي، ط ۱، منشورات دار الموقف العربي للصحافة والنشر والتوزيع، مطبعة الفجر، القاهرة، بلا سنة نشر، ص ۲۵.

۲۸- حرية الصحافة: النص الكامل لمناقشات مجلس الشعب المصري حول حرية الصحافة، ملحق مجاني مع العدد الأول من مجلة الشباب (۵) ديسمبر ۱۹۷۲، ل ۱۶.

۲۹- د. عبدالله اساعيل البستاني: حرية الصحافة، ط ۱، القاهرة، ۱۹۵۰، ص ۱.

نه‌نجوومه‌نی یاسادانان و نه‌و نه‌نجوومه‌نانه‌ی که سه‌روک و نه‌ندامه‌کانی له‌ ڕێگای هه‌لبژاردنه‌وه‌ ده‌ستیشان ده‌کری و ده‌ک نه‌نجوومه‌نی هه‌لسوراندنی خۆجێیی (مجالس الادارات المحلية) و نه‌نجوومه‌نی شاره‌وانی و گه‌ل له‌ ڕێگه‌ی ڕۆژنامه‌ و که‌ناله‌کانی تری راگه‌یانده‌وه‌ ده‌بێته‌ چاودێر به‌سه‌ر کاروباره‌کانیانوه‌ و له‌و ڕێگایه‌وه‌ گوزارشت له‌ بیرورای خۆی ده‌کات. نه‌مه‌و سه‌ره‌رای کۆتایی هاتنی پرۆسه‌ی هه‌لبژاردن نه‌و په‌یوه‌ندییه‌ هه‌ر ده‌مێنێ که‌ پێشتر به‌ئامانجی خۆ پالۆتن و پرۆپاگانده‌ له‌ نێوان گه‌ل و نه‌و نۆینه‌رانه‌دا دروست بووبوو، بۆیه‌ هه‌ر یه‌کێک له‌ تاکه‌کانی گه‌ل له‌ ڕێگای نه‌م که‌ناله‌دا موخاسه‌به‌ی نه‌و که‌سانه‌ ده‌کات که‌ پێشتر متمانه‌ی پێدابوون. هه‌ر بۆیه‌ له‌ ده‌ستووری زۆر ولاتانه‌دا ڕۆژنامه‌گه‌ری ناوی لیتراره‌ ده‌سه‌لاتی جه‌ماوه‌ری^(٣٠)، نه‌نانه‌ت هه‌ندێ که‌س به‌ده‌سه‌لاتی چواره‌م ناوی ده‌به‌ن^(٣١) له‌به‌ر نه‌و ڕۆژه‌ی که‌ هه‌یه‌تی له‌ ناراسته‌کردنی رای گشتی و به‌سه‌رکردنه‌وه‌ی کاروباری حکومه‌ت و به‌ده‌رخستنی راستیه‌کان، هه‌رچه‌نده‌ هه‌ندێ که‌سیش هه‌ن نه‌م رایه‌ رده‌ت ده‌که‌نه‌وه‌ و ده‌لێن ناکی ڕۆژنامه‌گه‌ری به‌ده‌سه‌لاتی چواره‌م ناوه‌ده‌ بکه‌ین، چونکه‌ له‌ رووی یاساییه‌وه‌ تاکو نێستای له‌ ده‌ستووری هیچ ولاتیکه‌دا به‌ده‌سه‌لاتی چواره‌م ناوی نه‌براه‌، هه‌روه‌ها له‌رووی نرخ‌دانانیشه‌وه‌، دانانی به‌ده‌سه‌لاتی گشتی له‌ پله‌ و پایه‌که‌ی که‌م ده‌کاته‌وه‌، هه‌تله‌ریش به‌قوتابخانه‌ی جه‌ماوه‌ر وه‌سفێ کردوه‌ و ده‌لێ: «ڕۆژنامه‌گه‌ری قوتابخانه‌یه‌که‌ جه‌ماوه‌ر زانیاری ڕۆژانه‌ی لێ وه‌ وه‌رده‌گری»^(٣٢).

٣٠- پروانه‌ مাদده‌ (٢٠٦) له‌ ده‌ستووری میسرێ سالی ١٩٧٠ که‌ تیایدا هاتوه‌: «ڕۆژنامه‌گه‌ری ده‌سه‌لاتیکی جه‌ماوه‌رییه‌ و کار بۆ په‌یامی خۆی ده‌کات به‌و شێوه‌یه‌ی که‌ له‌ ده‌ستور و یاسادا دیاریکراوه‌» هه‌روه‌ها له‌ یاسای ڕێکخستنی ڕۆژنامه‌گه‌ری میسرێ ژماره‌ (٩٦)ی سالی ١٩٩٦ دوویاتی کردۆته‌وه‌ و له‌ مাদده‌ (١)دا هاتوه‌: «ڕۆژنامه‌گه‌ری ده‌سه‌لاتیکی جه‌ماوه‌رییه‌ کار بۆ په‌یامی خۆی به‌به‌رپرسایه‌تییه‌وه‌ ده‌کات و له‌ خزمه‌تی کۆمه‌لدا گوزارشت له‌ روه‌ته‌ جیاجیاکانی رای گشتی ده‌کات و به‌شداری له‌ دروستکردن و ناراسته‌کردنی ده‌کات له‌ ڕێگای ئازادی پادهره‌ین و پرۆسه‌ی رهنه‌گرتن و بلاوکردنه‌وه‌ی هه‌والدا...».

٣١- ادیب مروة: الصحافة العربية نشأتها وتطورها، ط١، منشورات دار مكتبة الحياة، بیروت، لبنان، ١٩٩١، ص ٩٩. وحامد محمد علی: حول الاعلام والاعلام الاسلامی، ط١، منشورات مكتب الاعلام لاتحاد الاسلامی فی کوردستان، مطبعة الثقافة، اربیل، ١٩٩٨، ص ٧-٩. وکمال سعدي: السلطة الرابعة، ط١، مطبعة الثقافة، اربیل، ٢٠٠١، ص ٣.

٣٢- ادیب مروة: الصحافة العربية نشأتها وتطورها، سهرجاهی پیتسور، ل ٩٩.

بەرای ئێمە، ئەو کاتە رۆژنامەگەری دەبێتە قوتابخانە و گەل زانیاری لێ وەرەگرێت، کاتێک نازادبێت. ئەک نامرازێک بێت بە دەست دیکتاتۆر و فاشستەکان بۆ پرۆپاگاندا و چەواشەکردن.

ئێنجا بۆ ئەوەی رۆژنامە ئەو پەیامەى کە هەلیگرتوو بەتەواوەتى جێبەجێی بکات، دەبێ بەرلە هەموو شتێ ئابروى خۆى بپارێزێت، ئەو رۆژنامەیدى ئابروى خۆى نەپارێزێت ناکرێت جەماوەر رێز لە بیروپاگانى بنێت هەرچەندە بشیخوێنێتەو (٢٣).

رۆلى رۆژنامەگەری بەپێى کۆمەڵ و رێتیی سیاسى دەگوزێت، بۆیە لە ولاتە دیموکراتەکاندا، رۆژنامەگەری بەهەموو شتێ و جۆرەکانەو ئاویەى کۆمەڵە و کۆمەڵ کاری تێ دەکات و ئەویش کاردانەوێ بۆسەر کۆمەڵە دەبێت و حالەتى کۆمەڵسان بۆ دەردەخات (٢٤).

بەلام لەو ولاتانەى کە دیموکراتى راستەقینەى تێدا نییە و دەسلەتارى گشتى هەلقولایى جەماوەر نییە، رۆژنامەگەری ئەو رۆلەى نییە و ناشیێت.

بۆ نمونە، لە عێراقدا، بەپێى ماددە (٢٦) ی دەستوری سالى ١٩٩٠ هەفتا نازادى پادەربەین و بلاوکردنەو کەفالهت کراوە، کەچی لە واقیعدا حکومەت رێگا بەنازادى پادەربەین و نازادى رۆژنامەگەری نادات و بەکردەو ئەمەى هەلەوشاندۆتەو و حکومەت و حزبى بەعس دەستی بەسەر گشت کەنالهکانى راگەیاندى چاپکراو و بیستراو و بینرا و داگرتوو و بۆ پرۆپاگانداى خوێبان بەکاربان دەهێت و دەرەتێ بێر و بۆچوونى جیاواز نادەن. بەپێى راپۆرتى (Freedom House) لە عێراقدا دەست بەسەر ٩٨٪ ی نازادى رۆژنامەگەریدا گیراوە (٢٥).

هەرۆهە رۆژنامەگەری رۆتیکى گرنگى هەیە لە پەرەپێدانى کۆمەڵایەتى و پامبارى و رۆشنیرى و ئابوورى و وروژاندنى هەستى نەتەواپەتێ و بەرەو پێشەو بەردى کۆمەڵ (٢٦).

٢٣- د. فیس الیاسرى و د. سۆدد القادری و بونس الشکرچى: الفنون الصحفية، دار الحکمة للطباعة والنشر، بغداد، ١٩٩١، ص ٢٠.

٢٤- ادیب مروة: الصحافة العربية نشأتها وتطورها، سەرچاوەى پێشوو، ٩٩٠، هەرۆهە arabia.com/life/articlearabic11/11/2001.

٢٥- Stute Spel Rprt on Human rights in Iraq راپۆرتى سالاى وەزارەتى دەرەوێ ئەمەریکا ٢٠٠١/٢/٢٦ - تایبەت بەمافەکانى مرۆف، تۆزى ئێنتەرنێت، http://www.ajeel.com. ٧/٥

{ ٢٠٠١ }

له‌سه‌ر ناستی جیهانی‌شدا، ده‌توانین بلتین، کۆتایی هاتنی جه‌نگی جیهانیی دووهم (۱۹۳۹-۱۹۴۵) و دامه‌زانی نه‌ته‌وه یه‌ک‌گرتوه‌کان له‌ سالی ۱۹۴۵ ده‌رفه‌تیکێ ژێپه‌ین بوو بۆ به‌ده‌رخستنی ئازادیی رۆژنامه‌گه‌ری له‌سه‌ر ناستی جیهاندا له‌ رینگای ده‌رکردنی جاری گه‌ردوونیی مافی مرۆڤ له‌ ۱۰/۱۲/۱۹۴۸دا که‌ ئازادیی رۆژنامه‌گه‌ری زامن کردووه‌ و له‌ ماده‌ (۱۹) ده‌قنووسی کردووه‌ که‌ ده‌لێ: «هه‌موو که‌سیک مافی ئازادیی بیروپرا و راده‌برینی هه‌یه‌، نهم مافه‌ش هه‌لگرتنی بیروپرا به‌ین خۆ تیکه‌لکردنی که‌سیکی دیکه‌ و ده‌رگرتنی هه‌وال و بیروباوه‌ڕ و بلاوکردنه‌وه‌یان به‌هه‌ر شێوه‌یک و بێ خۆبه‌سته‌وه‌ به‌سنووری جوگرافی ده‌گرتنه‌وه‌». جا له‌ پێشکه‌وتنیکێ تردا، نه‌و پهریسیپانه‌ی که‌ له‌ دوێنی نهم جارنامه‌یه‌دا هات‌به‌وون کران به‌هه‌ندیک به‌ریاری وردتر له‌باره‌ی ئازادیی رۆژنامه‌گه‌رییه‌وه‌، وه‌کو جه‌ختکردنی نه‌ته‌وه‌ یه‌ک‌گرتوه‌کان له‌سه‌ر ئازادیی رۆژنامه‌گه‌ری وه‌ک مافیک له‌ مافه‌کانی مرۆڤ یان وه‌ک په‌یمانی نێوده‌وله‌تی بۆ مافه‌ شارستانی و رامیاریه‌کان که‌ کۆمه‌له‌ی گشتیی نه‌ته‌وه‌ یه‌ک‌گرتوه‌کان به‌پیتی به‌ریاری ژماره‌ ۲۲۰۰ ئه‌لف (و-۲۱) ی ۱۶ ی کانونی یه‌که‌می ۱۹۶۶، هه‌مانه‌ی پێداوه‌ و نهم په‌یماننامه‌یه‌ به‌پیتی یاسا سیفه‌تی سه‌پاویتی هه‌یه‌ بۆ نه‌و وڵاته‌نای که‌ په‌سندیان کردووه‌ و جه‌ختیش له‌سه‌ر ئازادیی راده‌برین کراوه‌ وه‌کو مافیک له‌ مافه‌ رامیاریه‌کانی مرۆڤ (۱۲۷).

هه‌روه‌ها نه‌و پێشکه‌وتنه‌ی که‌ سیستمی جیهانی له‌ سه‌ره‌تای ته‌وه‌ته‌کانی سه‌ده‌ی رابردوو به‌خۆیه‌وه‌ بینی کاریگه‌رییه‌کی زۆری بۆ سه‌ر بایه‌خدان به‌ ئازادیی رۆژنامه‌گه‌رییه‌وه‌ هه‌بوو. هه‌روه‌ها روخانی سیستمی سه‌رتاپاگیر (شمولی) له‌ رۆژه‌لاتی ئه‌وروپا یواری بۆ پێشکه‌وتنی راگه‌یاندن و به‌خشینی هه‌سانه‌یه‌کی زیاتر بۆ رۆژنامه‌نووسان ده‌خساند بۆ جێبه‌جێکردنی کاره‌کانیان، نه‌مه‌و، شۆڕشی زانیاری و گه‌یاندن و نێنه‌رنیت ئاسۆبه‌کی نوێی له‌به‌رده‌م ئازادیی په‌خش و بلاوکردنه‌وه‌ کردووه‌.

۳۶- سعید السلمي: برنامج أكثر من رأي، بمناسبة يوم الصحافة العالمي، تقديمه جميل عازر: <http://www.aljazeera.net/23/9/2001>، وممتاز حيدري: دور الصحافة الكوردية في النهضة القومية وتوعيتها، والحركة التحررية الكوردية مجلة (مه‌تين) العدد (۶۵) حزيران ۱۹۹۷ ص ۱۰۲، و كهنالی «الجزيرة» به‌رنامه‌ی (اکثر من رأي): گوڤاری رۆژنامه‌فانی ژماره‌ (۶-۷) پایز - زستان ۲۰۰۱-۲۰۰۲ ل ۷۴.

۳۷- حرية الصحافة تزدهر في المواقف وتراجع في التطبيق: <http://www.arabia.com/23/9/2001>، و پێره‌وی نێوده‌وله‌تی بۆ مافه‌کانی مرۆڤ، ل ۵۲.

۲-۲ شىۋاز ۋ جۆرەكانى رۇننامەگەرى ۋ پەيۋەندى بەچەمكى ترەۋە

لەۋەتى رۇننامەگەرى لە جىيەندە ۋەك ھۆكارتىك لە ھۆكارتەكانى پەيۋەندى جەماۋەرى سەرى ھەلدەۋە ۋ تاكو ئەمىر، لە ئەنجاسى ئەۋ پىتەشكەۋتە يەك لە دۋاپەكانەى كە كۆمەلگەى مەۋقايەتى بەخۇيەۋە بىنيۋە، گەلپىك قۇناخى جىياجىيەى پىۋە، لە ئاكامدا، چەندىن شىۋاز بۇ پتەۋكردى ئەم پەيۋەندىيە جەماۋەرىيە دۆزراۋەتەۋە، ھەرۋەھا شان بەشانى ئەمە، جۆرەكانى رۇننامەگەرىيەش پۈۋ لە زىادى ۋ ھەمەرەنگىدا بۈۋە. ئەمە ۋ تېراى ئەۋەى رۇننامەگەرى ۋەك نامرازىك لە نامرازەكانى گوزارشىتىردن لە بىرۈۋا، ھەمىشە پەيۋەندى پتەۋى بەكۆمەلپىك چەمكەۋە ھەبۈۋە. لە خوارەۋە، لە دۈۋ خالدا باس لەمانە دەكەين. لە خالى يەكەمدا، باس لە شىۋاز ۋ جۆرەكانى رۇننامەگەرى دەكەين ۋ لە خالى دۈۋەمىشدا، باس لە پەيۋەندى رۇننامەگەرى بەغەيرى خۇيەۋە دەكەين:

۲-۲-۱ شىۋاز ۋ جۆرەكانى رۇننامەگەرى

يەكەم: شىۋازەكانى رۇننامەگەرى

۱- رۇننامەگەرىيە چاپكراۋ

دۋاپەدۋاى داھىتەكانى چاپخانە لەلايەن زاناي ئەلمەسانى گۆتەنەرگەۋە، ئەم جۆرە رۇننامەگەرىيە سەرى ھەلدە. رۇننامەگەرىيە چاپكراۋ، بىرىتپىيە لە چاپكردى ھەۋال ۋ بابەتەكانى تىرى رۇننامەگەرى لەسەر كاغەز لە رىنگاى بەكارھىتەكانى نامىتىرى چاپكردى. لە سەرەتادا، پىتەكان بەدەست دادەندەران ۋ چاپكردىش بەدەست دەكرا، بەلام لەدۋاپىدا دانانى پىتەكان لە دەستەۋە گۆرا بۇ لايىقۇتاپ ۋ چاپكردىش لە دەستەۋە بۈۋ بەچاپكردى ھەلىسى، ئەمىرۋكەش پىتەچىن لە رىنگاى كۆمپىۋتەرەۋەيە ۋ چاپكردىش بەنامىتىرى ئۇقىتتە.

۲- رۇننامەگەرىيە بىستراۋ

لە سەدەى بىستەم، رادىۋ ۋەك نامرازىك لە نامرازەكانى پەيۋەندى جەماۋەرى دۆزرايەۋە (۴۸) ۋ رۇننامەگەرىيەش لە سايەى ئەم دۆزىنەۋە نۆتىيەدا چۈۋە قۇناخىكى ترەۋە ۋ مەۋق لە سايەيدا دەنۋانى لەكاتى كاركردىشدا گۆى لە ھەۋالەكان يگىرت (۴۹).

۳۸- جون. ار. بىتەر: مقدمة الاتصال الجماهيري، سەرچاۋەى پىشۋور ۱۴۳.

۳۹- جون. ار. بىتەر: مقدمة الاتصال الجماهيري، سەرچاۋەى پىشۋور ۱۴۳-۱۴۴.

رۆژنامەگەریی بیستراو کە لە ڕێگای رادیۆو پەخش دەکەیت، چاوەڕێی دواڕۆژێکی
 ڕووناکی لێ دەکەیت، چونکە ئەو ئامێرە کە لە ڕێگایەو پەخش دەکەیت (رادیۆ)
 ئامێرێکی سووک و ھەرزانە و لە توانای ھەموو مەزگەتێک داوە بەتەرخێکی کەم دەستەبەری
 بکات، وێرێ ئەو پەخشەکە دەگاتە ژمارەیکێ زۆری خەلکان و کۆمپانیای
 بازرگانییەکانیش دەتوانن بەتەرخێکی زۆرکەم پڕۆپاگانە بۆ کەسەلێل و
 خەمەتگوزارییەکانیان لە ڕێگایەو بکەن.

ھەرەھا یەگەتێک لە تایبەتەندییە ھەرە دیارەکانی ئەو یە کە لە لایەن ژمارەیکێ کەمی
 کارمەندانەو بەداراییەکی کەمەو بەرێو دەچیت و ئەمەش خۆی لە خۆیدا کاری
 رۆژنامەگەریی بیستراو ئاسان دەکات^(٤٠) ئەمەش وایکردووە سەرەرای بەدەرکەوتنی
 تەلەفزیۆن وەک ئامرازێکی پەڕەندیی جەماوەری ناسنامە خۆی وەک ھۆکاریکی
 پەڕەندیکردن بپاریزێت و رۆژی خۆی لە دەست نەدات^(٤١).

٣- رۆژنامەگەریی بێراو

لەسالی ١٩٤٨ داو دواوەدای دۆزینەو ئامێری تەلەفزیۆن^(٤٢) و بەکارھێنانی
 بەشێوەیکێ گەرم، رۆژنامەگەری چوو قوناخێکی تەو و توانا لە ڕێگای پەخش
 وێنەییەو ھەوالتەکان بگەڕێنەندری جەماوەر و بەم شێوەیە شتێکی تری رۆژنامەگەری
 سەری ھەلدا کە شتێکی رۆژنامەگەریی بێراو.

بەپێی راپۆرتێکی نووسینگە پڕۆپاگانە و ئاگاداری تەلەفزیۆنی (Televisions
 Bureau of Advertising) تەلەفزیۆن دەسلاتی بەسەر (٣٨٪) ی کاتەکانی گرتووە
 بەبەراوردکردن لەگەڵ (٣٢٪) ی رادیۆ و (١٣٪) ی رۆژنامە چاپکراو و (٧٪) ی
 گۆڤاری چاپکراو^(٤٣). ھەرچەندە، ئێستاکە دواي بلاویوئەو سەتەلایت و ئێنتەرنێت،
 ئەم رێژانە گۆرانیان بەسەردا ھاتووە و وەک خۆیان ئەماونەتەو.

٤٠- جون. ار. بېتتر: مقدمة الاتصال الجماهيري، سەرچاوەی پێشوو ل ١٧٢.

٤١- جون. ار. بېتتر: مقدمة الاتصال الجماهيري، سەرچاوەی پێشوو ل ١٧٣.

٤٢- خەلک بۆ بەکەمجار سالی ١٩٣٩ تەلەفزیۆنی لە پێشانگایکێ جیهانییدا بێن، پوانە: جون. ار.

بېتتر: مقدمة في الاتصال الجماهيري، سەرچاوەی پێشوو ل ٢٠٣.

٤٣- جون. ار. بېتتر: مقدمة الاتصال الجماهيري، سەرچاوەی پێشوو ل ٢٠.

۴- رۆژنامه گهری تیلیتیکست

تیلیتیکست سیستمیکه له ریځایهوه نامیری کۆمپیوتەر به نامیری تەلەفزیۆن دەپەستریتهوه و وا دەکات زانیاری و ههوالهکان بگاته نامیری پیشوازی (اجهزة الاستقبال) له مالهوه و له هەر شوێنیکێ تر.

بینهر بۆ ههیه، له مالهوه به نامیهی تەلەفزیۆن یان پەخشەکانی تیلیتیکست هەلبژێری یان هەردووکیان پێکەوه هەلبژێری^(۱۴۴). بەمەش رۆژنامه بەشیوهیهکی فراوان لەنیو زۆریهی مالاڵدا و لەنیو کەساندا بلاو دەبێتەوه.

۵- رۆژنامه گهری فیدیوتیکست

له کاتی که تیلیتیکست به کاردیت بۆ هه ناردنی زانیاری و ههوالهکان له ریځای پەخشەوه، کهچی سیستمی فیدیوتیکست له ریځای به کارهێنانی هەندێ سلک یان کیتیل به کار دهێندرت که بریتیه له بهستانهوهی کۆمپیوتەری نیوهندی (مرکزی) به نامیری پیشوازی مالهوه.

بەم شێوهیه، په یوه ندییهکی دوو قۆلی له نیوان به کارهێنەر و نامیری پەخشکردنه که دروست دهیئت و ئەو کەسهی فیدیوتیکست به کار دهیئنی بۆ ههیه دەمردەست له کاتی داواکردنیدا، زانیاری له بانقی زانیارییهکان و دەست بهیئنی^(۱۴۵).

۶- رۆژنامه گهری ئینتەرنیت

بەر له هه مووشتن، ئینتەرنیت، بریتیه له تۆزیک که پێکهاتوه له کۆمهڵیک نامیری کۆمپیوتەر و هه موویان بهیه کەوه به ستراونتهوه و، ئەم په یوه ندییهی نیوان ئەم کۆمپیوتەرانه له ریځای تۆزیکهوه دهیئت پێی دهوتری ئینتەرنیت^(۱۴۶)، واته (تۆزەکانی په یوه ندی جیهانی به کۆمپیوتەر).

هه میشه گه یان دنی ههوالهکان به خیرایی و له کاتی گونجاودا سه رچاوهی هێز بووه بۆ رۆژنامه گهری، ئەمرۆ که ش ئینتەرنیت ئەوهی سه ماندهوه که به خیرایی و له کاتی گونجاودا ههوالهکان دهگهیه نیته جه ماوه ر.

۴۴- جون، ار. بېتەر: مقدمة الاتصال الجماهيري، سه رچاوهی پیشو ل ۴۵۲.

۴۵- جون، ار. بېتەر: مقدمة الاتصال الجماهيري، سه رچاوهی پیشو ل ۴۵۲.

۴۶- طلال ابو غزالة: التجارة الالكترونية والملكية الفكرية؛

<http://www.tagi.com.news/press/9-9-1a.htm> yaho24/11/2001

بەم شێوەیە ئینتەرنێت بواری بۆ خواوەن رۆژنامەکان پەخساندووە کە لە ڕێگای ئەم تۆڕە و لە ڕێگای دەرکردنی رۆژنامە ئێلێکترۆنییە وە هەواڵ و زانیارییەکان بەخێراوی و لە کاتی گونجاودا لە گشت شوێنێکدا بگەیەنن. هەموو کەسێک (٤٧).

سەرەرای ئەمە، ئینتەرنێت بەلووتکەی گوزارشتکردن لە بیروڕا دادەندێت، تا ڕادەیەک دووره لە سانسۆر و یاساگانی چاپ و بلاکردنەوە و پێویست بەمۆلەتی حکوومەت ناکات بۆ چاپ و بلاکردنەوە و پەخشکردنی. ئینتەرنێت ئەم سنووراندی هەموو بڕیوە و دەجێتە هەموو گۆشەیەک جیهان (٤٨). رۆژنامەگەری ئینتەرنێت هەندێک خزمەتگوزاری لەتەک هەواڵەکان پێشکەش دەکات کە رۆژنامەگەری چاپکراو ناتوانێ پێشکەشی بکات، بۆ نموونە، رۆژنامە (نیویۆرک تایمز) ئینتەرنێتی هەندێک خزمەتگوزاری لەسەر تۆری ئینتەرنێت پێشکەش دەکات کە رۆژنامە چاپکراو لەسەر کاغەز ناتوانێ پێشکەشی بکات، وەک دیارکردنی باری ئاو و هەوا و نرخێ هۆتیل و فرۆکە و دراوەکان و بازارگەری ئێلێکترۆنی بۆ کڕین و فرۆشتن و بەراوردکردنی نرخێ کەلێهەڵەکان لەگەڵ پەکستری و کردنەوێ پۆستی ئێلێکترۆنی و دەیان خزمەتگوزاری تر (٤٩).

٧ - ھاربەستی رۆژنامەگەری ناسایی بەرۆژنامەگەری ئێلێکترۆنییە و ئەم شێوازی بریتییه لە دانانی رۆژنامە چاپکراو لەسەر تۆری ئینتەرنێت، بەمەش رۆژنامە بەخێراوی و لە هەموو شوێنێکی گۆی زەوی دەگاتە دەست بینەر و خوێنەر. بۆ نموونە کۆمپانیای تریبۆن کە رۆژنامە (شیکاگۆ تریبۆن) چاپکراو دەردەکات و لە هەمان کاتیشدا تەلەفزیۆن و ڕادیۆ و شوێنی ئێلێکترۆنی لەسەر تۆری ئینتەرنێت ھەیە و جارێکی تر ئەم رۆژنامە لەسەر تۆری ئینتەرنێت پەخش دەکات (٥٠).

٤٧- بوب غایلز: الصحافة في عصر شبكة الانترنت، مجلة «وسائل الاعلام والاخلاق» الالكترونية تصدرها وزارة الخارجية الاميركية، له تۆری ئینتەرنێت لەم شوێنێ خواوەن وەرگیراوە: <http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic10401/tjga0401.htm1/10/2001>

٤٨- اسامة محمود: ثورة الانترنت ومستقبل الصحف المطبوعة الالكترونية في العالم العربي، <http://www.alshargalawsat.arabia24/11/2001>

٤٩- اسامة محمود: ثورة الانترنت ومستقبل الصحف المطبوعة الالكترونية في العالم العربي، <http://www.alshargalawsat.arabia24/11/2001>

٥٠- اسامة محمود: ثورة الانترنت ومستقبل الصحف المطبوعة الالكترونية في العالم العربي، <http://www.alshargalawsat.arabia24/11/2001>

ههروهه زۆریه ی پۆژنامه چاپکراوه کانی ولاته عه ره بیهه کان به چاپکراوی چۆن ناوه ها جارتیکی تر ده خه رته سه ر تۆزی ئینته رنیه ته وه. وهک پۆژنامه ی (الاهرام) ی میسری و (الزمان) و (الشرق الاوسط) که له له نه دن ده ره ده چن و (العراق) و (الشوره ای عیراقی). ههروهه هه ندیک له و پۆژنامه ی که له هه ریه ی کوردستان ی عیراقیشدا ده ره ده چن ده خه رته سه ر تۆزی ئینته رنیه ته وه، وهک پۆژنامه ی (خه بات) و (برایه تی) و (کوردستان ی نوێ) و (الاتحاد) و (ریگای کوردستان) و (طریق الشعب) و هی دیکه یش.

ئه مه رۆ، پۆژنامه گه ربه ئه لیکترۆنی، تا راده یهک جینگای پۆژنامه گه ربه ی چاپکراوی گه رتۆته وه و ته نه ات ژماره ی ئه و که سه نه ی پۆژنامه ئه لیکترۆنییه کان له سه ر تۆزی ئینته رنیه ته ده خه رته وه، بۆ هه ندی پۆژنامه، خۆی له سه دان هه زار خۆنه ر ده دات، ئه مه ش خۆی له خۆیدا بۆ ته مایه ی که م بوونه وه ی داخوازی بۆ که رینه ژماره چاپکراوه کانی ئه و پۆژنامه وه که م بوونه وه ی داها تیه ان، جا بۆ ژاله بوون به سه ر ئه م که و سه به دا و بۆ ئه وه ی پۆژنامه ی چاپکراو کار به گه رتر بیه ت، له کاتیکدا که کار به گه رتییه که ی به رام به ر که نه له ئاسانه یه کان و تۆزی ئینته رنیه ته لاواز بووه، بۆیه ئه م پۆژنامه چاپکراواندی که ده یانه ویه ت له به رده م ئه م پێشکه و ته زانسته یه هاوچه رخه دا چۆک دانه ده ن، ده بی به دوا ی دا هینه انی نوێ شته رزه کانی به خه شکه رن و خه شته رووی ژانیهاری و هه واته کانه بگه رینه که هاویه ستی پۆژنامه گه ربه ی ئاسایی به پۆژنامه گه ربه ی ئه لیکترۆنییه وه به ره ده می ئه م به دوا گه رانه یه (۱۵۱).

له کۆتاییدا، ده توانین بیه تین، بایه خی ئینته رنیه ته ده گه رته وه بۆ ئاسانی به لاکه رنه وه ی ژانیهارییه کان له سه ر ئه م تۆزه دا، ههروهه ئاسانه ی وه گه رتی ژانیهاری لیه ههروهه له به رته وه ی به ریه ی ئه و بۆ به کاره ی نه ر ده ره خه ی نه که به نازادی لایه ره کان هه لدا ته وه و ئه و ژانیهارییه ی ده شه بوێ هه لیه یه تری و به رووای خۆشی له به ریه یانه وه له ریگای ئه و پۆسته ئه لیکترۆنییه وه ده ره یه ت که پۆژنامه که خۆی بۆی ده سه به ر که دووه، ههروهه بۆی هه یه له ریگای ئه م تۆزه ده ته له فۆن بکات و گه رتیش له مۆسیقا به گه رت.

ئه مه وه که لیه ک لایه نی چاکی تر، وایان که دووه ئه مه رۆکه پۆژنامه گه ربه ی ئینته رنیه ته پانتاییه کی زۆر له جیهانی پۆژنامه گه ریدا به گه رته وه.

دوودم: جۇرەكاسى رۇژنامەگەرى

- ۱- رۇژنامەى حكومى و كەسانى گشتىي مەئەوى:
ئەو رۇژنامەن كە دامودەزگاكانى حكومەت يان پارتە سىياسىيەكان دەريان دەكەن.
- ۲- رۇژنامەى كەسانى تايەتى مەئەوى:
ئەو رۇژنامەن كە كۆمپانیا تايەتییەكان يان كۆمەلە و پىكخراو و دەستە و دامودەزگا تايەتییەكان يان تاكەكەسان بەپىتى خوكمەكانى ياسای چاپەمەنى دەريان دەكەن.
- ۳- رۇژنامەگەرىي ساخكردنەوىي (الصحافة الاستقصائية):
ئەم رۇژنامەيە بەو لە رۇژنامەكانى تر جیادەكریتەو كە ئەو زانیارییانە بلاودەكاتەو كە پەپەندىيان بەكاروبارى گشتییەو هەيە، هەروەها لىپرسىنەو لەگەل حكومەت دەكات و سەرپىچى و گەندەلیيەكانى لىپرسراوانى حكومەت بۆ خەلكى ئاشكرا دەكات.
بۆیە راپۆرتى بەدەرخستنى راستییەكان بەگرنگترین بەشدارىكردن دادەندىت لە بەشدارییەكانى رۇژنامەى الاستقصائي بۆ چەسپاندنى دىوكراسیەت (۵۲).
- ۴- رۇژنامەى روو زەرد (صحافة الصفراء)
بەو رۇژنامەيە دەگوتى «رۇژنامەى روو زەرد» كە ناو و ناوبانگى ئەزىت و بۆخۆيان رەواج بۆ درۆ و دەلەسە و قسە و قسەلۆك دەكەن بەمەبەستى وروژاندنى خەلک تاكو رۇژنامەكانیان رەواج پەيدا بكات و زۆرتىن ژمارەى بفرۆشرت و زۆرتىن برى قازانچ و دەست بەپىن (۵۳).
- رۇژنامەى (النبا)ى مىسرى و (SUN)ى ئىنگلىزى ئوونەى رۇژنامەى روو زەردن لەم سەردەمەدا (۵۴).

52- <http://www.iraq2000com/press.com> 1/10/2001

۵۳- د. حسين عبدالقادر: الرأي العام والعلاقات، بلا سنة نشر، ل ۳۶۰، والرقابة ليست المشهم الوحيد... بعض الصحف مسؤولة ايضاً: <http://www.albayan.co.ae/eg23/9/2001>

۵۴- شاينى باسە، دوابەدواى بلاوكرنەوى رېپورتاژىك بەپىنەى روتەو لە بارەى كردارى قەشەيدكى قىيىتىي مىسرى دژ بەئەخلاق، لە رۇژنامەى (النبا)ى مىسرى، سەرنوسەركەى دراپە دادگا و گشت بلاوكرەكانى ئەو دەزگايەش بەپىيارى دادگا لە بلاوكرنەو وەستا. بۆ زانیارىي زياتر بىروانە: <http://www.almashreq.org/new.issue/derasat/sub/1.htm2/12/2001>، ومحمود المراغى: صحافة محترمة كيف؟ <http://www.ahram.org.eg/arab/ahram23/9/2001>، واحمد جودة: بوليس وصحافة، <http://www.208.185.82.137/julyof/aqwas11-2htm23/9/2001>.

۵- رۆژنامەى تاراۋگە (الصحافة المهاجرة) (۵۵)

بەو رۆژنامەىيە دەگوتىرى (رۆژنامەى تاراۋگە) كە لە دەردەدى سنوورى ولاتەكەى خۆى دەرىجىت، ئەمەش لەبەر چەند ھۆبەك دەبىت، لەوانە نەبوونى نازادى رۆژنامەگەرى و بوونى سانسۆرى قورس لەسەر چاپەمەنى و بلاۋكراۋەكان يان بەمەبەستى سوود وەرگرتن لە تەكنەلۇژىيەى ئەو ولاتانەى كە كۆچيان بۆ دەكەن. ھەروەھا بەمەبەستى بلاۋبوونەوى رۆژنامەكە بەشپەىيەكى فراوانتر لەبەر بوونى ھۆكارەكانى گواستەنەوى پىشكەوتوو لەو ولاتانەى كە كۆچيان بۆ دەكەن (۵۶).

۲-۲-۲ پەيوەندىيە نازادىيە رۆژنامەگەرى بەجىكى نەوۋە

يەكەم: پەيوەندى نىوان نازادىيە رۆژنامەگەرى و دىموكراسىيەت

دىموكراسىيەت و نازادىيە رۆژنامەگەرى دوو چەمكى لىتەك جىيا نەكراۋەن و ھەرىكەيان ئەوى تەريان تەواۋ دەكات (۵۷).

خۆ ئەگەر ئاورپىكەش لە رابردوو بەدەينەو دەبىنەن ھەندىك دەزگا و پىشەى وا ھەبوونە كە شان بەشانى يەكتەر لە سىيانى مېتروودا دروست بوونە و ھەرنەمەش ھەيە لە نىوان

۵۵- رۆژنامەى (كوردستان) يەكەم رۆژنامەى كوردىيە تاراۋگەىيە كە لە سالى ۱۸۹۸ لە دەردەدى كوردستان لە شارى قاھىرە لەلايەن مەقداد بەدرخانەو دەرجوۋە، ھەروەھا رۆژنامەى (برىجس يارىس) يەكەم رۆژنامەى غەربىيە تاراۋگەىيەكە لە سالى ۱۸۵۸ لە فەرنساۋە دەرجوۋە، رۆژنامەى (ابو نظارة)ش يەكەم رۆژنامەى مىسىرىيە تاراۋگەىيەكە لە سالى ۱۸۷۸ لەلايەن بەمقوب صنوع لە فەرنسا دەرجوۋە، ھەروەھا گۇفارى (الطلعة العربية) رۆژنامەىيەكى عىراقىيە تاراۋگەىيەكە لە سالى ۱۹۸۳ لەلايەن ناصىف عواد لە يارىس دەرجوۋە، پروانە: د. كاظم المقتادى: البحت عن حرية التعبير، ط ۱، منشورات العالم العربي بارس بالتعاون مع مؤسسة رقيب الأحوال في بيروت، ۱۹۸۴، ل ۳۳، د. فاروق ابوزيد: الصحافة العربية المهاجرة، ط ۱، منشورات مكتبة مدبولي، القاهرة، ۱۹۸۵، ص ۷۱ و ص ۲۲۵.

۵۶- سەيد السلمي: برنامج أكثر من رأي، بمناسبة يوم الصحافة العالمي، تقديمه جميل عازر: <http://www.aljazeera.net/23/9/2001>

۵۷- مەلا بەختىيار: نازادىيە عەقل و... كۆمەلى مەدەنى، چاپى يەكەم، بلاۋكراۋەكانى گۇفارى مەدەنىيەت، چاپخانەى ناز، ۲۰۰۱، ل ۱۳۷، و مەم بۆرھان قانع: نازادىيە رۆژنامەنوسىيە لە ياساى چاپەمەنىيە ھەرىكى كوردستاندا، چاپى يەكەم، بلاۋكراۋەكانى وەزارەتى رۆژنىبەرى، چاپخانەى راز، سەيتەنى، ۲۰۰۱، ل ۴۲.

دیموکراسی و رۆژنامه‌گهریدا، چونکه رۆژنامه و ههر ده‌زگایه‌کی نازاد له سێبه‌ری نازادیدا نه‌بێت گه‌شه‌ ناکات و په‌ره‌ ناسیتێ و هه‌رچه‌ندی نازادی به‌رته‌سک بێته‌وه‌ سێبه‌ره‌که‌شی هێنده‌ به‌رته‌سک ده‌بێته‌وه‌. بۆیه‌ ده‌بین رۆژنامه‌گه‌ری به‌به‌رده‌وامی له‌ خزمه‌تی دیموکراسییه‌دا بێتته‌وه‌ و به‌رگری له‌ پکات (٥٨).

دیموکراسییه‌ت باشتترین سیستمه‌ بۆ ڕێزگرتن له‌ مافه‌کانی مرۆڤ که‌ نازادی رۆژنامه‌گه‌ری یه‌کێکه‌ له‌و مافانه‌، هه‌روه‌ها نازادی رۆژنامه‌گه‌رییش به‌گیانی دیموکراسییه‌ت ده‌ستێردرێت و باشتترین پالیشته‌ بۆی و هۆکارێکی سه‌ره‌کیشه‌ بۆ به‌رده‌وام بوونی په‌یوه‌ندی نێوان گه‌ل و حوکم به‌ده‌ستان، نه‌ک ته‌نیا له‌کاتی هه‌ڵبژاردنی گشتیدا، به‌لکو هه‌موو کاتێک، چونکه‌ به‌هۆیه‌وه‌ گه‌ل گوزارشت له‌ خواست و ویستی خۆی ده‌کات (٥٩) و له‌سایه‌ی دیموکراسییه‌تیشدا رۆژنامه‌نووسان ده‌توانن به‌نازادی رۆڵی خۆیان وه‌ک چاودێر بیه‌ین بۆ لێکۆڵینه‌وه‌ و خستنه‌رووی که‌موکۆری و گه‌نده‌لییه‌کانی حکومه‌ت، پێشکه‌شکردنی زانیاری پێرسیت بۆ هاوولا تێیان و بیرخستنه‌وه‌یان که‌ ده‌سه‌لاتی لێپرسینه‌وه‌ی حکومه‌تیان هه‌یه‌، که‌ نه‌مه‌ش خۆی له‌ خۆیدا خزمه‌تێکی زۆری دیموکراسییه‌ت ده‌کات که‌ پێرسیت پێیه‌تی، هه‌روه‌ها له‌ چه‌سپاندنی‌شیدا به‌شداری ده‌کات (٦٠).

٥٨- جعفر شێرازی: رۆژنامه‌گه‌ری نازاد له‌نێوان په‌وایی و ناره‌واییدا، وه‌رگێڕانی: ژاله‌ که‌مال، گۆڤاری رۆژنامه‌شنی، ژماره‌ (٦-٧) سالی دووهم پایز - زستان ٢٠٠١ ژ ٢٠٠٢ ل ١٠٢، و <http://annaban.org/nba47/sahafa.htm23/9/2001>

٥٩- که‌مال سه‌عدی: ده‌سه‌لاتی چواره‌م، چاپخانه‌ی پۆشنییری، چاپی یه‌که‌م، هه‌ولێر، ١٩٩٨، ل ١٤ و ٧٢.

٦٠- سېلفو وایزبورد: لماذا نحتاج الديمقراطية الى صحافة استقصائية، مجلة «وسائل الاعلام والاخلاق» الالكترونية، تصدرها وزارة الخارجية الاميركية، له‌ تۆری ئېنته‌رنێت له‌م شوێنه‌ی خواره‌وه‌ وه‌رگێڕاوه‌:

<http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/401/ijga0401.htm1/10/2001>

- الدكتور فیرجینیا وایتهاوس: فهم حراس مراقبة وسائل الاعلام، مجلة «وسائل الاعلام والاخلاق» الالكترونية، تصدرها وزارة الخارجية الاميركية، له‌ تۆری ئېنته‌رنێت له‌م شوێنه‌ی خواره‌وه‌ وه‌رگێڕاوه‌:

<http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/401/ijga0401.htm1/10/2001>

۵۵۵: په یوه نښان نازادې رڼا نمانه گهړې و رای گشتی

بهرله وې باس له په یوه نښان نازادې رڼا نمانه گهړې و رای گشتی بکېن، په پټیو پټیو د د زانې پټیو رای گشتی بکېن، هر چنده پټیو گړنی رای گشتی پټیو پټیو کړه و رڼ نده (جامع و مانع) رڼه کاریکې ناسان نه پټی، هر بڼه هر مه نښان له باره یوه یو بک نښ.

لیونارد ویلیام پټیو د ده کات و ده لڼ: «رای گشتی گوزارشت له بڼوونی جه ماوهر بهر امهر کټیو پټیو د یار بکراو ده کات کاتیک نه نښان بن له هه مان کټیو لڼ» (۶۱). هره وها نارتهر کټیو د ده لڼ: «رای گشتی دهرې هس و بڼوونی جه ماوهره له کات و ساتیکې د یار بکراو له هر کټیو پټیو که جټیو پای د خدانیان» (۶۲) (نهمه و نه لفرید دی گرازا بهم شټیو پټیو د ده کات: «رای گشتی بریتیه له بڼوونی جه ماوهر بهر امهر کټیو پټیو لڼ» (۶۳).

دوا به دواي پټیو گړنی زار وې رای گشتی، بڼان د ده د ده وې، که د ده گڼل په نا بیاته بهر هکاره کانی په یوه نښان گړنی جه ماوهری (وسائل الاتصال الجماهيرية) بڼو گوزارشت کړن له بڼوونی خوی که رڼا نمانه باشتړن هکاریانه و له میانی رڼا نمانه

61- Leonard William, Public Opinion and Propaganda New York: Holt, Rinehart and Winston, 1948, P.35.

۶۲- د. شیرزاد نجار: له دروست کړنی رای گشتیدا ده زگانې راگه پانډن رڼی سهره کی ده پټی، رڼا نمانه یو رایته رڼا ۳۵۱۰ رڼی پټی شمه ۱/۱۱/۲۰۰۷ ل ۷، و د. شفیق قهزاز: رای گشتی هه میسه له دروست بڼو و نوتیو د ده و گوزارنده، رڼا نمانه یو رایته رڼا ۳۴۹۹ شمه ۱/۹/۲۰۰۷ ل ۶، و د. عدنان ابو فخر: الصحافة السورية بین النظرية والتطبيق، ط ۱، منشورات دار الکاتب العربی، دمشق، ۱۹۸۵ ل ۴۴-۴۵، و د. بسیونی ابراهیم حمادة: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي - مرکز دراسات الوحدة العربية، لبنان، بیروت ط ۱ ۱۹۹۳ ص ۱۰۶، و د زاحمد سولیم العمري - مجال الرأي العام والاعلام - الهيئة المصرية العامة للكتاب، ۱۹۷۵، ص ۷، و جان ستونزل والان جیرار - استطلاع الرأي العام - ترجمة عیسی عصفور - منشورات عویدات، منشورات لبنان - بیروت - ۱۹۷۵، ص ۷ و ما بعدها، و د. حسین عبدالقادر - الرأي العام والعلاقات، بدون سنة نشر، ل ۱۳ بک.

۶۳- د. شیرزاد نجار: له دروست کړنی رای گشتیدا ده زگانې راگه پانډن رڼی سهره کی ده پټی، رڼا نمانه یو رایته رڼا ۳۵۱۰ رڼی پټی شمه ۱/۱۱/۲۰۰۷ ل ۷، و د. سهرچا وې پټیو، ل ۷.

نازاددا رای گشتی دروست دهییت و گوزارشت له خوی دهکات و ڕهخنه له حوکمرانان (حکام) دهگریت، ههروهها ڕینگایان لێ دهگری ههتا دهسهلاتهکانیان بهخراپی بهکار نههێن و بۆ کاری چاکیش ئاراستهیان دهکات (٦٤).

لهبهر ئهم ڕۆلهی که ڕۆژنامهی نازاد له دروستکردن و کارتیکردنی رای گشتی دهیپین، وای له حوکمرانه دیکتاتۆرهکان کردووه که ههموو یان زۆریه که نالهکانی ڕاگهیاندن بهخههه ژێر ڕکێفی خۆیانوه و دهگردهنی بلاوکراوه دهوڕیبهکانیش به ڕۆژنامه شهوه بهمهرجی مۆلته و دهگرتهن و سانسۆری پێشینه (الرقابة المسبقة) بیهستنهوه (٦٥).

کهواته چۆن نازادی وهکو ئۆکسجین وایه بۆ ڕۆژنامه گهڕی و ناتوانی بێ ئهو برییت، ئهوهاش بهبێ بوونی ڕۆژنامهی نازاد و نازادی ڕۆژنامه گهڕی رای گشتی بوونی نییه. بۆیه ههركۆمهڵێك (٦٦) له پێناوی نازادییه کهیدا خهبات نهکات، تیایدا رای گشتی سههرهههڵ نادات (٦٧).

نتیجه: پهیوهندی نێوان نازادی ڕۆژنامه گهڕی و سیاسهت

ڕۆژنامه گهڕی و سیاسهت دوو چهமکی لێك جیا نهکراوه و له ههموو ولاتیكدا ڕۆژنامه بهیهشیک له ژبانی سیاسی ئهو ولاته دادهندری و لێ جیانا کهرتیهوه (٦٨).

٦٤- فههد ابو العثم: القضاء وحرية الصحافة، <http://www.al.mashreq.org/new.issuer/derasat/sub1.htm24/9/2001>، ودور الاعلام في التنمية، ص ٧٤-٧٥، ود. صبحي المحمصاني:

اركان حقوق الانسان، ط ١، دارالعلم للملایین، بیروت - لبنان، ١٩٧٩، ل ١٤٥.

٦٥- د. عبدالله اسماعیل البستاني: حرية الصحافة، سهراوهی پێشوو، ل ٤٣.

٦٦- لهبارهی رای گشتی له کوردستانی عێراقدا، د. شێرزاد نهجاری دهلی: «له کوردستان کوشش بۆ دهگرتهنی رای گشتی نهکراوه بۆیه ڕۆلی رای گشتی له پرۆسهی دهرشتنی سیاسهتدا لاوازه» ههروهها مامۆستای ئاوێراو هۆی دروست نهبوونی رای گشتی دهگهڕێتیهوه بۆ چهند هۆکارێک. لهوانه نهبوونی دهزگای ڕۆژنامه گهڕی سههرهههه و سانهوهی ئهو دهزگایانه به دهزگایهکی حزبی و ڕێنێریان به ڕێنێرێکی حزبی له لایهن حزبهکانیانهوه» د. شێرزاد نهجاری: له دروستکردنی رای گشتیدا دهزگاکانی ڕاگهیاندن ڕۆلی سههرهکی دهیپین، ڕۆژنامهی براهیتی ژماره ٣٥١- ڕۆژی پێنجشهممه ٢٠٠١/١٠/١١ سهراوهی پێشوو، ل ٧.

٦٧- عزیز السید جاسم: مبادئ الصحافة في عالم المتغيرات، سهراوهی پێشوو، ل ٥٩، و سعدالدین خضر - الرأي العام وقوي التحريك - مطبعة الجمهورية - الموصل، ط ١، ١٩٦٨ ل ٩٩-١٠١.

٦٨- محمد حستین هیکل: بین الصحافة والسياسة، شركة المطبوعات للتوزيع والنشر، بیروت- لبنان، ط ٥، ١٩٨٤ ل ٢٣٥.

ههروه‌کو چۆن مافه سیاسیه‌کان به‌ک پارچدن و بۆ هه‌موو که‌شیک دانیان پیا‌نراوه به‌و سیفه‌ته‌ی که نه‌ندامه له کۆمه‌لگایه‌کی سیاسی بۆ نه‌وه‌ی له ڕێگای نه‌و مافانه‌وه له به‌رتوه‌بردنی کاروباری ولاته‌که‌ی به‌شداری بکات (١٦٩).

مارتن لینسکی Martin Linsky له‌م باره‌یه‌وه ده‌لێ: «موماره‌سه‌کردنی جوکمرانیته‌ی به‌شیه‌یه‌کی کاریگهر و ده‌خوازی له‌و که‌سانه‌ی که نه‌خشه‌ی سیاسی ده‌کێشن، تی بگه‌ن چۆن که‌ناله‌کانی راگه‌یاندن کار ده‌که‌ن، بۆ نه‌وه‌ی بتوانن سوود له ده‌سه‌لاته‌که‌ی وه‌ریگرن بۆ کاراکردنی نامانجه‌ گشتیه‌یه‌کانی سیاسه‌ت.

جا نه‌گه‌ر هاتوو نه‌یان‌توانی سوود له‌و لایه‌نانه‌ی راگه‌یاندن وه‌ریگرن که په‌یوه‌ندی هه‌یه به‌سیاسه‌ته‌وه، یا به‌خرابه‌ی به‌کاریان هه‌ینا، نه‌گه‌ره‌کانی سه‌رنه‌که‌وتنی سیاسه‌ت زیاتر ده‌بێت» (١٧٠).

نازادیی ڕۆژنامه‌گه‌ری و ڕۆژنامه‌ی نازاد له‌ که‌ش و هه‌وای دیموکراسیدا نه‌شونما (که‌شه) ده‌کات و سیستمی سیاسی یان که‌ش و هه‌وایه‌کی بێ گه‌رد بۆ ڕۆژنامه‌گه‌ری ده‌ره‌خستنی به‌چه‌شنیک که بۆنی نازادیی لی بیت یان پالی پتیه‌ ده‌ن بۆ که‌ش و هه‌وایه‌کی خنکێنه‌ر (خانق) به‌چه‌شنیک که ژبانی نه‌سه‌م بیت، یان باریکی مام ناوه‌ندی له نیوان نه‌و دوو باره‌دا ده‌ره‌خستنی (١٧١).

نه‌مه‌و ڕۆژنامه‌گه‌ری ناتوانی په‌یامه‌ کۆمه‌لایه‌تیه‌یه‌که‌ی بگه‌یه‌نیه‌ته‌ جێ و گه‌شه بکات له ولاته‌ دیموکراته‌کاندا نه‌بێت، چونکه له‌ویدا تاکه‌کان (الأفراد) و کۆمه‌له‌که‌سان موماره‌سه‌ی ماف و نازادییه‌ سیاسیه‌یه‌کانیان ده‌که‌ن، له‌وانه‌ش نازادیی ڕۆژنامه‌گه‌ری، به‌لام له ولاته‌ دیکتاتۆره‌کاندا که تیا‌یاندا تاکه‌کان و کۆمه‌له‌که‌سان نه‌م مافانه‌یان لی زه‌وت ده‌کری، چاره‌ڕینی هیچ پێشکه‌وتن و سوودێک له ڕۆژنامه‌گه‌ری نا‌کری (١٧٢)، چونکه له ولاتانی دیموکراسیدا ده‌رفه‌ت به‌فهره‌ حزبی ده‌دری و حیزه‌کانیش له ڕێگای ڕۆژنامه‌گه‌رییه‌وه

٦٩- «لێژنه‌ی مافه‌کانی مرۆف» ی سه‌ر به‌ریک‌خراوی نه‌ته‌وه په‌ک‌گرتوه‌وه‌کان مافی نازادیی ده‌ری‌ینی به‌به‌شیک له مافه‌ مه‌ده‌نی و سیاسیه‌کان داناوه و له ماده‌ (١٩) ی په‌یمانی نێوده‌وله‌تی تایه‌تی مافه‌ مه‌ده‌نی و سیاسیه‌کانی سالی ١٩٦٦ ده‌قنوسی کردوه.

٧٠- دوریس اید جریب Dorisa Graber: سلطة وسائط الاعلام في السياسة، ط ١، منشورات دار البشير، عمان، الاردن، ١٩٩٩، ل ٤٨٠.

٧١- د. حسین عبدالقادر - الرأي العام والعلاقات، سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل ٢٩١.

٧٢- د. حسین عبدالقادر - الرأي العام والعلاقات - سه‌رچاوه‌ی پێشوو ل ٢٩١.

گزارشت له بیروړای خوځښت ده کمن (۷۳) بویه شتیکی ناساییه که دامه‌زانی پارتی سیاسیه‌کان دامه‌زانی رښانه‌یان له ده‌کوتنه‌وه، نه‌میش خوی له خویدا وا ده‌خوازی که رښانه‌گری و سیاست دوو جه‌مسره‌ی به‌رامبه‌ر یک بن و له‌م هاوکشته‌ده‌شدا رښانه‌گری نازاد چاودتیری ده‌سلاتی سیاسی ده‌کات و له‌کاتی سنور به‌زاندنی حوکمراناندا ده‌توانی هول بدا ده‌سلاتی سیاسی راگرځی نه‌گر له به‌رځه‌ودندی گشتی لایدا و که‌وته خزمه‌تی که‌سیک یان گروویتیکی تاییه‌ت (۷۴). بویه پینوسته رښانه‌گری و سیاست له‌سره پاراستنی به‌رځه‌ودندی گشتی رتک بکه‌ون. ه‌روه‌ها ده‌بی نه‌وانه‌ی ده‌سلاندارن به له‌خو بایبسونه‌وه نه‌رواننه رښانه‌گری و ده‌بی رښانه‌گری به‌چاویتی دورمکارانه نه‌روانیه نه‌وان (۷۵).

له‌میش زیاتره، زورجاران، رښانه‌گری رځی دیپلوماتکاری ده‌بینیت و رښانه‌لوسان ده‌ک دیپلوماتکاریک ه‌لسوکه‌وت ده‌کمن بویه دیپتانی به‌رځه‌ودندیکی بالای کومه‌ل به‌تاییه‌تی له‌وکاته‌دا که سیاست‌ده‌داره‌کان نه‌توانی نه‌و رځه‌ی بین. بویه نه‌ونه له‌کته‌ی بارمه نه‌مهریکاییه‌کان له‌نیران، کاتیک و‌زاره‌تی ده‌روه‌ی نه‌مهریکا نه‌یتوانی په‌یودندی به‌لیت‌سراوه‌ی تیرانییه‌کانه‌وه بکات بویه به‌سره‌کردنه‌ودیان، ه‌ندیک په‌یامنیتری که‌ناله ته‌له‌فزیونییه‌کانی نه‌مهریکا توانییان نه‌م رځه‌ی بین و چاویتی‌کوتن له‌گه‌ل به‌رپرسه تیرانییه‌کان بکه‌ن (۷۶).

۷۳- له‌ پرگه‌ی یکه‌می ماده‌ (۲) ی یاسای حزبه‌کانی ه‌ریمی کوردستانی عتراق ژماره ۱۷ ی سالی ۱۹۹۳ دا ه‌تووه: «ه‌ر هاوولاتییه‌ک له‌ هاوولاتیانی ه‌ریمی کوردستانی عتراق و تیبایدا نیشته‌جینی و مهرجه‌کانی تیدا ه‌بېن مافی به‌شداریکردنی دامه‌زاندنی حزبی ه‌یه». ه‌روه‌ها له‌ پرگه‌ی یکه‌می ماده‌ (۱۳) ی ه‌مان یاسادا ه‌تووه: «حزب نه‌م صافانه‌ی ده‌بی: ۱- ه‌کاره‌کانی راگه‌باندنی ه‌بېن که‌ بویه دیپتانی نامانجه‌کانی به‌پینی یاسا په‌چاوکراوه‌کان به‌کاربان دین».

۷۴- د. حسین عبدالقادر - الرأي العام والعلاقات - سهرچاوه‌ی پتشیو ل ۲۹۱، و حه‌مه‌که‌ریم عارف: راگه‌باندن له‌ په‌راویزی ده‌سلاندا، له‌ بلاوکراوه‌کانی ده‌زگای موکریانی، چاپی یکه‌م، چاپخانه‌ی و‌زاره‌تی په‌رورده، ه‌ولیر، ۲۰۰۱، ل ۱۵-۱۷.

۷۵- حه‌مه‌که‌ریم عارف: راگه‌باندن له‌ په‌راویزی ده‌سلاندا، سهرچاوه‌ی پتشیو، ل ۱۸، ل ۲۰.

۷۶- جون. ار. بیتر - مقدمة في الاتصال الجماهيري - ترجمة مركز الكتب الاردني. سهرچاوه‌ی پتشیو - ل ۶۶۷-۶۶۸.

چوارەم: پەيوەندى نىوان نازادىي رۆژنامەگەرى و دەسلەلات

پەيوەندى نىوان نازادىي رۆژنامەگەرى و دەسلەلات لە سىستېمىيەكەو بۆ سىستېمىيەكى تر دەگۆرئ، لە سىستېمى دىموكراسىدا پەيوەندىيەكى كارىگەر لە نىوان سىياسەتى دەسلەلات و نازادىي رۆژنامەگەرىدا ھەيە. رۆژنامەگەرى رۆلى زمانچالى گەل دەبىيەت و نۆتەرايەتى دەسلەلاتى چوارەم دەكات و كارىگەرئىيشى لەسەر راي گشتى دەبىيەت^(۷۷) ھەرئەمەش وای کردووہ كە رۆژنامە دىكتاتورەكان لىيە بىتوقن و بەھەرەشەي دابىيەت لەسەر ئاسايشى نەتەوہي^(۷۸)، لەبەر ئەو رۆلەي كە نازادىي رۆژنامەگەرى دەبىيەت لە پەخساندننى بوار بۆ تاكەكانى كۆمەلە، بۆ بەرھەلستىي (معارضة) حكومەت و ئاراستەي حكومەتەيش دەكەن بۆ چاكسازى و چاودەريكرەنشى بۆ رىنگاگرتن لە خراپ بەكارھەتەنى دەسلەلات و گەندەلى، بۆيە لە چوارچىوہى نازادىيەكانى ئۆيۆزسيۆن (حريات المعارضة) دائىراوہ^(۷۹).

بەم چەشنە رۆژنامەگەرى بەھزكارىكى دەستوروى دادەندىت بۆ ھەولنى راگرتنى دەسلەلاتى سىياسى لەكاتى لادانىدا لە بەرژەوہەندى گشتىدا، ئەمەش ماناي ئەوہ نىيە رۆژنامەگەرى خولىيايەك بىت بۆ دژايەتەكرەنى دەسلەلات، بەلكو پىويستە رۆلى پەخەگرتن و بەدەرخستنى گىروگرفتەكان بىيىنى. ئەمەش خۆي لە خۆيدا وادەكات كە رۆژنامەگەرى ھزكارىكى كارىگەر بىت بۆ گۆرەنى رەوتەكان (الانجافات) و دروستكرەنى بىيارى سىياسى و دارشتنى سىياسەتەكانى حكومەت لە رىنگاي دەرخستنى راستىيەكاندا.

۷۷- لەوانەيە رۆژنامەنوس يەكئىك بىت لە كارمەندانى حكومەت يان كارمەندى ئەو نەبىت، بەلام چ بەشئىك بىت لەو دەسلەلاتە يان لە دەروہى ئەو دەسلەلاتە بىت، لە مىللەتەيەكى بەردەوام دايە لە پىتتارى بەدەيھەتەنى پەيامەكەي. بىروانە كامەل الشرقى: حول مفهوم حرية الصحافة، بغداد، ۱۹۷۲، ۳ل.

۷۸- د. جىبھان المكاوي: حرية الفرد وحرية الصحافة، الهيئة المصرية للكتاب، ۱۹۸۱ ل ۶۲، و د. عبداللە اسماعيل البستاني: حرية الصحافة، سەرچاوەي پىشوو، ل ۱۸-۱۹.

۷۹- جان شاپەر: دور وسائل الاعلام في بناء المجتمع، گۆڤارى (وسائل الاعلام والاخلاقي) نەليكترونى كە وەزارەتى دەروہى ئەمەريكا دەرى دەكات لە تۆرى ئىستەرنىت، لەم شۆتەي خوارەوہ وەرگىراوہ:

<http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/401/fijga/htm.2001/10/1>، و جىلەر حسين

الحميد: الصحافة بين الأغبياء الذاتية والاضغوطات الخارجية،

<http://www.anaaba.org/naba46/sahafa.htm29/9/2001>

لەبەر ئەم ڕۆڵەى كە ڕۆژنامەگەرى لە كۆمەڵگای ديموكراسيدا دەيبينى، زۆر جار بە دەسەلاتى چوارەم ناوى دەبردرى^(٨٠). كيشە نابروپەرەكەى «وۆترگىت»^(٨١) باشتريى نموونەى بۆ ئەو ڕۆڵەى كە ڕۆژنامە لە ناو كۆمەڵدا وەك دەسەلاتى چوارەم دەيبينى^(٨٢). هەلبەتە ئەم ڕۆڵەى نامىنى ئەگەر بىت و بخرىتە ژێر چاودىرىى حكومەتەرە^(٨٣).

شايەنى باسە، هەندى ڕۆژنامەى ميسرى و مەغربى و ئوردنى ڕۆژانە ئەم ڕۆڵە دەبينى و پەختە لە حكومەت دەگرن، بەلام باجى ئەم ئازادىيە بەچەند شتووەك دەدەنەرە، لەوانە تەنگ پى هەلچينىى حكومەت بۆ ڕۆژنامە سەرەخۆكان و تەگەرە خستتە ناو كارەكانيانەرە و تەنانەت داخستنيشيان. هەرودەها حكومەت ئەو شتە خراپانە دەشاريتەرە كە جىگای بايەخ پيئدانى ڕۆژنامەگەرييەرە پىگ نادات ڕۆژنامەنووسان بەدوايدا بچن و بەسەرى بكەنەرە. ئەمە وىراى ئەودى بەرپرسانىى حكومى وەلامى پرسىيارى ڕۆژنامەنووسان بۆ زۆريەى كيشەكان نادەنەرە^(٨٤).

٨٠- د. بسيونى ابراهيم حمادة: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت، ط١، ١٩٩٣ ل ١٤١-١٤٢، و سعدالدين خضرة: الرأي العام وقوى التحريك، سەرچاوەى پيشوو، ل ١١٩-١٢٠ و حەمە كەريم عارف: راگەياندن لە پەراوێزى دەسەلاتدا، وتارى د. شېرزاد نەجار، ل ١٩، و حامد محمد علي: حول الاعلام والاعلام الاسلامي، سەرچاوەى پيشوو، ل ٧.

٨١- ئەم كيشەيە دور ڕۆژنامەنووسى ئەمەريكى لە ڕۆژنامەى «واشتنۆن پۆست» وروژاندبيان و ئاشكرايان كرد و بوو هۆى دەست لەكاركيشانەرەوى سەرۆكى پيشووئى ئەمەريكى نيكسۆن و دەرچوونى لە كۆشكى سىي بەرلەودى ماوەى سەرۆكايەتییەكەى تەواو بىت.

٨٢- د. بسيونى ابراهيم حمادة: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي، سەرچاوەى پيشوو، ل ١٤٢، و كەمال سەعدى: دەسەلاتى چوارەم، سەرچاوەى پيشوو، ل ٣٠.

٨٣- حرية الصحافة: ملحق مجلة الشباب العدد (١)، ٥ ديسيمبر، ١٩٧٢ النص الكامل لمناقشة مجلس الشعب المصري حول حرية الصحافة، سەرچاوەى پيشوو، ل ١٦.

٨٤- سعيد السلمي: برنامج أكثر من رأي، بمناسبة يوم الصحافة العالمي، تقديمه جميل عازر، تۆزى نيئتەرنيت:

<http://www.aljazeera.net/23/9/2001>

هەرودەها (المشرق الاعلامي)، تۆزى نيئتەرنيت:

<http://www.aljazeera.net/2/12/2001>.

بەپیتچەواندى ئەمە، لە زۆربەى ولاتە ديموكراتەكاندا رۆژنامەگەرى چاودىرە بەسەر
حكومەتەو و رەخنەى لى دەگرت و لىپرسىنەوئى لەگەل دەكات و دەپیتە سەرچاوەى
بىزارکردنى، كەچى سەرەراى ئەمەش حكومەت لە پىناوى نازادىدا باجەكەى دەدات،
چونكە بەپەلەى سەرەكى، رۆژنامە بەرامبەر خوتنەرەكانى بەرپرەسپارە^(٨٥).

٢-٣ رۆژنامەگەرى عىراقى... سەرھەلەدان و پىشكەوتن

لەو رۆژەوئى يەكەم رۆژنامە لە سالى ١٨١٦ لە بەغدا بەناوى «جورنال العراق»
دەرچوو و تاكو ئەسرى رۆژنامەگەرى عىراقى لەژىر كارىگەرئىتى بارودۆخى رامسارى و
كۆمەلايەتى و رۆشنىرى و پىشەسازى و شۆرشى تەكنۆلۆژياو بەرە، زۆر ھەنگاوى بەرەو
پىشەوە ناو و گەلەك قۇناخى جىاى بەرەو. قۇناخى يەكەم؛ لە سەرھەلەدانى چاپخانەى
بەردىن (المطبعة الحجرية) دەست پى دەكات تاكو ھاتنى چاپخانەى نالى بۆ وىلايەتى
بەغدا لە سەرەوئى حوكمرانىيەتى مەدەت پاشا لە (١٨٦٩-١٨٧٢) تاكو ١٩٢١ و
قۇناخى دووەمىش لە دروستبوونى دەولەتى عىراق لە سالى ١٩٢١ دەست پى دەكات
تاكو شۆرشى چوارەوئى تەمبوزى ١٩٥٨ و قۇناخى سىيەمىش دواى ئەو دەست پى
دەكات و بەرەوام دەپیت تاكو ئىستا، ھەرچەندە لە دواى سالى (١٩٩٠) ئەو بەھوى
كۆتايى ھاتنى جەنگى سارد و روخانى دىوارى بەرلەن و ھەرس ھىتانى بلۆكى سۆسالىزم
و سەرھەلەدانى سىستىمىكى نۆتى جىھانى لەسەر بنەماى ديموكراسىيەت و مافى مرۆڤ،
بوارى رۆژنامەگەرى لە جىھاندا بەگشتى پىشكەوتنىكى پىوانەى بەخۆبەو بىنى، بەلام
لەبەر ئەوئى بەشى عىراق لەم پىشكەوتنەدا وەكو پىتويست نەبوو، بۆيە ناتوانىن ئەم
ماوئە لە عىراقدا بەقۇناختىكى جىاواز دابىتىن.

ئەمەو، لەبەرئەوئى ئىمە تۆزىنەوئەكەمان، تۆزىنەوئەكى ياسايە و نامانەوئى بەو قولىيە
بچىنە ناو ئەو باپەتە، كەزباتر باپەتتىكى سىتوويىيە، بۆيە لەجىياتى باسکردنى ئەو
قۇناخانە، ئەوئەوئى پىتويستە بۆ ناساندنى رۆژنامەگەرى عىراقى و پىشكەوتنى، بەر
لەوئى بچىنە سەر رىكخستى ياسايى نازادى رۆژنامەگەرى لە عىراقدا، بەپىتويستمان
زانى لە خوارەوئە لە دوو خالدا، بەكورتى باس لە سەرھەلەدانى رۆژنامەگەرى عىراقى و
پىشكەوتنى پكەين.

٨٥- روبرت. ايچ. استابروك: «الحقوق والواجبات»، ترجمة عبدالرزاق عبدالله، مجلة گولان
العربي: العدد (٦٤) ايلول ٢٠٠١، ل ٢٩.

رۆژنامەگەریی عێراقی بەدەرچوونی رۆژنامە (جورنال العراق) لە ساڵی ١٨١٦ کە لە لایەن داود پاشا الکرجی لە شارێ بەغدا دەرچوو سەرپێشەڵدا^(٨٦). ئەم رۆژنامەیە لە چاپخانەیەکێ بەردین بەزمانی عەرەبی و تورکی دەرچوو^(٨٧).

دوای دەرچوونی (جورنال العراق) بەپێنجای و سێ ساڵ، رۆژنامە «زوراء» لە ١٥/٦/١٨٦٩ لە لایەن مەدحەت پاشای والی بەغدا دەرچوو.

شایەنی باسە، ئەم والییە بەرلەوێ بێتە بەغدا، لە فەرەنسایە چاپخانەیەکێ ئالی لەگەڵ خۆی هێناو ناوی لێنا (مطبعة الولاية) و لە شارێ بەغدا ئی دانا و ستافیکێ نووسینی لێ ئاستانەوێ بۆ هێنا^(٨٨) و لە رێگای ئەم چاپخانەیەوێ دەستی کرد بەچاپکردنی رۆژنامە (زوراء) و تاگۆ داگیرکردنی بەغدا لە لایەن هێزەکانی بەریتانیا لە ساڵی ١٩١٧ بەردەوام بوو لە دەرچوون و دوایە دوای ئەوێ راوەستا^(٨٩).

٨٦- ئە نێوان ئەوشتانە کە لێژنە کە لە پێش شۆتەوار (الانار والترات) عێراقی لە گەردەکانی عەقەر قوف دۆزینیەوێ، رۆژنامەیکێ لە خشت دەرستکراوی سۆزکراوێ، کە تاشیرییەکان لە سەر دەستی تاشور یانییال پێش زایین دەریان کردووە بۆ پێشکێشێ و پلاکردنەوێ هەوایی سەرکەوتنەکانیان، ئێوێ ئەم رۆژنامەیە لە مۆزەخانە بەغدا و لەئێوە هەبێ، بۆ زانیاری زیاتر پێوانە: <http://www.Iraq2000.com/presscom1/10/2001>

٨٧- هادی طبعی العباسی: الاحتلال البريطاني و الصحافة العراقية - رسالة قدمت الى جامعة بغداد عام ١٩٨٠ لنيل شهادة الماجستير في الصحافة والنشر، ص ٥٧ هامش رقم ١، و - فائق بطی: الصحافة العراقية ميلادها و تطورها، ط ١، بغداد، ١٩٦١، ص ١٣، و منیر بکر التکریتی: الصحافة العراقية، ط ١، مطبعة الارشاد - بغداد، ١٩٦٩، ص ٥٣، و رفائیل بطی: صحافة العراق، ط ١، ج ١، شركة مطبعة الأديب البغدادية المحدودة، بغداد، ١٩٨٥، ص ٣٠.

٨٨- هادی طبعی العباسی: الاحتلال البريطاني و الصحافة العراقية - رسالة قدمت الى جامعة بغداد عام ١٩٨٠ لنيل شهادة الماجستير في الصحافة والنشر، ص ٥٧، و نشأة الصحافة العراقية و تطورها، ص ٩، و فائق بطی: الصحافة العراقية ميلادها و تطورها، سەرچاوەی پێشوو، ص ١٣ - ١٥، و - منیر بکر التکریتی: الصحافة العراقية، سەرچاوەی پێشوو، ص ٥٢، و سجاد الغازی: مراحل تطور الصحافة العراقية، المؤسسة العامة للصحافة والطباعة، بغداد، ١٩٦٨، ص ٥، و - عبدالله البستانی: حرية الصحافة، سەرچاوەی پێشوو، ل ٩٦، و - رفائیل بطی: صحافة العراق، سەرچاوەی پێشوو، ل ٣٠.

٨٩- فائق بطی: الصحافة العراقية ميلادها و تطورها، سەرچاوەی پێشوو، ل ١٣-١٥.

بەم شێوەیە، هەر سێ رۆژنامە بەردەوام بوون لە دەرچوون بە شێوەیەکی رێکوپێک تا کۆتایی هاتنی حوکمرانیستی عوسمانی لە هەر ویلایەتێک لە ویلایەتانی کە رۆژنامەکانی تیا دەرەچوو. بۆیە رۆژنامەی (بصرە) لە ۲۲ی تشرینی دووەمی ۱۹۱۴ دواى داگیرکردنی ویلایەتی بەسرد لە دەرچوون وەستا، رۆژنامەی (زوراء)یش لە ۱۱ی ئازاری ۱۹۱۷ دواى داگیرکردنی ویلایەتی بەغدا لە دەرچوون وەستا و رۆژنامەی (موصل)یش لە کۆتایی مانگی تشرینی یەکەمی سالی ۱۹۱۸ دواى داگیرکردنی موصل لەلایەن هێزەکانی ئینگلیز لە دەرچوون وەستا (۱۹۲).

بەشیوەیهکی گشتی، دەتوانین بڵێین، دوا بەدوای دەرچوونی رۆژنامهی (زور)، بەدەرچوونی دەستووری عوسمانی که ناسراوە بەیاسای بنه‌ره‌تی (القانون الأساسي) له‌ ساڵی ۱۹۰۸ و دوا بەدوای به‌رکاربونی نهم دەستوور، به‌واریکی زیاتر به‌ مومارسه‌ کردنی ماف و ئازادییه‌ گه‌شتیه‌کان په‌خسا و رۆژنامه‌ش هه‌کارێک به‌و به‌ گوزارشتکردن له‌و ئازادییه‌، به‌یه‌ ده‌یه‌نین ژماره‌یه‌کی زۆری رۆژنامه‌ دوا بەدوای نهم ساڵه‌ دەرچوون، که‌ ژماره‌یه‌یان له‌ ماوه‌ی چوار ساڵی نهبان (۱۹۰۸ - ۱۹۱۱) خۆی له‌ په‌نج و پێنج رۆژنامه‌

(دەد ۹۳)

٩٣- هادي طعمة العباسي: الاحتلال البريطاني و الصحافة العراقية، سدرچاوي پيشوو، ل ٦٠، وعدنان عبدالنعم أبو السعد: تطور الخبر واساليب تحريره في الصحافة العراقية، سدرچاوي پيشوو، ل ١٥٨.

دوای داگیرکردنی ویلایه‌تی به‌سره له لایهن هیزه‌کانی به‌ریتانیاه له ۱ی کانوونی به‌که‌می ۱۹۱۴، ئینگلیزه‌کان بلاوکراوه‌یه‌کیان ده‌رکرد به‌ناوی (بصره تایمس) به‌زمانی عه‌ره‌بی و تورکی بز بلاوکردنه‌وه‌ی هه‌واله‌کانی جه‌نگ و سه‌رکه‌وتنه‌کانی هاو‌یه‌یمانان. ئه‌م بلاوکراوه‌یه تا کو‌تایی نابی سالی ۱۹۱۷ به‌وجه‌شه‌ه‌مایدوه. دواتر بووه‌ رۆژنامه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆ به‌ناوی (الاقوات البصریة) به‌زمانی عه‌ره‌بی و تورکی و فارسی و ئینگلیزی ده‌رده‌چوو (۹۴).

دوای داگیرکردنی ویلایه‌تی به‌عدا، ئینگلیزه‌کان، رۆژنامه‌یه‌کیان به‌ناوی (العرب) له ۴ی ته‌م‌مووزی ۱۹۱۷ ده‌رکرد و تا ۳۱ی مایسی ۱۹۲۰ به‌رده‌وام بوو. دواتر دوو رۆژنامه‌ی تر ده‌رچوون، یه‌کیان به‌ناوی (العراق) که له ۱ی حوزه‌یرانی ۱۹۲۰ ده‌رچوو و ئه‌وه‌ی تریشیان به‌ناوی (الشرق) له ۳۰ی نابی ۱۹۲۰ ده‌رچوو (۹۵).

له‌ ماوه‌ی شو‌رشی (۱۹۲۰) ی‌شدا رۆژنامه‌ی (الاستقلال) ی به‌عگدای و رۆژنامه‌ی (الاستقلال) ی ته‌جه‌فی و رۆژنامه‌ی (الفرات) ده‌رچوون. یه‌که‌میان له ۲۸ی ته‌یلولی ۱۹۲۰ ده‌رچوو، دووهمیان له ۳ی تشرینی یه‌که‌می ۱۹۲۰ و سێهه‌میشیان له ۱۵ی ته‌یلولی ۱۹۲۰ ده‌رچوو (۹۶).

گشت ئه‌و رۆژنامه‌نای له‌ ماوه‌ی داگیرکردنی عێراق له‌ لایهن هیزه‌کانی ئینگلیز ده‌رده‌چوون، ه‌ی حکومه‌ت و له‌ ژێرده‌سه‌لاتی ئه‌ودا بوون و به‌مه‌رامی کارکردن له‌ رای گشتی ده‌ستی به‌سه‌ردا گرتبوون (۹۷) و له‌ ماوه‌ی ئینتیدایی به‌ریتانییش کو‌مه‌لێک رۆژنامه ده‌رچوون، له‌وانه رۆژنامه‌ی (الفلاح) و (السان العرب) و (دجلة) و (الرافدان) و (العاصمه) و (بغداد تایمس) (۹۸).

له‌ دوای ده‌رچوونی (القانون الاساسي) ی‌ش کو‌مه‌لێک رۆژنامه‌ی تر ده‌رچوون، له‌وانه، رۆژنامه‌ی (العهد) له ۲۰ی کانوونی دووهمی ۱۹۲۵ و (فتی العراق) و (ندا والشعب)

۹۴- فائق بطلی: الصحافة العراقية ميلادها ... وتطورها، ۱۹۶۱، ل ۱۹-۲۰.

۹۵- رفائیل بطلی: صحافة العراق، سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ل ۶۲-۶۳.

۹۶- رفائیل بطلی: صحافة العراق، سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ل ۶۵-۷۰.

۹۷- گرن‌گترین رۆژنامه‌کانی ئه‌و سه‌رده‌مه، رۆژنامه‌ی (بصره تایمس) - ۱۹۱۴/۱۱/۲۴ و الاوقات البصریة - ۱۹۱۸/۶/۱۲ و جریده العرب ۱۹۱۷/۹/۱ بوو، بز زیاتر زانیاری به‌رواته: هادی طه‌مه‌ العباسی: الاحتلال البريطاني و الصحافة العراقية، سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ل ۷۳-۷۴.

۹۸- رفائیل بطلی: صحافة العراق، سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ل ۷۳ به‌دواوه.

له ٢٠ ی کانوونی دووهمی ١٩٢٦ و (اللواء) له ٢٠ ی نابی ١٩٢٨ و (التقدم) له ١٦ ی تشرینی یهکهمی ١٩٢٨ و (الوحدة) له ١٢ ی کانوونی دووهمی ١٩٣٥ (٩٩).

بهلام له ماوهی نێوان (١٩٥٠-١٩٥٤) بۆ یهکه مسجار رۆژنامه گهریی عێراقی چاپکردنی نالی له رێگای پیتچینی نالی بهخۆیهوه بینی و بهکارهێنانی ئامێرهکانی لاینۆتایپ و ئهنتهرتایپ بهمهش کوتایی بهسهردهمی پیتچینی دهستی هات.

له ماوهی نێوان (١٩٥٤-١٩٥٨) رۆژنامه گهریی عێراقی پیتی نایه قوناخی بایهخدان بهههوال و وینه و مانشیت و رهنهگهکان و بهشداری کرد له وهکالهته نێودهولهتییهکانی دهنگ و باس بۆ وهگرتنی ههوال.

له سالی ١٩٥٩ بهدواوه بهدامهزرانی سهندیکای رۆژنامه نووسانی عێراقی، رۆژنامه گهریی عێراقی پیتی نایه قوناخیکی تهرده و تهکانیتیکی تری دا بۆ پێشهوه و دواتریش بهدهرچوونی سندووقی خانه نشینکردنی رۆژنامه نووسان له سالی ١٩٦٥ و زامن بوونی دواڕۆژی خۆیان و خهیزانیان له دواي مردنیان، زیاتر رۆژنامه گهری پێشکهوت (١٠٠). ئهمه و لهم سالانهی دوایدا و دوايه دواي سه ره له دانی تهکنۆلۆژیای نوێ و ههله دانی مانگی دهسکرد بۆ ناسمان و پهیدا بوونی نهوهی نوێی کۆمپیوتهر و سه ته لایهت و دواتریش په ره سه دانی زیاتری شۆڕشی زانیارییهکان و بهستانه دهی جیهان بهتۆری ئینتهرنیتهوه، ئهمانه گشتیان کاردانه وهیان له سه ر بزافی رۆژنامه گهریی عێراقیدا هه بهوه و نیستاکه ژماره ی رۆژنامه گهکان له زیاد بوون دایه و له ڕوی تهکنیکیشه وه پێشکهوتنی بهخۆیهوه بپێشوه و له رۆژنامه یهکی ناوختی یان سنووردار بۆته رۆژنامه یهکی به رفراوان و چۆته سه ر تۆری ئینتهرنیتهوه.

هه رچهنده، ئه گه ر رۆژنامه گهریی عێراقی له گه ل رۆژنامه گهری له ولاتانی تر دا و ته نانهت له گه ل رۆژنامه گهریی کوردستانیشدا به راورد بکه یه، ده بیهی ن پێشکه و تنیتیکی ئه و تۆی بهخۆیه وه نه بپێشوه که شایه نی با سه کردن بیهت. رهنه گه هۆی ئهمهش بکه ریهته وه بۆ سیاسه تی دیکتاتۆری و ترسان له ئازادیی بیرو ڕاو په خنه، که رۆژنامه گهریی ئازاد به رجه سه تیان دهکات و ئهمه بۆته هۆی گۆشه گیریی رژی می عێراقی و دا په رانی له کۆمه له گی نێوده و له تی و سیستمی نوێی جیهانی که له سه ر بنه مای مافی مرۆف و دیموکراسیهت بنیات نه راوه.

٩٩- رفانیل بطی: صحافة العراق. سه رچاوه ی پێشوو ل ٩٠ بهدواوه.

١٠٠- سجاد الغازی: مراحل تطور الصحافة العراقية، سه رچاوه ی پێشوو، ل ٧-١٢.

۲- ۴ رۆژنامەگەریسی كوردی... سەرھەڵدان و پیتشكەوتن

رۆژنامەگەریسی كوردی لەو رۆژەوێی یەكەم رۆژنامەى كوردی چاپكراو (۱۰۱) لە ۱۸۹۸/۴/۲۲ لە قاهیرە بەناوی (كردستان) لە دایك بوو و تاكو ئەمڕۆ لەژێر کاریگەریتیى بارودۆخی رامیارى و جموجۆلى بلاوبوونەو و بۆژانەوێ هەستى نەتەوايەتى و بلاوبوونەوێ زانیاری و خوێندەواری و وشیاریدا بەزۆر قوێناخی جیاچیادا تێپەریو، بۆیە ئەم بابەتە خۆی لە خۆیدا زۆر ھەڵدەگرێ لەسەری بنووسى و رەنگە ناسان نەبێ لێرەدا لە خالێكى وا بچووكدا تیشك بخەینە سەر گشت لایەنەكانى، لەكاتێكدا ئێمە مەبەستمان تەنھا ناساندنى رۆژنامەگەریسی كوردی و پیتشكەوتنیەتى. بۆیە لەخوارەو، لە دوو خالدا باسێ سەرھەڵدانى رۆژنامەگەریسی كوردی و پیتشكەوتنى دەكەین.

۲-۴-۱ سەرھەڵدانى رۆژنامەگەریسی كوردی

لە ۳۰ ذى القعدة ۱۳۱۵ی بەرامبەر بە ۱۸۹۸/۴/۲۲ (۱۰۲) یەكەم ژمارەى رۆژنامەى «كردستان» (۱۰۳) بەزمانى كوردی لەگەڵ پاشكۆبەكى یەك لاپەرەبى بەزمانى

۱۰۱- (نەوشیروان مستەفا) لە بارەى سەرھەڵدانى رۆژنامە و راگەیاندى بیستراو بۆ یەكەمجار بەزمانى كوردی دەلێ: «تا سالى ۱۹۳۹ راگەیاندى بەزمانى كوردی ھەر خوێندراو (بەنوسى و خوێندەو) یو، ئیتر لەو بەدواوە لە پال راگەیاندى خوێندراو (گۆتن و بیست) یش پەیداىو، بۆ زانیاری زیاتر لەمبارەو، بروانە: (نەوشیروان مستەفا): راگەیاندى بیستراو بەكوردی، گۆلاری (رۆژنامەنووسان، وەرزە گۆلاریكى تۆژنەوێە یەكیتی رۆژنامەنووسانى كوردستان دەریدەكات، ژمارە (۲) سالى یەكەم، ھاوینی ۲۰۰۲، ۳ ل بەدواوە.

۱۰۲- سالى دەرچوونەكەى (۱۳۱۵) ى ھىجرى... رۆژھەڵاتناسى سۆڤیەتى و پەسپۆز لە مێژووى كوردیدا (دكتور فیللیچفسكى) و (میتۆسكى) رۆژھەڵاتناسى مێژووى دەرچوونیان بە (۱۸۹۸) سنووردار كردووە بروانە: محسود زامدار: (كوردستانى دایك) لە بلاوكراوكانى وەزارەتى رۆشنبیری حكومەتى ھەریمی كوردستان، چاپخانەى رۆشنبیری، ھەولێر، ۱۹۹۸، ۲۱۷.

۱۰۳- ئەم رۆژنامەى (۳۱) ژمارەى جوار لاپەرەبى بەزاراوەى كرمانىجى ژوور و لە ھاوێ پێنج سال (۱۸۹۸-۱۹۰۲) لە چەند جێگاىكى جیاچیاى جیهان لى دەرچوو.

پێنج ژمارەى یەكەمى لە قاهیرە لى دەرچوو و ژمارە شەش تا ژمارە نۆزدەش لە جنێف دەرچوو و دواى چارێكى تر گەراوەتە قاهیرە و ژمارە بیست و یەك تا بیست و سێ لى دەرچوو و، بەلام=

فهره‌نسی له لایهن مقدار مه‌ده‌ت به‌درخان له قاهیره ده‌چوو (١٠٤).

شایه‌نی ئاماره بۆ‌کردنه، له دایک بوونی رۆژنامه‌گه‌ری کوردی له عه‌ریبی، خۆی له خۆیدا تاییه‌مه‌ندییه‌ک به‌م رۆژنامه‌گه‌رییه ده‌به‌خشی که تاکه و بێ وێنه‌یه و له هه‌یج ولاتیکی تر دا نه‌بیستراوه مه‌گه‌ر له‌م سه‌رده‌مه نه‌بێت به‌نێسه‌ت رۆژنامه و TV عه‌ریبی. رۆژنامه‌ی (کوردستان) رۆژنامه‌یه‌کی رامیار یوو، گه‌لیک بابته‌ی نه‌ته‌وایه‌تی تاییه‌ت به‌گه‌شه‌ی کوردی له ئامیژ گرتیوو، ته‌مه‌ش به‌لگه‌ی نه‌وه‌یه که خاوه‌ن پێناسه‌یه‌کی نه‌ته‌وایه‌تی بووه (١٠٥).

شایه‌نی ئاماره بۆ‌کردنه، ده‌رچوونی رۆژنامه‌ی کوردستان له قاهیره به‌خالی وه‌رچه‌رخان داده‌نێ له میترووی خه‌باتی گه‌لی کورد، چونکه یه‌که‌م جاره له میترووی بزافی نه‌ته‌وایه‌تی کورد به‌م رێگا شارستانیه‌یه، له‌پێناوی نازادی و سه‌ربه‌خۆیی کوردستان خه‌بات بکات (١٠٦).

له‌م باره‌یه‌وه، رۆژنامه‌نووسی نه‌میریکی ماکي زانگر (١٠٧) ده‌لێ: «هه‌ر له ده‌رچوونی یه‌که‌م رۆژنامه‌ی کوردی له قاهیره له سالی ١٨٩٨، رۆژنامه‌گه‌ری کوردی رۆتیکی سه‌ره‌کی هه‌بووه له خه‌باتی گه‌لی کورد له‌ پێناوی نازادیدا و دامه‌زینه‌ره‌که‌ی به‌ر له سه‌ده‌یه‌ک رۆژنامه‌گه‌ری خسته‌ته‌کار بۆ داواکردنی سه‌ربه‌خۆیی».

سه‌باره‌ت به‌م باروودۆخه‌ی که رۆژنامه‌ی کوردستان تیا له دایک بوو، ده‌توانین ب‌بینین، له قوناخه‌ی میترووی پێ له راپه‌ڕین و ورده شه‌ر که زۆریه‌ی ناوچه‌کانی جیهانی گرتیوه

= ژماره بیست و چواری له لهندن ده‌رچوو و ژماره بیست و پێنج تا ژماره بیست و نۆی له نینگلته‌را ده‌رچوو و دوای ژماره سی و سێ و یه‌کی جارێکی تر له جنیف ده‌رچوو.

١٠٤- مه‌حمود زامدار: کوردستانی دایک، له بلاوکراوه‌کانی وه‌زاره‌تی رۆشنییری، هه‌ولێر ١٩٩٨ ل ٥.

١٠٥- مختار حیدری: دور الصحافة الكوردية في النهضة القومية وتوعيتها، والحركة التحررية الكوردية مجلة (معتین) العدد (٦٥) حوزان ١٩٩٧ ل ١٠٢.

١٠٦- احمد شیخ محمود: (کوردستان) اولی الجرائد الكوردية، مجلة گولان العربی العدد (٢٤) اپار ١٩٩٨ ل ١١٦.

١٠٧- ماکي زانگر ماموستای رۆژنامه‌گه‌رییه له زانکۆی نه‌میریکی له قاهیره، هه‌روه‌ها باره‌ده‌ده‌ری پتشیوی سه‌رنووسه‌ری رۆژنامه‌ی (Middle East Report) و رێکخه‌ری پتشیوی پلاوکرده‌وه‌یه له مه‌لیسه‌ندی تۆژشه‌وه‌ی عه‌ریبی هاوچه‌رخ له زانکۆی تاون له واشنتۆن، به‌روانه: رۆژنامه‌ی «خه‌بات» ژماره ١٠٥٣ هه‌ینی ١/١١/٢٣ ل ٢٠٠٣.

چاوی هه‌لێنا، نه‌ته‌وه‌ی کوردیش له پێتاوی وهرگرتنی مافه‌ ره‌واکانی و پرژگارپوونی له چه‌وسانه‌وه و ستمی ئیمبراتۆریه‌تی عوسمانی خه‌باتی چه‌کداری ده‌کرد. له‌وکاته‌دا مقدا‌د به‌درخان بۆ ناساندنی کێشه‌ی ره‌وا‌ی کورد و بووژانه‌وه‌ی هه‌ستی نه‌ته‌وا‌یه‌تی له‌ دڵ و ده‌روونی پرژله‌ی کورد له‌ ولاتی غه‌ریبه‌دا، دوور له‌ ده‌سه‌لاتی سوڵتان عه‌بدولحه‌مید، رۆژنامه‌ی کوردستانی ده‌رکرد (١٠٨).

به‌لام له‌ عێراقدا، سه‌رده‌تای بزاقی رۆژنامه‌گه‌ری کوردی ده‌گه‌ڕێته‌وه‌ بۆ سالی ١٩١٣ (١٠٩). له‌ ٢٦ی کانوونی یه‌که‌می سالی ١٩١٣ یه‌که‌مین ژماره‌ی گۆڤاری کوردی به‌ناوی (بانگ کرد-بانگی کورد) له‌ لایه‌ن خوالێخۆشبوو جه‌مال بایان له‌ شاری به‌غدا ده‌رچوو. ئهم گۆڤاره‌ پێنج ژماره‌ی لێ ده‌رچوو و به‌هۆی به‌ریابوونی چه‌نگی جیهانی یه‌که‌مه‌وه له‌ به‌لاوکرده‌وه‌ وه‌ستا (١١٠).

هه‌روه‌ها یه‌که‌مین رۆژنامه‌ی کوردی به‌ناوی (تێگه‌یشتنی راستی) له‌ ١٩١٨/٢/١ له‌ به‌غدا ده‌رچوو و گۆڤاری (دیاری کوردستان)یش له‌ ١٩٢٥/٣/١١ ده‌رچوو و رۆژنامه‌ی (بانگ کردستان - بانگی کوردستان) له‌ سالی ١٩٢٦ هه‌ر له‌ به‌غدا ده‌رچوو و هه‌ر له‌و ساڵه‌دا خوالێخۆشبوو حوسین حوزنی موکریانی گۆڤاری «زاری کرمانجی» له‌ شاری روان‌دز ده‌رکرد (١١١)، و پاشانی‌ش له‌ سالی ١٩٣٩ تا‌کر ١٩٤٩ گۆڤاری (گه‌لاوێژ)

١٠٨- جبار جباري: تاريخ الصحافة الكردية في العراق، سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل ١٩-٢١.

١٠٩- جیتی ناساژه‌یه، فاروق عه‌لی عومهر، ده‌رچوونی یه‌که‌م ژماره‌ی گۆڤاری «بانگ کرد» ی گه‌راندۆته‌وه‌ بۆ سالی ١٩١٤ بۆ زیاتر زانیاری سه‌یری فاروق عه‌لی عومهر: رۆژنامه‌گه‌ری کوردی له‌ عێراقدا، چاپی یه‌که‌م، به‌لاوکراره‌کانی ده‌زگای موکریانی، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده، هه‌ولێر، ٢٠٠١. ل ٦٩ یکه‌.

١١٠- جبار جباري: تاريخ الصحافة الكردية في العراق، سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل ٣١.

١١١- مامۆستا حوسین حوزنی موکریانی له‌ سالی ١٩١٥ چاپخانه‌یه‌کی نوێی له‌ ئه‌لمانیای کهری و له‌ شاری (هه‌له‌ب) له‌ سووریا دایناو بۆ یه‌که‌مجار پێته‌ کوردیه‌کانی (پ، چ، ژ، گ، ف)ای دا‌رشت هه‌روه‌ها خۆی کلێشه‌ی وێنه‌کانی له‌ ته‌خته‌ دروست ده‌کرد و ئهمه‌ و ژماره‌یه‌کی زۆر دا‌نراوی خۆی و که‌سانی تری بۆ چاپ کرد، دوا‌ی ئه‌وه‌ له‌ سالی ١٩٢٥ چاپخانه‌یه‌کی گونج‌اوه‌ بۆ شاری روان‌دز له‌ کوردستانی عێراق و هه‌ر له‌وێ له‌ سالی ١٩٢٦ تا ١٩٣٢ گۆڤاری «زاری کرمانجی» بۆ ساوه‌ی شش سا‌ (٢٤) ژماره‌ی لێ ده‌رکرد.

بۆ زانیاری زیاتر به‌روانه‌ جبار جباري: تاريخ الصحافة الكردية في العراق، سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل =

لەلایەن مامۆستای خوالیخۆشیو ئیبراھیم ئەحمەد دەرچوو، گۆڤاریکی دیارە لە مێژووی
پۆژنامەگەری کوردیدا و بەتەمەنتترین گۆڤاری ئەو سەردەمە (١١٢)، ھەروەھا پۆژنامەی
(ژین) و (ھەتاو) و (شەفەق) دەرچوون.

٢-٤-٢ پێشکەوتنی پۆژنامەگەری کوردی

پۆژنامەگەری کوردی لە کوردستانی عێراقدا، دوایەدوای ڕێککەوتننامە مێژووییەکی
یانزە ئازاری ١٩٧٠ گەلێک ھەنگاوی بۆ پێشەوێ ناوەو لە زۆر یارێشدا پێشکەوتنی
بەخۆیوە بینیوە.

ھەرچەندە ژمارە ئێوە پۆژنامە و گۆڤارانە لەم قۆناخەدا دەرچوون بەپەنجە دەست
دەستیاردان، بەلام لەرووی چۆنایەتی و بەردەوامییەو دەتوانین بڵێین زۆر جیاوازییان
لەگەڵ پۆژنامەکانی پێشوو ھەبوو.

ھەروەھا پەرپەینی گەلی کورد لە بەھاری سالی ١٩٩١ خالی وەرچەرخانی مێژووییە
بۆ پێشکەوتن و پەرەسەندنی پۆژنامەگەری کوردی. دوایەدوای ھەڵبژاردنی پەرلەمان و
دامەزراندنی حکومەتی ھەریمی کوردستان و دەرکردنی (یاسای چاپەمەنی ژمارە ١٠ ی
سالی ١٩٩٣) و (یاسای حەزەکانی ھەریمی کوردستانی عێراق ژمارە ١٧ ی سالی
١٩٩٣) و (یاسای کۆمەڵە و ڕێکخراوەکانی ھەریمی کوردستانی عێراق) و (یاسای
سەندیکای پۆژنامەنووسانی کوردستانی عێراق ژمارە ٤ ی سالی ١٩٩٨) و (یاسای
سندوقی خانەنشینی پۆژنامەنووسانی کوردستانی عێراق ژمارە ١٣ ی سالی ٢٠٠١)
کۆمەڵێک پارتی سیاسی و کۆمەڵە و ڕێکخراوی کۆمەڵایەتی و پێشەیی و مەوقایەتی لە
ھەریمی کوردستاندا دامەزران و ھەر یەکێک لەوانە بەلانی کەمەو پۆژنامەیکێ زمانحەل
و گۆڤاریک و بڵاوکراوەیکێ دەوری دەرەکات، ئەمەو وێرای دەرکردنی ھەندیک پۆژنامە
و گۆڤاری نیمچە سەرەخۆ بەھەول و تەقەلاو دارایی کەسان و پشتگیری حکومەتی
ھەریمی کوردستان. زیاتر لەمە، ئەمەو لەسایە ئێم ئازادی و دیموکراسییەتی لە
کوردستان لە ئارادایە، ژمارەیکێ زۆری پۆژنامە و گۆڤاری دەوری بەچاپیکێ ھونەری

١٠١. و محەمەد خەلەر مەولود: بزاڤی پۆژنامەگەری حکومەتەکانی کوردستان، چاپی یەکەم،

بڵاوکراوەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری، چاپخانە وەزارەتی ڕۆشنبیری، ھەولێر، ١٩٩٩، ل. ٥٠.

١١٢- فاروق عەلی عومەر: پۆژنامەگەری کوردی لە عێراقدا، ل. ٦٩، و جبار جباري: تاريخ الصحافة
الكرديّة في العراق ص ٢٥ ومابعدها، و ل. ١٠١ ھەمان سەرچاوە.

قەشەنگ و بابەتیی ھەمەرەنگ لە سەرتاپای کوردستان چاپ و بلاژدەکریتەو، تەنانەت ھەندیکیشیان دەخریتە سەر تۆری ئیستەرنیت و سروشتیکی جیھانی وەردەگرن.

ئەمەو زیاتر لە کەنالیکی تەلەفزیۆنیی ئاسمانی و دەیان کەنالی ناوخبیی و ئیستگە پۆژانە بەرنامەکانیان بۆ ناوێ و دەرووی ھەریکی کوردستانی عێراق پەخش دەکەن و پۆژنامەیی بیستراو و بیستراو بەشتیکی زۆری پانتایی ئەو بەرنامانە داگیر دەکەن لەوانە کەنالی تەلەفزیۆنی ئاسمانیی (کوردسات) و (کوردستان TV) کەنالی تەلەفزیۆنی ناوخب (PUK) و (KTV) و (نازادی) و (یەگرتوو) و چەندینی تر.

پۆژنامەنوسی ئەمریکی ماکێ زانگر دەلی: «ئیتسا ھەریکی کوردستان چاوەریی بارودۆخیکی گونجاو دەکات بۆ دامەزراندنی پۆژنامەیی سەریخۆ و نازاد»^(١١٣).

ئەم خستەیدی خواوە^(١١٤) کە پێژەیی دەکرینی پۆژنامە و گۆناری کوردی لە شارەکانی کوردستانی عێراق لە نیوان (١٩٩١-١٩٩٧) دەردەخات، ئەگەر بەراوردی بکەین لەگەڵ پێژەیی دەرجوونی بەر لە راپەرین، بۆمان دەردەکەوێ کە پۆژنامەگەریی کوردی لەم سالانەیی دواییدا لە پێشکەوتنیکیی خێرادا بوو چ لە رووی چەندایەتی و چ لە رووی چۆنایەتیشەو:

سال	ژمارەیی نۆرگان و گۆنار و پۆژنامەکان	ھەولێر	سلیتمانی	دەوک	کەرکوک
١٩٩١	٧١	٣٤	٢٣	١١	٣
١٩٩٢	٧٧	٣٨	٣٥	١٢	١
١٩٩٥	٦١	٣٤	٣١	٤	٢
١٩٩٦	٧٨	٤٢	٢٦	٧	٣
١٩٩٧	٨٩	٥٨	٢٨	٢	١

١١٣- پۆژنامەیی (خەبات) ژمارە (١٠٥٣) ھەینی ٢٣/١١/٢٠٠١ ل ٣، و ماکێ زانگر: لە کلاشینکۆفەو بۆ کیبۆرد: پۆژنامەگەریی کوردی لەعێراق، لە چیاو دادەبەزێ، بەلام بەروو کوێ دەچیت؟ گۆناری (پۆژنامەقانی) ژمارە (٦-٧) سالی دوویم (پایز - زستان) سالی ٢٠٠١-٢٠٠٢ ل ٢.

١١٤- غازێ ھەسەن: پێشکەوتن و وابەستەیی پۆژنامەگەریی کوردی کە دەستەلاتیکیی ھێ دەستەلاتە، گۆناری (رامان) ژمارە (٥) ی مایسی ٢٠٠١ ل ٨٥.

۲-۵ نېۋرەگەنى رۇننامەگەرى

كارى رۇننامەگەرى ھەر كۆمەلگەيەك بەپىتى جۇرى پىتكەتەى سىياسىي نەو كۆمەلگەيەك لىيەكتەر جىيادەكرىتەو، چۈنكى نازادىي رۇننامەگەرى بەشىكە لى نازادىيە گىشىيەگانى نرى كۆمەل و ھۆكارە سىياسى و نابوورى و رۇشنىيىرى و كۆمەلەيەتسىيەگان كارى نى دەكەن^(۱۱۵)، بۇيە رۇننامەگەرى لى ھەر ولاتىكدا بەو رەتەدا تىدەپەرى كە ھۆكمرانانى نەو ولاتە بۇ ولاتەكەى خۇبان ھەلى دەپىرىن، نەمەش وادەكات رۇننامەگەرى لى ھەر كات و شوتىكدا مۆركىتىكى تاييەتى خۇى ھەپىت و رەنگدانەو بىرۈچۈونى ھۆكمرانانى نەو سەردەسە پىت. بەواتايەكى تر رۇننامەگەرىي ھەرنەتەو بەك لى نەتەو بەگان رەنگدانەو نەو شىۋە ھۆكمراننىيەن كە نەو نەتەو بە مىلگەچىنە^(۱۱۶).

ھۆكمران لى ھەموو شوتىك و سەردەمىك بەكىكە لىم دووانە:

يان ھۆكمراننىكە تەنھا باوهرى بەدەسەلات ھەيە و لى خۇى بەولارە لى ناگەرى ھىچ ھىزىكى تر بەشدارى لىگەل پكات و لىم ھالەتەشدا ھىچ كەسىك بوونى «ھىزى گەل» ناھىيىتە پىش چارى خۇى. ھۆكمران لىم ھالەتەدا دىكتاتورە و پىش بەھىزى مەددى دەپەستى بۇ مانەو نەو لى سەر ھۆكمران.

يان ھۆكمراننىكە باوهرى بەرەدەيەكى دىيارىكراو لى دىموكراسىيەت ھەيە و رىگا دەدات ھىزىكى تر بەشدارى لىگەلدا پكات، بۇيە دەست لى ھەندى دەسەلاتى خۇى ھەلدەگىرى بۇيان. نەمەش نەو دەگەيەن كە نەو ھۆكمرانە باوهرى بەھىزى گەل ھەيە^(۱۱۷).

لىتەدا سىستىمى ھۆكمراننىتى لى كۆن و ئىستادا لىك جىياواز بوونە بەجىياوازى نەو بارودۇخەى كە نەتەو تىيادا ژياو، مەبەستىمان بارودۇخى سىياسى و نابوورى و رۇشنىيىرى و كۆمەلەيەتسىيە ھەروەكو پىشتر باسما كەرد.

۱۱۵- د. جىهان المكاوي: حرية الفرد وحرية الصحافة، ط ۱، منشورات الهيئة المصرية للكتاب، ۱۹۸۱، ل ۹. و جون. ار. بىتر: مقدمة في الاتصال الجماهيري، سەرچاۋى پىشور ل ۵۸۶-۵۸۷.
۱۱۶- د. عبداللطيف حمزة: الاعلام له تاريخه و مذهب، دار الفكر العربي، بلا سنة الطبع، ل ۸۵-۸۷.

۱۱۷- نەمەش نەو دەگەيەن كە كاروبارى رۇننامەگەرى لى جىيەندا يان نازادە و دىان مىلگەچى دەسەلات و رۇدەرىيە بەپىتى جۇرى رۇتى سىياسى نەو ولاتەى كە مومارەسەى دەكات، ناپا رۇشنىكى دىموكراسىيە يان دىكتاتورى، بروانە: د. حسين عبدالقادر: الرأي العام والعلاقات، سەرچاۋى پىشور ل ۳۰۰.

دوو تیۆری نوێش لهم دوو تیۆرییه له دایک بوون که (تیۆری بهن پرستیایی کۆمه لایه تی) و (تیۆری سۆقیه تی)یه.

٢-٥-١ تيوري سهرهستي (نظريه الحرية) Freedom Theory

شایه‌نی باسه، په‌یدایوونی چینی ناو‌ندی گرت‌ترین هوکاربوو بۆ سه‌ره‌لدانی ئهم
تیۆره چونکه به‌رژوه‌ندییه‌کانی ئهم جینه نا‌کۆک بوو له‌گه‌ڵ به‌رژوه‌ندییه‌کانی چینی

١٢- خون، ار. بینتر: مقدمة فی الاتصال الجماهیری، سدرچاوهی پیشور ل ٥٨٩.

دوره‌بگ، بویه بهرژده‌وندیی چینی ناوهندی وایده‌خواست که مرۆژ نازاد بیت له دهسه‌لاتی زۆردار و هه‌لباردنی کاره‌که‌یدا.

گومانی تیدانییه که پرنسیپه‌کانی شۆرشى ئەمریکی دژی دهسه‌لاتی ئینگلیز، هه‌روه‌ها شۆرشى فه‌ره‌نسی رۆژتیکى کاربگه‌ریان له پته‌وکردنی ئەم تیۆرییه هه‌بووه و لیره‌دا کۆمه‌لیک فه‌یله‌سوف ده‌رکه‌وتن و داواى نازادی تاکه‌کانیان کرد و داوایان کرد که تاک نازاد بکرت له گشت کۆت و به‌ندیک بۆ ئەوه‌ی له داهێنان دانه‌پریت^(١٢١).

لایه‌نگرانی ئەم تیۆره پتییان وایه خه‌لک توانای جیاکردنه‌وه‌ی راست و چه‌وت و خراپه‌و چاکه‌یان له‌یه‌کتری هه‌یه، له‌به‌ر ئەمه‌و بۆ ده‌رکردنی بریارى راست ده‌بن خه‌لک توانای زانینى بیرورای خه‌لکانى تری هه‌بیت. بویه ئەو خه‌لکانه‌ی که ده‌یانده‌وتی روه‌وناکی به‌ئەوانی تر بیه‌خشن ده‌بن توانای دواندنی رای گشتیی گه‌لیان بۆ ئەو شتانه‌ی که‌به‌راستی ده‌زانن بۆ ده‌سته‌به‌ر بکری.

که‌واته ده‌بن خه‌لک مافی بیه‌رکردنه‌وه و روه‌فتارکردنی هه‌بن به‌مدرجیک نازادی ئەوانی تر پتیشیل نه‌کات، جا له‌به‌رئه‌وه‌ی رۆژنامه‌گه‌ری هۆکاریکه بۆ ناگادارکردنه‌وه‌ی خه‌لک، بویه ده‌بن نازاد بیت له دهسه‌لاتی ده‌ولت^(١٢٢). به‌م شێوه‌یه، پرنسیپه‌کانی لیبرالی کاربگه‌رییه‌کی زۆری به‌سه‌ر نازادی رۆژنامه‌گه‌رییه‌وه هه‌بووه. کارل بیکر له‌به‌ر رۆشنایی ئەم گریمانانه‌ی خواره‌وه نازادی رۆژنامه‌گه‌ری ده‌ستتیشان ده‌کات و ده‌لی: «مرۆژ ناره‌زوی زانینى راستییه‌کانى هه‌یه، تاکه شتوازش بۆ گه‌یشتن به‌راستییه‌کان پتیشپکیتی (منافسه) نازادانه‌یه له نیتوان بیروراکان له بازارتیکى والتی پر له بیرورا. ئەم بازاره‌دا باشت‌ترین بیرورا خۆی ده‌سه‌پتیت و له‌لایه‌ن زۆرینه‌ی گه‌لیشه‌وه په‌سند ده‌کرت»^(١٢٣).

که‌واته نازادی رۆژنامه‌گه‌ری، نابێ بخریشه ژێر دهسه‌لاتی حکومه‌ت، تاکو بتوانی زانیاری و به‌لگه‌ی پتییست پتیشکه‌شی خه‌لک بکات بۆ ئەوه‌ی بریارى پتییست سه‌باره‌ت به‌هه‌له‌سه‌نگاندنی سیاسه‌تی حکومه‌ت وه‌ربگر^(١٢٤).

١٢١- د. محمود متولي و لطفى عبدالقادر: الأعلام وحرية المجتمع، سرجاوه‌ی پتیشوو ل ٩٧.

١٢٢- جون. ار. بينتر: مقدمة في الاتصال الجماهيري، سرجاوه‌ی پتیشوو ل ٥٨٩-٥٩٠.

١٢٣- د. يسسوني ابراهيم حسادة: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي، سرجاوه‌ی پتیشوو، ل ١٦٠.

١٢٤- د. يسسوني ابراهيم حسادة: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي، سرجاوه‌ی پتیشوو، ل ١٦٤.

ئەم تیۆرە بەكۆنترىن تیۆر دادەندەرى كە لەگەڵ دەركەوتنى رۆژنامەگەرىدا دوايەدواي داهىنانى چاپەمەنى لەلايەن «گۆتنبەرگ» دەو لە سەدەكانى شارزدە و جەقەددا پەيدا بوو و بە ئەوروپادا پلاويۆتەو (۱۲۵).

ئەم تیۆرە لە بارودۆخى ئەو كۆمەلگاياندا لە دايك بوو كە تيايدا كارى پى دەكرا، لەو كۆمەلگاياندا پاشا يان حوكمران خۆى بەخوداوند دادەناو گەلىش خۆى بەكۆيلەي حوكمران دەزانى، بۆيە هەموو شتى بەدەستى دەسلەتدارانەو بوو و لە خزمەتى ئەواندا بوو (۱۲۶).

بەپىتى ئەم تیۆرە، حكوومەت بۆى هەيە بەتەواوەتى تەحەكۆم بەرۆژنامەگەرى و دەزىفەكانى رۆژنامەگەرى و مومارەسەي رۆژنامەگەرى بكات، لە چوارچێوەي ئەو فەلسەفە سياسى و كۆمەلایەتییەي لە كۆمەلگا دەسلەت زالەكاندا هەيە بەبىياتوى ئەودى كە تاك بەپىن پشەبەستەن بەدەولەت ناتوانن هېچ مەرامىتىكى خۆى وەدى بەپىتى، هەروەها گەشەي تاك لەسەر گەشەي دەولەت دەوستان و رۆژنامەش نامرازىكە بۆ پلاوكردنەوێ هەلوتىستى دەولەت بەرامبەر جەماوەر و راگەياندننى راستى و چەوتى بۆيان بەپىتى بۆچوونى دەولەت بەرامبەر بەمەسلەكان (۱۲۷).

لەئێر سىبەرى ئەم جۆرە حوكمرانىتییەدا، كە تيايدا وەك خوداوند سەبرى حوكمران دەكرا، گەلىش كۆيلەي ئەوان بوو، نەدەچوو ئەقلمووە خەلك لە تاكە شىتویدەكى حوكمرانىتى بەولاو بەزانن كە ئەویش حوكمرانىتى ستمكارىيە، هەروەها لە تیۆرىتەكى راگەياندن بەولاو كە (تیۆرى دەسلەتدارىتى) يە هېچى تریان نەدەزانى (۱۲۸).

۱۲۵- د. بىسونى ابراهيم حمادة: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي، سەرچاوەي پيشور، ل ۱۶۱، جون. ار. بىنتەر: مقدمة في الاتصال الجماهيري، سەرچاوەي پيشور ل ۵۸۷.

۱۲۶- د. محمود متولي و لطفي عبدالقادر: الأعلام وحرية المجتمع، سەرچاوەي پيشور ل ۹۱-۹۳.
۱۲۷- د. بىسونى ابراهيم حمادة: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي، سەرچاوەي پيشور، ل ۱۶۱، و جون. ار. بىنتەر: «تيۆرەكانى رۆژنامەوانى»، وەرگێشانى هېمدا حوسين، كۆفارى راسان ژمارە (۵۹) ي (۵) ي مايسى ۲۰۰۱ ل ۱۱.

۱۲۸- د. عبداللطيف حمزة: الاعلام له تاريخه و مذهب، سەرچاوەي پيشور ل ۹۳.

بەم چەشتە، رۆژنامەگەری، مولکدارىتتىيەگەى چ گشتى و چىش تاييەتى، دەبوايە لەژىر سەرپەرشتى و چاودىرىيى حكوومەت پىت (١٢٩).

شاينى باسە، لەم سەردەمەشدا، لەگەلىك ولاتانى جىيەهان، ئەو ولاتانەى رۆژنى حوكمرانىتتىيان دىكتاتورىيە لەگەل زۆرىيە ولاتە غەربىيەكانىش تاكو ئىستاتازادىي رۆژنامەگەرى تىباياندا ھەر قسەيە و كردارى لەگەلدا نىيە.

٢-٥-٢ تىزورى بەرپرستىيى كۆمەلەيەتى (نظرية المسؤولية الاجتماعية)

Social Responsibility Theory

ئەم تىزورە لەسەرەتاي سەدەى بىستەمدا بەھۆى نووسىنەكانى وليەم كىچ و جۆن ملتون و ئەندامانى توى لىژنەى نازادىي رۆژنامەگەرى بۆ نازەزايى دەرپەن دژى ئىستغلالكردنى رۆژنامەگەرى بۆ دەست درىژى كردنە سەر مافى خەلك لە ئەمەرىكا سەرى ھەلدا (١٣٠) و لەسەر بئەماى (نازادىي ماف و ئەرك و بەرپرستىيە لەيەك كاتدا) داھەزرا بەواتاي ئەو كە نازادى مافىكە ئەركىكى لەگەلدايە، دەپى ئەو كەسەى سومارەسەى دەكات ھەستى پى پكات (١٣١).

كەواتە بەپىي ئەم تىزورە، رۆژنامەگەرى مافى ئەوەى ھەيە رەخنە لە حكوومەت و دامودەزگاكان بگرت، بەلام چەندىن بەرپرستىيى بنچىنەى ديارىكرارىشى لەسەر شانە بۆ سەقامگىرىيى كۆمەل دەپى رەچاويان پكات (١٣٢). جا لە ناكامى ئەم تىزورەدا كە رەواچىكى باشى لای حكوومەتە سەرمایەدارەكانەو ھەبوو، لە ئىنگلتەرەو ئەمەرىكا و

١٢٩- د. جىيەهان المكاوي: حرية الفرد و حرية الصحافة، سەرچاوى پىشور ل ١٣.

١٣٠- د. عبداللطيف حمزة: الاعلام له تاريخه و مذهب، سەرچاوى پىشور ل ١٣٩، و د. جىيەهان المكاوي: حرية الفرد و حرية الصحافة، سەرچاوى پىشور ل ١٤ و د. محمود متولى و لطفى عبدالقادر: الاعلام و حرية المجتمع، سەرچاوى پىشور ل ١٠٥، و د. صالح ابو اصبح: الاتصال والاعلام في المجتمعات المعاصرة، ط ٣، منشورات دار ارام للدراسات والنشر والتوزيع، شركة مطابع الخط، عمان، الاردن، ١٩٩٩، ل ٢٥٧.

١٣١- د. عبداللطيف حمزة: الاعلام له تاريخه و مذهب، دار الفكر العربي، سەرچاوى پىشور ل ١٣٨ و د. محمود متولى و لطفى عبدالقادر: الاعلام و حرية المجتمع، سەرچاوى پىشور ل ١٠٤.

١٣٢- جۆن. ار. بىتتەر: «تىزورەكانى رۆژنامەوانى» وەرگىترانى ھىسداد جوسىن، گۆڤارى زامان ژمارە (٥٩) ي (٥) مایسى ٢٠١١ ل ١١٢، و جۆن. ار. بىتتەر: مقدمة في الاتصال الجماهيري، سەرچاوى پىشور ل ٥٩.

هەندى وڵاتى تر، ئەنجومەنى بالاي رۆژنامەگەرى دامەزرا بۆ دانانی پيشەى رۆژنامەگەرى و سەرپەرشتى کردنى (١٣٣).

٢-٥-٤ نېۆرى سۆڤيەتى (النظرية السوفيتية) The Soviet Theory

تېۆرى سۆڤيەتى پششى بەنايدىيۆلۆژىاي ماركسى دەبەست، بۆيە پەكىتى سۆڤيەتى يەكيتىك بوو لە و وڵاتانەى كە كارى بەم تېۆرە دەکرد (١٣٤).

بەپششى ئەم تېۆرە، رۆژنامەگەرى بەشيتىكە لە دەزگاکانى دەولەتى شىوعى و لىتيان جيا ناکریتەو، هیچ كەسيتكىش بۆى نيبە لە دەولەت بەولاولە هەييت. لەم حالەتەشدا حزبى شىوعى بەرپەرشتى دەبات و سەرپەرشتى دەكات. وەزىفەى سەرەكى رۆژنامەگەرىيش برىتيە لە پتەوکردنى يەكيتيتى فېكربى لە نيتوان ئەندامانى كۆمەل و فېرکردنى پرنسپەكانى ماركسى و شېكردنەو و لىكدانەو و پروداوەكان لەبەر رۆشنايى ئەو پرنسپيانە، هەروەها

١٣٣- د. محمود متولي ولفي عبدالقادر: الأعلام وحرية المجتمع، سەرچاوەى پيشور ل ١٠٥، و د. عبداللطيف حمزة: الأعلام له تاريخه و مذهب، سەرچاوەى پيشور، ل ١٣٩، و هەروەها بەپششى ياساى رېكخستنى رۆژنامەگەرى «قانون تنظيم الصحافة» ي ميسرى ژمارە ٩٦ ي سالى ١٩٩٦ لە ميسر ئەنجومەنى بالاي رۆژنامەگەرى دامەزراوە بۆ ئەم مەبەستە لە ماددە (٦٧) دا هاتووە: «ئەنجومەنى بالاي رۆژنامەگەرى دەستەپەكى سەرپەرشتى پششى بەخۆى دەبەستى، بارەگايەكى لە قاھيرە و كەسايەتیی مەعنەوى هەيە و كارى رۆژنامەگەرى ئەنجام دەدات بەجەشيتىك نازادى و سەرپەرشتىيەكى وەديپشيتى و مومارەسەى دەسلەتەكانى خۆش بىكات لە چوارچېوەى بنەما بنەرەتپەكانى كۆمەل»، ئەم ياسەيە پروانە رۆژنامەى «الوقائع المصرية» ژمارە ٢٥ ي دووبارەكراوى رېككەوتى ٢٠ يونيۆ ١٩٩٦ بلاقراوەتەو، ئەمەو لە ١٩٩٨/٣/٢٦ ئەنجومەنى بالاي رۆژنامەگەرى بەلگەنامەى شەرفيى رۆژنامەگەرى دەرکرد و تيايدا جەختى لەسەر ماف و ئەركەكانى رۆژنامەنووسان كردهو. هەروەها ياسادانەرى لوبنانى لە ياساى چاپەمەنى ١٤ ي ئەيلوولى ١٩٦٢ ماددە (٩٥-١٠٥) لە بەشى چوارەم لەژێر ناوونيشانى «ئەنجومەنى بالاي رۆژنامەگەرى» بۆ ئەم مەبەستە تەرخان كردهو. ئەم ياسايە لە رۆژنامەى رەسمى ژمارە ٣٨ ي سالى ١٩٦٢ بلاقراوەتەو پروانە: المحامي عادل بطرس: قانون الأعلام، مطابع الفغالي، بيروت، لبنان، ١٩٩٥ ل ١٥١

هەروەها بەپششى ماددە (٥) ي ياساى رۆژنامەگەرى سودانى سالى ١٩٩٩ ئەنجومەنتىك بەناوى ئەنجومەنى ئەتەوئەسى رۆژنامەگەرى دامەزراوە كەسايەتپەكسى مەعنەويشى هەيە، پروانە: [Http://www.sudanow.net/arabic/political/law/apresslaw.htm27/9/2001](http://www.sudanow.net/arabic/political/law/apresslaw.htm27/9/2001).

١٣٤- د. محمود متولي ولفي عبدالقادر: الأعلام وحرية المجتمع، سەرچاوەى پيشور ل ١٠٦-١٠٧.

دەبىي سەرنجى جەساۋەر بۇ بەرنامە جىاجياكانى دەۋلەت پاكىشىنى و پىشتىگىرىيان
ۋە دەست بېتىنى (۱۳۵).

كەۋاتە رۇژنامەگەرى دەبىي دەزگاپەكى نامادەكار بېت بۇ دەزگا جىاجياكانى تىرى جىزىي.
بۇيە دەبىي دەزگاكانى چاپ و بلاۋكردنەۋە و كىتەپخانەش بەدەۋرى خۇيان جىزىي بىن (۱۳۶).
بۇ تىگەيشتى تىۋرى سۇقىيە تىي كۆمۆنىستى بۇ رۇژنامەگەرى، نابىن ھەرتەنيا بەدۋاي
چەمكى سىياسىي سۇقىيە تى، كە لە تىۋرى ماركسىيەتەۋە سەرچاۋەى گرتۋە، بىكۆلىنەۋە،
بەلكو دەبىي لەۋەش بىكۆلىنەۋە ناخۇ، شىكردنەۋەى سۇقىيە تى بۇ ۋەشەى «ئازادى» چىيە؟
ئازادى لە تىتروانىنى سۇقىيە تى بىرىتىيە لە ئازادىۋونى كۆمەلىنىكى فرەچىن و تۋىۋى ۋەكو
چىنەكانى بابلاۋ ناۋەراست و خوارەۋە لە چەۋسانەۋە (۱۳۷).

لىنىن بىرۋەكەى (ئازادىي رەھا) كە لە كۆمەلگاي سەرمایەدارىدا ھەيە رەتكردەۋە و
جەختى لەسەر ئەۋە كىرد كە پىۋىستە ئەدەبىتىكى ئازاد و سەرمەخۇ و دوور لە دەسلەتتى
سەرمایەداران بىخولقى، ئەدەبىتىك پەيۋەندىيەكى ۋوون و پتەۋى بەكرىكارانەۋە ھەبىت و
ئەم ئەدەبەش دەبىي ئەدەبىتىكى جىزىي بېت. كەۋاتە دەبىي رۇژنامەگەرىيىش جىزىي بېت،
چۈنكە لە بىنەرەتدا گوزارشت لە ئايدىۋىلۋىيى حزب و بەرۋەندىيەكانى چىنى پىۋىستارىيا
دەكات. لەبەرئەۋە رۇژنامەگەرى لە يەككىتىي سۇقىيە تى ھەمىشە كەنالىك پوۋە لە
كەنالىكانى ھۆشيارىي باۋەرۋ ھۆشيارىي ئابۋورى (۱۳۸).

ئەم تىۋرە لە پىراكتىكىدا سەركەۋتوۋ نەۋو، چۈنكە ھىچ نىخىكى بۇ ئازادىي تاكەكەس
دانەناۋو، بۇيە لەسەرەتاي ئەم سەدەپە دۋاي ھەلرەشانەۋەى يەككىتىي سۇقىيە تى ھەرسى
ھىتاۋ ۋەك جاران باۋى ئەھا.

۱۳۵- د. جىهان احمد رشتى: نظم الاتصال، الاعلام في الدول النامية، ط ۱، دار الفكر العربى،
القاهرة، بلاسنه طبع، ل ۹۳، و د. عبداللطيف حمزة: الاعلام له تاريخه و مذاهيه، سەرچاۋەى
پىشۋو ل ۱۶۸، د. جىهان المكاوي: حرية الفرد وحرية الصحافة، سەرچاۋەى پىشۋو ل ۱۴.

۱۳۶- د. سلوى ابو سعده: الصحافة في الاتحاد السوفيتى، سەرچاۋەى پىشۋو، ل ۲۶.
۱۳۷- جون. ار. بىشتر: مقدمه في الاتصال الجماهيرى، سەرچاۋەى پىشۋو ل ۵۹۲-۵۹۳، و جون. ار.
بىشتر: «تىۋرەكانى رۇژنامەۋانى» ۋەركىترانى ھىمداد حوستىن، گۇقارى پامان ۋمارە (۵۹) ى (۵) ى
مايىسى ۲۰۰۱ ل ۱۱۳.

۱۳۸- د. سلوى ابو سعده: الصحافة في الاتحاد السوفيتى، سەرچاۋەى پىشۋو، ل ۲۶-۲۷.

نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری له نیسلامدا به‌شیکه له نازادیی هزر و وێژدان و پادهرپه‌ین و لیبی جیا ناکرێته‌وه. نیسلام دانی به‌مافی بێرکردنه‌وه‌ی مرۆڤ ناوه له کاروباری ژبانی و نه‌وشتانه‌ی هه‌ستیان پێ ده‌کات، هه‌روه‌ها پێگای به‌هه‌موو پێگاکانی گوزارشتکردن دا، گوزارشتی لێ بکات له‌وانه‌ش رۆژنامه‌گه‌ری.

ئه‌و که‌سانه‌ی پێشيان وایه شه‌ریعه‌تی نیسلام ده‌ست به‌سه‌ر نازادیدا ده‌گریت به‌هه‌له‌داچونه، چونکه نیسلام ئیراده‌ی مرۆڤایه‌تی له‌ گۆیلایه‌تی چاواکه‌ری و نه‌فسانه‌ پزگار کردوه، به‌مه‌ش مرۆڤی له‌ بێرکردنه‌وه‌و ئیراده‌یدا نازاد کردوه (١٣٩).

گه‌لێک به‌لگه هه‌ن، نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری له نیسلامدا ده‌سه‌لمێت (١٤٠) له‌وانه (فه‌رمان کردن به‌چاکه و نه‌هێکردن له خراپه) که ئه‌مانه‌ش دوو لقن له‌ لقه‌کانی نایین و ئه‌رکێ له‌و ئه‌رکانه‌ی که کردنیان له‌ لایه‌ن زۆریه‌ی موسڵمانانه‌وه به‌سه، واته مه‌رج نییه هه‌موو موسڵمانێک ئه‌نجامی بدات. رۆژنامه‌ی نازاد لادان و سه‌رپێچیه‌کان ناشرکرا ده‌کات و پێگه له ده‌سه‌لات ده‌گرێ بۆ ئه‌نجام دانیان، له‌م روه‌وه‌ خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووی:

«وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» واته ده‌یێ له‌ نێوانه‌نا تاقمێک هه‌بێ که خه‌ڵک بۆ چاکه‌کردن بانگ بکهن و

139- <http://www.al.asfoor.net/books/drasat/bohoush2001/9/29>

١٤٠- شایه‌نی نامه‌ بۆکردنه، وشه‌ی رۆژنامه و رۆژنامه‌گه‌ری له زۆر ئایه‌تی قورئانی پیرۆزدا هاتوه، نه‌مه‌ش نێشانه‌ی نه‌وه‌یه که نایینی نیسلام زاراوه‌ی پر به‌پێستی خۆی بۆ ئه‌م لایه‌نه گرنه‌گی ژبانی که‌مه‌لایه‌تی دارشته‌وه، له‌وانه خوای گه‌وره له سوڤه‌تی (التکویر) ئایه‌تی (١٠) ده‌فه‌رمووی: (وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ)، هه‌روه‌ها له سوڤه‌تی (الاعلی) ئایه‌تی (١٨) و (١٩) ده‌فه‌رمووی: (إِنَّ هَذَا نَغِي الصُّحُفِ الْأُولَى، صُحُفُ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى)، هه‌روه‌ها له سوڤه‌تی (المذثر) ئایه‌تی (٥٢) ده‌فه‌رمووی: (بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُزَيَّي صُحُفًا مُتَشْرَعًا)، هه‌روه‌ها له سوڤه‌تی (البته) ئایه‌تی (٢) ده‌فه‌رمووی: (رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُطَهَّرَةً)، هه‌روه‌ها پێغه‌مه‌ر (دخ) له جه‌ن دین فه‌رموده‌ی پیرۆزدا زاراوه‌ی رۆژنامه و رۆژنامه‌گه‌ری به‌کارهێناوه، له‌وانه، له فه‌رمووده‌یه‌کی‌دا هاتوه: «وعليه سيف فيه صحيفة معلقة»، هه‌روه‌ها ده‌فه‌رمووی: «طوبى لمن وجد في صحيفته استغفاراً كثيراً»، بۆ زانیاری زیاتر له‌م باره‌یه‌وه به‌روانه یونس الشیخ ابراهیم السامرائی: تأریخ الصحافة الإسلامية، مطبعة الامة، بغداد، ١٩٨٥، ٨٧-٩.

فرمان به چاکه بکن، و نه‌هی له کرده‌وی خراب بکن، هر ته‌مانه‌ش سرکه‌وتوون^(۱۴۱).

له نیسلامدا، گهل مافی لیپرسینه‌وی حوکمرانی هیه، ناشکرایه فرمان به چاکه‌کردن و نه‌هیکردن له خراپه و نامۆگاری، تمنیا لیپرسینه‌ویه‌کی سه‌زاره‌کی نییه، به‌لکو لیپرسینه‌ویه‌که مرۆڤ به‌رامبه‌ر خودا و به‌رامبه‌ر گهل و به‌رامبه‌ر نه‌وکان لیپی ده‌پرسیته‌وه. کاتیک عومهری کوری خه‌تاب (ره‌زای خوای لی بیت) خه‌لافه‌تی گرت‌ده‌ست و نه‌رکی به‌ری‌وه‌بردنی ده‌وله‌تی نیسلامی که‌وته نه‌ستۆ، له وتاریکی‌دا، به‌خه‌لکی گوت: «ته‌گه‌ر به‌کیکتان خواری له من به‌دی کرد باراستم بکاته‌وه» به‌کیکت لهو که‌سانه‌ی نیتو خه‌لکه‌که هه‌ستایه سه‌رپی و پیی وت: «به‌خوا ته‌گه‌ر بیت و خواریمان پیتته‌وه دیت، به‌شیره‌کاغان راست ده‌که‌ینه‌وه» عومهری کوری خه‌تاب له وه‌لامدا وتی: «ستایش بۆ خوا، که وای کردووه له‌نیتو موسلماناندا که‌ستیک هه‌یخ خواری عومهر راست بکاته‌وه». نم گفتوگۆیه له نیتوان که‌ستیک ناسایی نیتو خه‌لک و خه‌لیفه‌ی موسلمانان بوو که سه‌رۆکی ده‌وله‌تی نیسلام بوو، نه‌مه‌ش باشت‌ترین نمونه‌یه بۆ باوه‌ری نیسلام به‌دیوکراسیه‌ت^(۱۴۲).

شه‌ریعه‌تی نیسلام نازادی راده‌برینی به‌نه‌رکیکت داناوه له‌سه‌ر شانی هه‌موو که‌ستیک که توانای نه‌نجامدانی هه‌بیت به‌پیی فهرمووده‌ی خوای گه‌وره [وَأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهْوُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُخْبِرُونَ فِي الْخَبَرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ]^(۱۴۳) هه‌روه‌ها فهرمووده‌ی: [يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَقِمُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَنْتُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرُوا عَلَى مَا أَصَابَكُمْ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ]^(۱۴۴) هه‌روه‌ها فهرمووده‌ی [وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ

۱۴۱- سوره‌تی (ال عمران)، نایه‌تی ۱۰۴. هه‌روه‌ها خوای گه‌وره له چه‌ندین نایه‌تدا تم حرکه‌ی دوو‌پات کردۆته‌وه له‌وانه: نایه‌تی ۱۱۲ سوره‌تی (التوبة) و نایه‌تی ۴۱ سوره‌تی (الحج) و نایه‌تی ۱۰۴ و ۱۱۰ و ۱۱۴ سوره‌تی (ال عمران) و نایه‌تی ۱۷ سوره‌تی (القمان) و نایه‌تی ۱۵۷ سوره‌تی (الاعراف) و نایه‌تی ۶۷ سوره‌تی (التوبة) و نایه‌تی ۷۱ سوره‌تی (التوبة) و نایه‌تی ۹۰ سوره‌تی (النحل) و نایه‌تی ۳۸ سوره‌تی (الشوری) و نایه‌تی ۱۵۹ سوره‌تی (ال عمران) و نایه‌تی ۴۲ سوره‌تی (البقرة) و نایه‌تی ۷۱ سوره‌تی (ال عمران) و نایه‌تی ۸ سوره‌تی (الانفال).

۱۴۲- د. مصطفى ابراهيم الزلي و اخرون: حقوق الانسان في الشريعة الاسلامية والقانون الدولي، منشورات بيت الحكمة، مطبعة الاديب البغدادية، العراق، بغداد، ۱۹۹۸، ص ۲۵.

۱۴۳- سوره‌تی (ال عمران) و نایه‌تی ۱۱۴.

۱۴۴- سوره‌تی (القمان) و نایه‌تی ۱۷.

تَعْلَمُونَ^(۱۴۵) ههروههها فهرموودهی [یا أَهْلَ الْكِتَابِ لَمْ يَلِيسُونَ الْحَقُّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقُّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ^(۱۴۶) ههروههها خورای گهوره له چهندین نایهتی تردا نهم حوکمه‌ی دوویات کردوتهوه، ههروههها فهرموودهی پیغه‌مبه‌ر (د.خ): «من رأی منکم منکرا فلیغیره بیده فان لم یستطع فیلسانه فان لم یستطع فیلقبه وذلك اضعف الايمان»^(۱۴۷). ههروههها فهرموودهی پیغه‌مبه‌ر (د.خ): «افضل الجهاد کلمة حق عند سلطان جائر»^(۱۴۸). نه‌مه‌و سه‌ره‌رای چه‌ندین به‌لگه‌ی تریش که نیشانه‌ی پایه‌ندوبون به‌فهرمان کردن به‌چاکه و نه‌هی کردن له خراپه‌ن، وهک بنچینه‌ی (ناگادارکردنه‌وه‌ی مرۆقی ژیر ئهرکه) و (پئی پیشاندانی مرۆقی نه‌زان ئهرکه)^(۱۴۹).

نازادی به‌گشتی، به‌نازادی رۆژنامه‌گه‌ریشه‌وه، له ئیسلامدا له ئهرک جیانا‌کرتیه‌وه و له به‌رپرسیاریتیش به‌ده‌ر نییه، به‌لکو هیچ نازادییه‌ک به‌ین به‌رپرسیاریتی نییه و هیچ به‌رپرسیاریتییه‌کیش به‌ین نازادی نییه. بۆیه (نازادی) و (به‌رپرسیاریتی) به‌یوچوونی نایینی ئیسلام دوو چه‌مکی له‌یه‌ک جیانه‌کراوه‌ن^(۱۵۰) که‌واته مرۆف له نازادییه‌که‌ی به‌رپرسیاره و نازادییش حاله‌تیک نییه له حاله‌ته‌کانی نابه‌رپرسیاریتی^(۱۵۱).

سه‌بارده‌ت به‌م پرنسیپه‌ خورای گه‌وره ده‌فه‌رمووی: [وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ] واته: نه‌وانه رایگرن، به‌راستی نه‌وانه به‌رپرسیارن^(۱۵۲) له‌به‌رته‌وه‌ی نازادی رۆژنامه‌گه‌ری، نازادییه‌که

۱۴۵- سوره‌تی به‌قه‌ره نایه‌تی ۴۲.

۱۴۶- سوره‌تی (ال عمران) و نایه‌تی، ۷۱.

۱۴۷- د. ضاری خلیل محمود: الاجتهاد وحقوق الانسان في الاسلام، الموسوعة الصغيرة، دار الشؤون الثقافية العامة، العراق، بغداد، ۱۹۹۶ ص ۵۵-۵۶.

۱۴۸- د. ضاری خلیل محمود: الاجتهاد وحقوق الانسان في الاسلام، سهرجاوه‌ی یتشوو، ل ۵۵-۵۶.

۱۴۹- جده‌قه‌ر شیرازی، «رۆژنامه‌گه‌ری نازاد له نیتوان ره‌واییو ناره‌واییده‌ا» و ده‌گه‌ترانی ژاله‌ که‌مال، گۆقاری «رۆژنامه‌فاتی» ژماره (۶-۷) سالی دووه‌م، (پایز - زستان) ی سالی ۲۰۰۱-۲۰۰۲ ل ۱۰۳-۱۰۴.

ههروههها <http://www.annaban.org/nba47/sahfa.htm> 23/9/2001

۱۵۰- حول مفهوم الحرية:

<http://www.balagh.com/mtboat/arbc/dro/index> 2001/9/22

151- <http://www.al.asfoor.net/books/drasat/bohoush29/9/2001>

۱۵۲- سوره‌تی الصافات نایه‌تی: ۲۴

له نازادىييه سياسىيەكان، بۆيە شەرىعەتى ئىسلام رېتىگاي داوۋە مەزھەبى نازادىي خۇي بەگۈرەي ئەو سىياسەتە بىكەت كە تايىبەتە بەسەرپەرشتىي مەزھەبەتەي رابەرەتتىي نادەمىزاد لە رېتىگاي ئاشتى و چاگەدا و نەيكاتە ھۆكۈمەت بۆ چەسەنەوۋە دەستدەرتىي كەرنە سەر نازادىي كەسانى تر.

بۆ نەوۋەي ھەر تەكىت كە تەكەكانى كۆمەل بەشە نازادى خۇي دۈور لە دەستدەرتىي نەوانى تر بېارەتتىي، دەپن دەست لە ھەندىكى ھەلگەت و ئەم دەست ھەلگەتەش لەسەر ئاستى كۆمەلەيەتەدا لەو ياسايانەدا رەنگ دەداتەوۋە كە بۆ رەتەكەستى كۆمەلە و كۆنترۆل كەرنى رەفتارى تەكەكانى دادەرتەت، بەم چەشەنە نازادىي رەھا لە ئىسلامدا نىيە، چۈنكە شەرىعەتى ئىسلام نازادى و كۆت و بەندەكانى بەيەكەوۋە كۆكردۆتەوۋە و بىنچىنەي بىنەرەتى لە ئىسلامدا بىرەتتەيە لە نازادىي قەسە كەرنە. بەلام دانانى كۆت و بەند لەسەر ئەم نازادىيە لەو ھالەتەدا دەپن كە دۆي رەفتارى گشتى و نىزامى گشتى بىت (۱۵۳).

لە كۆتايەدا، دەتوانىن بىلەين، نازادىي رۆژنامەگەرى لە ئىسلامدا، زۆر نەيكە لە تىبۇرى بەرپرەستىيەي كۆمەلەيەتەي، چۈنكە لە ھەردۈۋەكەيەندا لەپال ئەو نازادىيەي كە بۆ رۆژنامەگەرى دانى پىئارەوۋە، كۆمەلەيەك نەرك ھەن دەپن رەچاۋ بىكەين و سەرپىچىيەكەرنى ئەم نەركەنەش دەپتە مايدى دۈرۈست بوۋنى بەرپرەستىيە.

ھەرچەندە جۆر و سۈرۈشتى ئەو نەركەنە لە كۆمەلەگاي ئىسلامىيەوۋە بۆ كۆمەلەگايەكەيتىر جىيە، بەلام ئەمە ئەوۋە ناگەيەنەت كە بۆچۈۋنى ئىسلام بۆ نازادىي رۆژنامەگەرى لە تىبۇرى بەرپرەستىيەي كۆمەلەيەتەي زۆر دۈور بىت، چۈنكە ھەردەكە لە پىشەوۋە ئامازەمان بىن كەرد، لە ھەردۈۋەكەيەندا رۆژنامەگەرى ۋەك بىنچىنە نازادە، بەلام ئەم نازادىيە بۆ بەرپرەوۋەندى گشتى و پاراستى نىزامى گشتى بەستراوۋەتەوۋە بەھەندىك نەركەوۋە. سەرپىچىيەكەرنى ئەم نەركەنە بەرپرەستىيەيەكە دۈرۈست دەكەت نەك دەپنەي رايەكە.

بەكۈرتى، خالە ھاۋىەشەكانى نىۋانىان بىرەين ئەم دۈۋانەي خوارەوۋە:

۱- لە ھەردۈۋەكەيەندا، رۆژنامەگەرى نازادە و ئەم نازادىيەش بىنەرەتەوۋە دانانى كۆتەيەندە رىزەيە لەسەر ئەم بىنەرەتە و نابىن فراۋان بىكەيت.

۲- لە ھەردۈۋەكەيەندا، نازادىي رۆژنامەگەرى بەرپرەستىيەي لەگەلدەيە.

۱۵۳- د. محمد شريف احمد: البصيرة الاسلامية، دار البشير، اردن، عمان، ل ۱۳۷، و كەمال سەدى: چەمكى ماف، چاپخانەي كرستان، ھەولەر، ۱۹۹۸ ل ۱۷.

خاله جياوازه كانى نيوانيشيان، نهمانهى خوارهوه:

له ئيسلامدا، دهبن رۆژنامه گهرى پابه ندى پرېنسيپ و بنچينه كانى شدرېعه تى ئيسلام بېت له گهل ئهو ئهركانهى كه رهوشتى پېشه كه دهيسه پېتېت.

بهلام به پېتى تېورى بهرپرستى كۆمهلايه تى، رۆژنامه گهرى ته نه پابه ندى ئهو ئهركانه ده بېت كه رهوشتى پېشه كه به سهرياندا دهيسه پېتېت.

نهمه له رووى تېوريه وه، بهلام له رووى پراكتيكي وه، نازادى رۆژنامه گهرى له ههمو كۆمهلگايه ك و ولاتىكى ئيسلاميدا وه كويه ك پياده ناكريت، بهلكو به پېتى فەلسەفەى خوكمى ئهو ولاته دهگۆرېت.

بۆ ئموونه، له ئهفغانستانى ژېر دهسهلاتى بزوتنه وهى تالېباندا، نهم نازاديه نه بوو. ته ناته هېچ نرختيك شيان بۆ راي گشتى دانه نابوو، كه له ميانى كه ناله كانى په بوندهى جهموده رېيه وه دروست ده بېت كه رۆژنامه گهرى په كتيكه له و كه نالانه و گرنگ ترين بانه. نهمو به بهرده وامى دهستدرېژى ده كرايه سه ر رۆژنامه و رۆژنامه نووسان.

بزوتنه وهى تالېبان، له درېزهى شالوده كانيدا بۆ سه ر رۆژنامه و رۆژنامه نووسان و نازادى رۆژنامه گهرى، دهيان رۆژنامه نووسى نهفغانى و بيانى له لايه ن هوانه وه گيراون و دهركراون و كوژراون. له وانه گرتنى خاتو رۆژنامه نووسى بهرېتاني (ئيفون رېدلى) كه له رۆژنامه ي (سه نداى نيكسپيرس) ي له ندهنى كارى ده كرد^(۱۵۴) ههروه ها گرتنى رۆژنامه نووسى فه رهنسى ميشيل پېرنارد (Miche Peyrard) په يامني رۆژنامه ي (بارى ماش) ي فه رهنسى و تۆمه تبار كردنى به سيخو^(۱۵۵). ته ناته، يانزه رۆژنامه نووسى نهفغانى و بيانى به دهست چه كداره كانى نهفغانى كوژراون^(۱۵۶). ههروه ها

۱۵۴- شايهنى باسه، بزوتنه وهى تالېبان (ئيفون رېدلى) يان له رېكهوتى ۲۸ ي سېپتېمبه ر ۲۰۰۱ له گوندى (بابا الصارم) له سه ر سنووى پاكيستان گرتوو. بۆ زياتر زانيارى پروانه: AFGANISTAN; Taliban release British journalist.

- شونى له ئېنته رنېت: [Http://www.C.P.J.ORG.News.2001/10/10](http://www.C.P.J.ORG.News.2001/10/10)

۱۵۵- رۆژنامه نووسى فه رهنسى (ميشيل پېرنارد) سه ر له به يانى ۹ ي ئۆكْتوبه ر ۲۰۰۱ له لايه ن هېزه كانى بزوتنه وهى تالېبان له (جوشتا) له رۆژه لاتی جهلال شاپاد گيراو تۆمه تى سيخو رى درايه

پال. بۆ زياتر زانيارى پروانه: Taliban Arrest French Journalist.

- شونى له ئېنته رنېت: [Http://www.C.P.J.ORG.News.2001/10/10](http://www.C.P.J.ORG.News.2001/10/10)

۱۵۶- (دهنگى ئه مريكايه يى، شوى هه ينى، كانژمېر ۱۱، ۳۰ رېكهوتى ۲۸/۱۱/۲۰۰۱)

حکومتی نه‌فغانی لینه‌گه‌را، نه‌و دوانزه رۆژنامه‌نووسه بیانیپانه‌ی که بۆ ناماده‌بوونی دادگایی نه‌و هه‌شت بیانیپانه ناماده‌بن که به‌تۆمه‌تی بلاوکردنه‌وه‌ی نایینی مه‌سیحی تۆمه‌تبار کرابوون (۱۵۷۱).

سه‌باره‌ت به‌به‌کاره‌یتانی تۆری ئینته‌رنیته‌شیه‌وه، پۆلیسی نایینی له‌ نه‌فغانستانی تالیپان به‌پاننامه‌یه‌کی ده‌رکرد و تیایدا به‌کاره‌یتانی تۆری ئینته‌رنیته‌ی یاساغ کرد. له‌ به‌پاننامه‌که‌دا هاتوه: «هیچ ریکه‌خراوێکی حکومی و ناحکومی، نه‌فغانی و غه‌یره نه‌فغانی و هیچ که‌سێک له‌ خاکی ئیساره‌تی نه‌فغانستانی ئیسلامی بۆی نییه‌ ئینته‌رنیته به‌کار به‌یتیت» (۱۵۸).

لێره‌دا بۆمان ده‌رده‌که‌وێ، نه‌م رۆژمه‌ هه‌ر به‌ناو ئیسلامی بووه، ده‌نا هیچ ره‌فتاریکی له‌سه‌ر به‌مه‌ای ئیسلام نه‌بووه. ته‌نانه‌ت نایینی ئیسلامیپان شیتواندوه، نه‌گینا ئیسلام هیچ کاتێک دژی پێشکه‌وتن نه‌بووه. سه‌باره‌ت به‌مه‌ خوا‌ی گه‌وره‌ له‌ سوڤه‌تی (الزمر - نایه‌تی ۹) ده‌فه‌رمووی: «هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ» واته‌ نایا نه‌وانه‌ی ده‌زانن و نه‌وانه‌ی نازانن ده‌بنه‌ یه‌گا، هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ر (د.خ) له‌ فه‌رمووده‌یه‌که‌یدا ده‌لێ: «اطلب العلم من المهد الى اللحد» واته‌ داوا‌ی زانست بکه‌ له‌ لانکه‌وه‌ بۆ گۆر.

کۆماری ئیسلامی ئێرانیش، به‌کێکه‌ له‌و ولاتانه‌ی که‌ تیایدا نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری به‌به‌رده‌وامی پێشیل ده‌کرت و ده‌ستدریژی ده‌کرت به‌ رۆژنامه‌ و رۆژنامه‌نووسان.

ریکه‌خراوی (هه‌راسلۆن بلا‌حدود) له‌ راپۆرتێکی سالانه‌ی خۆیدا، ئێرانی به‌پله‌ی ده‌یه‌م داناوه‌ له‌ ئێسو نه‌و ده‌وله‌ نایه‌ی که‌ ده‌ستدریژی ده‌کهنه‌ سه‌ر نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری و رۆژنامه‌نووسان، هه‌روه‌ها لیژنه‌ی پاراستنی رۆژنامه‌نووسان (لجنة حماية الصحفيين) له‌ ریکه‌موتی ۲۰۰۱/۶/۱۶ به‌بۆنه‌ی رۆژی رۆژنامه‌گه‌ریی جیهانیپه‌وه، ناوی ده‌ دوژمنی رۆژنامه‌گه‌ریی بۆ سالی ۲۰۰۱ راگه‌يانده‌، تیایدا ناوی راپه‌ری شۆرشێ ئیسلامی ئێرانی سه‌رلیسته‌یه‌ به‌وه‌ی که‌ شالاوێکی فراوانی کردۆته‌ سه‌ر رۆژنامه‌ و رۆژنامه‌نووسه‌ چاکسازیه‌خوازه‌کان که‌ ژماره‌یان خۆی له‌ سی و دوو رۆژنامه‌ و ده‌یان رۆژنامه‌نووس ده‌دات. نه‌مه‌و، ریکه‌خراوی (هه‌راسلۆن بلا‌حدود) له‌ به‌پاننامه‌یه‌که‌یدا، ئێرانی به‌گه‌وره‌ترین

157- [Http://www.almashrek.org.2001/12/2](http://www.almashrek.org.2001/12/2)

158- [Http://www.almashrek.org.2001/9/4](http://www.almashrek.org.2001/9/4)

بەندىخانەى رۆژنامەنووسان داناو و دەلى ژمارەى ئەو رۆژنامەنووسانەى كە گىراون،
خۆى لە بىست و جەوت رۆژنامەنووس دەدات و تاكو ئىستا دوانزەيان شوپن بۆرن.

شايدەنى ئامارە بۆكردنە، دادگای ئىترانى لە ساودى پانزە مانگدا، زياتر لە ھەژدە
رۆژنامەى چاكسازىخوازى وەستاند و رۆژنامەنووسى چاكسازىخواز (ئەكبەر غانجى) ىشى
بەتۆمەتى بەشدارىكردن لە كۆپىكى رۆژنامەوانىدا لە بەرلەن، بەندىنشىن كەرد^(١٥٩).

مەملەكەتى عەرەبىيى سعودىيش كە كار بە شەرىعەتى ئىسلام دەكات، تارادەيك لەچاو
رۆژمى ئىسلامىي ئىترانى و بۆتەنەوئى تالىبان كراوئەترە. بەلام سەرەراى ئەمەش
بەتەواوئى و وەكو پىتوست نەيتوانبەو رۆژ لە نازادىي رۆژنامەگەرى بگرت، بەلكوو،
وئەراى رىگادان بەبەكارهيتانى تۆرى ئىنتەرنىت و كەردنەوئى دەيان نووسىنگە بۆ ئەم
مەبەستە، كەچى بەملىوئەها دۆلارى ئەمەرىكى تەرخانكەردووە بۆ داخستنى چەندىن شوپن
لەسەر تۆرى ئىنتەرنىت كە بەھەرەشەى دادەنىت لەسەر رۆژمەكەى^(١٦١). ھەرۆھەا،
دەزگایەكى چاودىرىيى داناو بۆ چاودىرىكردنى ئەو كەسانەى كە سەرى شوپنەكانى
ئىنتەرنىت دەكەن، بەمەبەستى رىگاكەرتىيان لە چوونە ناو ئەو شوپنەى كە بەھەرەشەى
دادەنى لەسەر دواوۆزى رۆژمەكەى^(١٦١).

لە كۆتايىدا، بۆمان دەردەكەوئى كە ئەبوونى نازادىي رۆژنامەگەرى لە ھەندىك دەولەت
كە كار بە شەرىعەتى ئىسلامى دەكەن، خەتاكەى لە ناينى پىروۆزى ئىسلامدا نىيە،
بەلكوو لە خۆى سىستەمە سىياسىيەكاندايە.

ئەم خشتەيەى خواووە كاتى سەرھەلەدان و سەرچاو و مەبەستى سەرەكى ھەر چوار
تەيزىيەكەى رۆژنامەگەرى و ئەو كەسەى مافى دەركردنى ھەيە لەگەل چۆنىتى
سەرىەرشتىكردنى و ئەو بابەتانەى كە نابى تايىدا بلاوبكرتەو، ھەرۆھەا مۆلكدارىتى و
جىاوازيە سەركىيەكانى ئىتوانيان دەردەخات^(١٦٢)؛

159- <http://www.almashrek.org.2201/7/16>

160- <http://www.almashrek.org.2001/11/22>

161- <http://www.almashrek.org.2001/11/6>

١٦٢- لە Fred S.Siebert, Theodore Peterson, Wilbur schramm. four Theories Of The «7 p. Press.

وەرگىراو، پروانە د. صالح ابر اصبح: الاتصال والاعلام فى المجتمعات المعاصرة، سەرچاوى
پىشوو، ل ٢٥٨-٢٥٩، و ٠ د. حسين عبدالقادر: الرأي العام والعلاقات، بلا سنة نشر، ل ٣٠١.

دەسلە لاتارىتى	تېۋىزى	سەر بەستى	تېۋىزى	بەرىرىستى	تېۋىزى سۆڭىپە تېۋى كۆمۈنستى
كەي سەرى ھەلدا	لە سە دەي شازدە جەڭدە لە ئېنگىلتەرا و زۆر بە فراۋانى بلاۋېتۆۋە و تاكو ئېستاش لە زۆر دەولەتدا مومارەسە دەكرى	دوای سالى لە ۱۶۸۸ ئېنگىلتەرا و ئەمەرىكا سەرى ھەلدا ھەروەھا لە دەولەتانى ترىشدا ھەپە	لە ولا تەپە كىگرتوۋەكا نى ئەمەرىكا لە سە دەي پېستەم	لە سۆڭىپە تېۋى ھەرچەندە ھەندىك لە ئاكارەكانى لە ئەلصانىي نازى و ئىتالىيە فاشى ھەپرو	
سەرچاۋە كەي	فەلسەفە دەسلەلانى رەھاي پاشا يا حكومەتە كەي يا ھەردوۋىكان بەپەكەۋە «تېۋىپە كانى ئەفلاتون، ئەرستو، مىكافىلى، ھەپز، ھېگل»	نورسېنەكانى مىلتون و لۆك و مىل و فەلسەفە مافە سروشىپەكان	نورسېنەكانى ھۆكنج و لېژنە نازادى رۆژنامەگەرى لە بەرىتانيا و ياساكانى چاپەمەنى	ھەزرى ماركىس و لېنىنى و ستالىنى لەگەل ھەزرى ھېگل و ھەزرى رومى لە سە دەي نۆزەدا	
مەپەستە سەرەككېپە كەي	پاراستى و بەرجەستە كەردنى سىياسەتى نو حكومەتە تانەي كە دەسلەلانى بەدەستە، ھەروەھا خزمەت كەردنى دەولەت	راگە ياندن و و دەستەپىنانى قازانچ بەلام مەپەستى سەرەكى بىرىپە لە بەدەرخستى ھەقىقەت و چاۋدەت كەردنى كاروبارى حكومەت	راگە ياندن و و دەستەپىنانى قازانچ، بەلام مەپەستى سەرەكى بىرىپە لە گۆرپى مىللاتن بۆ داپەلۆك	دەرتە پىندان و پتەو كەردنى سىستى سۆسىيالىزىمى و بەشتوۋەكى تاپەتە دېكتاتوربەتە جەزى كۆمۈنېست	

هەر کەسێک بتوانێ بەزامەندی پادشایەتی یان بەزامەندییەکی تری لەو بایەتە و دەست بێت	هەر کەسێک توانای داریی هەبێت بۆ دامەزراندنی دەزگای راگەباندن	هەر مەزۆنێک بەهۆی شتیکی بێت	ئەندامانی لایەنگرو توندڕۆکانی حزب
لە ڕێگای حکرو مەتەو، یەکتێییەکان، پەخشینی مۆڵەت، هەندێک جاریش سەپاندنی سانسۆری کارگیری	راستکردنەوی لە خۆو یان لە ڕێگای دادگاوە	رای کۆمەڵ، رای بەکاربەرەکان لەگەڵ نادایی پێشەکە	سەرپرەشتیی حکومەت
پەرخەگرتن لە دەزگای سیاسی و فەرمانبەرە گشتییەکانی سەر بە حکومەت	ناوێراندن، ئەدەبی رووت، ئەو بایەتە زانی پەنەخلاق دەگەیی، هاندان بۆ یاخییوون لە کاتی جەنگدا	دەست تێوەردان لە مافی تایبەتی کەسان و پەرژەوێندییە بالاگانی کۆمەڵ	ئەوێ نایب پلاوێتەو
تایبەتی، یان گشتی	تایبەتی پەشتوێیەکی تایبەتی	تایبەتی ئەگەرییەتی و حکومەت نیستیاتی خۆی وەرنەگرتن بۆ لێکۆڵینەوە لەوێ کە پۆزنامەگەری پەرژەوێندیی گشتی پەچا	گشتی
ئامرازێکە بۆ کارکردنی سیاسەتی حکومەت هەرچەندە مەرج نێیە کە دەولەت هەبێت	هۆکاریکە بۆ چاودێریکردنی کارەکانی حکومەت و بۆ رووبەرووبوونەوی پێداویستیەکانی تری کۆمەڵ	دەین نەم کەنالا گرێمانەئێ ئێو بکەن، کە بەرپرستی کۆمەڵایەتییان لەسەر	جیاوازییە سەرکێییەکانی نێوانی و نێوان نێوڕییەکانی تر
		مولکی دەولەتە و لەژێر چاودێرییەکی توندووبە، نەم چاودێرییە وەگ چەکیک لە چەکیکانی دەولەت هەیە.	

٣- ڕێکخستنی یاسایی دەرکردن و بلاوکردنەوهی

له بهر گرنگی نازادیی رۆژنامه گهري، وهك مافێك له مافه بنهڕهتییهكانی مرۆف، له هه‌موو ده‌وله‌تێكدا یاسادانه‌ر له‌ناو ده‌ستووردا دانی پێدا ناوه و له ڕێگای ده‌سته‌به‌ركردنی كۆمه‌ڵێك گرینتی یاسایی بۆ كه‌لك و ده‌گرتن له‌م نازادییه‌ كه‌قاله‌تیشی كردوه. بێ گومان بنچینه‌ ده‌ستووریه‌كانیش بالاتر له‌ بنه‌ماكانی یاسای ناسایی، بۆیه ده‌ستور ده‌كه‌وتته‌ لوتكه‌ی سیستمی یاسایی و نابێ بنچینه‌ یاساییه‌كانی له‌ خۆی خوارتر سه‌رپێچی بگه‌ن یان له‌گه‌ڵیدا دژوار یان ناكوژ بێ.

بهم پێشه، ڕێكخستنی نازادیی رۆژنامه گهري له‌ چوارچێوه‌یه‌كی ده‌ستووریدا، ڕێكی زۆری ڕێز و گرینتی بۆ ده‌سته‌به‌ر ده‌كرێ (١٦٣).

جا له‌ بهر ئه‌وه‌ی ده‌ستور جگه‌ له‌ دياركردنی پرنسیپ و هێله‌ سه‌ره‌كیه‌كان ناچێته‌ ناو درێژای باهه‌ته‌كان و قوولایی كاروباره‌كان، بۆیه وهك پرنسیپ چوارچێوه‌ی گشت ئه‌و ماف و نازادیانه‌ ڕه‌نگ ڕێژ ده‌كات و ئه‌ركی ڕێكخستنیشیان به‌ یاسادانه‌ر ده‌سپێرێ تاكو به‌ یاسا و ڕێسای تاییه‌ت ڕێكیان به‌خات (١٦٤).

كه‌واته، یاسادانه‌ر رۆڵێكی گرنك ده‌بینێ له‌ ڕێكخستنی نازادیی رۆژنامه گهري، له ڕێگای ده‌ستنیشانكردنی سنوره‌كه‌ی و دانانی كوژ و به‌ندی پێویست به‌مه‌به‌ستی زامه‌ركردن و پیاوه‌كردنی له‌ چوارچێوه‌یه‌كی راست و دروستدا.

دانانی ئه‌و كوژ و به‌ندانه‌ش نابێ بیسته‌ مایه‌ی ڕێگاگرتن له‌ به‌رده‌م پیاوه‌كردنی ئه‌م نازادییه‌ و هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی، یان سنورداركردنی به‌چه‌شنێك پانتاییه‌كه‌ی ته‌سك بكاته‌وه، چونكه‌ نازادیی رۆژنامه گهري بنچینه‌یه‌ و ئه‌و كوژ و به‌ندو سنورانه‌ ڕیزه‌رن له‌ سه‌ر ئه‌و بنچینه‌یه‌ نابێ پانتاییه‌كه‌یان له‌ سنووری پێویستی به‌جێته‌ ده‌ر. بۆیه ده‌بێ له‌ چوارچێوه‌یه‌كی یه‌كجار ته‌سك دا و به‌ پیتی پێویستی دا‌بهرتێ.

١٦٣- میثم حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق، رسالة مقدمة الى كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الماجستير في القانون لعام ١٩٩٩، ص ٥٦.

١٦٤- محمد سعيد مجذوب: الحريات العامة وحقوق الانسان، ط ١، مطبعة جروس برس، لبنان، بيروت، ١٩٨٦ ص ١٣٠.

بەم پێشە، ناهێن یاسادانەر لە کاتی ڕێکخستنی یاسایی نازادیی ڕۆژنامه گەڕیدا، لە نامانجی دەستوور، کە نازادیی بە گشتی کەفالهت کردووه، لایەت یان دوور بکەوێتەوه. بۆیه ئەو یاسایەکی داوێت، ئەگەر لە گەڵی ناگۆک بوو، یان لە پرەگەکی کەم کردووه، بە یاسایەکی ناتهوا و (قانون معیب) داوێت.

ئینجا لە بەر ئەوەی ڕۆژنامه گەڕیی چاپکراو گەرنجترین دیاردەی نازادیی ڕۆژنامه گەڕییە، بۆ گوزارشتکردنی تاکەکانی کۆمەڵ لە بیرو پراو هزر و وێژدانی خۆیان، بۆیه بۆتە مایەی بایەخپێدانی یاسادانەران.

دەرکردنی ڕۆژنامه پێویستی بە جۆره ڕێکخستنی هەیە، ئەم ڕێکخستنهش لە دەوله تێکەوه بۆ دەوله تێکی تر بە پیتی گۆڕانی سیستمی سیاسی و کۆمەلایەتی، چەمکی نازادی لەو دەوله تەدا دەگۆڕێ. دوو شتیوازی سەرەکی بۆ ڕێکخستنی ڕۆژنامه هەن، شتیوازی (ناگاکاری) و شتیوازی (مۆلەت)، بۆیه یاساکانی ڕۆژنامه گەری و چاپەمەنی بە گۆڕە پابەندبوونیان بە یەکیک لەو دوو شتیوازانە دەگۆڕێن. بەم پێشەش مەرجەکانی دەرکردن و بلاوکردنەوهی ڕۆژنامه لە یاسایە کەوه بۆ یاسایەکی تر دەگۆڕێ.

لە خوارەوه لە جەوت خاڵدا بایە ئەم بابەتە دەکەین لە یاسای چاپەمەنی هەریمی کوردستاندا و بەبەر اوورد لە گەڵ چەند یاسایەکی دەوله تان:

٣-١ ناگاکاری (الاحظار)

ناگاکاری بریتییه لە ناگا داری کردنەوهیەکی بە نووسین کە کەسیک پێشکەشی ئەو لایەنە پەيوەندیدارە دەکات کە یاسا دەستیشانی کردووه و تیايدا ناگا داری دەکاتەوه کە ئاڕەزووی دەرکردن و بلاوکردنەوهی ڕۆژنامە هەیە (١٦٥). دوو جۆر ناگا کاری هەن، جۆرێکیان ناگا کاری پەهايه و جۆری دوو هیشیان ناگا کاری نا پەهايه.

لە خوارەوه لە بەر ڕۆشنایی یاسای هەریمی کوردستان و یاسای میسری و لوبنانی و فەرەنسی و عێراقیدا بایە ئەو مەرج و زانیاریانە دەکەین کە دەبێ لە ناگا کارییە کەدا هەبێ:

١٦٥- د. عبدالله اسماعیل البستانی، حرية الصحافة، سەرچاوهی پێشوو، ل ١٥١.

۱-۱-۳ سیستم ناگاکاری له یاسای چاپمه‌نی و یاسای دهسه‌لاتی رۆژنامه‌گهریسی میریدا

یاسادانه‌ری میسری ده‌کردن و بلا‌کردنه‌وه‌ی رۆژنامه‌گهری به‌یاسای چاپمه‌نی ژماره (۲۰) ی سالی ۱۹۳۶^(۱۶۶) ی هه‌موارکراو به‌یاسای ژماره ۳۷۵ ی سالی ۱۹۵۶ و یاسای ژماره ۱۹۹ ی سالی ۱۹۸۳ و یاسای دهسه‌لاتی رۆژنامه‌گهری ژماره ۹۶ ی سالی ۱۹۹۶^(۱۶۷) ریک‌خستوه. یاسای چاپمه‌نی میسری له ریک‌خستنی ده‌کردن و بلا‌کردنه‌وه‌ی رۆژنامه‌گهریدا پێش یاسای ۹۶ ی سالی ۱۹۹۶، کاری به‌سیستمی ناگاکاری ده‌ها کردوه هه‌روه‌کو له ده‌قی مাদده (۱۳) ی یاسای ناوبراودا ئه‌وه‌مان بۆ ده‌رده‌که‌وتی که تیایدا هاتوه: «نه‌وه‌ی بیه‌وی رۆژنامه ده‌ربکات ده‌بی ناگاکارییه‌کی نووسراو سه‌بارت به‌مه پێشکه‌شی ئه‌و پارێزگایه یان به‌رتوبه‌رتیبه‌ بکات که شوتنی ده‌کردنی رۆژنامه‌که سه‌ر به‌ئوه. ده‌بی ناگاکارییه‌که ئهم زانیاریانه‌ی خوازه‌وه‌ی تیا‌ییت: یه‌که‌م: ناو و نازناو و ده‌گه‌ژنامه و شوتنی دانێشتنی خاوه‌ن رۆژنامه و نووسه‌ره‌که‌ی یان نووسه‌ره به‌رپرسه‌کان و بلا‌که‌ره‌وه ئه‌گه‌ر هه‌بێت.

دووه‌م: ناوی رۆژنامه‌که و نه‌و زمانه‌ی پیتی بلا‌وده‌کریته‌وه و چۆنیته‌ی ده‌کردنی و ناوونیشانه‌که‌ی.

سێیه‌م: ئه‌گه‌ر رۆژنامه‌که چاپخانه‌یه‌کی تایبه‌تی هه‌بوو ئه‌گه‌رنا ناوونیشانی ئه‌و چاپخانه‌یه دیاریکری که رۆژنامه‌که‌ی پێ چاپ ده‌کری. پیتیسته‌ خاوه‌نی رۆژنامه و سه‌رنوسه‌ر یان نووسه‌ره به‌رپرسه‌کان و ئه‌گه‌ر بلا‌که‌ره‌وه‌ی هه‌بوو ناگاکارییه‌که ئیمزا بکه‌ن»^(۱۶۸).

۱۶۶- ئهم یاسایه له رۆژنامه‌ی «الوقائع المصرية» ژماره (۲۳) ی ۲ مارس ۱۹۳۶ بلا‌کراوه‌ته‌وه.

۱۶۷- ئهم یاسایه له رۆژنامه‌ی «الوقائع المصرية» ژماره (۲۵) مکرر -۱- له ۲۰ یونیو ۱۹۹۶ بلا‌کراوه‌ته‌وه.

۱۶۸- ئه‌مه‌ش ده‌که‌یه‌تی: «يجب علي كل من اراد ان يصدر جريدة ان يقدم اخطارا كتابيا بذلك الى المحافظة او المديرية التي يتبعها محل الاصدار:

اولاً: اسم ولقب وجنسية ومحل اقامة صاحب الجريدة والمحرر او المحررين المسؤولين والناشر ان وجد، ثانياً: اسم الجريدة واللغة التي تنشر بها وطريقة اصدارها وعنوانها.

ثالثاً: اذا كان للجريدة مطبعة خاصة والا فيبين اسم وعنوان المطبعة التي تطبع فيها الجريدة. ويجب ان يوقع علي الاخطار من صاحب الجريدة ومن رئيس التحرير او المحررين المسؤولين ومن الناشر ان وجد».

بەلام بەدەرکردنى ياساي رېتىكخستى دەسلەتلى رۆژنامەگەرى ژمارە (۹۶) ى سالى ۱۹۹۶ ياسادانەرى مىسىرى بەشتۈپەكى زىمىنى ئەو حۈكەمى سەرەۋەى ھەلۋەشاندۆتەۋە و لە جياتى ناگاكارى رەھا ناگاكارى مەرجدارى دانائە و بۆ ئەم مەبەستە كۆمەلەتەك مەرج و زانپارىسى لە پىشكەشكەرى ناگاكارىيەكە داۋا كىردۈۋە ھەروەكە لە دەقى ماددە (۴۶) دا ئەمەمان بۆ دەرەكەرى كە تىيادا ھاتتوۋە: «ئەو كەسەى دەپەۋى رۆژنامەيەك دەرىكات دەپى ناگاكارىيەكى نووسراۋ لەلايەن نۆتەرى ياسايى رۆژنامەكە ئىمزا كراپىن پىشكەشى ئەنجۈومەنى بالاي رۆژنامەگەرى بىكات، ناۋ و نازناۋ و رەگەزنامە و شىرتىنى دانىشتى خاۋەن رۆژنامەكە و ناۋى رۆژنامەكە و خولەكەى و ئەو زىمانەى كە پىتى بالاۋ دەكرىتەۋە و جۆرى چالاكىيەكەى و كلىشەى ئىدارى و دەستەى نووسەران و بودجە و سەرچاۋەكانى داھاتەكەى و ناۋ و ناۋونىشانى سەرنووسەرەكەى و ناۋونىشانى ئەو چاپخانەيەى كە لىپى چاپ دەكرى لەخۇ بگرى».

ئەمەو ئەو كەسەى ئارەزوۋى دەرکردنى رۆژنامە بىكات بەپىتى حۈكەمى ماددە (۴۷) ى ياساي دەسلەتلى رۆژنامەگەرى ناۋبراۋ، ناگاكارىيەكى نووسراۋ كە گىشت ئەو زانپارىيەنى تىپا بىت كە لە ماددە (۴۶) ى ياساي ناۋبراۋدا ھاتتوۋە پىشكەشى ئەنجۈومەنى بالاي رۆژنامەگەرى دەكات. دواى ئەو ئەنجۈومەنى بالاي رۆژنامەگەرى، سەبارەت بەو ناگاكارىيەى بۆ دەرکردنى رۆژنامە پىشكەشى كراۋە، لە ماۋەيەك كە لە چل رۆژ رەت نەكات لە رۆژى پىشكەشكەرى ياداشتنامەكە بىپارى خۇى دەرەكات لە ھالەتى رەتكەرنەۋەدا دەپى ھۆ و پاساۋەكانى رەفۇزكەرنەكە دەستىشان بگرىت، و لە ھەمان كاتدا ۋەلام نەدانەۋەى لەلايەن ئەنجۈومەنى بالاي رۆژنامەگەرى ئەو ماۋەيەدا نىشانەى لارى نەپونىيەتى لە دەرکردنىدا (۱۶۹).

ئىنجا لە ھالەتى دەرچوۋى بىپارى ئەنجۈومەنى بالاي رۆژنامەگەرى بەرەتكەرنەۋەى داۋاى دەرکردنى رۆژنامەكە، پەيۋەندىداران بۆيان ھەيە لەبەردەم دادگا لە ماۋەى سى رۆژ لە رۆژى ناگادار كەرنەۋە بەرەفۇزكەرن تانەى لى بەدن (۱۷۰).

۱۶۹- اسامة الكاشف: تشریعات الصحافة العربية، له ئىنتەرنېت لەم شىرتىنى خوارەۋە ۋەرگىراۋە: <http://www.arabia.com.2001/10/6>.

۱۷۰- ئەمەش دەقى ماددە (۴۷) ى ياساي دەسلەتلى رۆژنامەگەرى ناۋبراۋ: «ئەنجۈومەنى بالاي رۆژنامەگەرى سەبارەت بەو ناگاكارىيەى كە بۆ دەرکردنى رۆژنامە پىشكەشى كراۋە بىپارى خۇى دەرەكات لە ماۋەيەك كە لە چل رۆژ رەت نەكات لە رۆژى پىشكەشكەرى ناگاكارىيەكە كە دەپى =

له دهقی ئهم مادده پيدا نه وه مان بۆ ده ده كه وي كه ياساي ريكخستني دهسلاتي رۆژنامه گهري كاري به سيستمى ناگاكاري نارها دهكات، چونكه مهرجى چل رۆژ چاوه پروانى داناره لهو ماوه پيدا نه نجوومهنى بالاى رۆژنامه گهري بربارىك سه بارهت به ناگاكارييه كه ده دهكات، به لام نه نجوومهنى بالا سه بارهت بهمه دهسلاتيكي ره هاى نيبه، بهلكو دهسلاته كهى ته نها تايبه ته به تانه گرتن لهو ناگاكارييه نه گه ر هاتوو نهو زانياريپيانهى تيا نه بوو كه له مادده چل و شهشى ياسادا هاتوو.

ههروه ها به پتي ماددهى (51) له ياساي ريكخستني دهسلاتي رۆژنامه گهري نه گه ر هاتوو دواى ده رچوونى مۆله ته كه گۆرانكارى به سه ر نهو زانياريپيانه دا هات كه له ناگاكارييه كه دا هاتوو ده پي به لاي كه مه وه پانه رۆژ به ر له روودانيان به نووسراو ناگادارى نه نجوومهنى بالا بكره ته وه نه گه ر هاتوو گۆرانكارى به كه پيشبيني كراو بى وهك گۆرپنى ناوى رۆژنامه كه يان گۆرپنى ماوهى ده رچوونى و به پيشه وانه شه وه نه گه ر پيشبيني نه كراييت وهك مردنى خاوهنى رۆژنامه كه يان سه رنو سه ره كهى ده پي له ماوه كه دا كه له ههشت رۆژ تينه پهرى له رۆژى روودانيه وه ناگادار بكره ته وه.

نه مه وه له كاتى سه ريچيكردن له حوكمى ماددهى ناوبراو، نوينه رى ياساي رۆژنامه كه به به ندينشين بۆ ماوه يهك له شهش مانگ زياتر نه ييت له گه ل غه رامه يهك له پيش سه د جو نه يهى كه مه تر نه پي و له هه زار يش زياتر نه پي، يان به يه كيشك لهو دوو سزايه، سزا ده درى.

نه مه ش دهقى ماددهى (51) له ياساي ريكخستني دهسلاتي رۆژنامه گه رى ناوبراو: «له حاله تى روودانى گۆرانكارى لهو زانياريپيانهى كه له ناگاكاري دا هاتووون دواى ده رچوونى مۆله ت به سه ري دا ديت ده پي به نووسراو ناگادارى نه نجوومهنى بالاى رۆژنامه گه رى لهو گۆرانكارى به پيش روودانيان به پانه رۆژ به لاي كه مه وه بكره ته وه مه گه ر نهو گۆرانكارى به به شي نو ده كى چاوه پروان نه كراو روویدا پي، له م حاله ته شدا ده پي له ماوهى نهو پهرى ههشت رۆژ له رۆژى روودانيه وه رابگه به ندر يت.

= گه شت نهو زانياريپيانهى تيا ييت كه له ماددهى پيشوو دا هاتوو، ده پي بربارى نه نجوومه ن به ر ته كره نه وهى مۆله ت دان به ده ر كره نى رۆژنامه هۆيه كانى ديار ييت و تيه ره بوونى ماوهى چل رۆژى ناماره بۆ كراو به پي ده رچوونى بربار له لايه ن نه نجوومه نه وه نيشانهى لارى نه بوونه له سه ر ده ر كره ن. له حاله تى ده رچوونى بربار به ر ته كره نه وهى ده ر كره نى رۆژنامه لايه نى په يوه نديدار بۆى هه يه له ماوهى سى رۆژا له رۆژى ناگادار كرده وه به ره فز، له به ر ده م داگادا تانهى لى بدات»

ئەگەر ھاتو نوپىنى ياساينى رۇژنامە سەرپىچى ھۆكىمى ئەم مەدەئەيى كىر بەبەندىكىر
بۇ مەدەئەيىك لە شەش مانىك زىاتىر تەبىئى لەگەل غەرامەيەك لە پىتىج سەد جۈنەيەيى مىسرى
كەمىر تەبىئى و لە ھەزارىش زىاتىر تەبىئى يان بەبەكەتەك لەو دوو سزايانە سزا دەدرىت.
بەپىنى مەدەئەيى چىل و ھەشت لە ياساينى رىكخستى دەسلەئى رۇژنامەگەرى مۆلەتى
دەركردى رۇژنامە لە دوو ھالەتدا بەھۆكىمى ياسا لەخۆيەو ھەلدەو شەيتەو:
ھالەتەيى بەكەم: ئەگەر ھاتو رۇژنامەكە لە مەدەئەيى سىن مانىكى دواي مۆلەتەكە دەرنەچو.
ھالەتەيى دوو: ئەگەر ھاتو رۇژنامەكە لە مەدەئەيى شەش مانىكى دواي مۆلەتەكە بەرپەيى
دەرنەچو.

شاينى ئامارەبۇكردنە، ياسادانەرى مىسرى دوو گرمانەيى ياساينى (قربىنە قانونية)
دانو بۇ نارتىكىي دەرجوونى رۇژنامە كە ئەمانەيى خوارەو:
بەكەم: دەرجوونى رۇژنامە بەنارتىك دادەندىت ئەگەر ھاتو نىوئەيى يان كەمىر لەو ژمارانە
دەرجو كە لە مەدەئەيى شەش مانىكدا چاودەروان دەكرە دەرىچى.
دوو: ئەگەر ھاتو لە مەدەئەيى شەش مانىكدا، مەدەئەيى دەرنەچوونى رۇژنامەكە زىاتىر تەبىئى
مەدەئەيى دەرجوونى ۱۷۱۱.

ئەمەو بىرپەيى ئەنجۈومەنى يالاي رۇژنامەگەرى نارتىكىيەتەيى دەرجوونى رۇژنامە
دەسلەئىن و ئاگادارى لايەنى پەيۋەندىدارىشى پىن دەكرىتەو.

۲-۱-۳ سىستىمى ئاگادارى لە ياساينى چايدەئەيى لۇيىنانىدا

ياسادانەرى لۇيىنانى دەركردن و بلاوكردنەو رۇژنامەگەرى بەياساينى چايدەئەيى ۱۴ى
ئەيىلۇل ۱۹۶۲ (۱۷۲۱)ى ھەمەواركراو بەمەرسۇمى ياساينى ژمارە (۱۰۴)ى سالى
۱۹۷۷ (۱۷۳)ى و ياساينى ژمارە (۸۹)ى سالى ۱۹۹۱ (۱۷۴)ى و ياساينى ژمارە (۳۰۰)ى

۱۷۱- ئەمەش دەقەكەيەتەيى: «اذا لم تصدر الصحيفة خلال الشهر الثلاثة التالية للترخيص او اذا لم
تصدر بانتظام خلال ستة اشهر، اعتبر الترخيص كان لم يكن، وبعد صدور الصحيفة غير منتظم
اذا تحقق غير عذر مقبول عدم اصدار نصف العدد المفروض صدوره خلال مدة الأشهر الستة، أو ان
تكون مدة الاحتجاج خلال هذه المدة أطول من مدة تولي الصدور، ويكون اثبات عدم انتظام صدور
الجريدة بقرار من المجلس الأعلى للصحافة، ويعلن القرار الى صاحب الشأن».

۱۷۲- ئەم ياساينە لە رۇژنامەيى رەسمى ژمارە (۳۸)ى سالى ۱۹۶۲ بلاوكراوئەو.
۱۷۳- ئەم ياساينە لە رۇژنامەيى رەسمى ژمارە (۲۰)ى سالى ۱۹۷۷ بلاوكراوئەو.
۱۷۴- ئەم ياساينە لە رۇژنامەيى رەسمى ژمارە (۲/۳۷)ى سالى ۱۹۹۱ بلاوكراوئەو.

سالی ۱۹۹۴ (۱۷۵) و یاسای ژماره (۳۳۰) ی سالی ۱۹۹۴ (۱۷۶) ریکخستوه.

له دهقکائی ئهم یاسایه بۆمان دهردهکهوئ که یاسادانهری لوینانی لهجیاتنی ناگاکاری کاری بهسیستمی مۆلتهنی پیتشهکی کردوه، ههروهکو له دهقی مادده (۲۷) ی یاسای ناوبراودا نهوهمان بۆ دهردهکهوئ که تیایدا هاتوه: «دهرکردنی ههر چاپکراوتیکی رۆژنامهگهری بهر له وهرگرتهنی مۆلتهنی پیتشه له وهزیری راگهیاندن دواي راوتیکردنی سهندیکای رۆژنامهگهری بههموو شتوبهک قهدهغهیه».

ئوهی بیهوئ رۆژنامه دهریکات دهی داخوازییهک پیتشهش وهزیری راگهیاندن بکات ههروهکو له دهقی مادده (۳۸) ی یاسای چاپمهینی ناوبراودا هاتوه که ئهمهش دهقهکهیهتی: «ئوهی ئارهزووی دهرکردنی چاپکراوتیکی رۆژنامهگهری ههین دهی داخوازییهکی ئیمزاکراو بهنیمزای خوئ پیتشهکی وهزارتهی راگهیاندن بکات...».

له دهقی ئهم دوو ماددهیهدا بۆمان دهردهکهوئ که یاسادانهری لوینانی نهک ههر باوهری بهسیستمی ناگاکاری نییه، بهلکو زۆر بهراشکاری و بهتوندی ریتگی له هاوولاتییان گرتوه بۆ دهرکردنی رۆژنامهگهری بهر له وهرگرتهنی مۆلتهنی پیتشهکی له وهزارتهی راگهیاندن، بۆیه له ماددهی بیست و ههوتدا دهرکردنی رۆژنامهی بهر له وهرگرتهنی مۆلتهنی وهزارتهی راگهیاندن بهرهایی قهدهغه کردوه.

۳-۱-۲ سیستمی ناگاکاری له یاسای رۆژنامهگهری فهرهئیدا (۱۷۷)

یاسادانهری فهرهئسی نازادیی رۆژنامهگهری وهک پرنسیپینکی گشتی رهها کردوه. ههروهکو له ماددهی یهکهمهدا بۆمان دهردهکهوئ که دهقنوسی کردوه: «چاپمهینی و بازرگانیکردن بهگشتیب ئازاده» (۱۷۸)، ئهمه و زۆر بهراشکاری و بهروونی له ماددهی پینجهمهدا سیستمی ناگاکاری پهسند کردوه و جاریکی تر دووپاتی کردۆتهوه که دهکرتی رۆژنامه یان ههر چاپکراوتیکی دهوری بهی مۆلتهنی پیتشهکی بلاوبکرتشهوه ئهمهش

۱۷۵- ئهم یاسایه له رۆژنامهی رهسی ژماره (۱۱) ی سالی ۱۹۹۴ بلاوکراوهئوه.

۱۷۶- ئهم یاسایه له رۆژنامهی رهسی ژماره (۲۱) ی سالی ۱۹۹۴ بلاوکراوهئوه.

۱۷۷- یاسادانهری فهرهئسی چاپ و بلاوکردنهوی رۆژنامهگهری به یاسای رۆژنامهگهری ۷/۲۹ / ۱۸۸۱ ههسارکراو ریکخستوه. بۆ دهقی ئهم یاسایه پروانه پاشکۆی ژماره (۱) له کۆتایی ئهم تیزهدا.

۱۷۸- ئهمهش دهقهکهیهتی بهزمانی فهرهئسی: «L'imprimerie et la librairie sont libres»

دەقەكەيەتی: «هەمسو رۆژنامەيەك يان چاپكراوتيكي دەوری دەكریت دواي ئەو ئاگادارکردنەوهی كە لە ماددەي حەوتەمدا هاتوو بەبێ مۆلەتی پێشەکی و بەبێ دانانی بارمەي كاش (تأمین نقدي) بلاويكرتەوه» (١٧٩).

لە ماددەي حەوتەمدا داواي كردوو هەر كەسێك بیهۆی رۆژنامەيەك يان چاپكراوتيكي دەوری دەركات دەبێ بەر لە دەركردنی ئاگاكارییەك بەنوسین و بەنیمزای بەرپۆهەرەكەي پێشكەشی بریکاری داواکاری گشتی بكات و ئەم زانیارییانەي خوارەوي تیاپیت (١٨٠):

١- ناوونیشانێ رۆژنامەكە يان چاپكراوه دەورییەكە و چۆنیتیی دەركردنی.

٢- ناوی بەرپۆهەری چاپەمەنییەكە و شوێنی دانیشتنی.

٣- ئەو چاپخانەيەكە رۆژنامەكە يان چاپكراوه دەورییەكەي لێ چاپ دەكرێ.

جا ئەگەر هاتوو هەر گۆرانكارییەك بەسەر ئەو زانیارییانەي سەرەودا هات، دەبێ لە ماوهي ئەوپەری پێنج رۆژ لە رۆژی پرودانی گۆرانكارییەكە ئاگاداری داواکاری گشتی بكرتەوه، ئەگینا سەرپێچیکەر بەغەرامە سزا دەدرێ و دەشێ رۆژنامەكە يان چاپكراوه خولەکییەكە لە دەرجوون بوووستی (١٨١).

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، یاسادانەری فەرەنسی، جیساوازی لە نێوان رۆژنامەگەری نیشتمانی و رۆژنامەگەری بیگانەدا کردوو، بۆیە دەبینین ئەو ئازادی و ئاسانكارییانەي

١٧٩- ئەمەش دەقەكەيەتی بەزمانی فەرەنسی:

Tout journal ou écrit périodique peut être publié, sans autorisation préalable et sans dépôt de cautionnement, après la déclaration prescrite par l'article 7.

١٨٠- ئەمەش دەقەكەيەتی بەزمانی فەرەنسی:

Modifié par Loi 86-897 1er Aout 1986 art 14 JORF 2 août 1986.

Avant la publication de tout journal ou écrit périodique, il sera fait au parquet du procureur de la République, une déclaration contenant :

- 1- Le titre du journal ou écrit périodique et son mode de publication ;
- 2- Le nom et la demeure du directeur de la publication et, dans le cas prévu au troisième alinéa de l'article 6, du codirecteur de la publication ;
- 3- L'indication de l'imprimerie où il doit être imprimé.

Toute mutation dans les conditions ci-dessus énumérées sera déclarée dans les cinq jours qui suivront

١٨١- ماددەي (٩) لە یاسای فەرەنسی.

که بەخشیوەتی بەرۆژنامەگەری نیشتمانی ئەو بەخشیوە بەرۆژنامەگەری بیانی. بۆیە لە ماددەی چوارەمدا مەرجی وەرگرتنی مۆلەتی پێشەکی داناوە بۆ دەرکردن و بلاوکردنەوەی رۆژنامەی بیانی که بەزمانی بیانی لە فەرەنسا دەرەچێ.

ناشکرایە هۆی ئەم جیاوازییەش دەگەرێتەوه بۆ یایەخدانی یاسادانەری فەرەنسی بەسیستمی گشتی و ئاسایشی ولاتی فەرەنسا و پاراستنی لە ئەگەری ھەرەشە ی رۆژنامەگەری بیانییەوه.

ئەوێ تێبینی دەکەیت، یاسادانەری فەرەنسی ئەرکی وەرگرتن و تەماشاکردنی ئاگاکاری خستۆتە ئەستۆی بریکاری داواکاری گشتی که بەشێکە لە دەسلاتی دادگەری بۆ ئەوێ رۆژنامەگەری لە فشار و دەسلاتی حکوومەت بپاریزێ و ئەوپەری ئازادی بۆ دەستەبەر بکات. بەمەش رۆژنامەگەری پاراستوو لە ئەگەری ئەو گرفتەنەکی که ئیدارە بۆی دەنێتەوه لە کاتی پەسەندکردنی یان بەناحەق پەسەندنەکردنی ئاگاکارییەکە. ئەمەو داواکاریی گشتی خۆی دەسلاتی تایبەتمەندە بەسەرکردنی داوا (دعوی) ئەگەر ھاتوو ئاگاکارییەکە نادروست بوو یان ئەو زانیارییانەکی که یاسا داوای کردوون لەخۆی نەگرتی.

کەواتە، لێرەدا دەرەکەوێ که یاسادانەری فەرەنسی پەرەوی سیستمی ئاگاکاری رەھای کردوو بەمەبەستی بەرجەستەکردن و داپێکردنی ئازادییەکی تەواوی رۆژنامەگەری. بێجگە لە حالەتی بلاوکردنەوەی بیانی.

٣-٤- سیستمی ئاگاکاری لە یاسای چاپەمەنی ئێراندا

چاپ و بلاوکردنەوەی رۆژنامەگەری لە عێراقدا بەیاسای چاپەمەنی ژمارە (٢٠٦) ی سالی ١٩٦٨ (١٨٢) ی ھەمەوارکراو بەیاسای ژمارە (١٩٩) ی سالی ١٩٧٠ (١٨٣) و یاسای ژمارە (١١٣) ی سالی ١٩٧١ (١٨٤) و یاسای ژمارە (١٦٤) ی سالی ١٩٧٧ ڕێکخستراوه.

لە دەقی ماددە (٤) بڕگە (١) ی یاسای چاپەمەنی ژمارە (٢٠٦) ی سالی ١٩٦٨ دا ھاتوو: «داواکاری مۆلەت بەم زانیارییانەکی خوازەوه پێشکەش بەوەزارەت دەکەیت...»

١٨٢- ئەم یاسایە لە رۆژنامەی «الوقائع العراقية» ژمارە (١٦٧٧) ی ١٩٦٩/١/١٥ بلاوکرادەتەوه.

١٨٣- ئەم یاسایە لە رۆژنامەی «الوقائع العراقية» ژمارە (١٩٣٣) ی سالی ١٩٧٠ بلاوکرادەتەوه.

١٨٤- ئەم یاسایە لە رۆژنامەی «الوقائع العراقية» ژمارە (٢٠٢٥) ی سالی ١٩٧١ بلاوکرادەتەوه.

ههروهه له ماده ٧ دهقنوسی کردوو: «١- وزیر بۆ ههیه له ساوهی یهک مانگ له رۆژی تۆمارکردنییهوه مۆلتهی چاپراوهکه بدات یان داواکارییهکه روت بگاتهوه».

له بهر رۆشنایی ئهم دهقه یاساییانهی سهروهه بۆمان دهدهکهوێ که یاسادانهی عێراقی له جیاتی سیستمی ناگاکاری کاری بهسیستمی مۆلتهی پێشهکی کردوو و دهسهلاتییهی داوته وهزیری راگهیاندن بۆ روتکردنهوی ههه داوایهک ئهگهر مهرجهکانی ئهم یاسایه تییدا نهبوو.

هههههه، له برگهی (ج) ی مادهی (٧) دا رێگای داوه بهو کهسهی که داوایهکی له لایهن وهزیری راگهیاندنهوه روت دهکریتهوه، له ساوهی پانزه رۆژ له رۆژی ناگادارکردنهویدا، له بهردهم ئههجوومهنی وهزیران، تانه له بریاری وهزیر بدات (١٨٥). بهلام، ئهم جوکه ئهوه ناگهیاندن که یاسادانه، نازادیی رۆژنامهگری بۆ هاوولاتییان زامن کردیته، چونکه له لایهکهوه بریاری ئههجوومهنی وهزیرانی به بهر داناه و له لایهکی تریشهوه، له برگهی (ب) ی مادهی (٣٠) دا رێگای له دادگا گرتوه بۆ تهماشاکردنی ئهوه داواکارییهی که تایهتن بهو ئیجرائات و سزا ئیدارییهی به پیتی یاسای چاپه مهنی و دههگیرتن دژی وهزارهت و داهوده زگاکی، بۆ دادگا بهرز دهکریتهوه (١٨٦).

جوکهکانی یاسای عێراقی، لهه بارهیهوه، له گهل پرنسیپیهکانی مافی مرۆف و دیموکراسییهت زۆر گونجاو نییه، چونکه مافی نازادی له پێشهوهی مافهکانه و نازادیی بیروڕاده بر بنیش یهکیکه لهو نازادییه که نازادیی رۆژنامهگری دیاردیه که له دیاردهکانی و دانانی مهرج له بهردهمییدا دهست به سهراگرتنییهی له بهههتدا (١٨٧). ئهمهش پێچهوانه ی پرنسیپیهکانی جاری گهردوونی مافی مرۆف و به ئیننامهی ئیئودهولهتیه بۆ مافه شارستانییهتی و رامیارییهکان که به شیکن له یاسای ئیئودهولهتی مرۆفانه و سیفهتی سهپاوهیان ههیه و دهی یاسای ناوخوازی ولاتان له گهلێان ناکوک نهی.

١٨٥- ئهمهش دهقه که یهتی: «بحق لمن رفض طلبه وفق الفقرة (أ) من هذه المادة الاعتراض على قرار الوزير لدى مجلس الوزراء خلال خمسة عشر يوما من تاريخ تبليغه ويكون قرار المجلس نهائيا».

١٨٦- ئهمهش دهقه که یهتی: «لا تسمع الدعاوى امام المحاكم بخصوص الاجراءات والعقوبات الادارية المتخذة وفقا لاحكام هذا القانون».

١٨٧- کهمال سه عدی: یاسای چاپه مهنی کوردستان و چه نه سه رنجیک، گۆفاری «پارتیز» ژماره (٢) ی سالی یه گهم ٢٠٠١ ی زاینی له ٦١-٦٢، و کهمال سه عدی: رۆژنامهگری و یاسا، گۆفاری «رۆژنامهفانی» ژماره (٦-٧) ی سالی دووهم (پایز-زستان) ی سالی ٢٠٠١-٢٠٠٢ ی زاینی له ٨.

یاسازانه‌کان، نیمچه کۆکن له‌سه‌ر سه‌پاویتی پرینسیپه‌کانی جاری گه‌ردوونی مافی مۆرث له‌سه‌ر ئاستی جیهانی و نیشتمانیدا دوا‌ی نه‌وه‌ی نه‌و پرینسیپانه‌یان به‌به‌شیک له یاسای گشتییی نه‌وه‌وه‌له‌تی دانا^(١٨٨). هه‌روه‌ها به‌لێننامه‌ی نه‌وه‌وه‌له‌تی یۆ مافه‌ شارستانی و رامیاریه‌کان له ٢٣ ی ناداری ١٩٧٦ به‌رکاربووه هه‌روه‌کو له ماده‌ (٤٩) ی نه‌م به‌لێننامه‌یه‌دا هاتوه‌وه عێراقیش به‌پیتی یاسای ژماره‌ (١٩٣) ی سالی ١٩٧٠ که له رۆژنامه‌ی (الوقائع العراقية) ژماره‌ (١٩٢٧) له ٧ / ١٠ / ١٩٧٠ به‌لاوکه‌راوه‌ته‌وه و په‌سه‌ندی کردوه. به‌م پیتییه، بنچینه‌کانی نه‌م به‌لێننامه‌یه‌ بالاترن له بنچینه یاساییه‌کانی ناوخۆ نابی له‌گه‌لی ناکۆک بن.

ناشکرایه، عێراق به‌کیتکه له‌وه‌وه‌له‌تانه‌ی که نازادی رۆژنامه‌گه‌ری تیدا نییه‌و که‌ناله‌کانی په‌خشی نیستگه‌یی و ته‌له‌فزیۆنیی حکومین و رۆژنامه‌ و چاپکراوه ده‌ورییه‌کانیش یان حکومین یان سه‌ر به‌حزبی ده‌سه‌لاتن، ته‌نانه‌ت ده‌سه‌لاته گشتیه‌کانیش به‌ته‌واوه‌تی لێک جیهانه‌که‌راوه‌ته‌وه و هه‌ر سه‌ ده‌سه‌لات - یاسادانان، جێبه‌جێکردن، دادوه‌ری - به‌شیه‌یه‌ک له شێوه‌کان له‌ژێر هه‌ژموون (هه‌یمنه‌) ی نه‌هجوومه‌نی سه‌رکه‌دایه‌تی شۆرش دانه که سه‌رۆکی عێراقی خۆی سه‌رۆکایه‌تی ده‌کات. بۆیه ره‌وت (هه‌جابه‌) ی یاسادانه‌ری عێراقی له‌م روه‌وه سه‌یر نییه‌.

٣-١-٥ پڕۆژێ یاسای نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریی به‌کنتیی رۆژنامه‌نووسانی عه‌ره‌بی و سیستیی ناگاکاری

به‌پیتی ماده‌ده‌ی پێنجه‌می پڕۆژه‌ی یاسای نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریی به‌کنتیی رۆژنامه‌نووسانی عه‌ره‌بی هه‌ر که‌مێک بیه‌وی رۆژنامه‌یه‌ک ده‌ریکات، ده‌بی به‌ناگاکارییه‌کی نووسراو ناگاداری ئیداره‌ بکاته‌وه و ئیداره‌ش له‌ ماوه‌ی سی رۆژ له‌ رۆژی وه‌رگرتیدا ده‌بی ره‌زانه‌ندی خۆی له‌سه‌ر نه‌م ناگاکارییه‌ بنۆتی یان تانه‌ی لێبده‌ت و ده‌بی له‌ کاتی تانه‌ لێدانه‌ به‌نووسین ناگاداری خاوه‌نی ناگاکارییه‌که به‌کرتیه‌وه له‌و حاله‌ته‌شدا خاوه‌نی ناگاکارییه‌ تانه‌ لێدراوه‌که بۆ هه‌یه له‌ ماوه‌ی سی رۆژ له‌ رۆژی ناگادارکردنه‌وه‌یدا له‌به‌رده‌م دادگای تایه‌مه‌ند تانه‌ له‌و به‌یاره‌ی ئیداره‌ بده‌ت. ئه‌مه‌وه له‌ ناکامی تانه‌ لێدان و به‌رژکردنه‌وه‌ی داوا (ده‌وی) بۆ دادگا، رۆژنامه‌که له‌ ده‌رچوون ناوه‌ستن مه‌گه‌ر به‌ریارتیکی

١٨٨- یۆ زانیاری زیاتر له‌م باره‌یه‌وه به‌روانه‌:

The status of the Universal Declaration of Human Rights in national and Inter-VOL 25 . 1996 p 289 . I. COMP . & national law Hurst Hamun GA, JINT.

یەکلاکەرەوهی دادگای پێدەرچووبین. ئەمەش دەقەکە یەتی: «ئەوهی ئارەزووی دەرکردنی رۆژنامەیەک بکات دەبێ ناگاداری لایەنی کارگێڕی بە ناگاکارییەکی نووسراو بکاتەوه و دەبێ لایەنی کارگێڕی وەلامی ناگاکارییەکی بەرەزامەندی برون یان تانە لێدان لە ماوهی سی رۆژ لە مێژووی وەرگرتنیەوه بداتەوه ئەگەرنا بەرەزامەند دادەندرێ و لە حالەتی لاری (اعتراض) لایەنی کارگێڕی دەبێ بەنوسین ناگاداری خاوەن ناگاکارییەکی لەوه بکرتێتەوه هەرەها داوایەک بۆ پشتگیریکردنی لاری برونەکی لەسەر دەرچوونی رۆژنامەکی بۆ دادگای تایبەتەند لە ماوهیەک، کە سی رۆژ رەت نەکات لە رۆژی ناگادارکردنەوهی خاوەن ناگاکارییەکیەوه، بەرز بکرتێتەوه.

لاریسوونەکی یان بەرزکردنەوهی داوایەکی نابێتە هۆی راگرتنی دەرچواندنی رۆژنامەکی تاگو برباریکی دادگایی یەکلاکەرەوهی پێ دەرەچێ. بە لایەنەکی جێبەجێکردنی ئەم یاسایە مەرج و بارەکانی ناگاکارییەکی دیاردەکرێ» ١٨٩١.

١-٦-٣ سیستەمی ناگاکاری لە یاسای چاپەمەنیی هەریس کوردستانی ئێراقدا:

یاسادانەری کوردستانی، دەرکردن و بلاوکردنەوهی رۆژنامەگەری بە یاسای چاپەمەنی ژمارە (١٠) ی سالی ١٩٩٣ رێکخستوو (١٩٠).

لە دەقەکانی ئەم یاسایە بۆمان دەرەکهوێ کە یاسادانەری کوردستانی کاری بەسیستەمی ناگاکاری نەکردوو، بەلکو لە جیاتی ئەوه کاری بەسیستەمی مۆلەتی پێشەکی (الترخیص سابقە) کردوو. ئەمەشمان لە دەقی ماددە (٥) بڕگە (١) بۆ دەرەکهوێ کە تیایدا هاتوو: «هەر هاوولا تیبەکی عێراقی نیشته جێی هەرێم کە بیهوێ چاپکراویکی دەوری دەرێکا دەبێ داخوارییەکی پێشکەش بەوەزیری رۆشنییری بکا...».

ئەمەر، ئەو داخوارییەکی کە بەیتی حوکمی ئەم ماددەیه، پێشکەشی وەزارەتی رۆشنییری دەکرێ بە ناگاکاری داناندرێ، چونکە مەبەستی خاوەنەکی ناگادارکردنەوهی ئێدارە نییه بەدەرکردن و بلاوکردنەوهی رۆژنامە، بەلکو مەبەستی وەرگرتنی مۆلەتە بۆ دەرکردن و

189- <http://www.ahram.org.eg/faj/act/10c.htm>tophttp23/9/2001

١٩٠- ئەم یاسایە لە رۆژنامەی پەرلەمان ژمارە (١١) رۆژی ١٩٩٣/٥/٢٩ بلاوکراوەتەوه و بە یاسای ژمارە (٨) ی سالی ٢٠٠٢ هەموارکراوه و لە رۆژنامەی وەقایی کوردستان ژمارە (٣٠) ی ١٣٨٨/٥/٢٠٢ بلاوکراوەتەوه.

بلاوکردنه وەى، كەچى خاوەن ناگاكارى لە پيشكهشكردنى ناگاكارىيەكەدا بۆ ئىدارە مەبەستى وەرگرىتى مۆلەت نىيە، بەلكو مەبەستى ناگادارکردنە وەپەتى بەدەرکردن و بلاوکردنە وەى رۆژنامە بەپێى ئەو مافەى كە ياسا بۆى دەستەبەر كردووە.

ماددەى ناوبراو لەگەڵ ناوەرۆكى پەيئاننامەى راگەياندى يەكيتىي فیدرالى (١٩١) و ھۆبەكانى دەرچواندى ياساى ئەنجومەنى نيشتمانىي كوردستانى عێراق ژمارە ١١ سالى ١٩٩٢ و بېيارى سەرکردايەتیی سياسیي يەرهى كوردستانى كە لە ١٩٩٢/٤/٨ دەرېكردووە و بۆتە بەشێك لە ھۆبەكانى دەرچواندى ئەو ياسايە، ژۆر گونجاو نىيە (١٩٢).

بۆيە پيشنيار دەكەين، ئەم دەقە ھەموار بکړئ و لە جياتى مۆلەتى پيشەكى بۆ دەرکردن و بلاوکردنە وەى رۆژنامەى نيشتمانىي كار بەسيستمى ناگاكارى رەھا بکړيت، بەلام سەبارەت بە رۆژنامەى بيانيى كار بەپرينسپى مامەلەى ھاوچەشن (المعاملة بالمثل) بکړيت لەگەڵ بوونى ئەو مەرجانەى كە بەپێى ياساى ولاتەكەى پيتويست.

١٩١- پروانە دەقى پەيئاننامەى راگەياندى يەكيتىي فیدرالى كە لەلایەن دەستەى سەرۆكايەتى ئەنجومەنى نيشتمانىي كوردستانى عێراقە لە رۆژى ١٩٩٢/١٠/٤ پيشكەش كراوە و بۆتە پاليتيكي ياسايى بۆ بېيارى ئەنجومەنى نيشتمانىي كوردستان ژمارە (٢٢) لە ١٩٩٢/١٠/٤ سەبارەت بە دەسنيانكردنى پەيوەندىي ياسايى لەگەڵ دەسلالتى ناوەندى لەسەر بنچينەى يەكيتىي فیدرالى لە چوارچۆبەى عێراقىي ديموكراتىي پەرلەمانى فرەجزيدا.

١٩٢- ئەمەش دەقەكەيتى: «يەرهى كوردستانى بو ناوەى كە دەسلالتى ئەمرى واقيعە، بېيارتدا كە لەرووى ئەم تاقىكردنە و سەخت و گراندە بوەستى كە حكومەتى عێراق خستويەتە پيشن و بېياريشيدا كە بەگيانتيكى سەردەمىي نوێ و ھەروەھا بەگۆرینی ئەم كاروبارانە بۆ ئەم واقيعەى كە كوردستان تێیدا دەژیت. بەھاوئيشتى يەكەم ھەنگاو لە كاروانى گەيشتى ئەم مەللەتە بەكاروبارى جيهانىي شارستانىي پيشكەوتوو بۆ دامەزراندنى بنياتى كۆمەلگای كوردستانى لەسەر بنچينەى ديموكراتىيەت و ريزگرتن لە ماف و ئازادىي مرۆڤ بەپێى ئەو پەيمان و داب و دەستورائەى كە دەولەتان بېباريان لەسەر داو. تاكو بۆ ھەموو جيهانىي بەسەلمىن كە گەلى كوردستانى عێراق لە توانای دا ھەيە بەپێى ئەو بنچينانەى كە ئەمڕۆكە دنيا دانى پێداناو، بەپتووى بيات» پروانە كۆى ياسا و بېيارەكانى ئەنجومەنى نيشتمانىي كوردستانى عێراق لە ١٩٩٢/٦/٤ تا ١٩٩٢/١٢/٣١، بەرگى يەكەم، چاپى يەكەم، ١٩٩٧، چاپخانەى وەزارەتى رۆشنيارى- ھەولير، ل ١٢٩.

۳-۱-۷ هه‌له‌نگاندنی سیستمی ناگاکاری:

له لێکۆڵینه‌وه‌ی سیستمی ناگاکاریدا بۆمان به‌دیار ده‌که‌وێ که مه‌به‌ست له پێشکه‌شکردنی ناگاکاری، سنووردارکردنی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری نییه به‌لکو دیارکردن و ده‌ستێشانکردنی نه‌و که‌سه‌یه که به‌رپرستییه‌ی یاسایی ده‌که‌وێته ته‌ستۆ له‌کاتی روودانی سه‌رپێچیه‌کانی یان تاوانه‌کانی بلاوکردنه‌وه که له ڕێگای رۆژنامه و چاپه‌مه‌نییه‌که‌ی رووده‌ده‌ن.

هه‌رحه‌نده، یاسای ده‌وله‌تان لهم رووده‌یه‌ک ناست نین، هه‌ندێکیان له هه‌ندێکیان زیاتر له مه‌به‌سته سه‌ره‌کییه‌که‌ی نه‌م سیستمه لایانداده و له ناوه‌ڕۆک و گیانه‌که‌ی دایان مالبوه و کردویه‌انه‌ته هۆکاریک بۆ چه‌واشه‌کردن و دانانی کۆت و به‌ند له‌به‌رده‌م نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریدا له ڕێگای دانانی کۆمه‌ڵێک مه‌رجی قورسه‌وه ته‌گه‌ره ده‌خه‌نه پێشه‌ی رۆژنامه‌گه‌ری و نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریش سنووردار ده‌کهن. هه‌روه‌کو له یاساکانی سه‌ره‌وه بێ له یاسای فهره‌نسی نه‌مه‌مان بۆ ده‌رکه‌وت.

له کۆتاییدا، ده‌توانین ب‌ڵێین، نه‌م سیستمه له سیستمی مۆله‌ت وه‌رگرته‌ی پێشه‌کی باشترو له‌گه‌ڵ گیانی سه‌رده‌م و نه‌و پێشکه‌وته‌یه‌ک له دوايه‌کانه‌ی جیهان که له هه‌زاری سێهه‌مدا له گشت بواره جیا‌جیا‌کانی ژيان به‌خۆیه‌وه ب‌ینیوه، به‌تایبه‌تی له بواره‌کانی گواسته‌وه و گه‌یاندنی زانیارییه‌کان و به‌جیهانی‌کردنی راگه‌یاندن له میانی تۆری ئێسته‌رنیته و پرێسپیه‌کانی مافی مرۆف و دیموکراسییه‌ت ده‌گونجێ. بۆیه پێشنیار ده‌که‌ین، یاسادانه‌ری کوردستانی سوود له نه‌رموونی فهره‌نسی و نه‌مه‌ریکی وه‌رگرته و کار به‌م سیستمه بکات بۆ ڕزگارکردنی رۆژنامه‌گه‌ری له فشار و ده‌سه‌لاتی حکومه‌ت. به‌لام بۆ نه‌وه‌ی رۆژنامه‌گه‌ری ب‌یسته ده‌سه‌لاتی‌کی نازاد و سه‌ربه‌خۆ له هه‌رێمی کوردستاندا، هه‌ر نه‌وه‌نده به‌س نییه، به‌لکو پێویسته نه‌نجومه‌نیکی بالای رۆژنامه‌گه‌ری له ڕێگای هه‌له‌بژاردنیکی پاک و نازاد له رۆژنامه‌نووسان پێک ب‌یته بۆ سه‌ره‌پرشته‌ی‌کردنی کاروباره‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری و نه‌و نه‌نجومه‌نه تایبه‌قه‌ند ب‌یته به‌وه‌رگرته‌ن و ته‌ماشاکردنی نه‌و ناگاکارییه نه‌وه‌ک نییاده، هه‌روه‌کو له یاساکانی میسری و لوبنانیدا هاتوه، یان داواکاری گشتی هه‌روه‌کو له یاسای فهره‌نسییدا هاتوه، به‌مه‌ش رۆژنامه‌گه‌ری ده‌ب‌یسته ده‌سه‌لاتی‌کی جه‌ما‌وه‌ری و گوزارشت له ویست و ئاره‌زوویان ده‌کات و له‌ته‌ک سن ده‌سه‌لاته‌که‌ی تر - یاسادانان، ج‌یتیه‌ج‌یتکردن، دادگه‌ری - به‌شداری له ده‌سه‌لاتی ولات ده‌کات و ده‌ب‌یسته ده‌سه‌لاتی چواره‌م.

۲-۳ مۆلەت و مەرجەکانی

سیستەمی مۆلەت بریتییە لە ڕێگاگانی ئیدارە بەکەسیگ یان چەند کەسانیگ دیاڕیکراو بۆ دەکرەن و بلاوکردنەوی رۆژنامە و چاپەمەنیی دەوری ئەگەر مەرجە یاساییەکانی تێدا بوو یان رەفەکردنی بەگرتەری بەرژەودەندی خۆی (۱۹۳).

ئەمەش ئەوە دەگەینێک کە مۆلەت بەشیکی بنەرەتیە لە سیستەمی خۆپارێزی (النظام الوقائي) کە دەولەت بۆ ڕێگاگرتن لەو زیانانەی ئەگەری روودانیان لێ دەکێت کە لە ڕێگای رۆژنامەگەرییەوە لە کۆمەڵ دەکەوێت پەنای دەیاتەبەر. بەم پێیە ئەو کەسە ی ئارەزووی دەکرەنی رۆژنامە یان چاپکراوی دەوری هەیە دەبێت چەند کردارێک ئەنجام بدات و رەچاوی ئەو مەرج و زانیارییانە بکات کە ئیدارە لە یاسای چاپەمەنی و رۆژنامەگەریدا خستۆیەتیە ئەستۆی. ئەمەش ئەوە دەگەینێت کە مۆلەتی پێشەکی لە رووی ئەو مەبەستە کە ئیدارە بۆی تێدەکوێت بەچاودێری پێشەکی (الرقابة السابقة) دەچێ. هەرچەندە سانسۆر و مۆلەت دوو شتی لێک جیاوازن. لە بەخشیانی مۆلەتدا، ئەو کەسە کە دەبەوێت رۆژنامە یان چاپکراوی دەوری دەریکات جێگای مەبەستە، کەچی لە خستە ژێر سانسۆر رۆژنامە کە یان چاپکراوە دەورییە کە جێی مەبەستە.

کەوا بوو لە حالەتی یەکەمدا، سانسۆرە کە لەسەر خاوەنی رۆژنامە کەیه، بەلام لە حالەتی دوووەمدا، سانسۆرە کە لەسەر رۆژنامە کە و ئەو بابەتانە کە تیایدا بلاو دەکرێتەو. ئەمەش خۆی لە خۆیدا ئەوە دەگەینێک کە مۆلەت بۆ دەکرەن و بلاوکردنەوی رۆژنامە و چاپەمەنیی دەوری یەگجار دەبەخشرێت و پێویستە بۆ بوونی، بەلام چاودێری بەشیوەیەکی بەردەوام دەخێتە سەر رۆژنامە و ئەو بابەتانە کە تیایدا بلاو دەکرێتەو، بۆیە بۆ گشت ژمارە و بابەتەکانی رۆژنامە و چاپەمەنییە دەورییە کە پێویستە (۱۹۴).

لە خوارەو بەدرێژی لە مەرج و زانیاریەکانی مۆلەت و ئەو ناكامانە ی لێی دەکەوێتەو دەکۆڵێتەو لە میانێ بەراوردکردنی حوکمەکانی ئەو سیستەمە لە یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان و یاساکانی چاپەمەنی و رۆژنامەگەریی میسری و لوبنانی و فەرەنسیدا، بەم شێوەیە خوارەو:

۱۹۳- د. عبدالله اسماعیل البستانی: حرية الصحافة، سەرچاوەی پیشوو، ۱۲۶، و میثم حنظل

شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق، سەرچاوەی پیشوو، ۵۸.

۱۹۴- د. عبدالله اسماعیل البستانی: حرية الصحافة، سەرچاوەی پیشوو، ۱۲۶.

3-2-1 سیستمی مۆلەت لە یاسای چاپەمەنیی هەریمی کوردستان

یاسای چاپەمەنیی هەریمی کوردستان ژمارە (۱۰) ی سالی ۱۹۹۳ کاری بەسیستمی مۆلەتی پێشینه کردووە بۆ دەرکردن و بلاوکردنەوی رۆژنامه و چاپکراوی دەوری هەروەکو لە ماددە ی پێنجەمیدا هاتووە:

«هەر هاوولاتییهکی عێراقی نیشتەجێی هەریم کە بیهوی چاپکراویکی دەوری دەریکا دەبێ داخواییهک پیشکەش بەوەزیری رۆشنبیری بکات...».

هەروەها بۆ جیاکردنەوی چاپکراوی دەوری لە چاپکراوی نادەورییدا، لە پرگە ی چوارەمی ماددە ی یەکەمدا پێناسە ی چاپکراوی دەوری کردووە و دەلی: «چاپکراوی دەوری هەر چاپکراویکە کە بەردەوام بەژمارە ی زنجیره یی و لە کاتیکی دیاریکراودا دەرچێ وەک، رۆژنامه و گۆنار و بلاوکراوە و هەرچییهکی لەم بابەتە یی».

ئەگەر سەرئنجی دەقی ئەم دوو ماددە یە بدەین، دەبینین، لە دەقی دووهمیدا یاسادانەری کوردستان، لە پێناسە کردنی چاپکراوی دەورییدا سەرکەوتوو نەبووە، چونکە ئەو ماوە یی دیارنە کردووە کە دەبێ چاپکراوی دەوری تیایدا دەرچیت تاکو بە چاپکراوی دەوری ناوژەد بکری، بەلکو لە جیاتی ئەو ئیکتیفای بەدەستەوازی (بەردەوام بەژمارە ی زنجیره یی و لە کاتیکی دیاریکراودا دەرچیت) کردووە، لە کاتیکی هەندیک چاپکراو هەن کەسانیک بە بەردەوامی و بەژمارە ی زنجیره یی دەری دەکەن بێ ئەو ی پتی بگوترێ چاپکراوی دەوری وەکو ئەو کتێبانە ی کە بە زنجیره دەرچێ، یا ئەو بلاوکراوە هونەری و تەکنەلۆژی و پیشە یانە ی کەوا کۆمەلە و رێکخراوە پیشە ییەکان دەریان دەکەن. بۆیە پێشنیار دەکەین، یاسادانەری کوردستان چاویکی تر بەم پێناسە یەدا بخشینیتەووە بەم شێوە یی خوارەو دووبارە دایبڕیتیتەووە: «چاپکراوی دەوری بە پتی ئەم یاسایە، هەموو رۆژنامە یەک یان گۆناریک یان بلاوکراوە یەکی هەوال دەگریتەووە کە بەرێکوییتکی و بەژمارە ی زنجیره یی و بەرێ یەک ژمارە لە هەر سێ مانگ جاریک بەلانی کەمییهووە دەرچیت دەگریتەووە، بەمەرجیک نابێ ئەو چاپکراوە یە خەسڵەتییکی زانستی یان هونەری یان تەکنەلۆژی یان پیشە یی ئەکا دیی هەبێت». هەروەها دەقی ماددە ی پێنجەم، وێرای ئەو ی کە کۆمە یە لە بەردەم نازادیی رۆژنامە گەری، لە هەمان کاتدا لە گەل حوکمی ماددە (۱۳) (۱۹۵)

۱۹۵- ئەمەش دەقی ماددە (۱۳) ی یاسای چاپەمەنیی کوردستانە: «هیچ کۆمپیتک لە هەراتی چاپکراو بۆ ناو هەریم و بێرەنی بۆ دەرەوی نییه...».

ناگونجین کە دانانی کۆتی لەسەر هێتان و بردنی چاپەمەنی بۆ ناو و دەرەوەی هەرێمی کوردستان قەدەغە کردووە. چونکە بەپیتی حوکمی ئەم ماددەیە، هەر کەسێک ئەگەر لە دەرەوەی هەرێمی کوردستان بەپیتی یاسای ئەو ولاتە تیاپەتی رۆژنامە دەربکات، نازادە لە هێتانی ئەو رۆژنامەیە بۆ ناو هەرێمی کوردستان.

ئەمەش مانای ئەوەیە، ئەو کەسە کە ناتوانی لەبەر هەر هۆیک پێت، مۆلەتی دەرکردنی رۆژنامە لە هەرێمی کوردستان وەرگیرێت، دەتوانی لەو ولاتانە کە لەجیاتی مۆلەتی پێشەکی کار بەسیستمی ئاگاکاری دەکەن، رۆژنامە دەربکات و ئینجا بیهێنیتەو هەرێمی کوردستان، یاخود دووبارە لە کوردستان چاپی بکاتەو. لەو حالەتەدا یاسادانەری کوردستان ئەو ئامانجە ناپێتکێ کە لە ماددە (۵) دا بۆی تێکۆشاوە (۱۹۹۶).

۲-۳-۳ سیستمی مۆلەت لە یاسای رۆژنامەگەری ئەردەسێدا

یاسادانەری فەرەنسی لە یاسای رۆژنامەگەری سالی ۱۸۸۱ی هەموارکراویدا جیاوازی لە نێوان هاوولاتیپان و بیانیپان کردووە بۆ دەرکردن و بڵاوکردنەوێ رۆژنامە. بەپیتی حوکمی ماددە پێنجەم (۱۹۷۱) و شەشەمی (۱۹۸۱) یاسای ناوبراودا، دەرکێ هاوولاتیپان هەر

۱۹۹۶- لەبەر قورسی ئەو مەرجانە کە لە یاسای دەسلاتی رۆژنامەگەری میسریدا هاتووە و لەبەر ئاسایی مەرجەکانی دەرھێتانی رۆژنامە لە یاسای قوبرسیدا، زۆر لە هاوولاتیپانی میسری روویان کردۆتە قوبرس و بەپیتی یاسای ئەو ولاتە رۆژنامەکانیان دەرەکەن. ئەو رۆژنامەتەش بەرۆژنامە قوبرسی ناویان دەرکردووە، تەنانت هەندیکیشیان لەبەر هەرزانی کرێ و پێداویستیەکانی چاپەمەنی لە میسر دووبارە چاپ دەکەیتەو دەسلاتدارانی میسریش ناتوان بیانخەنە بەر لیپرسینەوێ یاساییەو. چونکە ئەوان یاسای ولاتەکە خۆیان پێشیل نەکردووە، بەلکو مسوودیان لەو کەلتە وەرگرتووە کە لە هەردوو یاسای میسری و قوبرسیدا هەیە بڕوانە: (النبا) تکتشف عن ظاهرة «الصحف القبرصية» <http://www.al-mashrek.org> . ۱/۷/۲۲ . ۲۰۰۷.

۱۹۷- ئەمەش دەقەکەیتێ بەزمانی فەرەنسی:

“ Tout journal ou écrit périodique peut être publié, sans autorisation préalable et sans dépôt de cautionnement, après la déclaration prescrite par l'article 7.”

واتە: «دەکری، بەپیتی ئەو مەرجانە کە لە ماددە (۷) دا هاتوون، هەر رۆژنامەیک یان چاپکراویکی دەوری بەپیتی وەرگرتنی مۆلەتی پێشەکی دەربکری».

۱۹۸- بۆ دەقی ئەم ماددەیە، بڕوانە بڕگە (۱-۲-۲-۵) یەناوونیشانی «سیستەمەکانی بەرپرسیاریتی ئاوانکاری لە ئاوانەکانی رۆژنامەگەریدا». بەراویزی (۶۵۱) لەم تێزەدا.

پۆژنامەپەك يان چاپەمەنچىيەكى دەۋرى بىلەن مۆلەت دەرىجەن. بەلام بۆ دەركردن و
بلاۋكردنەۋەي پۆژنامەي بىياني كە بەزمانى بىياني لە فەرەنسادا دەردەچى، بەپىنى حوكمى
ماددەي چوارەھەمى ياساي ناۋبراۋ دەپن مۆلەتى پىشەكى ۋەرىگىرەت.

بىن گومان مەبەستى ياسادانەرى فەرەنسى، لەم جىاۋازىيەدا، پەرۋشچىيە بۆ پاراستنى
نېزامى گشتى و ئاسايشى ۋلات ھەروەكو لە خالى پىشۋودا ئامارەمان پىتى كرد.

كەچى ياسادانەرى كوردستانى، بەپىشچەۋانەي ياسادانەرى فەرەنسى، نەك ھەر
جىاۋازىي نەكردوۋە بۆ دەركردن و بلاۋكردنەۋەي پۆژنامە و چاپەمەنچىيە دەۋرى، لە نىۋان
ھاۋولاتىيان و بىيانيان، بەلكو ئەۋپەرى ئاسانكارى بۆ ھىتان و بردنى پۆژنامە و
چاپەمەنى بۆ ناۋوۋە و دەردەۋى ھەرىم كوردوۋە و نازادىي پۆژنامەگەرىشى بۆ بىيانيان داين
كردوۋە و ملكەچى سىستىمى مۆلەتى پىشەكى و ئاگاكارى نەكردوۋە، ھەروەكو لە دەقى
ھەردوۋە ماددەي سىيانزەھەم و چوارەھەمى ياساي چاپەمەنى ژمارە (۱۰) ي سالى ۱۹۹۳
نەۋەمان بۆ دەردەگەۋى.

لە دەقى ماددەي سىيانزەھەمدا ھاتوۋە: «ھىچ كۆتەك لەسەر ھاتنى چاپكراۋ بۆ ناۋ
ھەرىم و بردنى بۆ دەردەۋى نىيە».

ھەرچەندە ئەم دەقە تاييەتە بەھىتان و بردنى پۆژنامە و چاپەمەنى بۆ ناۋوۋە و دەردەۋى
ھەرىمى كوردستان، نەك دەركردن و بلاۋكردنەۋەي پۆژنامە، بەلام لە ئەنجامدا يەك
دەگرنەۋە، چونكە ئەو كەسەي بىيەۋى خۆي لەو ھەرجانە بەزىتەۋە كە لە ياساي چاپەمەنى
ھەرىمى كوردستاندا ھاتوۋن، لە ھەمان كاتىشدا، سوۋد لەو ئاسانكارىيانە ۋەرىگىرەت كە
لە ياساي ۋلاتانى تردا ھاتوۋن، دەتوانن فىل لەم دەقە بىكات و لە دەردەۋى كوردستان
پۆژنامە دەرىكات و ئىنجا بەسوۋد ۋەرىگرتن لەم دەقە، بەچاپكراۋىيەۋە بۆ كوردستانى
بەپىشەت، ھەروەكو لە خالى پىشۋو ئامارەمان پىتى كرد.

بەراي نىمە، ئەم دەقە لەگەل پرنسىپى سەروەرى ۋلات و ئاسايشى نەتەۋەبى و
بەرزەۋەندىيە بالاكانى كۆمەل ناگوئىچى، چونكە كەنالەكانى راگەياندن تىغى دوۋ دەمن و
كارى چاك و خراپىيان پى دەكرى و دوژمنان بۆ بەدپىشەتلى مەرامەكانىيان بەكارى دەھىتن و
سوۋدى لى دەپىن (۱۹۹).

۱۹۹ - كەمال سەعدى: ياساي چاپەمەنىي كوردستان و چەند سەرنجىتەك، گۆڤارى «پاريزەر» ژمارە (۲)
سالى يەكەم ۲۰۰۱، ل ۶۴.

هەروەها لە ماددەى چوارەدا هاتوو: «سەرپەستىيى كارى راگەياندن بۆ پەيامنێر و نوێنەرانى دامودەزگاكانى راگەياندى بىيانى لە هەرىئەدا مسۆگەرە و مەرج و بنچىنەكانى كارکردنىان بەرپىنمايەك ديار دەكرێن كە وەزىر دەرىدەكات».

سەرەراى جەختکردنى ياسادانەر لەسەر دەركردنى رىنمايى بۆ ديارکردنى مەرج و بنچىنەكانى كارکردنى بىيانىيان لەم بوارەدا، كەچى تاكو ئىستاش دواى تىپەپرەونى ئەم ساوە زۆرە هىچ رىنمايەك لەم بارەىدە دەرنەچوو. ئەمەش خۆى لە خۆیدا رىنگەدانە بۆ ئىجتىهاادات و لىلى. بۆيە داوا لە وەزىرى پۆشنىبىرى حكومەتى هەرىمى كوردستان دەكەين بەزوىيى ئەو رىنمايە دەرىكات.

دەستورى ئەمەرىكى سالى ١٧٨٩ لە يەكەمىن هەمبارى سالى ١٧٩١ دا لەژێر ناوونىشانى «بەلگەنامەى مافەكانى مرۆڤ» جەختى لەسەر ئەم ئازادىيە كردوو و تىايدا هاتوو: «كۆنگرەس بۆى نىيە هىچ ياسايەك دەرىكات سنور بۆ ئازادىيى رۆژنامەگەرى داين» (٢٠٠).

كەواتە دەسەلاتى ياسادانان (كۆنگرەس) بۆى نىيە تەناتەت ياسايش دەربەشتى بۆ سنووردارکردنى ئازادىيى رۆژنامەگەرى. ئەمەش ماناى ئەو، تەنها بەگۆرانكارى و هەمبارکردنى دەستور دەتوانى كۆت و بەند بۆ ئەو ئازادىيە داين.

ئىنجا ئىستىتاج دەكەين، ئەگەر كۆنگرەس بۆى نەبىت بۆ سنووردارکردنى ئازادىيى رۆژنامەگەرى ياسا دەرىكات، ئەو (من باب اولى) حكومەت ناتوانى بەهزى رىسا يان رىنمايەو هىچ كۆت و بەندىك بختە رىنگاى ئەو ئازادىيە.

٣-٢-٣ سىستىمى مۆلەت لە ياساى رىكخستى دەسەلاتى رۆژنامەگەرىس مەرىدا

ياسادانەرى مەرى لە ياساى رىكخستى دەسەلاتى رۆژنامەگەرى ژمارە (٩٦) ى سالى ١٩٩٦ دا لەجىاتى سىستىمى مۆلەتى پىشەكى كارى بەسىستىمى ئاگاكارى مەرجدار كردوو هەروەكو لە خالى پىشوردا باسان كرد.

٢٠٠ - ئەمەش دەقەكەيتى بەزمانى ئىنگلىزى.

Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof, or abridging the freedom of speech, or of the press.

ئەم دەقە لە ئىنتەرنېت لە ١/٨٠/٩٠ - ٢٠ ئەم شونە وەرگىراو:

<http://www.Law.emory.edu/federal>.

یاسادانەری لوینانی لە یاسای چاپەمەنی سالی ۱۹۶۲ ھەموارکراوا، کاری بەسیستمی مۆلەتی پێشەکی کردووە، یاسادانەری کوردستانی ھەمان ڕێگای یاسادانەری لوینانی گرتۆتەبەر ھەروەکو لە ماددە ۱ بیست و ھەوتەمدا ھاتووە: «دەرکردنی ھەر چاپکراویکی رۆژنامەگەری بەر لە وەرگرتنی مۆلەتی پێشەکی لە وەزیری ڕاگەیاندن دواي ڕاویژکردنی سەندیکای رۆژنامەگەری بەھەموو شتوویەک قەدەغەپە»، بەلام بەپێچەوانەي ئەو لەجیاتنی ئاسانکاری ئەوپەری توندیی نواندوو بۆ ھینانی رۆژنامە و چاپەمەنیی بیانی بۆ ناوھەوی لوینان و بلاوکردنەوێ سەگەر مۆلەتی پێشەکی بۆ دەرکردنی بەپیتی ھۆکمەکانی یاسای چاپەمەنی لوینانی ناوبراو وەرگرتبێت. ھەروەکو لە دەقی ماددە پەنجادا ھاتووە: «ھینانی ھەر چاپەمەنییەکی بیانی بۆ ناو لوینان بەپێاریک لە وەزیری ڕاگەیاندن قەدەغە دەکریت و دەست بەسەر ژمارەکانیدا دەگیریت ئەگەر بەدیارکەوت چاپەمەنییەکە دەبێتە ھۆی شینواندنی ئاسایش، یان دژی ھەستی نەتەواپەتی بیت یان دژی رەفتاری گشتی بیت یان نەعرەي تانیفی بوروژنێ، ھەروەھا ھەر کەسێک لەسەر خاکی لویناندا چاپەمەنییەک چاپ بکات یان بلاوی بکاتەوێ کە ھینانی قەدەغەکراپیت یان دەست بەسەر ژمارەکانیدا گیراییت سزا دەدرێ بەبەندکردنی بۆ ماوەیەک لە ھەشت رۆژ تا کۆتایی مانگ لەگەڵ غەرامەیک بەبەری یەک ملیۆن لیروی لوینانی یان بەیەکیک لەو دوو سزایە.

ھەروەھا ھەر کەسێک دەقیکی قەدەغەکراو چاپ بکات یان بلاوی بکاتەوێ سزا دەدرێ بەغەرامەیک بەبەری یەک ملیۆن تا دوو ملیۆن لیروی لوینانی ھەروەھا ئەم ھۆکمەانە پوختەکان (المخالفات) دەگرتەوێ کە بەنیازخراپی بلاو دەکرتەوێ ئەگەر ھاتو بوو ھۆی روودانی ئەو ئاگادارکردنەوانە (المخاضیرای) لە پێناویدا دەقەکە قەدەغە کراو.

ھەر رۆژنامەیک لەدەرەوێ لوینان دەریکریت یان چاپ بکریت نابێ دەرکردنی بگوازیترتەوێ بۆ لوینان چ بەچاپێکی سەرەخۆ یان پاشکۆ وەیان بەھەر شتوویەکی تر تا کۆ رەزامەندی بۆ دەرکردنی لە لوینان بەپیتی ھۆکمەکانی ئەم یاسایە و مەرسومی یاسایی ژمارە (۷۴) ی نیسانی سالی ۱۹۵۳ وەرنەگرت.

یاسادانەری عێراقی لە یاسای چاپەمەنیی ژمارە (٢٠٦) ی سالی ١٩٦٨ هەموارکراودا پەرەتیککی جیاوازی لە پەرەتی یاسادانەری لوبنانی و کوردستانی گرتۆتەبەر.

لە ڕووی کارکردن بەسیستمی مۆلەتی پیشینەوه یاسای عێراقی ناوبراو لە هەردوو یاسای هەریمی کوردستان و لوبنان دەچیت هەروەکو لە ماددەیی سێهەم و چوارەمدا دەردەکەوێ. لە ماددەیی سێهەمدا کۆمەڵێک مەرجی پێزکردوووە کە دەبێت خاوەنی چاپکراوی دەوری تیای بێت. هەروەها لە ماددەیی چوارەمدا کۆمەڵێک زانیاری دەستنیشان کردوووە کە دەبێت لەناو ئەو داخواییه دابیت کە بۆ وەرگرتنی مۆلەتی دەرکردن و بلاوکردنەوهی رۆژنامه یان چاپکراوی خۆلەکی پێشکەش وەزارەتی رۆشنبیری و راگەیانندن دەکەیت. بەلام سەبارەت بەو حوکمانەیی کە تایبەتن بەبیانییان بۆ دەرکردن و بلاوکردنەوهی رۆژنامه یان هێتانه ناووهی رۆژنامه بۆ ناووهی ولات و ئەنجامدانی کاری رۆژنامهگەری لەلایەن ئەوانهوه لەوان جیاوازه.

یاسای عێراقی ئەو ئاسانکارییهی بۆ بیانییان نەواندوووە هەروەکو یاسای کوردستانی نواندویهتی، بەلکو هەمان توندیی نواندوووە کە یاسای لوبنانی بەرامبەر رۆژنامه و رۆژنامه نووسانی بیانی نواندویهتی، بەلام شتێوازیکی تایبەتی بۆ سامەڵکردن لەگەڵ ئەم حالەتەدا گرتۆتەبەر کە بریتییه لە سامەڵکردنی هاوچەشن (المعاملة بالمثل) هەروەکو لە ماددەیی هەشتەمدا بۆمان دەردەکەوێ کە تیایدا هاتوووە: «دەکرێت خەلکی ناعێراقی لە ناو عێراقدا چاپکراوی دەوری دەرکەن، بەپێی حوکمەکانی ئەم یاسایە و بەرەزامەندی وەزارەتی دەرەوه، بەپێی مەرجی سامەڵەیی هاوچەشن و پشتگیری نۆتەری سیاسی یان بالتیۆزی دەولەتەکەیی و بونی ئەو مەرجانەیی کە بەپێی یاسای دەولەتەکەیی پێویست».

هەروەها یاسادانەری عێراقی بەپێچەوانەیی یاسادانەری کوردستانی (٢٠١) کاری راگەیانندی بۆ پەیامنیتر و نۆتەرائی دامودەزگاکانی راگەیانندی بیانی لە عێراقدا ئازاد نەکردوووە، بەلکو مەرجی وەرگرتنی مۆلەتی پێشەکی لە وەزارەتی رۆشنبیری و راگەیانندن بۆ داناون هەروەکو لە دەقی بڕگەیی (١) ی ماددەیی یانزەهەمدا هاتوووە: «١ - نابێت پەیامنیتری رۆژنامهکان یان گۆنارەکان یان ئازانسەکانی بیانی پڕۆسەیی کاری خۆیان لە

٢-١- بڕوانە دەقی ماددەیی (١٤) لە یاسای چاپەمەنیی هەریمی کوردستان، پێشتر نامازەمان پیتی کردوووە.

عیراقدای بکەن مەگەر بەردەوامەندی وەزارەت نەبێت».

بەرای ئێمە، ئەمە بیرو بۆجوونیکی تۆتالیتارییە، لە بیرو ئازاددا ئەم جۆرە بۆجوونە جێگای نایستە. پزیمیک لەمیللەتی خۆی نەترسێت و لەگەڵ میللەتدا تەبابێت یەکێتی. هەرچەندە هەندێ کەس پێیان وایە، هەندێ لە رۆژنامە زانیارییەکانی ناوخۆی تاپەت بەسەرەخۆیی و سەرۆری و ئاسایشی نیشتمانی و نەتەوایی دەبەندە دەرەوە بە ئەنقەست و بە نیازخراپی دەرخەنە بەردەستی ئەو لایەنە بیانیانەی مەبەستیانە ئەم زانیارییانە بکۆزنەوێ بۆ ئەنجامدانی پرۆژە سیاسییەکانیان و پێکێکی مەبەستەکانیان^{١٢٠٢}. بەلام ئەمە ئەو ناگەیەنێ کە کاری پەیامنیی رۆژنامە و گۆڤار و ئاژانسەکانی بیانی یاساغ بکێت یانیش کۆت و بەندیان لەبەردەم دابنێت، بەڵکو دەکێت مەرج و بنچینەکانی کارکردنێان بەرێنماییەک دیار بکێت، هەر وەکو یاسادانەری هەریەم کوردستان لە ماددە (١٤) دا ئەم پێگایە گرتۆتە بەر^(٢٠٣).

هەر لەم یوانگەییە، لە ناوەراستی سالی ٢٠٠١ (پزیمارد شیلی) ی ئەندامی ئەنجومەنی پیران لە کۆنگرێسی ئەمەریکی، پزیمنیاریکی سەبارەت بە توندکردنی سزاکانی بێدە دەرەوی زانیارییەکان لە پێگای رۆژنامە وانییە و پزیمکش بە کۆنگرێس کرد و خرایە بەردەست لێژنەی هەوالگری (لجنة الاستخبارات) بۆ لیکۆلێنە و داپزستی پرۆژەییکی یاسایی بۆ بەرجەستەکردنی^(١٢٠٤). ئەم پرۆژەیی، لەجیاتی ئەو کۆت و بەند لەبەردەم رۆژنامە نووسانی بیانی لە مومارەسەکردنی پزیمە کەیان دابنێ، ئەو لێپرسە ئەمەریکییە بەبەرپرس دادەنێ کە زانیاری نەبێتی بۆ بیانیان دەدرکێت.

کەواتە، لەجیاتی دانانی ئەم کۆت و بەندە، کە لەگەڵ پزیمسپەکانی مافی مەرۆڤ و دنیای هاوچەرخ و مافی رۆژنامە نووس لە وەرگرتنی زانیاری و بەسەرکردنەوی هەوالەکان

٢٠٢- منصور يوسف علي: مراسلون صحفيون ... أم.. جواسيس، جريدة «الاتجاه الاخر» السنة الثالثة العدد (٥٣) الاحد ٢٠٠٢/٢/١٧ ل ١١١.

٢٠٣- برۆتە دەقی ئەم ماددەییە لە بەرگی (٣-٢-٢) لەم تێزەدا.

٢٠٤- بەپێی ئەم پرۆژە پزیمنیارکراوە، هەر کەسێک زانیاری نەبێتی بەداتە یەکتێک لەو کەسانەی کە پێگایان پزیمە دراوە چا و یەو زانیارییانەدا بخشین، سزا دەدرێت بۆ ماوە بەک رەنگە یگانە سێ سال، جێی وەبەرھێنانە وەییە، ناویراو، سالی رابردوو، پزیمنیاریکی لەم بابەتە پزیمکش کرد، کۆنگرێس بەهەردوو پالەکانییە وە پزیمدیان کرد، بەلام سەرۆکی ئەمەریکی پزیمو بیل کلنتۆن رەتی کردەو.

[Http://www.almashrek.org.2002/12/2](http://www.almashrek.org.2002/12/2).

زۆر شیاو نییە، باشتروانیو، یاسادانەری عێراقی تەنھا ئەو کەسانە ی بەرپرێس کردبا کە ئەو نازادییە بۆ پێتکانی هەندێ مەرامی سیخوپی و هەواڵگری زیانیەخش دەقۆزنەو، ئەک دانانی ئەم مەرجە قورسە لەبەردەم گشت پۆژنامەنووسانی بیانییدا.

دوای ئەوەی پێناسەی سیستمی مۆلەتی پێشەکیمان کرد لەگەڵ دەرخیستی هەلۆتستی یاسادانەری کوردستانی لەبارەپەرە، هەروەها بەراوردکردنی حوکمەکانی یاسای چاپەمەنیی هەریمی کوردستان ژمارە (١٠) ی سالی ١٩٩٣ لەبارە مۆلەتی پێشەکی لەگەڵ یاساگانی چاپەمەنی و پۆژنامەگەری میسری و لوبانی و فەرەنسی و عێراقیدا، ئێستاش لە خوارەو بەسی ئەو مەرجانە دەکەین کە دەبێ لە خاوەنی یان سەرنووسەری پۆژنامە یان چاپکراوی دەوریدا هەبێت، لەگەڵ ئەو زانیارییانە کە دەبێ داواکاری مۆلەت تیایدا بێت:

٢-٢-٢ ئەو مەرجانە کە دەبێ لە خاوەنی یان سەرنووسەری پۆژنامە یان چاپکراوی دەوریدا هەبێت

١-٢-٢-٢ یاسای چاپەمەنیی هەریمی کوردستان:

بەپێتی یاسای چاپەمەنیی هەریمی کوردستان ژمارە (١٠) ی سالی ١٩٩٣ ئەو کەسە ی بیهوێ پۆژنامەپەک دەربکات، دەبێ داخوازیپەک پێشکەشی وەزیری پۆشنییری بکات و تیایدا ناوی خۆی و ناوی سەرنووسەر و ناوی پۆژنامەگەر و زمانەکی دیاری بکات. هەروەها دەبێ خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنووسەری پۆژنامە یاخود چاپکراوی دەوری ئەم مەرجانە ی خوارەوی تیاپیت (٢٠٥):

١- دەبێ هاوولاتیپەکی عێراقی بێت:

بەپێتی یاسای رەگەزنامە ی عێراقی ژمارە (٤٣) ی سالی ١٩٦٣ ی هەموارکراو هەر کەسێک رەگەزنامە ی عێراقی هەبێت بەعێراقی دادەندرێت (٢٠٦). وە لەبەرئەوە ی یاسای ناوبراو بەشێکە لە سیستمی یاسایی هەریمی کوردستان. بۆیە بۆ دیارکردنی مەبەستی یاسادانەری کوردستان سەبارەت بەهاوولاتیپە عێراقی و جیاکردنەوی لە بیانی دەگەرێنەو بۆ حوکمەکانی ئەم یاسایە.

٢٠٥- ماددە ی سێهەم لە یاسای ناوبراو.

٢٠٦- بڕوانە دوقی بڕگە یەک لە ماددە ی (١) ی یاسای رەگەزنامە ی عێراقی ژمارە (٤٣) ی سالی ١٩٦٣ ی هەموارکراو کە تیایدا هاتووە: «ئەو کەسە عێراقیپە کە رەگەزنامە ی عێراقی هەبێ»، ئەم یاسایە لە پۆژنامە ی «الوقائع العراقية» ژمارە (٨١٨) لە ١٩٦٣/٦/١٩ یلاوکراوەتەو.

۲- دەبىي لىتېراتىيە ياسايى تەواۋى ھەيئەت:

بەشىنچى بۆلەك (۱) يى ماددە (۴۶) يى ياساى شارستانىيى عىراقى رۇمارە (۴۰) يى سالى ۱۹۵۱ ھەمەسەسەك بىگاتە تەمەنى پىتەگەشەن و ھۆش و فامى تەواۋى ھەيئەت و كىردارى ياسايى لىن ياساغ نەكرابىن لىتېراتىيە ياسايى تەواۋى دەيىت بۆ بەكارھىتەنى مافە مەدەنى و مافە رامىيارىيەكانى لەوانەش مافى نازادىيى رۇژنامەگەرى كە مافىكى رامىيارىيە. نەمەو ياسادانەرى عىراقى لە ماددە (۱۰۶) يى ھەمان ياسادا تەمەنى پىتەگەشەننى بەھەژدەسالى تەواۋ دانائە. بەم پىتە، مەبەست لە لىتېراتىيە ياسايى لىتېراتىيە راپەراندە (اهلية الاداء) نەمەش برىتسىيە لە تواناي بەكارھىتەنى نەو مافانەى بۆى رەخسائە لە وانەش مافى نازادىيى رۇژنامەگەرى. نەمەژە لىتېراتىيەش نەلقەبەندى ھۆش و فامە، بەبۆن و بەنەبۆن و تەواۋى و نەمەو پىتە ھەمەسەسەك شەت و وىت نەبى و كىردارى ياسايى لىن ياساغ نەكرابىن لەبەر دەبەنگى (الغفلة) و سەفاهەت (السفة) لىتېراتىيە ياسايى تەواۋى دەيىت (۲۰۷). نەمەو تەمەنى پىتەگەشەن لە عىراقدا ھەژدە سالى زابىنى تەواۋ ھەروەكە لە سەروە نامائەمان پىتە كىرد.

۳- دەبىي خوتەندەو و نووسىن بەزمانى رۇژنامە يان چاپكراۋەكە بزانىت.

۴- نابىن ھۆكەم درايتە لەسەر تاۋانلىكى گەورە كەتن (جناية) يان كەتلىك (جنحة) يى نا سىياسىي ئاپرۋوبەر.

۵- دەبىي نىشەجىي ھەرىتى كوردستانى عىراق بىت.

دواى رەچاۋكردنى نەو مەرجانەى سەروە و دواى پىتەكەشەكردنى داۋايدەكە بۆ ۋەزىرى رۇشنىبىرى، دەبىي ۋەزىر لە ماۋەى سى رۇژدا لە رۇژى تۇماركردنى داۋايدەكەۋە بىبارى خۇى لەبارەيەۋە بىدات، نەگىنا بەتتەپەرەبۆنى نەو ماۋەيە، رۇژنامەكە بەرپىگاپىتەراۋ دادەندىت. بەلام نەگەر ھاتوۋ ۋەزىر داۋايدەكەى رەت كىردەۋە، لەو ھالەتەدا، خاۋەنى داۋا رەتكرائەكە بۆى ھەيە لە ماۋەى دە رۇژدا لەو رۇژەى پىتە رادەگەيەندىرئ لەلاى دادگاي پىچاۋونەۋەى ھەرىم تانە لە بىبارى ۋەزىر بىدات و بىبارى دادگاش بىنې دەبىي (۲۰۸).

۲۰۷- بۆ زابىارى زىاتەر پىروانە د. سەعدى بەرزىجى: تىسۆرى گىشتىي ماف، پلاۋكراۋەكانى نەمىندارىتتىي گىشتىي رۇشنىبىرى و لاۋان - ناۋچەدى كوردستان، چاپى يەكەم، چاپخانەى رۇشنىبىرى، ھەولتەر، ۱۹۸۹، ل ۸۹-۹۱.

۲۰۸- پىروانە ماددەى (۵) لە ياساى چاپەمەنى كوردستان رۇمارە (۱۰) يى سالى ۱۹۹۳ يى ھەمەسەسەكراۋ.

یاساداته‌ری میسری له یاسای چاپه‌مه‌نیی ژماره (۲۰) ی سالی ۱۹۳۶ هه‌موارکراودا له مادده‌ی دوانزه‌دا نه‌و مه‌رجانه‌ی دیارکردوو که ده‌بی له خاوه‌ن و سه‌رنووسه‌ری رۆژنامه و چاپکراوی ده‌وریدا ده‌بی نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «ده‌بی سه‌رنووسه‌ر و نووسه‌ره به‌ریره‌سه‌کان نه‌م سیفه‌تانه‌ی خواره‌وه‌یان تیادا بیت:

یه‌که‌م: ده‌بی هاوولاتی میسری بن نه‌گه‌ر رۆژنامه‌که هه‌موو یان هه‌ندیک‌ی به‌زمانی عه‌ره‌بی بلاوبکرته‌وه.

دووم: ناب‌ی ته‌مه‌نیان له بیست و پینج سالی زایینی که‌مه‌تر بیت.

سییه‌م: ده‌بی لیته‌اتنی ته‌واویان هه‌بیته و ناویانگیان باش بیت (حسني السمعة).

چواره‌م: حوکم نه‌دراین به‌تاوانیتک له تاوانه ناساییه‌کان یان دزین یان شارده‌وه‌ی شتی دزیاری یان قۆله‌ری یان نانه‌مانه‌تی یان غه‌درکردن یان به‌رتیل یان خۆنیفلاسه‌کردنی به‌فسره‌فیتل یان ته‌زویه‌رکردن یان به‌کاره‌یتنایی به‌لگه‌نامه‌ی ته‌زویه‌رکراو یان شایه‌تیدانی به‌درۆ یان له خسته‌بردنی شایه‌ته‌که‌کان یان له‌که‌دارکردن یان له‌خسته‌بردنی ناکامان بۆ له‌شفروشی یان ده‌ستدریژیکردنه‌سه‌ر حورمه‌تی په‌وشت یان پاکیی ته‌خلاق یان راکردن له‌خزمه‌تی سه‌ریازی یان ده‌سپیکردنی یه‌کیک له‌و تاوانانه‌ی که ناماژه‌یان پیکراوه نه‌و‌کاته‌ی که ده‌سپیکردنه‌که (الشروع) له یاسادا ده‌قنوس کرابیت» (۲۰۹).

۲۰۹- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی عه‌ره‌بی: «يجب ان يكون رؤساء التحرير أو المحررون المسؤولون حائزين للصفات التالية:

اولا: أن يكونوا مصريين إذا كانت الجريدة تنشر كلها أو بعضها باللغة العربية.

ثانيا: ألا تقل سنهم عن خمس و عشرين سنة ميلادية.

ثالثا: أن يكونوا كاملي الاهلية و حسني السمعة.

رابعا: ألا يكون قد حكم عليهم لجناية من الجنايات العادية أو السرقة أو اخفاء اشياء مسروقة أو نصب أو خيانة امانة أو غدر أو رشوة أو تقالس بالتدليس أو التزوير أو استعمال اوراق مزورة أو شهادة زور أو اغراء شهود أو هتك عرج أو اغراء قصر علي البغاء أو انتهاك حرمة الاداب أو حسن الاخلاق أو تشرد لجنة ارتكبت للفرار من الخدمة العسكرية أو لشروع في ارتكاب جريمة مما ذكر متي كان الشروع منصوحا عليه في القانون».

له ناکامی بهراوردکردنی حوکمهکانی یاسای چاپه‌مه‌نێی هه‌رمی کوردستان ناماوه‌پێکراو له‌سه‌ره‌وه له‌گه‌ڵ ئهم حوکمانه‌ی یاسای چاپه‌مه‌نێی میسری سه‌باره‌ت به‌و مه‌رجانه‌ی که ده‌بێ له‌ خاوه‌ن و سه‌رنووسه‌ری رۆژنامه یان چاپکراوی خوله‌کییدا هه‌بن، بۆمان به‌دیار ده‌که‌وێ، هه‌ردوو یاسا وه‌کو یه‌کن له‌ دانانی مه‌رجی هه‌ل‌گرتنی ر‌ه‌گه‌زنامه‌ی ولاتی چاپکراوه‌که، له‌ یاسای کوردستاندا ر‌ه‌گه‌زنامه‌ی عێراقیه‌ی و له‌ یاسای میسریشدا ر‌ه‌گه‌زنامه‌ی میسرییه. به‌لام به‌نسبه‌ت مه‌رجه‌کانی تر هه‌ردوو یاسا لێک جیاوازن، وه‌ک دیارکردنی لێهاتنی یاسایی به‌هه‌ژده سالی ته‌واو له‌ یاسای کوردستاندا و، بیست و پێنج سالی ته‌واو له‌ یاسای میسریدا. هه‌روه‌ها له‌ یاسای کوردستاندا مه‌رجی نیشته‌جێبوونی هه‌رمی کوردستانی داناوه، که‌چی له‌ یاسای میسریدا مه‌رجیکی وه‌ها نییه. هه‌روه‌ها له‌ یاسای کوردستاندا مه‌رجی خۆتێندنه‌وه و نووسینی به‌زمانی چاپکراوه‌که داناوه، که‌چی یاسای میسری لێی بێده‌نگ بووه. دواتر یاسای کوردستان مه‌رجی حوکم نه‌درانی له‌سه‌ر گه‌وره‌ که‌تێک یان که‌تێکی ناسیاسی نابڕووبه‌ر داناوه، که‌چی یاسای میسری هه‌رحه‌نده هه‌مان حوکمی داوه، به‌لام کۆمه‌لێک تاوانی ناسیاسی له‌ دووتویی ده‌قه‌که‌دا به‌ئهمونه هه‌ناوه‌ته‌وه.

دوای ئهم به‌راوردکردنه، ده‌توانین ب‌لێین یاسادانه‌ری کوردستان له‌ دانانی مه‌رجی نیشته‌جێبوون سه‌رکه‌وتوتر بووه له‌ یاسادانه‌ری میسری، چونکه‌ بوونی ئهم مه‌رجه پێویسته تاوه‌کو نه‌و نه‌رکانه‌ی که له‌ ناکامی ئه‌نجامدانی تاوانێک له‌ تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری ده‌که‌وتێته ئه‌ستۆی نه‌و که‌سه‌ی که رۆژنامه ده‌رده‌کات، بتوانێ به‌سه‌ریدا ب‌چه‌سه‌ن. هه‌روه‌ها له‌ رووی دانانی مه‌رجی (نابێ حوکم درابێت له‌سه‌ر تاوانیکی ناسیاسی نابڕووبه‌ر) یاسای کوردستان سزاکی له‌ سزای یاسای میسری سووکه‌تره، چونکه‌ یاسای کوردستان ته‌نها مه‌رجی حوکم نه‌دانی به‌تاوانیکی ناسیاسی نابڕووبه‌ر داناوه، له‌ کاتێکدا یاسای میسری مه‌رجی حوکمه‌دانی به‌هه‌موو تاوانیکی ناسیاسی داناوه.

۳-۲-۶-۳ یاسای لوبانی:

یاسادانه‌ری لوبانی، له‌ یاسای چاپه‌مه‌نێی ۱۹۶۲/۹/۱۴ هه‌م‌وارکراودا کاری به‌سیستمی مۆله‌تی پێشه‌کی کردووه و ده‌رکردنی رۆژنامه‌ی به‌ر له‌ وه‌رگرتنی مۆله‌تی پێشه‌کی قه‌ده‌غه‌ کردووه، هه‌روه‌کو له‌ مادده‌ی (۲۷) دا هاتووه «ده‌رکردنی رۆژنامه، به‌ر له‌

وهرگرتنی مؤلته تی پیتسه کی له وهزیری راگه باندن دواي پاوژی سهندیکای پوژنامه گهری، به ته واره تی ده ده غه یه» (۲۱۰).

ههروه ها گۆمه لێک مه رجی ده ستیشان کردوه، که ده بی په چاوبیکرتن بۆ وه رگرتنی مؤلته، ههروه کوله ماده (۳۰) دا ده قنوس کراوه، نه مه ش ده قه که یه تی: «ده بی نه و که سه ی داواي مؤلته ده کات نه م مه رجانه ی خواره وه ی تیا بیت:

ده بی لوبانی بیت، له لوبان نه شته جی بیت یان شو تیک ی بۆ نه شته جی بوونی خزی تیایدا ده ستیشان کرد بیت، مافه مه ده نی و رامیاریه کانی هه بیت، حوکم نه دراین به گه وه که تنیک یان که تنیک له که تنه کانی یاسای هه لپژاردن، ههروه ها نا بیت خزمه تی ولاتی بیانی کرد بیت».

ههروه ها له پروی دیار کردنی لته اتنی یاسایییه وه یاسای چاپه مه نیی لوبانی له ماده (۲۲) بر گه ی (۱) دا لته اتنی یاسایی به بیست و یه ک سالی ته واره ده ستیشان کرد وه که نه مه ش ده قه که یه تی: «ده بی لوبانی بیت و بیست و یه ک سالی له ته مه ندا ته واره کرد بیت».

نه مه و، به پیتی ماده دی (۲۸) ی یاسای ناویرا، نه گه ر هاتوو، داواي مؤلته ته که، هه مه و مه رجه یاسایییه کانی تیا دابوو، ده بی وهزیری راگه باندن له ماوه ی مانگیتکدا له پوژی پیتسه که شکردنی نه و داوا یه وه، مؤلته ته که ی پین به خشیت، نه گینا تیتیه ربوونی نه و ماوه یه به رته نکردنه وه یه کی زمنی داد نه دریت. له م حاله ته شدا، خاوه نی داوا یه که بۆ هه یه له به رده م داد گای کارگتیریه وه تانه له و به رپاره بدات (۲۱۱).

نه وه ی له م دوو ده قه دا تیا سینی ده کسێ نه وه یه، یاسا دانهری لوبانی به پیتسه وانه ی

۲۱۰- نه مه ش ده قه که یه تی: «بحظر اطلاقاً اصدار اية مطبوعة صحفية قبل الحصول مسبقاً على رخصة من وزير الاعلام بعد استشارة نقابة الصحافة».

۲۱۱- نه مه ش ده قه که یه تی: «اذا تحقق وزير الاعلام من ان طلب الرخصة مستوف جميع الشروط القانونية فعليه ان يمنح الرخصة في خلال شهر على الاكثر من تأريخ تقديم الطلب. واذا انقضت هذه المهلة عد السكوت رفضاً ضمناً.

اما الرقص الصريح، فبحسب ان يصدر بقرار معلل.

بحق للمتضرر ان يطعن امام المحكمة الناطرة بالقضايا الادارية بقرار الرقص سواء كان هذا القرار صريحاً أو ضمناً لعله تجاوز حدود السلطة ضمن المهلة القانونية.

ينشر قرار وزير الاعلام في الجريدة الرسمية».

یاسادانه‌ری میسری مهرجی نیشته‌جیبوونی له‌ناو لوپنان داناوه. لیره‌شدا یاسای لوپنانی له یاسای کوردستانی ده‌جیت له‌گه‌ل جیاوازییه‌کی که‌م نه‌ویش نه‌ویه، یاسادانه‌ری لوپنانی مهرجی نیشته‌جیبوونی ده‌جی دانه‌ناوه، به‌ل‌کو ریت‌گای داوه به‌نیشته‌جیبوون له ده‌روه‌ی لوپناندا به‌مه‌رجیتک شو‌تینیک بۆ نیشته‌جیبوون له ناوه‌ی لوپنان ده‌ستیشان بک‌ریت، واته ده‌کرئ نه‌و که‌سه‌ی که داوای مؤ‌ل‌ت ده‌کات له ده‌روه‌ی لوپنان نیشته‌جیبیت، به‌مه‌رجیتک شو‌تینیکشی بۆ نیشته‌جیبوونی کاتیی له لوپناندا هه‌بیت.

هه‌روه‌ها له رووی ریت‌گادان به‌و که‌سه‌ی داوایه‌که‌ی ر‌ه‌ت کراوه‌ته‌وه، له‌به‌رده‌م داد‌گا تانه له بریاری وه‌زیر بدات، به‌یه‌ک ده‌چن.

به‌لام، سه‌باره‌ت به‌حوکمی تپه‌ری‌بوونی نه‌و ماوه‌یه‌ی که له ماده‌ی (٢٨) دا دیار‌کراوه، نه‌م یاسایه جیاوازی هه‌یه له‌گه‌ل یاسای کوردستاندا، چون‌که له یاسای کوردستاندا، به‌تپه‌ری‌بوونی نه‌و ماوه‌یه، نه‌گه‌ر وه‌زیر بریاری خۆی له باره‌ی داوایه‌که‌وه نه‌دا، رۆژنامه‌که له رووی یاساییه‌وه به‌ریت‌گاپت‌دراو داده‌ندریت.

هه‌روه‌ها له رووی دیار‌کردنی لی‌هاتنی یاساییه‌وه، یاسای لوپنانی جیاوازه له هه‌ردوو یاسای کوردستانی و میسری.

٣-٢-٦-٤ یاسای عێراقی:

یاسادانه‌ری عێراقی، له یاسای چاپه‌مه‌نی ژماره (٢٠٦) ی سالی ١٩٦٨ ی هه‌موار‌کراودا کاری به‌سیستمی مؤ‌ل‌تی پێشه‌کی کردووه بۆ ده‌رکردن و بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی رۆژنامه و چاپ‌کراوی ده‌وری. بۆ نه‌م مه‌به‌سته‌ش جیاوازی کردووه له نێوان نه‌و رۆژنامه و گۆ‌قاره سیاسییانه‌ی که رۆژانه یان زیاتر له جاریک له هه‌فته‌یه‌کدا ده‌رده‌چن، له‌گه‌ل نه‌وانی تر. بۆیه له بر‌گه‌ی (١) ی ماده‌ (٧) دا ده‌سه‌لاتی داوه به‌وه‌زیری رۆشن‌بیری و را‌گه‌یاندن ته‌ماشای داوا‌کاریی مؤ‌ل‌تی ده‌رکردن و بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی رۆژنامه و چاپ‌کراوی ده‌وری بکات و له ماوه‌ی مانگیتک له رۆژی تۆمار‌کردنه‌وه په‌سه‌ندی بکات یان ر‌ه‌تی بکاته‌وه. نه‌مه‌و له بر‌گه (ب) ی هه‌مان ماده‌دا نه‌و رۆژنامه و گۆ‌قاره سیاسییانه‌ی که رۆژانه یان زیاتر له جاریک له هه‌فته‌یه‌کدا ده‌رده‌چن له حوکمی بر‌گه‌ی پێش‌ووی وه‌ده‌ر‌ناوه‌و ده‌سه‌لاتی بریاردانی به‌نه‌نج‌وومه‌نی وه‌زیران به‌خشیوه، به‌و مه‌رجه، بریاره‌که له‌لایه‌ن نه‌نج‌وومه‌نی سه‌ر‌کر‌دایه‌تی شو‌رشه‌وه په‌سه‌ند بک‌ریت. له‌کاتێکدا نه‌م نه‌نج‌وومه‌نه، ده‌سه‌لاتی یاسادانان و جێبه‌جێ‌کردنی له یه‌ک کاتدا هه‌یه. یاسادانه‌ری عێراقی هه‌ر

بەمەندە نەوستانە، تەنانەت مافی تانەگرتنی لەبەردەم دادگا، لەو کەسە سەندۆتەو کە داوایەکی پەت دەکێتەو، هەروەکو لە برگە (ج)ی ئەم ماددەیەدا بۆمان دەرەکەوئ، ئەمەش دەقەکەیت:

۱- وەزیر بۆی هەیه مۆلەتی چاپکراوە کە بدات یان داواکارییە کە پەت بکاتەو لە ماوەی یەک مانگ دا لە رۆژی تۆمارکردنیدا گەر هۆکاریکی تێدا بێنی کە بەرژەو نەیبی گشتی یان رێکخستنی رۆژنامەگەری بێخوای، گەر ئەم ماوەیەش تێپەری و وەزیر داوایە یەکلانە کردەو ئەوا چاپکراوە کە بەرێگا پێندراو دادەندرێت.

۲- ئەو چاپکراوە سیاسییانە کە رۆژانە یان زیاتر لە جاریک لە هەفتهیە کدا دەرەچن لە حوکمی برگە (۱)ی ئەم ماددەیە دەرەچێت، نێمییازی ئەم چاپکراوەیە، بەرێسپاردە وەزیر و بریاری ئەنجومەنی وەزیران و دوا پەسەندکردنی لەلایەن ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆرشەو دەبەخشرێت.

۳- ئەو کەسە بەپیتی برگە (۱)ی ئەم ماددەیە داوایەکی پەت کراوەتەو، بۆی هەیه لە ماوەی یانزە رۆژ لە رۆژی ناگادارکردنەویدەو، لەبەردەم ئەنجومەنی وەزیرانەو تانە لە بریاری وەزیر بدات، بریاری ئەنجومەن بێرەدەبێت.

هەروەها لە ماددە (۳) دا کۆمەڵێک مەرجی دەستیشان کردووە کە دەبێ لە خاوەن و سەرنووسەری رۆژنامە و چاپکراوی دەوری سیاسیدا هەبێ بۆ ئەوەی مافی وەرگرتنی مۆلەتی دەرکردن و بلاوکردنەوێ رۆژنامە و چاپکراوی دەوری هەبێت، ئەمەش خوارەو دەقەکەیت: «۱- مەرجە خاوەنی چاپکراوی دەوری سیاسی:

۱- لە دایکبوون عێراقی بێت و ئەمەنی بیست و پێنج سالی ئەوا بێت.

۲- حوکم نەدرابێت بەتاوانێکی ناسیاسی یان کەتێکی ئابروەر.

۳- لە شۆینی دەرجوونی چاپکراوە کەدا نێشتەجی بێت.

۴- قەرمانبەر نەبێت یان دەست بەکار نەبێت لە قەرمانگەیکێ رەسمی یان نێمچە رەسمیدا.

۵- خاوەنی بروانامە ی لێهاتوویی بێت لە سەندیکای رۆژنامەنووسانی عێراق و لە لایەن وەزارەتەو پەسەند کرابێت بەوەی کە خاوەن بەهەریە و توانای رۆژنامەنوویی هەیه. ئەم مەرجە ئەوانە ناگرتەو کە خاوەن بروانامە ی زانکۆی باوەرپێکراون لە بواری راگەیانندن و رۆژنامەگەریدا.

- ٦- به لایکمهوه خاوهنی پروانامه‌ی ناماده‌یی بیت یان پروانامه‌یک لهو ئاسته‌دا.
- ب- مهرجه سه‌رنوسه‌ری چاپکراوی ده‌وری ناسیاسی جگه لهو مهرجانه‌ی له پرگه‌ی (١)ی ئهم ماده‌یه‌دا هاتیوون، خاوهنی پروانامه‌یکه‌ی به‌رز بیت.
- ج- نه‌گه‌ر هاتوو خاوهنی چاپکراوی ده‌وری سیاسی کۆمپانیایه‌ک بوو، مهرجه ئهو کۆمپانیایه له‌ناو عیتراقدا دامه‌زراییت و پیشکه‌شکه‌ری ئهو داوایه مهرجه وینه‌یکه‌ی په‌سندکراوی له پروانامه‌ی تۆمارکردنی ئهو کۆمپانیایه و په‌په‌وی ناوخۆیی - گه‌ر هه‌بوو - هاوپیچ بکات، له‌گه‌ڵ ناوکردنی به‌رتوبه‌ر و نه‌ندامانی ده‌سته‌ی به‌رتوبه‌ر و شوینی نیشته‌جێیان و ره‌گه‌زیان و ره‌چاوکردنی حوکه‌مکانی پرگه‌ی (ب) له‌م ماده‌یه‌دا، ئه‌وه‌ی په‌یوه‌ندیده‌اره به‌سه‌رنوسه‌ری چاپکراوی تایبەت به‌کۆمپانیایه‌که‌وه.
- د- نه‌گه‌ر هاتوو خاوهنی چاپکراوی ده‌وری کۆمه‌له‌یه‌ک بوو مهرجه له‌ناو عیتراقدا دامه‌زراییت و وینه‌یکه‌ی باوه‌رپیتکراوی مۆله‌ته‌که‌ی پیشکه‌ش بکات له‌گه‌ڵ ناوی ده‌سته‌ی به‌رتوبه‌ر و شوینی نیشته‌جێیان و ره‌گه‌زنامه‌یان له‌گه‌ڵ ره‌چاوکردنی پرگه‌ی (ب)ی تایبەت به‌سه‌رنوسه‌ر بکات.
- ه- نابیت سه‌رنوسه‌ر لیپه‌رسراوی زیاتر له‌ یه‌ک چاپه‌مه‌نیه‌ی ده‌وری سیاسی بیت له‌یه‌ک کاتدا.
- و- ده‌شیت خاوهنی چاپکراوی ده‌وری سیاسی سه‌رنوسه‌ری بیت، گه‌ر ئهو مهرجانه‌ی تێدا‌بوو که له‌ پرگه‌ی (ب)ی ئهم ماده‌یه‌دا هاتوون و خاوهنی پروانامه‌ی باوه‌رپیتکراوی زانکۆ بیت له‌ به‌اری را‌گه‌یاندن و ره‌ژنامه‌گه‌ریدا.
- لیتیه‌دا بۆمان ده‌رده‌که‌وی که هه‌لوێستی یاسادانه‌ری عیتراقی له‌گه‌ڵ هه‌لوێستی هه‌ردوو یاسادانه‌ری لوینانی و یاسادانه‌ری هه‌رتیمی کوردستان سه‌باره‌ت به‌خستنی ره‌ژنامه‌گه‌ری بۆ ژێر ده‌سه‌لاتی حکومه‌ت له‌ ره‌تگای سه‌پاندنی مه‌رجی مۆله‌ت وه‌رگرتنی پیشه‌کی بۆ ده‌رکردن و به‌لاو‌کردنه‌وه‌ی لێک جیاوازه.
- یاسادانه‌ری عیتراقی، سه‌ره‌رای دانانی ئهم مهرجه قورسانه، له‌ پرگه‌ (ج)ی ماده‌ی (٧)دا ره‌تگای له‌و که‌سه‌ گه‌رتوه که داوایه‌که‌ی له‌لایه‌ن وه‌زیری ره‌وشنبیری و را‌گه‌یاندنه‌وه ره‌ت ده‌کرێته‌وه، له‌به‌رده‌م دادگا تانه له‌و پرپاره‌ بدات. له‌ کاتی‌که‌دا، هه‌ردوو یاسادانه‌ری هه‌رتیمی کوردستان و لوینانی وێرای ئاسانی ئهو مهرجانه‌ی دا‌بان ناو، به‌پێچه‌وانه‌ی یاسادانه‌ری عیتراقی، ره‌تگایان داوه به‌و که‌سه‌ی داوایه‌که‌ی له‌لایه‌ن وه‌زیری ره‌وشنبیری‌وه ره‌ت ده‌کرێته‌وه، له‌به‌رده‌م دادگا تانه‌ی لێ بدات.

دانانى مەرجى قورس و لە توانابەدەر بۆ ۋەرگىرتى مۆلەتى دەرھىتان و بلاۋكردنەۋەدى
پۇژنامە و چاپكراۋى دەۋرى لە گۆشەى ئەۋ مەبەستەى كە ئىدارە بۆى تىدەكۆشى كۆت و
بەندە لەبەردەم نازادىي پۇژنامەگەرىدا و بەسانسۇرى پىشپىنە دەچىت.

ئەم سىستېمە، لەۋ ۋلاتانەى كەۋا بىروايان بەمافى مەۋژ و دىۋىكراسىيەت نىيە،
چەكىتىكى سىياسى دەخاتە ژىردەستى ھكۈمەت بۆ بەرگىرىكردن دژ بەنەيارەكانى و بەھۋى
ئەۋەۋە تەگەرە دەخاتە بەردەمى ئەۋ كەسانەى كە دەيانەۋى پۇژنامە و چاپكراۋى دەۋرى
دەرىكەن و شت بلاۋبەكەنەۋە كە لە بىرۋىر بىزچوون و بىروادا جىاۋازن لەگەل ئەۋ يان گومافى
نەۋەيان لى دەكات.

بەلام لەۋ ۋلاتانەدا كە كەفالىتى ماف و نازادىيە گىشتىيەكانى تىادا كراۋە و لە رىنگاى
دادگايەكى پاك و سەربەخۇدا بەكردەۋە مافى نازادىي پۇژنامەگەرى بۆ پۇژنامەنوسان
زامن كراۋە، دەتۋانېن بلىيېن، ئەم سىستېمە تەنھا كۆسپىتەكەۋە بەس، بەلام دەتۋانېن لە
رىنگاى پەنابەردنە بەر دادۋەرى لىي دەرياز بىت.

كەۋاتە، ناكامەكانى ئەم سىستېمە لە ياسايەكەۋە بۆ ياسايەكى تر دەگۆرىت بەپىنى
رىنگادان و رىنگانەدانىيان بۆ ھانابەردنەبەر دادۋەرى.

لە كۆتايىدا پىشپىار دەكەين، ياسادانەرى كوردستانى ۋاز لە سىستېمى مۆلەت بېھىنىت
و كار بەسىتمى ئاگاكارى رەھا بىكات. بۆنەم مەبەستەش تا زوۋە ياساى چاپەمەنىي
ژمارە (۱۰) ى سالى ۱۹۹۲ جارىكى تر ھەمىۋار بىكرىتەۋە، بەچەشنىك لەگەل
جىھانگىرى و شۆرشى زانىبارىيەكان و ئىتتەرنىت و پىشكەۋتەكانى ئەم سەردەمە
بىگۈنچىت كە سنوۋرى ۋلاتانىيان لەبەردەم شاپلاۋى ھزرىدا تىك شكاندۋە و
تاپپەنەندىتپىيەكانى دابونەرىت و ئادابى گىشتىي كۆمەلگەكانىشيان گۆريۋە.

٣-٢ بارمته‌ی دارایی (ته‌ئیمینی نه‌ق‌دی)

مسیق (رادینا) پیتناسه‌ی بارمته‌ی دارایی ده‌کات و ده‌لن: «بارمته‌ی دارایی بریتیییه له هه‌لسانی خاوه‌نی رۆژنامه یان چاپکراوی ده‌وری یان یلاوکه‌روه‌ی ئهم چاپکراوانه به‌دانانی بریک پاره یان ژماره‌یه‌ک له قه‌واله (سندات) لای ئی‌داره، به‌مه‌یه‌ستی دانه‌وه‌ی ئهو غه‌رامه‌و قه‌ره‌بوانه‌ی حوکمی له‌سه‌ر ده‌درئ» (٢١٢).

هه‌روه‌ها مسیق (فور) پیتناسه‌ی کردووه و ده‌لن: «بارمته‌ی دارایی بریتیییه له دانانی بریک پاره له‌لایه‌ن خاوه‌ن رۆژنامه‌وه بۆ زامنکردنی جیبه‌جێکردنی ئهو حوکمه داراییانه‌ی که له‌وانه‌یه دژی رۆژنامه‌که ده‌ربجن» (٢١٣).

له‌م دوو پیتناسه‌یه‌دا ئه‌وه‌مان بۆ به‌دیار ده‌که‌وئ که مه‌به‌ست له بارمته‌ی دارایی زامنکردنی جیبه‌جێکردنی ئهو حوکمانه‌یه که دژی رۆژنامه یان چاپکراوی ده‌وری بۆ بژاردنی غه‌رامه یان قه‌ره‌بوو ده‌رده‌کرتن، هه‌رچه‌نده ئه‌گه‌ری ئه‌وه‌شی لێ ده‌کرت که وه‌ک هۆکارێک به‌کار به‌یتندرت بۆ ڕیگاگرتن له‌به‌رده‌م ئازادی رۆژنامه‌گه‌ریدا ئه‌گه‌ر بیت و بری ئهو بارمته‌یه هێنده زۆر بیت که هه‌ندێ که‌س نه‌توانیت داینینت.

له خواره‌وه له پێنج خالدا باسی هه‌لوتیستی یاسای چاپه‌مه‌نیی کوردستان و یاساکانی چاپه‌مه‌نی و رۆژنامه‌گه‌ریی میسری و لوبانی و فهره‌نسی و حکومه‌تی ناوه‌ندیی عێراقی له بارمته‌ی دارایی ده‌که‌ین:

١-٢-٢ یاسای میسری

له خواره‌وه له سێ خالدا باسی هه‌لوتیستی یاسادانه‌ری میسری له‌باردی سیستمی مسۆگه‌رکردنی داراییه‌وه ده‌که‌ین:

یه‌که‌م - یاسای چاپه‌مه‌نی ژماره (٢٠) ی سالی ١٩٣٦

یاسادانه‌ری میسری له یاسای چاپه‌مه‌نی ژماره (٢٠) ی سالی ١٩٣٦ دا‌کاری به‌سیستمی بارمته‌ی دارایی کردووه و له ماده‌ (١٥) دا دا‌وای له‌و که‌سه کردووه که نیازی ده‌ره‌تانی رۆژنامه یان چاپکراوی هه‌یه بارمته‌یه‌کی دارایی به‌بری (٣٠٠) جونییه

٢١٢- د. عبدالله اسماعیل البستانی: حرية الصحافة، سەرچاوه‌ی پێشوو، ل ١٤٦.

٢١٣- د. عبدالله اسماعیل البستانی: حرية الصحافة، سەرچاوه‌ی پێشوو، ل ١٤٦.

داهنیت بۆ ھەر رۆژنامەیکە ھەفتەى سێ جار یان زیاتر دەریچیت ھەروەھا (١٥٠) جۆنەبھى میسرى لە ھالەتەکانى تردا یان کەفیلێک پێشکەش بکات پارێزگار (المحافظ) یان بەرپەرە (المدير) پیتی رازی بێت.

ئەمەى خوارەو دەقى ماددەى ناوبراو: «بۆ زامێکردنى دانەوێ ئەو غەرامە و خەرجییانەى کە ڕەنگە دژی سەرتوسەر یان نووسەر بەرپرسەکان یان خاوەنى رۆژنامە یان بلاوکەرەو (ناشر) یان چاپکەر بەپیتی ھۆکەمەکانى ئەم یاسایە یان بەپیتی بابى چوارەم لە کتیبى دووەم یان بابى ھەوتەم لە کتیبى سێیەم لە یاسای سزادانى ئەھلى ھۆکەمى پێندراو دەبێ ئەو کەسانەى ئەو یاداشتنامەبەى کە لە دەقى ماددە (١١) دا ھاتووە ئیسرائیان کردووە لە ماوەى سێ رۆژدا لە رۆژى یاداشتنامەکەو بەرستەبەى دارایی بەپرى ٣٠٠ سێ سەد جۆنەى بۆ ھەر رۆژنامەیکە ھەفتەى سێ جار یان زیاتر دەردەچێ ھەروەھا (١٥٠) جۆنەى لە ھالەتەکانى تردا یان کەفیلێک پێشکەش بکەن کە پارێزگار یان بەرپەرە پیتی رازی بێت» (٢١٤).

ھەروەھا بەپیتی ھۆکەمى ماددەى شانزەھەم ئەگەر ھاتوو بڕى بەرستەکە کەمتر بۆ ئەو بڕەى کە لە ماددەى ناوبراو دیاریکراوە، دەبێ لە ماوەى پێنج رۆژ داى ناگادارکردنەوێ لەلایەن ئیدارەو تەواو بکریت.

دووھەم: یاسای دەسلەتای رۆژنامەگەرى ژمارە (١٤٨) ی سالى ١٩٨٠ (٢١٥)

یاسادانەرى میسرى لە یاسای دەسلەتای رۆژنامەگەرى ژمارە (١٤٨) ی سالى ١٩٨٠ دا کارى بەسیستەمى بەرستەى دارایی کردووە و لە ماددەى نۆزدەھەمدا دەقنۆوسى کردووە. بەلام بۆ ئەم مەبەستە جیابوازیی کردووە لە نێوان ئەو رۆژنامە و چاپکراوە دەوریانەى کە

٢١٤- ئەمەش دەقەکەبەتێ بەزمانى عەرەبى: «الضمان وقاء الغرامات والمصاريف التي قد يحكم بها علي رئيس التحرير او المحررين المسؤولين او صاحب الجريدة او الناشر او الطابع تطبيقا لاحكام هذا القانون او تطبيقا لاحكام الباب الرابع عشر من الكتاب الثاني او الباب السابع من كتاب الثالث من قانون العقوبات الاهلي يجب علي الموقعين علي الاخطار المنصوص عليه في المادة (١١) اما ان يودعوا في ميعاد ثلاثة ايام من تاريخ الاخطار تأمينا نقديا مقداره ٣٠٠ جنيه عن كل جريدة تصدر ثلاث مرات او اكثر في الاسبوع و ١٥٠ جنيه في الاحوال الاخرى واما ان يقدموا كفيلا يرتضيه المحافظ او المدير».

٢١٥- ئەم یاسایە لە رۆژنامەى (الوقائع المصرية) ژمارە (٢٨) مکرر (٧) ی رۆژى ١٤ یولیو ١٩٨٠ بلاوکراوەتەو.

پارته رامپارییه‌کان و سەندیکاکان و یەکتییەکان دەری دەکەن و لە نێوان ئەوانەى کە
کەسە مەعنەوییه تایبەتییەکانى تر دەریان دەکەن.

سەبارەت بەجۆرى یەکەمیان مەرجى دانانى سەرمايەيەک بەپەرى دووسەدو پەنجار ھەزار
جۆنەى بۆ رۆژنامەى رۆژانەو سەد ھەزار جۆنەى بۆ رۆژنامەى ھەفتانە لە یەکتیک لە بانقە
میسرییەکان بەرلە دەرکردنى رۆژنامەکە یان چاپکراوە دەورییەکە داناو. ئەمەى خوارووە
دەقەکەیتى: «مافی مۆلکدارتتى رۆژنامەگەرى تایبەت بەپارته سیاسییەکان و کەسە
مەعنەوییه گشتى و تایبەتییەکان بۆیان پارێزراوە.

مەرجە ئەو رۆژنامانەى کە کەسایەتییە مەعنەوییه تایبەتییەکان بێجگە لە پارته
سیاسییەکان و سەندیکاکان و یەکتییەکان دەری دەکەن، شتووى ھەرەدزییەکان یان
کۆمپانیاکانى پشکدارى (شرکات مساهمة) وەرگیرن، بەمەرجى دەبێ گشت پشکەکان
(الاسهم) لە ھەردوو حالەتدا پشکى بەناو بیت (اسهم اسمية) و بەتەنھا مۆلکى
میسرییەکان بیت وەنابن سەرمايەى کۆمپانیاکە لە دوو سەد و پەنجار ھەزار جۆنەى بۆ
رۆژنامەى رۆژانە و سەد ھەزار جۆنەى بۆ رۆژنامەى ھەفتانە کەوتەر بیت کە دەبێ بەر لە
دەرکردنى رۆژنامەکە بەتەواوى لە یەکتیک لە بانقە میسرییەکان داگیرت...» (٢١٦).

لەم دەقەدا تێبینى ئەوە دەکەین کە تاکەکەس بۆى نییە رۆژنامە یان چاپکراوى دەورى
دەربكات، بۆیە دەبێ چەند کەسانى پشک بکەون و شتوویەک لەو شتوانە وەرگیرن کە
یاسادانەرى میسرى لەم دەقەدا دەستیشانى کردووە.

بەش ٢ - یاسای پشکخستنى رۆژنامەگەرى ژمارە (٩٦) ی سالى ١٩٩٦

یاسادانەرى میسرى لە یاسای پشکخستنى رۆژنامەگەرى ژمارە (٩٦) ی سالى ١٩٩٦
لە ماددەى پەنجارودوودا جوگمىکى وەکو جوگمى ماددەى نۆزدەھەمى یاسای دەسەلاتى
رۆژنامەگەرى ژمارە (١٤٨) ی سالى ١٩٨٠ ی داوە سەبارەت بەو کەسانەى کە مافى
مۆلکدارتتى رۆژنامەگەرییان ھەبە لەگەڵ ئەو شتوانەى کە دەبێ بەکاربێھێنن کە بریتیە لە
شتووى ھەرەزى و کۆمپانیای پشکدارى (شرکات مساهمة) ھەروەھا سەبارەت
بەمۆلکدارتتى پشکەکان.

بەلام لە دیاریکردنى پەرى ئەو سەرمايەيەى کە دەبێ وەک پارستەى دارایی بەر لە

٢١٦- ئەمەش دەقەکەیتى: «ملکية الاحزاب السياسية والاشخاص الاعتبارية العامة والخاصة
للمصحف مكفولة طبقا للقانون».

دەرکردنی رۆژنامه که له بانق دابندرئ لیک جیاوازن. یاسای میسری ژماره (۹۶) ی سالی ۱۹۹۶ بۆ دیارکردنی بری نهو بارمتهیه جیاوازی له نیشان نهو رۆژنامانهی و رۆژنامهی ههفتانه و مانگانه دا کردوه. بۆ جۆری یه کهم مهرجی دانانی بری مهرمایه یهک ملیۆن جونهی و بۆ جۆری دوه مهریش دوو سههه و په نجا ههزار جونهی و بۆ جۆری سهیه مهریش سههه ههزار جونهی داناوه. نه مهی خواره وهش دهقه که به تی: «مولکداریتی ههریه که له پارتیه سیاسیه کان و که سه مه عه نهویه گشتی و تاییه تیه کان بۆ رۆژنامه کانیا به پیتی یاسا که فالت کراوه.

مه رجه نهو رۆژنامانهی که که سایه تیه مه عه نهویه تاییه تیه کان به ججه که له پارتیه سیاسیه کان و سه ندیکاکان و یه کیتیه کان ده ری ده کهن شیه ی هه ره وه زییه کان یان کۆمپانیای پشکداری و هریگرن به مهرجی ده بن گشت پشکه کان له هه ردوه خاله تدا پشکی به ناوبن و به ته نها مولکی میسریه کان بن و نابیت مهرمایه ی کۆمپانیایه که له یهک ملیۆن جونهی که متر بیت نه گهر هاتوو رۆژانه بیت هه ره ها دوو سههه و په نجا ههزار جونهی نه گهر هاتوو ههفتانه بوو هه ره ها سه ده ههزار جونهی نه گهر هاتوو مانگانه بوو. بهر له ده رکردنی رۆژنامه که به ته واوی له یه کیت که له بانقه میسریه کان داده ندرئ...» (۲۱۷).

۳-۲-۳ یاسای لوینانی

یاسا دانه ری لوینانی له یاسای چاپه مه نی ژماره (۲۰) ی سالی ۱۹۶۲ ی هه صوارکراوا کاری به سیستمی بارمته ی دارایی کردوه و ریتجه که یه کی جیاوازی له ریتجه کی یاسای میسری گرتوته بهر و جیاوازی کردوه له نیشان کۆمپانیای رۆژنامه وانیه کان و که سه سهروشتیه خاوهن رۆژنامه کان بۆ بری نهو بارمته یه ی که ده بن بهر له ده رکردن و بلاو کردنه وهی رۆژنامه و چاپکراوی ده ری دابئرئ. له ماده ده (۳۳) دا مهرجی بوونی بارمته یه که نابین که متر بن له پینج سههه ههزار لیره ی لوینانی، داناوه بۆ کۆمپانیای

۲۱۷- نه مهش دهقه که به تی: «ملکيه الصحف السياسية والاشخاص الاعتبارية العامة والخاصة للصحف مكفولة طبقا للقانون.

وبشترط في الصحف التي تصدرها الاشخاص الاعتبارية الخاصة فيما عدا الاحزاب السياسية والنقابات والاتحادات ان تتخذ شكل تعاونيات أو شركات مساهمة علي ان تكون الاسهم جميعها في الحالتين اسمية ومملوكة للمصريين وحدهم وان لا يقل رأسمال الشركة المدفوع عن مليون جنيه اذا كانت يومية ومائتين وخمسين ألف جنيه اذا كانت اسبوعية و مائة ألف جنيه اذا كانت شهرية، وبودع رأس المال بالكامل قبل اصدار الصحيفة في احد البنوك المصرية...».

رۆژنامه‌وانییه‌کان و پیشکەشکردنی بارمته‌یه‌کی دارایی یان قه‌واله‌یه‌کی بانکی (سند مسرفی‌ای کردوو به‌پێکی دیاریکراو که وه‌زیری راگه‌یاندن دواى راویژکردن له‌گه‌ڵ سه‌ندی‌کای رۆژنامه‌نووسانی لوبانی دیاری ده‌کات. نه‌مه‌ی خواره‌وه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «به‌خشینی مۆله‌ت به‌م مهرجانه‌ی خواره‌وه‌ ده‌به‌ستریته‌وه»:

1-.....

ب- مهرجه کۆمپانیای رۆژنامه‌وانییه‌کان سه‌رمایه‌یان له‌ پینچ سه‌د هزار لیردی لوبانی که‌متر نه‌بیت.

ج- خاوه‌نی چاپکراو پێویسته‌ بارمته‌یه‌کی نه‌قدیی یان بارمته‌یه‌کی بانکی پیشکەش بکات بۆ زامنکردنی قه‌ره‌بووی هه‌موو چه‌شنه‌ زیانی‌یک که‌ ده‌که‌ویتته‌ نه‌ستی رۆژنامه‌که‌» (٢١٨).

٣-٣-٣ یاسای فهره‌نسی

دانانی مهرجی بارمته‌ی دارایی بۆ ده‌رکردنی رۆژنامه‌ و چاپکراوی ده‌وری له‌ نه‌سلدا بیرۆکه‌یه‌کی فهره‌نسییه‌ و بۆ یه‌که‌مه‌جار یاسادانه‌ری فهره‌نسی له‌ یاسای رۆژنامه‌گه‌ری سال‌ی ١٨١٦ له‌ ماده‌ (٣١) دا هه‌تایه‌ کایه‌وه‌ که‌ تیایدا داواى له‌ هه‌موو که‌مێک کردوو که‌ ده‌یه‌وی رۆژنامه‌یه‌ک یان چاپکراویکی ده‌وری ده‌ریکات، هه‌موو یان هه‌ندیکی ته‌رخان بکات بۆ هه‌واله‌کان یان کیشه‌ سیاسیییه‌کان، بارمته‌یه‌کی دارایی دیاریکراو دا‌به‌نین نه‌گه‌ر هاتوو رۆژنامه‌که‌ یان چاپکراوه‌ ده‌ورییه‌که‌ مانگی زیاتر له‌ جارێک ده‌ریچیت.

هه‌روه‌ها روونی کردوته‌وه‌ که‌ سه‌به‌ست له‌ دانانی نه‌م بارمته‌ داراییه‌ زامنکردنی جێبه‌جێکردنی نه‌و حوکمه‌ داراییانه‌یه‌ که‌ له‌وانه‌یه‌ دژی رۆژنامه‌که‌ یان چاپکراوه‌ ده‌ورییه‌که‌ ده‌ریچێ (٢١٩).

٢١٨- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «يقيد منح الرخص بالشروط التالية:

1-.....

ب- يشترط في الشركات الصحفية الا يقل رأسمالها عن مبلغ خمسمائة الف ليرة لبنانية.

ج- علي صاحب المطبوعة ان يقدم ضمانته نقدية أو مصرفية تضمن ما قد يترتب عليه من تعويضات مختلفة. تقدر وزارة الاعلام قيمة هذه الضمانة بعد استشارة نقابة الصحافة».

219- Andre Tou Lemon et M. Grelard code de lapresse, 2 edition, paris; librairie sirey, 1964, p 60.

یاسادانه‌ری فهره‌نسی کاری به‌سیستمی بارمته‌ی دارایی کرد بۆ ده‌کردن و بلاوکردنه‌وی رۆژنامه‌ی چاپکراوی ده‌وری تا ده‌رجوونی یاسای رۆژنامه‌گهریی ۱۸۸۱/۷/۲۹ نوکات به‌یه‌کجاره‌کی ئەم سیستمی هه‌لوه‌شاندوه، له ماده‌ی پینجه‌می یاسای ناوبراودا هاتوه: «هەر رۆژنامه‌یه‌ک، یان چاپکراویکی ده‌وری بۆی هه‌یه به‌بێ مۆلته‌تی پیتشه‌کی و به‌بێ دانانی بارمته‌ی دارایی دواي جێبه‌جێکردنی نه‌و ناگاکارییه‌ی که له ماده‌ (۷) دا هاتوه ده‌ریچێ..» (۲۲۰).

به‌م شتیه‌یه دواي ده‌رجوونی یاسای رۆژنامه‌گهریی ناوبراو، رۆژنامه‌گهریی فهره‌نسی رۆگاری بوو له مەرچی دانانی بارمته‌ی دارایی.

۳-۳-۴ یاسای شیرازی

بۆ یه‌که‌مین جار رۆژنامه‌گهری له عێراقدا به‌پیتی یاسای چاپه‌مه‌نیی عوسمانی ۲ی شعبان ۱۲۸۱ هه‌جری به‌رامبه‌ر ۱۹ی کانوونی یه‌که‌م ۱۸۶۴ی زایینی رێکخراوه. ئەم یاسایه مەرچی بارمته‌ی دارایی بۆ ده‌کردن و بلاوکردنه‌وی رۆژنامه‌ دانناوه (۲۲۱). به‌لام دواي هه‌لوه‌شاندوه‌ی ئەم یاسایه به‌یاسای چاپه‌مه‌نیی ۱۱ی رەجەب ۱۳۲۵ی هه‌جری به‌رامبه‌ر ۱۶ی تهموز ۱۹۰۹ی زایینی یاسادانه‌ری عوسمانی کاری به‌سیستمی بارمته‌ی دارایی کرد. به‌پیتی ماده‌ (۲) برکه (۲)ی یاسای ۱۹۰۹ ده‌بی خواوه‌نی ئیمتیازي رۆژنامه و چاپکراوی ده‌وری به‌ر له ده‌کردنی رۆژنامه‌و چاپکراوه ده‌ورییه‌که بارمته‌ی دارایی دابنێ وه‌ک مەرچێک له مەرجه‌کانی وه‌رگرتنی مۆلته (۲۲۲).

۲۲۰- ئەمهی خواوه‌وش ده‌که‌یه‌تی به‌زمانی فهره‌نسی:

Tout journal ou écrit périodique peut être publié, sans autorisation préalable et sans dépôt de cautionnement, après la déclaration prescrite par l'article 7

۲۲۱- له ماده‌ی (۳)ی یاسای رۆژنامه‌گهریی عوسمانی ناوبراودا هاتوه: «ئهو که‌سه‌ی ده‌یه‌ریت رۆژنامه‌ ده‌ریکات، نه‌گه‌ر هاوولاتی ده‌ولته‌ی عوسمانی بیت، پتیه‌سته تهمه‌نی له سی سال که‌متر نه‌بیت و هیچ تاوانێک و کاریکی نایاسایی نه‌نجام نه‌داییت و خواوه‌نی مافی که‌سایه‌تی خۆی بیت و بتوانیت سه‌ربه‌خۆ کاره‌کانی نه‌نجام بدات، به‌و شتیه‌یه ده‌توانیت مۆلته‌ وه‌ریگریته له گۆفاری «رۆژنامه‌فانی» ژماره (۳)ی سالی یه‌که‌م کۆتایی کانوونی یه‌که‌می سالی ۲۰۰۰ ل ۱۶۳ وه‌ریگراوه عه‌بدوللا نه‌جمه‌دین ته‌ها له (گزیده اسناد سیاسی ایران و عثمانی) ج ۱ دفتر مطالعات سیاسی وه‌ریگرتوه.

۲۲۲- د. عبدالله اسماعیل البستانی: حرية الصحافة، سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ل. ۹۹.

ههروه‌ها یاسای چاپه‌مه‌نیی عێراقی ژماره (۵۷) ی سالی ۱۹۳۳ که جینی یاسای پیتشوی گرتوه هه‌مان سیستمی په‌یره کرد.

به‌لام به‌ده‌رجوونی یاسای چاپه‌مه‌نیی ژماره (۲۰۶) ی سالی ۱۹۶۸ ی هه‌موارکراو رۆژنامه‌گه‌ریی عێراقی لهم مه‌رجه نازادکراو خواوه‌نی رۆژنامه یان چاپکراوی ده‌وری ده‌توانی به‌ی دانانی مسۆگه‌رکردنی دارایی رۆژنامه یان چاپکراوی ده‌وری ده‌ریکات. هه‌روه‌کو له ده‌قی مادده‌ی سییه‌م و پینجه‌می یاسای ناوبراو بۆمان ده‌رده‌که‌وی (۲۲۳).

۲-۳-۵ یاسای هه‌ریمی کوردستانی عێراق

یاسادانه‌ری هه‌ریمی کوردستانی عێراق له یاسای چاپه‌مه‌نیی ژماره (۱۰) ی سالی ۱۹۹۳ دا مه‌رجی دانانی بارمه‌ته‌ی دارایی بۆ ده‌رکردنی رۆژنامه و چاپکراوی ده‌وری دانه‌ناوه، نه‌مه‌ش هه‌نگاوێکی باشه بۆ نازادکردنی رۆژنامه‌گه‌ری لهم کۆته. به‌لام سه‌ره‌رای نه‌مه‌ میرانه‌ی داناوه (رسوم) ی ده‌ره‌یتان و نوێکردنه‌وه‌ی رۆژنامه و چاپکراوی ده‌وری و ده‌رگرتنی لهم میرانه‌یه‌ش به‌داهاتیکی کۆتایی داناوه هه‌روه‌کو له نووسراوی وه‌زاره‌تی دارایی و ناویری هه‌ریمی کوردستان ژماره (۶۷۹۵) ی ۱۰/۸/۱۹۹۸ که ناراسته‌ی وه‌زاره‌تی رۆشنییری کراوه هاتوه: «پیتان راده‌گه‌یه‌نین له‌کاتی تاوتۆکردنی بودجه‌ی وه‌زاره‌تتان بۆ سالی ۱۹۹۹ وادیارکه‌وت پرسومی ده‌ره‌یتان و نوێکردنه‌وه‌ی گۆڤار و رۆژنامه‌کان ناگۆنجی له‌گه‌ل نرخه‌کانی نیستا و هه‌ردوو لایمان به‌یه‌ک گه‌یشتین له‌سه‌ر گۆڕینی نمو پرسوماتانه به‌گۆیره‌ی خشته‌ی خواوه‌وه به‌مه‌رجی له ۱/۱۰/۱۹۹۸ جێبه‌جێ بکری و پاره‌ی داهاات به‌گۆیره‌ی پسووله‌ی پاره و ده‌رگرتنی ژماره (۱/۳۷) و ده‌ریگیری و له بانق داہیری و ه‌کو داهااتیکی کۆتایی.. له‌گه‌ل رێزماندا.

مۆله‌تی ده‌ره‌یتانی گۆڤار و رۆژنامه ۵۰۰۰ پینج هه‌زار دینار

نوێکردنه‌وه‌ی گۆڤار و رۆژنامه ۳۰۰۰ سی هه‌زار دینار سالانه» (۲۲۴).

جینی سه‌رنجه، ته‌گه‌ر مه‌به‌ست له دانانی بارمه‌ته‌ی دارایی زامنه‌کردنی بۆارکردنی نمو غه‌رامه‌یه یان قه‌ره‌بووه بیست که دادگا دژی رۆژنامه یان چاپکراوه ده‌رییه‌که ده‌ریده‌کات،

۲۲۳- سه‌یری ده‌قی مادده‌ی (۵۳) یکه له بڕگه‌ی (۳-۱-۶) و (۳-۲-۶-۴) لهم تێبه‌دا.

۲۲۴- به‌نووسراوی وه‌زاره‌تی رۆشنییری هه‌ریمی کوردستان - به‌رپوه‌بهرایه‌تی گشتی راکه‌بانه‌ن ژماره ۱۲۳۵/۴/۱/۲ له ۱۹۹۸/۱۰/۲۴ ته‌عمیم کراوه.

له برینه و دی ئه و میرانه یه له دانانی کۆسپ له بهردهم کهسانی کهم دهرامهت بۆ دهرکردنی
رۆژنامه و چاپه مه نپی دهوری بهولاره هیچ مه بهستیکێ تر به دی ناکهین.

له ههریمی کوردستانی عێراق، جاری رۆژنامه گهری نه بۆته پیشه سازی، تاکو پابه ندی
باچ و میرانه بکرت، به پێچه وانه ی ولاته پێشکه و توه کان، که له ویدا دهستکه بۆته
پیشه سازی و سه رمایه داران سه رمایه کانیان لهم بواره دا ده خه نه گه ره وه به مه بهستی
وه به رهتانی سه رمایه کانیان، که چی سه ره رای نه مه ش، هه شتان له هه ندیک له ولاته دا
میرانه بۆ به خشی نی مۆله ت و نوکرنه وه ی له خاوه ن رۆژنامه کان وه ناگیریت. ده یانه و ئی
هانی رۆژنامه نووسان بده ن بۆ نه وه ی له ریگای رۆژنامه کانیانه وه به شداری بکه ن له
ده ستی شان کردنی ره وته کانی رای گشتیی کۆمه ل، تا له بهر رۆشایی نه مه دا به یاری
گونجاو بۆ کیشه کۆمه لایه تییه کان وه ریگیریت.

ئه مه له لایه ک، له لایه کی تر شه وه نه مه رۆ، رۆژنامه نووسان زیاتر له هه صرو کاتی ک
دهر فته تیان به ده سه ته وه یه بۆ گوزارشتکردن له بهر و را کانیان، جا نه م فشاره دارایییه،
له وانه یه وا له هه ندیکییان به کات روو له تۆزی ئینته رنێت بکه ن و بۆ خزان شوێنیک
له سه ر نه و تۆره بکه نه وه که ناسانتر و نازادانه تر و به ریلاوتر شه له رۆژنامه گهریی
چاپکرا و به نرخیکێ زۆر که مه ریش مه یسه ره ده ییت (۲۲۵).

هه ره ها نه م نووسراوه له گه ل گیانی یاسای ناوبراو و حوکمی مادده ی دووه مه ی ناگوئجی
که ده قنوسی کردوه: «هه ر هاوولا تییه ک سه ره به سه له دهرکردنی هه ر چاپه مه نییه کدا
به پیتی حوکمه کانی نه م یاسایه».

شایه نی ناما ژه بۆ کردنه، بهر له دهرچوونی رێنمایی وه زاره تی دارایی، کار به رێنمایی
وه زاره تی رۆشتییری ههریمی کوردستان ژماره (۳) ی سالی ۱۹۹۵ سه باره ت
به ناسانکردنی جێبه جێکردنی یاسای چاپه مه نی کوردستان ژماره (۱۰) ی سالی ۱۹۹۳.

۲۲۵- رۆژنامه ی ئه لیکترۆنی که ناسراوه به ئۆنلاین (Online) یان رۆژنامه ی ئینته رنێت، تیجونه که ی
زۆر که مه تره له تیجونه ی رۆژنامه ی چاپکرا و، چونکه ته نه ا پێتیجینی کۆمپیوتهریی ده و ئی و پێتیست
ناکات و ده کو رۆژنامه ی چاپکرا وینه ی نووسینه کان جاریکێ تر به گیریته وه و به خریته سه ر فلیم یان
تریس و دوا ییش به خریته سه ر پلێت و ئیجا به خریته سه ر کاغه ز. هه لیه ته هه ر قۆناغیک له و
قۆناغانه ی رۆژنامه ی چاپکرا و خه رجییه کی زۆری ده و ئی، چونکه پێ له م پێداویستی یانه ی باسه مان
کردن، رۆژنامه ی چاپکرا و پێتیستی به مه ره که ب و دقڵو یه ر و ئیسترلۆنیش هه به، نه مه و وێرای ئه وه ی
رێژه یه کیش له چاپکراوه که هه ر له کاتی چاپکردنا خه سار ده ییت.

دەكر، بەيتى برگەى چوارەمى ئەو پىنسايبىيە، مىرانەى مۆلەتى دەرھىنانى رۆژنامە و گۆڭار (۱۵۰۰) دىنار و مىرانەى نوڭىردنەوى رۆژنامەى رۆژانەش (۱۰۰۰) دىنار سالانە و، نوڭىردنەوى ئەو رۆژنامە و گۆڭارانەى كە ھەفتانە يان چەند ھەفتە جارىك يان مانگانە يان بەدەررى يان سالانە دەرەچىن (۵۰۰) دىنار بوو.

ھەلبەتە، بەھاي دراوى عىراقى چاپى سويسرى، ئەمىرۆ لەچاۋ ئەو سالەدا، لە چاۋ دۆلارى ئەمىرىكى گەلىك زياترە. بۆيە، بەراى ئىتمە، زىادىكردى ئەم مىرانەيە، لەم ھەل و مەرجەى ئىمىرۆكەدا ھىچ پاساۋىكى بۆ نىيە.

بۆيە پىشنىيار دەكەين، ھىچ جۆرە مىرانەيەك لەسەر دەرگىردن و نوڭىردنەوى رۆژنامە و چاپىكراوى دەورىدا نەمىنىت و دەرچوونى بەردەوام بىت تا ئەوكاتەى مەرجەكانى بوونىي لە دەست دەدات، ئەمەش دەبىتە ھاندەرتىك بۆ بالاۋبوونەو و پىششەچوونى رۆژنامەى ئەھلى و سەربەخز كە ھىوا و ئاۋاتى ئەم گەلەيە.

۳-۶- ھەلەنگانەى سىستىمى بارمىتى دارايى:

ئەگەر سەرنجى دەقى ئەو ياساپانەى كە مەرجى بارمىتى دارايىيان بۆ دەرگىردن و بالاۋكردنەوى رۆژنامە و چاپىكراوى دەورى داناو، بەدەين دەروان كە بەدە پاساۋيان ھىناۋەتەو گوايا بۆ زامىكردى جىبەجىكردى ئەو حوكمە دارايىيانەيە كە دۆى رۆژنامە يان چاپىكراۋە دەورىيەكان دەرەچى. واتە بۆ داڭىكردى ئەو قەرەبىۋە يان غەرامەيە، كە لە ئاكامى سەرىنچىكردى ياساكان، دادگا بەسەر رۆژنامە يان چاپىكراۋە دەورىيەكەدا دەيسەپىتى.

بەلام لە ھەقىقەتدا، رەنگە مەبەستى سەرەكى لە دانانى مەرجى بارمىتە، دانانى كۆسپ بىت لەبەردەم ئەو دەست كورتانەى پىشان ئاكرى بۆ دەرپىنى بىروراي خۇيان رۆژنامە و چاپىكراوى دەورى دەرىكەن، پىتر لەۋەى بۆ قەرەبىۋە بىت، بەلگەيش ئەۋەيە لە ھەمسو دەۋلەتتىكدا ياساى تايىت ھەيە بۆ جىبەجىكردى حوكمەكانى دادگا، جا ئەو حوكمانە ج دارايىين يان نادارايى. ئەو ياسايە كۆمەلىك ھۆكارى دەستەبەر كىردوۋە بۆ كەفالىەتكردى جىبەجىكردى حوكمەكانى دادگا. (۲۲۶)

۲۲۶- بىرۋانە ياساى جىبەجىكردى عىراقى ژمارە (۴۵) ى سالى ۱۹۸۰ كە ياسايدىكى تايىتە بەجىبەجىكردى حوكم و بىرپارەكانى دادگاى عىراقى. لە رۆژنامەى «الوقائع العراقية» ژمارە (۲۷۶۲) ى ۱۷ / ۳ / ۱۹۸۰ بالاۋكراۋەتەو.

به‌رای نیتسه، ئەم بیرۆکەیه پەيوەندیی هەیه بەئابدیۆلۆژیای بۆرژوازییه‌کان و مەبەستی سەرەکی له دانانییدا بریتی بووه له مۆنۆپۆلکردنی رۆژنامه و چاپکراوی دەوری له‌لایەن چینی بۆرژوازییه‌وه و بێشەشکردنی چینی هەزارانه‌ لێ، هەروەها ئەم سیستەمه له‌گەڵ پرنسیپه‌کانی مافی مرۆڤ و دیموکراسییه‌ت که‌متر گونجاوه و رەنگه‌ گرنگترین پرنسیپ له پرنسیپه‌کانی مافی مرۆڤ بروخێنی که پرنسیپی یه‌کسانیی مرۆڤه‌ له زۆر روه‌وه (٢٢٧).

٣- ٤ ناگاکاری و راگرتن و هه‌لوه‌شاندنه‌وه

ناگاکاری (ناگادارکردنه‌وه) بریتییه له سەرئێج راگێشانی خاوه‌نی ئیمتیاز یان سەرنووسەری رۆژنامه له‌لایەن ئیداره‌وه، ئەگەر هاتوو سەرئێجی حوکمه‌کانی یاسای چاپه‌مه‌نیان کرد، یان هه‌ربابه‌تێکی دژ به‌به‌رژه‌وه‌ندیی گشتییان بلاوکرده‌وه له یاسای چاپه‌مه‌نی هەندێ وڵاتدا.

به‌لام راگرتن و هه‌لوه‌شاندنه‌وه، بریتییه له یاسا‌ه‌کردنی رۆژنامه بۆ ماوه‌یه‌کی کاتیی یان هه‌میشه‌یی، ئەگەر هاتوو سەرئێجی حوکمه‌کانی یاسای چاپه‌مه‌نی کرد یان هه‌ربابه‌تێکی دژ به‌به‌رژه‌وه‌ندیی گشتی بلاوکرده‌وه له یاسای چاپه‌مه‌نی هەندێ وڵاتدا. له رێگای دادنووسه‌وه ئیداره‌ ناگادارکردنه‌وه‌که ئاراسته‌ی لایه‌نی پەيوەندیدار ده‌کات، به‌لام راگرتن و هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی رۆژنامه، له‌وانه‌یه به‌بریارێکی کارگێڕی بیت، نه‌وکاته پتی ده‌وتریت راگرتن و هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی کارگێڕی، له‌وانه‌شه به‌بریارێکی دادگایی بیت، نه‌وکاته پتی ده‌گوتریت راگرتن و هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی دادوه‌ری.

سه‌باره‌ت به‌ناگاکاری هیچ لاریمان نییه له‌سه‌ر ئەوه که ئیداره‌ پتی هه‌لده‌ستێت، چونکه ئەم کاره هه‌ر له به‌هه‌رته‌وه، کاری ئیداره‌یه نه‌ک دادگا، به‌لام راگرتن و هه‌لوه‌شاندنه‌وه که دوو سزای قورسترین له سزای ناگاکاری، ده‌شێن کاری کارگێڕی یان دادوه‌ری بن به‌پیتی سیستمی جیا‌جیا، به‌لام وه‌کو پرنسیپ دادگا تایه‌مه‌نده به‌سه‌پاندنییان، بۆیه هه‌لسانی ئیداره به‌م کاره خۆی له خۆیدا هه‌ره‌شه‌یه له ئازادیی رۆژنامه‌گه‌ری، چونکه به‌هۆیه‌وه،

٢٢٧- سه‌ره‌له‌دانی ئەم بیرۆکەیه بۆ به‌که‌مین جار ده‌گه‌رتنه‌وه بۆ ئەو پێشنیاره‌ی که شاتۆ بریان له کتێبه‌که‌ی « La Monarchie selon la charte chapitre » کردی که له‌ سالی ١٨١٦ له پاریس بلاویکرده‌وه و دواتر یاسادانه‌ری فەرهنسی له یاسای رۆژنامه‌گه‌ریی سالی ١٨١٩دا بۆ به‌که‌مین جار کاری پێ کرد. بره‌وانه: عبدالله اسماعیل البستانی: حرية الصحافة، سه‌رچاوه‌ی پێشوو ١٤٦.

هه‌مووده‌م ئێداره ده‌توانی رۆژنامه و چاپکراوه ده‌ورییه‌کان بخانه مه‌ترسی راگرتن و هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی کاتیی و هه‌میشه‌یییه‌وه، هه‌ستانی ئێداره به‌م کاره، دوور له دادگایه‌کی دادپه‌روه‌رانه، نیشانه‌ی ده‌ست به‌سه‌راگرتنی مافی نازادی رۆژنامه‌گه‌رییه (٢٢٨). له خواره‌وه له پێنج خاڵدا بای ئه‌م بابته له یاسای چاپمه‌نیی هه‌رتمی کوردستان و یاسای په‌راورددا ده‌کهن:

٣-٤-١ ناگاکاری و راگرتن و هه‌لوه‌شاندنه‌وه له یاسای میسریدا

١- یاسای چاپمه‌نیی ژماره (٢٠) ی سالی ١٩٣٦ هه‌موارکراو یاسادانه‌ری میسری، له یاسای چاپمه‌نیی ژماره (٢٠) ی سالی ١٩٣٦ ی هه‌موارکراودا، هه‌رچه‌نده مه‌رجی وەرگرتنی مۆله‌تی پێشه‌کی بۆ ده‌رکردن و بلاوکردنه‌وه‌ی رۆژنامه و چاپکراوی ده‌وری دانه‌ناوه، به‌لکو له جیاتی ئه‌وه، له ماده‌ی (١٣) دا، کاری به‌میستمی ناگاکاری ره‌ها کردووه، هه‌روه‌کو پێشتر ئاماره‌مان پێی کرد (٢٢٩)، به‌لام سه‌ره‌رای ئه‌مه‌ش، له هه‌ندێ حاله‌تی دیارکراودا رێگای به‌ئێداره داوه، ناگاداری خاوه‌نی ئیستیار و سه‌رنوسه‌ر یان رۆژنامه‌که بکاته‌وه، ئه‌گه‌ر هاتوو سه‌رپێچی حوکمه‌کانی یاسایان کرد، هه‌روه‌ها رۆژنامه‌که بۆ ماوه‌یه‌کی کاتیی یان هه‌میشه‌یی راگری یان هه‌لی بووه‌شیتته‌وه.

به‌پێی ماده‌ (١٦) له یاسای میسری ناوبراو، ئه‌گه‌ر هاتوو بێ ئه‌و بارمه‌تیه‌ که‌م بۆوه، که به‌پێی حوکمی ماده‌ (١٥) له هه‌مان یاسادا بۆ ده‌رکردنی رۆژنامه یان چاپکراوه ده‌ورییه‌که له‌لایه‌ن پێشکه‌شکه‌رانی ناگادارییه‌که داندرا‌بوو (٢٣٠)، ده‌بی له‌ ماوه‌ی پێنج رۆژ له‌دوای ناگادارکردنه‌وه‌یان له‌لایه‌ن ئێداره‌وه ته‌واوی بکه‌ن. ئه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «ئه‌گه‌ر هاتوو بێ مسۆگه‌رییه‌که که‌مه‌تر بۆوه له‌و بێه‌ی که له ماده‌ی پێشوو دا به‌ارکراوه، له‌ ماوه‌ی پێنج رۆژ دوای ناگادارکردنه‌وه‌ی له‌لایه‌ن ئێداره‌وه ده‌بی ته‌واو بکریته...».

وه به‌پێی حوکمی ماده‌ (١٨) ی یاسای ناوبراو، ئه‌گه‌ر هاتوو رۆژنامه‌که یان چاپکراوه خوله‌کییه‌که، له‌ ماوه‌ی سێمانگ دوای ئه‌و ناگادارکردنه‌وه‌یه‌ی که له‌لایه‌ن (صاحب

228- <http://www.ahramorg.eg/faj/act22.htm29/9/2001>.

٢٢٩- بۆ ده‌قی ئه‌م ماده‌یه، په‌وانه برگه‌ی (١-٣-١) سیستمی ناگاکاری له یاسای چاپمه‌نی و یاسای ده‌سه‌لاتی رۆژنامه‌گه‌ریی میسریدا.

٢٣٠- بۆ ده‌قی ئه‌م ماده‌یه، په‌وانه برگه‌ی (١-٣-٣) یاسای میسری په‌راویزی (٢١٤) ئه‌م تێزه‌دا.

الشان) هوه بۆ ئىداره بەرز دەكرتسەوه بۆ دەرکردنى رۆژنامه يان چاپكراوى دەورى، دەرئەچوو، يان لە ماوهى شەش مانگى دواى ئەو ناگادارپىيەدا بەرپاكرىيەتىكى دەرئەچوو، ئەوا، لەحالىتى يەكەمدا، ناگادارپىيەكە پشت گۆي دەخريت و بەنەبوو دادەندريت و نابىن لەسەر ئەو ئەساسە رۆژنامەكە يان چاپكراوه دەرپىيەكە دەرپكرت و لەحالىتى دووهميشدا، وهزىرى ناوخۆ سەبارەت بەدەرچوونى رۆژنامەكە يان چاپكراوه دەرپىيەكە بەنارىيەكى ناگادارى خاوەن مەبەست (صاحب الشأن) دەكاتەوه. ئەمەش دەقەكەيەتى: «ئەگەر هاتوو رۆژنامەكە لە ماوهى سێمانگ لە رۆژى ناگاداركردەوهكە دەرئەچوو، يان لە ماوهى شەش مانگ بەرپاكرىيەكى دەرئەچوو، ناگادارپىيەكە بەنەبوو دادەندريت و سەلماندنى نارىيەكى دەرچوونى رۆژنامەكە كە لەحالىتى دووهمدا ئاماژەى پێى كراوه بەپارىيەكى وهزىرى ناوخۆ دەييت كە ناگادارى خاوەن مەبەستى پێى دەكاتەوه».

ياسادانەرى ميسرى لە ماددە (٢٢)دا زۆر بەراشكاوييەوه ئەو رۆژنامانەى كە لە ميسر بەزمانى بيانى دەرئەچى و سەرتوسەرەكانيان يان ئوسەرە بەرپرسەكانيان ناچنە ژىربارى دادگاي تەهلى، لەژىر دەسلەلاتى دادگسا دەرئەچىناوه و رېنگاي داوه بەئىدارە دواى ناگاداركردەوهى لەلايەن وهزىرى ناوخۆوه ياخود بەيى ناگاداركردەوهى بەپارىيەكى ئەنجومەنى وهزيران بەمەبەستى پاراستنى سىستى گشتى رابگيريت بۆ ماوهى پانزە رۆژ ئەگەر هاتوو رۆژنامەكە سىنجاى يان زياتر لە هەفتەيەكدا دەرپچى، بۆ ماوهى يەك مانگ ئەگەر هاتوو هەفتانە بوو، بۆ ماوهى سێمانگ لەحالىتەكانى تردا (٢٣).

هەروەها، لە ماددە (٣٤)دا زۆر بەراشكاوى، جەختيكردووه، ئەو حوكمانەى كە دادگا دەريان دەكات يان ئەو بريارانەى كە ئىدارە دەرى دەكات بىگويەنە لارىيەونى خاوەنى رۆژنامه يان چاپخانه يان هەر كەسيكى ترى خاوەن مەبەست جێبەجێ دەكرت (٢٣٢).

ئەوهى لەم دەقە ياساىيەكاندا تېيىنى دەكرت، ئەودە، ياسادانەرى ميسرى كەوتۆتە

٢٣١- ئەمەش دەقەكەيەتى: «الجرائد التي تصدر في مصر بلغة اجنبية ويكون رئيس تحريرها او محررها مسئولون غير خاضعين للمحاكم الاهلية يجوز محافظة على النظام العام تعطيلها بقرار خاص من مجلس الوزراء بعد اذار بوجهه اليها وزير الداخلية او بدون اذار سابق وذلك لمدة خمسة عشر يوما اذا كانت الجريدة تصدر ثلاث مرات او اكثر في الاسبوع او لمدة شهر اذا كانت تصدر اسبوعيا او لمدة ثلاثة شهور في الاحوال الاخرى».

٢٣٢- ئەمەش دەقەكەيەتى: «بئذ ما يصدر من الاحكام او ما يامر به من التدابير الادارية بمقتضى هذا القانون بدون نظر الى معارضة صاحب الجريدة او المطبعة او أي شخص اخر ذي شأن».

دژوارپهوه، له لایک له ږنگای دانپیانانی بهیستی یاداشتنامه ی ردهاوه، همدولید اوه
 رښنامه له ژیر دسه لاتی حکومت دهرپیتیت و نازادی بډ دسه بهر بکات، کمچی له
 لایک ترپشه وه، نهک هر خستوویه تیبه ژیر کونترولی حکومت وه، به لکو ږنگاشی
 نده اوه نیداره گوئ له لاریوونی خاوه نی رښنامه یان خاوه ن چاپخانه یاخود هر
 کمیتی که بگرت له پیاده کردنی دسه لاته کیدای.

په مانایه کی تر، به ناشکرا دسه لات به نیداره دراوه، بډ ناگادار کردنه وه و ږاگرتن و
 همدوله شانده وهی رښنامه بهی پنه ابرنده بهر دادگا بډ ودرگرتنی حکومت کی له م باه ته.
 نه مهش نه وه دهگه یه نی، که نازادی رښنامه گه ری به پتی نه م یاسایه، دبوو له ژیر
 هره شه و فشاری حکومت دابویه و له چوارچینه ی سیاسه تی گشتی نه و لاینه دایه.

۲- یاسای دسه لاتی رښنامه گه ری ژماره (۱۴۸) ی سالی ۱۹۸۰

له ماده (۱) ی یاسای دسه لاتی رښنامه گه ری ژماره (۱۴۸) ی سالی ۱۹۸۰ دا
 هاتوه: «رښنامه گه ری دسه لاتی که جه ماوهری سهر به خویه به نازادی پدیامی خوی له
 خزمه تی کومل پیاده دهکات، گوزارشت له ره وته کانی رای گشتی دهکات و به شداری
 دهکات له پتکهاتن و ناراسته کردنیدا به همدو جوړه شتوازیکی گوزارشت کردن له
 چوارچینه ی بنچینه بهر ته تیبه کانی کومل و پاراستنی ماف و نازادی و نهرکه گشتیه کان
 و ږیرگرتن له ژیاننی تایه تیبه هاوولاتیان».

نه م دهه کڅکه له گه ل دهقی ماده (۲۰۶ و ۲۰۷) ی دستوروی میسری سالی ۱۹۷۱
 سهاره ت به دانانی رښنامه گه ری به دسه لاتی که جه ماوهری سهر به خوی. له ماده (۲۰۶) ی
 دستوردا هاتوه: «رښنامه گه ری دسه لاتی که جه ماوهری سهر به خویه پدیامی خوی
 به وشپوهه پیاده دهکات که له دستور و یاسادا دبارکراوه». همدوها له ماده (۲۰۷) دا
 هاتوه: «رښنامه گه ری به نازادی و سهر به خوی پدیامی خوی له خزمه تی کومل به همدو
 جوړه شتوازیکی گوزارشت کردن پیاده دهکات بډ ته به ږیر کردن له ره وته کانی رای گشتی و
 به شداری کردن له پتکهاته کانی و ناراسته کردنیدا له چوارچینه ی بنچینه بهر ته تیبه کانی
 کومل و پاراستنی ماف و نازادی و نهرکه گشتیه کان و ږیرگرتن له ژیاننی تایه تیبه
 هاوولاتیان».

به م پتیبه، رښنامه گه ری له دسه لاتی حکومت نازاد کراوه بوو وهکو دسه لاتی که
 سهر به خوی و نازاد مامه له ی له گه ل کرابوو، نه مهش نه وه دهگه یه نی که به پتیبه دستوروی

سالی ۱۹۷۱ و یاسای دەسلەلاتی رۆژنامه‌گەریی ناوبراو، رۆژنامه‌گەری بەدەسلەلاتی گشتییی دانیابوو لە پال ھەرسێ دەسلەلاتە گشتییەکی ولاتدا، ھەروەکو لەو یاداشتنامەیەدا ھاتبوو کە لەلایەن وەزیری دەولەتی میسری بۆ کاروباری رۆشنبیری و راگەیاندن لەگەڵ پرۆژەی یاسای ناوبراوا بۆ ئەنجیرومەنی یاسادانانی میسری (ئەنجیرومەنی گەل) بەرز کراوەتەوە و تیایدا ھاتووە: «بەم پێیە رۆژنامه‌گەری لە ولاتدا بۆتە دەسلەلاتی چوارەم لە پال سێ دەسلەلاتە ناساییەکی» (۲۳۳).

بۆیە، لە ڕێگای دادگاوە نەبێت، ئیدارە بۆی نەبوو، راستەوخۆ ناگاداری رۆژنامه بکاتەوێ یان ڕایبگرێت، یان ھەڵببێوێ شتێتەوێ. لەسەر ئەم ئەساسە، دەستوری میسری بەناشکرا لە ماددە (۴۸)دا ناگادارکردنەوێ و راگرێت و ھەلەوشاندنەوێ رۆژنامەیی بەرێگای کارگێری قەدەغە کردووە ئەمەش دەقەگەیت: «نازادیی رۆژنامه‌گەری و چاپ و بلاوکردنەوێ کەفالەت کراوە، و دانانی سانسۆر لەسەر رۆژنامه‌گەری یاساغ کراوە، ھەروەھا ناگادارکردنەوێ یان راگرێتی یان ھەلەوشاندنەوێ بەرێگای کارگێری یاساغ کراوە...».

لێرەدا بۆمان دەردەکەوێ، ئەرکی سەپاندنی ئەم سزا یاساییانە، سپیتردراوە بەدەسلەلاتی دادوەری لە ڕێگای ئەو دەقە یاساییانە کە لە یاسای چاپەمەنی و یاسای دەسلەلاتی رۆژنامه‌گەری و یاسای سزاداندا ھاتووە (۲۳۴).

۳- یاسای ڕیکخستنی رۆژنامه‌گەری ژمارە ۹۶ ی سالی ۱۹۹۶

یاسادانەری میسری لە یاسای ڕیکخستنی رۆژنامه‌گەریی ژمارە ۹۶ ی سالی ۱۹۹۶دا ھەمان ڕێچکەکی یاسای دەسلەلاتی رۆژنامه‌گەریی ژمارە ۱۴۸ ی سالی ۱۹۸۰ ی گرتۆتەبەر سەبارەت بەدانانی رۆژنامه‌گەری بەدەسلەلاتی جەماوەریی سەرەخۆ، ھەروەکو لە ماددە (۱)دا دەقنوسی کردووە: «رۆژنامه‌گەری دەسلەلاتی جەماوەرییە پەیمانی خۆی بەنازادییەکی پەرپرسانە (حرية مسؤلة) لە خزمەتی کۆمەڵدا مومارەسە دەکات...».

۲۳۳- د. عبدالحمید الشواربی: جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پیتشوو، ۱۸۶.

۲۳۴- یاسای دەسلەلاتی رۆژنامه‌گەریی ژمارە (۱۴۸) ی سالی ۱۹۸۰ حالەتەکانی ھەلەوشاندنەوێ مۆلەتی دەرکردنی رۆژنامەیی لە ماددە (۱۶، ۱۷)دا ڕیکخستوو، و حالەتەکانی راگرێشی لە ماددە (۲۱، ۱۴)دا ڕیکخستوو. ھەروەھا یاسای چاپەمەنیی ژمارە (۲۰) ی سالی ۱۹۳۶ لە ماددە (۲۷، ۲۶)دا ھەندێ حالەتی تری راگرێتی دەسنیشان کردووە، لە کاتییدا یاسای سزادانی میسری ژمارە (۵۷) ی سالی ۱۹۳۸ حالەتەکانی ھەلەوشاندنەوێ لە ماددە (۱۹۸)دا دیارکردووە و حالەتەکانی راگرێشی لە ماددە (۱۹۹، ۲۰۰) دەسنیشان کردووە.

ئەگەر سەرنجى ئەم دەقە بەدەين، بۆمان دەردەكەوى ياسادانەرى مىسىرى لىتەردا بەپىچەوانەى ياساى پىتەوو، ئازادىي رۆژنامەگەرىي بەلىپىرسىنەوودە بەستۆتەوودە، بۆيە زارادەى (بەپىرسانە)ى بۆ ئازادىيەكە زىاد كەردوودە. ديارە لىتەردا ياسادانەرى وىستۆيەتى ئەوودە دووپات بىكاتەوودە كە سەردەراى دەستەبەركەردنى ئەم ھەموو گىرتىيىيە دەستۆورى و ياساىيىانە بۆ ئازادىي رۆژنامەگەرى، بەلام ئەم ئازادىيە بىن لىپىرسىنەوودە نىيە.

بۆيە دەبىنەن، دواى ئەوودە ئەم مەسەلەيەى يەكلا كەردۆتەوودە، زۆر بەناشكراو بىن پىتەج و پەنا لە ماددە (۵)دا جەختى لەسەر ئەوودە كەردوودە كە دەست بەسەراگرتن و راگرتنى رۆژنامە و ھەلوەشانەوودەى مۆلەتەكەى بەرپىگەى كارگىرپى ياساغە، ئەمەش دەقەكەيەتى: «دەست بەسەراگرتنى رۆژنامە يان راگرتنى يان ھەلوەشانەوودەى مۆلەتەكەى بەرپىگەى كارگىرپى ياساغە».

ئەم ھۆكەمەش كۆكە لەگەل ماددە (۴۸)ى دەستۆورى مىسىرى سالى ۱۹۷۱ كە ئاگادار كەردنەوودە و راگرتنى رۆژنامە و ھەلوەشانەوودەى مۆلەتەكەى ياساغ كەردوودە (۲۴۵).

ئەوودە تىببىنى دەكرى ئەم دەقەدا ئەوودە، ياسادانەرى بەپىچەوانەى ياساى ژمارە ۱۴۸ى سالى ۱۹۸۰ ئەمجارەيان باسى ئاگادار كەردنەوودەى نەكەردوودە، بەلام ئەمە ئەوودە ناگەيەن كە ئىدارە بۆى ھەبىن راستەوخۆ ئاگادارىيەك ئاراستەى خاوەنى ئىستىياز و سەرنووسەرى رۆژنامە يان رۆژنامەكە بىكات، كە دەستۆور ئەمەى بەناشكرا ياساغ كەردوودە. چۆنكە دەقەكانى دەستۆور بالاترەن لە دەقەكانى ياساوا نايت ياسا لەگەلىا ئاكۆك بىن.

كەواتە، ئىدارە بۆ ئاگادار كەردنەوودەى خاوەنى ئىستىياز و سەرنووسەرى رۆژنامە لە سەرىپىچىيە ياساىيەكانياندا، ھەروەھا بۆ راگرتنى رۆژنامە و ھەلوەشانەوودەى مۆلەتى دەركەردنى دەبىن پەنا بىباتە بەر دادگا بۆ يەكلا كەردنەوودەى بەپىتى ھۆكەمەكانى ياسا.

۳-۴-۲- ئاگادارى و راگرتن و ھەلوەشانەوودە لە ياساى لوبنانىدا

ياسادانەرى لوبنانى لە دەستۆورى سالى ۱۹۲۶ى بەركاردا (الدستور النافذ) ھەرچەندە كەفالىتى ئازادىي بىروردا دەرىپىنى كەردوودە (۲۳۶)، بەلام ھەكو ياسادانەرى

۲۳۵- ھەروە دەقى ماددەى ئاويرا لە خالى پىتەوو كە ئامازەمان پىتى كەردوودە.

۲۳۶- ھەروە ماددە (۱۳) كە ئەمەش دەقەكەيەتى: «ئازادىي رادەرىپىن بەقسەو پەنوسىن و ئازادىي چاپەمەنى و ئازادىي كۆپوونەوودە و ئازادىي پىكەيتانى كۆمەلە، ھەموويان لە چوارچىرەى ياسادا كەفالىت كراون».

میسیری بەدەسەلاتیتکی جەماوەریی سەرپەخۆی دانەناوە و ئاگادارکردنەو و ڕاگرتنی ڕۆژنامە و ھەلۆشاندنەوێ مۆلەتەکە ی بەریتگای کارگێری یاساغ ئەکردوو. بۆ ئەگەر بێت و سەرئەجی یاسای چاپەمەنیی لوبنانی سالی ۱۹۶۲ ی ھەموارکراو بەدین، دەبێت دەسەلاتیتکی زۆر فراوانی بەوەزیری ڕاگەیاندن داوێ بۆ ئاگادارکردنەو و ڕاگرتنی ڕۆژنامە و ھەلۆشاندنەوێ مۆلەتەکە ی بەشپەڕەکی راستەوخۆ و بەبێ پەناوە بەر دادگا. لە ھەندێ حالتیشدا، یاسادانەر ئەرکی سەپاندنی ئەم سزایانە ی بەدەسەلاتی دادوەری سپاردوو.

سەبارەت بەحالتی یەکەم، بەپیتی حوکمی ماددە (۲۹) و (۴۲) ی یاسای چاپەمەنیی لوبنانی ۱۹۶۲/۹/۱۴ وەزیری ڕاگەیاندن بۆی ھەیە لە چەند حالتیتکی دیاریکراو دا ئاگاداری ڕۆژنامە بکاتەو بەئاکامی سەرپەچییە یاساییەکانی بۆ ئەوێ باری خۆی راست بکاتەو بەر لە ڕاگرتنی بۆ ماوەیەکی کاتی یان ھەمیشەیی یان ھەلۆشاندنەوێ مۆلەتەکە ی. لە ماددە (۲۹) دا ھاتوو: «دەبێ وەزیری ڕاگەیاندن مۆلەتی دەرکردنی ڕۆژنامە وەرگیرێتەو دوا ئاگادارکردنەوێ بەدوو ھەفتە لە یەکیەک لەم حالتانە ی خوارووە:

یەکەم: ئەگەر لە ماوەی شەش مانگی تەواو دا، لە ڕۆژی بەخشینی مۆلەتەو یان لە ڕۆژی بەجی ھێشتنی لە ھەموو یان بەشتیکی بۆ غەیری خۆی یان لە ڕۆژی گەڕانەوێ مافی دەرکردنی بەپیتی حوکمی دادگا یان برباری کارگێری، دەرئەچوو.

دووەم: ئەگەر لە دوا دەرچوونییەو بەبەردەوامی ڕاوەستا بەدرێژی سیمانی لە دوا یەک، بەلام وەزیری ڕاگەیاندن بۆی ھەیە ئەم ماوەیە درێژ بکاتەو دوا ڕاوتزکردنی سەندیکای ڕۆژنامەنووسان بەبەربارتکی پاساوار.

سێھەم: ئەگەر ھاتوو سنووری مۆلەتەکە ی خۆی بەزاند بەپێچەوانە ی ئەو پێناسەییە کە لە ماددە (۵) و (۶) و (۷) لەم یاسایە دا دیارکراو.

چوارەم: ئەگەر ھاتوو بەدیارکەرۆت کە خاوەنەکە ی تەو مەرجانە ی تێدا نەماوە کە بەپیتی ماددە (۳۰) و (۳۳) و (۳۴) ی ئەم یاسایە بەسەریدا سەپاوە.

ئەو خاوەن چاپکراوێ بەپیتی حوکمی ئەم ماددە یە مۆلەتەکە ی لێ وەرگیراوەتەو، بەر لە تەواکردنی سالتیکی تەواو دوا وەرگرتنەوێ مۆلەتەکە ی، مۆلەتی نوێی نادریتن.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، ماددە (۵) ی یاسای ناوبراو تایبەتە بەپێناسە ی چاپکراوی

دهوری و تیایدا هاتوو: «چاپکراوی دهوری هه مسوو چاپکراویک یان بلاو کراو دهیک دهگرتتوه که به شتیوه کی بهردووم له ژیر ناوونیشانیکی دیاریکراو و چهند زنجیره یه کی یهک له دوا یهک ده ریجیت و ناماده بیت بۆ دابه شکردنی به سه ره جه ماوهردا».

وه له ماده (٦) دا پیناسه ی ههفته نامه ی کردوو که نهو چاپکراو ده یه که له ههفته یه کدا له به کجار زیاتر ده ناچیت.

به لام له ماده (٧) دا چاپکراوی رۆژنامه گهری پۆلین کردوو بۆ دوو جزو، رۆژنامه گهری سیاسی و ناسیاسی. ته مهو رۆژنامه گهری ناسیاسی به ههفته نامه داناوه بۆ گۆرینی رۆژنامه گهری ناسیاسی بۆ سیاسی، مه رجی ره چاوکردنی حوکمه کانی مه رسمو یاسایی ژماره (٧٤) ی ١٣/٤/١٩٥٣ ی داناوه. لیره دا بۆمان ده رده که وئ، هه رکاتییک رۆژنامه گهری سیفه تیک لهو سیفه تانه ی که له ماده (٧، ٦، ٥) ی یاسای ناوبراو ده ستیشان کراوه، یان مه رجیک لهو مه رجانه ی که له ماده (٣٠) (٢٣٧)، (٣٣) (٢٣٨)، (٣٤) (٢٣٩) دا دیارکراوه له ده ستدا، روه یه پرووی راگرتن یان هه لوه شانزده ی مؤلته

٢٣٧- بۆ دهقی نه م ماده یه، بره انه برگی (٣-٦-٢-٣) له م تیزه دا.

٢٣٨- نه مهش ده که یه تی: «یقید منح الرخص بالشروط التالية:

١- الصحفي حر في اصدار المطبوعة الصحفية بوسائله، ولا يقيد الا في ما يتعلق بالوكالة الاخبارية والوكالة النقلية والنشرة الاختصاصية وفقا للشروط المعينة في المادة التي تلي من هذا القانون.

٢- يشترط في الشركات الصحفية الا يقل رأسمالها عن مبلغ خمسمائة الف ليرة لبنانية.

ج- علي صاحب المطبوعة ان يقدم ضمانا نقدية او مصرفية تضمن ما قد يترتب عليه من تعريضات مختلفة. تقدر وزارة الاعلام قيمة هذه الضمانة بعد استشارة نقابة الصحافة».

٢٣٩- نه مهش ده که یه تی: «یشترط فی صاحب الوكالة الاخبارية المحلية ان تتوافر فيه الشروط المفروضة علي صاحب الصحيفة وان يكون حاضرا توكيلا لدى الكاتب العدل من عشر صحف يومية سياسية تصدر بصورة فعلية ودائمة بتكليفه جمع الاخبار لصحفها لقاء اجور معينة. تعين في النظام الداخلي لنقابة الصحافة الشروط الواجب توفرها في صاحب الوكالة النقلية وصاحب النشرة الاختصاصية.

علي الوكالات الاخبارية المحلية القائمة حاليا ان تتقيد بجميع الشروط الواردة في هذا القانون والمتعلقة بهذه الوكالات في غضون ثلاثة اشهر من نشر هذا القانون والا عطلت فوراً بقرار من وزير الاعلام.

تخضع الوكالات الاخبارية الاجنبية الصادرة في لبنان لنظام خاص يحدده بمراسيم لاحقة».

نهمه‌ش نه‌وه دگه‌یه‌نی، که نه‌و ناگادارکردنه‌وه‌یه‌ی که له ماده‌ده (٢٩) دا ده‌قنوس کراوه، کارێکی خۆیاراسته و مده‌بست له‌مه‌دا راکێشانی سه‌رنجی نووسه‌ره تاکو باری خۆی و پۆژنامه‌که‌ی به‌گوێره‌ی حوکمه‌کانی یاسای چاپه‌مه‌نی چاک بکات بۆ نه‌وه‌ی پرویه‌پرووی سزایه‌کی توندتر نه‌بێتـــه‌وه، شه‌ویش راگرتنی پۆژنامه‌که‌یه، یان هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی مۆله‌ته‌که‌یه‌تی.

۱- نه‌گه‌ر هاتوو خاوه‌نی رۆژنامه‌که له ماوه‌ی یەک مانگ له پرودانی هه‌ر گۆڤرانکارییه‌ک له ناوه‌روکی مۆڵه‌ت‌که‌ی ئاگاداری و هه‌زاره‌تی راگه‌یه‌اندنی نه‌کړه‌وه، به‌رهمه‌ی ئاگادار ده‌کړیته‌وه و مۆڵه‌تی دوو هه‌فته‌ی پێ ده‌دری بۆ چا‌ک‌ر‌د‌ن‌ی با‌ری خۆی، نه‌گه‌ر جێبه‌جێ نه‌ک‌ر‌د، تا بێش‌که‌ش‌ک‌ر‌د‌ن‌ی ئه‌و زانیاریانه به‌ب‌ری‌اری و‌ه‌ز‌یر رۆژنامه‌که را‌ده‌گ‌یر‌ی (٢٤٠).

۳- هەر پۆژنامەیک ناوی پۆژنامەیکێ تر هەلبگریت بەر لە پراوەستانی ئەو پۆژنامەیک
بۆ ماوەی دوو ساڵ یان دەرەچوونی سەرەپای ئەو مۆڵەتەیک کە پیتی دراوە، بەبەری
وەزیر رادەگیریت (٢٤٢)

24. - 2554 (11)

٢٤٦ - ماورد (٤٣).

٢٤٢ - ملل (٤٧)

$$(\mathbb{Z}/N\mathbb{Z})^{\times} \cong \mathbb{Z}/\phi(N)\mathbb{Z}$$

لە میانى ئايشکردنى حالەتەکانى ئاگادارکردنەو و راگرتنى پۇژنامه و ھەلەشانەنەو و مۆلەتەكەى بەرپىگای کارگىرپەو و بۆمان دەردەكەو، ياسادانەرى لوبنانى سەرەپای ئەو و كە لە دەستورى سالى ١٩٢٦ دا جەختى لەسەر ئەو کردو و كە «لوبنان كۆمارىكى ديموکراسىي پەرلەمانىيە، لەسەر بنەماي رێژگرتنى ئازادىيە گشتىيەكان دامەزراو و لە سەرپانەو ئازادىي بېرورپا و پەر...» (٢٤٤) كەچى ھەر لە ھەرەتەو دەستى بەسەر ئازادىي پۇژنامەگەيدا گرتو و بەتەواو تى خستوىەتيە ژيەر كۆنترۆل و دەسلەتى ھكۆمەتەو. گومانى تیدا نىيە كە بەخشىنى دەسلەتى ئاگادارکردنەو و راگرتنى پۇژنامە و ھەلەشانەنەو و مۆلەتەكەى پەيدارە، خوێ لە خویدا ماناي رێگادانە پەيدارە كە بەئارەزووى خوێ ئازادى پۇژنامەگەرى پېشپېل بکات. چ لە ناکامى بلاوکردنەو و ئەو بابەتانەى كە بەدلى ئەو نېن، يان بلاونەکردنەو يان لەترسى ئەو ئەو ك رازى نەبیت و پۇژنامەكە رابگرت يان مۆلەتەكەى ھەلەو شىتەتەو، بەمەش ئیدارە ئەو نامانجە دىنیتە دى كە سانسۆر بۆ دەھىتە دى ھەرەكو پاش تۆزىكى تر باسى دەگەين.

تەنانت لەو حالەتەنەو كە دەسلەتى بەدادگا داو و ئاگادارکردنەو و راگرتنى پۇژنامە و ھەلەشانەنەو و مۆلەتەكەى، دەسلەتىكى خەسلەتەنى فراوانى بەدادو و نەبەخشیو لەم پروو و، بەلكو لەنیتو دەقەكانى ياسادا بەشپەيەكى بنېر ئەم ھوكمەى داو و ھېچ مەجالىكى بۆ دادو و نەھىشتەتەو بۆ بېرنەو و ھوكمىكى كەمتر لە ھوكمى راگرتن و ھەلەشانەنەو، ھەرەكو لە خوارو و لە ئايشکردنى حالەتەكانى ئاگادارکردنەو و راگرتنى پۇژنامە و ھەلەشانەنەو و مۆلەتەكەى بەپىارى دادگا بۆمان دەردەكەو:

١- ھەر پۇژنامەكە ھەوالىكى بەدرۆ بلاو بکاتەو بەچەشنىك بېتە ماىەى شتواندى ناسايشى گشتى، ئەو كەسەى بەرپرسە سزا دەدرت، بەلام ئەگەر ھاتو بەر لە تېپەرپوونى ماو و پېنج سال بەسەر كۆتايى سزاكەيدا ھەمان تاوانى دووبارە کردو و، ئەمجارەيان توندتر سزا دەدرت و پۇژنامەكەش بۆ ماو و سېمانگ رادەگېرت (٢٤٥).

٢- ھەر پۇژنامەكە پىارى دادگا سەبارەت بەبلاوکردنەو و راستکردنەو و ژانپارى يان بەدرۆخستەو و جېتەچى نەكات، سزاكەى توندتر دەبیت لەگەل راگرتنى پۇژنامەكە بۆ ماو و دوو مانگ (٢٤٦).

٢٤٤- برکەى (ج) لە پېشەكى دەستورى لوبنانى سالى ١٩٢٦.

٢٤٥- ماددە (٣) لە مەرسۆمى ياساى ژمارە ١٠٤ ی سالى ١٩٩٧.

٢٤٦- ماددە (٤) لە مەرسۆمى ياساى ژمارە ١٠٤ ی سالى ١٩٧٧.

۳- ھەر رۇژنامە يەككى ناسىياسى تۈزۈنەرە و ھەوال و پەلارنىكى وای بالاو كىردەو كە مۇركىنىكى سىياسى يېتە بېت، سزا دەدرىت، ئەگەر ھاتو، لە ماوئى سالتىك لە رۇژى كۇتايى ھاتنى سزادانىيەو ئەمەى دووبارە كىردەو، دادىگا مۇلەتى دەر كىردنى ھەلدەو شىنئەو (۲۴۷).

۴- ھەر كەسنىك لە رىنگاى رۇژنامەو ھەر شە لە يەككىك بىكات بەرپىسوا كىردنى يان ناشىرا كىردنى كارتىكى ئەو كەسەو ئەو كارەش بېتە ماىەى لەكەدار كىردن و ناوژاندنى ئەو كەسە يان كەس و كارى بەتۇندى سزا دەدرىت. جا ئەگەر ھاتو بەر لە تېپەپىوونى ماوئى پىنچ سال بەسەر كۇتايى ھاتنى سزا كەيدا، ھەمان تاوانى دووبارە كىردەو، سزا كەى تۇندتر دەبىت و رۇژنامە كەش بۇ ماوئى پانزە رۇژ رادەگىرىت. جا ئەگەر دىسان دووبارەى كىردەو ئەو چارە بۇ ماوئى سى مانىگ رادەگىرىت (۲۴۸).

۵- ھەر كەسنىك لە رىنگاى رۇژنامەو شەرف و كەرامەتى سەرۋىكى ولاتى لەكەدار كىرد يان بەرقەو ئاى ھىتا يان جوتىن يان بوختانى دەرھەق بالاو كىردەو، يانىش ئەمەى دەرھەق ھەر سەرۋىكى ولاتىكى بىيانى كىرد، سزا دەدرىت. جا ئەگەر بەر لە تېپەپىوونى ماوئى سى سال بەسەر كۇتايى ھاتنى سزا كەيدا ئەمەى دووبارە كىردەو، ئەو چارە سزا كەى تۇندتر دەكرىت و رۇژنامە كەش بۇ ماوئى دوو مانىگ رادەگىرىت (۲۴۹).

۶- ھەر رۇژنامە يەك بايەنىك بالاو بىكاتەو كە بېتە ماىەى رىق لىيىوونەو (كراھىە)ى يەككىك لە ئايىتە باوئىنىكراو كەان لە ولاتدا، يان بېتە ماىەى وروژاندنى نەوئەى تايىفەگەرى، رەگەز پەرسى، شىواندى ناسايشى كشتى، يان پووپەپووكىردەو، سنوورو سەرۋەرى و ئەكەشى لوبنان بۇ مەترسى، بەتۇندى سزا دەدرىت. جا ئەگەر ھاتو بەر لە تېپەپىوونى ھەوت سال بەسەر كۇتايى ھاتنى سزا كەى ئەمەى دووبارە كىردەو، سزا كەى تۇندتر دەبىت و رۇژنامە كەش بەلايەنى كەمەو بۇ ماوئى شەش مانىگ رادەگىرىت (۲۵۰).

۲۴۷- ماددە (۱۳) لە مەرسۇمى ياساى ژمارە ۱۰۴ ى سالى ۱۹۷۷.

۲۴۸- ماددە (۱۶) لە مەرسۇمى ياساى ژمارە ۱۰۴ ى سالى ۱۹۷۷.

۲۴۹- ماددە (۲۳) لە مەرسۇمى ياساى ژمارە ۱۰۴ ى سالى ۱۹۷۷.

۲۵۰- ماددە (۲۵) لە مەرسۇمى ياساى ژمارە ۱۰۴ ى سالى ۱۹۷۷.

۳-۴-۳) ناآگاهی و راکت و هلهله‌شاندنموده له یاسای شهرنسیدا

ياسادانهري فهره نسي به پيښي مه رسمي ياساي ۱۸۵۸/۲/۱۷ له ماده ۳۲ ي ياساي پوژنامه گهري ۱۸۸۱/۷/۲۹ ريځاي به حکومت داوه له همدې حاله تي دياريکړودا پوژنامه ناگدار بکاته وه له سه ريځيه کاني يان بو ماوه يکي کاتي يان هميشه يي راييگريت يان موله تي دهرکړدي هه ليوه شيتيتنه وه ، هم شيوه يي خواړه وه : يده کم : حکومت بوي هديه ناگداري پوژنامه بکاته وه نه گهر هاتو پابه تيکي به دلي نه و بلاونه کړده .

دووم: له دوو حالتونو حکومته بوی ههیه بو ماوه پدکی کاتی یان هه میشه یی پرژنامه رابگریت:

۱- ئەگەر ھاتتو بەرتۆبە بەرى بەرپرەسى رۆژنامەگە بەھۆى سەرپىچىيەتكەدە يان تاوانىگەدە
 ھۆكۈم درا، لەم ھالەتەدا ھۆكۈمەت بۆى ھەيدە لە ماۋدى دوو مانگ لە دەرچوۋنى
 ھۆكۈمەتكەدە، بەربارىك بۆ ماۋبەكى كاتىبى يان ھەمىشەيى رۆژنامەگە رابگىرت.

۲- ئەگەر ھاتتو دوو جاران ناگاداریی پۇژنامەگە كرايىتەۋە لەگەل دەستىشان كىردى ھۆيەكەنى ناگادار كىردەنەۋە، دەكرى لەم حالەتەدا بەقمەرمانىكى ۋەزارى پۇژنامەگە بىر ماۋەپەك كە لە دوو مانىگ رەت نەكات رابىگىرى.

سېتىپم: ھېكۆۈمەت بۇي ھەبە لەم دوو ھالەتەنەي خوارەدەدا مۇلتەتى دەرگەرنى رۇژنامە ھەلىوۈ شىتەتتەدە:

۱- نه‌گه‌ر هاتوو پیتشتر رۆژنامه‌که به‌بیریاریکی کارگیتی یان دادوهری راگیرایت.

۲- نه‌گه‌ر هاتوو ناسایشی گشتی وایخو‌زیت. له‌م حاله‌ته‌شدا ده‌بی هه‌لو‌ه‌شان‌ده‌وه‌ی مۆله‌تی ده‌رکردنی رۆژنامه‌که به‌مه‌پسومێکی تاییده‌تی بیته که سه‌ره‌ۆکی ولاته ده‌ریکرده‌یت و له‌ رۆژنامه‌ی ره‌سمیش ب‌لا‌وه‌ی بکرتیه‌وه‌.

بەم پێشە، حکومەت دەسهلاتی ناگادارکردنەوە و راگرتن و هەڵوەشاندنەوەی ئێدارەیی
هەبوو تا درچوونی مەرسومی یاسایی ١٨٦٨/٥/١١ و بەدرچوونی ئەو مەرسومە ئەم
دەسهلاتە درایە دادگا و چیتەر ئێدارە بۆی ئەبوو بەم کارە هەستی (٢٥١).

۲۵۱- پروانه: د. عبدالله اسماعیل: حرية الصحافة، سرخاوهی یتشور، ل. ۱۳۰-۱۳۱. ه. و. ه.:

Royer Collard De la Liberte De lapresse, paris; Librairie De Medicis, 1949 pp 93-

96

شایه‌نی ناماژه‌بوکردنه، یاسادانه‌ری فهره‌نسی به‌پیتی مه‌پسومی یاسایی ژماره ۹۱۶ ی ۲۰۰۹/۹/۲۰ (۲۵۲) جارتیکی تر نه‌م مادده‌یهی هموار کردوه و نه‌مجاره‌یان نه له نزیك و نه له دووره‌هه باسی له ده‌سه‌لانی دادگا بۆ راگرتن و هه‌لوه‌شانده‌وهی رۆژنامه نه‌کردوه، به‌لکو ته‌نیا به‌سه‌پاندنی غه‌رامه و به‌ندکردنیش یان ته‌نیا یه‌کتیک له‌و دوو سزایه وازیپێناوه و کاریکردوه.

ته‌نانه‌ت له‌نیو ده‌قی مادده‌کانی تریشدا، هیچ حوکمیتکی وامان به‌رچاو ناکه‌وتی که نیشان‌ه‌ی به‌خشینی نه‌م ده‌سه‌لاته‌ بیت به‌دادگا، نه‌مه‌ش خۆی له‌ خۆیدا، نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی که یاسادانه‌ری فهره‌نسی نایه‌وتی ناکامی نه‌و سزایه‌ی که به‌سه‌ر سه‌رپیتچیکه‌ر یان که‌سی به‌رپرس له‌ رۆژنامه ده‌سه‌پیت، خۆی رۆژنامه‌که به‌گرتیه‌وه. نه‌مه‌ش گه‌ره‌نتیه‌کی باشه‌ بۆ ده‌سته‌به‌رکردن و به‌رده‌وامی رۆژنامه‌که.

۳-۴-۴-۱- ٤-٤-٣ ئاگاداری و راگرتن و هه‌لوه‌شانده‌وه له یاسای چاپه‌مه‌نیی عێراقیدا

به‌پیتی مادده (۲۲) برگه (۱) له یاسای چاپه‌مه‌نیی عێراقی ژماره ۲۰۶ ی سالی ۱۹۶۸ ی هه‌موارکراو، وه‌زیری رۆشنییری و راگه‌یاندن بۆی هه‌یه ئاگاداری (انذار)ی سه‌رنووسه‌ر بکاته‌وه نه‌گه‌ر هاتوو سه‌رپیتچی حوکمه‌کانی یاسای چاپه‌مه‌نی کرد، ده‌بین

۲۵۲- نه‌م مه‌رسومه له ۲۰۰۹/۹/۲۲ له رۆژنامه‌ی روه‌سمی فهره‌نسیدا بڵاو بۆته‌وه و له ۲۰۰۹/۱/۱ به‌رکار بوه، نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی فهره‌نسی:

“Article 32

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La diffamation commise envers les particuliers par l'un des moyens énoncés en l'article 23 sera punie d'une amende de 12000 euros.

La diffamation commise par les mêmes moyens envers une personne ou un groupe de personnes à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée sera punie d'un an d'emprisonnement et de 45000 euros d'amende ou de l'une de ces deux peines seulement.

En cas de condamnation pour l'un des faits prévus par l'alinéa précédent, le tribunal pourra en outre ordonner :

!1- L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article" 131-35 du code pénal.

ئاگادارىيەكەش دۋاي گەيشتىنى لە يەكەمەين ژمارەى رۆژنامەكە بىلاويىكەتەۋە، ئەمەش دەقەكەيەتى: «ۋەزىر بۆي ھەيە ئاگادارى سەرنووسەر بىكەتەۋە ئەگەر ھاتوۋ لە چاپكراۋى دەۋرىدا بابەتتىكى بىلاۋىكەردەۋە پىچەۋانەى حۈكەمەكانى ئەم ياسايە بىت و، دەپ سەرنووسەر دەقى ئاگادارىيەكە لە يەكەمەين ژمارە كە لە دۋاي ئاگادارىيەۋەى دەردەچى بىلاويىكەتەۋە».

ئەمەش ئەۋە دەگەيەن، كە ياسادانەرى عىراقى ئەم كارەى بەكارىكى خۆلىن دۋورخستەۋە دانادەۋ لىرەدا مەبەستى سەرنج راگىشانى سەرنووسەر بۆ مەترسى ئەۋ سەرىپچىيە ياسايىيە كە لەۋانەيە رۆژنامەكە رۈۋبەرۋى راگرتن يان ھەلۋەشانەۋە بىكەتەۋە ئەگەر دۋوبارەى بىكەتەۋە بەنايەتى ئەگەر ھاتوۋ چاپكراۋە دەۋرىيەكە ناسىياسى بۈۋ. ھەرىۋە لە ماددە (۳) بىرگە (۱) دا جەختى لەسەر ئەمە كىردۋەتەرە كە ئەمەش دەقەكەيەتى: «ھەلۋەشانەۋەى مۆلەتى چاپكراۋى دەۋرىي ناسىياسى ئەگەر ھاتوۋ سەربارى ئاگادار كىردەۋەى لە سنوۋرى مۆلەتەكى خۆى دەرجۈۋ».

ئەۋەى جىتى سەرنجە لەم دەقەدا، ئەۋەيە، ياسادانەرى عىراقى دەرفەتى تەۋاۋى ئەۋادە بەسەرنووسەر بۆ ھەلسەنگاندنى قەۋارەى مەترسىي سەرىپچىيەكەى تاكو خۆى لىن لا بىدات، بەلكو بەتەنھا يەكجار ئاگادار كىردەۋە كارى كىردۈۋە و ۋازىپىناۋە دۋاي ئەۋە يەكسەر حۈكەمى داۋە بەھەلۋەشانەۋەى مۆلەتى چاپكراۋە دەۋرىيە ناسىياسىيەكە، ئەمەش سىزايەكى گەۋرەتەرە لە سەرىپچىيەكە، بۆيە باشتىر ۋابوۋ جارىكى تىرىش ئاگادارى سەرنووسەر بىكراپايەۋە، بەرلەۋەى بىربارى راگرتنى يان ھەلۋەشانەۋەى چاپكراۋەكە دەرىجىت، ھەرەكو ياسادانەرى فەردەنسى لە ياساى رۆژنامەگەرىدا ئەمەى پىيادە كىردۈۋە (۲۰۳).

بەلام سەبارەت بەراگرتنى رۆژنامە و چاپكراۋى دەۋرى ياسادانەرى عىراقى لە ماددە (۲۳) دا دەسلەتنى بەۋەزىرى رۆژنەبىرى و راگەيانەن داۋە، ئەگەر ھاتوۋ رۆژنامە يان چاپكراۋى دەۋرى بابەتتىكى پىچەۋانەى حۈكەمى ماددە (۱۶) و ۱۷ بىلاۋىكەردەۋە رايبگىرىت بۆ ماۋەيەك كە لە سى رۆژ رەت تەكەت. ئەمەش دەقەكەيەتى: «ۋەزىر بۆي ھەيە چاپكراۋى دەۋرى رايبگىرىت بۆ ماۋەيەك لە (۳۰) رۆژ رەت تەكەت، ئەگەر ھاتوۋ بابەتتىكى

۲۰۳- بىروانە دەقى ماددە (۳۲) ى ياساى رۆژنامەگەرىي فەردەنسى سالى ۱۸۸۱ كە لە خالى پىشرو ئامازەمان پىنى كىردۈۋە.

- تیا بلاوکرایهوه سه‌ریتیچی حوکمه‌کانی ماده‌ده ۱۶ و ۱۷ ی نعم یاسایه‌ی کردبوو.
- له گه‌رانه‌وه‌مان بۆ حوکمی ماده‌ده (۱۶) ی یاسای چاپه‌مه‌نیی ناوبراو، بۆمان ده‌رده‌که‌وئ که یاسادانه‌ری عیراقی بلاوکردنه‌وه‌ی هه‌ندێک بابنه‌ی یاساغ کردووه و خۆ له قه‌رده‌انیشیان ده‌بیته‌ مایه‌ی راگرتنی رۆژنامه و چاپکراوه ده‌ورییه‌که.
- نهمه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «نابیته‌ ئه‌مانه‌ی خواره‌وه له چاپکراوی ده‌وریدا بلاویکرتنه‌وه:
- ۱- ئه‌وه‌ی خۆی له قه‌ره‌ی سه‌ره‌ک کۆمار یان ئه‌ندامانی نه‌نجوومه‌نی سه‌رکردایه‌تی شۆرش یان سه‌رۆک وه‌زیران یان ئه‌وانه‌ی به‌کاری ئه‌وان هه‌لده‌ستن ده‌دا.
 - ۲- ئه‌وه‌ی زیان به‌په‌یوه‌ندی نێوان عیراق و ولاته‌ عه‌ره‌بی و دۆسته‌کانی ده‌گه‌یه‌نیته‌.
 - ۳- ئه‌وه‌ی ناوی شۆرش و چه‌مکه‌کانی و کۆماری و دامه‌زراوه‌کانی ده‌زێنن و ده‌بیته‌ پیاوه‌لدانی بی‌ری نیمچه‌ریالیزی یان جیاخوازی و کۆنه‌په‌رسی و هه‌ر ئه‌مچه‌یتی و زایونی‌زی و په‌گه‌زه‌رسی و هه‌ر چه‌یه‌ک به‌یته‌ هۆی تێکدانی ناسایشی ناوخۆ و ده‌روه.
 - ۴- هه‌ر چه‌یه‌ک هانی تاوان یان گه‌ڕایه‌ل نه‌بوونی یاسا یان سووکایه‌تی کردن به‌هه‌یه‌تی ده‌وله‌ت بدات.
 - ۵- هه‌ر چه‌یه‌ک قین یان دووبه‌ره‌کی یان بلاوکردنه‌وه‌ی دووبه‌ره‌کی له نێوان ئه‌ندامانی گه‌ل یان نه‌ته‌وه‌کان یان تیره‌ نایینییه‌ جو‌راوجۆره‌کان بدات یان به‌یته‌ هۆی درزتی‌کردنی به‌کیتی ناوخۆ.
 - ۶- ئه‌وه‌ی تانه‌ بیته‌ بۆ ئه‌و نایینه‌ی له‌لایه‌ن کۆماری عیراقه‌وه‌ دانیان پیا نراوه‌.
 - ۷- ئه‌وه‌ی پێشیلکردن بیته‌ بۆ پیرۆزی په‌فتار و به‌ها په‌هسته‌ گشتیه‌کان.
 - ۸- ئه‌وه‌ی کاریگه‌ری له‌سه‌ر به‌ریاری داده‌ران هه‌بیته‌ له‌و داوایانه‌ی که ته‌ماشایان ده‌که‌ن.
 - ۹- رای جیاوازی ئه‌ندامانی دادگایه‌ک که له ده‌سته‌ پێکهاتیته‌.
 - ۱۰- ئه‌وه‌ی کار له داواکاری گشتی یان پارێزه‌ران یان شایه‌ته‌کان یان رای گشتی بکات له داوایه‌ک که به‌ر بۆته‌وه‌ بۆ په‌رده‌م دادگا.
 - ۱۱- توخن که‌وتنی که‌سانی تر که خۆی له خۆیدا به‌ناو‌زاندن یان جێبه‌دان بۆ که‌سایه‌تییان دا‌هێن.
 - ۱۲- نه‌و هه‌والانه‌ی ده‌یته‌ هۆی روخانی پاره‌ی نیشتمانی یان قه‌واله‌کانی قه‌رزێ حکومی یان لاوا‌کردنی متمان‌ه‌ پێیان له‌ ناوه‌ و له‌ ده‌روه‌دا.

له کاتیکدا، له ماده (۱۷) دا بلاوکردنه و دی هندیکی بابه تی تری یاساغ کردووه مه گهر
به رزانه ندی لایه نی تاییه قه ند بیت که نه مهش ده قه که یه تی: «نابیت له چاپکراوه کاند
به بن مؤله تی شوتی ره سمی تاییه قه ند نه مانه ی خواره وه بلاو بکرته وه:

۱- هیچ به یان نامه یان و ته یه ک به ناوی سه ره ک کۆمار یان نه ندا مانه ی نه نجوومه نی
سه رکردایه تی شورش یان سه رۆک وه زیران یان هر که سیکی دی که به کاری نه وان
هه لده ست.

۲- کۆنوسی کۆبونوه نه ییته یه کانی دادگا یان نه نجوومه نی سه رکردایه تی شورش یان
نه نجوومه نی وه زیران یان نووسراوه ره سمییه نه ییته یه کان.

۳- تاوتوکار ییه کانی نه نجوومه نی وه زیران یان بریاره کانی هه روه ها بریاره ره سمییه کانی
تر.

۴- نهو ریکه و تننامه یان په یان نامه ی حکومه تی عیراق ده یانه ستی، هه روه ها یاساو
ریسا و رینماییه کان بهر له بلاو بونوه یان له رۆژنامه ی ره سمیدا.

۵- ریکه ی لیکۆلینه وه له تاوانه کان.

۶- فرمانه کانی جموجۆلی هیزه چه کداره کان و پولیس یان هر هیزکی تری نیشتمانی
یان هر شتی که په یوه نیدار بیت به یتکهاته کانی یان ریکه خسته کانی یان
چه که کانی یان خه لک نامه کردن بۆ.

۷- بریاره په یوه نیدار هکان به ترخانن یان هاوردن یان تار یه ی گومرگی یان ئالوتی
دراو.

له هه ردو ماده ی (۱۶ و ۱۷) دا بۆمان ده رده که وئ که یاسا دانه ی عیراقی
ده سه لاتیک زۆر فراوانی داوه به وه زیری رۆشنیری و راگه یاندن بۆ راگرتنی چاپکراوی
دهوری، به چه شتی که رۆژنامه نه توانی رۆلی خۆی وه کو پیوست به بن بۆ گه یاندنی
زانبار ییه کان به چه ماوه و دروستکردنی رای گشتی له سه رکیشه و بابه ته گشتیه کان.

سه به رت به هه لوه شانده وه ی مؤله تننامه ی ده رکردنی چاپکراوی دهوری، یاسای
چاپه نیی عیراقی جیاوازی کردووه له نیوان نهو چاپکراوه خوله کیبانه ی که له لایه ن
هاوولاتی عیراقیه وه له ناوه وه ی عیراقدا ده رده چن و له نیوان نهوانه ی له لایه ن
بیانیانه وه له ناوه وه ی عیراق یاخود له ده ره وه ی عیراقدا ده رده چن.

بۆ جۆری یه که م، له ماده (۲۷) دا ده ستیشانی نهو حاله تانه ی کردووه که ئیایدا

مۆلەتنامەنى دەرکردنى رۇژنامە ھەلدەۋەشىنىتەۋە ئەمەش دەقەكەيەتى: «۱- مۆلەتنامەنى چاپكراۋى خولەكى لەم حالەتەنى خوارەۋەدا ھەلدەۋەشىتەۋە:

۱- ئەگەر خاۋەنەكەنى داۋاي ھەلۋەشانەۋەى بىكات.

۲- ئەگەر خاۋەنەكەنى كەسايەتتەكى مەعنەۋى بو، ئەم كەسايەتتەكى لەدەستدا.

۳- ئەگەر ھاتوۋ چاپكراۋى دەۋرىي ناسياسى، سەربارى ئاگادار كىردنەۋەشى سىنورى مۆلەتەكەنى خۇي بەزاند.

۴- ئەگەر ھاتوۋ لە چاپكراۋى دەۋرىدا بابەتتەك بىلاۋكرايەۋە بىتتە مايەنى مەترسى لەسەر شۆرش و ناسايشى ناۋخۇيان دەۋرەۋەى دەۋلەت.

۵- ئەگەر خاۋەنەنى چاپكراۋە دەۋرىيەكە پاش مۆلەت پېتدەنى، لە دەرکردنى چاپكراۋەكەنى بەبىن پاساۋى رەۋا كە ۋەزارەت دىيارىدەكات دواكەۋت بۆ ماۋەى:

۱- سى رۇژ بۆ چاپكراۋى رۇژانە يان ئەۋەى زىاتر لە جارىتەك لە ھەفتەيەكدا دەردەچىت.

ب - شەست رۇژ بۆ چاپكراۋى ھەفتانە.

ج - ئەۋەد رۇژ بۆ چاپكراۋى نىر مانگى.

د - سەد و بىست رۇژ بۆ چاپكراۋى مانگانە.

ھ - شەش مانگ بۆ چاپكراۋى ۋەرزى.

و - دوو سال بۆ چاپكراۋى سالانە.

۶- ئەگەر ھاتوۋ چاپكراۋى دەۋرى، ھۆكەرىكى گىرتەبەر بۆ خەلەتەندەن و دەست بەسەر اگرتنى ناشىۋا:

۱- ھەلۋەشانەۋەى مۆلەتنى چاپكراۋى دەۋرىي سىياسىي رۇژانە، يان ئەۋەى زىاتر لە جارىتەك لە ھەفتەيەكدا دەردەچىت، بەپېشنىيازى ۋەزىر و بېرىتەك لە ئەنجومەنى ۋەزىرانەۋە كە ئەنجومەنى سەركردايەتتى شۆرش پەسندى بىكات ھەلدەۋەشىتەۋە، بەلام ھەلۋەشانەۋەى چاپكراۋە دەۋرىيەكانى تر تەنھا بەپىياري ۋەزىر دەپىت.

ب - خاۋەنەنى چاپكراۋى دەۋرى مافى تانە لىدەنى ھەيە لە بېرىاري ۋەزىر لەلەى ئەنجومەنى ۋەزىرانەۋە لە ماۋەى پانزە رۇژ لە رۇژى ئاگادار كىردنەۋەى بەپىيارەكە و بېرىاري ئەنجومەن يەكلا كەردەۋە دەپىت».

بەلام بۆ جۆرى دوۋەم، لە ماددە (۱۰) دا رېتگەى بەۋەزىرى رۆشنىپىرى و راگەيانەن داۋە

دوای پرس و راویژکردن به وزیر دهرهوه سۆله تنامه ی چاپکراوه دهریه که ی نهو بیانییه ههلبودشیتتهوه که سه ریچی حوکه کانی ماده (۹) ی یاسای چاپمه نی دهکات. نه مهش دهقه که به تی: «نه گهر هاتوو که سیتیکی بیانی سه ریچی حوکه کانی ماده (۹) ی کرد و وزیر بۆی ههیه دوای پرس و راویژکردن به وزیر دهرهوه سۆله تی چاپکراوه دهریه که ی ههلبودشیتتهوه».

له گهرانه وه ماندا بۆ دهقی ماده (۹) ی یاسای ناویراو، بۆمان دهره که وێ که له دوو حالته دا ئیداره بۆی ههیه سۆله تی چاپکراوی دهری له بیانییه که ههلبودشیتتهوه، بهم شتیه ی خوارهوه: «هیچ ناعیراقیه که بۆی نییه چاپکراویکی دهری چاپ بکات یا بیهیتیت که ناماده کراییت بۆ دایه شکردن له ناو عیراقدا نه گهر هاتوو؛

۱- دهست تیه و ردانیکی تیدابوو بۆ کاروباری ناوخوای عیراق.

ب- توخنی سیاسه تی دهره وه ی عیراق بکه ویت، یا نه له گه لی ناکوک بیت».

له کو تاییدا، دهوانین بلیین، زۆری نه م کووت و به ندانه، که یاسای عیراقی له به رده م نازادیی رۆژنامه گهریدا دایناون، ههروه ها نهو دهسه لاته ره هایه که به ئیداره ی حکومه تی داوه، سه ره رای نه بوونی گهره نته دادوه یی له به رده م خاوه ن رۆژنامه و بلاوه و سه رکردنی دهسه لاتی ته ماشا کردنی تانوت له به یاری ئیداره به نه نجوومه نی و وزیران و نه نجوومه نی سه رکردایه تی شۆرش که هه ردووکیان دهسه لاتی راپه راندن، به جۆری که ته نها رۆژنامه و بلاوه ی حکومه ت و رۆژنه نیته بۆی نییه دهریچیت.

که واته، به خشیته دهسه لاتی ناگادار کردنه وه و راگرتن و ههلبودشانده وه ی رۆژنامه بهو به رفراوانیه ی سه ره وه به ئیداره، دهره تی بۆ ئیداره ره خساندوه که به ناره زووی خۆی، به ناوی لادان له حوکه کانی نه م یاسایه به گشتی و بیانووی پیا هه لدانی بیی جیاخوازی و هه ریمچه تی که له به رگی (۳) له ماده ی (۱۶) دا هاتوه، نازادیی رۆژنامه گهری ئۆپوزسیۆن له ناو به ریت، که دژ به گه لی کورد و نه ته وه کانی تری شه یره عه ره به و سه به ستی راسته قینه ی نه م رۆژنه شو قینییه.

۳-۲-۵- ناگاداری و راگرتن و ههلبودشانده وه له یاسای چاپمه نیی هه ریم کوردستانی عیراقدا

به پیتی حوکه کانی یاسای چاپمه نیی هه ریم کوردستانی عیراق ژماره ۱۰ ی سالی ۱۹۹۳ ئیداره نه ک دهسه لاتی ناگادار کردنه وه و راگرتن و ههلبودشانده وه ی رۆژنامه و چاپکراوی دهری نییه، به لکو دادگاش نه م دهسه لاته ی نییه.

یاسادانه‌ری کوردستانی له ماده‌ده (٦) برگه (١) دا جه‌ختی له‌سەر ئه‌وه کردووه که چاپکراوی ده‌وری له‌کاتی ده‌رجوونی یه‌که‌م ژماره‌یه‌وه ده‌بێته‌ خاوه‌نی بوونی یاسایی خۆی و ئه‌و بوونه‌ی به‌رده‌وام ده‌بێ مه‌گه‌ر خاوه‌نه‌که‌ی خۆی ئه‌و بوونه‌ی نه‌هێلێ، ئه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «چاپکراوی ده‌وری له‌کاتی ده‌رجوونی یه‌که‌م ژماره‌یه‌وه ده‌بێته‌ خاوه‌نی بوونی یاسایی خۆی و نه‌گه‌ر خاوه‌نه‌که‌ی ویستی ئه‌و بوونه‌ی نه‌هێلێ ده‌بێ به‌نوسین وه‌زاره‌تی لێ ناگادار بکا و ئه‌وسا له‌ پۆژی تو‌سارکردنی ناگادارکردنه‌وه له‌لای وه‌زاره‌ت بوونه‌ یاساییه‌که‌ی نامێنێ».

له‌سه‌ره‌دا بۆمان ده‌رده‌که‌وتی که ئیداره‌ بۆی نیسه‌ مۆله‌تنامه‌ی ده‌رکردنی پۆژنامه‌که‌ هه‌لبه‌وه‌شێته‌وه، مه‌گه‌ر به‌ره‌زانه‌ندی خاوه‌نی ئیستیا‌ز و سه‌رنوسه‌ره‌که‌ی نه‌هێت.

هه‌روه‌ها له‌ ماده‌ده (١٢) برگه (١) دا زۆر به‌راشکاوه‌یه‌یه‌وه حوکمی داوه‌ که حوکمی دادگا به‌گونا‌هه‌بارکردنی خاوه‌نی ئیستیا‌ز و سه‌رنوسه‌ر خودی چاپکراوه‌ ده‌وریه‌که‌ ناگرتیه‌وه و بوونی به‌رده‌وام ده‌بێ، ئه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «حوکمی داوه‌ری به‌گونا‌هه‌بارکردنی خاوه‌نی ئیستیا‌ز و سه‌روکی نو‌وسین به‌پیتی حوکمه‌کانی ئه‌م یاسایه‌ له‌ چاپکراوی خوله‌کیدای خودی چاپکراوه‌که‌ ناگرتیه‌وه و بوونی به‌رده‌وام ده‌بێ مه‌گه‌ر خاوه‌نی ئیستیا‌ز خۆی ئاره‌زووی ده‌رکردنی نه‌مابێ که ئه‌وسا حوکمی ماده‌ده‌ی شه‌شه‌می ئه‌م یاسایه‌ی به‌سه‌ردا جێبه‌جێ ده‌کری».

که‌واته‌ به‌پیتی یاسای چاپه‌مه‌نیی هه‌رتیمی کوردستانی عێراق، نه‌ئیداره‌ و نه‌ دادگا بۆیان نیسه‌ که ناگاداری پۆژنامه‌ بکه‌نه‌وه‌ یان رایبگرن وه‌یان مۆله‌تی ده‌رکردنه‌که‌ی هه‌لبه‌وه‌شێته‌وه، مه‌گه‌ر خاوه‌نه‌که‌ی خۆی و ئاره‌زوو بکا. له‌م حااله‌ته‌شدا ده‌بێ خاوه‌نه‌که‌ی به‌نوسین وه‌زاره‌تی پۆشنه‌یری له‌مه‌ ناگادار بکا‌نه‌وه‌ نه‌ک به‌قه‌سه‌.

شایه‌نی ئاماژه‌بو‌کردنه‌، وڵاته‌ عه‌ره‌یه‌یه‌کان زیاتر له‌ هه‌موو شوتنێ پیا‌ده‌ی سیستمی راگرتن و هه‌له‌وه‌شانه‌وه‌ی پۆژنامه‌ ده‌که‌ن. له‌ کۆتایی سالی ٢٠٠١ دا وه‌زاره‌تی ناو‌خۆی مه‌غریب به‌هه‌ریه‌کی ئیداره‌ی هه‌رسێ هه‌فته‌نامه‌ی (الوجورنال) و (دومان) و (الصحيفة الجديدة) راگرت به‌پیتی ماده‌ده (٧٧) ی یاسای پۆژنامه‌گه‌ریی مه‌غریبی سالی ١٩٥٨ که‌ رێگا به‌وه‌زیری ناو‌خۆ ده‌دات پۆژنامه‌ راگرتیت ئه‌گه‌ر ده‌ستی له‌ بارودۆخی سیاسیی وڵات وه‌ردا (٢٥٤).

٢٥٤- بۆ زانیاری زیاتر به‌روانه‌:

<http://www.ahramorg.eg/faj/Act22.htm29/9/2001>

ههروهه، به‌پاریکی دادگای ئیداری میسری ههردوو رۆژنامه‌ی (النبا) و (آخر النبا) له‌سه‌ر داوای نه‌نجسومنه‌ی بالای رۆژنامه‌گه‌ری دوا به‌دوای بلاوکردنه‌وی وینه‌یه‌کی ئاپروبه‌ری قه‌شه‌یه‌کی قه‌تی که به‌وه مایه‌ی رق و قینی قه‌تییه‌کان به‌شێوه‌یه‌کی هه‌میشه‌یی داخرا (٢٥٥).

له‌ ناکامی ئهم زنجیره‌ ده‌ست درێژبانه‌ی که له‌لایه‌ن ئیداره‌وه‌ کراوه‌ته‌ سه‌ر رۆژنامه‌ و نازادیی رۆژنامه‌گه‌رییه‌وه‌، بۆیه‌ یه‌کێتییه‌ی رۆژنامه‌نووسانی عه‌ره‌ب له‌ کۆنگره‌ی نۆیه‌میدا که له‌ عه‌ممانی پایته‌ختی ئوردن له‌ ٢٥-٢٧ ی تشرینی یه‌که‌مه‌ی ٢٠٠٠ سازای دا ده‌عه‌وتنامه‌یه‌کی ئاراسته‌ی حکومه‌ته‌ عه‌ره‌بییه‌کان کرد تیایدا داوای لێ کردن رێگا به‌دن به‌ده‌رکردنه‌وی ئهو رۆژنامه‌نه‌ی که به‌فه‌رمانی ئیداری رایان گرتوون یاخود هه‌لیان وه‌شاندووه‌ (٢٥٦).

٣-٤-٦ بوخته:

دوای دی‌راسه‌کردنی سیستمی ناگادارکردنه‌وه‌ و راگرتن و هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ له‌ یاسای چاپه‌مه‌نیی هه‌رمی کوردستان و به‌راورددا، ده‌یه‌نین سیستمی ناگادارکردنه‌وه‌ و راگرتن و هه‌له‌وه‌شاندنه‌وی رۆژنامه‌ یه‌کێکه‌ له‌ توندترین سیستمه‌کانی دژ به‌نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری و زیاتر له‌ سیستمی سانسۆری پێشینه‌ فشار ده‌خاته‌ سه‌ر نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری له‌ رێگای راگرتنی سه‌رجه‌م چالاکییه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری بۆ ماوه‌یه‌کی کاتیی یان هه‌میشه‌یی، که ئه‌مه‌ش خۆی له‌ خۆیدا ده‌یه‌شته‌ مایه‌ی ده‌ست له‌کارکێشانه‌وی رۆژنامه‌نووسان و کارمه‌ندانی ده‌زگا رۆژنامه‌وانییه‌کان له‌و ماوه‌یه‌دا، هه‌روه‌ها کاردانه‌وه‌یه‌کی خراپی ده‌یه‌ی به‌سه‌ر کتێبخانه‌ و بازاری چاپه‌مه‌نی و داهااتی نه‌ته‌وه‌یییه‌وه‌، چونکه‌ ئه‌مه‌رۆکه‌ رۆژنامه‌گه‌ری بۆته‌ پێشه‌سازی و له‌پاڵ پڕۆژه‌ پێشه‌سازییه‌کانی تری ولات، به‌شداری ده‌کات له‌ په‌ره‌پێدان (التنمية) له‌ گشت بواره‌ جیاجیاکاندا.

هه‌روه‌ها ئهم سیستمه‌ ناکۆکه‌ له‌گه‌ڵ سیستمی دیموکراسیدا، چونکه‌ رۆژنامه‌نووس ده‌یه‌ستێته‌وه‌ و ده‌رفه‌تی نادا رۆلی خۆی وه‌کو چاودێریک به‌سه‌ر کاروباره‌کانی حکومه‌ت بیه‌نی و بیرورای جیاواز سه‌باره‌ت به‌کێشه‌گه‌شتیه‌کانی کۆمه‌ڵ بخته‌ روو. بۆیه‌ ئێمه‌ ده‌سخۆشی له‌ یاسادانه‌ری کوردستان ده‌که‌ین که ده‌سه‌لاتی راگرتن و

255- <http://www.almashrek2/12/2001>

256- <http://www.arabia.com6/10/2001>.

ھەلەۋەشانەۋەي رۇۋنامەي بەئىدارە نەداۋە و جەختىشى لەسەر ئەۋە كىردۈۋە كە ھۆكىمى دادگا بەگوناھبار كىردى خاۋەنى ئىمتىياز و سەرنووسەر خۇدى رۇۋنامەكە ناگىرتتەۋە، ئەمەش نىشانەي پايدەخېتىدائە بەيەز كىردنەۋەي ئاستى رۇۋنامە و رۇۋنامەنوسان و پتەۋكىردى ئازادىي رۇۋنامەگەرى و دىموكراسىيەت لە ھەرىقى كوردستاندا (۲۵۷).

شايدەنى ئامازەبۇكىردنە، راپەرىنى گەلى كورد لە بەھارى سالى ۱۹۹۱ بەخالى ۋەرچەرخانى مېژۋىي دادەندىت بۇ پىشكەوتن و پەرسەندى رۇۋنامەگەرى كوردى. دوا بەدۋاي ھەلپىزاردى پەرلەمان و دامەزاردى ھۆكۈمەتى ھەرىقى كوردستان و دەر كىردى ياساى چاپمەنى ژمارە (۱۰) ي سالى ۱۹۹۳ و ياساى حەزىدەكانى ھەرىقى كوردستانى عىراق ژمارە (۱۷) ي سالى ۱۹۹۳ و ياساى كۆمەلە و رېتخراۋەكانى ھەرىقى كوردستانى عىراق و ياساى سەندىكاي رۇۋنامەنوسانى كوردستانى عىراق ژمارە (۴) ي سالى ۱۹۹۸ و ياساى سىندوقى خانەنشىنى رۇۋنامەنوسانى كوردستانى عىراق ژمارە (۱۳) ي سالى ۲۰۰۱ كۆمەلىك پارتى سىياسى و كۆمەلە و رېتخراۋى كۆمەلەيەتى و پىشەيى و مەۋقايەتى لە ھەرىقى كوردستاندا دامەزراۋن و، زۆرىەيان لەۋانە بەلانى كەمەۋە رۇۋنامەيەكى زىمانچال و گۇڭارلىك و پلاۋكراۋەيەكى ۋەرزى دەرەكات، ئەمەۋ وىراي دەر كىردى ھەندىك رۇۋنامە و گۇڭارى نىمچە سەرىخۇ بەھەۋل و تەقەلا و دارايى كەسان. زياتر لەمە، ئەمەۋكە لەسايدى ئەم ئازادى و دىموكراسىيەي لە كوردستان لە ئارادايە، ژمارەيەكى زۆرى رۇۋنامە و گۇڭارى ۋەرزى بەچاپىتى ھەنەرى و قەشەنگ و بابەتى ھەمەرىنگ لە سەرتاپاي كوردستان چاپ و پلاۋدە كىرتتەۋە، تەنەت ھەندىكىشيان دەر خىنە سەر نۆرى ئىننەرتىت و سىروشتىكى جىھانى ۋەردەگىن.

ئەمەۋ زياتر لە كەنالىكى تەلەفەزىۋىي ئاسمانى و دەيان كەنالى ناۋخۆيى و ئىستىگە، رۇۋنامە بەرنامەكانىيان بۇ ناۋدەۋە و دەرەۋەي ھەرىقى كوردستانى عىراق پەخش دەكەن و رۇۋنامەي بىستراۋ و بىتراۋ بەشپىكى زۆرى پانتايى ئەۋ بەرنامانە داگىر دەكەن. بۇ دوۋپات كىردنەۋەي ئەم راستىيە، رۇۋنامەنوسى ئەمەرىكى ماكى زانگىر دەلى: «ئىستا

۲۵۷- رېنگادان بەئىدارە بۇ راگىرتن و ھەلەۋەشانەۋەي رۇۋنامە بەقەرمىنى ئىدارى، ۋا دەكات كە رۇۋنامە نەتوانى بەرۋلى خۇي ھەستى ۋەكە دەسەلاتىكى جەماۋەرى و چاۋەتەر بەسەر ھۆكۈمەتەۋە نەۋەكو رۇۋبەروۋى ئەم سزا كورسە بېيتتەۋە. بۇ غوۋنە، لە ناۋەراستى سالى ۲۰۰۱ دا، ھۆكۈمەتى ئىبران بەقەرمىنىكى ئىدارى گۇڭارى (شىشمىيە اردبىل) چاكسازىخراۋى بۇ ماۋەي چوار مانگ راگىرت، بىروانە: <http://www.usinfo.state.gov/arabic/iran/807.fpir.htm27/9/2001>.

هەرتیمی کوردستان چاوەڕێی بارودۆخیکی گونجاو دەکات بۆ دامەزراندنی رۆژنامهی سەربەخۆ و ئازاد» (٢٥٨). هەر لەم بارەبەرە پروفیسۆری ئەمریکی کارۆل ئۆلیری که وانهبێژێ لە مەلێهەندی زانکۆی ئەمریکی بۆ ناشیبی جیهانی لە وتاریکییدا سەبارەت بەرهەوشی ئازادی و دیموکراسییەت لە هەرتیمی کوردستاندا دەلی: «ئەو ئەزموونە دیموکراتییەکی که لە کوردستاندا ریشەیی داکوتاوە هەر لە سەرەتای دامەزراندنی دامۆدەزگاکانەوە لە ناوچەی ئارام که سالی ١٩٩١ دامەزرا و هەنگاو بەرەو پێشەوێ دەنی، نابێ هێجی دیکە لەلایەن ئەمریکا و دراوستیکانەوە پشتگۆی بخرێ. ئەو ناوچەیه که بەرگری لە ئازادی دەکات خۆی بەچرای سەوژی ئازادی دەناسیتیت، پێویستە ولاتە یەگرتووەکان پارێزگاری لێ بکات و ئاگاداری بێت لەو کێشەکانی که هەبەتی» (٢٥٩).

٢-٥ گلدانەوێ و دەست بەسەرگرتنی (الحجز والمصادرة)

مەبەستمان لە چەمکی گلدانەوێ چاپەمەنی ئەو کارەیه که دادگا یان ئیدارە بەی فەرمانی دەسلاتی دادوێری بۆ گلدانەوێ ئەو چاپەمەنییانە که پێچەوانەی حوکمەکانی یاسا یاخود زیانەخشن بەپەرۆهەندی گشتی پێی هەلدەستی (٢٦٠).

گلدانەوێ ئیدارێش جیاوازه لەو گلدانەوێیه که دەسلاتی دادوێری بەپێی حوکمەکانی یاسا فەرمانی پێ دەکات، بۆیه بەوێ یەکم دەگوترێ گلدانەوێ ئیدارێ و بەوێ دووهمیش دەگوترێ گلدانەوێ دادوێری.

گومانی تیا نییه دواي دەرچوونی رۆژنامه که ئینجا ئیدارە هەلدەستی بەگلدانەوێ ئەگەر هاتوو پێچەوانەی حوکمەکانی یاسا یاخود بەرۆهەندی گشتی بوو و، دواي گلدانەوێ رۆژنامه که ئەوسا مشوێ دەست بەسەرگرتنی ژمارەکانی دەخوا، ئەگەر هاتوو بۆ بلاوکردنەوێ و خڕێندنەوێ (دەستاوێدەستکردن) دەستی ئەدا. لەو حالەتەشدا خاوەنی رۆژنامه که مافی مولکدارتییه که ی لەدەست دەدات.

٢٥٨- ماکی زانگر: لە کلاشینکۆفەوێ بۆ کیبۆرد، رۆژنامه گەری لە عێراق، لە چیاوێ دادەبەزی، بەلام بەرەو کوێ دەچیت؟، وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوێ حوسێن عەلی وەلی، گۆقاری (رۆژنامه قانی) ژمارە

(٦-٧) سالی دووهم (پایز، زیستان) سالی ٢٠٠١-٢٠٠٢، ل. ٢٠.

٢٥٩- کارۆل ئۆلیری: دیموکراسییەت لە هەرتیمی کوردستاندا ریشە دادەکوێت، رۆژنامه ی براپەتی ژمارە (٤-٣٥) پێنجشەمە ٢٠٠١/١/٤، ل. ٢.

٢٦٠- د. عبدالله البستانی: حریة الصحافة، سەرچاوەی پێشوو، ل. ١٣٨.

له خوارهوه له پینج خالدا یاسی نهم بابه ته له یاسای میسری و لوپنانی و فهرتسی و عیراقی و کوردستانی عیراق دهکەین:

۱-۵-۳ گلدانهوه و دهست بههراگرتن له یاسای میسریدا

۱- یاسای چاپه مهنی ژماره ۲۰ ی سالی ۱۹۳۶

یه کهم: گلدانهوه

یاسادانهری میسری له یاسای چاپه مهنی ژماره ۲۰ ی سالی ۱۹۳۶ دا کاری بهسیستی گلدانهوهی ئیداری کردوه و مادهده (۳۰ و ۳۱) ی بۆ نهم مه بهسته تهرخان کردوه. به پیتی حوکمه کانی ههردوو مادهدهی ناویراو، ئیداره بۆی ههیه ههر چاپکراویک یان ژماره کانی رۆژنامهیهک گل بداتهوه نهگهر هاتوو سه ریپچی حوکمه کانی مادهده (۴، ۷، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۷، ۱۹، ۲۱، ۲۲) ی یاسای چاپه مهنی ناویراو بکات. له مادهده (۳۰) دا هاتوو «له حالتهی سه ریپچی کردنی حوکمه کانی مادهده (۹، ۱۰، ۲۱، ۲۲) چاپکراوه کان یان ژماره کانی رۆژنامه به سیفه تیکی ئیداری گل ده درینه وه».

ههروه ها له مادهده (۳۱) دا هاتوو: «له حالتهی سه ریپچی کردنی حوکمه کانی مادهده (۴، ۷، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۷، ۱۹) ده کری ئیداری چاپکراوه کان یان ژماره کانی رۆژنامه به سیفه تیکی ئیداری گل به درینه وه».

له م دوو دهقه دا بۆمان ده رده کهوئ، که یاسادانهری میسری جیاوازی کردوه له نیوان دوو حالته دا، حالته کانی گلدانهوهی ناچاری (وجوبی) و حالته کانی گلدانهوهی شیاوهیی (جوازی). بۆیه له مادهده (۳۰) دا نمو حالته تانهی ده ستینشان کردوه که ده بی ئیداره چاپکراوه کان یان ژماره کانی رۆژنامه ی تیا گل بداتهوه نهگهر هاتوو سه ریپچی حوکمه کانی مادهده (۹، ۱۰، ۲۱، ۲۲) ی یاسای چاپه مهنی کرد.

نهمه ش نه وه ده گه یه نن، له م حالته دا ئیداره بۆی نییه چاپکراوه کان یا خود ژماره کانی رۆژنامه کان گل نه داته وه نهگهر هاتوو سه ریپچی نمو حوکمه تانه ی کردبی یان دژی به رژه وه ندی گشتی بوو بیت.

له مادهده (۳۱) ی شدا نمو حالته تانه ی دیار کردوه که ده کری چاپکراوه کان یان ژماره کانی رۆژنامه گل به درینه وه نهگهر هاتوو سه ریپچی حوکمه کانی مادهده (۴، ۷، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۷، ۱۹) ی یاسای چاپه مهنی کرد.

لهم حاله ته شدا، ياسادانه ر خوی مدهستیه تی که نیداره دهسلاتی خه ملاندنی هدیته
بۆ گلدانه وه یاخود گل نه دانه وهی نهو چاپکراوانه یان ژماره کانی نهو رۆژنامه که
سهریتچی نهو حوکمانه دهکن یان دژی بهرژوهندی گشتی بوونه. رهنگه هوی نه مهش
نهو بی که سهریتچی کردنی نهو دهقانه نابسته هوی گه یاندنی زیانیکه گه وره به نهمازی
گشتی به پیتچه وانهی حاله تی پیشوو.

له گه پانه وه ماندا بۆ دهقی ماده (۹، ۱۰، ۲۱، ۲۲) که له ماده (۳۰) دا ناماژهی
بین کراوه، بۆمان دهرده که وی که ماده (۱۰) تاییه ته به یاسا گکردنی ده ستاوده ست کردنی
نهو چاپه مه نی و رۆژنامه نی که پرو به پروی نایین دهنه وه به چه شنییک ناسایشی ولات
ده خه نه مه ترسییه وه یان غه ریزه کانی مرۆژ ده ورۆژین.

به لām ماده کانی (۹، ۲۱، ۲۲) تاییه تن به ده ستاوده ست کردنی رۆژنامه و چاپکراوی
بیانی و یتگادان به نیداره بۆ گلدانه وه یان به مه به ستی پاراستنی سیستمی گشتی.

ههروه ها نه گه ر ناو یتک له دهقه کانی ماده (۴، ۷، ۱۱، ۱۳، ۱۴، ۱۷، ۱۹)
به دینه وه، بۆمان دهرده که وی که ماده (۴) تاییه ته به دیار کردنی ناو و ناوه نیسانی
چاپخانه و بلاوکه ره وه و رۆژی چاپ کردنی چاپکراوه که، ماده (۷) تاییه ته به مۆلته
وه رگرتنی فرۆشتن و دابه شکردنی چاپکراوه کان له یتگا گشتیه کاند و ماده (۱۱)
تاییه ته به ناساندنی ناوی سهرنوسهر، ماده (۱۳ و ۱۷) تاییه ته به ناگا کاری و
مه رجه کانی دهر کردنی رۆژنامه، ماده (۱۹) تاییه ته به ده ست نه شان کردنی هه ندیک
زانیا ری پتویست له به که مین لاپه ره ی رۆژنامه که.

دوه وه: ده ست به سه راگرتن

به پتی حوکمه کانی هه ردوه ماده (۳۰ و ۳۱) ی یاسای چاپه مه نی، دادگا بۆی هه به
به ریار بدات به ده ست به سه راگرتنی هه ر چاپکراویک یان ژماره کانی رۆژنامه به ک نه گه ر
هاتوو سهریتچی حوکمه کانی ماده (۴، ۷، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۷، ۱۹،
۲۱، ۲۲) ی کرد که پیتشر ناماژمان پشپان کردوه.

له ماده (۳۰) دا هاتوو: «حوکمی سزادانه که ده ست به سه راگرتنی چاپکراوه کان یان
ژماره کانی رۆژنامه که ده گرتیه وه».

ههروه ها له ماده (۳۱) دا هاتوو: «ده کری حوکمی سزادانه که ده ست به سه راگرتنی نهو
چاپکراوانه یان ژماره کانی نهو رۆژنامه به گرتیه وه».

لیتره‌دا بۆمان دهرده‌که‌وئ، نه‌و سزایه‌ی که دادوهر به‌پیتی حوکمی ماده‌ده (۳۰) دهری ده‌کات، به‌شیتو‌یه‌کی ئۆتۆماتیک‌ی ده‌ست به‌سه‌راگرتنی چاپکراوه‌که بیان ژماره‌کانی رۆژنامه‌که ده‌گرتیه‌وه، چونکه حوکمه‌که لیتره‌دا به‌شیتو‌یه‌کی وجوبی هاتووه. به‌لام له ماده‌ده (۳۱) دا دادوهری سه‌ره‌شک کردووه و ده‌سه‌لاتی خه‌ملاندنی ده‌ست به‌سه‌راگرتن و نه‌گرتنی ده‌گه‌رتیه‌وه بۆ نه‌و دادوهری که سزایه‌که دهرده‌کات.

۲- یاسای ده‌سه‌لاتی رۆژنامه‌گه‌ری ژماره ۱۴۸ ی سالی ۱۹۸۰ له گه‌رانه‌وه‌ماندا بۆ ده‌قه‌کانی یاسای ده‌سه‌لاتی رۆژنامه‌گه‌ری ژماره ۱۴۸ ی سالی ۱۹۸۰ بۆمان دهرده‌که‌وئ که یاسادانه‌ری میسری دوور و له نزیکه‌وه باسی گلدانه‌وه و ده‌ست به‌سه‌راگرتنی رۆژنامه‌ی نه‌کردووه. نه‌مه‌ش نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی که یاسادانه‌ری میسری له‌سه‌ر هه‌مان حوکمی ماده‌ده (۳۰ و ۳۱) ی یاسای چاپه‌مه‌نیی ژماره ۲۰ ی سالی ۱۹۳۶ ماوه‌ته‌وه.

۳- یاسای ریکه‌ستنی رۆژنامه‌گه‌ری ژماره ۹۶ ی سالی ۱۹۹۶ یاسادانه‌ری میسری له یاسای ریکه‌ستنی رۆژنامه‌گه‌ری ژماره ۹۶ ی سالی ۱۹۹۶ دا هه‌نگاوێک به‌ره‌و پیتشه‌وه چوو، به‌وه‌ی که له ماده‌ده (۵) دا به‌راشکاوه‌یه‌یه‌وه ده‌ست به‌سه‌راگرتنی رۆژنامه‌ی به‌ریگای ئیداری یاساغ کردووه. به‌لام سه‌بارت به‌گلدانه‌وه‌ی رۆژنامه، هه‌مان شتوازی یاسای ده‌سه‌لاتی رۆژنامه‌گه‌ری ژماره ۱۴۸ ی سالی ۱۹۸۰ ی گرتۆته‌به‌ر و له ناستیدا بێده‌نگ بووه، هه‌روه‌کو چۆن له‌م یاسایه‌ی دوایشه‌دا له ناست گلدانه‌وه و ده‌ست به‌سه‌راگرتنی دادوهری بێده‌نگ بووه. نه‌مه‌ش مانای نه‌وه‌یه بۆ گلدانه‌وه‌ی رۆژنامه به‌هه‌ردوو شیتو‌ه‌کانییه و (گلدانه‌وه‌ی ئیداری و دادوهری) هه‌روه‌ها ده‌ست به‌سه‌راگرتنی دادوهری، ده‌یه‌ی بگه‌رتینه‌وه بۆ حوکمه‌کانی ماده‌ده (۳۰ و ۳۱) ی یاسای چاپه‌مه‌نیی ناوبراو که پیتشر ئاماژه‌مان پێیان کرد.

به‌مانایه‌کی تر، ده‌توانین ب‌ڵێین، یاسادانه‌ری میسری حاله‌تی ده‌ست به‌سه‌راگرتنی ئیداری لێ ده‌رچیت، له‌سه‌ر هه‌مان حوکمه‌کانی پیتشو ماوه‌ته‌وه سه‌بارت به‌گلدانه‌وه و ده‌ست به‌سه‌راگرتنی رۆژنامه. نه‌گینا له ماده‌ده (۵) دا ته‌نها ده‌ست به‌سه‌راگرتنی ئیداری یاساغ نه‌ده‌کرد.

۳-۵-۲ گلدانهوه و دهست بهسه راگرتن له یاسای لوپنانیدا

له دهقهکانی یاسای چاپه مهنیی لوپنانیی ۱۹۶۲/۹/۱۴ دهرده کهوین که یاسادانهوی لوپنانی کاری بهسیستمی گلدانهوه نهکردوه، کهچی له هه ندریک حالتی دیاریکراودا کاری بهسیستمی دهست بهسه راگرتن کردوه. بۆ ئهم مه بهسته ڕێگای بهئیداره داوه بهپیری وهزیری راگهیاندن له چوار حالتدا دهست بهسه ژمارهکانی رۆژنامه دا بگرت، ههروهها له دوو حالتیشدا ڕێگای بهداواکاری گشتیی تتهههچوونهوه (النائب العام الاستثنائي) داوه که دهست بهسه ژمارهکانی رۆژنامه دا بگرت و بینیریت بۆ دادگای تایههقهند (۲۶۱).

له خوارهوه له دوو خالدا باسی ئهو حالتانه دهکهین. خالی یهکهم تهرخان دهکهین بۆ دیارکردنی حالتهکانی دهست بهسه راگرتنی رۆژنامه لهلایه نیدارهوه، و خالی دووهمیش تهرخان دهکهین بۆ حالتهکانی دهست بهسه راگرتنی رۆژنامه لهلایه ن داواکاری گشتیی تتهههچوونهوه:

یهکهم: حالتهکانی دهست بهسه راگرتنی رۆژنامه لهلایه ن نیدارهوه
لهم حالتانهی خوارهوه دا نیداره بۆ هیه بهپیری وهزیری راگهیاندن دهست بهسه ژمارهکانی رۆژنامه دا بگرت:

- ۱- ئهو رۆژنامهیهی بهر له وهرگرتنی مۆلهتی دهکردن دهردهچن (۲۶۲).
- ۲- ئهو رۆژنامهیهی خاوه نهکهی مردوه و میراتگرهکانی ناگاداری وهزارهتی راگهیاندن یان لیتی نهکردوتهوه و بهردهوام بوونه له دهکردنیدا بۆ رهچاوکردنی حوکمهکانی یاسای چاپه مهنی بهگشتی و فەسلێ یهکهمی بابی ستههم بهتایهتی (۲۶۳).
- ۳- ئهو رۆژنامه بیانییهیهی که بۆ ناو لوپنان دههتندرین و رهنگه ئاسایشی ولات بهخه نه مهترسییهوه یان ههستی نهتهوا یهتیی خه لک بشلهژێن یان لهگه ل ئادابی گشتی نهگونجین یان نهعهوی تایفه گهری بهروژێن (۲۶۴).

۲۶۱- بهپیتی حوکمی ماده (۳۱) ی یاسای چاپه مهنیی لوپنانی دواي ههوارکردنی بهیاسای ژماره ۳۳. ی سالی ۱۹۹۴ کیشهکانی تایهت بهچاپه مهنی بۆ دادگای چاپه مهنیهکان بهرز دهکرتتهوه.

۲۶۲- ماده (۴۳) ی یاسای چاپه مهنیی لوپنانی.

۲۶۳- ماده (۴۹) ی یاسای چاپه مهنیی لوپنانی.

۲۶۴- ماده (۵۰) ی یاسای چاپه مهنیی لوپنانی.

۴- ئەو رۆژنامەبەي كە سەردەري راگيراني يان ھەلەشاندەوي مۆلەتەكەي بەفەرمانى ئىدارى يان ھوكمى دادگا، لەوتىر ناوتىكى تردا يان بەھەر شىئەبەكەي تر لە شىئەكان دەردەچى و خوتنەر لە خوتنەندەويدا وا ھەست بكا كە ھەمان رۆژنامەي پيشرو دەخوتتەو (۲۶۵).

دووەم: ھالەتەكانى دەست بەسەراگرتنى رۆژنامە لەلایەن بريكارى گشتىي تىھەلچوونەو
۱- ئەو رۆژنامەبەي ناو و ناوبانگى سەرۆكى ولات دەزىنىي يان بابەتەك بلاو بكا تەو
بىستە ماىەي بوختان و جوتى و رقكارىي دەرھەق بەسەرۆكى ولات يان دەرھەق
بەسەرۆكى ولاتىكى بياني (۲۶۶).

۲- ئەگەر ھاتو بابەتەكەي بلاو كەردەو بوو ماىەي قىئزەو نەكردنى يەكەك لە ناىستە
باوەرپىكراو كەكانى ولات يان نەغەري تايغەگەري يان رەگەزەرمستى بوو زىنىي يان
ناسايشى گشتى بشىوتنى يان سەلامەتى و سەروەري و يەكپارچەيى و سنوور و
پەيوەندىيە دەرەكەيەكانى لوپنان بخاتە مەترىبيەو (۲۶۷).

۳-۵-۳ گلدانەو و دەست بەسەراگرتن لە ياساي فەرەنسيدا

فەرەنسا لەسەردەمي ناپليوني يەكەمەو لەسالى ۱۸۰۰ بۆ يەكەمىن جار كارى
بەسىستىي گلدانەو و دەست بەسەراگرتنى ئىدارى كرد، ئەركا تە وەزىري ناوختە دەسلەتى
گلدانەو و دەست بەسەراگرتنى رۆژنامەي ھەبوو ئەگەر ھاتو بابەتەكەي بلاو بكَردا يەتەو
بەدلى ھوكمران نەبايە. ئەم سىستە ناوہ ناوہ ون دەبوو و جارەكەيتر سەري ھەلدەدا يەو
بەپىتى رەوتى راميارىي فەرەنسا (۲۶۸).

بەم شىئەيە جارەكەي تر گلدانەوي ئىدارى بەروخانى ئىمپراتورىيەتى يەكەم نەما، بەلام

۲۶۵- ماددە (۲۷) ي ياساي چاپەمەنىي لوپنانى دواي ھەمراگەردنى بەياساي ژمارە ۲۳۰ ي سالى
۱۹۹۴.

۲۶۶- ماددە (۲۳) ي ياساي چاپەمەنىي لوپنانى دواي ھەمراگەردنى بەياساي ژمارە ۲۳۰ ي سالى
۱۹۹۴.

۲۶۷- ماددە (۲۵) ي ياساي چاپەمەنىي لوپنانى دواي ھەمراگەردنى بەياساي ژمارە ۲۳۰ ي سالى
۱۹۹۴.

268- Royer COLLARD. De la liberte de lapresse. Paris: Librairie de Medicis,
1949 pp 11-13.

دواتر له سهردهمی ناپلیونی سینیهم جارتیکی تر به شتویه کی ناردهوا (غیر مشروع) بن پست به ستن به هیچ ده قیچی یاسایی گه رایده، تنهها یهک حالت نه بن که مهرسومی یاسایی ۱۸۵۲/۲/۱۷ له ماده (۱۰) دا ریگای به نیداره دابوو که نهو رۆژنامه نه گلیدانهوه که سهریتیچی حوکه کانی تاییهت به یاجی پوول (ضربة الطابع) ده کن. که چی سهره رای نهوه ش حکومعت له زور حالتی تر دا فره رسانی به گلدانهوهی رۆژنامه ده کرد به پیتی لیکدانهوهی خوئی بۆ مادهی ناوبراو (۲۶۹).

نهو وه زعه بهم شتویه مایهوه تا به دهه چرونی یاسای رۆژنامه گهری ۱۸۸۱/۷/۲۹ که گلدانهوه و دهست به سهراگری نیداری به یه کجاری هه لوه شایه وه. ته نانهت یاسای ناوبراو تنهها به هه لوه شانهوهی گلدانهوه و دهست به سهراگری نیداری وازی نه هیتا، به لکوو دهسه لیتی دادگاشی لهم باره یه وه دیار کرد.

له گه ل نهوه شدا، له ماوهی جهنگی جیهانی یه که مدا، فره نسا به شتویه کی فراوان کاری بهم سیستمه کرد، بۆ نمونه، به فره رسانیکی نیداری هه ردوو رۆژنامه ی «L'Homme enchaîne» گلدانهوه (۲۷۰).

هه روه ها جیتی ناماژده، دادگای کیشه کاری (التنازع) ی فره نسی له حوکمیکی به ناویانگیدا له ۱۹۳۵/۴/۸ له کیشه ی «Sibour M. Bonnefoy» دا، دانی به مافی نیداره دانا بۆ گلدانهوهی هه ر رۆژنامه یهک له هه ندی شونی دیار یکرادا نه گهر هاتوو نه م گلدانهوه یه پتویست بوو بۆ پاراستنی ناسایشی گشتی (۲۷۱).

شایه نی ناماژه بۆ کردنه، یاسازانی فره نسی فالین بای له حوکمی ناوبراو کردوو و ده لئ: «گلدانهوهی چاپه مه نییه کان له فره نسا دا به ریگای نیداری، ناکری به رهوا دابنری مه گهر نهو چوار مه رجانمی تیای که ده بن له جیه جیکردنی راسته وخو (التنفیذ المباشر) دا هه بن که نیداره موماره سهی ده کات» (۲۷۲).

۲۶۹- د. عبدالله اسماعیل البستانی: حرية الصحافة، سهرچاوهی پیتوو، ل ۱۳۹- ۱۴۰. 270- Claude Albert COLLIARD, libertes publiques, cinqueime edition, Paris, Dalloz, 1975, P 459

۲۷۱- د. عبدالله اسماعیل البستانی: حرية الصحافة، سهرچاوهی پیتوو، ل ۱۴۱، هه روه ها: Pierres Souty. Recueil De Jurisprudence en matire constitutionnelle, De libertes publiques, Paris; Montchrestien, 1950, P101

۲۷۲- د. عبدالله اسماعیل البستانی: حرية الصحافة، سهرچاوهی پیتوو، ل ۱۴۱.

نهو مهرجانهش نهمانه‌ی خواره‌ودن:

- ۱- ده‌بین نیداره له گلدانه‌وه‌ی رۆژنامه‌دا پشت به‌ده‌قیتیکی یاسایی پروون و ناشکرا بیهستی که نه‌م ده‌سه‌لاته‌ی به‌ئیداره دابیت بۆ پاراستنی سیستم له‌هم‌وو کاتیکیدا.
- ۲- نه‌گهر هاتوو رۆژنامه و تارتیکی بلاوکرده‌وه و تیایدا داوای له خه‌لک کرد بۆ به‌ره‌لستی‌کردنی یاسا و ده‌سه‌لاتی گشتی.
- ۳- نه‌گهر هاتوو یاسا سزای بۆ نه‌و کرده‌وه‌یه دیارنه‌کردبوو که جێبه‌جێ‌کردنی راسته‌وخۆ ده‌خوازی، یاخود سزایه‌که‌ی دیارکردبوو به‌لام کاریگهر نه‌بوو.
- ۴- نه‌گهر هاتوو فرۆشتنی رۆژنامه مه‌ترسییه‌کی گه‌وره بیت بۆ نێزایمی گشتی و ناسایشی گشتی. (۲۷۳)

نه‌مه‌ش مانای نه‌وه‌یه، هه‌ستانی ئیداره به‌گلدانه‌وه‌ی رۆژنامه بێ کۆبوونه‌وه‌ی نه‌م چوار مهرجانه‌ی سه‌روه که پێویستی بۆ جێبه‌جێ‌کردنی راسته‌وخۆ، گلدانه‌وه‌که‌ی ناره‌وا ده‌بیت، به‌واتایه‌کی تر، له فهره‌نسا دا ئیستا ته‌نها له‌و حاله‌تانه‌دا ئیداره بۆی هه‌یه به‌رێگایه‌کی ئیداری رۆژنامه گلدانه‌وه نه‌گهر هاتوو نه‌و مهرجانه‌ی تیا‌بوو که ده‌بین بۆ جێبه‌جێ‌کردنی راسته‌وخۆ هه‌بن. هه‌رچه‌نده، یاسادانه‌ری فهره‌نسی، له دوایین هه‌واره‌یدا له ۱۹ی ئه‌یلول (۲۰۰۰) (دا به‌مه‌رسومی یاسایی ژماره ۹۱۶ی سالی ۲۰۰۰ که له ۱۹ی ئه‌یلول ۲۰۰۰ دا ده‌رچوو (۲۷۴)، ماده (۱۴)ی هه‌واره‌ی کردوو و تیایدا رێگای داوه به‌ئیداره به‌فهرمانی وه‌زیری ناوخۆ ده‌ست‌او‌ده‌ست‌یکردن (تداول) و دا‌به‌ش‌کردن و فرۆشتنی نه‌و چاپ‌کراوه خوله‌کی و ناخوله‌کیانه‌ی که به‌زمانیکی بیانی ده‌رده‌چن له‌ناو فهره‌نسا یاساغ بکات، هه‌روه‌ها نه‌م قه‌ده‌غه‌کردنه ده‌توانی فهرمانی بێ بکریت دژ به‌رۆژنامه و نووسراوه‌کان که له هه‌رێمه بیانییه‌کان به‌زمانی فهره‌نسی نووسراون و له ده‌روه‌ی یان له ناوه‌وه‌ی فهره‌نسا چاپ‌کراون به‌مه‌به‌ستی فرۆشتن و بلاوکرده‌وه و دووباره چاپ‌کردنه‌وه‌ی چاپ ده‌کریتن. نه‌و که‌سانه‌ی لێی به‌رپرسن سزا ده‌درێن به‌یه‌ک سال زیندانی و ۴۵۰۰ یۆرۆ غه‌رامه.

هه‌روه‌ها سه‌رله‌نوێ ده‌کرده‌وه‌ی رۆژنامه‌یه‌ک یان نووسراویکی قه‌ده‌غه‌کراو له‌ژێر ناویکی جیا‌وا‌زدا قه‌ده‌غه‌یه و غه‌رامه‌که‌ی ده‌کاته ۹۰۰۰ یۆرۆ ده‌گه‌رێته‌وه بۆ خه‌م‌لاندنی

۲۷۳- د. عبدالله اسماعیل البستاني: حربة الصحافة، سهرچاوه‌ی پێشوو، ل ۱۴۱-۱۴۲.

۲۷۴- نه‌م مه‌رسومه یاساییه له ۱ کانوونی دووه‌می ۲۰۰۲ کاری پێده‌کری هه‌روه‌کو له مه‌رسومه‌که‌دا هاتوو.

نیداره، بپارردان دهرپاره‌ی ژماره‌کانی کۆتیییه‌کانی رۆژنامه و نووسراوه قه‌ده‌غه‌کراوه‌کان و نه‌وانه‌ی ده‌ست ده‌که‌نه‌وه به‌یلاو‌کردنه‌وه‌یان له‌ژێر ناوونیشانیکێ جیاوازا (٢٧٥).

به‌لام سه‌یارت به‌گلدانه‌وه و ده‌سه‌سه‌راگرتنی دادوه‌ری (الحجز والمصادرة القضائية) یاسادانه‌ری فهره‌نسی له‌ ماده‌ (٦١) ی یاسای رۆژنامه‌گه‌ریدا دانی پیاواناوه و حاله‌ته‌کانیشی دیارکردوه و ده‌لی: «ته‌گه‌ر به‌پیتی ماده‌کانی ٢٤ (هه‌نگه ١ و ٣) ٢٥، ٣٦، ٣٧، حوکم درا، دادگا بۆ هه‌یه له‌گه‌ڵ حوکمه‌که‌دا فهرمانی ده‌سه‌سه‌راگرتنی له‌ چاپدراوه‌کان و نووسراوه هه‌لواسراوه‌کان، و له‌ هه‌موو حاله‌تیکدا بۆ هه‌یه فهرمان بدات به‌گلدانه‌وه یان له‌ناوێردن و نه‌هێشتنی هه‌موو ژماره‌کانی دانراو بۆ فرۆشتن یان پیشاندراوه‌کان یان ناپیشکراوه‌کان بۆ دیتنی جه‌ماوه‌ر، به‌هه‌رحال ده‌شن له‌ناودان و نه‌هێشتن ته‌نها به‌شیک له‌ ژماره گلدراوه‌کان بگه‌یتنه‌وه» (٢٧٦).

٢٧٥ - نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی فهره‌نسی:

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La circulation, la distribution ou la mise en vente en France des journaux ou écrits, périodiques ou non, rédigés en langue étrangère, peut être interdite par décision du ministre de l'intérieur.

Cette interdiction peut également être prononcée à l'encontre des journaux et écrits de provenance étrangère rédigés en langue française, imprimés à l'étranger ou en France.

Lorsqu'elles sont faites sciemment, la mise en vente, la distribution ou la reproduction des journaux et écrits interdits sont punies d'un an d'emprisonnement et de 4500 euros d'amende.

Il en est de même de la reprise de la publication d'un journal ou d'un écrit interdit, sous un titre différent. Toutefois, en ce cas, l'amende est portée à 9000 euros.

Il est procédé à la saisie administrative des exemplaires et des reproductions de journaux et écrits interdits et de ceux qui en reprennent la publication sous un titre différent.

٢٧٦ - نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی فهره‌نسی:

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

S'il y a condamnation, l'arrêt pourra, dans les cas prévus aux articles 24 (par 1er et 3), 25, 36 et 37, prononcer la confiscation des écrits ou imprimés, placards ou affiches saisis et, dans tous les cas, ordonner la saisie et la suppression ou la destruction de tous les exemplaires qui seraient mis en vente, distribués ou exposés aux regards du public. Toutefois, la suppression ou la destruction pourra ne s'appliquer qu'à certaines parties des exemplaires saisis.

له دوتوتی دهقه کانی یاسای چاپه مه نپی عیراقی ژماره (٢٠٦) ی سالی ١٩٦٨ ی هه موارکراودا بۆمان درده که وئ که یاسادانه ری عیراقی دانی به گلدانه و ی نیداری داناوه له کاتیکدا کاری به سیستمی ده سه به سواراگرتنی نیداری کردووه.

به پیتی ماده (٢٠) برگی (ب) به پیریاتیکی و زیری رۆشنییری و راگه یاندن دهست به سه ر گشت ژماره کانی له و رۆژنامه ییدا ده گیریت که به پیتیکی له و به پته یاساغ کراوانه ی ماده (١٩) بلاو کردووه. هه روه ها بۆی هه یه به یاننامه یه که له م باره یه وه له رۆژنامه ی ره سمی و ناو خۆبیه کاندایا بلاو بکاته وه. نه مه ش ده که به پتی: «نه گهر له و چاپکراوه یه کتیک له و به پته یاساغ کراوانه ی که له ماده (١٩) دا هاتوون له خۆ گرتبوو، دابه شکردنی له ناو عیراقدا قه دهغه ده کیریت و به پیریاتیکی و زیر دهست به سه ر هه مو له و ژمارانه ییدا ده گیریت که لئی هینراوه و سه رجه م ده زگا تایه قه نده کانیشی لئ ناگادار ده کیرته وه و بۆشی هه یه به یاننامه یه که له و باره یه وه له رۆژنامه ی ره سمی و ناو خۆبیه کاندایا بلاو بکاته وه».

له گه رانه وه مانه دا بۆ ده قی ماده (١٩) بۆمان درده که وئ که دابه شکردنی له و چاپه مه نیانه ی یاساغ کردووه که له دروه دا ده هینرینه عیراق نه گهر هاتوو به پیتیکی له م به پته تانه ی خواره وه ی له خۆ گرتبوو:

- ١- له و به پته ی که له گه ل سیاسه تی کۆماری عیراقدا ناگوئجی.
- ٢- پرۆیا گانده کاردن بۆ بیری نیمه پریالیزم به هه ردوو شتیه ی کۆن و نوویه وه و شتواندنی بزوتنه وه رزگاریخوازه کانی جیهان.
- ٣- پرۆیا گانده کاردن بۆ بزوتنه وه ره گه زیه رسته کانی وه ک زایۆنیزم و نه وانی تری له و چه شته.
- ٤- شتواندنی نا بروو (سمعه) ی هینزی چه کداری و جووله و بلاو کردنه وه ی نه پیتییه کانی.
- ٥- وروژاندنی قین و دووبه ره کی له نیتوان نه دانه مانی کۆمه لدا، یان نه ته وه کان و تیره ناپیتییه کاندایا.
- ٦- له و به پته ی که له گه ل ناداب و ره وشتی گشتیدا ناگوئجی.
- ٧- یلاردان له ولاته عه ره بی و دۆسته کان به نیازیکی خراپه وه.
- ٨- هه ر به پتیکی تر که به پیتی حوکه کانی له م یاسایه بلاو کردنه و یان قه دهغه کراپیت.

لەم دەقەدا بۆمان دەردەکەوت، ئەو حالتانە بەدەستەواژەیکە تەمومراوی داڕێژراوە، بۆیە زیاتر لە مانایەک ھەلەدەگرن، ئەمەش وایکردووە ئەو رۆژنامانەى کە لە دەردەوى عێراقدا چاپ دەکەرن و دەھێترێنە ناو، رۆوبەرۆی سانسۆریکی پێشبینى یەكجار قورس بینەو کە لەلایەن دەزگای سانسۆری چاپەمەنییەکان بەرلە داھەشکردنیان لەناو عێراقدا پیادە دەکەن.

بۆ ئەم مەبەستە یاسادانەری عێراقی لە ماددە (١٨) بڕگەى (١)دا مەرجی کردووە بەپێشکەشکردنى دوو دانە لەو رۆژنامانەى کە لە دەردەوى عێراقدا چاپ دەکەرن بۆ وەرگرتنى رەزامەندى بەر لە فرۆشتن یان داھەشکردنیان لەناو عێراقدا (٢٧٧).

ئەمەو ئەگەر بەبێ رەزامەندى لایەنى پەیوەندیدار، رۆژنامەکە لەناو عێراقدا فرۆشرا یان داھەشکرا، لەو حالتەدا بەبەرباریکی وەزیری رۆشنبیری و راگەیاندن دەست بەسەر ژمارەکانى ئەو رۆژنامەیدا دەگیرێت و ئەو کەسەى شتیش لە دەردەوى دینى (مستورد) بۆى نییە داواى قەرەبووکردنەوى زیانەکانى بکات (٢٧٨). بەلام دەتوانى لەجیاتی ئەو، بەنوسراویک داوا لە وەزیری رۆشنبیری و راگەیاندن بکات بۆ رەزامەندى کردن لەسەر گێڕانەوى چاپەمەنییەکە بۆ دەردەوى عێراق، ئەگەر ھاتوو ئەم کارە زیانبەخش نەبێو. لەم حالتەتەدا، وەزارەت بۆى ھەبە ھەندى ژمارەى چاپەمەنییەکە گلباداتە (٢٧٩).

ئەوى جێى سەرئەجە، یاسادانەری عێراقى ھە بەمەندە نەووستاوە، بەلکوو رینگاشى لەبەردەم خاوەن رۆژنامە یان ئەو کەسەى کە شت لە دەردەوى دینى گرتووە بۆ بەرگرتنەوى داوا دژی ئیدارە بۆ تانە لێدانى ئەو کار و سزا ئیدارییانەى دەرھەق بەرۆژنامەکە گراوە.

٢٧٧- ئەمەش دەقەکەیتى: «ئەوانەى چاپکراو لە دەردەوى عێراق دەھێن، دەبێ بەم کارانەى خوارە ھەست:

١- پێشکەشکردنى دوو دانە بۆ وەزارەت بەر لە فرۆشتنى یان داھەشکردنى لەناو عێراقدا بۆ ئەوى رینگای ئەمەیان بێ بەریت».

٢٧٨- پڕوانە ماددە (٢٠) بڕگەى (د) کە ئەمەش دەقەکەیتى: «ئەگەر بربار ذرا بەیاساگرەدى چاپکراو و دەسبەسەرگرتنى ئەو ژمارانەى کە لێى ھاوردراون، ھاوردەکەى بۆى نیە داواى قەرەبووکردنەوى زیانەکانى بکات».

٢٧٩- پڕوانە ماددە (٢٠) بڕگەى (ج) کە ئەمەش دەقەکەیتى «ئەگەر ھاتوو لە گەڕانەوى چاپکراوەکە بۆ دەردەوى عێراق زیانیکی نەبێو، وەزیر بۆى ھەبە لەسەر داوا و نوسراوى ھاوردە رینگا بەمە پەت و لەم حالتەتەدا دەکەرن ھەندىک ژمارەى گونجای چاپکراوەکە لە وەزارەت ھەلگیرێت».

۲-۵-۵ گلدانهوه و دەست بەسەر راگرتن له ياسای چاپەمەنیی هەرتیمی کوردستاندا

ياسای چاپەمەنیی هەرتیمی کوردستان ژمارە (۱۰) ی سالی ۱۹۹۳ له دوتوتی دەقەکانیدا هیچ نامارە بەکی بەسیستی دەسبەسەر راگرتن و گلدانهوهی ئەو رۆژنامەنە کە بەپیتی حوکمەکانی ياسای چاپەمەنی دەردەچن بەراشکاوایی نەکردووه.

بەلام له ماده (۱۲) بڕگە (۱) دا بڕپاری داوه کە حوکمی دادوەری بەگوناھبارکردنی خاوەنی نیشتیاز و سەرنووسەر له چاپکراوی دەوریدا خودی چاپکراوەکە ناگرتەوه و بوونی بەردەوام دەبێ.

بەپیتی ئەم دەقە، رۆژنامە ئەک تەنھا بەبڕپاری ئیدارە بەلکۆ بەبڕپاری دادگاش راناگیریت، و لەبەرئەوهی حوکمی گلدانهوه و دەسبەسەر راگرتنی رۆژنامە سووکترە له راگرتن و ھەلەوشانەوه، کەواتە حوکمی دادگا گلدانهوه و دەسبەسەر راگرتنی رۆژنامەش ناگرتەوه. لەبەرئەوهی دەسلاتی ئیدارە بۆ گلدانهوه و دەسبەسەر راگرتنی رۆژنامە دەسلاتیکی لاوەکییە و دەسلاتی دادگا لەم بارەیدا دەسلاتیکی بنچینەییە، و لەبەرئەوهی ياسای چاپەمەنی له ماده (۱۲) بڕگە (۱) دا ئەم دەسلاتە له دادگا سەندۆتەوه، کەواتە ئیدارەش بۆی نییە رۆژنامە گلبدانەوه و دەستی بەسەردا بگریت.

لەم گفتوگۆیانەدا بۆمان دەردەکەوت کە یاسادانەری کوردستان ھەر له سەرەتاوه بەمەبەستی رەخساندنی دەرفەتی زیاتر بۆ نازادیی رۆژنامەگەری، نیازی نەبوو رێگا بدات بەگلدانهوه و دەسبەسەر راگرتنی رۆژنامە. ئەمەشمان زۆر بەناشکرا له گفتوگۆی ئەو پەرلەمانتارانە بۆ دەردەکەوت (۲۸۳).

۲۸۳- له گەرانیوەماندا بۆ پڕۆژۆکی دانێشتەکانی پەرلەمان لەبارەي گفتوگۆکانی ئەم ماددە، دەبینین ئەندامێکی پەرلەمان له سێجەمین دانێشتنی پەرلەماندا کە بۆ تاوتێکردنی ياسای چاپەمەنی، تەرخان کراوه، لەبارەي حوکمی ماده (۱۲) دەپرسێ: «ئایا چاپەمەنی دەوری، یان رۆژنامە بەک نەگەرشتیکی نووسی و لەبەرئەوهندیی میلەتدا نەبوو، یان پێچەوانەي پەرۆوەندیی گشتی و دابونەیت یوو، یان تێکدانی تێدابوو، ئایا ئەو پلاوگراوەیە لەبازار دەکشێتەوه یان نا؟». ئەندامێکی لیژنەي ياسا له پەرلەمانی کوردستان، له وەلامی ئەو پرسیاردا دەڵێ: «ئێمە ناتوانین زەلامێک بپێرێن مەکتەبەکان پێیان رايگەینین و پلێن بۆ رۆژنامەکان ھەمووی کۆیکەوه ئەو پاست نییە چاپکراوی خۆلەکی تەنھا خاوەن نیشتیاز و سەرنووسەر تۆزینەوهی دادگایییان لەگەل دەکریت». ھەر لەم بارەیدا ئەندامێکی پەرلەمان دەپرسێ: «ئەگەر چاپەمەنی دەوری ھەلەي کرد و زیانی بەخەلک گەياند بۆچی دادگا داينەخات و دەستی بەسەردا تەگڕێ؟». ھەمان ئەندامی =

بەلام سەبارەت بەر رۆژنامە و چاپکراوە خۆلەکییانەى که لە دەرهەدى ھەرێم دەردەچن و دەھێندەرتنە ناو ھەرێم، زۆر بەراشکاوەییەو لە ماددە (۱۳) دا جەختی لەسەر ئەو کردوووە که هیچ کۆتوبەندیک لەسەر ھێنانی چاپکراو بۆ ناو ھەرێم و بردنی بۆ دەرهەدى نییە، تەنیا ئەوانە نەبیت که پێچەوانەى حوکمەکانى ماددەى نۆیەم و لەو حالەتەشدا سەرپێچیکەر دەرکەوتنە بەر لێپرسینەوێ یاسایییەو.

یاسادانەر لە بەشى یەكەمى ئەم ماددەیدا، وەك بنچینە بریارى داووە یاساغ کردنى دانانى ھەر کۆتوبەندیک لەسەر ھێنانى رۆژنامە بۆ ناو ھەرێم و ناردنى بۆ دەرهەو، بەلام لە بەشى دووەمدا ریزەریکی لەسەر ئەم بنچینەى داناو، ئەویش دانانى ئەو کۆتوبەندانەى که لە ماددەى نۆیەمى ئەم یاسایدا ھاتوون.

لە گەرانەویماندا بۆ دەقى ماددە (۹) دا، بۆمان دەرکەوتى که یاسادانەر بلاوکردنەوێ ھەندیک بابەتى لە رۆژنامەدا قەدەغە کردوو، بێ ئەوێ حوکمەکەى لە بەرامبەر دیار کردبیت. ھەلبەتە لێرەدا، مەبەستى یاسادانەر زۆر روون و ئاشکرا نییە، نەگەر رۆژنامەیک سەرپێچی حوکمى ئەم ماددەى کرد، نایا چى دەبێ؟

بۆ وەلام دانەوێ ئەم پرسیارە، بەباشى دەزانین، بگەڕێینەو بۆ ئەو گفتوگۆیانەى که لە پەرلەمان لەبارەى ماددە (۱۳) کراون.

ئەندامىکی پەرلەمان، دەربارەى ماددەى ناوبراو پرسیار لە لێژنەى یاسایی دەکات: «نایا ئەو چاپەمەنییانە و ئەو رۆژنامەیانەى که لەلایەن رێژمەو دێنە کوردستان، نەگەر ھاتو تانەو تەشەرى بەکەسانى تێداو چۆن چارەسەر دەکری؟ کێ لێرە تاوانبار دەکری؟ نایا یاساغ دەکری یان نا؟» (۲۸۴).

ھەر لەم بارەىو، پەرلەمانتاریکی تریش دەلێ: «کێشەى ئێمە ھەر لەگەڵ ئەو

= لێژنەى یاسایی لە وەلامدا دەلێ: «مەبەستەکە ئەوێ بەرێ ئێمە رۆژنامە مافى ئەو ھیللەتەى «بێن» ھەر لە بەدواداچوونى ئەم بابەتە پەرلەمانتاریکی تر دەلێ: «زۆرجار سەرتوسەر سزا دەدرێت خاوەن ئیشیاى بۆ ھەبە سەرتوسەریکی تر دابنیت بۆ ئەوێ چاپەمەنییەکە رانەوستیت ئەمە نازادبەکى زیاترى دەتات و پێوستە بدریت، من لە ناوەرۆکى ئەو ماددەى وائێدەگەم «بێنیت» بۆ دەقى ئەم گفتوگۆیە، بڕوانە پروتۆکۆلەکانى ئەنجوومەنى نیشتمانى کوردستانى عێراق: بەرگی ھەوتەم، چاپى یەكەم، چاپخانەى وەزارەتى پەروردە، ھولێر، ۱۹۹۷ ل ۲۸۵-۲۸۸.

۲۸۴- پروتۆکۆلەکانى ئەنجوومەنى نیشتمانى کوردستانى عێراق: بەرگی (۷)، چاپى یەكەم، چاپخانەى وەزارەتى پەروردە، ھولێر، ۱۹۹۷ ل ۲۸۸.

چاپه مەنبەیانە نییە کە لە عێراقەوە دێتە کوردستان، کێشە ئەو چاپە مەنبەیانە کە لە دەروەهی کوردستان بلای دەکێتەو، ئێمە خۆمان دەزانین زۆر دوژمنان هەیە زۆریەشیان خەلکی زۆر دلەش کە لە ئەوروپا دانیشتون ژەهر بۆ کوردستان دەریژن لەبەر ئەوە من بەباشی دەزانم سانسۆرتیک داگیر بۆ ئەم بابەتە چونکە، چاپە مەنبەنی ئەوان لەبەر ژۆرەندیی کوردستان نییە بەپێچەوانەو ژەهر بۆ کوردستان دەریژن» (٢٨٥).

سەرۆکی فراکسیۆنی کتلی زەردیش لە درێژەی ئەم بەدواداچوونەدا دەڵێ: «من لەگەڵ ئەوەم کە ئەو شتانەی لە دەروە دەنوسریت یێن بۆ کوردستان هیچ نەبێت بۆ ئەوەی بزانی چیمان یێ دەلێن چۆن جێنومان پێدەدەن، من پێم وایە هیچ سانسۆریان لەسەر نەبێت هەرچی دەبێت و دەین با بیهێنن» (٢٨٦).

دوای گەشتوگۆڕێکی تێروتەسەل ئەم ماددەیە بەتێکرای دەنگ وەکو خۆی پەسند کرا، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە یاسادانەری کوردستان، نازادکردنی ئەو رۆژنامانە بەلاوە باشتەر بوو لە کۆتوبەند کردنیان.

هەڵبەتە ئەمەشی لە سۆنگەی باوەربوون بە نازادیی بیروپارادەربەین و رای جیاوازیەوێ. لە کۆتاییدا، لە میانێ دیراسەکردنی گلدانەو و دەسبەسەراگرتنی رۆژنامە بەریگای ئیداری، بۆمان دەردەکەوێ کە ئەم رێگایە کۆتوبەندە لەبەردەم نازادیی رۆژنامەگەری و چەکیکی بەهێزیشە بە دەستی ئیدارەو بۆ سەپاندنی دەسەلاتی خۆی بەسەر رۆژنامەگەریدا. هەر وەها گلدانەو و دەسبەسەراگرتنی رۆژنامەگەری بەریگای دادگا هەمان نامانج دەپێکێت ئەگەر هاتوو ئەو دادگایە خاوتین و بیتایەن نەبوو لە دەرکردنی بپارەکهیدا.

بۆیە بۆ رای ئێمە، هەلوتیستی یاسادانەری کوردستان لەم روووەو زۆر ئیجابییە و مایەیی دلخۆشییە. هەرچەندە باشتروابوو لەجیاتنی ئەم بێدەنگییە هەمان رێچەکی ماددە (١٢) بڕگە (١) ی بگرتایەتەبەر (٢٨٧).

٢٨٥- پروتۆکۆلێ کانی ئەنجرو مەنبە نیشتمانیی کوردستانی عێراق: بەرگی (٧). سەرچاوەی پێشوو، ٢٨٨ل.

٢٨٦- پروتۆکۆلێ کانی پەرلەمانی کوردستان: سەرچاوەی پێشوو ٢٨٩ل.
٢٨٧- لە ماددە (١٢) بڕگە (١)دا هاتووە: «حوکمی دادووەری بە گوناھبارکردنی خاوەنی ئیمتیاز و سەرنوسەر بەپێی حوکمەکانی ئەم یاسایە لە چاپکراوی دەوریدا خۆی چاپکراوەکە ناگیرێتەو و بڕوونی بەردەوام دەین...» بۆ راقەیی ئەم ماددەیە سەیری خاڵی (٣- ٢) چوارەم بکە.

سانسۆر بریتییە لە ڕیگاگرتن لە ئالوگۆڕکردنی ئەو پیرۆبۆچوونانەی کە دژی چەمکە گشتییەکانی کۆمەڵن. رۆژنامه‌کان و چاپکراوە دەورییەکان لە زۆریی دەولەتانداندا لەلایەن دەزگا بەرپرەکانەوە سانسۆری توندیان لەسەر دادەنێت (٢٨٨). سانسۆریش مەن جۆری هەیه، سانسۆری پێشینه «رقابة سابقة» و سانسۆری دواينه «رقابة لاحقة» و خود سانسۆری «رقابة ذاتية». جۆری ئەو سانسۆرەش لە دەولەتێکەو بە دەولەتێکی تر بەپێی گۆڕانی سیستەمە سیاسییەکی دەگۆڕێت.

بێ گومان سانسۆری پێشینه لەوانیتر کاریگەرترە و لە هەمووشیان زیاتر فشار دەخاتەسەر نازادی رۆژنامه‌گەری، چونکە لە ڕیگای دەستەبەکی تایبەتییه‌وه کە لەژێر دەسلاتی حکوومەت و بۆ بەرژێوەندی ئەو کار دەکەن بەرێوە دەچێت، لە دەولەتە سەرکۆتەر و دکتاتۆرەکان پشت بە سانسۆری پێشینه دەبەستێ بۆ ئەوەی هەموو شتێک لەژێر دەسلاتی خۆیان بپێلنەوه و نەهێلن رۆژنامه‌نووس ئەو سنوورە تەسکە بپەزێنێ کە بۆی داندراوه.

بەلام دەولەتە دیموکراتەکان لەم رووه‌وه دەبن بەدوو بەشەوه، هەندێکیان پشت بە سانسۆری دواينه دەبەستن و هەندێکی تریشیان پشت بە خود سانسۆری دەبەستن.

٣-٦-١ سانسۆری دواينه و خود سانسۆری

ئەو وڵاتانەی کە پەڕەوی سیستەمی سانسۆری دواينه دەکەن، مەسەلەي بەزاندن و نەبەزاندنی ئەو هێلە گشتییانەی کە لەلایەن دەسلاتی سیاسییەوه بۆ رۆژنامه‌نووسان دانراوه بەدادگا سپێردراوه و دادگاش بۆ بەرژێوەندی کۆمەڵ خوکی خوێ لەسەر دەدات نەگەر دادگا سەریخۆ بێت هەروەکو چۆن خوکی خوێ لەسەر تاوانەکانی تری بلاوکردنەوه دەدات (٢٨٩).

بۆ ئەم هەبەستەش لە یاسای رۆژنامه‌گەری یاخود چاپەمەنییدا، خواوەنی رۆژنامه‌کە ناچار دەکری کە دانەبەک لەو رۆژنامه‌یان چاپکراوه دەورییەکی کە دەریدەکات بۆ داواکاری

٢٨٨- تۆماس ئیمۆنس: سەرکۆتکردنی رۆژنامه‌نووسان لە جیهاندا، وەرگێڕانی لوقمان حەمەتەمین، رۆژنامه‌ی بڕایەتی ژمارە (٣٥٩٩) دووشەممە ٢٢/١١/٢٠٠٩ ل ٩.

٢٨٩- د. ابراهيم الداقرقي: قانون الاعلام، سەرچاوەی پێشوو ل ١٠٧.

گشتی یان وهزارهتی ناوخت و لایه نه په یوه نډیداره کان بنتریت (۲۹۰). داواکاری گشتیش به ددوری خوی رږژانه چاویان پيدا دهخستینیت و به پتی نهو دهسه لاتی که پتی دراوه نهو بابه تانه دهستینشان دهکات که دژی به رږژونه ندیی کوملن و له بهر رږژنایی نه مه داوایه کی گشتی دژی سه ریچی که ر بژ دادگا به رز دهکاتوه (۲۹۱).

۲۹۰- پروانه دهقی ماده دی (۱۰) ی یاسای رږژنامه گریس فهرنسی سالی ۱۸۸۱ که دقنوسی گردوه: «لهکاتی بلاوکرده دی هر رږژنامه و چاپکراویکی دهریدا دهین دوو دانه بهولزکراوییه وه له لایه نه په رږژوهی نویسینه کی بژ نویسینگی داواکاری گشتی یان به رږژوهه رایه نیی شاره وانی لهو شاران دی که تپه له جوړونه وایان تپدا نییه ره وانه بکرت. هر ودها ده دانه به هه مان شیره بژ وهزارهتی رږژنایی و ناوچه (مقاطعة) ای (لاستین) او ناوچه کانی تر دهریت په پاریزگا یان قهزا یان بژ شاره وانی لهو شاران دی که نه پایته ختی مقاته عه و نه پایته ختی بازنگه نیدایسه کانی. هر سه ریچی که نه خوکمه سزا دهریت بهو سزایه ی بژ سه ریچی کانی پله چارده داتراون که بهر به رږژوهی بلاوکرده که ده پتندرت. نه مهش دهقه که بهتی به زمانی فهرنسی:

Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

Au moment de la publication de chaque feuille ou livraison du journal ou écrit périodique, il sera remis au parquet du procureur de la République, ou à la mairie dans les villes où il n'y a pas de tribunal de grande instance, deux exemplaires signés du directeur de la publication.

Dix exemplaires devront, dans les mêmes conditions, être déposés au ministère de l'information pour Paris et le département de la Seine et pour les autres départements à la préfecture, à la sous-préfecture ou à la mairie, dans les villes qui ne sont ni chefs-lieux de département ni chefs-lieux d'arrondissement.

Chacun de ces dépôts sera effectué sous peine de l'amende prévue pour les contraventions de la 4^e classe contre le directeur de la publication.

هر ودها پروانه دهقی ماده دی (۲۰) ی یاسای چاپه مه نیی مېسری ژماره (۲۰) ی سالی ۱۹۳۶ که نه مهش دهقه که بهتی: «دواي بلاوکرده دی هر رږژنامه په کی یان پاشکوکی دهین شمش دانه ی بهولزکراوییه وه بهولزوی سه رنو سه ره کی یان په کیک له نه دنامانی دهسته ی نویسه رانی بژ وهزارهتی ناوخت ره وانه بکرت نه که ر بیت و رږژنامه که له قاهره دهریچیت یان بژ پاریزگا یان به رږژوهی رږژانه بکرت نه که ر بیت و له شاره کانی تر دا دهریچیت».

۲۹۱- لهم پرووه یاسای چاپه مه نیی هره نیی کوردستانی عیراق که موکوری تپدا یه، چونکه سه ره پای نه و دی که له ماده دی (۱۱) دا دهسه لاتی به رږژونه و دی داوا گشتیه کانی دراوه داواکاری گشتی به لام له ناستی نه مه دا بیتدنگ به و نه نه که کی نه خستوته نه ستوی خاوه نی رږژنامه یان =

له فەرەنسای (۲۹۲) و میسر هەروەها له هەرتیمی کوردستاندا (۲۹۳) پەڕەوی ئەم سیستمە دەکەیت. بەلام ئەو وڵاتانەی کە پەڕەوی سیستمی خود سانسۆری دەکەن، مەسەلەی سنوور پەزاندنە کە بۆ خودی رۆژنامەنووسە کە جێدەهێنن و دەبێت رۆژنامەنووس پابەندی وێژدانی خۆی و بنەماکانی ئەخلاقیی پێشەکەیی خۆی بێت و له هەموو کەسیکیش زیاتر بەرامبەر بەکۆمەڵەکەیی و نیشتمانەکەیی هەست بەئێهرسینەرە بکات (۲۹۴).

ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا باشترین نمونەی ئەو وڵاتانەیە کە پەڕەوی ئەم سیستمە دەکەن و لەوێدا رۆژنامەنووس نازادە و له وێژدانی خۆی و بنەماکانی ئەخلاقیی پێشەکەیی بەولاوە پابەندی هیچ بنەمایەکی تر نایێت.

«بەرێوەبەرەکەیی، لەکاتی کە ئەمریکە دەیان رۆژنامە و چاپکراوی دەوری له هەرتیمی کوردستانی عێراقدا دەردەچن و رەنگ بێت ئاگاداریوێکیان تاسان نەبێت، بۆیە بەباشی دەزانن یاسادانەری کوردستان ئەم کەموکوڕییە بەیاسایەک چارەسەر بکات یان وەزارەتی رۆشنبیری له رێگای دەرکردنی رێنماییبەرە ئەمە بکات.

۲۹۲- بڕوانە دەقی ماددەی (۴۷) ی یاسای رۆژنامەگەریی فەرەنسی کە ئەمەش دەقەکە بەتی:

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

La poursuite des délits et contraventions de police commis par la voie de la presse ou par tout autre moyen de publication aura lieu d'office et à la requête du ministère public sous les modifications ci-après.

واتە مۆلاخەقەکردنی ئەو جۆنخە و غەراماتە کە له رێگای رۆژنامەگەری یان هەر رێگایەکی تری پلاوکردنە وەووە روو دەدەن، دەسەلاتی نووسینگەییە و لەسەر داخوازی داواکاری گشتی و بەپێی ئەم هەموارانەیی خوازەرە دەبێت.

۲۹۳- بڕوانە دەقی ماددەی (۱۱) ی یاسای چاپەمەنیی هەرتیمی کوردستان کە ئەمەش دەقەکە بەتی: «ئەو داوا گشتییانە کە له سەرپێچیکردنی حوکمەکانی ئەم یاسایە دەوێشتەو، لەلایەن داواکاری گشتی و بەپێسندکردن لەلایەن وەزیری دادووە دەکەیت...».

۲۹۴- ئەم بارەپەووە (رۆبەرت جنسن) کە پروفیسۆرە له رۆژنامەگەریدا له زانکۆی تەکساس، ئۆستین، ئەم بارەپەووە دەڵێ: «نیشتمان پەروەریی یان هەستی نیشتمانی له خراپترین حالتدا وایان لێ دەکات کە پشتگیری چەند یاسایەکی خراپ و درێژانە بکەین. بەلام له باشترین حالتدا وایان لێ دەکات کە هەست بکەین هیچ گەلیک نمونەی سەرکەوتوویی گەلی نیشە نییە، کەواتە لەسەر رۆژنامەنووس پێویستە له هەموو کاتێکدا بنەما و بەها رەسەنەکانی رۆژنامەگەری بپارێژێت و گرنگ نییە لەکاتی کارەکهماندا پەخنە له قلان رۆژێم یان قلان بەرپرس بکەین». رۆبەرت جنسن: رۆژنامەگەری لەنێوان کار و بەرپرسپاریەتی نیشتمانییدا، رۆژنامەیی بڕایەتی ژمارە (۳۷-۷) یەکشەممە ۲۶/۹/۲۰۰.

دواى نهوډى باسى سانسوړى دوايینه و خود سانسوړييمان کرد ئيستاش له خواروه به درتړى باسى سانسوړى پتشینه دهکین:

۲-۶-۳ سانسوړى پتشینه

سانسوړى پتشینه بریتیه له پيداچوونه و پشکینى بابه ته کانی روژنامه گهرى بهر له بلاو کړنه و دیان. همدې گهس بهم کاره همدسقا که ئیداره بز نم مه بهسته دایان دهمه زړتئ و پتشان دهگوتړئ «چاودتړ» و دهسلاتى رتگاگرتیان له بلاو کړنه و دی بابه تانهى که دژى بهرزه و نه دی گشتینه هدی.

نم سانسوړهش گشت ژماره کانی روژنامه و چاپکراوه دهوړیه کان و گشت نهو بابه تانه دهگرتنه و که تیا ياندا بلاو دهکرتنه و، بویه سهرنوسهر بوى نییه هیچ بابه تیک بهی رده اهنه دی چاودتړ بلاو بکاته و. چاودتړیش دهسلاتیکى خهسلاتى زور فراوانى بز بهخشینى نم رده اهنه دی يان رت کړنه و دی هدی (۲۹۵).

توماس نیمؤس له مباره دیوه دهلی: «چاپه مه نییه کان له زوړمى ولاناندا له لایه ن دهزگا بهر پر سه کانه و سانسوړى توندیان له سهره. که نه مه کاریک نییه تیا له رابردودا گیرده دی روژنامه نوسان بوو پتته و، بهلکوړ تاكو ئیستا به دهست پتکردنى سده دی بیست و یه کم هروا ماوه ته و» (۲۹۶).

جینى سهرنجه، سیستى سانسوړ توانیو به تى بهوپه رى تواناوه، شانه شانى شوړى گه یانندن پروات و له گهل سهره لدانى شتوازه کانی نوئى گه یانندن وکو ئیتنه رتیت و سه ته لایت خوئى نوئى بکاته و و خوئى له گهل نم داهیتانه نویانه دا رابهیتیت.

دوا به دواى سهره لدانى روژنامه ی نیلکترؤنى نوئن لاین «Online» له سهر توړى ئیتنه رتیت، شتوازه کانی سانسوړیش گوزانیا ن به سهر دا هاتوه و له رتگای پروگرامى تاییه تیبه و که بز نم مه بهسته کو مپانیاکانى کو مپپوته ر ناماده یان دهکهن چاودتړى قایلک کانی توړى ئیتنه رتیت و پؤستى نیلکترؤنى دهکرت و له رتگای فهرمانیکى تاییه تیبه و نهو قایلانه ی مه بهسته دهستیشان دهکرتن و رتگایان پتتادری بنیردرتین یان بخوتندرتنه و.

۲۹۵- د. عبدالله اسماعیل البستانی: حرية الصحافة، سهرچاوه ی پتشر ل ۱۲۲.

۲۹۶- توماس نیمؤس: سهرکوت کردنى روژنامه نوسان له جیهاندا، وهرگرتانى لوقمان حه مه نمین، روژنامه ی برایتى ژماره (۳۵۱۹) دووشه مه ۲۲/۱۰/۲۰۰۱ ل ۹.

کۆمپانیای (ماسیجیلایز) بەرنامەیەکی نوێی بۆ دۆزینەوەی وێنە پروتەکان بەر لە گەشتیان لە ڕێگای پۆستی ئیلیکترۆنییەوه نامادە کردووە و بەمەش گشت ئەو نامە ئیلیکترۆنییەکانی کە لە دەروە دەنێردن وەیان لە ناوێوە پەوانەیی دەروە دەکڕن بەو بەرنامەیەدا تێپەردەیی و ئەگەر وێنە پروتەکان تیا بێ دەسگیر دەکڕن (۲۹۷).

بۆ ئەم مەبەستە مەملەکەتی عەرەبی سعودی بەرنامەیەکی بۆ ئەم مەبەستە لە کۆمپانیای مایکروسۆفت کڕیوە و چەندین شۆتی ئینتەرنێتی بەهۆیەوه داخستووە و ئەو فایلەش دەسگیر دەکات کە وێنە پروتەکان تێدا بێ و ئێ ناگەڕێ بکڕنەوه (۲۹۸).

حکومەتی میسریش بەرنامەیەکی بۆ دەسگیرکردنی ئەو فایلە وێنە پروتەکان تیا بێ نامادە کردووە و تاکو ئێستا هەندێ فایلێ گرتووە و خاوەنەکانیشی دادگایی کردوون (۲۹۹).

حکومەتی چینیش هەر لە ڕێگای ئەم بەرنامانەوه چەندین شۆتی هەوالەکانی بیانی لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت داخستووە، لەوانە شۆتی (CNN) ی ئەمەریکی و شۆتی (BBC) ی بەریتانی و ئازانی رۆیتەر (۳۰۰).

هەر وەها نووسینگەی دادگای فیدرالی ولاتە یەكگرتووەکانی ئەمەریکا بەرنامەیەکی کۆمپیوتەری بەناوی (D.C.S.%) بەکار دەهێنن بۆ کاری سیخووری لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت لە ولاتە یەكگرتووەکانی ئەمەریکا (۳۰۱) هەرچەندە دانانی سانسۆری پێشبینە لەسەر رۆژنامە و چاپکراوی دەوریدا خۆی لە خۆیدا دژی ئازادی رۆژنامەگەرییە، بەلام سەرەڕای ئەمەش دانانی ئەم سانسۆرە لە بارودۆخە ئاسایییەکاندا کارێکی پێستە بۆ پاراستنی ئاسایشی ولات.

شایدەنی ئامارەبۆکردنە، بەرپرسیاری وەزارەتی بەرگری ئەمەریکی دواي پرودووەکانی یانزەه ئیلوولی سالی ۲۰۰۱ بۆ سەر سەنتەری بازرگانیی نێودەولەتی و پنتاگۆن، هانی دەزگا رەسمییەکانی ئەمەریکای دا بۆ راگرتنی هاوسەنگی لە نێوان مافی رۆژنامەنووس لە بەسەرکردنەوهی زانیاری و هەوالەکان و شاردنەوهی نەتییەکان، کاتیک کە دانوستاندن

۲۹۷- پروانە <http://www.almashrek.org/17/11/2001>.

298- <http://www.almashrek.org.2001/12/2>.

۲۹۹- پروانە «الحکم علی مهندس مصري بث صوراً فاضحة لزوجة علی الانترنت» رۆژنامەیی «الاتحاد الاخر» ژمارە ۶۸ یەکشەممە ۲۰۰۲/۹/۱۱.

300- پروانە <http://www.almashrek.org/2/12/2001>.

301- پروانە <http://www.almashrek.org/13/9/2001>.

له گهل كه ناله كاني راگه يانندن ده كهن سه باروت به ناشكرا كړدني نو هووالاندې كه تايه تن به جموجولې سه ريزي و بهر كاني چنگه وه (۳۰۲). يو ته نكيد كړدنه ودي نه مه، جوړج دهيليو بوشي سه روكي نه مريكي له وتاريكيډا به بونه ي نو ووداوانه له ۱۳/۹/۲۰۱۵ د گوتي: «نو كارمنده حكوميانه ي كه زانياريه نه نتيبيي كهان ده بونه ددرو، رووبه ووي سزا د بونه وه. هروها روظنامه نو سانش بويان نيه شوي و جوړ و ته جهيزاتي هتزه كاني سه ريزي ناشكرا بكن» (۳۰۳). هروها د نالد رامسپلدي وديري بهرگري نه مريكيډ ناگاداري كارمندانې حكومه تي كړدوه كه رووبه ووي سزايه كي توند د بونه نه گهر بيت و نو زانياريه ناشكرا بكن كه گياني هاوولاتييان ده خنه مه ترسيپه وه (۳۰۴).

شايه ني ناماژه بركونه، دو هفته دواي ووداوه كاني يانزي نهيلول، نه فسه ري پزيس و كارمندانې ناسايش له شاري نيويورك و شاري بنسلفانيا هندنك روظنامه نو سانش گرت و ده ستيشيان گرت به سهر كاميرا كاني شيان وه (۳۰۵). هروها راويژكاري ناسايشي نه ته وديي (كوندو ليزاريس) راگه ياند كه بلاو كړدنه ودي كاسپته كاني بن لادن و ياوهره كاني نه مريكيډ كهان د ترستيني و ودي لايه نگراني بن لادن بهر د كاته وه و له وانه شه بانگيشه يو نه نجامداني كاري تيرورستانه له داهاتودا بكات (۳۰۶).

له راستيدا، هندنك له كه ناله كاني راگه يانندن له گهل نه م بوجرونه ي بوش و پنتاگون و كوشكي سپي بوون، بويه هر له خويانه وه و وكو نهركيكي نيشتماني و نه خلاقي بلاو كړدنه وه و په خشكردني نو زانباري و هووالاندېان قه دهغه كړد كه ده بونه مايه ي زبان گه يانندن به هاوولاتييان يان كاري تيرورستان ناسان ده كات (۳۰۷).

به را ي نيمه، هر چنده داناني سانسوري پيشينه له سه ر روظنامه و چاپكراوي دهوريدا خوي له خويدا دوي نازادي روظنامه گه ريبه، به لام له گهل نه وديشدا داناني نه م سانسوره له بارودوخه نانا سايه كاندا له وانه يه كاريكي پتويست بي بواستني ناسايشي ولات.

302- <http://www.RCTP.org/new13/10/2001>.

303- <http://www.RCTP.org/new14/10/2001>.

304- <http://www.RCTP.org/new15/10/2001>.

305- <http://www.RCTP.org/new20/10/2001>.

306- <http://www.RCTP.org/new13/10/2001>.

۳۰۷- يو غوونه، بهرپرسانې (C.N.N) له راگه باندنيكياندا، ناماژوبان بهر كړد كه به پتي سياسي

كه ناله كه يان هيچ بابته نك به خش ناكريت له گهر بيت و كاري تيرورستان ناسان بكات. بروانه:

<http://www.RCTP.org/new13/10/2001>

سانسۆری پېشینهش نهم دوو شتوويهی خوارهوهی ههیه:

۱- سانسۆری راستهوخۆ

بهو حالته دهگوتری سانسۆری راستهوخۆ، کاتیک چاودیریک یان زیاتر له چاودیریک له دهزگا رۆژنامهوانیه که دا کار بکات و یه که یه که یه به ته کان بهر له بلا و بونه وه یان بخوینته وه و رای خۆی له سه ر بدات (۳۰۸).

۲- سانسۆری ناراستهوخۆ

بهو حالته دهگوتری سانسۆری ناراستهوخۆ، کاتیک رېنمایى و راسپارد به رۆژنامه یان چاپکراوه دهو ریه که له بهاری هه ندئ لهو به ته تانه ی که نابى بلا و بکریته وه راده گه تندرین (۳۰۹).

له خواره وه له تنج خالدا له چوارچێوه ی لیکۆلینه وه یه کی به راورده کاریدا باسی نهم به ته ده که ی:

۳-۲-۱- سانسۆری پېشینه له یاسای میسریدا

دهستووری میسری سالی ۱۹۷۱ زۆر به راشکاوی له ماده دی (۴۸) دا دانانی سانسۆری له سه ر رۆژنامه و چاپکراوی دهو ریدا یاساغ کردوه مه گه ر له بارودۆخی نااساییدا نه ی به مه رجیک له هه ندئ کاروباری دیاریکراوی تاییه ت به نااساییشی نه ته وه یی تینه پهری (۳۱۰).

نهمه و له نه نجامی نهو رېفراندۆمه ی که له ۲۲ ی مایۆ سالی ۱۹۸۰ به هه وارکردنی دهستووری میسری کرا. به شیکى نوی له ژێر ناوونیشانی (حرکمه تویه کان) که له دوو فەسل پتک دیت، فەسلێ یه که م به ناوونیشانی (نهنجرومه نی شورا) و فەسلێ دووه میش

308- <http://www.Ahram.org> 14/10/2001

309- <http://www.Ahram.org> 14/10/2001

۳۱۰- نهمهش دهقه که به تى: «نازادى رۆژنامه گه رى و چاپمه نى و بلا و کردنه وه و نامرازه کانى راگه ياندن که فالت کراوه و دانانى سانسۆریش له سه ر رۆژنامه دا یاساغ کراوه، هه روه ها ناگادارکردنه وه و راگرتن و هه لوه شانده وه ی به رینگای ئىداوى یاساغ کراوه و ده گرتن له حالته ی راگه ياندنى حالته ی نااساییدا یان له کاتى شه ردا سانسۆریکی دیاریکراو لهو کاروبارانە ی که په یوه ندىيان به سه لامه تى گشتى یان نااساییشی نه ته وه یه وه هه یه به سه ر رۆژنامه و چاپکراو و نامرازه کانى راگه ياندندا به ینى یاسا به یئندرت».

بەناوونیشانی (دەسلەتتی پۆژنامەگەری) خرایە سەر دەستورەگە و جارتیکی تر لە ماددە ۲۰۸/ی ئەم فەسلە نوێیەدا جەختی لەسەر یاساڤکردنی دانانی سانسۆری پێشبینە لەسەر پۆژنامە و چاپکراوی دەوریدا کردۆتەو و تەنانت ئەمجارەیان بەشێوەیەکی ڕەها یاساڤی کردووە (۳۱۱).

بەم چەشنە هیچ سانسۆرتیکی پێشبینە لەسەر پۆژنامە و چاپکراوی دەوریدا نییە، مەگەر سانسۆری خودیی نەبێت کە سەرنووسەر یان بەرپرستی لاپەرەکان یان پۆژنامەنووس یان نووسەری بابەتەکان پێی هەلەست.

لە بەراوردکردنی دەقی هەردوو ماددە ۴۸) و ماددە ۲۰۸) ی دەستوری مێسریدا بۆمان دەردەگەوێت کە ماددە ۲۰۸) حوکمی ماددە ۴۸) ی بەشێوەیەکی زەمەنی هەلەشاندۆتەو، چونکە حوکمەکی سەبارەت بە یاساڤکردنی سانسۆر حوکمێکی ڕەها، لە کاتیگدا حوکمی ماددە ۲۰۸) ی پێشوو حوکمێکی ناپەرەها و حوکمی ڕەهاش بەرەهایی کاری پێدەکری مەگەر بە دەقیکی یاسایی سنووردار گرانی.

بۆیە لە ڕووی دارشتنی هونەرییەو بەشتر واپو دەقی ماددە ۴۸) لایەردیت، چونکە هیچ پاساوێک بۆ مانەوی نییە.

۳-۲-۲-۳ سانسۆری پێشبینە لە یاسای لوبانیدا

دواوەدوای ڕووداوەکانی سالانی ۱۹۷۵-۱۹۷۶ یاسادانەری لوبانی بە پێی مەرسومی یاسایی ژمارە (۱) ی ۱/۱/۱۹۷۷ گشت چاپکراویکی خستە ژێر سانسۆری پێشبینە بە ڕێوەبەریتی ناسایشی گشتییەو.

ئەم مەرسومە یاساییە بە پێی ماددە ۳۸) تاكو ماددە ۴۰) سیستیمێکی تایبەتی بۆ سانسۆری پێشبینە لەسەر چاپەمەنی و کەنالهکانی تری ڕاگەیانندن دانا.

لە ماددە ۳۸) دا بریاری دانانی سانسۆری پێشبینە لەسەر چاپەمەنی و کەنالهکانی ڕاگەیانندن داناو و دەقنووکی کردووە: «چاپەمەنی و کەنالهکانی ڕاگەیانندن بە پێی ئەم حوکمانە ی خوارەو سانسۆریان دەخریتە سەر».

۳۱۱- ئەمەش دەقەگەیت: «نازادی پۆژنامەگەری کەفالهت گراو و دانانی سانسۆریش لەسەر پۆژنامە هەروەها ناگادار کردنەو و ڕاگرتن و هەلەشاندنەو بە ڕێگای ئیداری هەر هەمووی بە پێی دەستور و یاسا یاساڤ گراو».

له گه پانه وه ماندا بۆ دهقی ماددهی (٣٩) بۆمان دهرده که وێ که یاسادانهری لوبانی بوونی هه ندیک هه لومهرجی داناوه بۆ سه پاندنی سانسۆری پێشینه له سه ر چاپه مه نی و که ناله کانی راگه یاندندا. له وانه بوونی حاله تی نااسایی و کتویری وه ک رووبه روو بوونه و ه ی ولات یان به شیککی بۆ مه ترسییه ک له نه نجاهی شه رتکی دهره کیدا یان شۆرش چه کداریدا یان ناسه قامگیریدا یان نه و بارودۆخانه ی که هه میشه کار له نیزام و نااسایی گشتی ده که ن یان له حاله تی روودانی کاره ساتی سروشتی.

له م حاله ته شدا سه رۆکی حکومه ت له سه ر داوای وه زیری راگه یاندن بریاری سه پاندنی سانسۆر به سه ر گشت چاپه مه نی و که ناله کانی راگه یاندنی ولات ده دات (٣١٢).

به م شتیه یه رۆژنامه گه ربی لوبانی له ژێر سانسۆری پێشینه وه بوو تاوه که به یه کجاره کی به ییتی مه رسومی یاسایی ژماره (٨٤/١٤) ی ١٩٨٦/٢/٢٥ هه لده شایمه وه (٣١٣).

به لام که ناله کانی تری راگه یاندن هه ر له ژێر سانسۆر ماونه ته وه، چونکه یاسادانهری لوبانی له م مه رسومه یدا ته نه ا ناماوه ی به هه لوه شان وه ی سانسۆری سه ر چاپه مه نییه کان کردوه وه له کاتیکدا له مادده ی (٣٨) ی مه رسومی یاسایی سالی ١٩٧٧ دا ناماوه به هه روه روو جوړیان کراوه (٣١٤).

٣-٢-٦-٣ سانسۆری پێشینه له یاسای فهره نسیدا

رۆژنامه گه ربی فهره نسی له سه ره تای سه ره هه لدانیه وه له ژێر سانسۆرتکی پێشینه دا بووه، دواتر یاسادانهری فهره نسی دوا ی شۆرش فهره نسا جارتکی تر له ڕینگای ده رکردنی

٣١٢- نه مه ش ده که به تی: «له حاله تی نااسایی وه کو رووبه روو بوونه و ه ی ولات یان به شیککی بۆ مه ترسییه ک له نا کامی شه رتکی دهره کی یان شۆرش چه کداری یان ناچتگیری یان بارودۆخیک که هه ر شه له نیزام یان نااسایی یان سه لامه تی گشتی یکان یان له کاتی روودانی رووداوێک که سروشته کی کاره ساتی هه بیت، حکومه ت بۆ هه یه به مه رسومیک که له لاین نه نجومه نی وه زیرانه وه و له سه ر پێشنیاری وه زیری راگه یاندن گشت چاپکرا و که ناله کانی راگه یاندن به خاته ژێر سانسۆری پێشینه وه...».

٣١٣- نه مه ش ده که به تی: «مه رسومی یاسایی ژماره (١١) ی ١٩٧٧/١/١ که تایبه ته به سه پاندنی سانسۆر له سه ر چاپه مه نیدا هه لده و شتیه وه...».

٣١٤- نه مه ش ده که به تی: «دانانی سانسۆر له سه ر چاپه مه نی و که ناله کانی راگه یاندن پابه ندی نه م حوکمانه ی خواره ویه» بێ گومان ده سه وازه ی «که ناله کانی راگه یاندن را دیۆ و ته له فزیۆن و ئیته رنیت ده گرتیه وه».

هەندیک یاسادا کاری پیکردەووە، تا بۆ دواجار بە یاسای ١٨٢٨/٧/١٨ هەڵوێشێوە (٣١٥).

یاسای رۆژنامەگەرایی ١٨٨١/٧/٢٩ کە ئێستاکە لە فەرەنسادا کاری پێدەکرێت، دوو پرنسیپی سەرەکی لەخۆ گرتووە، یەکێکیان پرنسیپی (دەکرێتی رۆژنامە و چاپکراوی دەوریە بەیخ وەرگرتنی رەزامەندی پێشینه) (٣١٦) واتە ئەو هاروولاتییهی کە لێهاتوویی یاسایی و لێهاتوویی شارستانی هەبێت و بەتاوانتکی نابوو بەرانه (مخله بالشرف) مەحکوم نەکرابن بۆی هەیه بەین مۆلەتی پێشینه رۆژنامە دەریکات. ئەوی تریشیان پرنسیپی (نازادی چاپخانه و کتیبخانه) (٣١٧) ید، ئەمەش ئەو دەگەیهنێ نەگەر بلاوکراوە بەک سەرپێچییەک بکات واتە شتیکی نایاسایی بلاویکاتەووە، لێپرسینهووە لەگەڵ ئەو کەسە لەسەر ئەو بابەتە کە بلاوی کردۆتەووە دەکرێت ئەک دانانی سانسۆر لەسەر ئەو بابەتە کە دەینوسیت.

بەلام دواي روودانی جەنگی جیهانی یەکەم، یاسادانەری فەرەنسی بە یاسای ١٩١٤/٨/٥ ئاشکراکردنی نەینییەکانی کاروباری سەربازی و دیپلۆماسی لەرێگای رۆژنامەگەراییەو یاساغ کرد و سزای توندیشی بەسەر سەرپێچیکەراندانە پاندا (٣١٨).

هەروەها دواي روودانی جەنگی جیهانی دووهم رۆژنامەگەرایی فەرەنسی جاریکیتر سیستمی سانسۆری بەخۆیوە بینیوە.

بەپێی مەرسومی یاسایی ١٩٣٩/٧/٣٠ لێژنەیەکی راگەیانندن دامەزرا و ئەرکی چاودێریکردنی چاپەمەنییەکانی پێ سپێردرا و دەسەلاتی گلدانەوێ ئەو چاپەمەنییانە

٣١٥- د. عبدالله اسماعیل البستانی: حرية الصحافة، سەرچاوەی پێشوو ل ١٢٢.

٣١٦- ئەمەش دەقی ماددە (٥) ی یاسای رۆژنامەگەرایی فەرەنسییە کە ئەم پرنسیپی لەخۆ گرتووە: Tout journal ou écrit périodique peut être publié, sans autorisation préalable et sans dépôt de cautionnement, après la déclaration prescrite par l'article 7.))

واتە، هەموو رۆژنامەیک و بلاوکراوەیک دەوری دەتوانن بلاویکرتەووە، بێ رەزامەندی پێشەکی و بێ دانانی بارمەتی دارایی، بەلام باش ناگاکارییەکی نووسراو بەپێی ماددە (٧).

٣١٧- ئەمەش دەقی ماددە (١) ی یاسای رۆژنامەگەرایی فەرەنسییە کە ئەم پرنسیپی لەخۆ گرتووە:

«L'imprimerie et la librairie sont libres»

318- Claude-Albert COLLIARD, libertes publiques, cinquieme edition paris;

Dloz, 1974 pp 470-471

پێتدرا که سەرپێنجی سیستمی چاودێرییان دهکرد بهبێ گهڕانهوه بۆ دادگا، نهمهش بووه هۆی نهوهی که حکوومهت رۆژنامهگهري یخاته ژێر دهسهلاتی خۆیهوه و ئازادی رۆژنامهگهري نهمهتی. نهم مه‌رسومه یاسایه کاری پیتکرا تاكو بهیه‌كجاری به‌پیتی مه‌رسومی یاسایی ١٩٤٤/٥/٦ هه‌له‌شایه‌وه (٣١٩).

٣-٦-٢-٤ سانسۆری پێشینه له یاسای عێراقیدا

یاسای چاپمه‌نیی عێراقی ژماره ٢٠٦ ی سالی ١٩٦٨ ی هه‌موارکراو هیچ ناماوه‌یه‌کی به‌یونی سانسۆری پێشینه له‌سه‌ر رۆژنامه و چاپکراوی ده‌وریدا نه‌کردوه، به‌لام سهره‌رای نهمه‌ش رۆژنامه‌گه‌ری له عێراقدا به‌پیتی ماده‌ده‌ی (٥) ی یاسای (السلامة الوطنية) ی ژماره (٤) ی سالی ١٩٦٥ ملکه‌چی نهم سانسۆریه.

به‌پیتی ماده‌ده‌ی (٥) ی یاسای سه‌لامه‌تی نیشتمانی ناوبراو سه‌رۆکی نه‌نجومه‌نی وه‌زیران دوا‌ی وه‌رگرتنی ره‌زامه‌ندی نه‌نجومه‌نی وه‌زیران بۆ هه‌یه ده‌سه‌لات به‌داته شه‌یری خۆی که له‌جیاتی نه‌و هه‌موو یان هه‌ندیک له‌و ده‌سه‌لاتانه‌ی که له ماده‌ده‌ی (٤) دا هاتوه له سه‌رتاپای عێراقدا یان له ناوچه‌یه‌ک یان چه‌ند ناوچه‌یه‌کی دیاریکراوی عێراقدا له رۆژی بلا‌بوونه‌وه‌ی پرپاری نه‌نجومه‌نی وه‌زیران له رۆژنامه‌ی ره‌سمیدا به‌کاری به‌یتی (٣٢٠).

نه‌و ده‌سه‌لاتانه‌ی که به‌پیتی حوکمی نهم ماده‌ده‌یه دراوه به‌سه‌رۆکی نه‌نجومه‌نی وه‌زیران زۆر فراوانه، به‌لام نه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی به‌ئێمه‌وه هه‌یه ته‌نها نه‌و ده‌سه‌لاته‌یه که به‌پیتی برگه‌ی (ی) پیتی دراوه که تایبه‌ته به‌سه‌پاندنی سانسۆری پێشینه له‌سه‌ر رۆژنامه و چاپکراوی ده‌وریدا که نهمه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «رۆژنامه و گو‌شار و کتێب و بلا‌وگراوه و گشت نووسراویک و ره‌سم و کاسیت پێش بلا‌بوونه‌وه‌ی یان په‌خشکردنی سانسۆری له‌سه‌ر ده‌سه‌پت...».

بهم شتوه‌یه له عێراقدا په‌یره‌وی سیستمی سانسۆری پێشینه ده‌کرت و بۆ نهم مه‌یه‌سته له ده‌زگا رۆژنامه‌وانیه‌کاندا پشت به‌هه‌ندی چاودێر ده‌به‌ستن که چاوسا‌غی حکومه‌تن و

319- Clauden Albert COLLIARD, op, cit. p471

٣٢٠- نهمه‌ش ده‌قی ماده‌ده‌ی (٤) ی یاسای نا‌براو: «سه‌رۆکی نه‌نجومه‌نی وه‌زیران له‌و ناوچه‌یه‌ی یان له‌و ناوچه‌یه‌ی که حاڵه‌تی نا‌ناسایی ده‌بگرته‌وه بۆ هه‌یه بێن خۆیه‌سته‌وه به‌خوکه‌کانی یاسای دادیانی سزایی نهم ده‌سه‌لاتانه‌ی خوا‌وه‌ به‌کار به‌یتی».

بایه تەکانی پۆژنامە بەر لە پلاوکردنەوەیان بەوردی دەخوێنەووە رای خۆیان لەبارەو دەدەن.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، د. ئیبراهیم الداقوqi سەبارەت بە سانسۆری پێشینه لە عێراقدا دەلی: «تا کۆتاییەکانی سالی ١٩٧٤ لە عێراقدا پەڕەوی سیستمی سانسۆری پێشینه بۆ سنووردانکردنی نازادی پۆژنامەگەری کراره، بەلام لەو بەدواوە سانسۆری پێشینه لەسەر چاپکراوی دەورییدا هەلگیراوە و سانسۆری خودی جێگای گرتۆتەو» (٣٢١).

بەلام داقوqi هیچ بەلگەیەکی بۆ قسەکە نەهێناوەتەو، لەکاتیکی یاسای سەلامەتی نیشتمانیی ناوبراو تاکو ئێستاش لە عێراقدا هەر بەرکاره، بۆیه ئێمه پێمان وایه یاسادانەری عێراقی خۆی نەبویستوو سانسۆری پێشینه لەسەر چاپکراوی دەوری هەلگیریت، ئەگینا لە دەستوردا یان لە یاسای چاپەمەنیدا سانسۆری یاساغ دەکرد.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، دەستووری عێراقی سالی ١٩٧٠ بەپێچەوانەی دەستووری میسری نە لە دور و نە لە نزیکهوە یاسی سانسۆری نەکردوو، بەلام پڕۆژەی دەستووری عێراقیی سالی ١٩٩٠ (٢٢٢) لە ماددە (٥٤) دا دانانی سانسۆری لەسەر پۆژنامە و بەرەمهەزریهەکان (المصنفات) یاساغ کردوو هەگەر بەپیتی یاسا نەبێت (٢٢٣).

هەلبەتە لە عێراقدا کار بە یاسای (الرقابة على المصنفات والأفلام السينمائية) ی ژمارە (٦٤) ی سالی ١٩٧٣ (٢٢٤) دەکریت. بۆیه ئێمه پڕۆژەیش هیچ جیاوازییەکی بنەرەتی لەگەڵ دەستووری عێراقیدا نییه مادام دانانی سانسۆری بەهەججاری یاساغ نەکردوو، چونکە دەستەواژە (هەگەر بەپیتی یاسا نەبێت) دەستەواژەکی چەواشەکاره و دەرگای بۆ بوونی سانسۆر خستۆتە سەریش، تەنها ئەوێه سانسۆر دەبێ بەپیتی یاسا

٣٢١- د. ابراهيم الداقوqi: قانون الاعلام، سەرچاوەی پێشوو ل-١٢.

٣٢٢- ئێمه پڕۆژەیه لە سالی ١٩٩٠ داندرا و تاکو ئێستاکه نەبۆتە دەستور، واش پێدەچیت وازیان لێی هێنایت، چونکە لەم پۆژانە، جێگری سەرۆکی ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆرش لەگەڵ شانێکی نوێۆسیۆنی عێراقی (التحالف الوطني) لە بەغدا کۆیۆه و رایگەیاندا کە لەلایەن سەرۆکی عێراقییهوە نەری دانانی پڕۆژەی دەستووریکێی نوێی بۆ عێراق یێ سیتێرداوە.

٣٢٣- ئەمەش دەقەکەیت: «نازادی پۆژنامەگەری و چاپەمەنی و پلاوکردنەو زامە و یاسا چۆنییتی بەکارهێنانی ئێمه مافە ڕێکدەخات و سانسۆر لەسەر پۆژنامە و بەرەمهەکان دانداری هەگەر بەپیتی جوکەکانی یاسا نەبێت».

٣٢٤- موسوعة القوانين العراقية، المجلد ٩، ل٦١٥٣.

بیت، یاسایه که بيش له کۆنده ههیه و بهرکاره و هه میسه رۆتیه سه رکوت کاره کان بۆ پیشیلکردنی مافه دهستورییه کان به کاریان هیناوه. ئیستا که چۆن له عیتراقدا نهنجوومهنی سه رکودایه تیی شۆرش ههیه که سه رۆکی عیتراقی سه رۆکایه تی دهکات و به پیتی برگه ی (١) ماده ی (٤٢) ی دهستور دهسلاتی دهکردنی یاسا و نهو بریارانه ی ههیه که هینزی یاساییان ههیه (٣٢٥) و دهتوانی هه موو کاتینک نازادیی رۆژنامه گه ری سنووردار بکات و سانسۆری له سه ر دابنیت، نهو هاش به پیتی ماده ی (٦٩) ی پرۆژه ی دهستوری سالی ١٩٩٠ نهو فه رمان و بریارانه ده ربکات که هینزی یاساییان ههیه. بۆیه هه یج له مه سه له که نه گۆراوه، به لکوو خراب تریش بووه، چونکه به پیتی دهستوری سالی ١٩٧٠ سه رۆک کۆمار نه م دهسلاته ی نه بوو که چی به پیتی نه م پرۆژه ی نه م دهسلاته ی ههیه (٣٢٦).

٣-٦-٢-٥ سانسۆری پیشینه له یاسای چاپه مه نیی هه ریمی کوردستاندا یاسای چاپه مه نیی هه ریمی کوردستانی عیتراق ژماره (١٠) ی سالی ١٩٩٣ ی هه موارگراو پرینسیپتیکی گرنگ و به ره تیی له ئامیتز گرتوووه نهویش پرینسیپی «له هه ریمدا سانسۆر ناخریته سه ر چاپه مه نی» (٣٢٧).

نه مهش نهوه ده گه به نئ که له هه ریمی کوردستاندا هه یج سانسۆرتیک له یه رده م کاری رۆژنامه گه ریدا نییه، به لکوو ته نیا به لیتپچانه وه ی نهو که سه له سه ر نهو به به ته ی که به لاوی دهکاته وه نه ک چاودتیریکردنی نهو به به ته ی که دهینوسیته.

بێ گومان جیاوازییه کی زۆریش ههیه له نیتوان لیتپچانه وه ی دواینه و سانسۆری پیشینه دا. له حاله تی یه که مه دا رۆژنامه نهووس نازاده له راده رپیندا و به ره رسیته ییه که شی

٣٢٥- نه مهش دهقه که به تی: «نهنجوومهنی سه رکودایه تیی شۆرش نه م دهسلاته ی خواره وه ی ههیه:

١- دهکردنی یاسا و نهو بریارانه ی که هینزی یاساییان ههیه...».

٣٢٦- نه مهش دهقه که به تی: «یه که م: نه گه ر مه ترسییه ک هه ره شه له ئاساییشی ولات بکات، یان هه ره شه له سه روهرییه که ی بکات یان هه ره شه له سه لامه تییه که ی بکات یان هه ره شه له به کیتی یی ریزه کانی بکات. سه رۆک کۆمار بۆی ههیه، له ماوه یه ک که شهش مانگ رته نهکات له رۆژی سه ره هلدانی مه ترسییه که، هه ندیکه فه رمان یان بریار ده ربکات که هینزی یاساییان ههیه بۆ دوورخستنه وه ی نهو مه ترسییه...».

٣٢٧- پروانه دهقی ماده ی (٢) که نه مهش دهقه که به تی: «سانسۆر له هه ریمدا ناخریته سه ر چاپه مه نی و هه ر هاوولاتییه ک سه ره سه ته له دهکردنی هه ر چاپه مه نییه که دا به پیتی خۆکه کانی نه م یاسایه».

دهگريته نهستو، بويه تنهيا له سهر سهريپچيپه ياسايپه كانيدا لپيرسيڼه ودي له گهل دهگري و
 نيداره بوي نپيه پنگاي راده پړيني لي بگريته، نه گهر هانو له پرؤسه كړدنې كار د رؤژنامه
 وانيه كيدا سهريپچي ياساي كړد، لهو حالته دا نيدارهش بوي هديه وركو هر كسپكي
 ناسايي روو بكا ته داگيا و داواي له دژ بهر بكا ته وه و پرياري داگياش په كلا كره وه
 دهبي.

لهم حالته شدا، نيداره هپچ جپاوازيپه كي له گهل كسپي ناسايي ناپيت و ناتواني
 د سدرپژي بكا ته سهر نازادپي رؤژنامه گهرې و راي گشتيش چهواشه بكا ت و بانگه وازي
 نه وه بكا ت كه نهو بابه ته ي له رؤژنامه دا بلاويو ته وه دژي بهرؤ وه نديپي گشتي و ناسايي
 نه ته وديپيه يان بوخستان پيكردن و ناوړاندني لپير سر راواني تپايه. چونكه دواي
 بلاويو نه ودي بابه ته كان گهل سهرپشك دهبيت و چهواشه كړدنپي ناسان ناپيت.

له ههمان كاتپيشدا، دهسه لاثي دادو درپيش بؤ پاراستني ناوي خوي ناچار دهبيت
 پرياريكي شپاو ددرېكات.

بهلام له حالته ي دووه سدا، نيداره هر له بهر ته دا لپنا گهرې نهو بابه تانه ي كه دژي
 بهرؤ وه نديپي نهون يان له گهل راويوچووني نهو ناگورچيپن بلاويو كړنه وه، لهم حالته شدا
 نيداره په نا دهباته بهر چه مكه كانپي «ناسايپشي گشتي» و «بهرؤ وه نديپي گشتي» بؤ
 چهواشه كړدنپي راي گشتي و گرنگرين زامنپش كه «زامنيپي دادگهرې» په بؤ پاراستن و
 داكوپيكردن له مافي نازادپي رؤژنامه گهرې له دهست دهبيت و داگيا ناتواني رولي خوي
 وركو پتويست بپيني.

بويه رهوتي ياسادانه ري كوردستان لهم رووه وه رهوتيكي زور سهر كه و توه و بهر ووني
 ياسادانه ري ميسري دهبيت و پتچه وانه ي رهوتي ياسادانه ري عيراقې و لويانيپه.

به راي نپسه، نه م حوكمه ي ياسادانه ري كوردستاني هه نديك كه مو كوري تپدايه، چونكه
 له حالته ي جهنگ و تنگړه كاندا بووني سانسور خوي دهسه پيپنيپت و ناكري دهسبه رداري
 بين، هر وركو چؤن ولاته په كگرتو وركاني نه مهربكا له دواي رووداوه كانپي نه يلوولي سالي
 ۲۰۰۹ نه مهي گرته بهر و بلاو كړنه ودي هه ندي زانپاري ستراتيپي ياساغ كړد (۳۲۸).

بويه پيشنيارده كم، ياسادانه ري كوردستان جاريكي تر چاو بهم حوكمه دا بخشيپته وه و
 بهم شيو دپي خواره وه دا پريپته وه: «له هه ريمدا سانسور ناخرپته سهر چاپه موني تنهيا له

۳۲۸- پروانه برگهي (۳-۶-۲) لهم تيزدها.

حاله‌تی ناسایی و کاتی شهر و تەنگرەدا نەبێ کە یەرلەمانی کوردستان بە یاسایەکی دیاری دەکات، دەکری سانسۆریکی دیاریکراو بە یاسایەکی تایبەت، بۆ بەرژێوە‌ندیی گشتی بخریتە سەر چاپە‌مەنی و نامرازەکانی تری راگەیاندن».

دوای لێکۆڵینەوە لە سیستمی سانسۆر لە یاسای میسری و لوبانی و فەرەنسی و عێراقی و یاسای چاپە‌مەنیی هەرێمی کوردستاندا، بۆمان دەرکەوت کە یاسادانەری کوردستان (٣٢٩) و یاسادانەری میسری (٣٣٠) بە‌شێوە‌یەکی رەها دانانی سانسۆریان لە‌سەر رۆژنامە‌گەریدا یاساغ کردووە و رۆژنامە‌نووس لە کارە‌گەیدا ملکەچی سانسۆریکی خۆ‌دییه کە خۆی لە چوارچێوەی ئە‌خلاقی پێشە‌دا دە‌یخاتە سەر‌خۆی تا‌گرتو و هێڵە گشتیانە‌ی بۆی داتراون نە‌یان بە‌زێتی.

بە‌لام یاسادانەری لوبانی و فەرەنسی دانانی سانسۆریان لە‌ حالە‌تی ناساییدا یاساغ کردووە و لە‌ حالە‌تی ناساییشدا لە‌ سنووریکی دیاریکراو لە‌ چوارچێوەی یاسادا رێ‌گایان پێ‌داوە.

بە‌لام یاسادانەری عێراقی جیاواز لە‌ هە‌موویان هەرچە‌نده لە‌ یاسای چاپە‌مەنی ژمارە ٢٠٦ ی سالی ١٩٦٨ ی هە‌موارکراویدا ناماژە‌ی بە‌دانانی سانسۆر نە‌کردووە، بە‌لام بە‌پیتی بر‌گە (ی) ی ماددە‌ی (٤) ی یاسای (السلامة الوطنية) ژمارە (٤) ی سالی ١٩٦٥ کە پێ‌شتر ناماژە‌مان پیتی کردووە کار بە‌سیستمی سانسۆری پێ‌شینە دە‌کات و بۆ ئە‌م مە‌بە‌سته پشت بە‌و چاودێرانه دە‌بە‌ستێ کە لە‌ دامو‌دە‌زگا رۆژنامە‌وانییه‌کانیدا دا‌پە‌زراندوون و چاوسا‌غی ئە‌و.

٣٢٩- بڕوانە دە‌قی ماددە‌ی دوو‌هەمی یاسای چاپە‌مەنیی هەرێمی کوردستان لە‌ پەر‌اوێزی (٣٢٧) ئە‌م تێ‌زە‌دا.

٣٣٠- بڕوانە دە‌قی ماددە‌ی (٢٠٨) ی دە‌ستوری میسری سالی ١٩٧١ لە‌ پەر‌اوێزی (٣١١) ئە‌م تێ‌زە‌دا.

له لیکۆلینهوهی بایهتەکانی ئەم بەشەدا بۆمان دەردەکەوێ کە سیستیمی سلتیپیکەر (النظام الردي) له سیستیمەکانی تری رۆژنامەگەری بۆ هەریکی کوردستان گونجاوترە لەبەر ئەوەی لەگەڵ نازادیی رۆژنامەگەری و دیموکراسییەتدا دەگونجێ و ئەوپەڕی نازادی بۆ کاری رۆژنامەگەری دەستەبەر دەکات.

هەروەها بۆمان دەردەکەوێ کە یاسا و پێساکانی چاپەمەنی و رۆژنامەگەری له میسر و لوبنان بەگشتی و عێراق بەتایبەتی، بەپێچەوانەی هەریکی کوردستان، کۆک نین لەگەڵ جاپی گەردوونی مافی مەرۆف و بەلگەنامە نێردەدۆڵەتییهکانی تردا، هەروەها جیاوازییهکی زۆر هەیە له نێوان لایەنی تیۆری و پراکتیکی نازادیی رۆژنامەگەری لەو شێتانهدا.

هەروەها بۆمان دەردەکەوێ، له ناکامی زۆری و پەرتی ئەو یاسایانەی کە کاری رۆژنامەگەری له هەندێ وڵاتدا رێک دەخەن، گرتیتکی گەوره پووبەرپووی رۆژنامەنووس و ئەو کەسانە دەبێتەوه کە کاری رۆژنامەنووسی دەکەن و وادەکا کە ئاگاداری سنووری نازادیی بیروپارادەرپێنەکیان نەبن و نەزانن هەتا کۆتیه (۳۳۱).

هەروەها له لیکۆلینهوهی یاسای چاپەمەنی هەریکی کوردستاندا بۆمان دەردەکەوێ کە ئەم یاسایە چارەسەری پەخشی تەلەفزیۆنی و ئیستگەیی و ئینتەرنێتی نەکردووه کە ئەمانیش سێ جۆرن له جۆرهکانی رۆژنامەگەری و ئەمەزۆکە له هەریکی کوردستاندا حزیه کوردستانییهکان خاوەنی کەنالی تەلەفزیۆنی ناوخری و ئیستگەیین و هەندیکیشیان

۳۳۱- لەوانه یاسای چاپەمەنی هەریکی کوردستان ژماره (۱۰) ی سالی ۱۹۹۳ و یاسای هەموارکردنی یاسای چاپەمەنی ژماره (۸) ی سالی ۲۰۰۲ و یاسای سەندیکای رۆژنامەنووسانی کوردستان ژماره (۴) ی سالی ۱۹۹۸ و یاسای حزیهکانی کوردستان ژماره (۱۷) ی سالی ۱۹۹۳ و یاسای هەموارکردنی یاسای حزیهکانی کوردستان ژماره (۷) ی سالی ۲۰۰۲ و یاسای چاپەمەنی عێراقی ژماره (۲۰۶) سالی ۱۹۶۸ و یاسای پاراستنی مافی دانەر ژماره (۳) ی سالی ۱۹۷۱ و یاسای سزاکان ژماره (۱۱۱) ی سالی ۱۹۶۸ و یاسای دادبێنی سزایی (قانون اصول المحاکمات الجزائیه) ی ژماره (۲۳) ی سالی ۱۹۷۱ و یاسای شارستانی عێراقی ژماره (۴۰) ی سالی ۱۹۵۱ و یاسای چاپخانهکان ژماره (۱۸۹) ی سالی ۱۹۶۸ و یاسای (السلامة الوطنية) ی ژماره (۴) ی سالی ۱۹۶۵ و چەتدین یاسا و بەلگەنامە نێردەدۆڵەتی تری.

سەتەلايت و سايىتى ئىنتەرنېتىيىشيان ھەيە وئىراي (مىراكز الاتصالات الاهلية) و قاوۋەخانەكانى كۆمپىيوتەر كە ئىمانىش بەشدارن لە تۆرەكانى ئىنتەرنېت و سايىتى تاييەتپىشيان ھەيە، ئەمانە لە عىراقدا بەيىتى ياساي عىراقى لە لاينەن ھىكۆمەتەوۋە مۆنۇپۇل كراون و لە كوردەستانىشدا سەرەراي ئەوۋەي حزب و كەرتى تاييەتپى بەكاربان دىن كەچى تاكو ئىستا بەياسا رىك نەخستراون^(۲۳۲) لە كاتىكدا ئەمە زۆر پىتويستە بۆ ئەوۋەي شەپۇلەكان دۆي يەك نەبن و كار لە پەخشى يەكتىرى نەكەن^(۲۳۳).

لەبەر رۆشنايى ئەم ئىنجامانەدا، ئەم راسپاردانەي خوارەوۋە دەخەينە پەرچاوى ياسادانەرى كوردستان و ھىوادارم سووديان ھەيىت:

۱- لەم دىراسەيە بۆمان دەردەكەوئ كە ياساي چاپەمەنىي ھەرىمى كوردستان تا رادەيەكى زۆر كۆك و گونجاوۋە لەگەل پىرانسىيەكانى مافى مەژۆ و نازادىي رۆژنامەگەرى و پىرانسىيەكانى دىموكراسىيەت، تەنھا ئەوۋە نەبن كە باشتر واپوۋ لەبرى سىستىمى مۆلەتى پىشەكى يەسىستىمى ئاگاكارى كارى بىكرادىيە، بۆيە پىم باشترە ئەم گۆرانەي تىدا بىكرىت تا پەتەواوۋەتى لەگەل ئەو پىرانسىيەندە كۆك ھەيىت.

۲- ھەروەھا بۆمان دەردەكەوئ كە ئەو نازادىيەي كە لە بوارى پەخشى ئىستىگەيىي و تەلەفۇزىنى و ئىنتەرنېت لە ھەرىمى كوردستاندا ھەيە لە ھىچ ولاتىكدا بەم جۆرە بەدى

۲۳۲- شاپەنى ئامازەبۆكەدە، ئەسەر بىرايى وەزارەتى رۆشنىرى ھەرىمى كوردستان، بەيىتى فەرمىنى ژمارە (۶۳/۷/۱) ى سالى ۲۰۰۰ لىزەنەك كە ئىشەش تىيادا ئەندام بويىن بۆ دانانى پىرۆۋەي ياساي (رادىو و تەلەفۇزىنى لە ھەرىمى كوردستان) پىنكەتات. دواي ئەوۋە لىزەنى ئاوپراو پىرۆۋەي ياساكەي گەلەلە كرد، لەلاينەن وەزارەتەوۋە بۆ پەرتەبەرىتى دارشتنى ياسايى لە وەزارەتى داد بەرز كراپەوۋە لە وئشەوۋە بۆ ئىنجومەنى وەزىران، بەلام تاكو ئىستا ھىچ دەنگى نىيە.

۲۳۳- لە ولاتەبەكگرتەوۋەكانى ئەمەرىكا كەنەلەكانى راگەپاندنى چاپىكراوۋە بىستراوۋە بىنراوۋەكو يەك سوود لەو نازادىيە رۆژنامەگەرىيە وەردەگرن كە دەستورى ئەمەرىكى لە پەكەمەن ھەمواپىدا مىسۇگەرى كىردوۋە، بەلام سەرەراي ئەمەش ئەو كەسەي بىمەئى پەرنامەكانى لە رىكاي ئىستىگە و تەلەفۇزىتەوۋە پەخش بىكات دەيىن مىلكەچى ياساي (پەخشكردنى لاسلىكى) ى سالى ۱۹۲۷ ھەيىت بۆنەوۋە شەپۇلەكانىيان بەگىر بەكەيدىدا نەچىن، بۆ زانبارى زىاتىر بىروانە نىكۇلاس جۆنسۇن؛ دەستىيانكردنى سىنورى دەسەلاتى چوارەم، كۆقارى ئەلىكشۇزنى وەزارەتى دەرەوۋە ئەمەرىكا، ۲۵/۲۰۰۱/۵ لەم سايىتەي خوارەوۋە وەركىراوۋە:

<http://usinfo.state.gov/journals/atgic/401/tjga/tjga0401.htm2001/10/1>.

ناکریت، تەنەت لە ولاتیکی وەکو ئەمریکا کە لە رووی بەخشینی نازادیی رۆژنامەگەریدا لە هەموو ولاتیکی تر پیشکەوتوو ترە بەوەی کە لە دەستوورە گەیا دا رینگای لە کۆنگرێس گرتووە بۆ دەرکردنی هەر یاسایەک کە بێتە مایە کۆتوێندگەری ئەم نازادییە، کەچی دەبینی، سەرەرای ئەمە، یاسایەکی تایبەتی بۆ پەخشەگانی ئێستگەیی و تەلەفزیونی داناو بەمەبەستی رێکخستنی شەپۆلەکان. بۆیە پێم باشە پەرلەمانی کوردستانیش یاسایەک بۆ رێکخستنی پەخشی ئێستگەیی و تەلەفزیونی لە هەریکی کوردستان دەرکات (٢٢٤).

٣- ناچارکردنی خاوەنی چاپخانه بەهەناردنی چەند دانەبەک لەو رۆژنامە و چاپکراوە دەوریانە کە چاپی دەکات بۆ داواکاری گشتی و وەزارەتی رۆشنبیری و وەزارەتی ناوخۆ و سەندیکای رۆژنامەنووسان و کتێبخانەیی نیشتمانی بۆ هەلگرتن و بەدواداچوونیان.

٤- دامەزراندنی ئەنجێمەنتێکی بالای رۆژنامەگەری سەرەخۆ و نازاد بۆ سەرپەرشتیکردنی رۆژنامە و رۆژنامەنووسان دوور لە دەسلالت و چاودێری حکومەت تاکو رۆژنامەگەری وەک دەسلالتێکی چوارەم رۆلی خۆی لە نێو کۆمەڵدا بێنێ و ئەم رووداوەش لە یاسای چاپەمەنیدا ئاماژە یی بکەیت.

٥- هەروەها پێشنیاردەکەم کە بەرپۆلەبەریتی گشتیی راگەیاندن لە وەزارەتی رۆشنبیری هەلپۆوەشیتەو و تەنها بەکاروباری رۆشنبیریەو هەریک بێت و چیتەر رۆژنامە ی هەواڵ دەرئەکات و کەنالی پەخشی تەلەفزیونی و ئێستگەیی بۆ کەرتی تایبەت دەست لێنەبکەیت.

٣٢٤- شایەنی ئاماژەبۆکردنە، بەپێی نووسراوی وەزارەتی رۆشنبیری هەریکی کوردستان ژمارە ١٧/١١/٦٣ ی ٢٠/١١/٢٠ لیژنەبەک بەئەندامییتی ئێمە و ئەم بەرپۆلە (محمد ولی، شاکر محمدامین، مسعود مصطفی، فکرت عزت) بۆ دانانی پڕۆژەی یاسای (رادێۆ و تەلەفزیونی) پێشکەت. لیژنە ی ناوبراو پڕۆژەگە ی دانا و بەنووسراویک بۆ بەرپۆلەبەریتی دەرشتی یاسایی لە وەزارەتی داد بەرز کردووە، بەلام تاکو ئێستا لە لایەن پەرلەمانەو دەرنەچوو.

۴- سیستم و پرده‌نمایی رۆژنامه‌گه‌ری و زامانگه‌نه‌کانی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری

۴-۱ سیستمه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری

ئهو سیستمه یاساییانی که رۆژنامه‌گه‌ری له جیهاندا پابه‌ندیان ده‌یت، چوار سیستمی یاسایی سهره‌کین، له خواره‌وه له چوار خالدا ناماژدیان پتده‌کین و تیشکیان ده‌هینه سهر:

یه‌که‌م: سیستمی دانانی رۆژنامه‌گه‌ری به‌ده‌زگایه‌کی گشتی *la presse service - public* به‌پیتی ئهم سیستمه ده‌ولت خۆی خاوه‌نی ده‌زگاکانی رۆژنامه‌گه‌ری ده‌یت له ولاتدا و رۆژنامه‌گه‌ریش وەک ده‌زگایه‌کی گشتی له خزمه‌تی سیاسه‌تی ده‌ولت ده‌یت و پابه‌ندی مۆلەت وەرگرتن و چاودیری و راگرتن و هه‌له‌ه‌شانه‌وه‌ی کارگه‌ری ده‌یت (۲۳۵).
شایدنی ناماژده‌بۆکردنه، ئهمرۆ، به‌شێوه‌یه‌کی گشتی له دنیا دا، ئهم سیستمه باوی نه‌ماوه مه‌گه‌ر له به‌واری رۆژنامه‌گه‌ری بیستراو و بینراودا نه‌یت، که له هه‌ندێ ولاتاندا حکومه‌ت ئهم که‌ناله رۆژنامه‌گه‌رییانه ده‌خاته ژێر ده‌سه‌لاتی خۆیه‌وه. به‌تایبه‌تی له ولاته عه‌ره‌بیه‌کان، که تا‌کو ئهمرۆ به‌شێکی زۆریان ئهم سیاسه‌ته په‌یره‌وه ده‌کهن (۲۳۶).
به‌پنجه‌وانه‌ی ئهم ده‌وله‌تانه‌ش، له ولاته یه‌که‌گرتوه‌کانی ئهمریکا، حکومه‌ت رۆژنامه‌گه‌ری بیستراو و بینراوی نه‌خستۆته ژێر ده‌سه‌لاتی خۆیه‌وه و نه‌یکردوه‌وه‌ته ده‌زگایه‌کی گشتی، به‌لکه‌و رینگای داوه یه‌که‌رتی تایبه‌ت ئهم ده‌زگایانه دا به‌زینیت، به‌لام دوا‌ی وەرگرتنی مۆلەت له لایه‌نی په‌یوه‌ندیدار، ئهمه‌ش ته‌نها به‌مه‌به‌ستی رێکخه‌ستی شه‌پۆله‌کانی په‌خشکردنه نه‌ک رینگاگرتن له نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری (۲۳۷).

۲۳۵- د. عبدالله اسماعیل البستانی: حریة الصحافة، سهرچاوه‌ی پیتسبور، ل ۱۷.

۲۳۶- الصحافة في الجزائر الحریة مقابل الموت: راپۆرتیکه له‌لایه‌ن رێکخراوی «القمیة الدولية للصحفین» به‌نکه‌ی جه‌زائیر ناما‌ده‌کراوه. له تۆزی نینه‌ونیت له‌م شوێنه‌ی خواره‌وه وەرگیراوه:
<http://www.arabia.com.2001/11/11>

۲۳۷- نیکولاس جونسون: تحدید نطاق السلطة الرابعة، گۆناری (وسائل الاعلام والاخلاقی) ئیلیکترۆنیکه و‌ه‌زاره‌تی دهره‌وه‌ی ئهمریکا دهریده‌کات له تۆزی نینه‌ونیت، له‌م شوێنه‌ی خواره‌وه وەرگیراوه:
<http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/401/ijga/htm.2001/10/1>

دوهم: سیستمی خوارتیزی (النظام الوقائي) le regime preventif

به پتی نه سیستمه نهو که سانهی نازادی رۆژنامه گهری پیاده ده که نه ده پتی بهر له موماره سه کردن و بلاو کردنه وهی، هندیک کاری پتوبست نه انجام بدن ههروه اش ره چاوی نهو مهرانه بکه که حکومت به پیاده کردنی نازادی رۆژنامه گهری دایناوه بهمه بهستی نه هیشتی یا سوک کردنی نهو زهره و زیانانهی که له پیاده کردنی نهو مافه یان له خراب به کاره یتانیدا پتیبینی ده کری (۳۳۸).

را دهی تهنگ پتیه لچینی نهو سیستمه به نازادی رۆژنامه گهری به پتی سروشت و بری نهو کاره خوارتیزانه (الاجراءات الوقائية) ده گزینی که له خوی گرتونه (۳۳۹). نهو کاره خوار استنانهش دوو جزو، جوریکیان بهر به ستان وهک چاودیری و مؤلعت و ناگادار کردنه وه و راگرتن و ههله شانده وه، جوریکیی تریشیان ریکخه رن (تنظیبي) وهک یاداشتنامه و دایین کردنی دارایی (التأمین النقدي).

عیراق و میسر و لوبان به پیره وهی جزوی به کهم ده کهم و فهره نساش به پیره وهی جزوی دووهم ده کات، ههروه کو دواتر له باسی ریکخستنی یاسایی ده رکردن و بلاو کردنه وهی رۆژنامه دا بۆمان ده رده که وهی.

سینهم: سیستمی سلطیکه (النظام الردعي) le regime repressif

به پتی نهو سیستمه هه موو که سیک بۆی هه به به پیره ی نازادی کاری رۆژنامه گهری بکات بهر له بلاو بوونه وه یان دواي بلاو بوونه وه و به ده ستیوه ردانی کارگیری.

واته ریکا به هه موو که سیک ده دریت، گوزارشت له بیر و هزر و ویژدانی خوی بکات، پتیه وهی هه ندی کاری پتوبستی به سه ردا به پتندریت، بهر له بلاو بوونه وه یان له کاتی پیاده کردنی نازادی به که یدا، به لام نه مه نه وه ناگه پهنیت که نهو که سه لیتیرسینه وهی له گه ل نا کریت، به لکوو ده که ویت بهر لیتیرسینه وهی تاوانکاری و مه دهنی و نه ده بییه وه، نه گهر بیت و کرداریک له و کردارانه نه انجام بدات که یاسا یان به لکه نامه ی شه ره فی پیشه سزای بۆ داناوه (۳۴۰).

۳۳۸- د. عبدالله اسماعیل البستانی، حرية الصحافة، سهرجاوهی پتیشو، ل ۱۱۹.

۳۳۹- د. عبدالله اسماعیل البستانی، حرية الصحافة، سهرجاوهی پتیشو، ل ۱۸.

۳۴۰- د. عبدالله اسماعیل البستانی، حرية الصحافة، سهرجاوهی پتیشو، ل ۱۲۱.

نهم سیستم له بهار دی نازادی رۆژنامه گهری و دیموکراسییه وه له سیستمه کانی دیکه گونجاوتره، بۆیه دهوله ته دیموکراسییه کان په پرهوی ده کهن له گهل سه پاندنی هه ندی کار ی خۆبار تیزانه و پیتشکه شکردنی ناگا کار ی. واته تیتکه لکردنی هه ندی ره گه زی سیستم ی پاراستن له گهل سیستم ی به ریه ست.

بۆیه نهم سیستم به یارودوخی هه ریمی کوردستان له سیستمه کانی دیکه گونجاوتره.

چواردهم: سیستم ی سلپتیکه له گهل زامنکردنی نازادی یاسای و نابووری بۆ رۆژنامه گهری (النظام الردعي مع چمان الحرية القانونية والاقتصادية للصحافة)

نهم سیستم به ریشیه له سیستم ی سلپتیکه ر (النظام الردعي) له گهل ریکه خستنی ده زگای رۆژنامه گهری به چه شتی که نازادییه یاسای و نابوورییه که ی به یه که وه به یار تیزریت. فهره نسا نیستا په پرهوی نهم سیستم ی دوا یی ده کات (۱۳۶۱).

۴- ۲ پرنسیپه کانی رۆژنامه گهری

هه ندیک پرنسیپی گشتی هه ن که له زۆریه ی ولاتاندا له یاسای رۆژنامه گهریدا ره چاوکران پتویسته یاسادانه ر له یاسای چاپه مه نی و رۆژنامه گهریدا ره چاو یان به کات به مه به ستی دا یینکردنی هاوسه نگییه ک له نیوان نازادی پتویست بۆ رۆژنامه و رۆژنامه نووسان و مافی پتویست بۆ تاکه کانی کۆمه ل و کۆمه ل به گشتی.

له کۆمه لگه ی مه ده نیدا ده زگای چاپ و بلاوکردنه وه نازادن و هیچ کۆسپ و ته گه ره یه کیان له به رده م داناندی به پیتی یاسا نه بیت. به لام بۆ نه وه ی هاوسه نگییه ک دروست بیت له نیوان نه و نازادییه ی به رۆژنامه و رۆژنامه نووسان دراوه له گهل نه و مافی که هه ر تاکتیک له تاکه کانی کۆمه ل و کۆمه ل به گشتی هه یه تی، ده یی چوارچیه یه ک بۆ صوماره سه کردنی دیار بکرت له به ر رۆشنا یی هه ندیک پرنسیپی گشتی به مه به ستی ریزگرتن له مافی که سان و به رزه وه ندیی گشتی و سیستم ی گشتی (۳۴۲).

۳۴۱- د. عبدالله اسماعیل البستانی، حرية الصحافة، سهرجوه ی پتیشو، ۱۸ل.

۳۴۲- Http://www.Alkabar.alkaleej.com 11/11/2001، و که مهال سه مه دی: نازادی

رۆژنامه گهری یا رۆژنامه نووس و رۆژنامه ی نازاد، گۆناری هه ریم ژماره (۲۶۹) ۱۵/ ۴/ ۲۰۰۱.

۴۸ل.

نەم پرىنسىپىيە گىشتىيانەش بىرىتىن لەمانەي خوارەو:

يەكەم: پاراستنى دەولەت و سىستەمى گشتى

هېچ گومانى تېدا نېيە كە رۆژنامەگەرى تېغىكى دوو دەمە، بۆكارى چاك و خراب دەشتى و بەكار دەھىندىت. بۆيە ھەر دەولەتتىك بەياسايەكى تايەتى رىكى دەخات بۆ ئەوئى خۆى لە شەرى رۆژنامەگەرى بيارىزىت، چونكە نەم چالاكىيە وەكو ھەر چالاكىيەكى تى كۆمەلەيەتى لە خواروخىچى بەدەر نېيە و زۆرجاران ھەندى رۆژنامە و رۆژنامەنووسان بەمەبەشتى و دەستەھىنانى پارە و پوول سووكايەتى بەپىرۆزىيەكانى گەل و نىشتەمان دەكەن و دەست درىژى دەكەنە سەر مافى مرۆڭ و مافى كۆمەل و رەچاوبان ناكەن (۳۴۳).

ھەرەھا لەبەرئەوئى رۆژنامەگەرى ناوتەي كۆمەلە و سەرەراي ئەو رۆلەي كە ھەيەتى لە وشياركردنەو و ناراستەكردنى كۆمەل، بۆيە ناكەرى رەھا بەكرى بەچەشتىك ئەو نايدىۆلۆژيانە بلاوبكاتەو كە بەسروش پىچەوانەي بەھا گشتىيە ھاوبەشەكانى ئەو كۆمەلگەين كە تيايدا كارەكانى خۆى ئەنجام دەدات، چونكە ھەستانى بەكارىكى وەھا دەبىتە مايەي روخاندنى نايدىۆلۆژىي كۆمەل نەك بەرجەستەكردن و پتەوكردنى (۳۴۴).

پروڤيسۆر جىدىيۆن سىتجويىرگ (۳۴۵) لەم بارەيەو دەلى: «رەوشتى سەرەكى زۆرەي خەلك لەم سەردەمەدا بىرىيە لە رىزگرتن لە نىزام و پاراستنى» (۳۴۶).

ھەرەھا فرىزىر بۆند دەلى: «رۆژنامە گەورەكان پىويستە بۆ بەدبەھىنانى نامانجە گەورەكان بۆ بەررەوئەندىي كۆمەل تىبىكۆش لەجىياتى ئەوئى نامانجى سەرەكىيان تەتھا و دەستەھىنانى پارەو پوول بىت» (۳۴۷).

شاينەي نامازەبۆكردنە، ھەرەكو پىشتىرىش نامازەمان پى كەرد، هېچ نازادىيەك بەپىن

۳۴۳- د. حسين عبدالقادر: الرأي العام والعلاقات، سەرچاوەي پىتشو، ۲۰۸.

۳۴۴- حيدر حسين الحمد: الصحافة بين الاعباء الذاتية والضرورات الخارجية، نۆرى ئىنتەرنېت: [Http://www.anaabaa.org.nba46/sahafahm.2001/9/29](http://www.anaabaa.org.nba46/sahafahm.2001/9/29).

۳۴۵- پروڤيسۆر جىدىيۆن سىتجويىرگ زاناي كۆمەلناسىيە لە زانكۆى تەكساس لە ولاتە يەكگرتوئەكانى ئەمەرىكا.

۳۴۶- پروانە جون. ار. بىشتر: مقدمة في الاتصال الجماهيري، سەرچاوەي پىتشو، ۶۶۳.

۳۴۷- ف. فرىزىر بوند: مدخل الى الصحافة، سەرچاوەي پىتشو، ۱۸.

بەربەرسىيارىتى نىسبە، بۆيە ئازادىيى يەككىك ئابىي بېيىتە مايدى كەم كىردىنەۋدى ئازادىيى كەسەنى تىر يان ئازادىيى كۆمەل يان زىيان گەياندىن بەبەرۋەندىيىبەكانىيان و بەرۋەندىيىبە بالاكانى كۆمەل. لەبەرۋەندە دەۋلەت ئەو ياساينە دادەتتى كە لەلايەك كەفالىتى ئازادىيى رۇۋنامەگەرى بۇ رۇۋنامە و رۇۋنامەنوسان دەكەت، لەلايەكى تىرىشەۋە كەفالىتى پاراستى دەۋلەت و ماقى كەسەنى تىر و سىستىمى گىشتى دەكەت (۳۴۸).

دەۋۋە: چەۋاشەنەكردنى راي گىشتى

يەككىك لە ئەركەكانى رۇۋنامەنوسان پايەندىبۇنە بەراستگىيى لە گواستەۋدى ھەۋالەكان بۇ خوتەران (۳۴۹). ھەرچەندە زۆرجاران رۇۋنامە بەنەنقەست يان بەنەنقەست رۇۋبەرۋىيى بىلاۋكردىنەۋدى زانىبارى و ھەۋالى درۇ دەپىتەۋە كە ئەمەش زىيانىكى زۆر بەكۆمەل و راي گىشتى دەگەيەنەت. چۈنكە ھەندىك لە خوتەران بەسروشت باۋەر بەر زانىبارى و ھەۋالەنە دەكەن كە لە رۇۋنامەدا دەيان خوتەنەۋە، بۆيە ياساى چاپەمەنى و رۇۋنامەگەرى ھەمىشە بايەخ بەم لايەنە دەدات و كەفالىتى پاراستى راي گىشتى دەكەت

۳۴۸- د. حسين عبدالقادر: الرأي العام والعلاقات، سەرچاۋى پىشور، ل. ۳۰۹.

۳۴۹- بىروانە دەقى ماددى يەكەمى بەلگەنامە شەرەفى رۇۋنامەگەرىي نىۋەدەۋلەتى كە لە لايەن لىتەنى ئازادىيى راگەياندى سەر بەرتىكخراۋى بىزىسكۆ دانراۋە و لە خولى چوارەدەمىنى ئەم رىتىكخراۋە لە سالى ۱۹۵۲ دانى پىدادانراۋە و ھىركەكانى بەبەشەك لە ياساى گىشتىي نىۋەدەۋلەتى دادەندىرتىن و دەپىن رۇۋنامەنوسان و خاۋەن رۇۋنامەكان پايەندىيى بىن، ئەمەش دەقەكەيەتى: «دەپىن كارمەندانى رۇۋنامەگەرى و راگەياندى ئەۋدى لە توانايان داپە بىيخەنەگەر بۇ بەخشىنى ھەۋالى راست و دروست بۇ جەماۋەر و لەگەل رۇۋداۋەكان ۋەكۆ يەك بىت، ھەرۋەھا دەپىن لە راستى ئەۋزانىباريانە كە دەستىيان دەكەۋى پىكۆلەۋە و ئابىن ھىچ رۇۋداۋىكى گىرتىگ لەيىر بىكەن يان رۇۋداۋەكان بەنەنقەست بىشەرتىن» بۇ زانىبارى زىياتىر بىروانە: ابراهيم الداقوقى: قانون الاعلام، منشورات جامعة بغداد، مطبعة وزارة الاوقاف والشؤون الدينية، ۱۹۸۶، ل. ۱۶۰-۱۶۲. ھەرچەندە سەندىكاي رۇۋنامەنوسانى كوردەستانى عىتراق بەلگەنامە شەرەفى رۇۋنامەگەرىي بەشەۋەكى سەربەخۇ دەرنەكردۋە، بەلام ئەمە ئەۋە ناگەيەنەت كە پىرىنسىپ و بىنچىنەكانى رەۋشتى پىشە رۇۋنامەگەرىي بۇ رۇۋنامەنوسان دىار ئەكردىتت. بەلكو لەتىۋ ياساى سەندىكاي رۇۋنامەنوسانى كوردەستانى عىتراق زىيارە (۴) سالى ۱۹۹۸ لە ماددى بىستەمدا لەۋزىر ئاۋونىشانى پايەندىيەكان لە دە خالدا تۇمارى كردۋە و لە خالى ھەشتەمدا جەختى لەسەر ئەۋە كردۋە كە ئابى رۇۋنامەنوسان بەزانىبارى ئادروست جەماۋەر بەھەلە بىات، كە ئەمەش دەقەكەيەتى «بەھەلەبىردى جەماۋەر بەزانىبارى ئادروست و لىتكەنەۋدى رۇۋداۋەكان، بەجۆرىك دۈۋرىن لە راستگىيى يان بىلاۋكردىنەۋدى ئادلىيى لايان».

له دڼې چمواشه کړن (۳۵۰). بڼه پښوېسته پښنامه نووس زور وربايت له ودرگرتنې هډوال
و ددې دلتيا بېت له راستنې و دروستې نو زانباريانه بهر له به کارهيتان بيان له راپورته
هډواله کانيد (۳۵۱).

که واته دهیی رږځنامه نوښان هست بګون که پټیسته له سهریان هاوسه نګیې له نیوان ناسایشی نه ته وږیې و ګه یان دنی هواله کان به راستی و بڼه مانه ته وده بډ جده ماوړه رابګړن (۳۵۲).

پایان: پاراستنی شاکاری کومەل

پاراستنی ناکاری کۆمەڵە یەکیەکە لە نەزەر هەروە دیاردەکانی دۆلەت، بۆیە لە یاسای
پۆژنامەگەریدا جەخت لەسەر ئەم لایەنە دەکات و کەفالهتی ناکاری کۆمەڵە لەو بابەتانە
کە لەگەڵ ناکاری گشتی ناگونجێن کە لە پۆژنامەکاندا پلاودەرێنەوه دەکات.

هه‌لێهه‌ ته‌ پۆژنامه‌ پڕۆژهرده‌ گان زۆر جاران هه‌ندێ وێنه‌ی پڕوت بـلاوده‌ که‌ نه‌وه‌ یان به‌شێوه‌یه‌کی خراپ هه‌واڵه‌ گان داده‌ پێژن یان باسی بابته‌ گانی ئاکار ده‌ گن وه‌ یان ده‌ چنه‌ ناو درێژدی نه‌و بابته‌ تانه‌ که‌ پشپوست ناکات خۆیا نی له‌ قه‌مه‌ر ده‌ن (١٣٥٣) که‌ نه‌مه‌ش ده‌یه‌ته‌

۳۵- د. حسین عبدالقادر: الرأي العام والعلاقات، سهرچاودی پیشرو، ل ۳۱۲.

۳۵۱- روبرت سستیل و جانی جال: القواعد الاخلاقية لوسائل الاعلام ومايعدها. گؤقاری «وسائل الاعلام والاخلاق» ى ئىلكىگىزۋى كە وىزارەتى دەرەھى ئىمىرىكا دەرەھەكات، لى رېئىكەوتى ۱۸/۱۹ ۲۰۰۹ لى تۋرى ئىنتەرنېت لىم شىتەنى خوارەھە وەرگىراھە:

[Http://www.usinfo.state.gov/journals/4015ijga/htm](http://www.usinfo.state.gov/journals/4015ijga/htm)

352- [Http://www.Rctp.org/new13/10/2001](http://www.Rctp.org/new13/10/2001).

۳۵۳- رۆژنامەى «النبا»ى مەسىرى و «SUN» ى ئىنگىلىزى قونۇنى رۆژنامەى رۆزەردەن لەم سەردەمەدا، بۆ زاتىيارى زىاتەر پروانە (۲-۱-۲) دورەم خالىى جوارەم لەم تىزەدا كە پەشتەر ئاسازەمان پىئىكرەدودە.

همروهه له عیتر اقد زۆرجاران له لایهن به پرتو بهری گشتیی راگه یاندن ئهو وۆژانسانه ناگادار کراونه توه که ئهو یایه تانیان پلا کردۆتوه که لهگهڵ دهوشی گشتیی کۆمهڵ ناگوجین یان غهزیهی سیگی لوهکان دهوڕۆتین، یۆغونه به پرتو بهری گشتیی راگه یاندن له وهزارهتی وۆشهییری و راگه یاندنی عیتراتی به نووسراوی ژماره (٧٠٣) له ١٩٩٨/٨/١٣ ناگاداری وۆژانسهی «نبض الشباب» ی کردۆتوه سهبارت بهو یایه تهی له یاری هاوسهرهتی عورفی (الزواج العرفی) پلاوی کردۆتوه و تیایدا دهلی: «هیچ پتویست ناکات به دوا ی هاوسهرهتی عورفیدا بچن، چونکه =

مایه‌ی وروژاندنی غه‌ریزه‌ی سیکسی له‌لای لاوه‌کامان و هانیان ده‌دات بۆ نه‌نجامدانیان (۱۳۵۱).

چوارهم: پاراستنی مافی مرۆڤ

مادام مرۆڤ بوونه‌وه‌ریکی کۆمه‌لایه‌تییه و له‌گه‌ڵ که‌سانی تر له‌ناو کۆمه‌ڵدا ده‌ژی بۆیه ده‌بێت ده‌ستبه‌رداری نه‌و مافانه‌ی بیت که‌ ناکۆکن له‌گه‌ڵ مافی که‌سانی تر. بیره‌ۆکه‌ی بوونی ده‌ستوور و یاسا و رێساکان له‌وه‌وه هه‌لقه‌ولاوه و بۆته شتیکی پێویست بۆ رێکخه‌ستنی مافه‌کانی مرۆڤ به‌مافی بیروپراوه‌رییه‌وه و نه‌هه‌شتنی ناکۆکی له‌ نێوانیاندا (۱۳۵۵).

نه‌گه‌ر بیت و ئازادیی پۆژنامه‌گه‌ری رها بکریته و پۆژنامه‌ نازاد بیت له‌وه‌ی که‌ هه‌ر رێگایه‌کی بیه‌وێ بیگرێته‌یه‌ر بێته‌وه‌ی هیچ کۆتیه‌ندیکی له‌به‌رده‌م دا‌بن‌د‌ریته، بێ گومان زۆر ک‌م‌س دوو‌چاری زیان لێک‌ه‌وت‌ن د‌ی‌ن له‌ ناکامی به‌لا‌وه‌بو‌نه‌وه‌ی نه‌و هه‌واڵ و راپۆرت‌ه‌هه‌و‌ال‌انه‌ی که‌ ناو و ناوبانه‌گیان ده‌زێنی و که‌سایه‌تییان له‌که‌دار ده‌کات (۱۳۵۶). بۆیه له‌ هه‌موو وڵاته‌که‌دا یاسادانه‌ر بایه‌خ به‌م لایه‌نه ده‌دات و تاکه‌کانی کۆمه‌ڵ له‌ ناو و ناوبانگ زێاندن و بوختانه‌یکردن، که‌ له‌ رێگای پۆژنامه‌وه روو‌ده‌ده‌ن، ده‌پاریزی و مافی وه‌لام‌ دانه‌وه و راستکردنه‌وه‌ی نه‌و زانیاریانه‌شیان پێ ده‌به‌خشیت.

شایه‌نی ئاماژه‌بو‌کرده‌، له‌ جاری گه‌ردوونی مافی مرۆڤی سالی ۱۹۴۸ و به‌ل‌یتنامه‌ی نیوده‌وله‌تی بۆ مافه‌ مه‌ده‌نی و رامیاریه‌کانی سالی ۱۹۶۶ و رێک‌که‌وتنه‌نامه‌ی تایبه‌ت به‌وه‌لام‌ دانه‌وه و راستکردنه‌وه‌ی سالی ۱۹۵۲ که‌لیک پرئسیپی بنه‌رته‌یمان له‌م باره‌یه‌وه به‌رچاو ده‌که‌ویت.

= له‌وانه‌یه‌ لاوان یه‌را بکات و چاوی لێ بکه‌ن، بۆیه نابێت له‌ دا‌هات‌و‌دا بابه‌تی وها به‌لا‌وه‌یکه‌نه‌وه‌». هه‌روه‌ها به‌ری‌وه‌یه‌ری‌تی‌ی گشتی نا‌و‌بر‌او به‌نو‌وس‌را‌وی ژماره‌ (۷۱۸) که‌ له‌ ۱۹۹۶/۷/۱۳ ده‌رچوو ده‌ژنامه‌ی «المصور العربي» به‌یه‌که‌جاری وه‌ست‌اند، چون‌که‌ وێنه‌یه‌کی د‌ژ به‌نه‌خ‌لاقی گشتی به‌لا‌وه‌بو‌وه. بۆ زانیاری زیاتر به‌روانه: د. لطیفه‌ حمید محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي، رسالة مقدمة الى كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الدكتوراه في القانون الجنائي لعام ۱۹۹۹، ل ۲۰۷-۲۰۹.

۳۵۴- د. حسین عبدالقادر: الرأي العام والعلاقات، سه‌رچاوه‌ی پێشوو ل ۳۱۲.

355- <http://www.arabia.com.2001/9/24>.

۳۵۶- د. حسین عبدالقادر: الرأي العام والعلاقات، سه‌رچاوه‌ی پێشوو ل ۳۱۲.

له جاري گەردوونیی مافی مرۆڤدا هاتوو «نابیته ژبانی تایبەتی و خێزان و منداڵ و نامەکاری هیچ کەسێک بەهەرەمەکی تووشی دەستپێوەردان بێت و نابوو و ناو و ناوبانگیشی و بەر پەلامار بکەوێت، هەموو کەشیش مافی پاراستنی یاسایی لەو جزو دەستپێوەردان و پەلاماردانە هەیە» (٣٥٧).

هەروەها جارتیکی تر بەلێتنامەی نێودهولەتی بۆ مافە مەدەنی و ڕامیارییەکانی ساڵی ١٩٦٦ ئەمەیی دووپات کردۆتەوه و دەڵێ: «نابیته بەزۆر یان بەشتیوەیهکی نایاسایی دەست وەربدرێتە تایبەتە نەندییەکانی کەس یان خێزان و مالا و نامەکاری. هەروەک نابێ بەشتیوەیهکی نایاسایی هێرش بکێتە سەر ناو و ناوبانگی» (٣٥٨).

بەلام سەبارەت بەمافی وەلامدانەوه و راستکردنەوهی زانیاری و هەوالەکان، کۆمەڵەی گشتیی نەتەوه یەكگرتووێهكان له رێككهوتننامەی ساڵی ١٩٥٢ (٣٥٩)دا جەختی لەسەر ئەوه کردووه که ئەو زانیاریانەي که بەدرۆ یان بەشتیواوي رۆژنامه بلای کردوونەتەوه، دەبێ بەهەمان شێوه و لەهەمان شوێندا بەدرۆ بخێنەوه یان راست بکێتەوه. ئەمە و جارتیکی تر دووپاتی کردۆتەوه که «بەرپرسياریتیی پیشەیی پەيامنێر و ئازاتەکانی دەنگوباس لەنەستۆیانە، رووداوهكان بێ جیاوازی و بێ ریزەي له راسته رێككهوا بگوازنهوه، که له دوايشدا ریزگرتنی مافی مرۆڤ و ئازادییه بنەرەتییهکانیان لەسەر دەستلێنت» (٣٦٠).

هەروەها له هەندێک دۆلهەتا له دەستووردا جەخت لەسەر پاراستن و کەفالهتکردنی مافی مرۆڤ کراوه و وەک پرنسپیتیکی بنەرەتی دانی پێانراوه.

٣٥٧- پروانه دهقی ماددهی (١٢) که ئەمەش دهقهکهیهتی بەزمانی ئینگلیزی:

"No one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks".

٣٥٨- پروانه دهقی ماددهی (١٧) که ئەمەش دهقهکهیهتی بەزمانی ئینگلیزی:

"No one shall be subjected to arbitrary or unlawful interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to unlawful attacks on his honour and reputation".

٣٥٩- ئەم رێككهوتننامەیه بهپاری ژماره ٦٣ (د-٧) که له (١٦)ی کانوونی یەکەمی ١٩٥٢ بۆ نێمژاکردن خراوته روو و له رێككهوتی ٢٤ی ئابی ١٩٦٢ بهپیتی خوکی ماددهی ههشتمی رێككهوتننامەکه بهرگاری بووه.

٣٦٠- پروانه ههژاری عەزیز سورمێ: له بیرهوهري پێییلی زنجیرینی چارنامەي مافی مرۆڤ، پلاوکرارهکانی گۆڤاری سهفتهري برایدتی، چاپی یەکەم، چاپخانهی وهزارهتی پەرۆده، هەولێر، ١٩٩٨، ل. ٦٨.

دستووری فەرهەنسی سالی ١٩٥٨ لە پێشه‌کییه‌که‌یدا جه‌ختی له‌سه‌ر پابه‌ندبوونی گه‌لی فەره‌نسی به‌مافه‌کانی مرۆڤ که‌ له‌ جاری فەره‌نسی سالی ١٧٨٩ دا هاتوووه‌ کردۆته‌وه‌ و تیایدا ده‌لی: «گه‌لی فەره‌نسی به‌شێوه‌یه‌کی ره‌سمی پابه‌ندبوونی خۆی به‌مافه‌کانی مرۆڤ و پرنسپیه‌کانی سه‌روه‌ری نیشتمانی به‌و شێوه‌یه‌ی که‌ جاری ١٧٨٩ ده‌ستیشانی کردوووه‌ و که‌ پێشه‌کی ده‌ستووری ١٩٤٦ یش دووپاتی کردۆته‌وه‌ و ته‌واوی کردوووه‌ و را‌یده‌گه‌یه‌نی» (٣٦١).

هه‌روه‌ها ده‌ستووری میسری سالی ١٩٧١ له‌ ماده‌ده‌ی (٢٠٧) دا له‌ چوارچێوه‌ی ماف و نازادییه‌ گشتیه‌کان و رێزگرتن له‌ ژبانی تایبه‌تی هاوولاتییان دانی به‌نازادیی پۆژنامه‌گه‌ریدا ناوه‌ (٣٦٢).

یاسادانه‌ری لوینانی له‌ پێشه‌کی ده‌ستووری سالی ١٩٢٦ ی هه‌موارکراودا له‌ پرگه‌ی (ج) دانی به‌یه‌کسانی هاوولاتییان له‌ ماف و نازادییه‌کاندا ناوه‌ که‌ نه‌مه‌ش نه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نێت که‌ نازادیی پۆژنامه‌نووس هه‌یچی له‌ نازادیی هاوولاتییه‌کی تری لوینانی زیاتر نییه‌ تا له‌ رێگای پۆژنامه‌که‌یه‌وه‌ ده‌ستدرێژی به‌کاته‌سه‌ر، نه‌مه‌ش خۆی له‌ خۆیدا نه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نی که‌ یاسادانه‌ری لوینانی وه‌کو یاسادانه‌ری میسری و فەره‌نسی وه‌ک پرنسپ دانی به‌پاراستن و که‌فاله‌تکردنی مافی مرۆڤ داناوه‌ (٣٦٣).

٣٦١- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی فەره‌نسی:

"Le peuple francais proclame solennellement son attachement aux Droits de l'Homme et aux principes de la souverainete nationale tels qu'ils ont ete definis par la Declaration de 1789, confirmee et completee par le preambule de la Constitution de 1946".

٣٦٢- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «پۆژنامه‌گه‌ری سه‌ر به‌خۆ نازادانه‌ له‌ خزمه‌تی کۆمه‌ڵدا هه‌م به‌یه‌ی پهمانی خۆی به‌هه‌موو شێوازیکی گوزارشکردن ده‌کات بۆ گوزارشکردن له‌ ئاراسته‌کانی رای گشتی و به‌شاریکردن له‌ پێکه‌یتانیدا و ئاراسته‌کردنی له‌ چوارچێوه‌ی بنچینه‌ به‌ره‌تیه‌کانی کۆمه‌ڵ و پاراستنی نازادی و ماف و نه‌رکه‌ گشتیه‌کان و رێزگرتنی ژبانی تایبه‌تی هاوولاتییان به‌یتی ده‌ستور و یاسا».

٣٦٣- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «لوینان کۆمارێکی دیموکراتیی به‌ره‌مانیه‌ و له‌سه‌ر بنه‌مای رێزگرتن له‌ نازادییه‌ گشتیه‌کان له‌ سه‌رووی هه‌م به‌ره‌تانه‌ نازادیی را‌ده‌برین و به‌یروباوه‌ و دادی کۆمه‌ڵه‌یه‌تی و یه‌کسانی له‌ ماف و نازادییه‌کان له‌ ئێوان گشت هاوولاتییاندا یه‌ جیاوازی و فەرزکردنی هه‌ندێک به‌سه‌ر هی دیکه‌ دامه‌زراوه‌».

دەستووری عێراقی بە پێچهوانەی هەردوو دەستووری میسری و قەرهەنسی هیچ دەقیکی وەهای تێدا نییە. بەلام ئەمە ئەوە ناگەیەتێت کە یاسادانەری عێراقی دانی بەم پرنسیپە نەنابێت، بەلکۆو بۆ یاسای ناسایی جێی هێشتووە.

یاسادانەری عێراقی هەرچەندە لە یاسای چاپەمەنیدا لەمە بێدەنگ بووە، بەلام لە یاسای سەندیکای رۆژنامه نووسان ژمارە (۱۷۸) ی سالی ۱۹۶۹ ی هەموارکردا ئەم کەلتێنە پێکەوتەوه و دەستدرێژیکردنە سەر نازادییە گشتی و تایبەتییەکانی یاساغ کردووە (۳۶۴).

هەروەها یاسادانەری کوردستانی سەرەرای بێدەنگبوونی لە یاسای چاپەمەنیدا، بەلام لە یاسای سەندیکای رۆژنامه نووسان ژمارە (۴) ی سالی ۱۹۹۸ هاتۆتە وەلام و لە ماددەی (۲۰) ەری (۵) دا هەرشەکردنی لە هاوولاتیان یاساغ کردووە کە ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە نابێ رۆژنامه نوس لە پێدەکردنی نازادییە کەیدا رۆژنامه بکاتە هۆکاریک بۆ دەستدرێژیکردنە سەر مافی هاوولاتییان و هەرشەکردن لێیان. ئەواتایەکی تر دەبێ رۆژنامه نوس لە کاتی مومارەسەکردنی نازادییە کەیدا رێز لە مافی مەرووف بگرت و دەستدرێژی نەکاتە سەر.

پێنجەم: نازادیی سەرچاوەیە

هیچ گومانی تێدانییە کە نازادیی سەرچاوەیە (۳۶۵) بۆ ئەنجامدانی گشت چالاکییەکی مەروفاوەتی تەنها ئەوانە نەبێت کە بەحوکمی یاسا و پێساکان ریزەڕ کراون.

۳۶۴- پروانە دەقی ەری (۱۲) لە ماددەی (۲۵) ی یاسای ناوبراو کە ئەمەش دەقەکەیت: «نابێ هیچ ئەندامێک لە رێگای رۆژنامه گەرییەوه دەستدرێژی بکاتە سەر ئەو نازادییە گشتی و تایبەتیانەکی کە یاسا دەقنوسی کردوون»

۳۶۵- شایەنی نامازەبوکردنە، عومەری کوری خەتاب لە گۆتەپەکییدا کە ناراستی والی میسر (عمرو بن العاص) ای کردووە، چونکە کورەکی لە دیانیکی قیستی دایبو، دەلی: «ئەبی عەمر، وات لێهات خەلک کۆیلە بکەیت کە بەنازادیی لە دایک بوونە» پروانە د. صبحي المحمصاني: ارکان حقوق الانسان، سەرچاوەی پێشوو ل ۹۹.

هەروەها لە گۆتەپەکی تریدا دەلی: «خەلکی هەموو نازادن - الناس کلهم احرار»، عەلی کوری ئەبو تالبیش لە گۆتەپەکییدا دەلی: «کە خوا نازادی کردوویت مەبە کۆیلە هیچ کەسێک» پروانە: د. عبدالحسين شعبان: الاسلام وحقوق الانسان، ط ۲، منشورات مؤسسة الموكرياني للطباعة والنشر، مطبعة وزارة التربية، اربيل، ۲۰۰۱، ل ۹۵.

نەمەش ئەو دەگەيەننى كە ھەرچەندە ئازادى لە ژباى مەژاھەتەيدا بىنچە بەكى بەرفراوان و ەرسەنە، بەلام سەرەراى نەمەش بەياسا و رەسا و ھۆكەم شەرىعەكان سەووردار كراو و ھەركاتەك پروپەرووى ئەو شتەنە بۆو كە ياساغ كراون ئەو ئازادىيە نامىنى، خۆ بەپىي ھۆكەمى ئەقلىش ئازادى لەوكانەدا نامىنى كە ئازادىيە كەسانى تر دەست پەندەكات (٣٦٦). كەواتە رۆژنامەنووس ئازادە لە خودى خۆى و ماف و كاروبارە تايبە تەيبەكانەدا، لەواتە دوو كاروبار رەزەدە كەرتن:

١- ھەر كاروبارىك بىستە ھۆى تەنگ پەندەلچىنى ئازادىيە كەسانى تر، چۆن رۆژنامەنووس ئازادە و ھىچ كەسەك مافى ئەوئى نەبە دەست بەسەر مافەدا بگرت ھەرەھاش رۆژنامەنووس مافى ئەوئى نەبە دەست بەسەر مافى كەسانى ترە بگرت و دەسەلاتەيان لەسەر خودى خۆيان قەدەغە بكات، ئازادىيە مەژاھەتەيدا بەرەكراو بەوئى كە نەبە دەستەرىژى بكاتە سەر ماف و ئازادىيە كەسانى تر.

٢- ئەو كاروبارانەى ياساغ كراون، لە راستەيدا رۆژنامەنووس ئازادە لە چوارچەوئى ياسا ئەقلىدا، بۆيە مافى ئەوئى نەبە بىنچە زەنتى، چۆنكە ئەو ياسايانە بۆ پاراستنى كۆمەل و بەرژەندەبەكى گەرمەتر دانراون، بۆيە لەواتە بەگوتە، سەرپەچەكردنى رۆژنامەنووس بۆ ئەو بىنچەنە كە ياسا يان ئاين يان ئەقلى داين نەبە بە ئازادى دانەدرى، بەلكو لە راستەيدا ئەو دەرجوونە لە ئازادى و بەزاندەبەتە (٣٦٧).

ئەوئى شاينەى باسە، جارى جەھانىيە مافەكانى مەژاھەتەيدا ١٩٤٨ دەرجوونە لە مەدەئى يەكەمەيدا ئەم پەرسەبە دەقەنووس كەردووە و دەلى: «مەژاھەتەيدا بە ئازادى لە داىك دەبن و يەكسانەن لە شەكەمەندى و مافەدا، ئەقلى و وەزەدانەيان پەنچەراو و دەبن بەگەيانەكى برايانە رەفتار و ھەلسەكەوت لەگەل يەكەيدا بەگەن» (٣٦٨).

٣٦٦- جەفر الشەرازى: الصحافة الحرة بين المشروع واللامشروع:

<http://www.annaban.org/nba47/sahfa.htm23/9/2001>

٣٦٧- جەغفەر شەرازى، «رۆژنامەگەرى ئازادە لە نەوان رەواى و نەوايەدا» وەرگەرتەنى ژاھە كەمال، سەرچاوە پەشەو ل ١٠٠-١٠١.

٣٦٨- نەمەش دەقەكە بەتە بەزەمانى نەنگەلى:

"All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood".

که‌واته نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری روه‌ها نییه و حکومەت بۆ هه‌یه له هه‌ندێ حاله‌دا به‌مه‌ستی پاراستنی ئاسایشی کۆمه‌ڵ له جوارچیتویه‌کی ته‌سکدا کۆتویه‌ندی له‌سه‌ر داینی. له‌م حاله‌ته‌شدا هه‌رچه‌نده رۆژنامه‌نووس رێگای قسه‌کردن و نووسین و بلاوکردنه‌وی لێ ناگیریت، به‌لام هه‌رکاتێک ئهم سنووره‌ی به‌زانده‌یه‌ر په‌ڕسیارته‌یه‌که ده‌که‌وته ته‌مه‌زی خۆی و له‌ ناکامی ئهو قسه‌یه‌ی که کردوویه‌تی یان نووسیویه‌تی یان بلاوی کردۆته‌وه، رۆبه‌رووی لێپرسینه‌وه و سزایه‌کی دوایینه ده‌یته‌وه (٢٧٣).

٤- ٣ زامانه‌ی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری

ئه‌مه‌رۆ له‌پاڵ جارنامه‌ی جیهانیی مافه‌کانی مرۆڤ، ده‌یان رێککه‌وتنه‌وه به‌یاتنامه‌ی نێوده‌وله‌تی بۆ داکۆکیکردن له‌ مافه‌کانی مرۆڤ به‌گشتی و مافی نازادی هه‌زو به‌رکێ ده‌وه رۆژنامه‌گه‌ری به‌تایبه‌تی له‌لایه‌ن رێکخه‌راوی نه‌ته‌وه‌یه‌که‌گرتووه‌کانه‌وه ده‌رجوونه و بونه‌ته به‌شێک له‌ یاسای گشتیی نێوده‌وله‌تی و هه‌ندێ جاریش به‌یاسای مرۆڤشه‌تی نێوده‌وله‌تی ناو ده‌بریت. ئه‌وه‌ی له‌ به‌دواداچوونی ئهم مه‌سه‌له‌یه‌ تێپه‌ینی ده‌کریته، ئه‌وه‌یه، ئه‌وه‌نده‌ گرنگی له‌ به‌ده‌ستووریکردن و به‌یاساییکردنی ئهم مافانه‌دا نییه، هه‌نده‌ی له‌ باوه‌ڕبوون به‌م مافانه‌ دایه. ئه‌وانه‌ی دروشمی نازادی و یه‌کسانیه‌ن به‌رز کردووه و شۆڕشی فه‌ره‌نسیان هه‌لگیرساند، له‌ داکۆکیکردنی مافی مرۆڤ له‌ نازادی و یه‌کسانیدا، به‌قسه هه‌چ دره‌غیانیان نه‌کرد، که‌چی هه‌موویان تا دوا‌ی له‌سه‌ر ئهم باوه‌ره نه‌مانه‌وه. لۆسیتل دیمۆلان (٣٧٤) و دانتۆن و دیلاکروا بونه قۆچی قوربانی ئهم باوه‌ره و پۆسپه‌تر و ناپلیۆنیش به‌کرده‌وه لێی پاشگه‌ز بوونه‌وه.

٣٧٣- هارولد. ج. برمان: احادیث عن القانون الامريكي، ترجمة نور محمد فتح الله الخطيب والدكتور مصطفى احمد فهمي، ط١، منشورات مركز كتب الشرق الاوسط، مؤسسة فراكين للطباعة والنشر، القاهرة، ١٩٦٤، ل٧٨-٧٩.

٣٧٤- لۆسیتل دیمۆلان هه‌ر له‌به‌رئه‌وه‌ی دژی زۆرداری و ستم بوو، بۆیه له‌ رۆژنامه‌که‌یدا ناره‌زایی ده‌ری چونکه باوه‌ری به‌نازادی هه‌بوو، بۆیه تاكو سه‌ریان له‌ لاشه‌كه‌ی جودا کردووه هه‌ر داکۆکی له‌ به‌رورای خۆی کرد و پاشگه‌ز نه‌بووه و دوا گۆته‌ی ئه‌وه‌بوو: «با بکۆژیم و زۆرداری له‌گه‌لم بڕوخ» بڕوانه: قدری قلعه‌جی: اشهر المحاکمات فی التأریخ، ط١، منشورات شركة المطبوعات للتوزيع والنشر، بیروت، لبنان، ١٩٩٦ ل١١٧. رۆسپه‌تریش ئهو شیره‌ی که بۆ ته‌هیشته‌نی ستم و به‌رگریکردن له‌ نازادی هه‌لگیرتیوو، نازادی پێ له‌ناوێرد. هه‌روه‌ها ناپلیۆنیش، دوا نازا کردنی فه‌ره‌نسا، که‌واته‌ کیانی گه‌لانی نازادو قهرکردنی نازادی.

کەواتە، بۆ ئەوەی ئازادی رۆژنامهگەری بەتەواوەتی بەرکەزاربێت، سەرەرای دەقنوسکردنی ئەم ئازادییە لە دووتۆی دەستوور و یاسا و ڕێساکاندا دەبێت بۆشاییەکی ئەوتۆ لە نێوان ئەم دەقنە و پراکتیزەکردنیاندا ئەبێت کە بێستەمایەکی لەبارچواندنی یان لاوازکردنی (١٣٧٥).

ئینجا، بۆ ئەوەی ئازادی رۆژنامهگەری لە پێشیلکاری ئێدارە بپارێزرێت، لە دەستووردا بەشێوەیەکی سەرەخۆ و جیاواز لە ماف و ئازادییە بنەرەتییەکانیتر جەختی لەسەر کراوەتەوە بۆ ئەوەی چۆرە ڕێژ و پیرۆزییەکی بە ئازادی رۆژنامهگەری بپەخشێت و لە دەستدرێژیش بپارێزرێت.

دەقنوسکردنی ئەم پرنسپیانە لە دەستووردا بەس نییە بۆ زامانکردنی ئازادی رۆژنامهگەری، بەلکۆ دەبێت هەندیک گرتنتی تری وەک پاراستنی دادگەری و پاراستنی نادادگەری و پاراستنی تاوانکاری لە پەلێن ئەمە هەبێت بۆ ئەوەی بێنە پالپشت بۆ ئەم پرنسپیانە و ئەو دەستدرێژیانەش ڕەت بکەنەوە کە لە لایەن یاسادانەرەوه یان لە لایەن ئێدارەوه دەکرێتە سەر ئازادی رۆژنامهگەری.

لە خوارەوه لە چوار خاڵدا بایستی ئەم زامانکردنە دەکەین:

یەکەم: پاراستنی دەستووری (دەقەکانی دەستوور)

لەبەر ئەو ڕۆڵەکی کە ئازادی رۆژنامهگەری لە ژبانی کۆمەڵایەتی هاوچەرخدا هەیەتی، بۆیە لە پێشەنگی ئەو ماف و ئازادییە بنەرەتییانەی مرۆڤدا یە کە دەستوور لە نێو دەقەکانیدا بەمەبەستی زامانکردن و پاراستنیان دەقنوسی کردوون.

وێکو دەشزانین، بنچینە دەستووریەکان لە بنچینە یاساییە ئاساییەکان و بێاردەکانی ئێدارە بالاترین، بۆیە سەنگیتکی تایبەتییان هەیە و بەچاوی ڕێزەوه تەماشای دەکرێن.

ئەمەش وایکردووە، کە ئازادی رۆژنامهگەری لە دەستووردا دەقنوس بکری، تاکو مومارەسەکردنی بۆ رۆژنامه نووسان زامان بکری.

٣٧٥- بەرای هانز کازنی یاسازان ئەو یاسایە سەرکەوتووە کە لە پراکتیزەکردندا سەرکەوتووە نەک لە دارشتندا، بۆیە ئەم یاسازانە پێی وایە تەنها مەرجی دروستی (شرط الصحة) بەس نییە بۆ بنچینە یاسایی بەلکۆ دەبێت ئەو بنچینە یاساییە لە پراکتیزەکردنیشدا سەرکەوتوو بێت، واتە هەموو لایەکی (دەسلالتدار و ژێر دەسلالت) ڕێزی لێ بگرن. بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە: د. منذر الشاوي: مذهب القانون، دار الحکمة، بغداد، ١٩٩٠ ل ١٢٤-١٢٥.

له بهر پۆشایی ئه و دهقه دهستوورییه که تایبهتن به نازادیی پۆژنامه گهری له دهستووری عێراقی و بهرورددا، له چوار خالدا لهم بابهته دهکۆلینهوه بهم شتیهیهی خوارهوه:

۱- دهقهکانی دهستووری میسری:

دهستووری میسری سالی ۱۹۷۱ به پیتی مادهدهی (۴۷-۴۸، ۲۰۶-۲۱۱) نازادیی پۆژنامه گهری ڕێکخستوه.

له مادهدهی (۴۷) دهقنوسی کردوه که:

«نازادیی بیروپادهرپین دابین کراوه و هه موو مرۆفیتیک بۆی ههیه به قسه یان به نووسین یان به وینه یان به هه موو هوکارێکی تری گوزارشتکردن له چوارچێوهی یاسادا گوزارشت له بیروپرای خۆی بکات...».

دوای ئه وهی دهستور لهم مادهدهیه دا به شتیهیهکی گشتی جهختی له سه ر نازادیی بیروپادهرپین به هه موو شتیه گانییه وه کردوه، جارێکی تر له مادهدهی (۴۸) دا به شتیهیهکی تایبهتی جهختی له سه ر نازادیی پۆژنامه گهری کردۆته وه و دهقنوسی کردوه: «نازادیی پۆژنامه گهری و چاپه مه نی و بلاوکردنه وه و نامرازه کانی راگه یاندن که فالهت کراوه و دانانی سانسۆریش له سه ر پۆژنامه دا یاساغ کراوه، ههروه ها ناگادارکردنه وه و راگرتن و هه لوه شانده وهی به ڕێگای ئیداری یاساغ کراوه و دهکری له حاله تی راگه یاندنی حاله تی نااساییدا یان له کاتی شه ردا سانسۆرێکی دیاریکراو له و کاروبارانه ی که په یوه ندییان به سه لاهه تی گشتی یان ناسایشی نه ته وه ییه وه هه یه به سه ر پۆژنامه و چاپکراو و نامرازه کانی راگه یاندندا به پیتی یاسا به سه پتندرت».

لهم دوو دهقه دا تێبینی ئه وه دهکەین، سه ره پای ئه وهی که دهستووری میسری نازادیی بیروپادهرپینی به گشتی و نازادیی پۆژنامه گهری به تایبهتی که فالهت کردوه، که چی موماره سه کردنی ئه م نازادییه ی له چوارچێوهی یاسا و ره خنه ی بنیاتنه ر (النقد البناء) و سه لاهه تی نیشتمانیدا سنووردار کردوه.

به پای ئێمه، ئه م دهسه واژانه له مانایهک زیاتر هه لده گرن و ڕێگا به یاسادانه ر ده دن، به بیانه وی ڕێکخستنی نازادیی پۆژنامه گهری ئه و یاسایانه دریکات که موماره سه کردنه که ی سنووردار دهکات له کاتی که دهیج دهقیکی ئه و ئۆنیه ڕێگای

لیتیریت له "دەركردنی ئەمجۆره ياسايانه" (٢٧٦). په پتچه وانه ی ئەمه دەستووری ئەمریکی زۆر بهراشكاو بیهوه یتگای له کۆنگریس گرتووه بۆ دەرکردنی هەر یاسایهک که نازادیی رۆژنامه گهری سنوودار بکات (٢٧٧).

ئهو دی شایه نی باسه، دوا ی ئهو ریفرا ندۆمه ی که له ٢٢ ی مایۆی سالی ١٩٨٠ دا بۆ هه موار کردنی دەستووری میسری کرا، بابیتکی نوێ لمر ژیر ناوونیشانی (حوکمه نوییه کان) که له دوو فەسل پینک دی، فەسل یه کهم به ناوونیشانی (ئەنجرومه نی شورا) و فەسل ی دووهمیش به ناوونیشانی (ده سه لاتی رۆژنامه گهری) خرایه سه ر ده ستووری سالی ١٩٧١ و چه ندین پرنسیپی له خو گرتووه که تایبه تن به چۆنیته ی موماره سه کردنی نازادیی رۆژنامه گهری و له هه مان کاتیشدا جهخت له سه ر ئهو پرنسیپانه ده که نه وه که له ماده دی (٤٧) و (٤٨) ی ئەم ده ستووره دا هاتووه.

به پیتی ئەم هه مواره رۆژنامه گهری به ده سه لاتیکی جه ماوه ریی داده ندرت (٢٧٨). هه روه ها له م هه مواره دا جهخت له سه ر مافی رۆژنامه گهری کراوه ته وه بۆ موماره سه کردنی په یامه که ی به سه ره خویی و به نازادی له خزمه تی کۆمه لدا، هه روه ها گوزارشتر کړن له په وته کانی رای گشتی و به شداری کړن له پتکپیتانییدا و ناراسته کردنی له چوارچینه ی کۆله که به نه وته کانی کۆمه ل و پاراستنی ماف و نازادیه گشتیه کان و ریزگرن له ژبانی تایبه تییه هاوولاتییان (٢٧٩).

٢٧٦- ئهو دی شایه نی باسه، یاسا دانه ری میسری له سالی ١٩٩٥ یاسای ژماره (٩٣) ی دەرکرد. رۆژنامه نووسان ئەم یاسایه یان به یاسای له ناویردنی نازادیی رۆژنامه گهری ناو ده برد، چونکه سزای ناوانه کسان ی بوختان پشکړن و ناویراندنی زۆر تووند کړه بوو، بۆیه رۆژنامه نووسان له گه ل سه تدی کا که یان هه ل و کوششیان کړه یه ک و به نوونیدی به رهنگاری ئەم یاسایه ی نه وه تا زۆری نه خایه ند به یاسای ژماره (٩٥) ی سالی ١٩٩٦ هه لوه شیندرا یه وه. به وانه اسامه سزایا: برنامج اکثر من رأي، قديمه جميل عازر بمناسبة يوم الصحافة العالمي، علي قناة الجزيرة في ٢٠٠١/٥/٣، له ئینته رنیت له م شوتنه وەرگیراوه: <http://www.aljazeera.net/23/9/2001>

هه روه ها به وانه: صلاح عيسى: الرقابة ليست المثهم الوحيد... بعض الصحف مسؤولة ايضا، له شوتنهی خوا ره وه له ئینته رنیت: <http://www.aljazeera.net/23/9/2001>

٢٧٧- به وانه ماده دی (١) ی په که مین هه موار ی سالی ١٧٩١ ی ده ستووری ئەمریکی که له برگدی (٣)- (٢-٢) په راویزی (١٩٧) له م ئیزه دا ناما زه مان پیتی کړه وه.

٢٧٨- به وانه ماده دی (٢٠٦) له ده ستووری میسری.

٢٧٩- به وانه ماده دی (٢٠٧) له ده ستووری میسری.

بن گومان، حوکمی ردها بهره‌هایی کاری پتیده‌کری نه‌گهر به‌ده‌قیتیکی یاسایی سنووردار نه‌کرا بیت. بویه باشر و ابو ده‌قی ماده‌ی (۴۸) لایبردریت و نیکتیفا به‌ده‌قی ماده‌ی (۲۰۸) بکرت.

۴- ماده‌ی (۲۱۰) لہ دستوروی میسری کہ دانی بدمافی پوژنامہ نووس ناوہ پو
وہرگرتی زانیاریہ کان و دەستاو دەست پئکردنیان، بھمہ گرتیتیکئی تری خستوہ پال
گرتیتییہکانی تری نازادیی پوژنامہ گہری.

۵- سپاردنی نه‌رکی سه‌ر په‌ر شت بگردنی رۆژنامه‌گه‌ری به‌نه‌نجوومه‌نی بالای رۆژنامه‌گه‌ری به‌یتی ماده‌ی (۲۱۱) ی ده‌ستووری میسری، هه‌نگاوێکی تری گرنه‌گه‌ بۆ نازادکردنی رۆژنامه‌ له‌ ده‌سه‌لاتی حکومه‌ت و گردنی به‌ده‌سه‌لاتیکی جه‌ماوه‌ری که‌ له‌ ماده‌ی (۲۰۶) دا وها و ده‌سف کراوه‌ (۱۳۸۴).

۲- ددقه کانی دستووری لوپانی

د دستوری لوبنانی سالی ۱۹۲۶ ی هموار کړا و هېچ ده قیټکی پاشکاوې له بیاړې نازادې پوژنامه گری تیدانیی و نازادې پوژنامه گری به شتویه کی تاییه تی و سه به خو و به پتی پرنسیپی تاییه تی پڅخسته، به لکو نازادی راډه پرنی به گشت شتوازه کانیه وه دابن کردوه - له وانهش نازادې پوژنامه گری - له میانی مادده ی (۱۳) دا به شتویه کی ناشکرا و، له میانی مادده ی (۷) دا به شتویه کی زمینی کردوه.

له ماددهی (۷) دا جهختی له سهر نهوه کړدو تهوه که «هموو لوبانیسپهک وهکویهکن بهرامبهر یاسا وهکویهک سوود له مافه شارستانی وړامباریپهکان وهردهگرن». له کاتیکدا له ماددهی (۱۳) دا دهفتورسی کړدووه که «نازادی رادهرپین بهقسه و بهنوسین و نازادی چاپه مهنی و نازادی کتوبونهوه و نازادی دامه زانندی کومه له کان هره هموی له جوارچپوهی یاسادا کفالهت کړاوه».

لەم دوو دەقی سەرەوەدا ئەم تێبینییانەی خوارەوە دەکەین:

۱- ماددەى (۱۳) لە ميانى ئازادىي پادەرىپىندا بەو سىفەتمى كە ئازادىي رۇژنامەگەرى شىتوزىكە لە شىتوزەكانى ئازادىي پادەرىپىن كەفالىتى ئازادىي رۇژنامەگەرى كەدووە.

۳۸۴- شایه‌نی ناماژ به‌کردنه، یاسای دیکه‌ختنی بۆژ نامه‌گه‌ری (ماره ۹۶) ی سالی ۱۹۹۶ له پایی چواره‌مدا له دوو فەسلدا چۆنیتی دامه‌زراندن و ده‌سه‌لاته‌کانی نهم ئه‌مجۆمه‌به‌نی دیار کردووه. فەسلێ یه‌که‌می بۆ چۆنیتی دامه‌زراندنی تهرخان کردووه و فەسلێ دووه‌میشی بۆ ده‌سه‌لاته‌کانی تهرخان کردووه.

۲- دهستور ئەرکی رېڭخستى نازادىي رادەرىپىنى بەشتۈدەكى رەھاو بەين كۆت و بەند بەياسادانەر سپاردوۋە، ئەمەش ئەۋە دەگەينەن كە ياسادانەر دەسلەپتىكى خەملاندىنى فراۋانى لە رېڭخستى نازادىي رادەرىپىن بەھەموو شىۋازەكانىيەۋە لەوانەش نازادىي رۆژنامەگەرى دەين، بۆيە ياشترواۋو ھەندىك زامنىكرىن لە دەستوردا بۆ نازادىي رۆژنامەگەرى زامىن بىكرىت، بۆ ئەۋە لە دەستدرىژى ياسادانەر و ئىدارە كەفالىتەتى بىكات. ئەمەش بەياساغىكرىنى سانسۆزىكرىن و ئاگاداركرىدەۋە و راگرتىن و ھەلۋەشاندەۋە ئىدارىيەنەي رۆژنامەگەرى دەين، بەمەش پاراستىتىكى دەستورىيى كارىگەر بۆ نازادىي رۆژنامەگەرى دەستەبەر دىكرىت.

۳- ماددەي (۱۳) كەفالىتەتى نازادىي رادەرىپىنى بەھەموو شىۋازەكانىيەۋە - لەوانەش نازادىي رۆژنامەگەرى - بۆ ھەموو كەسىك كىردۈۋە بەين ئەۋە گىۋى بداتىن كە چ رەگەزنامەيەكى ھەيە. ئەم دەرنەخامەشمان لە گىشتىي دەستەۋازەكە بۆ دەرەكەۋىت، لەكانىپكدا لە ماددەي (۷)دا جەختى لەسەر ئەۋە كىردۆتەۋە كە ھەموو ھاۋۋولاتىيىكى لىۋىنانى بەرامبەر بەياسا بۆ سوۋد ۋەرگرتىن لە مافە مەدەنى و رامبارىيەكان ۋەكرەكن. بەراي ئىسە ۋا ياشتر بوو دەستورى لىۋىنانى كەفالىتەتكرىنى نازادىي رادەرىپىنى لە ماددەي (۱۳)دا تايىەت بىكرىپا بەلىۋىنانىيەكان بۆ ئەۋە لەگەل دەقى ماددەي (۷)دا دۆ بەيەك نەين.

لە راستىدا، ياسادانەرى لىۋىنانى لە ياساي چاپەمەنى سالى ۱۹۶۲دا ئەمەي پەيرەۋ كىردۈۋە و لە ماددەي (۳۰)دا مەرجى كىردۈۋە كە ئەۋ كەسەي دەبەۋى رۆژنامە دەرەكات دەين لىۋىنانى بىت.

۳- دەقەكانى دەستورى فەرەنسى

دەستورى فەرەنسى سالى ۱۹۵۸ي ھەمواركرائ (۲۸۵) بەشتۈدەكى تايىەتى و سەرەخز باسى نازادىي رۆژنامەگەرى نەكرىدۈۋە، بەلكىۋ لە ميانى پىشەكەيەكىدا ۋەكرە مافىك لە

۳۸۵- دەستورى فەرەنسى سالى ۱۹۵۸ چەند چارىك ھەمواركرائ، بۆ يەكەم چار لە ۶ نۆقەمبەرى ۱۹۶۲ ھەمواركرائ و دواتر لە ۳۰ دىسەمبەرى ۱۹۶۳، ھەروەھا لە ۲۹ ئۆكتەبەرى ۱۹۷۴، و ۱۸ جۋنى ۱۹۷۶ ھەمواركرائ بىۋانە:

Maurice Duverger; Constitutions et Documents politiques, Imprim en France, Imprimerie des Presses Universitaires de France, Janvier 1986, P ; 284

مافه بنه‌ره‌تییه‌کانی مرۆڤ ناماژە پێکردووه و تیایدا هاتووه: «گەلی فەرەنسی بە‌شێوە‌کی رەسمی پابە‌ندبوونی خۆی بە‌مافە‌کانی مرۆڤ و پرنسپیه‌کانی سەرۆ‌ده‌ری نیشتمانی بە‌و شێوە‌یە‌ی کە جاپانامە‌ی ۱۷۸۹ دە‌ست‌نیشانی کردوون و پێ‌شە‌کییه‌کە‌ی دە‌ستووری ۱۹۴۶ تە‌وا‌ی کردوون و جە‌ختی لە‌سەر کردوونە‌تە‌وه رادە‌گە‌یه‌نن» (۳۸۶).

ئە‌مه‌ش ئە‌وه دە‌گە‌یه‌نیت کە دە‌ستووری فەرەنسی دیار‌کردنی چوار‌چێ‌وه‌ی ماف و ئازادییه گشتیه‌کانی بە‌نازادیی رۆژ‌نامه‌گەر‌شە‌وه بۆ جاپانامە‌ی فەرەنسی سالی ۱۷۸۹ (۳۸۷) و پێ‌شە‌کییه‌کە‌ی دە‌ستووری سالی ۱۹۴۶ واز‌لێ‌هێ‌ناوه.

کە‌واتە، دە‌بین بگە‌ڕێ‌ینه‌وه بۆ جاپانامە‌ی فەرەنسی سالی ۱۷۸۹ و پێ‌شە‌کی دە‌ستووری فەرەنسی سالی ۱۹۴۶ بۆ دیار‌کردنی پرنسپ و زام‌کردنه دە‌ستووریه‌کان لە دە‌ستووری فەرەنسیدا.

لە گە‌ڕانه‌وه‌ماندا بۆ جاپانامە‌ی فەرەنسی مافە‌کانی مرۆڤ و هاوولاتیاتی سالی ۱۷۸۹ (۳۸۸) کە لە جە‌ق‌ده مادده پێ‌کهاتووه، بۆمان دە‌رده‌که‌وت کە مادده‌ی (۱) و مادده‌ی (۲) و مادده‌ی (۴) و مادده‌ی (۱۱) بە‌پله‌یه‌کی بنه‌ره‌تییه‌ی په‌یوه‌ندیان بە‌م بایه‌ته‌وه هه‌یه، بۆیه لە خواره‌وه دوا‌ی تاوتوت‌کردنی ده‌قی هەر‌چوار مادده‌ی ناوبراو و پێ‌شە‌کییه‌کە‌ی دە‌ستووری سالی ۱۹۴۶ لە به‌های یاسایی جاپانامە‌ی ناوبراو ده‌کۆ‌لێ‌نه‌وه.

۳۸۶- ئە‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی فەرەنسی:

“Le peuple francais proclame solennellement son attachement aux Droits de l'Homme et aux principes de la souverainete nationale tels qu'ile ont ete definis par la Declaration de 1789, confirmee et completee par le preambule de la Constitution de 1946”.

۳۸۷- ئە‌م جاپانامه‌یه‌ له ۱۷۸۹/۸/۲۶ به‌ناوی جاری مافە‌کانی مرۆڤ و هاوولاتی له‌لای‌ن کۆ‌مه‌ڵه‌ی دامه‌زرێ‌نه‌ری فەرەنسی ده‌رچوو و له جە‌ق‌ده مادده پێ‌کهاتووه و له‌به‌ر بایه‌خدانی به‌مرۆڤ و‌ه‌کو هاوولاتییه‌کی نێ‌وه‌ده‌وله‌تی، بۆیه له سنووری فەرەنسا چۆ‌ته ده‌روه و س‌رو‌ستیه‌کی جیهانیی و‌ه‌رگرتووه. ب‌روانه: د. غازي حسن صباريني: الوجيز في حقوق الانسان و حرياته الاساسية، منشورات مكتبة دار الثقافة للنشر والتوزيع، ط ۲، عمان، الاردن، ۱۹۹۷ ص ۲۹.

۳۸۸- ده‌قه‌کانی ئە‌م جاپانامه‌ی به‌زمانی ئە‌لمانی ئە‌م سەر‌چاوه‌یه‌ی خواره‌وه و‌ه‌رگرتووه:

Walter Grab [Hrsg.]: Die Französische Revolution Eine Dokumentation, Printed in West Germany, Mai 1989, PP47-50.

۱- تاوتوتیکردنی دهقهکانی جارنامهی شۆرشى فهره‌نسی:

له مাদدهی (۱)ی ئەم جارنامەیدا هاتووه: «مرۆڤ بە ئازادی له دایک ده‌بێ و له مافیشدا یه‌کسان...» (۳۸۹). له مাদدهی (۲)دا هاتووه: «پاراستنی مافه سروشتیه‌کانی مرۆڤ ئامانجی هه‌مموو کۆبوونه‌وه راسپارییه‌کانه و نابێ ده‌ستدریژیان بکریته‌سه‌ر...» (۳۹۰). هه‌روه‌ها له مাদدهی (۴)دا هاتووه: «مرۆڤ هه‌ممووی ئازاده و نه‌و ئازادییه‌ش هه‌مموو کارێک ده‌گریته‌وه که زیان به‌کەس نه‌گه‌یه‌نێ...» (۳۹۱). هه‌روه‌ها له مাদدهی (۱۱)دا هاتووه: «گۆڕینه‌وه‌ی بیرو‌را و بۆچوونه‌کان یه‌کتیکه له مافه بئه‌ره‌تییه‌کانی مرۆڤ. ئەمه‌ش واته هه‌مموو مرۆڤێک مافی نه‌وه‌ی هه‌یه نه‌وه‌ی ده‌یه‌وه‌ی بێلێ و بێنوسێ و بلاوی بکاته‌وه، مەگه‌ر له‌و حااله‌دا نه‌بێ که ده‌قی یاسایی رێگریته‌ بۆ» (۳۹۲).

دوای خۆتێندنه‌وه‌ی ئەم ده‌قانه بۆمان ده‌رده‌که‌وێ که ئه‌نجیرومه‌نی دامه‌زرێنه‌ر له دەرشتی ده‌قه‌کانی ئەم جارنامەیدا جیاوازیان نه‌کردووه له نێوانی هاوولا‌تییه‌کان و بیانییه‌کاندا بۆ سوود وەرگرتن له ماف و ئازادییه‌کان. ئەمه‌شمان له ده‌قی مাদدهی (۲) بۆ به‌دیار ده‌که‌وێ. له کاتی‌که‌دا یاسادانه‌ری فهره‌نسی له پیاوه‌کردنی ئازادیی رۆژنامه‌گه‌ری جیاوازی کردووه له‌ نێوانی هاوولا‌تییه‌کان و بیانییه‌کاندا، هه‌روه‌کو له پاسکردنی ده‌رکردن و بلاوکردنه‌وه‌ی رۆژنامه و سانسۆری پێشینه له یاسای فهره‌نسیدا ئه‌وه‌مان بۆ به‌دیار که‌وت.

۳۸۹- ئەمه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی ئەلمانی:

"Der Menschen sind und bleiben von Gburt frei und gleich an Rechten"

۳۹۰- ئەمه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی ئەلمانی:

"Das Ziel jeder politischen Vereinigung ist die Erhaltung der natuerlichen und unveraeuerlichen Menschenrechte. Diese Rechte sind Freiheit, Eigentum, Sicherheit und Widerstand gegen Unterdrueckung"

۳۹۱- ئەمه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی ئەلمانی:

"Die Freiheit besteht darin , alles tun zu Konnen, Was einem anderen nicht schadet So hat die Ausubung der natuerlichen Rechte eines jeden Menschen nur die Grenzen, die den anderen Gliedern der Gesellschaft den Genuß der gleichen Rechte sichern. Diese Grenzen Konnen allein durch Gesetz festgelegt werden"

۳۹۲- ئەمه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی ئەلمانی:

"Die freie Mitteilug der Gedanken und Meinungen ist eines der kostbarsten Menschenrechte. Jeder Burger kann also frei schreiben , reden , drucken unter Vorbehalt der Verantwortlichkeit fur den Mißbrauch dieser Freiheit in den durch Gesetz bestimmten Fallen"

ههروهه ئه ئهجوومه ئه ئه دامه زرتنه ر له م جار نامه ده دا مافه سروشتیه گانیان کردۆته ئامانجی سه ره کی خۆیان، له کاتیکدا هه موو مافیه کی سروشتی قاییلی په پدو کردن نییه، هه رۆیه له هه موو ولاتیکدا په شتیکی ئه م مافه سروشتیه گانه به پیتی فله سه فو سیستمی جوگرافیاتییه که یان بۆ ناو ده ستور و یاساکان گوێزراونه ته وه. ڕێکخستنی ئازادیی ڕۆژنامه گهریش ههروهه سنووردارکردنی ئه م ئازادییه له ماده دی (4) و (11) ی هه مان جار نامه دا باشتترین به لگه یه بۆ سنووردارکردنی ئه م ئازادییه که له به نه رتدا ئازادییه کی سروشتیه. دوا ی ئه وه ی ناوه رۆکی هه ندێ له م مادده ئه ی جار نامه ی فهره نسی که تایبه ت بوون به ئازادیی به گشتی و ئازادیی ڕۆژنامه گهری به تایبه تی تاوتری کرد، نیسته که له خواره ده قی پشه کییه که ی ده ستوری فهره نسی سا لی 1946 له گه ل هه ندی ڕا سه رنج تۆمار ده که ی.

2- ده قی پشه کییه که ی ده ستوری فهره نسی سا لی 1946:

له پشه کی ده ستوری فهره نسی سا لی 1946 دا ها تۆوه: «گه لی فهره نسی به شتیه یه کی ئاشکرا جه خت له سه ر ماف و ئازادییه گانی هه رۆ و ها وولاتی که له جار نامه ی سا لی 1789 دا ها تۆوه، ههروهه ئه م پرنسیپه به نه رتیه گانه ی که له یاساکانی کو ماریدا ها تۆون ده کات» (393).

ئه گه ر بێت و سه رنجی ئه م پشه کییه به دین و له گه ل جار نامه ی فهره نسی سا لی 1789 به راوردی به که ی، بۆ مان ده رده که وێ که جار نامه ی فهره نسی جه ختی له سه ر مافه گانی تاکه که س کردۆوه، که چی پشه کییه که ی ده ستوری سا لی 1946 جه ختی له سه ر مافه گانی تاکه که س و مافه گانی کو مه ل کردۆته وه، ههروهه پشی به پرنسیپه ئابووری و

393- نه مه ش ده قه که به تی به زمانی فهره نسی:

"Au lendemain de la victoire remportée par les peuples libérés sur les régimes qui ont tenté d'asservir et de dégrader la personne humaine, le peuple français proclame à nouveau que tout être humain, sans distinction de race, de religion ni de croyance, possède des droits inaliénables et sacrés. Il réaffirme solennellement les droits et les libertés de l'homme et du citoyen consacrés par la Déclaration des Droits de 1789 et les principes fondamentaux reconnus par les lois de la République"

394- د. غازی حسن صیاری: الوجیز فی حقوق الانسان وحریاته الاساسیه، سه رجاوی پشوو 38-39.

کۆمەڵایەتی و رامیاری و رۆشنیرێیه کانیشت بهستوووه لهسهر نهو بنچینهیهی که جێگای بایهخی سڕۆژه وهک پوونهوهریکێ کۆمەڵایەتی و چۆن مافی ههیه نهو هاش ئهرکی لهسهر شانه (٣٩٤). دواي نهو هی نهو چهند تێبینییانهی سهروههمان لهباردی ناوهروکی جارنامهی سالی ١٧٨٩ و پێشهکییه کهی دهستووری سالی ١٩٤٦ تۆمار کرد، ئینجا بابزانی نهو جارنامهی بهتایبهتی و پێشهکییه کهی دهستووری سالی ١٩٥٨ و پێشهکییه کهی دهستووری سالی ١٩٤٦ بهگشتی چ بههایهکی یاساییان ههیه.

٣- سروشتی یاسایی جارنامهی فهرهسی سالی ١٧٨٩ و پێشهکی ههردوو دهستووری سالی ١٩٤٦ و ١٩٥٨

بهرورای یاسازانان لهباردی سروشتی یاسایی جارنامهی فهرهسی سالی ١٧٨٩ و پێشهکی ههردوو دهستووری سالی ١٩٤٦ و ١٩٥٨ لیک جیاوازه، ههندیک دهلێن، پێشهکی دهستووری سالی ١٩٥٨ تیکرا، بهجارنامهی مافهکانی سڕۆژ و هاوولاییانی سالی ١٧٨٩ و پێشهکییه کهی دهستووری سالی ١٩٤٦ شهوه ههمان هیزی یاسایی نهو بنچینهی دهییت که له ناوخن دهستورهکهدا هه (٣٩٥).

ههندیکهتر جیاوازی له ئێوان دوو جوژه بنچینه و حوکم دهکهن که له پێشهکی دهستورهکهدا هاتوون. جوژی یهکههمیان، نهو بنچینه و حوکمانه که داندراون (القواعد الوضعیه) و ههندیک باری یاسایی دیاریکراو (مراکز قانونیه معینه) دروست دهکهن، بۆیه له بهر نهو سېفهتی سهپاویتی و ههمان هیزی یاسایی ماددهکانی دهستووری دهییت. بهلام جوژی دووههمیان، بریتین لهو بنچینه و حوکمه ناراستهکراوانهی که گوزارشت له هیوا و ناوات و بهها بالاکان (امال و مثل علیا) دهکهن و روالهتهکان (معالم) ی نهو سیستمه ههردهخه که دهییت له دهولهتدا سهروهه ییت. بهزای نهوان، نهو جوژه بنچینهی دواي سېفهتی سهپاویتی و هیزی یاساییان نابێ چونکه روون و ئاشکرا نین (٣٩٦).

٣٩٥- اندریه هوریو: القانون الدستوري والمؤسسات السياسية، ترجمة علي مقلد واخرون، منشورات دار الاهلیه للنشر والتوزیع، ج ١، بیروت، لبنان، ١٩٧٧ ل ١٩١١-١٩٢، ههروهها د. غازي حسن صبارینی: الوحید فی حقوق الانسان وحریاته الاساسیه، سهراوهی پیشوو ل ٣٩٩.

٣٩٦- د. احسان حمید المقرجی واخرون: النظرية العامة فی القانون الدستوري والنظام الدستوري فی العراق، دار الحکمه، بغداد، ١٩٩٠ ل ٢١٤ نقلا عن میثم حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانونی لحرية الصحافة فی العراق، سهراوهی پیشوو ل ٢٩٩.

شایه‌نی ناماژه‌بۆکردنه، ئه‌نجومه‌نی ده‌وله‌تی فه‌ره‌نسی (مجلس الدولة الفرنسي) پشتگیری راو‌بۆ‌جوونی یه‌که‌می کردوه و ده‌لتی: «ئهم دادگا بالا‌یه پیتی وانیه، ده‌سه‌لاتی جێبه‌جێکردن بۆی هه‌بێ پزگاری بیت له پزگرتنی پێشه‌کییه‌که‌ی ده‌ستور. ده‌سه‌لاتی جێبه‌جێکردن ده‌بێ رێژ له‌و پرنسیپه‌ یاساییه‌ گشتیانه‌ بگرت که زۆریه‌یان له پێشه‌کییه‌که‌ و له‌ ده‌ستوردا ده‌قنوس کراون» (٣٩٧).

له‌ گۆتاییدا، دوا‌ی تاوتوتیکردنی جار‌نامه‌ی مافه‌کانی مرۆڤ و ها‌وولاتی سالی ١٧٨٩ و پێشه‌کییه‌که‌ی هه‌ردوو ده‌ستوری فه‌ره‌نسی سالی ١٩٤٦ و ١٩٥٨ بۆمان ده‌رده‌که‌وێ که جار‌نامه‌ی ناوبراو به‌رله‌ ده‌قنوسکردنی له‌ پێشه‌کی ده‌ستوری سالی ١٩٤٦ و دوا‌یش له‌ پێشه‌کی ده‌ستوری سالی ١٩٥٨، ته‌نها جارێکی رامباری تایبەت به‌ماف و نازادییه‌کانی مرۆڤ بوو، به‌لام دوا‌ی، دوا‌ی ده‌قنوسکردنی له‌م دوو پێشه‌کیانه‌دا، سروشتیکی یاسایی له‌ ناستی ده‌ستوردا وه‌رگرت و ئه‌و پرنسیپانه‌ش که له‌خۆی گرتبوون، بونه‌ به‌شێکی جیا‌نه‌کراوه‌ له‌و دوو ده‌ستوره‌.

٤- ده‌قه‌کانی ده‌ستوری عێراقی

ده‌ستوری عێراقی سالی ١٩٧٠ی هه‌موارکراو به‌راشکاوییه‌وه‌ ناماژه‌ی به‌نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری نه‌کردوه‌ و له‌ رێگای هه‌چ پرنسیپێکی تایبەتی و سه‌ره‌خۆه‌ رێکی نه‌خستوه‌، به‌لام له‌ ماده‌دی (٢٦) دا راشکاوانه‌ جه‌ختی له‌سه‌ر که‌فاله‌تکردنی نازادیی راده‌برین و بلا‌وکردنه‌وه‌ به‌هه‌موو شتوازه‌کانییه‌وه‌ - له‌وانه‌ش نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری - کردوه‌ و تیا‌یدا ها‌توه‌: «ده‌ستور که‌فاله‌تی نازادیی راده‌برین و بلا‌وکردنه‌وه‌ و گۆبونه‌وه‌ و خۆپێشان‌دان و دامه‌زراندنی پارتە‌سیاسییه‌کان و سه‌ندیکا‌کان و گۆمه‌له‌کان به‌گۆتیه‌ی نامانجه‌کانی ده‌ستور و له‌ چوارچێوه‌ی یاسادا کردوه‌ و ده‌وله‌ت نه‌رکی ده‌سته‌به‌رکردنی پێدا‌وێستییه‌کانی موماره‌سه‌کردنی ئهم نازادییانه‌ که له‌گه‌ڵ په‌وتی شۆرش نه‌توه‌بێ پێشکه‌وتنخواز ده‌گۆنجین له‌ ئه‌ستۆی خۆی ده‌گرت» (٣٩٨).

٣٩٧- اندریه‌ هوریه‌: القانون الدستوري والمؤسسات السياسية، سه‌رچاوه‌ی پێشور ل ١٩٢-١٩٣.

٣٩٨- ئهم ده‌قه‌ وه‌کو ده‌قی ماده‌دی (١٢) ی یاسای بنه‌رته‌یی عێراقی سالی (١٩٢٥) ده‌که‌ تیا‌یدا ها‌توه‌: «هه‌موو عێراقییه‌ک نازادیی راده‌برین و بلا‌وکردنه‌وه‌ و گۆبونه‌وه‌ و دروستکردن و چۆنه‌پێزده‌ی گۆمه‌له‌یان له‌ چوارچێوه‌ی یاسادا هه‌یه‌» هه‌روه‌ها وه‌کو ده‌قی ماده‌دی (١٠) ی ده‌ستوری سالی (١٩٥٨) ده‌که‌ تیا‌یدا ها‌توه‌: «نازادیی بیرو‌راده‌برین زامنه‌ و به‌یاسا رێک =

لەم دەقەدا ئەم تێبینیانەى خواڤووە دەکەین:

۱- دەستوورى عێراقى لە ڕێگای نازادى ڕادەربەنەو کەفالىتى نازادى ڕۆژنامەگەرى کردووە و ئەركى ڕێکخستنى ئەم نازادىبەشى بە یاسادانەر سپاردووە بۆ ئەوەى بە یاسایەكى ناساى ڕێکبىخات، بێشەوى ئەو دەسەلاتەى کە پێى داووە بۆ ئەنجامدانى ئەم کارە پەھەندىک مەرجى ڕوون و ئاشکراوە بێسەستىتەووە بۆ پاراستى نازادى ڕۆژنامەگەرى لە دەستدریژى دەسەلاتى یاسادانان و ئیدارە.

بێ گومان لەم حالەتەشدا دەسەلاتى یاسادانەر و دەسەلاتى ئیدارە زۆر فراوانە و ھەمیشە دەتوانن لە ڕێگای سانسۆرکردنى ڕۆژنامەگەرى و ئاگادارکردنەووە و ڕاگرتن و ھەلەوشاندنەووەى ڕۆژنامە بە ڕێگای ئیدارى ھەرشە لە نازادى ڕۆژنامەگەرى بکەن و ئەم دەقە دەستوورىیە پووجەل بکەنەووە. بۆیە باشتر واپۆ یاسادانەرى عێراقى وەکو یاسادانەرى ئەمریکى، دەرکردنى ئەو یاسایانەى یاساغ کردبە کە نازادى ڕۆژنامەگەرى سنووردەر دەکات. یان وەکو دەستوورى میسرى و فەرەنسى دانانى سانسۆرى پێشینیەى یاساغ کردبە، ھەروەھا وەکو دەستوورى میسرى ڕێگای پێشەوکردنى سیستى ئاگاکارى و ڕاگرتن و ھەلەوشاندنەووەى لە ئیدارە بگرتبە.

بێ گومان، دەقنووسکردنى ئەم پرنسپیانە لە دەستووردا، دەسەلاتى یاسادانەر سنووردەر دەکات و ڕێگای لێ دەگرێ دەستدریژى بکاتە سەر ئەو پرنسپە بنەرتیانەى کە نازادى ڕۆژنامەگەرى پێش پێ دەبەستێ.

۲- ئەم ماددەى نازادى ڕۆژنامەگەرى بەدوو کۆتوبەند سنووردەر کردووە. یەكەمیان، دەبێ نازادى ڕۆژنامەگەرى بەگوێرەى «ئامانجەکانى دەستوور» مومارەسە بکرى، دووەمیان،

«دەخێ» ھەروەھا لە ماددەى (۳۰) لە دەستوورى سالى ۱۹۶۴دا ھاتووە: «نازادى ڕۆژنامەگەرى و چاپ و بلاوکردنەووە لە چوارچێوەى یاسادا کەفالىت کراوە» بەپێى ئەم دەقەش، دەستوورى سالى ۱۹۶۴ یەكەم دەستوورە کە نازادى ڕۆژنامەگەرى جیاواز لە شتواژەکانى تری ڕادەربەین بەشێوەیەكى سەرەخ ڕێکبىخات، ھەروەھا دەستوورى سالى ۱۹۶۸ بۆ ڕێکخستنى نازادى ڕۆژنامەگەرى ھەمان ڕێگای دەستوورى سالى ۱۹۶۴ى گرتۆتەبەر و لە ماددەى (۳۱)دا دەقنووسى کردووە: «نازادى ڕادەربەین و تۆزینەووەى زانستى کەفالىت کراوە و ھەموو مەزۆئیک مافى ئەوێ ھەیدە کە گوزارشت لە ڕای خۆى بکات و بەقسە یان بەنوسین یان بەھەر ڕێگایەكى تر لە چوارچێوەى یاسادا بلاوبکاتەووە» لە کاتیکدا لە ماددەى (۳۲)دا دەقنووسى کردووە: «نازادى ڕۆژنامەگەرى و چاپ و بلاوکردنەووە بەگوێرەى بەرژووەندى گەل و لەسەر بنەمای نیشتمانى لەچوارچێوەى یاسادا زامان و کەفالىت کراوە».

دەپ مومارەسە كىردى ئازادىي رۇژنامەگەرى لەگەل رەوتى «شۆرشى نەتەودىي پىشكەوتىنخواز» بىگۇنچى.

بىن گومان، دەستىشان كىردى ئامانجەكانى دەستور و رەوتى شۆرشى نەتەودىي پىشكەوتىنخواز كارتىكى ئاسان نىيە (۳۹۹) چۈنكە ئامانجەكانى دەستور زۆرن و رەوتى شۆرشىش روون و ئاشكرا نىيە، بەلام دەتوانىن لەبەر رۇشنايى رەوتى دەستورى عىراقى لە پاراستى بىنەما كۆمەلەيەتپىيەكانى گەلى عىراق و ئامانجەكانى كە دەسلەتسى پاراستىان لىدەكات كە بىرىن لە بەدپەيتاننى دەولەتتىكى عەرەبى يەكگرتوى سۇسيالىزم و سەروەرى و يەكپارچەيى خاكى عىراق و زامان كىردى مافە رەواكانى ئەو نەتەودە و كەمەنەتەوايىيەنى كە گەلى عىراقىيان لىن پىشكەتوودە، سنورى ئازادىي رۇژنامەگەرى و ئازادىيە گىشتىيەكانى تر بەپىتى ماددەي (۳۶) دەستور دەستىشان بىكەين كە تىايدا ھاتوودە:

«ھەموو چالاكىيەك كە لەگەل ئامانجەكانى گەل كە لەم دەستورەدا دەستىشان كراوہ ناكۆك پىت، لەگەل ھەموو كارتىك يان كىردەوہەك مەبەستى پارچە كىردى يەكپىتىيى نىشتىمانىي جەماوەر يان ورۇژاندنى نەغرى رەگەزپەرىستى يان تاپفەگەرى يان ناوچەگەرى پىت لە نىوان رېزەكانى گەل يان مەبەستى دەستدرىژىكرىدە سەر دەسكەوتەكانى پىشكەوتىنخواز پىت، ياساغ دەكرى».

۳- ماددەي (۲۶) بەشپەيدەكى گىشتى كەفالىتى ئازادىي رادەرىپىنى كىردوودە و تايپەتى نەكردوودە بەھاوولەتپىيەنى عىراقى، لەمەشدا وەكو دەستورى مېسرى و لىونانى و فەرەنسىيە. نەمەش ئەودە دەرەيدەن كە ئەو كەسەي عىراقىيىش نەپىت بۆي ھەيە لە عىراقدا مومارەسەي ئازادىي رۇژنامەگەرى پىكات بەمەرجى مامەلە كىردى ھاوچەش و

۳۹۹- ھەرچەندە دەستور بەشپەيدەكى گىشتى ئامانجى رىكخستى چۆنپىتى مومارەسە كىردى دەسلەتسى سىياسى و دەستاو دەست كىردى ئەو دەسلەتە و رىكخستى پەيۋەندى نىوان دەسلەتە گىشتىيەكان و دەستىشان كىردى زامان كىردى ماف و ئازادىيە گىشتىيەكانى تاكەكانى كۆمەلە، بەلام سەروەراي نەمە ھەندىك ئامانجى تىرىشى ھەيە.

دەستورى عىراقى سالى ۱۹۷۰ ھەرەكولە دەقى ماددەي (۱) دا دەقنوسى كىردوودە «ئامانجى سەركى بەدپەيتاننى دەولەتتىكى عەرەبى يەكگرتوودە لەگەل پىتەو كىردى سىستىمى سۇسيالىزمى» . ھەرەدا «پاراستى سەروەرى عىراق و يەك پارچەيى خاكەكەي» ھەرەكولە ماددەي (۳) دا ھاتوودە.

وهرگرتهی په زامه نډیې و وزارتې دهره وه و پشترگیرکردنی قونسلې ولاته کھی و بونی
نو مهرجانهش تیایدا که له یاسای ولاته کھیدا هیه (۱۶۰۰).

۴- دهستووری عیراقی بۆ ناسانکاری پیره وکردنی نازادیی رۆژنامه گهری، نه رکی
دهسته بهرکردنی پیداو یستیه کانی رۆژنامه گهری خستوته نه ستزی ده ولت، ههروه که
له دهسته واژهی «ده ولت نه رکی دهسته بهرکردنی پیداو یستیه کانی مومار سه کردنی
نم نازادییانه که له گهل رهوتی شوړشی نه ته وهی پشکه و تنخواز ده گوچین له نه ستزی
خوی ده گرت» که له دهقی مادهی (۲۶) دا هاتوه، بۆمان دهر ده گه وئ.

نه وهی شایه نی باسه، یاسا دانه ری عیراقی له سالی ۱۹۹۰ پرۆده کی بۆ دهستووری
هه میشه یی عیراق گه لاله کرد و تیایدا نازادیی راده برین و نازادیی رۆژنامه گهری له
مادهی (۵۳) و (۵۴) دا یتک خستوه. له مادهی (۵۳) دا نازادیی راده برینی
به شتیه کی گشتی زامن کردوه و ده لئ: «نازادیی هزر و راده برین به که ناله کانی
رۆشنیری و راگه یان دهنه و زامن و مومار سه کردنی نم نازادییانه یاسا یتکی ده خات».

له کاتیکدا مادهی (۵۴) نازادیی رۆژنامه گهری به شتیه کی تابه تی و سه ره خۆ زامن
کردوه و ده لئ: «نازادیی رۆژنامه گهری و چاپ و بلاو کردنه و زامن و مومار سه کردنی نم
نازادییانه یاسا یتکی ده خات و سانسوړیش له سه ر رۆژنامه و دانراوه کان (مصنفات)
داناندی مه گهر به پتی حوکه کانی یاسا نه بیت» (۱۶۰۱).

ههروه ها، په رله مانی کوردستان، پرۆده کی بۆ دهستووری کۆماری فیدرالی عیراق و
دهستووری هه ریمی کوردستانی عیراق داناوه و له مادهی (۱۸) ی پرۆدهی دهستووری
کۆماری فیدرالی عیراقدا، نازادیی رۆژنامه گهری له چوارچیتوهی یاسا دا که فالت کردوه و
تیایدا هاتوه: «نازادیی راده برین و چاپ و بلاو کردنه و رۆژنامه گهری و کۆبوونه وه و
خۆیشاندان و مانگرتن و دامه زرانندی پارتی سیاسی و سه ندیکا و کۆمه له کان له
چوارچیتوهی یاسا دا که فالت کراوه».

به هه مان شتیه، له مادهی (۱۶) ی پرۆدهی دهستووری هه ریمی کوردستانی عیراقدا،

۴۰۰- پروانه دهقی مادهی (۸) له یاسای چاپه مه نیی عیراقی ژماره (۲-۶) ی سالی ۱۹۶۸ ی
هه مراز کراوه. له خالی (۳-۲-۵) له م تیزه دا.

۴۰۱- پروانه: نص مشروع دستور جمهورية العراق، منشورات دار الثورة للطباعة والنشر، بغداد،
۱۹۹۰.

كه فاله تى نازادىي رۆژنامه گهرى كردوو و تيايدا هاتوو: «نازادىي راده برين و چاپ و بلاو كردنه و رۆژنامه گهرى و مافى كۆبوننه و خۆيشاندان و مانگرتنى ناشتيانه و دامه زراندىي پارت و كۆمهله و سه ندېكاكان كه فالهت كراوه و به پيى ياسا ريك ده خرين» (٤٠٢).

له كۆتاييدا، دواى ليكۆليني هوى دهقه كانى دهستورى مىسرى و لوبنانى و فه رهنسى و به راورد كردنيان له گه له دهقه كانى دهستورى عيراقيدا، بزمان ده رده كهرى كه ناكړى نازادىي رۆژنامه گهرى له ريكاي دهقه كانى دهستورده به ته واوه تى زامن بكرى، مه گهر پرنسيپ و ره گه ربه بنه رته ييه كانى نازادىي رۆژنامه گهرى به راشكاويده له ناو دهستوردا دهقنوس بكرى، بۆيه بۆ ياسا دانهرى عيراقى پيشنيار ده گه ين كه به راشكاويده نازادىي رۆژنامه گهرى له دهستوردا كه فالهت بكات و نه و كردارانهش ياساغ بكات كه دهينه كۆسپ له به رده مييدا و سنووردارى ده گه ن، بۆيه نه م دهسته واژه ي خواره و به نه م مه به سه پيشنيار ده گه ين: «نازادىي رۆژنامه گهرى كه فالهت كراوه بى سانسۆركردن و ناگادار كردنه و راگرتن و هه لوه شاندينه و هشى به ريكاي ئيدارى ياساغه».

هه وه وه: پاراستنى داد گهرى

دادگا رۆلتيكى گرنگى هه يه له پاراستن و داكوكي كردن له ماف و نازادىيه گشتييه كان - به نازادىي رۆژنامه گهريشه وه - نه گهر بيت و سه ربه خۆيه كه ي بۆ زامن بكرى، بۆ نه وى بتوانى به بيتلايه تى و به باشترين شيوه چاوديرى دهستورتييه ياساكان و به وايه تيه نه و به يارانه بكات كه ئيداره دهريان دهكات.

كه واته، مروف له هه موو شتيك زياتر پتيوستى به دادگا يه كى نازاد و سه ربه خۆ هه يه بۆ پاراستن و داكوكي كردن له مافه كانى به مافى نازادىي رۆژنامه گهريشه وه، بۆيه، نه و به يار و حوكمانه ي كه دادگا دهريان دهكات، دادپه روه ر نابن، نه گهر بيت و نه و دادگا يانه ي كه دهريان ده گه ن نازاد و سه ربه خۆ نه بن. كه واته، نه گهر دادپه روه ريه ي بنچينه ي ملكدارى بيت، نه و سه ربه خۆيه دادگا بنچينه ي دادپه روه ريه (٤٠٣).

٤٠٢- بۆ دهقنى هه رده و پرۆژه ي دهستورى كۆمارى فيدراالى عيراقى و دهستورى هه ريمى كوردستانى

عيراقى به وانه: رۆژنامه ي «وه قايعى كوردستان» ژماره ٣٨ سالى سيبه م ٢٠٠٢/١٢/٣٠.

٤٠٣- سردار ياسين حمداين: استقلال السلطة القضائية بين النظرية والتطبيق، رسالة ماجستير،

كلية القانون والسياسة جامعة صلاح الدين - اربيل، ٢٠٠١ ل ٧١١.

کهواته، سهرهخۆبی دادگا و چاودیری دادگهری باشترین زامان بۆ ئه و کهسهی که مومارهمی نازادیی رۆژنامهگهری دهکات، له روهبروو بوونهوهیدا لهگهڵ ئیدارهدا کاتیک که ئیداره دهستدریژی دهکاته سهر ئه و نازادییه و سنووری فهرمانی خۆی و پرنسیپی رهوایی (مشروعییهت) دههزینیت.

بۆ لیکۆلینهوهی ئهم بابته، له خوارهوه له دوو خالدا لێی دهکۆلینهوه. خالی یهکههم تهرخان دهکهین بۆ باسکردنی سهرهخۆبی دادگا و خالی دووهههیش بۆ باسکردنی چاودیری دادگهری، بهم شێوهیهی خوارهوه:

۱- سهرهخۆبی دادگهری

مهههستان لهمه سهرهخۆبی دهسهلاتی دادگهرییه بهچهشنیک له یاسا بهولاره هیچ دهسهلاتیکی تری بهسهرهوه نهییت. واته دهبن دادوهران نازادین له یهکلاکردنهوهی ئه و کێشانهی بۆیان بهرز دهکریتهوه بۆ ئه وهی بکهونه ژێر کاریگهرتیهی هیچ کهس و هیچ لایهنیک. ناشکرایه، دادگا له و لاتانهدا سهرهخۆ دهبن که تێیاندا ههر یهکتیک له سن دهسهلاته گشتیهکه (یاسادانان، راپهراندن، دادوهری) لیک جیاواز و سهرهخۆن. ههرچهنده لیکجیاکردنهوهی دهسهلاتهکان پرنسیپیکی گرنکه بۆ ڕێگاگرتن له سههمکاری (استبداد)، بهلام نهزموون و پێشکهوتنه کۆمهلایهتی و رامیاریهکان بۆیان سهلماندووهینه که مهحاله بهشێوهیهکی رههایی دهسهلاتهکان لهیهکتری جیا بکریتهوه. بۆیه جۆره چاودیرییهک له نێوان دهسهلاتی جێبهجێکردن و دهسهلاتی یاسادانان دانی پێدانرا، کهچی ههموو رۆژمهکان کۆکن لهسهر ئه وهی که دهبن دهسهلاتی دادوهری سهرهخۆ ییت و هک گهرتیهکه بۆ بێلایهنی و خاوینی و سهرهههشتیکردنی مافی ئه و کهسانهی لهبهردهمییدا داوهی دهکرتن (۱۴۰۴).

گومانی تێدا نییه، ژبانی مرووث بهنازادی لهناو کۆمهلهدا له ههموو شتیک زیاتر پێویستی بهسهرهخۆبی دادگهری ههیه، چونکه سهرهخۆبی دادوهری باشترین پالێشته بۆ سهروهیری یاسا و زامنهوونی ماف و نازادییه گشتیهکهکان بهنازادیی رۆژنامهگهریشهوه. بۆیه جاری جیهانیی مافهکانی مرووث و ڕێکهوتننامه و پروتۆکۆله نێودهولهتیهکان و دهستووری ولاتان بایهختیکی زۆریان پێی داوه، ههمووها بایهخیان بهدهستهبههرکردنی ئه و گرتنتی و مهرجانه داوه که کهفالهتی بوونی دادگای سهرهخۆ دهکهن.

۴۰۴- د. جیهان مکاوی: حریة الفرد وحرية الصحافة، سهراوهی پێشوو، ل. ۳۲.

جاری جیهانیی مافه‌کانی مروت له ماده‌ی (١٠) دا جهختی له‌سەر سهره‌خۆیی دادگا کردۆته‌وه و ده‌قنوسی کردووه: «هه‌موو که‌س مافی ته‌واوی هه‌یه که له‌به‌رده‌م دادگایه‌کی سهره‌خۆ و بێ لایه‌ندا به‌ناشکرا و به‌یه‌کسانی گوتی لێ بگيریت بۆ ديارکردنی ماف و نه‌که‌کانی و به‌رگرکردن له‌خۆی دژ به‌هه‌ر تۆمه‌تێک که درایسته پالی» (٤٠٥). هه‌روه‌ها به‌لێننامه‌ی نێوده‌وله‌تیی تایبەت به‌مافه مه‌ده‌نی و سیاسیه‌کانی ساڵی ١٩٩٦ جارتیکی تر جهختی له‌سەر ئەم پرنسپیه و سهره‌خۆیی دادگا کردۆته‌وه و له‌ ماده‌ی (١٤) برگه‌ی (١) دا ده‌قنوسی کردووه: «هه‌موو که‌سێک، له‌به‌رده‌م یاسادا یه‌کسانه و مافی نه‌وه‌ی هه‌یه له‌ کاتی سه‌په‌رکردنی هه‌ر تۆمه‌تێکی گوناها‌رکارانه‌ی دژ به‌و یان به‌مان و نه‌که‌کانی، له‌ کێشه‌یه‌کی یاساییدا، به‌درسته دادگایه‌کی تایبه‌ته‌ند و سهره‌خۆ و بێ لایه‌ن به‌پێی یاسای دامه‌زراو، که به‌ناشکرا و دادپه‌روه‌رانه دادگایی بکات..» (٤٠٦).

ده‌ستووری زۆری و لاتانی دنیا، به‌شێوه‌یه‌ک له‌ شێوه‌کان، جهختیان له‌سەر سهره‌خۆیی دادگا کردۆته‌وه. بۆ نمونه، ده‌ستووری و لاتنه عه‌ره‌بیه‌کان هه‌موویان ده‌نوسن «دادوهران ته‌نها پابه‌ندی یاسا ده‌بن» و هیچ ده‌سه‌لاتێک بۆی نییه ده‌ست له‌ کاروباری دادگا و دریدات، یان ده‌نوسن «ده‌سه‌لاتی دادوهری سهره‌خۆیه». ئەم ده‌قانه به‌ده‌سته‌واژه‌یه‌کی گشتی داریژراون، و اخوان پيشان ده‌ده‌ن گوايا ناما‌ژه به‌جاردانی پرنسپیه‌ک ده‌ده‌ن، که‌چی هه‌ولێ ده‌سته‌به‌رکردن و دا‌بینکردنی گره‌نتیه‌کی کاریگه‌ر ناده‌ن، چونکه هه‌ر هه‌موو ئەو ده‌ستوورانه نه‌رکی رێکخستن و جێبه‌جێکردنی ئەم پرنسپیا‌نه به‌یاسا ده‌سه‌پێن (٤٠٧).

٤٠٥- ئەمەش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی ئینگلیزی:

"Everyone is entitled in full equality to a fair and public hearing by an independent and impartial tribunal, in the determination of his rights and obligations and of any criminal charge against him"

٤٠٦- ئەمەش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی ئینگلیزی:

All persons shall be equal before the courts and tribunals. "In the determination of any criminal charge against him, or of his rights and obligations in a suit at law, everyone shall be entitled to a fair and public hearing by a competent, independent and impartial tribunal established by law"

٤٠٧- فاتح سبيح عزام: الحقوق المدنية والسياسية في الدساتير العربية، مجلة (المستقبل العربي) يصدرها (مركز دراسات الوحدة العربية)، العدد (٢٧٧)، السنة الرابعة والعشرون، آذار-مايس ٢٠٠٢.

هه‌ڕچه‌نده ئێمه ناتوانین له تۆژینه‌وه‌یه‌کی وادا تیشک بخه‌ینه سه‌ر گشت نه‌و ده‌قه ده‌ستووریه‌یه‌، به‌لام، له‌ خواره‌وه ده‌قی هه‌ندێک له‌و ماددا نه‌ی ده‌ستووری میسری و لوبانی و فهره‌نسی و عێراقیدا ده‌خه‌ینه روو.

ده‌ستووری میسری ساڵی ۱۹۷۱ له‌ بابی پێنجه‌م که‌ تایه‌ته به‌ (سیستمی حوکمه‌رائه‌تی) سه‌لی چواره‌می ته‌رخان کردووه‌ بۆ (ده‌سه‌لاتی دادوه‌ری) و له‌ ماده‌دی (۱۶۵) دا ده‌قنوسی کردووه‌: «ده‌سه‌لاتی دادوه‌ری سه‌ربه‌خۆیه‌، دادگا به‌گشت جوۆر و په‌لکه‌کانیا نه‌وه‌ پیتی هه‌لده‌ستن و حوکمه‌کانی به‌ پیتی یاسا ده‌رده‌کات».

ده‌ستووری لوبانی ساڵی ۱۹۲۶ بایه‌خی به‌ سه‌ربه‌خۆیی دادگا داوه‌ و له‌م پروده‌وه‌ جه‌ختی له‌ سه‌ر بوونی دادگا یه‌کی سه‌ربه‌خۆ بۆ پاره‌پاندنی کاری دادوه‌ری و زامنه‌کردنی کردووه‌. بۆ نه‌م مه‌به‌سته‌ له‌ ماده‌دی (۲۰) دا ده‌قنوسی کردووه‌: «ده‌سه‌لاتی دادوه‌ری، دادگا کان به‌گشت جوۆر و په‌ل و تایه‌قه‌ نه‌ندێتییه‌کانییان له‌ جواره‌چێوه‌ی سیستیم که‌ یاسا دیاری ده‌کات پیتی هه‌لده‌ستن و به‌ پیتی نه‌و سیستمه‌ زامنه‌کردنی پێوست بۆ دادوه‌ران و لایه‌نه‌کانی داوا (اطراف الدعوای) پارێزراوه‌. به‌لام سه‌باره‌ت به‌ مه‌رج و سنوره‌کانی زامنه‌کردنی دادوه‌ری، یاسا دیاری ده‌کات. دادوه‌رانی سه‌ربه‌خۆ له‌ پاره‌پاندنی کاره‌کانیاندا و به‌ربار و حوکمه‌کانیش له‌ لایه‌ن دادگا نه‌وه‌ به‌ ناوی گه‌ل ده‌رده‌چن و جێبه‌جێ ده‌کری». ده‌ستووری فهره‌نسی ساڵی ۱۹۵۸ له‌م پروده‌وه‌ هه‌نگاویکی زیاتری بۆ پێشه‌وه‌ ناوه‌ و ته‌رکی زامنه‌کردنی سه‌ربه‌خۆیی دادگای به‌ سه‌روۆکی ولات سه‌پاردووه‌ و بۆ نه‌م مه‌به‌سته‌ له‌ ماده‌دی (۶۴) دا ده‌قنوسی کردووه‌:

«سه‌روۆک کۆمار سه‌ربه‌خۆیی ده‌سه‌لاتی دادوه‌ری زامن ده‌کات.

- نه‌نجوومه‌نی بالای دادوه‌ری هاریکاری ده‌کهن.

- به‌یا-ایه‌کی به‌ نه‌رته‌ی سیستمی دادوه‌ری ده‌ستیشان ده‌کری.

- دادوه‌ران ده‌ستیان له‌ کار ناکێشه‌رته‌وه‌» (۱۴۰۸).

به‌لام سه‌باره‌ت به‌ هه‌لوه‌تی یاسا دا نه‌ری عێراقی له‌ باره‌ی سه‌ربه‌خۆیی دادگاوه‌، له‌

۴۰۸- ته‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌ زمانی فهره‌نسی:

Le President de la Republique est garant de l' independance de l' autorite judiciaire
Il est assiste par le Conseil superieur de la Magistrature. Une loi organique du
siede sont inamovibles. Les magistrats du siege sont inamovibles

گه‌رانه‌وه‌ماندا بۆ یاسای بنه‌ره‌تییی عێراقی سالی ۱۹۲۵ و ده‌ستووری سالی ۱۹۵۸ و ده‌ستووری سالی ۱۹۶۳ و ده‌ستووری سالی ۱۹۶۴ و ده‌ستووری سالی ۱۹۶۸ و تا ده‌گاته ده‌ستووری سالی ۱۹۷۰، ده‌بینن، ئه‌و ده‌ستوورانه گشتیان جه‌ختیان له‌سه‌ر سه‌ربه‌خۆیی دادگا و زامنکردنی کردووه‌.

ده‌ستووری سالی ۱۹۷۰ له ماده‌ده‌ی (۶۳) له برگه‌ی (۱) دا ده‌قنوسی کردووه: «دادگا سه‌ربه‌خۆیه و له یاسا به‌ولاوه هیچ ده‌سه‌لاتێکی تری به‌سه‌ره‌وه نییه» (۱۶۰۹).

به‌لام سه‌باره‌ت به‌ده‌لت‌تستی یاسادانه‌ری هه‌ریه‌می کوردستانی عێراق له باری سه‌ربه‌خۆیی دادگاوه، له ماده‌ده‌ی یه‌که‌می یاسای ده‌سه‌لاتی دادوهری ژماره (۱۴) ی سالی ۱۹۹۲ دا به‌یاری سه‌ربه‌خۆیی دادگای داوه و تیایدا هاتووه: «دادگا سه‌ربه‌خۆیه و جگه له یاسا هیچ سه‌ره‌وه‌ریکی تری نییه و نابێ هیچ ده‌سه‌لاتێک یا که‌سیک ده‌ست له سه‌ربه‌خۆیی دادوهری و کاروباری دادگه‌ری وه‌ربدات».

به‌م پێیه، له‌ و لاتانه‌ی که تیاياندا، دادگا سه‌ربه‌خۆیه، دادوهران له کاره‌کانیاندا نازادن و له یاسا به‌ولاوه ملکه‌چی هیچ ده‌سه‌لاتێکی تر نابن و ئامانجیشتیان ته‌نیا به‌ده‌یه‌تانی دادپه‌روه‌رییه له نیتوان لایه‌نه‌کانی کیشه، بێ گوتدانه ئه‌وه‌ی، ئه‌و لایه‌نه حکومه‌ته‌یان تاکێکه له تاکه‌کانی کۆمه‌ل و چ تاکێکه؟ که‌واته، رۆژنامه‌نووس وه‌کو هه‌ر که‌سیکی ناسایی به‌شی له ماف و نازادییه گشتییه‌کان هه‌یه و بۆی هه‌یه له چوارچێوه‌ی یاسا و به‌هه‌ر پرسیاره‌تییه‌وه موماره‌سه‌یان بکات و به‌هه‌ر شتێوازیکی گوزارشکردن گوزارششتیان لێ بکات، بێ گوتدانه ئه‌وه‌ی نایا حکومه‌ت رازییه له‌سه‌ر ئه‌و راوی‌چوونه‌ی یان نا؟ حکومه‌تیش هیچ نیه‌تیازی له تاکه‌کانی کۆمه‌ل زیاتر نییه و له حاله‌تی به‌کاره‌یتانی ئه‌م نازادییه له لایه‌ن رۆژنامه و رۆژنامه‌نووسانه‌وه، به‌خرایی، بۆی هه‌یه په‌نا به‌اته به‌ر دادگا و داوای بۆ به‌رز بکاته‌وه.

۴. ۹- پرۆژه‌ی ده‌ستووری عێراقی سالی ۱۹۹۰ له ماده‌ده‌ی (۶۹) دا دانی به‌سه‌ربه‌خۆیی دادگا داناهه و ده‌قنوسی کردووه: «له یاسا به‌ولاوه هیچ ده‌سه‌لاتێک به‌سه‌ر دادگاوه نییه و ده‌ست تێه‌وه‌دانه ناو کاروباره‌کانی دادوهری یاسا‌غه و دادوهران نازادن له به‌یارداندا بۆ ئه‌وه‌ی ته‌رکی دادوهرانه‌یان به‌باشترین شتیه راپه‌ڕێن».

هه‌روه‌ها له ماده‌ده‌ (۵۷) ی پرۆژه‌ی ده‌ستووری هه‌ریه‌می کوردستانی عێراق که پارتی دیموکراتی کوردستان له سالی ۲۰۰۲ دا‌یناوه هاتووه: «دادگا سه‌ربه‌خۆیه و له یاسا به‌ولاوه هیچ ده‌سه‌لاتێکی تری به‌سه‌ره‌وه نییه».

بڼ گومان دهزگایه کی دادوهری خاوتنمان نابیت ته گهر دادوهران له تیش وکار دکانیاندا
سهر به خو و بیلایه نه بن له بینینی نه و کیشانه کی که له لایه هاوولاتیان یان
حکومه ته و بیلایه بهرز ده بته و، چونکه سهر به خو یی دادگا و بیلایه یی دادوهران
واده کات که شوتیکی دیاری هه بیت له دل و دهر وونی هاوولاتیان و کوله گه کانی یاسا
بچه سپنتیت و ههست کردنیش به دادپهروهری و دلنه وایی و سه قامگیریش
بلا ویکاته و (۴۱۰).

له کوتاییدا، ده توانین بلیتین، سهر به خو یی دادگهری زه مانه تیکی گرنگه بۆ نازادی
رؤژنامه گهری نه گهر ده ولت که فالتی بکات، به پتجه وانه شه و ده قنوسکردنی له ناو
یاسا و ده ستوردا هیچ بایه خی نابیت نه گهر بیت و کاری پت نه کرت و به کرده و پیاده
نه کرت.

بۆیه سهره پای ده قنوسکردنی نه دوو پرئسیپه له ناو ده ستور و یاسای ولاتانی
رؤژمه لاتی ناوهر است، هیشا تیاندان ده سلاتی دادوهری سهر به خو نییه، چونکه تا کو
نیستا حوکمرانی زۆری ده ولتانی نه ناوچه به ته واهوتی باوهریان به دیوکرسییهت و
مافی مرؤف نییه و له هیز به ولوه مانای هیچ شتیکی تر نازانن بۆ وهرگرتن و پاراستنی
ده سلات، بۆیه هیچ کاتیک ناماده نین گوئ له راو بۆجونی جیاواز بگرن.

۲- چاودیری دادگهری

دادگا رۆلکی گرنگی هه به له پاراستنی نازادی رؤژنامه گهری و گرنتیپه کی گرنگه له
گرنتیپه کانی نه نازادییه، چونکه موماره سه کردنی نه نازادییه په یوه ندییه کی به هیزی
به ده سلاته گشتیپه گانه و به گشتی و ده سلاتی جتیه جتیکردن به تاییه تی هه به له بهر نه و
رۆله کی که رؤژنامه گهری وهک ده سلاتیکی جه ماوهری و وهک چاودیریکی له ناو کۆمه لدا
هه به تی، بۆیه نه مه واده کات که نه نازادییه له ده ستدیری ده سلاتی جتیه جتیکردن و
ده سلاتی یاسادانان به دوور نه بیت. ده سلاتی په که میان له رتیگای دهر کردنی هه ندیک
برپاری ناروا و ده سلاتی دوو میشیان له رتیگای دهر کردنی هه ندیک یاساوه رهنگه نه
نازادییه سنووردار بکه ن یان له دهستی بدن.

نه مهش نه و ده گه یه نیت که دانپیدانان و ده قنوسکردنی نه نازادییه به ته نها له

۴۱۰- د. سامی جمال الدین: الرقابة على اعمال الادارة، منشورات منشأة المعارف بالاسكندرية،
ط ۱، ۱۹۸۲، ل ۲۴۴.

دستور و یاسادا سوودیکی نهوتوی ناییت نهگه ر بیت و چاودیری دادگه ری بۆ دهسته بهر نهکرت بۆ داکوکیکردن و پاراستنی لهم دهستدریژیانه ی دهسلاتی جیبه جیکردن و یاساداناندا، ههروهکو «کۆلیار» دهلتی: «چاودیری دادگه ری گیانی نازادیی رۆژنامه گهریه، نهو نازادییه ی که تنها پتیرستی به دهقیچک نییه که دانی پتدا بنیت، به لکو پتیرستیشی به دادگایه کی دادپهروهه بۆ یهکلاردنهوه ی نهو کیشانه ی که له ناکامی جیاوازی بیر و بۆچوونه کانی له گه ل دهسلاتا روو دهه، بۆیه بهین بوونی نهو چاودیرییه و سه پاندنی سزا که له ناکامی سه رپتچیکردنی دهقه کانی دهستور له لایه ن دهسلاته گشتیه کانی دهوله ته وه دیته کایه وه، پرنسیپی رهوایی هیچ بایه خیککی ناییت» (٤١١).

له حالتی ده رجوونی دهسلاتی یاسادانان له دهقه کانی دهستور و ده رجوونی دهسلاتی جیبه جیکردن له حوکمه کانی دهستور و یاسادا، دادگا بهمه بهستی پاراستنی نازادیی رۆژنامه گه ری به دوو شتیه سوماره سه ی نهو چاودیرییه دهکات، یه که مییان، چاودیری دهستوریتی یاساکانه، و دووهمیشیان، چاودیری شه رعیه تی برپاره کانی نیداره یه.

له خواره وه له دوو خالدا باسی نهو بایه ته دهکهین، خالی یه کهم ترخان دهکهین بۆ لیکۆلینه وه له چاودیری دادگه ری له سه ر دهستوریتی یاساکان و خالی دووهمیش ترخان دهکهین بۆ چاودیری دادگه ری له سه ر شه رعیه تی برپاره کانی نیداره بهم شتیه یی خواره وه:

١ - چاودیری دادگه ری له سه ر دهستوریتی یاساکان

نهو چاودیرییه برتییه له ههستانی دادگا به چاودیریکردن له سه ر دهستوریتی نهو یاسایانه ی که دهسلاتی یاسادانان بۆ ریکه خستنی نازادیی رۆژنامه گه ری دهریان دهکات بۆ نهوه ی به ده ری به خات که تا چ راده یه ک کۆکه یان ناکۆکه له گه ل پرنسیپ و حوکمه کانی دهستور. نهگه ر هاتوو یاسادانه ر له سنووری نهو پرنسیپ و حوکمه دهستوریه یانه چووه دهروه که بۆ ریکه خستنی نازادیی رۆژنامه گه ری داندراوه، له دهسلاتی یاساداناندا به لاده ر داده ندرت (٤١٢).

نهو چاودیرییه رۆلێکی گه وه ی ههیه له زامنکردنی نازادیی رۆژنامه گه ریدا له رێگای

٤١١- عبدالرحمن احمد حسین المختار: حرية الصحافة و تنظيمها الدستوري والقانوني في اليمن، رسالة ماجستير كلية القانون جامعة بابل، ٢٠٠٢، ل ٣٤.

٤١٢- عبدالرحمن احمد حسین المختار: حرية الصحافة وتنظيمها الدستوري والقانوني في اليمن، سه رچاوه ی پیتوول ٣٥.

دهسته يه کي تاييه مهنده وه که دهستور دهسه لاتی چاودتيریکردنی له سه دهستوریتیی یاساکان یی به خشیوه، چونکه نه رکي ریکخستنی نهم نازادییه و دیارکردنی سنوره که ی به یاسادانه سپتردراوه و دهین سه ریچی نهم پرئسیپ و حوکه دهستوریبانه نهکات که کهفاله تی نازادیی رۆژنامه گه رییان کردوه، چونکه لادانی لهو پرئسیپ و حوکه مانده ده بیته مایه ی هه لوه شانده وه ی نهم یاسایانه ی که نهم نازادییه یان ریکخستوه (۱۹۱۳).

ولاتان هه سوو وه کو یه ک نین له پهیره وکردنی شتوازیکی دیاریکراو بو چاودتيریکردن له سه دهستوریتیی یاساکاندا، به لکو لیک جیاوازن. په پتی دهستوری هه ندیکیان نهم نه رکه به دهسته يه کي دادگه ری تاييه ت سپتردراوه، به لام هه ندیکي تریان نهم نه رکه به بهرترین دادگای ولات ده سپترن.

له نیتوان نهم دوو شتوازه دا، شتوازیکی تریش هه یه، که برتیبیه له سپاردنی نهم نه رکه به دادگاکانی ولات یی گویدانه جوړه که ی، ئایا نهم دادگایه دادگایه کي ئاساییه یان ئیدارییه یان دادگایه کي هه ده نییه یان سزاییه. نهم دادگایانه هه هه سوویان پشکوه نوته رایه تی دهسه لاتی دادوه ری ده که ن و پشکوه بهم نه رکه هه لده ست (۱۹۱۴).

له بهر رۆشنایی نهمه ی سه ره وه دا، له چوار خالدا له رۆلی چاودتيری دادگه ری له سه دهستوریتیی یاساکان له یاسای عیراقي و یاساکانی به راوردی ده کۆلینه وه بهم شتویه ی خواره وه:

- ۱- چاودتيری دادگه ری له سه دهستوریتیی یاساکان له دهستوری میسریدا دهستوری میسری سالی ۱۹۷۱ نه رکي چاودتيریکردنی دهستوریتیی یاساکانی به دادگای بالای دهستوری سپاردوه، هه رو دکو له دهقی ماده ی (۱۷۵) دا هاتوه: «ته نها دادگای بالای دهستوری، کاری چاودتيریکردن له سه دهستوریتیی یاساکان و لیکدانه وه دهقه یاساییه کان بهو شتویه یی که له یاسادا دیار گراوه دهکات».

۴۱۳- میثم حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق، سه چاوه ی پشور ل ۳۷.

۴۱۴- بۆ زانیاری زیاتر به وانه:

د. سامی جمال الدین: الرقابة على اعمال الإدارة، سه چاوه ی پشور، ل ۲۴۴، د. رمضان ابو السعور و د. هسام محمد محسود: المدخل الى القانون، دار المطبوعات الجامعية، اسکندرية، ۱۹۹۷، ل ۲۶۵.

ئېنجا لە ماددەى (١٧٦) دا چۆنئىتى دامەزران و مومارەسەکردنى دەسلەتەى ئەم دادگایەى بەباسا سپاردوو (٤١٥).

بەم پێشە، بەپێى ئەو ماددەى سەرەو، یاسادانەرى میسرى یاسای دادگای بالای دەستورەى ژمارە (٤٨) ی سالى ١٩٧٩ ی دەرکرد و لە ماددە (٢٩) ی ئەم یاسایەدا دەسلەتەکانى دادگای ناوبراوى بۆ چاودێرىکردنى دەستورەتیبى یاساکان بەم شێوەیەى خوارەو دیارکردوو:

١- دادگای بالای دەستورەى چاودێرىکردنى دەستورەى یاسا و رێساگان دەکات، ئەگەر هاتوو یەکیک لە دادگاگان یان ئەو لیژنەى که دەسلەتەى دادوەرییان هەیه، لەکاتى یەکلەکردنەوێ داوايەکدا بێنیا دەقیکی یاسا یان رێسا (لائحه) نەدەستورین و پێویستى بۆ یەکلەکردنەوێ کێشەکه، لەو حالەتەدا دەبێ داوايەکه رابگریت و فایلی کێشەکه بەبێ میرانە (بغیر رسوم) بۆ دادگای بالای دەستورەى بەرز بکاتەو بۆ یەکلەکردنەوێ مەسەلەى دەستورەتیبەکەى.

٢- دادگای بالای دەستورەى چاودێرىکردنى دەستورەى یاسا و رێساگان دەکات، ئەگەر هاتوو یەکیک لە لایەنەکانى داوا (اطراف الدعوى) لە کاتى تەماشاکردنى داوايەکەى لەبەردەم یەکیک لە دادگاگان یان ئەو لیژنەى که دەسلەتەى دادوەرییان هەیه دەفعەى بەنادروستی دەقیکی لە یاسا یان رێسا پێشکەش کرد و دادگاکه یان لیژنەکه ئەو دەفعەى بەپەسەند زانی، دەبێ یەکلەکردنەوێ کێشەکه دوا بخات و ماوەیەکیش که لە سێ مانگ تێنەپەڕیت بۆ ئەو کەسە دیار بکات که ئەو دەفعەى پێشکەش کردوو بۆ ئەوێ داواکەى لەبارەى نادروستیتیبى ئەو دەقەى یاسا یان رێسایە لەبەردەم دادگای بالای دەستورەیدا بەرز بکاتەو، بەلام ئەگەر هاتوو ئەم ماوەیەدا داواکەى بەرز نەکردوو ئەوا دەفعەکەى بەنەبوو لە قەلەم دەدرێ (٤١٦).

ئەمەو بەربار و حوکمەکانى دادگای بالای دەستورەى سەبارەت بەکێشەکانى دەستورەتیبى یاسا و رێساگان سەپاوەن بۆ گشت دەسلەتەکانى دەولەت و هەموو کەسێک و هەروەها یەکجارەکین و تانەیان لێ نادریت (نهائية و غیر قابلة للطعن) (٤١٧).

٤١٥- ئەمەش دەقەکەى ئەتى: «یاسا چۆنئىتى دامەزراندنى دادگای بالای دەستورەى رێکدەخات و ئەو مەرجانەش دیار دەکات که دەبێ ئە ئەندامەکاندا هەبێ...».

٤١٦- ماددەى (٢٩) ی یاسای دادگای بالای دەستورەى.

٤١٧- ماددەى (٤٨) ی یاسای دادگای بالای دەستورەى.

ههروهها دهبن ئه و حوكم و بریارانه له ماوهی پانزه رۆژ له دواى دەرچوونیاندا له رۆژنامهى
 رسمى بلاوېكرتیهوه و له رۆژى دواى له دواى بلاوېكونهوهياندا هیچی تر كار بهو دهقه
 یاسا و رێسا نادهستووریانه ناکریت كه دادگا بهنادهستووری داینبهرون. ههروهها ئه و
 حوكمانه سهبارهت بهنادهستووریتى یاسا و رێساكان بهشیهیهكى وا جیههجن ناکریت كه
 ناکامهكهى بۆ رابردو بگهڕیتیهوه، مهگه تابهت بن بهدهقیكى سزادان، لهو حالهتهشدا،
 حوكمهكانى ئیدانهکردن كه پشتیان بهو دهقه یاساییانه بهستوه، ههلهدهشینهوه و
 بهنبهوه دادهندرتن (٤١٨).

لهم دهقهدا بۆمان دهدهكهوئ كه بریارهكانى دادگای بالای دهستووری له رۆژى دواى
 بلاوېكونهوهیان له رۆژنامهى رسمیدا بهرکار دهبن و ئیدی لهوکاته بهدواوه كار بهو دهقه
 یاساییانه یان رێساییانه ناکریت كه بهیتى ئه و حوكمه بهنادهستووری له قهلم دراون.
 نهههش خۆى له خۆیدا نهوه دهگهیهنن كه بریار و حوكمهكانى دادگای بالای دهستووری
 بهشیهیهكى وا جیههجن نهكرن كه ناکامهكهى بۆ رابردو بگهڕیتیهوه، تهنها ئهوانه نهیت
 كه تابهتن بهنادهستووریتى دهقهكانى یاسای سزادان، ههروهكو له پاشهبندى ئه و دهقهدا
 راشکاوانه ئه و حوكمهى داوه.

له راستیدا ئه و حوكمه لهگهڵ پرنسیپی «پیاوهکردنى ئه و یاسایهى باشتەر بۆ تاوانبار
 کارى پێدهکرئ» دهگونجیت كه له بواری چهسپاندنى یاسای سزادان له رووى کاتهوه وهك
 ریزیهپێك له پرنسیپی «نهگهڕانهوهى حوكمى یاسا بهسهر رابردو (عدم رجعية
 القانون)» کارى پێدهکریت نهگهڕ هاتوو سیفهتى تاوانى لهسهر ئه و کرداره لابرد كه
 لهلایهن تاوانبارهوه نههجام درابوو یان سزاكهى سووك كرد (٤١٩).

بهراى ئێمه، یاسادانهرى میسرى، له دارشتنى دهقى ماددهى (٤٩) ی یاسای دادگای
 بالای دهستووری سهبارهت بهجیاکردنهوهى ئه و حوكمانهى كه تابهتن بهنادهستووری
 دهقه یاسا ناسزاییهكان لهگهڵ حوكمهكانى تر كه تابهتن بهنادهستووری دهقه یاسا
 سزاییهكان لهرووى دیارکردنى کاتى کارپێکردنیهوه سهركهوتوو نهبووه، چونكه ئهوه نهوه
 دهگهیهنیت كه ئه و حوكم و بریارانهى كه لهلایهن دادگاكانهوه سهبارهت بهچهسپاندنى دهقه

٤١٨- ماددهى (٤٩) ی یاسای دادگای بالای دهستووری.

٤١٩- بۆ زانیارى زیاتر بهروانه: د. ابراهيم ابو اللیل وه. محمد الالفی: المدخل الى نظرية القانون
 ونظرية الحق، منشورات جامعة الكويت، مطابع مقهوي، الكويت، ١٩٨٦، ل ١٢٨.

یاسا ناسزاییه‌کانه‌وه که بهر له بالا و بونه‌وهی حوکمی دادگای بالای ده‌ستووری له رۆژنامه‌ی ره‌سبیدا ده‌رچوونه، سه‌ره‌پای نه‌وهی که پشتیان به‌ده‌قی یاسای ناده‌ستووری به‌ستووه و ه‌کو خۆیان بچینه‌وه. شه‌مه‌ش مانای نه‌ودیه نه‌و ده‌قه ناده‌ستووریانه‌ی له‌و حوکمانه‌دانه که پشتیان بچینه‌وه سه‌ره‌پای ناده‌ستوورییه‌که بیان به‌ر و دا‌ه‌ترین، شه‌مه‌ش خۆی له‌ خۆیدا وا ده‌کات چاودیری دادگا له‌سه‌ر ده‌ستووریتی یاساکان ناوه‌رۆکه‌که‌ی له‌ ده‌ست بدات و بچینه‌وه، له‌کاتیکدا هیتانه‌ی شه‌ره‌عییه‌ت واده‌خوازیت که ده‌قه یاساییه ناده‌ستوورییه‌کان هیچ ناکامیتیان نه‌بین.

بۆیه باشتەر وایوو، یاسادانه‌ری میسری جیاوازی له‌ نیتوان ده‌قی یاسا سزاییه‌کان و ناسزاییه‌کانی له‌م روه‌وه نه‌کرداییه، چونکه شه‌مه واده‌کات ده‌سلاتی یاسادانان له‌ چاودیریکردنی نه‌و یاسا ناده‌ستووریانه‌ی که بهر له‌ حوکمی دادگای بالای ده‌ستووری ده‌ریکردونه و له‌لایه‌ن ده‌سلاتی جینه‌جینه‌کردنه‌وه کاربان پشکراوه رۆگاری بیت مادم حوکمی بالای ده‌ستووری به‌ناده‌ستووریتی یاساکان دوا چاودیریان ده‌ده‌چن.

شه‌مه و ویرای نه‌وهی هه‌ندی لایه‌نی کاری دادگا بنیات نه‌وه و ه‌کو به‌ر و حوکمه‌کانی و به‌تاییه‌تی نه‌و حوکمانه‌ی که پیشیان ده‌گوتی (قرارات المبادی)، واته نه‌وهی پرنسیپیتی نوێ دینیتته گایه‌وه یان ناراسته‌ی نوێ دادگه‌ری بنیات ده‌نیت، به‌لام سه‌ره‌پای نه‌وه‌ش، حوکمه‌کانی دادگا به‌شیه‌یه‌کی گشتی سه‌روشتیکی ناشکراکه‌ر (کاشف) یان هه‌یه نه‌ک دروستکه‌ر (منشی و)، بۆیه هیچ پتووستی به‌م جیاوازیه نه‌ده‌کرد.

هه‌روه‌ها له‌ میان ده‌قی ماده‌ی (٢٩) که له‌سه‌روه‌ه ناسازمان پتی کردوه، بۆمان ده‌ده‌که‌وێ که ده‌ستووری میسری دوو شتوازی بۆ چاودیریکردن له‌سه‌ر ده‌ستووریتی یاسا و ریساکان به‌سند کردوه. شتوازیکیان، بریتییه له‌ تانه لیدان له‌ ده‌ستووریتی یاسا و ریساکان له‌کاتی ته‌ماشاکردنی شه‌و کیشه‌یه‌ی که به‌رز بۆته‌وه بۆ به‌رده‌م دادگا له‌ ریتیگی شه‌و ده‌فه‌ی که له‌ لایه‌ن دادگا یان لیژنه‌ی خاوه‌ن ده‌سلاتی دادوه‌ری یان به‌کیت که لایه‌نه‌کانی داوا (احد اطراف الدعوی) پیشکesh ده‌کری، نه‌وکاته دادگا یان لیژنه‌که له‌ ناکامی شه‌و ده‌فه‌دا بچینه‌ی کیشه‌که دوا ده‌خات و ده‌فه‌که به‌ناده‌ستووریتی یاسا یان ریساکه بۆ دادگای بالای ده‌ستووری به‌رز ده‌کاته‌وه تا‌کو ده‌ستووریتی یاسا و ریساکه به‌کلا به‌کاته‌وه.

شه‌مه‌ش شه‌وه ده‌گه‌یه‌نی که ده‌ستووری میسری کاری به‌چاودیریته‌ی مه‌رکه‌زی (الرقابة المركزية) کردوه و که‌سان و گشت ده‌سلاته‌کانی ده‌وله‌تی ناچار کردوه که پتیره‌وی

حوکمه‌کان و بریاره‌کانی دادگای ناوبراو بکمن، هەر بۆیه بریاری داوه که حوکم و بریاره‌کانی دادگای ناوبراو له ساوهی پانزه رۆژ له رۆژی دەرچوونییهوه له رۆژنامه‌ی رەسمی بلاو بکریتهوه. هەرچەندە ئەو حوکمە ی که دادگای ناوبراو دەریده‌کات، دهقی یاسا یان ریتسا ناده‌ستوورییه که هه‌لناوه‌شینیتهوه، به‌لام بریار به‌ناده‌ستوورییه‌که‌ی ده‌دات. نهمەش خۆی له‌خۆیدا، کارپێکردنی له‌ داها توودا راده‌گرت.

بۆ به‌ده‌رخستنی رۆلی دادگای بالای ده‌ستووری میسری له‌ پاراستن و زامنکردنی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریدا چەند حوکمیکی دادگای ناوبراو له‌ خواره‌وه‌ ده‌ستیشان ده‌کەین:

دادگای بالای ده‌ستووری له‌ حوکمیکیدا جه‌ختی له‌سەر ئەوه‌ کردۆته‌وه‌ که‌ ده‌بی یاسادانه‌ر له‌ دانانی یاساکاندا بۆ رێکخستنی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری پایه‌ندی ئەو کۆتوبه‌نده‌ پایه‌تیانه‌ بیت که‌ ده‌ستور ده‌قنوسی کردوون. نهمەش به‌شیکێ ئەو حوکمه‌یه «له‌ بنه‌ره‌ندا ده‌سه‌لاتی یاسادانه‌ر له‌ رێکخستنی مافه‌کاندا، ده‌سه‌لاتیکێ خه‌مڵینه‌ره (سلطة‌ تقدیریة) و چاودێریکردن له‌سەر ده‌ستوورییه‌ی یاساکان لایه‌نی دروستیی بۆ دهره‌ینانی یاساکه‌ ناگریته‌وه‌، به‌لام نهمە ئەوه‌ ناگه‌یه‌نێ که‌ ده‌سه‌لاتی یاسادانان له‌ دانانی یاساکاندا رده‌ا بیت و پایه‌ندی ئەو کۆتوبه‌ندانه‌ نه‌بیت که‌ ده‌ستور دایان(١٤٢٠).

نهمەو دادگای بالای ده‌ستووری ته‌نها به‌ره‌نده‌ نه‌وه‌ستاه‌ جه‌خت له‌سەر رێزگرتن و پایه‌ندیبون به‌و ده‌قه‌ ده‌ستووریانه‌ی که‌ ماف و نازادیه‌ گشتیه‌یه‌کان ده‌پاریزن بکات، به‌لکو له‌ حوکمیکیدا که‌ له‌ ٦ فیه‌رییه‌ ١٩٩٣دا دهریکردوه‌، حوکمی به‌ناده‌ستووریتی برگه‌ی دووه‌می ماده‌ی (١٢٣) ی یاسای دادبیینی تاوانکاری (الاجراءات الجنائية) داوه‌ و تیایدا هاتوه‌: «داواکاری مافی مه‌ده‌نی داوایه‌که‌ی بۆ دادگای «سیدی جابر» له‌ ئەسکه‌ندریه‌ دژی تاوانبار به‌رز کردۆته‌وه‌ تیایدا ئیدعا ده‌کا که‌ تاوانبار له‌ چاپکراوه‌که‌یدا بوختانی پتکردوه‌ که‌ به‌پیتی ماده‌ی (٣٠٢، ٣٠٣، ٣٠٧) ی یاسای سزادان شایانی سزایه‌ و داوا کردۆه‌ به‌ناچارکردنی داواکار (المدعي علیه) به‌قه‌ره‌بووکردنی ئەو زیانانه‌ی له‌ ناکامی ئەم بوختانه‌دا له‌ داواکار که‌وتوه‌ به‌بری پیتیج سه‌د هه‌زار جونه‌یه‌ی میسری. هه‌روه‌ها داواکار ده‌فعیکی سه‌باره‌ت به‌سووتانی مافی

٤٢٠- حوکمی دادگای بالای ده‌ستووری له‌ ٢١ یۆنیۆ ١٩٨٦ له‌ کتشی ژماره‌ (٥٦) ی سالی شه‌شم- داوه‌ری (ده‌ستوورێ) کۆدی حوکمه‌کانی دادگای بالای ده‌ستووری، به‌شی سێیم، ل ٣٥٣، به‌روانه‌: د. محمد باهي ابو بونس: التقیید القانوني لحرية الصحافة (دراسة مقارنة)، منشورات دار الجامعة الجديدة للنشر، الاسكندرية، ١٩٩٦، ل ١٤-١٥ ناماوه‌ی پتکراوه‌.

خواره‌وه رای دادگای بالای دهستووری سه‌بارهت به‌و به‌لگه‌یه ده‌خه‌ینه روو که ده‌لی: «ره‌خنه‌گرتن له‌وکه‌سانه‌ی که فهرمانی گشتیبیان پی سپتر دراوه هرچه‌نده تون‌دیش بیت له‌زیر نه‌و پاراستنه یاساییه‌دا بمینیت‌ه‌وه که ده‌ستوور بۆ نازادیی راده‌برینی که‌فاله‌ت کردووه به‌مهرجیتک ناوه‌روکی نه‌و نازادییه تیتک‌نه‌دات یان سنووری نه‌و مه‌به‌ستانه که مه‌به‌ست بووه له‌ دانپیانانیدا نه‌به‌زیتن. بۆیه ره‌وا نییه له‌ هه‌موو رووداویتکدا که ده‌دریته پال نه‌و که‌سانه‌ی نه‌رکی گشتیبیان پی سپتر دراوه گرمانه‌ی نه‌وه به‌کریت که رووداویتیکی درۆیه یان نیازخراپی له‌گه‌لدایه. به‌لکوو ده‌بێ هه‌میشه ده‌رفه‌ت به‌هه‌موو هاوولانییه‌ک به‌دریت بۆ نه‌وه‌ی گفتوگۆیان له‌گه‌ل بکات تاکو راستی به‌ده‌ر که‌ویت. جا نه‌گه‌ر ده‌ستوور له‌ ماده‌ی (٤٧) دا به‌ده‌سته‌واژه‌یه‌کی گشتی که‌فاله‌تی نازادیی راده‌برینی کردبیت که هه‌موو رایه‌کی سیاسی و نابووری و کۆمه‌لایه‌تی به‌گریته‌وه، به‌لام سه‌ره‌رای ته‌مه‌ش ده‌ستوور مه‌به‌ستی له‌مه‌دا به‌ده‌رخستنی ره‌خنه‌ی بنیاتنه‌ره بۆ زام‌کردنی کاری نیشتمانی نه‌ک ره‌خنه‌ی رووخیتنه‌ر، چونکه به‌بۆچوونی یاسادانه‌ری ده‌ستووری، نازادیی ره‌خنه‌گرتن - نه‌گه‌ر بنیاتنه‌ر بیت - پتویسته و به‌بێ نه‌م ره‌خنه‌گرتنه کاری نیشتمانی نایه‌ته دی، که‌واته پاراستنی نازادی راده‌برین له‌ یتگای ده‌ستووره‌وه واده‌خوازیت که ده‌رفه‌ت به‌رخسیتی بۆ ره‌خنه‌گرتن له‌و که‌سانه‌ی که به‌کاری گشتی هه‌ل‌ده‌ستن، بۆ نه‌وه‌ی هه‌موو که‌سیک ناگاداری نه‌و زانیاریه پتویستنه بیت که په‌یوه‌ندیان به‌کاروباره گشتیه‌کانه‌وه هه‌یه، نه‌ک دانانی کۆسپ له‌به‌رده‌م گفتوگۆیه‌کی کراوه‌ی نازاددا (الحوار الحر المفتوح) تاکو یاسای سزادان کۆتوبه‌ندی توند بخاته سه‌ر نه‌و به‌لگانه‌ی که به‌ره‌برچی تۆمه‌تی نه‌و ناو‌زاندنه ده‌ده‌نه‌وه که له‌ یتگای چاپه‌مه‌نییه‌کاندا رویانداوه به‌چه‌شتیک بیته مایه‌ی به‌فیروانی نه‌و مافه له‌ پیتشکه‌شکردنی نه‌و به‌لگانه‌دا، نه‌م ده‌قه یاساییه‌ی که تانه‌ی لی دراوه نه‌م یتگایه‌ی گرتۆته‌به‌ر»^(٤٢٥). له‌ میانی نه‌م حوکمه‌ی سه‌ره‌وه‌دا نه‌م تییینیانه‌ی خواره‌وه ده‌که‌ین:

١- دادگای بالای ده‌ستووری زۆر به‌په‌روشه‌وه‌یه بۆ دا‌کۆکیکردن له‌ نازادیی راده‌برین و مافی ره‌خنه‌گرتن. ته‌مه‌شمان له‌و پاراستنه یاساییه‌دا بۆ ده‌رده‌که‌وئ که بۆ نازادیی راده‌برینی ده‌سته‌به‌ر کردووه له‌ یتگای کاراکردنی نه‌و پرنسیپه ده‌ستووریانه‌ی که که‌فاله‌تی نه‌م نازادییه ده‌که‌ن که زام‌تیکی زۆر گرنگن بۆ نازادیی روژنامه‌گه‌ری.

٤٢٥- د. شریف سید کامل: جرائم الصحافة في القانون المصري، دار النهضة العربية، ط ١، القاهرة، ١٩٩٤ ل ٢٢-٢١ نقلاً عن ميثم حنظل شريف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق، سه‌رجاوه‌ی پیتشور ل ٤٤-٤٥.

۲- دادگای بالای دستوری به هه‌لوه‌شانده‌وهی بڕگهی دووه‌می ماده‌ (۱۳۲) ی یاسای «الاجراءات الجنائية» جارتیکی تر ئه‌وه ده‌سه‌ڵاتی که ده‌بی یاسادانه‌ر له‌کاتی دانانی یاساکانی‌دا بڕێز له‌و حوکم و پرنسیپانه‌ بگرت که له‌ناو ده‌ستوردا ده‌قنوس کراون و لییان لانه‌دات نه‌گینا پووبه‌رووی هه‌لوه‌شانده‌وه ده‌بنه‌وه.

۳- هه‌روه‌ها به‌هه‌لوه‌شانده‌وهی بڕگهی ناوبراو دادگای بالای دستوری ئه‌و ترسه‌ی له‌ ده‌روونی هاوولاتیسیان ده‌رکرد که نابێ په‌خته له‌و که‌سانه‌ بگرن که به‌کاری گشتی هه‌لده‌ستن.

۴- له‌م حوکمی سه‌ره‌وه‌دا، رۆلی چاودێری دادگه‌ریان بۆ ده‌ده‌که‌وێ له‌ چاودێریکردنی ده‌ستوریتی یاساکان بۆ پاراستن و زامنه‌کردنی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری له‌ ده‌ستدریژی یاسادانه‌ر له‌و کاته‌ی که‌ کۆتیه‌ندی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری ده‌کات به‌بیانوی رێکخستنی.

دادگای بالای دستوری له‌ حوکمیکێ تریدا، سه‌باره‌ت به‌بێبه‌شکردنی بیانییان به‌شیه‌وه‌کێ په‌ها له‌ ده‌کردن یان به‌شداریکردن له‌ ده‌کردنی رۆژنامه‌دا، برباری به‌ناوه‌ستوریتی بڕگهی دووه‌می ماده‌ (۱۹) ی یاسای ده‌سه‌لاتی رۆژنامه‌گه‌ری ژماره‌ (۱۴۸) ی سالی ۱۹۸۰ داوه‌، که‌ تایبه‌ته‌ به‌بێبه‌شکردنی بیانییان له‌ خاوه‌نیتیی پشکه‌کانی ئه‌و رۆژنامه‌نای که‌ له‌لایه‌ن کۆمه‌له‌ی هه‌روه‌زی و کۆمپانیا هاوپشکه‌کان (شرکات مساهمه‌) ده‌رده‌چن. ئه‌مه‌ی خواوه‌ به‌شیکێ ئه‌و حوکمه‌یه‌:

«... ده‌قی پێشو له‌گه‌ڵ ده‌قی ماده‌ (۴۷) ی ده‌ستور ناگۆکه‌، بۆیه‌ به‌ناوه‌ستوریتی داوه‌ندرت، چونکه‌ ده‌سته‌واژه‌ی (له‌ سنووری یاسادا) ئه‌وه‌ ناگه‌یه‌نێ که‌ یاسادانه‌ر نازاده‌ له‌ رێکخستنی ئه‌م نازادییه‌دا و بۆی هه‌یه‌ ئه‌وه‌ی بیه‌وێ لێی بێبه‌ش بکات و ئه‌وه‌ی که‌ نه‌شیه‌وێ پتی بیه‌خشیت. هه‌رچه‌نده‌ له‌م باره‌یه‌وه‌ ده‌سه‌لاتیکێ خه‌مڵاندنی هه‌یه‌، به‌لام ئه‌مه‌ قه‌ت ئه‌وه‌ ناگه‌یه‌نیت که‌ ده‌سه‌لاته‌که‌ی ده‌سه‌لاتیکێ په‌هایه‌، به‌لکوو ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ی له‌ سنووری رێکخستنی ئه‌م نازادییه‌ پاده‌وستن و ناگاته‌ به‌فیرۆدان و ده‌ست به‌سه‌راگرتی ماف» (۴۲۶).

۴۲۶- حوکمی دادگای بالای دستوری له‌ ۱۹ مایز ۱۹۹۰ کێشه‌ی ژماره‌ (۹/۳۵) دادوهری (ده‌ستوری) کۆدی حوکمه‌کانی دادگای بالای دستوری به‌شی (۴) ل ۲۵۶ د. محمد یاحی ابو یونس: التقييد القانوني لحرية الصحافة (دراسة مقارنة)، سه‌رچاوه‌ی پێشو ل ۲۶۸ ناماژه‌ی بن کردووه‌.

شایه‌نی ناماژ به‌کودنه (د. محمد بهی نه‌بو یونس) سه‌بارت به‌بری نه‌و نازادییه‌ی که بیانی به‌پیتی حوكمی ماده‌ی ناوبراو بۆی هه‌یه له میسردا موماره‌سه‌ی پکات ده‌لن: «هه‌رچه‌نده یاسادانه‌ر بۆی نییه نه‌و که سانه - مه‌به‌ستی بیانییه‌کانه - به‌ره‌هایی له‌و مافه‌ بیه‌ش پکات، به‌لام نه‌مه نه‌وه ناگه‌یه‌نی که بۆیان هه‌ین موماره‌سه‌ی هه‌مان بری نه‌و نازادییه‌ بکه‌ن که هاوولاتییان موماره‌سه‌ی ده‌کهن. چونکه مافی هاوولاتییه‌نی واده‌خوازی که نه‌وان له‌و ماف و نازادییه‌ی که له‌سه‌ر خاکی ده‌وله‌تی خۆیان موماره‌سه‌ی ده‌کهن جیا‌بکرتنه‌وه به‌چه‌شتیک بیانییان له‌و ماف و نازادییه‌دا وه‌کو نه‌وان نه‌ین» (٤٢٧).

له‌ میانێ نه‌م حوكمانه‌ی سه‌ره‌وه‌دا بۆمان ده‌ره‌که‌وتیت که دادگای بالای ده‌ستووری توانیوه‌تی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری له‌و کۆتیه‌ندانه‌ رزگار پکات که له‌لایه‌ن یاسادانه‌ره‌وه له‌ رێگای ده‌رکردنی یاسای ناده‌ستوورییه‌وه ده‌خه‌رتنه‌ سه‌ری له‌ رێگای حوكمدان به‌ناده‌ستووریتی نه‌و یاسایانه‌ یان له‌ رێگای جه‌ختکردن له‌سه‌ر پیتووستی رێزگرتن له‌و ده‌قانه‌ی ده‌ستوور که په‌یوه‌ندییان به‌م نازادییه‌وه هه‌یه و نابێ یاسادانه‌ر له‌کاتی رێکخستیدا سنوره‌که‌ی به‌هه‌تیه‌ت. نه‌مه‌ش خۆی له‌خۆیدا نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی که چاودیری دادگه‌ری پالیشتیکی به‌هه‌تیه‌ و زامنیکی کاریگه‌ره‌ بۆ پاراستنی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری.

٢- چاودیری دادگه‌ری له‌سه‌ر ده‌ستووریتی یاساکان له‌ ده‌ستووری لوبنانی و ده‌ستووری فه‌ره‌نسیدا

ده‌ستووری لوبنانی سالی ١٩٢٦ی هه‌موارکراو هه‌روه‌ها ده‌ستووری فه‌ره‌نسی سالی ١٩٥٨ی هه‌موارکراو له‌جیاتی چاودیریکردنی دادگه‌ری کاربان به‌چاودیریکردنی رامباری کردووه بۆ چاودیریکردنی ده‌ستووریتی یاساکان هه‌روه‌کو تۆزیکێ تر له‌ خالی سێیه‌م له‌کاتی باسکردنی پاراستنی نادادگه‌ریدا به‌دریژی باسیان ده‌کهن.

٣- چاودیری دادگه‌ری له‌سه‌ر ده‌ستووریتی یاساکان له‌ ده‌ستووری عێراقیدا

ده‌ستووری عێراقی سالی ١٩٧٠ چاوپۆشی کردووه له‌ ده‌ستنیشانکردنی نه‌و لایه‌نه‌ی که نه‌رکی چاودیریکردنی ده‌ستووریتی یاساکانی ده‌که‌وتیه‌ نه‌ستۆ (٤٢٨). بۆیه نه‌ نه‌م چاودیریکردنه‌ی رێکخستوه، نه‌ موماره‌سه‌کردنیشی له‌لایه‌ن دادگاكانه‌وه یاساغ کردووه.

٤٢٧- د. محمد بهی ابو یونس: التقييد القانوني لحرية الصحافة (دراسة مقارنة)، سه‌رچاوه‌ی پێشور ٢٦٩.

٤٢٨- ده‌ستووری عێراقی سالی ١٩٢٥ که ناسراوه به‌یاسای به‌ره‌نی، پێچه‌وانه‌ی نه‌م ده‌ستووری نه‌ستا له‌ ماده‌ی (٥٨)ی هه‌موارکراو چاودیریکردنی ده‌ستووریتی یاساکانی رێکخستوه و بۆ =

لەم حالەتەشدا، بۆ دەستنیشانکردنی ئەو لایەنە یەکە ئەرکی چاودێریکردنی دەستوریتیی یاساکانی دەکەوتە ئەستۆ، دەبێ بەگەرێنەوه بۆ رەوتی یاسازانی (اتجاه الفقه) و رەوتی دادگا (اتجاه القضاء).

هەندێک پێیان وایە دوو لایەن بۆیان هەبە بەکاری چاودێریکردنی دەستوریتیی یاساکان هەست. لایەنی یەکەم بریتییه لە ئەنجوومەنی سەرگەردایەتی شۆرش بەو سیفەتە یەکە لایەنی تایبەتەندە بەدانی ئەو یاسایانە (٤٢٩). لایەنی دووەمیش بریتییه لە دادگا بەو سیفەتە یەکە وەک ئەرکی سەرەکی بەکەڵکردنەوهی کێشەکانی لە ئەستۆیە. یەکێک لەو کێشەکان، کێشە نادەستوریتیی و ناکۆکیی نێوان دەقەکانی یاسا و دەستورە (٤٣٠).

نێبە لایەنی دووەمان پێ پەسەندە ئەوەکە لایەنی یەکەم و پشەگیری دەکەین، چونکە کۆمەڵە یەکەم بۆ پشەگیری قسەکانیان پشەیان بەهیچ پالەشتیکی یاسایی و دەستوریی نەبەستووه، ئەمە لە لایەک، لە لایەکی تریشەوه هەرچەند، دەستور لە لایەن

= ئەم مەبەستە ئەرکی ئەم چاودێریکردنە بەدادگای بالای دەستوریی سپاردووه کە دواتر بۆ ئەم مەبەستە دامەزرا.

هەروەها دەستوری سالی ١٩٦٨ لە ماددە (٨٧)دا ئەرکی چاودێریکردنی دەستوریتیی یاساکانی بەدادگای بالای دەستوریی سپاردووه کە دواتر بەپێی یاسای ژمارە (١٥٩) ی سالی ١٩٦٨ دامەزرا، ئەمەش دەقەکە یەتی: «بە یاسایک دادگای بالای دەستوریی دادەمەزرێ، کاریشی لێکدانەوهی دەقەکانی ئەم دەستورە و بەکەڵکردنەوهی دەستوریتیی یاساکان و لێکدانەوهی یاسا کارگێری و داراییەکان و بەکەڵکردنەوهی سەرپێچیکردنی یاساکانە بەر پەسایانە کە بۆ ناسانکاری جێبەجێکردنیان دەرەچەن و بپارەکانی ئەم دادگایەش سەپاوەیە».

٤٢٩- أزهار عبدالکریم عبدالوهاب: الحقوق والحريات العامة في ظل الدساتير العراقية، رسالة ماجستير، كلية القانون، جامعة بغداد، ١٩٨٣، ل ٢٤٧، هەروەها میثم حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)، سەرچاوهی پێشوو ل ٤٨.

٤٣٠- پروانه علي محمد محمود ابو عال: مدى سلطة القاضي في الرقابة على دستورية القوانين بطريق الدفع الفرعي (دراسة مقارنة)، رسالة ماجستير، كلية القانون، جامعة بغداد، ١٩٩٦، ل ٢٠٠، هەروەها عبدالرحمن احمد المختار: حرية الصحافة وتنظيمها الدستوري والقانوني في اليمن (دراسة مقارنة)، كلية القانون، جامعة بغداد، ٢٠٠٢، ل ٤٢، هەروەها ازهار عبدالکریم عبدالوهاب: الحقوق والحريات العامة في ظل الدساتير العراقية، سەرچاوهی پێشوو ل ٢٤٧، هەروەها عبدالباقي البکري و زهير البشير: المدخل لدراسة القانون، منشورات بيت الحكمة، بغداد، ١٩٨٩، ل ١٠٦-١٠٧.

ئەنجۇمەنى سەرگىزدايتى شۆرشەۋە دەرىجىۋە بەپىيى ئەۋ دەسلەتەي كە بەخۇي داۋە، لە ھەمان كاتىپىدا ئەۋ دەسلەتەي بەخۇي داۋە كە ھەمىۋارى پىكات يان ھەلىبەۋەشىنىتەۋە، ھەروەھا مافى دەركىردنى ياساي بەخۇي داۋە، بەم پىيە، ئەگەر بۆي دەركەۋت دەقەتەك لە ياسايەكدا لەگەل دەستور ناگۇنچىت، بۆي ھەيە رۆلى چاۋدىرىكىردنى ھەلۋەشانەۋە (رقابە الالغە) بېيىنى و ئەۋ ياسايە ھەلۋەشىنىتەۋە يان ھەمىۋارى پىكات. بەلام سەرەراي ئەمەش، ئەۋ رۆلەي نابىت كە لايەنىكى تر دەيىت ئەگەر بەم كارە ھەلسىت، بەلام كۆمەلەي دوۋەم، ھەرچەندە ئەۋانىش پىشتيان بەھىچ دەقەتەك نەبەستەۋە، بەلام ئەمە ئەۋە ناگەيەنىت كە دادگا دەسلەتەي چاۋدىرىكىردنى دەستورىتىيى ياساكانى نەبىت، چۈنكە ئەركى سەرەكى دادگا بىرىتىيە لە چەسپاندنى ياسا، ھەر بەم بۆلەيەشەۋە، بەپىيى پىرنسىپى (التدرج بىن التشرىعات) ئەركى چاۋدىرىكىردنى دەستورىتىيى ياساكانىشى لەپال يەكلاكرەنەۋەي ئەۋ كىشانەي كە بۆي بەرز دەكرەنەۋە دەكەۋىتە ئەستۆ. چۈنكە بەپىيى ئەم پىرنسىپە، نابى دادگا ئەۋ ياسايە جىبەجىن پىكات كە لەگەل ياسايەكى لە خۇي بەرزتر ناكۆكە.

ئەمەۋ، بەراي ئىمە، دەكرى بىندەنگىي دەستورى عىراقى لە ئاست ئەمەدا لە كاتى پىتوبستىدا بەنىشانەي لارىنەبۇن دابىتىن بەپىيى ئەۋ پىرنسىپەي كە دەلى: «بىندەنگى لەكاتى پىتوبستىدا نىشانەيە» يان «بىندەنگى نىشانەي رەزامەندىيە».

كەۋاتە بازانىن چاۋدىرىكىردنى دەستورىتىيى ياساكان لە واقىعدا چۆنەۋە ھەلۋىستى دادگاي عىراقىيىش لەم بارەيەۋە چىيە.

ئەۋەي شايەنى باسە، لەۋەتەي دەستورى عىراقى سالى ۱۹۷۰ دەرىجىۋە، دادگاي عىراقى ھىچ رۆلىكى بۆ چاۋدىرىكىردنى دەستورىتىيى ياساكان نەبىنىۋە، ھەلبەتە ئەمەش خۇي لەخۇيدا ئەۋە دەگەيەننى كە دادگاي عىراقى رىستوىيەتى لەم رۈۋەۋە دوۋرەپەرتىز بۈۋەستىت، ھەرچەندە ھىچ پاساۋىك بۆ ئەم دوۋرەپەرتىزىيەي نىيە.

بۆيە مادام دادگاي بالاي دەستورىيى يان ئەنجۇمەنى دەستورىيى لە عىراقدا نىيە، دەبۋايە دادگاگان لە خۇيانەۋە ۋەك دەسلەتەيكى تايبەتەند بەيەكلاكرەنەۋەي گىشت كىشەكان - بەناكۆكى ئىۋان دەقەكانى ياسا و دەستورىشەۋە - ئەم رۆلەيان بىدىتبايە. لە كاتىكدا ھىچ دەقەكى دەستورىيى يان ياسايى ئەم مافەي لى ياساغ نەكرەۋون.

ب - چاودیری دادگهری لهسەر شهرعییه تی بریاره کانی ئیداره

چاودیری کردنی دادگهری لهسەر شهرعییه تی بریاره کانی ئیداره که لهسەر بنچینه ی «مهشروعیه ت - رهوایه تی»^(٤٣١) دامه زراوه لهو ولاتانه ی که تیایدا دهسه لاتی دادوهری پاک و سه ره خزه به یه کتیک له زامنه سه ره کیه کانی پاراستنی نازادی رۆژنامه گهری و سه ره وهری یاسا داده ندریت^(٤٣٢) و له سایهیدا تاکه کانی کۆمه ل به رامبه ر بهو دهستدرژیانه ی که ئیداره له ناکامی به زاندنی سنووری دهسه لاته که ی ده پکاته سه ر مافه کانیان، هه ست به ناسووده یی و نارامیی ده کات، چونکه له سایه ی پرنسیپی «رهوایه تی» دا چاودیری رهوایه تی بریاره کانی ئیداره ده کات و ناچار ی ده کات که ریز له بنچینه یاساییه کان بگرت و وه کو خۆی کاریان یی بکات.

وه کو ده زانین، یاسادانه ر له دانانی یاساکاندا جهخت له سه ر پرنسیپ و بنچینه گشتیه کان ده کات و ناچخته ناو قولاییانه وه، بۆیه چاودیری دادگهری به سه ر نهو بریارانه ی که ئیداره بۆ ریکه خسته ی نازادی رۆژنامه گهری ده ریان ده کات رۆتیک ی به رچاویان هه یه، چونکه په یوه ندییه کی به هتیز هه یه له نیتوان نهو بریارانه ی که ئیداره له لایه ک بۆ پاراستنی نیزامی گشتی (النظام العام) ده ریان ده کات و له لایه کی تر شه وه بۆ ریکه خسته ی رۆژنامه گهری ده ریان ده کات^(٤٣٣).

له به ر نه مه، ئیداره له ده رکردنی بریاره کانییدا بۆ پاراستنی نیزامی گشتی، دوه وه رووی ناکوکییه کی گه وه ده بته وه له نیتوان پاراستنی نیزامی گشتی و نازادی رۆژنامه گهریدا که ده ستوور که فاله تی کردو وه، لیسه دا رۆتی چاودیری دادگهریان له پاراستنی مافی تاکه کانی کۆمه ل له گوزار شه کردنی بیرو رایان له رینگای رۆژنامه گهریدا به رامبه ر بریاره کانی ئیداره بۆ ده ر ده که وئ.

نه م چاودیرییه ش له ولاتیکه وه بۆ ولاتیکی تر به پتی نهو سیسته مه دادگهریه ده گرتی

٤٣١- به پتی نه م پرنسیپه ده یی کار و کرده وه کان (تصرفات) ی ئیداره له گه ل بنچینه یاساییه کانی یاسا به رکاره کاند کۆک ی.

٤٣٢- د. سامی جمال الدین: الرقابة على اعمال الادارة، سه رچاوه ی پشوو، ل ١٥، وسمیر خیری توفیق: مبدأ سيادة القانون، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٧٨ ل ٥٥.

٤٣٣- مه به ستمان نهو بریارانه یه که په یوه ندییه یان به لایه نی ته راو و ورده کارییه کانی نازادی رۆژنامه گهریه وه هه یه، بۆ زانیاری زیاتر به وانه میثم حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)، سه رچاوه ی پشوو، ل ٥.

که پتیرهوی دهکات، بۆیه، ئهو ولاتانهی که پتیرهوی سیستمی تاک دادگایی (القضاء الواحد) دهکەن، تیاپاندا دادگای ئاسایی مومارەسەیی ئەم چاودێرییە دهکات. بەلام لەو ولاتانەدا که پتیرهوی سیستمی جووت دادگایی (القضاء المزدوج) دهکەن، تیاپاندا دادگایی نێداری مومارەسەیی ئەم چاودێرییە دهکات.

لەبەر ئەو رۆڵەیی که ئەنجوومەنی دەولەتی میسری و ئەنجوومەنی دەولەتی فەرەنسی لە چاودێریکردنی شەرعییەتی بربارەکانی ئێدارە دیوانە، بۆیه لە چوارچێوەی لێکۆڵینەوەیەکی بەراوورددا تیشک دەخەینە سەر ئەم چاودێرییە بەم شێوەیە خوارەو:

١- چاودێری دادگەری لەسەر رەوايەتی بربارەکانی ئێدارە لە یاسای میسریدا ئەنجوومەنی دەولەتی میسری (مجلس الدولة المصري) هەر لە دامەزرانییەو لە سالی ١٩٤٦ (١٤٢٤) تاکو ئەمڕۆ بەکاری چاودێریکردنی رەوايەتی بربارەکانی ئێدارە هەستاو و چاودێری رەوايەتی ئەو بربارانەیی ئێدارەیی کردووە که تایبەت بوونە بەبج و بنەوانەکانی نازادیی رۆژنامەگەرییەو، هەروەکو لەم حوکمانەیی خوارەویدا بۆمان دەرەکهوئ:

ئەنجوومەنی دەولەتی میسری (دادگای کارگێڕی) لە حوکمێکییدا جەختی لەسەر ئەو کردۆتەو که نابێ ئێدارە ئاگاداری رۆژنامە بکاتەو یان بەرێگایەکی ئێدارەیی راییبگێڕێت یان هەلێ بووشیتێتەو لەکاتێکدا که هیچ یاسایەک دەرەچوو بەرێکخستنی ئەو حالەتانهی که ئەنجامدانی ئەم کارانەیی تیا پتووستە بۆ پاراستنی نێزاسی گشتی. ئەمەش بەشێکی ئەو حوکمەیه: «... که نازادیی رۆژنامەگەری یەکتێکە لەو نازادییە گشتیانەیی که دەستوور کەفالهتی کردووە، وە لەبەر ئەوەی ئاکامەکانی ئەم نازادییە تەنها ئەو تاکەکەسە ناگرتەو که مومارەسەیی دهکات بەلکوو ئاکامەکانی تاکەکانی ترو خودی کۆمەڵیش

٤٣٤- تاکو سالی ١٩٤٦ میسر پتیرهوی سیستمی تاک دادگایی دهکرد، بەلام دواي سالی ١٩٤٦ بەدەرچوونی یاسای ژمارە (١١٢) ی سالی ١٩٤٦ چوو ریزی ئەو دەولەتانهی که پتیرهوی سیستمی جووت دادگایی دهکەن و بەپێی ئەو یاسایە ئەنجوومەنی دەولەتی میسری دامەزرا و تاکو ئێستا چەندین یاسا بۆ رێکخستن و بەرپێدانی دەرچوو که دواھەمینیان یاسای ژمارە (٤٧) ی سالی (١٩٧٢) وە، که بەپێی حوکمی ماددە (١٧٢) ی دەستووری سالی ١٩٧١ دەرچوو که بەم شێوەیە دەقنوسی کردووە: «ئەنجوومەنی دەولەت دەستەبەکی دادووری سەرەخێو و تایبەتەندە بەیەکلەکردنەوێ کێشە ئێدارییەکان و داوا تەمێکەرەکان (الدعوي التأديبية) و یاسا دەسلەتەکانی تری دیار دهکات» بڕوانە: ٥. قاروق احمد الحساس: الرقابة على اعمال الادارة، سەرچاوەی پشسور ١١٨.

دەگرتەو، بۆيە دەستور ئەم نازادىيەى رەها نەکردوو، بەلگەو ئەركى رېكخستەكەى بەياسا سپاردوو، چونكە نابى نازادىيە گشتىيەكان كۆتەند بىكرىن يان رېكخىرتىن مەگەر بەياسا نەيىت...» (٤٣٥).

شايدەنى نامازەيوكرىنە، ئەنجوومەنى دەولەتى مىسرى تەنها بەو نەوستانو كە جەخت لەسەر نازادىي رۆژنامەگەرى بىكات يان كۆتەند كرىنى ياساغ بىكات، بەلگەو جەختى لەسەر ئەو كەردۆتەو كە دەين گشت كاروكرەووى ئىدارە بىكەونە رۆتەر چاودىرتىي ئەو، هەروەكو لەم حوكمەى دادگای ناوبراو بۆمان دەردەكەوئ: «... كار وكرەوكانى ئىدارە لە راگرتى رۆژنامە يان هەلوەشاندىنەووى يان لارىيون لە دەرچوونىدا كارى ئىدارىن و دەين بەپىتى حوكمەكانى دەستور و ياسا و رىساكان نەنجام بدرىن و هەر بىرارىكىش لەم بارەيەو نەنجام بدات بەبىرارىكى ئىدارىي ئاسايى دادەندرىت و ئەم دادگایە تايبەتەند دەين بەتەمەشاكرىنى دروستىي و نادروستىيەكەى و دادگا مافى چاودىركرىنى ئىدارى هەيە بۆ ئەووى بزانتى نايا دەركرىنى ئەو بىر بارە لەگەل حوكمەكانى دەستور و ياسا و رىساكان كۆكە تاكو حوكم بەدروستىيەكەى بدات يان لەگەل ئەم حوكمانەدا ناكۆكە تاكو حوكم بەپىوچەلكرىنەووى بدات...» (٤٣٦).

بەم پىتە، دادگای كارگىرتى بەبۆنەى تانەدان (الطعن) لە بىرارىكى سەرۆك كۆمار ژمارە (٤٩٤)ى سالى ١٩٨١ كە تايبەتە بەهەلوەشاندىنەووى گۆڤارى «الدعوة» و رۆژنامەى «الشعب» بەپىتى حوكمى مەدە (٧٤)ى دەستور لە حوكمىكىدا دەلئ: «بىراردان بەهەلوەشاندىنەووى گۆڤارى «الدعوة» و رۆژنامەى «الشعب» دەپىتە مايەى دەسبەسەر اگرتى نازادىي رادەبرىن و مافى گوزارشتكرىن لە رىگای كەناله رەواكانى گوزارشتكرىن، لەوانەش كەنالى رۆژنامەگەرى، كە ئەو مافانەن كە هەموو هاوولاتبىيەك بەپىتى مەدە (٤٧)ى دەستور هەيەتى و بۆ زامىكرىنى ئەم دوو مافە مەدە (٤٨)ى دەستور كەفالهتى نازادىي رۆژنامەگەرى كەردوو و لە هەلوەشاندىنەووى كارگىرتىش

٤٣٥- حوكمى دادگای كارگىرتى ژمارە (٥٩٧) لە ٢٦ بىونى ١٩٥١ دەرچوو و لە كۆدى حوكمەكانى دادگای كارگىرتى ژمارە (٣٥٧)ى سالى پىتجەم ل ٩٩ پلاووتەو، بىوانە عبدالرحمن احمد المختار: حرية الصحافة وتنظيمها الدستوري والقانوني في اليمن (دراسة مقارنة)، سەرچاوى پىشور ل ٤٦.

٤٣٦- حوكمى دادگای كارگىرتى ژمارە (٥/٥٨٧) لە ١٩٥١/٦/٢٦ لە د. حمدي ياسين عكاشة: القرار الاداري في قضاء مجلس الدولة، منشأ المعارف بالاسكندرية، ١٩٨٧، ل ٢١٢-٢١٣ وەرگىراو.

دهپارټيزن هره چنده له حالتې پټويستيشدا بېټ وډک کاتي شهړ و حالت دکاني ناناسي، چونکه نازادي رڼنامه گهري ناهانجي ره خساندنې کمش و هدايه کي نازاده بو پوره پيداني کومل...» (۴۳۷).

له حوکمانې سره وده راځي دادگاي کارگيري ميسرمان له زامنکړنې نازادي رڼنامه گهري له رنکاي چاودنې کړنې په وايي برباره کاني نيداره بو درده کوي که چون بوته پالېستېک بو نازادي رڼنامه گهري و له دستدرېښي نيداره دهپارټيزن.

۲- چاودنې دادگهري له سر په وايي برباره کاني نيداره له ياساي لوبانيدا سيستمې دادوهرې له لوبان له سر بنه ماي سيستمې جووت دادگايي دامه زراوه. بويه دوو لايه نې دادوهرې له لوباندا هديه، هدر دوو کيان ليکچياواز و سره بخون، لايه نيکيان تاييه ته بديه کلاکړنه وي نو کيشانه ي که له نيوان تاکه کاني کومل پروو ددهن بې نه وي نيداره لايه نيک بېټ له لايه نه کاني و پولي نيش کراوه بو چند پوليک که دادگاي پياچوونه (تميز) له سر ووي همدويانه وي ديت. لايه نيکي تر شيان دادگاي کارگيرييه و تاييه ته بديه کلاکړنه وي نو کيشانه ي که له نيوان تاکه کاني کومل و نيداره پروو ددهن، نه نجو مېني شوراي ده ولت له سر ووي هم دادگايه ويه.

هر له و رڼه وي ده ولتې لوبان دامه زراوه دادگاي کارگيري لوباني، تا ده چووني مېرسمي ياساي ژماره (۱۱۹) ي سالي ۱۹۵۹ که نيتساکه کاري بې ده کريت، بده ليک قوناخدا تپه ريوه و پيشکه وتنيکي زوري بدخپوهه بينيوه (۴۳۸).

به پتي ماددي (۵۰) له مېرسمي ياساي ژماره (۱۱۹) ي سالي ۱۹۵۹ نه نجو مېني شوراي لوباني تاييه تمه نده به تمه شا کړنې همدو کيشه کارگيرييه کان، نه گه ياسادانه ر نه رکي تمه شا کړنه کي به دادگايه کي تر نوسپار د بېټ (۴۳۹).

بم پتييه، نه نجو مېني شوراي لوباني لايه نې تاييه تمه نده به تمه شا کړن و

۴۳۷- برپاري دادگاي کارگيري ژماره (۳۱۲۳) له ۱۱ فبراپه ۱۹۸۳ له د. محمد باهي ابو بونس: التقبيد القانوني لحرية الصحافة (دراسة مقارنة)، سرچاوه ي پشور ل ۶۷۷ ودرگيراه.

۴۳۸- د. محسن خليل: القضاء الاداري اللبناني ورقابته لاعمال الادارة، منشورات دار النهضة العربية، بيروت، لبنان، ۱۹۷۸ ل ۱۹۹- ۲۰۰.

۴۳۹- تمه ش ده که به يتي: «نه نجو مېني شورا دادگايه کي ناساييه بو تمه شا کړنې کيشه کارگيرييه کان».

یه‌کلاکردنه‌وی گشت نه‌و کیشانه‌ی که ئیداره لایه‌نیکه له لایه‌نه‌کانی، تنه‌ها نه‌و کیشانه نه‌بیت که ریزه‌ر کران یان نه‌رکی ته‌مه‌شاگردن و یه‌کلاکردنه‌ویان به‌مه‌رسومی یاسایی به‌دادگایه‌کی تر سپارده‌رabit.

هه‌روه‌ها دادگای کارگتیری تاییه‌تی (المحكمة الادارية الخاصة) که به‌مه‌رسومی یاسایی ژماره (۳) ی سالی ۱۹۵۴ دامه‌زراوه، به‌پیتی حوکسه‌کانی نه‌م مه‌رسومه تاییه‌ته‌نده به‌ته‌مه‌شاگردن و یه‌کلاکردنه‌وی هه‌ندیک کیشه‌ی کارگتیری که له دووتویی مه‌رسومه‌که‌دا دیارکران. نه‌م دادگایه باره‌گایه‌کی له به‌یروته و له‌شار و شارۆچکه‌کانی تر دا نییه (۴۶). به‌پیتی سادده‌ی دووه‌می مه‌رسومی یاسایی ژماره (۳) ی سالی ۱۹۵۴ نه‌م دادگایه تاییه‌ته‌نده به‌ته‌مه‌شاگردنی داوای قه‌ره‌بووکردنه‌وی نه‌و زیانانه‌ی که له ناکامی راپه‌راندنی کاره گشتیه‌کان (اشغال عامة) دا له خه‌لک که‌وتوون.

هه‌روه‌ها نه‌و کیشانه‌ی که په‌یوه‌ندیان به‌گریه‌ست و کرین و فرۆشتن و نه‌و نه‌رکانه‌وه هه‌یه که ئیداره بۆ دایینه‌کردنی په‌رتوه‌بردنی ده‌زگا گشتیه‌کان نه‌نجاسی داو. هه‌روه‌ها نه‌و کیشانه‌ی که په‌یوه‌ندیان به‌مکه گشتیه‌کانه‌وه (الاملاك العامة) هه‌یه.

له‌م ده‌قه‌دا بۆمان ده‌رده‌که‌وتی که دادگای کارگتیری تاییه‌تی، تنه‌ها تاییه‌ته به‌و کیشانه‌ی که به‌شبه‌یه‌کی دیاریکراو له ده‌قی مادده‌ی ناوبراودا هاتووه و بۆی نییه بۆ له‌وانه سه‌یری هه‌چ کیشه‌یه‌کی تر بکات.

بۆیه، نه‌نجوومه‌نی شوای لوینانی تاییه‌ته‌نده به‌ته‌مه‌شاگردن و یه‌کلاکردنه‌وی گشت کیشه‌کانیتر، به‌کیشه‌ی نازادیی رۆژنامه‌که‌رییشه‌وه، نه‌که‌ر هاتوو ئیداره له رتگای بریاره ناسه‌رعیه‌کانیدا ده‌ستدریژی بکاته سه‌ر.

دادگای کارگتیری تاییه‌تی، وه‌ک دادگایه‌کی پله‌یه‌ک، ته‌مه‌شای نه‌و کیشانه‌ی سه‌ره‌وه ده‌کات و نه‌نجوومه‌نی شوای ده‌وله‌تیش تێیان هه‌لده‌چینه‌وه.

که‌واته دادگای کارگتیری تاییه‌تی بۆی نییه ته‌مه‌شای داوای هه‌له‌وه‌شانه‌وی بریاره

۴۴- شایه‌نی ئاماژه‌بوکردنه، نه‌م دادگایه به‌مه‌به‌ستی سووککردنی نه‌رکی سه‌رشانی نه‌نجوومه‌نی شو و یه‌کلاکردنه‌وی کیشه کارگتیرییه‌کان به‌خه‌یرایی دامه‌زرا، چونکه لایه‌نه‌کانی کیشه‌گله‌یی و گازانده‌یه‌کی ژۆریان له نه‌نجوومه‌نی شو هه‌بوو سه‌باره‌ت به‌دواخستنی کیشه‌کانیان. بۆ زانیاری زیاتر به‌روانه د. محسن خلیل: القضاء الاداري اللبناني ورقابته لاعمال الادارة، سه‌رجاره‌ی پێشرو ل ۲۱۷.

ناشر عیبه‌کافی نیداره بکات (۴۴۱)، به‌لک‌وو تهنیا نه‌نجوومنی شورا بوی هه‌یه ته‌مه‌شای بکات هه‌روه‌کو له دوا برگه‌ی م‌اده‌ی دووم‌ی مه‌رسومی یاسایی ناویراودا بۆمان دهرده‌که‌وئ که نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «له هه‌موو حاله‌تیکدا کیشه‌کافی ده‌ستدریژیکردنه سهر سنووری ده‌سه‌لات (ده‌سه‌لات به‌زاندن) تهنیا له‌ژیر ده‌سه‌لاتی نه‌نجوومنی شورا ده‌میتته‌وه».

به‌م شتویه داوای هه‌له‌وه‌شانه‌وه له لوباندا به‌پله یه‌ک تهنیا له‌به‌رده‌م نه‌نجوومنی شورا ته‌مه‌شا ده‌کرت (۴۴۲).

۳- چاودیری دادگه‌ری له‌سهر ره‌وایه‌تی بریاره‌کافی نیداره له یاسای فهره‌نسیدا سیستمی دادوهری له فهره‌نسا له‌سهر به‌مه‌ی جوت دادگایی دامه‌زراوه. واته دوو جۆره دادگا هه‌یه، یه‌که‌مه‌یان، دادگای ناساییبه و دادگای پیاچوونه‌وه له سه‌رووی هه‌موویانه‌وه‌یه و تایبه‌قهنده به‌یه‌کلاکردنه‌وه‌ی نه‌و کیشه‌نه‌ی که که له نیتوان تا‌که‌کافی کۆمه‌ل روو ده‌دنه بی نه‌وه‌ی شیداره لایه‌نیتک بیت له لایه‌نه‌کافی. دوو‌مه‌یشیان، دادگای کارگتییه و نه‌نجوومنی ده‌وله‌ت له سه‌روویه‌وه‌یه‌تی و تایبه‌ته به‌یه‌کلاکردنه‌وه‌ی نه‌و کیشه‌نه‌ی که نیداره لایه‌نیتکه له لایه‌نه‌کافی (۴۴۳). نه‌نجوومنی ده‌وله‌تی فهره‌نسی رۆلتیکی به‌رچاوی هه‌یه له زامنه‌کردنی نازادی رۆژنامه‌گه‌ریدا، له ریتیگای هه‌له‌وه‌شانه‌وه‌ی نه‌و بریاره ناشر عیبه‌نه‌ی که نیداره بۆ ریتک‌خستنی نه‌م نازادییه ده‌ریان ده‌کات.

له‌م حوکمه‌ی خواره‌وه‌دا رۆلی نه‌نجوومنی ده‌وله‌تی فهره‌نسیمان له چاودیری‌کردنی شه‌رعیه‌تی بریاره‌کافی نیداره له بواری رۆژنامه‌گه‌ریدا بۆ دهرده‌که‌وئ.

نه‌نجوومنی ده‌وله‌تی فهره‌نسی له ۱۹۶۰/۶/۲۴ له کیشه‌ی «Framper et societe Societe France Editions et publications» حوکمی داوه به‌هه‌له‌وه‌شانه‌وه‌ی دوو بریاری کارگتی‌ری که حاکمی ویلایه‌تی جه‌زایی ژیر ده‌سه‌لاتی داگیرکه‌ری فهره‌نسی له ۱۹۵۶/۱۲/۲۹ و ۱۹۵۷/۱/۶ ده‌ری کردوه.

۴۴۱- مه‌به‌ستمان نه‌و داواپانه‌یه که له دژی نیداره له تا‌کامی به‌زاندنی سنووری ده‌سه‌لاته‌کی به‌رز ده‌کرتته‌وه.

۴۴۲- د. محسن خلیل: القضاء الاداري اللبناني ورقابته لاعمال الادارة، سه‌رچاوه‌ی پیشو ل ۲۲۲-۲۲۳.

۴۴۳- د. محسن خلیل: القضاء الاداري اللبناني ورقابته لاعمال الادارة، سه‌رچاوه‌ی پیشو ل ۱۴۹.

برپاری یه که میان، تاییده به گلدانهوه و دهستبه سهر اگرتنی دوو ژماره ی رۆژنامه ی «France Soir» که له ۳۰ و ۳۱/۱۲/۱۹۵۶ دهرچوونه. برپاری دووهمیش تاییده به گلدانهوه و دهستبه سهر اگرتنی دوو ژماره ی رۆژنامه ی «Le monde» و «France Soir» که له ۶ و ۷/۱/۱۹۵۷ دهرچوونه.

ئهو ی شایه نی باسه، به پیتی ئهو دوو برپاره، حکومت دهستی به سهر گشت ژماره کانی ئهم رۆژنامه نه داگرت له سهرتاپای ویلایه تی جهزایر و بۆ داواکاری گشتی هه ناردن.

حکومت له دهرکردنی ئهو دوو برپارهیدا، پشتی به ماده ده (۱۰) ی یاسای دادیه نی سزایی به سستیو که دهسلاتی گرتنه بهری گشت ریتگایه کی پیتوست بۆ ناشکرکردنی که تن و گه وه که تن و سهریتجهیه کان (الجنايات و الجنح و المخالفات) به پارێزگای پاریس و به رتیه بهری به رتیه به رایه تیهیه کان ده دات. له ناکامی ئه مه شدا، هه ردوو رۆژنامه ی «Le monde» و «France Soir» دوو داویان بۆ دادگا به رز کردهوه. یه که میان بۆ قه ره بوو کردهوه بۆ دادگای ناسایی له ناوچه ی (Seine) به رزکرایه وه، دووهمیشیان بۆ دادگای کارگیتیری له شاری جهزایر به رزکرایه وه و تیایدا تانه ی له برپاری ئیداره دابوو چونکه له دهرکردنیدا دهسلاتی خۆی به زاندهوو.

نه ئه جوومه نی ده ولته تی فه ره نسێ بهر له هه موو شتی ئهو ی کۆلیوه توه که تایا ئهم کاره ی که حکومت پیتی هه ستاوه بۆ گلدانهوه و دهستبه سهر اگرتنی ژماره کانی ئهو دوو رۆژنامه یه، تایا کارێکی ئیداریه یان داده ری؟ دوا ی ئهو ی که به کاریکی ئیداره دانه وه، برپاری به هه له شه شانده وه ی هه ردوو برپاره که داوه و ئهم پاساوانه شی بۆ هه تانه توه: «ئیداره لهم برپارانهیدا سنووری دهسلاتی خۆی به زاندهوو، چونکه له گلدانهوه و دهستبه سهر اگرتندا مه به سستی یاسادانه ر یاسا گکردنی بلاو بوونه وه ی گشت ژماره کانی رۆژنامه یه نه که هه ندیک له و ژمارانه بۆ سه ملاندنی تاوانه کان له به رده م داده ری سزاییدا» (۴۴). لهم حوکمه ی سه ره وه دا، بۆمان ده رده که وێ که نه ئه جوومه نی ده ولته تی فه ره نسێ جیاوازی کردهوه له نێوان کاری داده ری و کاری کارگیتیرییه وه بۆ موماره سه کردنی دهسلاتی خۆی له چاودیرکردنی شه رعیه یه تی برپاره کانی ئیداره دا.

بۆیه گلدانهوه و دهستبه سهر اگرتنی ژماره کانی ئهو دوو رۆژنامه یه به کاریکی ئیداره دانه وه، مادام ئیداره له برپاره کانییدا مه به سستی یاسا گکردنی بلاو بوونه وه ی گشت ژماره کان

۴۴- پروانه، میثم حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)، سهرچاوه ی پێشوو ل ۵۱.

بووه نهک هه ناردنی چهند ژماره بیک بۆ داواکاری گشتی بهمه بهستی سملاندنی تاوانه کان. هه ریۆیه بریاری داوه بهه لوه شانده وهی ئه و دوو بریاره ناشه رعیه، چونکه له گه ل حوکمی ماده (۱۰) ی یاسای دادیهی سزاییدا ناکۆکن.

لیته دا پۆلی ئه نجوومه نی ده ولته تی قه ره نسیمان له پاراستنی نازادیی رۆژنامه گه ری له ده ستدیه یی ئیداره بۆ ده رده که وێ.

۴- چاودیه ی دادگه ری له سه ر په وایه تی بریاره کانی ئیداره له یاسای عه یراقیدا به ر له ده رچوونی یاسای ژماره (۱۰۶) ی سالی ۱۹۸۹ که تایبه ته به هه موارکردنی یاسای ئه نجوومه نی شو رای ده ولته ژماره (۶۵) ی سالی ۱۹۷۹، عه یراق کاری به سیستمی تاک دادگاهی ده کرد، بۆیه، سه ره رای ئه وه ی یاسا بریاری دامه زاندنی دادگاهی کارگه یر له گشت ناوچه کانی ته یه لچوونه وه له کۆماری عه یراقدا دا بو - له ناوچه ی به عدا به حوکمی یاسا و له ناوچه کانی ته یش به ییتی به یاننامه ی وه زیری داد (۴۴۵) - ئه ینجاش گشت دادگا کان ویلایه تی گه شتیان هه بو (۴۴۶).

که واته، له و شو ئانه ی که دادگاهی کارگه یریه یان ته یدانه بو، دادگا ناسایه کان به پۆلی چاودیه یکردنی شه رعیه تی بریاره کانی ئیداره هه لده ستان.

به لام دوا ی ده رچوونی یاسای ژماره (۱۰۶) ی سالی ۱۹۸۹ که تایبه ته به هه موارکردنی یاسای ئه نجوومه نی شو رای ده ولته ژماره (۶۵) ی سالی ۱۹۷۹، عه یراق چو وه ریه یی ئه و ده ولته تانه ی که کار به سیستمی جووت دادگاهی ده کهن. ئه مه ش ئه وه ده گه یه نی که ته نها دادگاهی کارگه یر بۆ هیه ته مه شای کیشه کارگه یریه کان بکات و یه کلایان بکاته وه.

ئه وه ی جیهی سه ر نهجه، سه ره رای ئه وه ی عه یراق به هه موارکردنی یاسای ئه نجوومه نی شو را چو وه ریه یی ئه و ده ولته تانه ی که کار به سیستمی جووت دادگاهی ده کهن وه ک فه ره نس و میسر و لوبان که په شته ر لیکۆلینه وه مان له سه ر کردوون، که چی له بواری زامنه کردنی نازادیی رۆژنامه گه ری و چاودیه یکردنی شه رعیه تی ئه و بریارانه ی که ئیداره بۆ ریکه خسته نازادیی رۆژنامه گه ری ده ریان ده کات تا کو ئه ستا هه ی هه نگاوێک نه چۆته

۴۴۵- بروه دهقی ماده (۲۴) و (۲۵) له یاسای ریکه خسته ن دادوه یی ژماره (۱۶۰) ی سالی ۱۹۷۹.

۴۴۶- ماده (۳) ی یاسای ریکه خسته ن دادوه یی ژماره (۱۶۰) ی سالی ۱۹۷۹ ده قنۆوسی کردو وه که: «ویلایه تی دادگا گشت کهسانی سه وشتی و مه عنه ویه گشتی و تایبه تیه کان ده گه یرته وه ته نها نه وانه نه بیت که به ده قه یکی تایبه تی په یره کران».

پیشمهوه. چونکه دهسهلاتی دادگای کارگیتی له چاودتیریکردنی نوو بریارانهی ئیداره که بدیشت بهستن به یاسای ژماره (۲۰۶) ی سالی ۱۹۶۸ دهردهچن، رووبهرووی دهقی مادده (۳۰) پرگهی (ب) له یاسای ناوبراو دهبنهوه که مافی چاودتیریکردنی نوو بریارانهی له دادگای کارگیتی سهندۆتهوه که به پیتی یاسای ناوبراو دهردهچن^(۴۴۷).

کهواته، بۆ تانهگرتن لهو بریارانهی که ئیداره به پیتی یاسای چاپه مهنی دهریان دهکات، نهو کهسهی بهرژه و هندی لهو تانه گرتنه دایه بۆی نییه پهنا بیاته بهر دادگای کارگیتی، به لکوه بۆی ههیه ریگای بهرزکردنهوهی سکالای ئیداری (التظلمات الاداریه) بگرتته بهر، جا بۆ ئهم مه بهستهش، نهو کهسهی داوایه کهی بۆ وهگرتنی مۆلهتی دهرکردنی رۆژنامه له لایهن وهزیری رۆشنبیری و راگه پانندن روت کراوتهوه، به پیتی مادده (۷) ی یاسای چاپه مهنی عیتراقی بۆی ههیه له ماوهی پانزه رۆژ، له رۆژی ناگدارکردنهوهی، له بهردهم ئهنجوومهنی وهزیرانهوه تانهی لئ بدات^(۴۴۸). بهلام سهباروت به نیجراتات و سزاکانی تر که ئیداره له دژی رۆژنامه و رۆژنامه نووسان دهریان دهکات، دهکرتی له ریگای بهرزکردنهوهی سکالای ئیدارییهوه تانهیان لئ بدری، هههچهنده یاسای چاپه مهنی عیتراقی نه مهی دهقنوس نه کردوه^(۴۴۹). لهم حاله ته شدا، ریگای سکالای ئیداری (التظلمات الاداریه) نهو رۆلهی نامینتی که دادگای کارگیتی له پاراستنی ئازادیی رۆژنامه گهریدا ده بیینی، چونکه ئیداره له یهک کاتدا هم بهر دهکان (خصم) ده بیت و هم بهش خۆی دادوهر ده بیت.

ئه مهو دهقی مادده (۳۰) پرگهی (ب) ناکۆکه له گهژ دهقی مادده (۸) ی جاری جیهانیی مافی مروژ^(۴۵۰) و پرگه (ب) ی مادده (۶۳) دهستور که کهفالهتی مافی داد بیینی بۆ هه موو هاوولاتییان کردوه^(۴۵۱). بۆیه، دهقی ناوبراو به دهقیکی نادهستووری داده ندریت، هه ر لهم روانگه به شهوه، داوا له یاسادانهری عیتراقی ده کهین که ئهم دهقه ههلبه ده شینیهوه

۴۴۷- ئهمهش دهقه که بهتی: «به پیتی حوکمهکانی ئهم یاسایه شکایه تهکانی تایبهت بهرتوشوتن و سزا کارگتیریهکان له بهردهم دادگادا نایهترین».

۴۴۸- ئهمهش دهقه که بهتی: «بحق لمن رفض طلبه وفق الفقرة (أ) من هذه المادة الاعتراض على قرار الوزير لدى مجلس الوزراء خلال خمسة عشر يوما من تأريخ تبليغه ويكون قرار المجلس نهائيا».

۴۴۹- د. عصام عبدالوهاب البرزنجي: مجلس شوري الدولة وميلاد القضاء الاداري العراقي، مجلة العلوم القانونية، المجلد التاسع، العدد (۱-۲)، بغداد، ۱۹۹۱ ل. ۱۵-۱۵۱.

۴۵۰- ئهمهش دهقه که بهتی: «هه موو که سیک بۆ داوه ریکردن و پاراستنی مافه به نه ده تییهکانی که یاسا و دهستور پیتی داوه، له دهستدریژی کردنه سهر، مافی پهنا بهر ده بهر دادگا نیشتمانییهکانی ههیه».

۴۵۱- ئهمهش دهقه که بهتی: «مافی داد بیینی بۆ هه موو هاوولاتییهک کهفالهت کراوه».

بۆ ئۆزى دادگای کارگىرى رۆلى خۆى له پاراستن و گهفاله تکرىنى ئازادىي رۆژنامه گهرى له دستدرىزه کانی نىداره و دکر پترىست بىنى.

۵- چاودىرى دادگهرى له سه ره وایه ئى بىاره کانی نىداره له یاسای ههرىمى کوردستاندا به پتى یاسای دسه لاتی دادهرى ههرىمى کوردستان ژماره (۱۴) ی سالی ۱۹۹۲ ی هه سوارکراو له ههرىمى کوردستاندا پتره وى سیستى تاک دادگایى ده کریت هه ره کر له مادده ی سیه مى نهم یاسایه دا بۆمان ده ده که وى که تىایدا هاتوه: «ویلايه تى دادگا گشت که سانی سروشتى و مه عه وى و له گه لیاندا حکومه تیش ده گرىته وه و تابه مه ند ده بى به یه کلاکردنه وى گشت کیشه و تاوانه کان».

له مه ده قه ی سه ره وه دا بۆمان ده ده که وى که یاسا دانه رى کوردستان به پتچه وانه ی یاسا دانه رى مى سرى و لوبانی و قهره نسى و عىراقى، دانی به سیستى جوت دادگایى دانه ناوه، بۆیه راشکاوانه له مادده ی ناوبراوا ئه رکی به کلاکردنه وى گشت کیشه کانی - به کیشه نىداریه کانی شه وه - به دادگا ناسایه کان سپاردوه که دادگای پیاچونه وه (تمیز) له سه رووى هه موپانه وه دیت.

شایه نى ئاماره بۆکرده، هه رچه نده ههرىمى کوردستان کار به سیستى تاک دادگایى ده کات، به لام سه ره رای نه مه ش، دسه لاتی دادگهرى له ههرىمى کوردستان له چاو عىراق زباتر رۆلى خۆى، له چاودىرى کردنى ئه و بىارانه ی که نىداره بۆ ریکه ستنى ئازادىي رۆژنامه گهرى و جیه جیکردنى یاسای چاپه مه نى له ههرىمى کوردستاندا، ده بىنى. چونکه یاسای چاپه مه نى ههرىمى کوردستان ژماره (۱۰) ی سالی ۱۹۹۲ به پتچه وانه ی یاسای چاپه مه نى عىراقى ژماره (۲۰۶) ی سالی ۱۹۶۸ هىچ ده قىکى وه های تىدا نییه که رىگا له دادگا بگرى بۆ بىنى ئه و داوايانه ی دژى نىداره له جیه جیکردنى یاسای چاپه مه نى به رز ده کرینه وه، ته نانه ت له بۆکه (۴) ی مادده (۵) ی یاسای چاپه مه نى دا رىنگای به و که سه داوه که داوايه که ی بۆ وه گرتنى مۆله تى ده رکردنى رۆژنامه له لایه ن وه زىرى رۆشنىرینه وه رت ده کرینه وه، له ماوه ی (۱۰) رۆژ له رۆژى ئاگادار کردنه وه به وه، له به رده م دادگای پیاچونه وه تانه ی لى بدات (۴۵۲). ئه مه ش خۆى له خۆیدا،

۴۵۲- ئه مه ش ده قه که به تى: «له حاله تى ده تکرده وى داخوازیه که دا، خواهنى داخوازیه ده تکراره که، بۆ هه به له ماوه ده رۆژدا له و رۆژى پتى راده گه به نرى، له لای دادگای پیاچونه وه ی ههرىم، تانه له بىارى وه زىرىدا و بىارى دادگا ش بىن ده بى».

ئەو دەگەيەنچى كە ئىدارە ھېچ ئىستىيازىكى لە كەسانى تە لەم رووئەو زىاتەر ئىبىھ .
 ھەلبەتە ئەم ھەئۆستەي ياسادانەرى كوردستان لەگەل جارى جىھانىي ماغى مەوژ و
 بەياننامەي راگەياندى يەكيتىي فېدرالى و ئەو پرنسپيانەي لەخۆي گرتوون ، ھەروەھا
 لەگەل ھۆيەگانی دەرچوواندى ياسای ئەنجوومەنى ئىشتەمانىي كوردستانى عىراق كۆكە ،
 كە پىشتەر نامازەمان پىتى كوردووە (٤٥٣) .

ئىبىھ : پاراستنى نادادگەرى

ئەمچۆرە پارىزگارپىھ لە دەرەوئەي دادگادا بەدوو شىوھ مومارەسە دەكرى . يان كەسانىك
 بەناوئەي گەل پىتى ھەلدەستى ، لەو ھالەتەشدا پىتى دەگوتىرى «چاودىرى رامىيارى» ، يانىش
 ئىدارە خۆي پىتى ھەلدەستى ، لەو ھالەتەشدا پىتى دەگوتىرى «چاودىرى كارگىرى» .
 لەبەر روژىنايى ئەمە ، لە خوارەوئە لە دوو خالدا پاسى چاودىرى رامىيارى و چاودىرى
 كارگىرى دەكەين :

١- چاودىرى رامىيارى

ئەم چاودىرىپىھ دوو جۆرى ھەيە ، چاودىرى جەماوئەرى و چاودىرى پەرلەمانى . يەكەمیان ،
 رىتكخراو و كۆمەلە و سەندىكا و كەنەلەگانی راگەياندى و روژنامەگان دەگرتەووە و لە
 رىنگاى دروستكردنى راى گشتىپەو پىتى ھەلدەستى . دووھميشيان ، پەرلەمان لە رىنگاى
 تەمەشاكردنى ئەو سكاالايانەي كە لەلایەن ھاوولاتىيانەووە بۆي بەرزەكەرتەووە پىتى
 ھەلدەستى (٤٥٤) .

لەبەر ئەوئەي دەستوورى فەرەنسى لەجىياتى دادگاى بالاى دەستوورىيى ، دانى
 بەئەنجوومەنى دەستوورىيى داناو و تەركى چاودىرىكردنى شەرعىيەتەي ياساگانى بەم
 ئەنجوومەنە سپاردووە ، ھەروەگە لە خالى (٤-٣ دووھم ، ٢- چاودىرى دادگەرىي لەسەر
 دەستوورىيى ياساگان لە دەستوورى لوئىنانى و دەستوورى فەرەنسىدا) لەم تىزەدا
 نامازەمان پىتى كوردووە ، بۆيە لە خوارەوئە لە دوو خالدا بەدووى پاسى ئەم چاودىرىپىھ لە
 دەستوورى فەرەنسى سالى ١٩٥٨ و دەستوورى لوئىنانى سالى ١٩٢٦ دا دەكەين :

٤٥٣- بىروانە بېگەي (٣-١-٦) لەم تىزەدا .

٤٥٤- د . فاروق احمد خماس : الرقابة على اعمال الادارة ، سەرچاوەي پىتشو ل ٦٧-٦٩ ، ود . سامى
 جمال الدين : الرقابة على اعمال الادارة ، سەرچاوەي پىتشو ل ١٩٦-٢١٠ .

۱ - چاودیری رامیاری له یاسای فهره نسیدا

به پیتی دهستووری سالی ۱۹۵۶، له فهره نسا له جیانی دادگای بالای دهستووری،
نه رکی چاودیری کردنی دهستووریتی یاساکان به نه نجویه منی دهستووری سپتر دراوه.

نهمهش مانای نه وه، یاسادانه ری فهره نسی جیاواز له یاسادانه ری میسری، کاری
به سیستمی چاودیری رامیاری کردوه، ههروه کو له بابی هه وه منی دهستووری سالی
۱۹۵۸ بۆمان دهرده که وئ که له وئیر ناوونیشانی (نه نجویه منی دهستووری) له ماده ده
(۵۶) تا (۶۳) ی بۆ ریکه خستنی نه م نه نجویه منی و چۆنیتی چاودیری کردنی دهستووریتی
یاساکان ته رخان کردوه. به م پیتییه، نه نجویه منی دهستووری نه رکی چاودیری کردنی
دهستووریتی یاساکانی له نه ستۆ دایه، ههروه ها چاودیری حکومه تیش دهکات له
موماره سه کردنی نه و ده سه لاته ی که بۆ دانانی یاسا و ریساکان به پیتی یاسا پیتی دراوه (۱۵۵).

دهستووری فهره نسی سالی ۱۹۵۸ له ماده ی (۵۶) دا چۆنیتی پیکه یتان و
ده سه لاته کانی نه م نه نجویه منی دهستیشان کردوه. نه م نه نجویه منی له نه نندام و
سه رۆک کۆماره کانی پیتشوی فهره نسا پیکدیت. نه م نه نندامانه بۆ هاوه ی نه سال له و
نه نجویه منی به نه نندام ده میتنوه و جاریکی تر نه نندامیتیه که یان نوئ ناکرته وه، به لام
سه رۆک کۆماره کانی پیتشوی فهره نسا، بۆ سوود وه رگرتن له نه زمون و سیاسه ته که یان و
نه و شاره زاییه ی که له ژبانی سه رۆکایه تیدا وه ده ستیان هیتاوه، به حوکمی یاسا به درژیایی
ژیانیان له و نه نجویه منی به نه نندام ده میتنوه.

نه مه و، هه ر به کتیک له سه رۆک کۆمار و سه رۆکی کۆمه له ی نیشتمانی (رئیس الجمعية
الوطنية) و سه رۆکی نه نجویه منی پیران، بۆ نه ندامیتی نه و نه نجویه منی هه لده بۆترین و هه ر
سی سال جاریکیش سییه کی نه ندامان ده گۆدرین، به چه شنیک سه رۆک کۆمار سه رۆکی
نه و نه نجویه منی هه لده بۆترین (ده ستیشان دهکات).

بن گومان گرنگیی نه و هه لیژاردنه مان له کاتی ده نگداندا بۆ دهرده که وئ، کاتیک دژه
ده نگه کان یه کسان ده بن، چونکه ته رجیحی نه و لایه نه ده کړئ که ده نگی سه رۆکی
له گه له (۱۵۶).

۴۵۵ - د. علی سیتی محمد: وسائل حماية المشروعية، سه رچاوه ی پیتشوی ل ۳۹.

۴۵۶ - نهمهش ده که به منی به زمانی فهره نسی:

"Le Conseil constitutionnel comprend neuf membres, don't le mandat dure =

ئەنجومەنى دەستورىي بۆ جاودىرىكىردنى دەستورىي ياساكان بەيتى ماددە (۶۱)ى دەستور، دوو جۆرە سانسۆر مومارەسە دەكات. يەكەمىيان، چاودىرىيەكى پىئوستە دواى ئەوئى پرۆژە ياساىەكان بەر لە دەرجوونىيان و رىساكانى لىئىژنەكانى پەرلەمان بەر لە جىئىبەجىكردىيان بۆ بەرز دەكرىئەو، دەپن ئەنجومەن لە خۆيەو پىئى ھەستى بۆ ئەوئى برىار بدات تا چ رادەيەك ئەو پرۆژە و لائىحانە لەگەل دەستور گونجاون؟ دوو ھەمىشيان، چاودىرىيەكى جەوازييەو ھەر يەكەيەك لە سەرۆك كۆمار و سەرۆك وەزىرائى يەكەم و سەرۆكى ئەنجومەنى نوێنەران و سەرۆكى ئەنجومەنى پىران^(۴۶۷) بۆيان ھەيە پرۆژەكانى ياسا بەر لە دەرجوونىيان بە ھەبەستى چاودىرىكىردنى دەستورىيىيان بۆ ئەنجومەنى دەستورىي بەرز يەكەنەو^(۴۶۸).

= neuf ans et n'est pas renouvelable. Le Conseil constitutionnel se renouvelle par tiers tous les trois ans. Trois des membres sont nommés par le Président de la République, trois par le Président de l'Assemblée Nationale, trois par le Président du Sénat. En sus des neuf membres prévus ci-dessus, font de droit partie à vie au Conseil constitutionnel les anciens Présidents de la République. Le Président est nommé par le Président de la République

Il a voix prépondérante en cas de partage"

۴۵۷- ئەم دەقە لە ۱۹۷۴/۱۱/۹ ھەمرازگراو و بەپىئى ئەم ھەمرازە شەبەت ئەندام لە ئەندامانى ئەنجومەنى نوێنەران و ئەنجومەنى پىران بۆيان ھەيە داواى ھەتاردنى ئەو پرۆژە ياساىانە بۆ ئەنجومەنى دەستورىي يەكەن بۆ تەمشاكردى دەستورىيىيان، پروانە، مېشم حىظل شريف: التنظيم الدستورى والقانونى لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)، سەرچاوەى پىئىرو ل ۳۹.

۴۵۸- ئەمەش دەقەكەيتى بەزمانى فەرەنسى:

"Les lois organiques, avant leur promulgation, et les règlements des assemblées parlementaires, avant leur mise en application, doivent être soumis au Conseil constitutionnel qui se prononce sur leur conformité à la Constitution

Aux mêmes fins, les lois peuvent être déférées au Conseil constitutionnel, avant leur promulgation, par le Président de la République, le Premier Ministre, le Président de l'Assemblée Nationale, le président du Sénat ou soixante députés ou soixante sénateurs.

Dans les cas mêmes cas, prévus aux deux alinéas précédents, le Conseil constitutionnel doit statuer dans le délai d'un mois. Toutefois, à la demande du Gouvernement, si il y a urgence, ce délai est ramené à huit jours.

Dans ces mêmes cas, la saisine du Conseil constitutionnel suspend le délai de promulgation"

ئەمەو، بەپیتی ماددە (٦٢)ی دەستووری فەرەنسی، ئەو برباراندی کە ئەنجومەنی دەستووری دەریان دەکات، بەهیچ شتوویەک تانەیان لێ نادری و سەپاوەن بۆ دەسلەتە گشتییەکان و گشت دەسلەتە ئیداری و دادوەرییەکان، ھەرودھا ئەو دەقەنەش کە ئادەستوورین، نابێ دەریکرتن یان جێبەجێ بکرتن (٤٥٩).

ئەنجومەنی دەستووری فەرەنسی رۆژنێکی سەرەکی بێنیووە لە پاراستن و زامکردنی نازادی رۆژنامەگەردا و توانیویەتی متمانەی ھاوولاتییان و کەمایەتیەکانی ناو پەرلەمان (الاقلیة البرلمانیة) کە پەنای دەبەنەبەر بۆ ساغکردنەوێ دەستورکۆکی ئەو پرۆژە یاساییانەی کە گومان لە دەستوریتییەکیان دەکرت، وەدەست بەپیتیت (٤٦٠).

بریارێ ژمارە (١٨١)ی ئەنجومەنی دەستووری فەرەنسی کە لە ١١/١٠/١٩٨٤ سەبارەت بەپرۆژەی یاسای ھەموارکردنی سیستمی دەزگا رۆژنامەوانییەکان بەگشتی و چاودێریکردنی داھاتە داراییەکانی دەزگا رۆژنامەوانییەکان بەتایبەتی دەری کردووە باشتەین بەلگەییە بۆ ئەو رۆژە ئیجابییەکی کە ئەنجومەنی دەستووری لە چاودێریکردنی دەستوریتیی یاساکان لە فەرەنسا دەیبینی (٤٦١).

خستەرووی پرۆژەی ئەم یاسایە لەلایەن حکومەتەکی (Mauray) لەسالی ١٩٨٣ بوو مایەی وروژاندنی دەمەتەقییەکی گەرم و دوا (٢١٨) کاترۆستەر گشتوگۆکردن ئینجا لە دانیشتیکی گشتیدا پەسند کراو ئەنجومەنی دەستووریش ھەر لە ھەمان رۆژ لەسەر داوای (١٥٢) ئەندام لە ئەندامانی ئەنجومەنی پیران و (٩١) ئەندام لە ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەرانی دانیششت و بەپیتی برگەیی دووھمی ماددە (٦١)ی دەستووری فەرەنسی لە ١١/١٠/١٩٨٤ لە کۆی (٤٥) ماددە پرۆژەی یاسای ناوبراو، بریارێ

٤٥٩- ئەمەش دەقەکەییەتی بەزمانی فەرەنسی:

“Une disposition declaree inconstitutionnel ne peut etre promulguee ni mise en ppplication. Les decisions du Conseil constitutionnel ne sont susceptibles d'aucun recours. Elles s'imposent aux pouvoirs publice et a toutes les autorites ad-ministratives et juridictionnelles”

٤٦٠- میثم حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)، سەرچاوەی پیتشور ل ٣٩.

٤٦١- میثم حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)، سەرچاوەی پیتشور ل ٣٩.

به هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی گشت یان به‌شیک له ناوه‌روکی (١٠) ماده‌ی له‌و ماده‌ی دا. هه‌روه‌ها ب‌ه‌یاری به‌ده‌ستورکۆکی ماده‌کانی تر داو دانی به‌وه‌نا که ده‌کری ئه‌و ماده‌ی تانه‌یان لێ نه‌دراوه له ماده‌کانی تر جی‌یا ب‌کریته‌وه، ئه‌مه‌ش وایکرد که ئه‌و یاسایه له ٢٣/١٠/١٩٨٤ ده‌ریجیت (٤٦٢).

ب- چاودێری ر‌امیاری له یاسای لوینانی و عێراقیدا ده‌ستوری لوینانی سالی ١٩٢٦ له ماده‌ی (١٩) دا ئه‌رکی چاودێر‌یکردنی ر‌امیاری به‌ئ‌ه‌نجوم‌ه‌نی ده‌ستووری س‌پارد‌وه. ئ‌ه‌م ئ‌ه‌نجوم‌ه‌نه له‌سه‌ر داوای ه‌ر یه‌کێک له سه‌روک کۆمار و سه‌روکی ئ‌ه‌نجوم‌ه‌نی نوێنه‌ران و سه‌روکی ئ‌ه‌نجوم‌ه‌نی وه‌زیران یان ده ئ‌ه‌ندام له ئ‌ه‌ندامانی ئ‌ه‌نجوم‌ه‌نی نوێنه‌ران به‌کاری چاودێر‌یکردنی ده‌ستورکۆکی یاساکان هه‌ل‌ده‌ستی (٤٦٣).

به‌لام له عێراقدا، ئ‌ه‌نجوم‌ه‌نی سه‌رک‌رایه‌تی شوێش که ده‌سه‌لاتی دانان و هه‌موار‌کردنی یاساکانی هه‌یه (٤٦٤) بۆیه مومار‌ه‌سه‌ی چاودێری ر‌امیاری ده‌ستورکۆکی یاساکان له عێراقدا ده‌کات و بۆی هه‌یه ئ‌ه‌و یاسایانه‌ی که له‌گه‌ڵ حوکمه‌کانی ده‌ستور ناکۆکن، هه‌مواریان ب‌کات یان هه‌لیان بووه‌شیتێته‌وه (٤٦٥).

٤٦٢- میثم حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)، سه‌رچاوه‌ی پیتشور ل ٣٩-٤٠.

٤٦٣- ئ‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «بۆ چاودێر‌یکردنی ده‌ستورکۆکی یاساکان و یه‌کل‌کردنه‌وه‌ی ئ‌ه‌و کیشه‌و تانانه‌ی که له ناکامی هه‌ل‌ب‌ژاردنه‌کانی په‌رله‌مان و سه‌روکایه‌تی دینه نار‌وه، ئ‌ه‌نجوم‌ه‌نی ده‌ستووری داوه‌یه‌زی.

سه‌روک کۆمار و سه‌روکی ئ‌ه‌نجوم‌ه‌نی نوێنه‌ران و سه‌روکی ئ‌ه‌نجوم‌ه‌نی وه‌زیران یان ده ئ‌ه‌ندام له ئ‌ه‌ندامانی ئ‌ه‌نجوم‌ه‌نی نوێنه‌ران بۆ چاودێر‌یکردنی ده‌ستووریتیی یاساکان مافی سه‌ردانی (به‌سه‌رک‌ردنه‌وه - م‌راجعه) ئ‌ه‌م ئ‌ه‌نجوم‌ه‌نه‌ی هه‌یه...».

٤٦٤- ب‌روانه ب‌رگه‌ی (١) له ماده‌ی (٤٢) ای ده‌ستوری عێراقی سالی ١٩٧٠ که ئ‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «ئ‌ه‌نجوم‌ه‌نی سه‌رک‌رایه‌تی شوێش مومار‌ه‌سه‌ی ئ‌ه‌م ده‌سه‌لاته‌ی خواوه‌ ده‌کات:

١- ده‌کردنی ئ‌ه‌و یاسا و ب‌ه‌یاراته‌ی که هێزی یاساییان هه‌یه... هت‌ه‌.

٤٦٥- أزهار عبدالکريم عبدالوهاب: الحقوق والحريات العامة في ظل الدساتير العراقية، سه‌رچاوه‌ی پیتشور ل ٢٤٧، و د. علي سبتی محمد: وسائل حماية المشروعية، سه‌رچاوه‌ی پیتشور ل ٤٤-٤٦.

۲- چاودتیری کارگیری

چاودتیری کارگیری برتیه له و خود چاودتیرییه که ئیداره پیتی هه لدهستی بو چاودتیریکردنی کارهکانی خۆی له رووی کۆکی و ناکۆکییهوه له گهڵ یاسادا یان له رووی گونجانی له گهڵ ئه و نامانجهی له پیتاویدا دهرچووه (۱۶۶).

ئه م چاودتیریکردنه له لایه ن ئیداره وه له یتگی پیتداچوونه وهی ئه و کارانهی که ئه نجامی داو ن دیته دی. هه ندیک جار له و پیتداچوونه وه یه دا ئیداره بۆی دهرده که وێ که له دهرکردنی هه ندیک له بریارهکانی سه ریپچی حوکه مهکانی یاسای کردووه. بۆیه له و بریارانهی پاشگهز ده بیته وه و هه لیانده وه شیتیته وه یانیش هه مواریان ده کات یا ده یان کیشیته وه (۱۶۷).

که واته ئیداره خۆی چاودتیریکردنی ره وایه تی ئه و کارانهی خۆی ده کات به ره له وهی له یتگی چاودتیری دادگه رییه وه تانهی ئه وهی لیتدیری که بریاریکی ناره وایه. جا له به ره وهی نامانجی ئیداره له کارهکانی، به دیهیتانی به رزه وندیی گشتیه، بۆیه چاودتیری کارهکانی خۆی ته نه یا له رووی کۆکی و ناکۆکییه وه له گهڵ یاسادا ناکات، به لکو و له رووی گونجاو یتیشییانه وه له گهڵ ئه و نامانجانهی که بۆ هیتانه دیان.

بۆیه چاودتیریکردنی کارگیری، چاودتیریکردنی ره وایه تی و چاودتیریکردنی گونجانه (رقابه مشروعه و رقابه ملاتمه) له هه مان کاتدا. ئه م چاودتیریکردنه شی یان به شتیه وه کی له خۆیه که ئیداره خۆی ئه نجامی ده دات، یانیش له سه ر داوای ئه و که سهی که له ناکامی ئه و بریاره کارگیرییه دا زیانی یتکه و توه پیتی هه لدهستی.

۱- چاودتیری خزیه تی (رقابه تلقائیه)

ئه ممجۆره چاودتیریکردنه برتیه له پیتداچوونه وهی ئیداره به کارهکانی خۆی له خۆیه وه و له به ره رۆشنایی کۆکی و ناکۆکییان له گهڵ ده که کانی یاسادا، یان گونجاو یتیی و نه گونجاو یتییان له گهڵ ئه و نامانجهی که له پیتاویدا دهرچوونه، بریاری شیوا به هه له و شانده وه یان یان هه موارکردن یان کیشانه وه یان دهرده کات.

۱۶۶- د. ماجد راغب الحلو: القضاء الإداري (مبدأ المشروعية - تنظيم القضاء الإداري)، منشورات دار المطبوعات الجامعية، اسکندرية، ۱۹۸۵، ص ۶۹، وسامي جمال الدين: الرقابة على أعمال الإدارة، سه رچاوهی یتشور ۲۲۳.

۱۶۷- د. فاروق احمد خماس: الرقابة على أعمال الإدارة، سه رچاوهی یتشور ل. ۷۵

نهم چاودتيريكردنهش يان ههمان فەرمانبەر پيتي هه‌لده‌ستى كه برپاره‌كه‌ى ده‌ركردووه،
 لهم حاله‌ته‌شدا پيتي ده‌گوتري (خود چاودتيري)، يانيش به‌رپرسي نه‌و فەرمانبهره به‌پيتي نه‌و
 ده‌سه‌لانه‌ى پيتي دراوه پيتي هه‌لده‌ستى، لهم حاله‌ته‌شدا پيتي ده‌گوتري چاودتيري سه‌ره‌ودپي
 (الرقابة الرئاسية). هه‌ندىك جاريش ليژنه‌يه‌كى يان ده‌سته‌يه‌كى تايبه‌تمه‌ند له‌لايه‌ن
 نيداره‌وه به‌نهم مه‌به‌سته ده‌ستنيشان ده‌كړئ و پيتي ده‌گوتري (ده‌سته‌ى چاودتيري‌كردنى
 كارگيتري) يان ديوانى سكاللا (ديوان المظالم) يان هه‌ر ناوئيكى تر (١٤٦٨).

٢- چاودتيريكردن له‌سه‌ر سكاللاى كه‌ستىك (الرقابة بنا و على التظلم)

نهم چاودتيريكردنه له‌سه‌ر سكاللاى كه‌ستىك كه به‌ ئيداره به‌رزى ده‌كاته‌وه، سه‌به‌ره‌ت به‌و
 زيانانه‌ى كه له ناكامى نه‌و برپاره‌ى كه ئيداره ده‌ركردووه لپي كه‌وتووه، ئيداره پيتي
 هه‌لده‌ستى، نه‌و كه‌سه‌ى كه له ناكامى نه‌و برپاره‌ى كه ئيداره ده‌ركردووه، زيانى
 ليكه‌وتووه، سكاللا نامه‌يه‌كى (تظلم) به‌ ئيداره به‌رزى ده‌كاته‌وه و تيايدا داواى
 هه‌لوه‌شانده‌وه يان هه‌موار كردن يان كه‌شانه‌وه‌ى نه‌و برپاره ده‌كات كه ناكوكه له‌گه‌ل
 حوكمه‌كانى ياسادا. نه‌گه‌ر هاتو سكاللانامه‌كه به‌ ههمان نه‌و فەرمانبهره به‌رزكرايه‌وه كه
 برپاره‌كه‌ى ده‌ركردووه، پيتي ده‌گوتري سكاللانامه‌ى دانه‌پال (تظلم ولائى)، به‌لام نه‌گه‌ر به‌و
 به‌رپرسي نه‌و فەرمانبهره به‌رزكرايه‌وه، پيتي ده‌گوتري سكاللانامه‌ى سه‌ركردايه‌تى (تظلم
 رئاسى). هه‌ندىك جاريش به‌ ليژنه‌يه‌كى تايبه‌تى به‌رزى ده‌كړته‌وه، كه به‌نهم مه‌به‌سته
 دامه‌زراوه، له‌و حاله‌ته‌شدا پيتي ده‌گوتري سكاللانامه‌ى ئيدارى (تظلم ادارى) (١٤٦٩).

ليته‌ده‌دا به‌زمان ده‌رده‌كه‌وئ كه چاودتيريكردنى كارگيتري نامانجى ريزگرتنه له پرنسيپي
 ره‌وايه‌تى، بئى گومان، به‌ هه‌تانه‌دى نهم نامانجه‌ش، هه‌لده‌ستى به‌كه‌فاله‌تكردن
 جپه‌جپه‌كردن و چه‌سپاندنى ياسا و پابه‌نديبون به‌سنوره‌كه‌ى و زامنه‌كردنى لانه‌دانى
 فەرمانبهران و كارمه‌ندان له حوكمى ياسادا له موماره‌سه‌كردنى كاره‌كانياندا،
 نه‌مه‌ش خۆى له‌خۆيدا، ده‌بيته مایه‌ى پاراستنى ماف و نازاديه‌كانى مرؤف - به
 نازادى رۆژنامه‌گه‌ريشه‌وه - له‌و هه‌لانه‌ى كه ئيداره ده‌يان كات و ده‌ينه مایه‌ى
 هه‌ره‌شه‌كردن له‌و مافانه‌يان.

١٤٦٨ - د. سامى جمال الدين: الرقابة على اعمال الادارة، سه‌رجاوه‌ى پيشوول ٢٢٤، و. د. ماجد راجب
 الحلو: القضاء الاداري (مبدأ المشروعية - تنظيم القضاء الاداري)، سه‌رجاوه‌ى پيشوول ٦٩.
 ١٤٦٩ - د. سامى جمال الدين: الرقابة على اغفال الادارة، سه‌رجاوه‌ى پيشوول، ٢٢٤-٢٢٥.

۱- سهروهی یاسا

سههستان له سهروهی یاسا، پایه‌ندبوونی حوکمرانان و تاکه‌کانی کۆمهله به یاساوه (۱۴۷۰). سهروهی یاسا و مافه‌کانی مرۆڤ بدیه‌کوه به‌ستراونه‌توه و به‌هیچ شتویه‌ک له شتوه‌کان له یه‌کتری جیا ناکرینه‌وه، چونکه سهروهی یاسا به‌بێ ڕێزگرتنی مافه‌کانی مرۆڤ بوونی نییه و به‌بێ سهروهی یاسا مافه‌کان زامیرونییان نییه (۱۴۷۱). ئینجا بۆ ئه‌وه‌ی مافه‌کانی مرۆڤ زامن بن، ده‌بێ یاسا سه‌روه‌ریت، جا بۆ ئه‌وه‌ی یاسا سه‌روه‌ریت، ده‌بێ پیشیل نه‌کرت و ڕیزی لێ بگيریت، ده‌بێ حوکمرانان و تاکه‌کانی کۆمهله وه‌کو یه‌ک پایه‌ندی بن.

به‌لام ئه‌گه‌ر بیت و نه‌یا تاکه‌کانی کۆمهله پایه‌ندی بن و حوکمرانان پایه‌ندی نه‌بن، ئه‌وکاته یاسا یه‌کنه‌ک له گرتگرتن سیفیه‌ته‌کانی له‌ده‌ست ده‌دات که ئه‌ویش سیفیه‌تی سه‌پاویتییه، چونکه بنچینه‌ی یاسایی که یه‌که‌یه‌که (وحدت) له‌و یه‌کانه‌ی که یاسای لێ پتکدیت، بریتییه له: بنچینه‌یه‌کی ره‌وشتی کۆمهله‌یه‌تی گشتی و موجه‌ده‌ده، پتوه‌ندییه‌کانی نێوان که‌سان له‌ناو کۆمهله‌ ڕێک ده‌خات، به‌ستراوه‌توه به‌سزایه‌کی مادی، ده‌سه‌لاتی تایبه‌ت به‌سه‌ر نه‌و که‌سه‌ی ده‌سه‌پتنی که سه‌رپتچی ده‌کات (۱۴۷۲).

بۆیه له‌ حاله‌تی پایه‌نده‌بوونی حوکمرانان به‌و بنچینه‌ یاساییانه، ده‌بێته‌ مایه‌ی نێزدیواجیه‌تی سه‌روشتی سه‌پاویتی بنچینه‌ی یاسایی. ئه‌مه‌ش خۆی له‌خۆیدا ناکۆکه له‌گه‌ڵ پرنسیپی یه‌کگرتوویی سیفیه‌ته‌کانی بنچینه‌ی یاسایی که بنچینه‌یه‌کی یاسایی سه‌پاوه‌ن (۱۴۷۳). بۆیه ناکرێ تاکه‌کانی کۆمهله پایه‌ندیان بن و حوکمرانانیش پایه‌ندیان نه‌بن، له‌و حاله‌ته‌دا به‌رامبه‌ر حوکمی یاسا نین، به‌لکوو حوکمی هێز.

۴۷۰- سمیر خیری توفیق: مبدأ سيادة القانون، سه‌رچاوه‌ی پێشوو ل ۱۱۷.

۴۷۱- م. نه‌جده‌ت ناکره‌یی: سه‌روه‌ی یاسا و مافه‌کانی مرۆڤ، گۆڤاری ته‌رازوو، یه‌کیه‌تی مافه‌ره‌وانی کوردستان ده‌ری ده‌کات، ژماره (۱۵) ی مانگی (نێسان-مێس-ه‌وزه‌یران) ی سالی ۲۰۰۲، ل ۲۵.

۴۷۲- که‌مال سه‌عه‌دی: چه‌مکی یاسا، به‌پشتگیریی کۆلنژی ماف - زانکۆی سه‌لاحه‌ددین چاپه‌کراوه، جایی به‌که‌م، چاپخانه‌ی زانکۆی سه‌لاحه‌ددین، هه‌ولێر، ۱۹۹۹، ل ۱۵.

۴۷۳- سمیر خیری توفیق: مبدأ سيادة القانون، سه‌رچاوه‌ی پێشوو ل ۱۲۰-۱۲۱.

بەھەرچال، سەرودری یاسا، بەو بۆچوونی سەرود، گەرنشییه کە لە گەرنشییه کانی پاراستنی نازادیی رۆژنامه گەری، چونکە رۆژنامه نووس و رۆژنامه گەری لە مومارەسە کردنی نازادییه کە یاندا پابەندی یاسای ولاتە کە یان دەبن و لە چوارچێوەی ئەو یاسایەدا لێپرسینە و یان لە گەڵ دەکرت و رۆوبەرۆی سزایەکی زیاتر و قورستر لەود نابنەوه.

بەپێچەوانەشەوه، ئەگەر یاسا سەرودەر نەبێت، ئەوکاتە رۆژنامه نووس و رۆژنامه هەمیشە لە هەرەشەى مەترسیی رۆوبەرۆو بونەوهی سزایەکی قورستر لەو سزایە کە لە یاسادا هاتووه، دەبنەوه. لەوانەیه لە هەندئ شرتین و هەندئ حالەدا بگاتە رادەى گیان لە دەستدانی رۆژنامه نووس و داخستنی رۆژنامه کە هەرەکو لە زۆریه ولاتانی رۆژەلاتی ناوەرەست نەمە بەدی دەکەین، بۆ نمونە، لە جەزایر سالانە دەیان رۆژنامه نووس بە نایاسایی لەسەر نازادیی وشە گیانیان لە دەست دەدەن^(٤٧٤). هەرەها داخستنی گشت رۆژنامه ئەهلییه کان لەلایەن حکوومەتی ئەریتیریاو بەبیانوی پاراستنی بەررەوه نەدی یەکییتی نیشتمانی^(٤٧٥) و راگرتنی رۆژنامه ی (لوجورنال) و (دومان) و (الصحيفة الجديدة) ی مەغریبی لەلایەن وەزارەتی ناوخری مەغریبهوه.

هەرەها دەسەسەر داگرتنی چەندین رۆژنامه لەلایەن حکوومەتی سوودانەوه^(٤٧٦). داخستنی رۆژنامە ی (النبا) و (آخر النبا) ی میسریش^(٤٧٧) و دەست بەسەر داگرتنی چەندین ژمارە ی رۆژنامە ی (القدس العربي) لەلایەن دەسلەتدارانی میسرینهوه^(٤٧٨).

شایەنی ئاماژە بۆکردنە، یەکییتی رۆژنامە نووسانی عەرەب لە کۆنگرە ی نۆبەمیدا کە لە (٢٥-٢٧/ تشرینی دووهمی سالی ٢٠٠٠) دا لە عەممانی پایتەختی ئوردن ئەنجامیان دا، داوا ی لە ولاتە عەرەبییه کان کرد بە گێڕانەوه ی ئەو رۆژنامانە ی کە یاساغ کراون یان دەستیان بەسەردا گیراوه لەلایەن حکوومەتی ولاتە عەرەبییه کانەوه^(٤٧٩).

لێرەدا بۆمان دەرەکەوئ، کە هۆی سەرەکیی ئەم دەستدرێژییه بۆ سەر نازادیی

٤٧٤- بڕوانە: الصحافة والمجزرة؛

<http://www.anp.org/arabiadex/aramediapressnet.htm23/9/2001>.

٤٧٥- بڕوانە: <http://www.almashrek.htm2/12/2001>.

٤٧٦- بڕوانە: <http://www.sis.gov.eg/public/yearbook11/11/2001>.

٤٧٧- بڕوانە: <http://www.almashrek.htm2/12/2001>.

٤٧٨- بڕوانە: <http://www.sis.gov.eg/public/yearbook11/11/2001>.

٤٧٩- بڕوانە: <http://www.arabia.com6/10/2001>.

پروژنامه‌گیری له وولاتانه‌دا ده‌گه‌پیتمه‌وه بۆ سه‌ری‌تی‌چی‌کردن و هه‌ت‌ک‌کردنی حورمه‌تی یاسا له‌لایه‌ن حوکمرانیانی نه‌و وولاتانه‌وه، نه‌گینا خو به‌پیتی ده‌ستور و یاسای هه‌ندی له‌و وولاتانه‌ی که له سه‌ره‌وه ناماژه‌مان پێ کرد تازادیی پروژنامه‌گیری تا راده‌یه‌ک تازاده و راگرتن و ده‌ست به‌سه‌رداگرتنی پروژنامه‌ش له‌لایه‌ن حکومه‌ته‌وه یاساغه. که‌چی سه‌ره‌پ‌رای نه‌مه‌ش دوور له دادگا و به‌پێ به‌لگه‌ی یاسایی له‌لایه‌ن حکومه‌ته‌وه ده‌ست‌دریژیان کراوه‌ته سه‌ر.

۲- یه‌کسانی له‌به‌رده‌م یاسادا

ده‌ستووری هه‌موو وولاتانی دنیا به‌شێوه‌یه‌کی روون و ناشکرا پرنسیپی (یه‌کسانی له‌به‌رده‌م یاسا)ی ده‌قنوس کردوه.

به‌پیتی ئهم پرنسیپه هه‌موو که‌ستێک یان هه‌موو هاوولاتییه‌ک یه‌کسان له‌به‌رده‌م یاسادا. ده‌ستووری میسری سالی ۱۹۷۱ دانی به‌م پرنسیپه ناوه و له ماده‌ی (۴۰)دا ده‌قنوسی کردوه: «هاوولاتییه‌کان له‌به‌رده‌م یاسادا یه‌کسان، هیچ جیاکارییه‌ک به‌هۆی په‌گه‌ز یان په‌چه‌لێک یان زمان یان ئایین یان باوه‌ر له‌ نێوانیاندا نییه».

هه‌روه‌ها ده‌ستووری لوینانی سالی ۱۹۲۶ له ماده‌ی (۷)دا دانی به‌مه ناوه و ده‌قنوسی کردوه که: «هه‌موو لوینانییه‌کان به‌رامبه‌ر یاسا یه‌کسان و وه‌کو یه‌ک به‌پێ جیاوازی‌کردن له‌ نێوانیاندا، سوود له‌ مافه‌ شارستانی و رامیارییه‌کان و ده‌ده‌گرن».

ده‌ستووری فه‌ره‌نسی سالی ۱۹۵۸، به‌پێچه‌وانه‌ی هه‌ردوو ده‌ستووری میسری و لوینانی و سه‌رحه‌م ده‌ستووری وولاتانی دنیا، له‌جیاتی ده‌قنوسکردنی ئهم پرنسیپه له‌ دووتۆی ده‌قه‌کانی ده‌ستوردا، له‌ پێشه‌کییه‌که‌یدا ته‌مه‌ی جه‌واله‌ی جارنامه‌ی مافه‌کانی مروت و هاوولاتیانی سالی ۱۷۹۸ کردوه (۱۷۸۰).

له‌ گه‌ڕانه‌وه‌ماندا بۆ ئهم جارنامه‌یه‌، ده‌بینین، له ماده‌ی (۶)دا دانی به‌م پرنسیپه ناوه به‌م شێوه‌یه ده‌قنوسی کردوه: «یاسا بریتییه له‌ ویست و ئاره‌زووی جه‌ماوهر. هه‌ر تاکێک له‌ تاکه‌کانی جه‌ماوهر بۆی هه‌یه ج خۆی چ له‌ پێگای بریکاره‌که‌ی به‌شداری بکات له

۴۸۰- ته‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «که‌لی فه‌ره‌نسی به‌شێوه‌یه‌کی ره‌سمی پایه‌ندبوونی خۆی به‌مافه‌کانی مروت و پرنسیپه‌کانی سه‌ره‌ره‌یی نێشتمانی به‌و شێوه‌یه‌ی که‌ جارنامه‌ی سالی ۱۷۸۹ رای گه‌باندوه و پێشه‌کییه‌که‌ی ده‌ستووری سالی ۱۹۴۶ جه‌ختی له‌سه‌ر کردۆته‌وه و ته‌واوی کردوه راده‌گه‌یه‌نی». به‌روانه ده‌قه‌ فه‌ره‌نسییه‌که‌ی له‌ پرگه‌ی (۴-۳) خالی یه‌که‌م لقی (۳) په‌راویزی (۲۸۶) ئهم تێژه‌دا.

دانانیدا. چا ددین نو یاسایه بۆ هه‌مووان یه‌ک بێت، واته هه‌موو یه‌کسان بن له‌به‌رده‌میدا» (٤٨١).

ده‌ستووری عێراقی سالی ١٩٧٠ له‌ برگه‌ی (١) ی مادده‌ی (١٩) دا و‌گه‌ر ده‌ستووری میسری و لوبانی دانی به‌م پرنسیپه‌ ناوه‌، بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ش جیاوازی کردووه‌ له‌ نێوان هاوولا‌تییان و بیانییاندا، ئه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «هاوولا‌تییان له‌به‌رده‌م یاسا یه‌کسان...». به‌م پتییه‌، ده‌قه‌کانی ده‌ستووری زۆربه‌ی وولا‌تانی دنیا سه‌باردت به‌دانپێتانی به‌پرنسیپی «یه‌کسانی له‌به‌رده‌م یاسا» له‌ ناوه‌ڕۆکه‌وه‌ کۆکن له‌گه‌ڵ ده‌قه‌کانی چارناوه‌ی جیهانیی مافه‌کانی مرۆڤ (٤٨٢) و به‌لێتنامه‌ی نێوده‌وله‌تی بۆ مافه‌ مه‌ده‌نی و ڕامیاریه‌کان (٤٨٣).

٤٨١- ئه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی ئه‌لمانی:

Das Gesetz ist der Ausdruck des allgemeinen Willens. Alle Bürger haben das Recht, persönlich Vertreter an seiner Formung mitzuwirken. Es soll für alle gleich sein, mag es "oder durch ihre beschützen, mag es bestrafen. Da alle Bürger in seinen Augen gleich sind, sind sie gleicherweise nach ihrer Fähigkeit zugelassen ohne einen" zu allen Würden, Stellungen und Beamten anderen Unterschied als den ihrer Tugenden und ihrer Talente.

٤٨٢- بڕوانه‌ ده‌قی مادده‌ (٧) ی چارناوه‌ی مافه‌کانی مرۆڤ که‌ ئه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی ئینگلیزی:

All are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law. All are entitled to equal protection against any discrimination in violation of this Declaration and against any incitement to such discrimination.

واته «مرۆڤان هه‌موو له‌ به‌رده‌م یاسادا یه‌کسان و مافیان هه‌یه‌ به‌یه‌کسانی و به‌ هیچ جیاوازییه‌ک بپارێزرین و هه‌موویان و‌گه‌ر یه‌ک مافی ئه‌وه‌یان هه‌یه‌ دژی هه‌ر جیاکارییه‌ک بپارێزرین که‌ پێچه‌وانه‌ی ئه‌م چاره‌یه‌یه‌ و دژی هه‌ر هاندانێکی‌شه‌ که‌ ئاوها جیاوازییه‌ک ره‌چاو ده‌کات».

٤٨٣- بڕوانه‌ ده‌قی برگه‌ی (١) له‌ مادده‌ (٢) ی به‌لێتنامه‌ی نێوده‌وله‌تی تاییه‌تی مافه‌ شارستانی و ڕامیاریه‌کان که‌ ئه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی ئینگلیزی:

"Each State Party to the present Covenant undertakes to respect and to ensure to all individuals within its territory and subject to its jurisdiction the rights recognized in the present Covenant, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status"

واته «هه‌موو ده‌وله‌تێک که‌ لایه‌نه‌ له‌م به‌لێته‌ی نێستادا، به‌لێن ده‌دات که‌ ڕێژ له‌و مافانه‌ بگه‌ڕێت که‌ له‌م به‌لێته‌ی نێستادا بپاریان له‌سه‌ر دراوه‌ و ده‌سته‌به‌ریان بکات بۆ هه‌موو که‌سه‌ک له‌ بواری هه‌رێمه‌که‌ی خۆیدا که‌ له‌ژێر سایه‌دایه‌ به‌ین هیچ جو‌ره‌ جیاکارییه‌ک، سانیتر به‌هۆی توخم یان ره‌نگ یان ره‌گه‌ز یان ئایین یان بیروڕای سیاسی یان بانه‌چه‌ی نه‌ته‌وه‌یی یان کۆمه‌ڵایه‌تی یان خاوه‌نداری یان ره‌وشی له‌دایکبوون و هه‌تیره‌وه‌ بێت».

۵- ماف و نەركەكانى رۇژنامەنووس و تاوانەكانى رۇژنامەگەرى و نەو

بەرىسارىتتىيە تاوانكارىيەى لىنى دەكەۋىتەۋە

۱-۵ ماف و نەركەكانى رۇژنامەنووس

رۇژنامەنووس بەيتى نەو بىنەمايانە كاردەكات كە ئەخلاقى يېشەكەى بۇى دانائە و لە ياسا و رېساكانىشدا بەرجەستە بوۋە. ئىنجا لەپەر نەو رۇلە كۆمەلەپەتتەپە گىرگەى كە رۇژنامەنووس لە پىرۇسىسى گۇرانكارىيە كۆمەلەپەتتى و ئابوورى و رامىيارىيەكان و دروستكردنى راي گشتىدا سروشتى يېشەكەى و نەو ياسا و رېسايانەى كە كاروبارەكانى رېكەدەخەن، كۆمەلەك مافى بۇ دەستەبەر كىردوۋە و لە بەرامبەر ئەمەشدا ھەندىك نەركى بەسەردا سەپاندوۋە.

لەسەرەتاۋە دابونەرىتى رۇژنامەگەرى نەم ماف و نەركەكانى دياركردىبو، بەلام لەپەرئەۋەى رۇژنامەگەرى پەيۋەندىيەكى پتەۋى بەكۆمەل و بەرژەۋەندىيە بالاكانى كۆمەلەۋە ھەپە، بۆپە وئىراى ئەمە زۆرەپەى نەو ماف و نەركەكانە لە ياسا و رېساكاندا دەقتووس كراون و جارىكى تر جەختىيان لەسەر كراۋەتەۋە (۴۸۴) و لەپەرئەۋەى ياسا نېۋەۋەلەتتەپەكان وەكو پىرىسارىتتىكى بىنەپەتى، دانىان بەئازادىي رۇژنامەگەرىدا ناۋە، بۆپە دەپن ھەمسو رۇژنامەنووسىك ناگادارى نەو ياسا نېۋەۋەلەتتەپەكانە بېت كە لە لايدەن رېكخراۋى نەتەۋە پەكگىرتەۋەكانەۋە لە رۇژى دامەزرائىيەۋە تاكو ئەمروۋ دەرجوۋنە و لەسەر نەم بىنچىنەپە بەرىسارىتتىيە زانىنى نەو ياسا و رېسايانە لەسەر ناستى نېۋەۋەلەتى و ناۋچەپەۋە لە ئەستۋ دەگرى.

كۆمەلەى گشتى نەتەۋە پەكگىرتەۋەكان لە جارنامەى مافەكانى مۇۋث لە ماددەى (۱۹)دا دائى ناۋە بەمافى ۋەدەستخستى و ۋەرگىرتىن و بلاۋكردنەۋەى زانىسارىيەكان ھەروەھا جارىكى تر لە پەلتىننامەى نېۋەۋەلەتى مافە مەدەنى و رامىيارىيەكانى سالى ۱۹۶۶ لە ماددەى (۱۹)دا جەختى لەسەر نەم مافە كىردۋەتەۋە و بەھەندىك نەركى پىتوبست گىتتەۋە

۴۸۴- بىن گومان. سەرىنچى كىردنى نەو نەركەكانە، رۇژنامەنووس روۋبەروۋى سزاي ياساى و سزاي يېشەپى دەكاتەۋە، ھەروەكو تۆزىكى تر لە كاتى باسكردنى بەرىسارىتتىيە ياساى رۇژنامەنووسدا باسلى لىۋە دەكەپن.

که دهبی رۆژنامه نووس له موماره سه کردنی پیشه کهیدا رچاویان بکات، نهگینا پروویه پرووی سزا ده بیتهوه (٤٨٥).

نهوهی شایه نی یاسه، هه رچه ند نه مریۆ له هه موو دهوله تیکدا، سه ندیکه رۆژنامه وانیه کان له ریکای به لگه نامه ی شهرفی پیشه وه نهو ماف و نه رگانه دهستیشان ده کهن، به لام و ترای نه مهش هه ر ده زگایه کی رۆژنامه گه ری و هه ر رۆژنامه یه ک بۆی هه یه به لگه نامه یه کی شهرفی پیشه ی تایبه ت به خۆی بۆ ده ستیشان کردنی نهو ماف و نه رگانه ده ریکات (٤٨٦).

٤٨٥- نه مهش ده قه که یه تی به زمانی ئینگلیزی:

- 1- "Everyone shall have the right to hold opinions without interference.
- 2- Everyone shall have the right to freedom of expression; this right shall include freedom to seek, receive and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers, either orally, in writing or in print, in the form of art, or through any other media of his choice.
- 3- The exercise of the rights provided for in paragraph 2 of this article carries with it special duties and responsibilities. It may therefore be subject to certain restrictions, but these shall only be such as are provided by law and are necessary:
 - (a) For respect of the rights or reputations of others;
 - (b) For the protection of national security or of public order (ordre public), or of public health or morals"

واته: «١- هه موو کهستیک مافی راوه رگرتنی هه یه بێ ده ستیوه ران.

٢- هه موو کهستیک مافی نازادی راوه رپرینی هه یه و نه م مافه نازادی تۆزینه وه له زانیاری و هزی هه ر به به تیک بیت و وه رگرتن و گواسته وه ی بێ گوته دانه سنوور و نه ویش به زار بیت یان به نووسن یان به چاپ کردن سانیتر له قابیه تکی هونه ریدا بیت یان به هه ر شیاو زیکی تر که خۆی به ستدی بکات.

٣- کاریتکردنی نهو مافانه ی برکه (٢) ی نه م مادده یه، پا به ند به نه رک و به رپرستی تایه تیه وه، له به رنه وه ده کرتی ملکه چی هه ندی کۆتیه ندی دیار بکراو بیت، به لام ته نها به پشی ده قه کانی یاسا که پتووستن بۆ ریزگرتن:

(I) ریزگرتنی مافه کان و ناویانگی خه لکی تر دا؛

(II) پاراستنی ئاسایشی نیشتمانی یان پترووی گشتی یان خوڕه وشت و نه ندروستی گشتی».

٤٨٦- پروانه جار نامه ی مافه کان و لیبر سراویشیه کانی رۆژنامه نووسان (پتپرستی هه یوخ) که له ٢٤- ١٩٧١/١١/٢٥ له لایه ن فیدرالیه تی نیوده وله تی بۆ رۆژنامه نووسان و یه کپشی رۆژنامه نووسان له نه وروپا ده رچوه، هه روه ها پروانه برکه کانی نه خلاق ی پیشه ی رۆژنامه گه ری که کۆمه له ی نه مریکای

تەننەت لەبەر ئەو رۆلە تايبەتییەکی کە رۆژنامەنووس لە گەران بەدوای هەواڵ لەئێوە کۆمەڵدا دەپێنێ، وای لە رێکخراوە نێودەولەتییە ئاھکۆمییەکان کردووە کە ئەوانیش بەدەوری خۆیان لەمیانی بەلگەنامەکانی مافی مرۆڤدا ئەم کارە ئەنجام بدەن (١٩٨٧).

لە میسر، لە میانی یاسای رێکخستنی رۆژنامەگەری ژمارە (٩٦) ی سالی ١٩٩٦ بەشێوەیەکی تايبەتی دەستنیسانی ماف و ئەرکەکانی رۆژنامەنووسان کراوە، لە عێراقیش لە یاسای سەندیکای رۆژنامەنووسان ژمارە (١٧٨) ی سالی ١٩٦٩ ی هەموارکراودا جەخت لەسەر گرتگرتین ئەو ماف و ئەرکەکان کراوەتەوە.

بەلام لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا، یاسای سەندیکای رۆژنامەنووسانی کوردستانی عێراق ژمارە (٤) ی سالی ١٩٩٨ بەشێکی زۆری ماف و ئەرکەکانی رۆژنامەنووسانی دیارکردووە، ئەمەو بێ ئەو یاسایانەی سەرەو، کە ئاماژەمان پێیان کرد، یاسای سزاکان و یاسای مافی دانەر و هەندیک یاسای تری ئاماژەیان بەهەندێ ماف و ئەرکی تری رۆژنامەنووسان کردووە و تەننەت سزای سەرپێچیکردنی ئەو ئەرکەشیان دەستنیسان کردووە.

لە خوارووە لە دوو خاڵدا یاسای ماف و ئەرکەکانی رۆژنامەنووسان لە یاسای چاپەمەنی و یاسای سەندیکای رۆژنامەنووسانی کوردستان و یاسای بەراورددا دەکەین. خالی یەکەم تەرخان دەکەین بۆ باسکردنی مافەکانی رۆژنامەنووس و خالی دووەمیش بۆ ئەرکەکانی رۆژنامەنووس:

باکوور = بۆ دەستە نووسەران لەبەرچاوی گرتووە، هەروەها بەرگەکانی سیستەمی کاروگریدی (الفعل والعمل) یەکتیی نیشتمانی رۆژنامەنووسانی بەریتانی، هەروەها بەرگەکانی پیترسی رۆژنامەنووسانی یاپانی کە ناسراوە بەپیترسی (نیهۆن، شیمۆن، تیکایا). بۆ زانیاری زیاتر لەبارەی ناوەڕۆکی ئەو بەلگەنامانە برۆانە، د. صلاح عزیز ومحسن أدیب: الدليل العلمي للصحفيين، منشورات منظمة ASK، السليمانية، ٢٠٠٢، ل ١٧-٢٩.

٤٨٧- برۆانە ماددە (١٠) لە بەلگەنامەی ئەوروپا بۆ پاراستنی ماف و ئازادییە سەرگێجەکانی مرۆڤ کە لە ١٩٥٠/١١/١٤ دەرچوووە و لە ١٩٥٣/٩/٣ بەرکار بوو، هەروەها ماددە (١٣) لە بەلگەنامەی دۆلەتە ئەمریکییەکان بۆ مافەکانی مرۆڤ کە لە ١٩٦٩/١١/٢٢ دەرچوووە و لە ١٩٧٨ بەرکار بوو، هەروەها ماددە (٩) لە بەلگەنامەی ئەفریقی بۆ مافەکانی مرۆڤ و گەلەکان کە لە ١٩٨١/٧/١٢ دەرچوووە و لە ١٩٨٦/١٠/٢١ بەرکار بوو. بۆ زانیاری زیاتر لەبارەی ناوەڕۆکی ئەو بەلگەنامانە برۆانە، د. صلاح عزیز ومحسن أدیب: الدليل العلمي للصحفيين، سەرچاوی پێشور ل ١٢-١٥.

لەبەر ئەو رۆژە گرتەگە کە رۆژنامه نووس لەناو کۆمەڵدا وەک دەسەلاتیکی جەماوەری و چاودێر بەسەر کاروبارەکانی حکومەت لە ولاتە دیموکراتەکاندا دەبیست، بۆیە یاسادانەر لەو ولاتەدا بۆ ناسانکاری ئیش و کارەکانی رۆژنامه نووسان بایەخێکی زۆریان بە رۆژنامه نووس و مافه کانیان داوه.

لەرێستیییدا، سروشتی پێشە رۆژنامه گەری وایکردووه کە رۆژنامه نووس هەمیشە هەندیک مافی لە هاوولاتیانی تر زیاتر بێت. سەرەرای ئەو مافانە کە رۆژنامه نووس وەک مەژمۆنی ئەندام لە کۆمەڵگە رۆژانیەتی هەیەتی (۴۸۸)، یانیش وەک هاوولاتییهک بۆی دەستەبەر کراوه (۴۸۹). لە هەموو ولاتییدا، لە ڕێگای ئەو یاسایانە کە کاروبارەکانی رۆژنامه گەری ڕێکدەخەن (۴۹۰)، ماف بۆ رۆژنامه نووسان دەستەبەر دەکرێت.

۴۸۸- ئەو مافانە لە جاپانە جیهانی مافه کانی مەژمۆن و هەردوو بەلجیسمە نێودەولەتی بۆ مافه مەدەنی و ڕامیارییەکان و مافه ئابووری و کۆمەڵایەتی و قەرەنگییهکاندا یەزەندە کراون.

۴۸۹- بەشتیکی زۆری ئەو مافانە لە دەستووری هەموو ولاتییدا لەژێر ناوونیشانێ «ماف و ئازادییه گشتییهکان» یان هەر ناوونیشانێکی تر دەقنوس کراون. بۆ نمونە، لە عێراقدا لە دەستووری سالی ۱۹۷۰ لە بابی سێهەم لەژێر ناوونیشانێ «ماف و ئازادییه سەرەکییهکان» لە ماددە (۱۹) وە تاکو ماددە (۳۶) دەقنوس کراون. هەروەها دەستووری میسری سالی ۱۹۷۱ لە بابی سێهەمدا لەژێر ناوونیشانێ «ماف و ئازادی و ئەمرکە گشتییهکان» لە ماددە (۴۰) وە تاکو ماددە (۶۳) ی بۆیان تەرخانکردووه. هەروەها دەستووری لیبانی سالی ۱۹۲۶ فەسلی دووهمی لەژێر ناوونیشانێ «ماف و ئەمرکی لیبانییهکان» لە ماددە (۶) وە تاکو ماددە (۱۵) ی بۆ ئەم مەبەستە تەرخانکردووه. هەروەها دەستووری فەرەنسی سالی ۱۹۵۸ لە دیباچە کەیدا لە میانێ جاپانە سالی ۱۷۸۹ و دیباچە دەستووری سالی ۱۹۴۶ دا جەختی لەسەر ئەو ماف و ئازادییه گشتییهکانە کردۆتەوه، لە هەرێمی کوردستانی عێراقیشدا، هەرچەندە بەرلەمانی کوردستان سیستمی فیدرالیزمی وەک ڕێگاچارەیک بۆ کێشە کۆرد هەلبژاردووه، کەچی تاکو ئێستا دەستووری هەرێمی دانناوه، بەلام پارتی دیموکراتی کوردستان پڕۆژەی دەستووریکی بۆ عێراقێکی فیدرال و هەرێمی فیدرالیی کوردستان لە سالی ۲۰۰۲ دانناوه و بەلای کردۆتەوه و لە بابی دووهمی پڕۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستاندا لەژێر ناوونیشانێ «ماف و ئەمرکە سەرەکییهکان» لە ماددە (۸) وە تاکو ماددە (۲۴) جەختی لەسەر ئەو ماف و ئازادییه سەرەکیانە کردووه.

۴۹۰- وەک یاسای چاپەمەنی و یاسای دەسەلاتی رۆژنامه گەری و یاسای سەندیکای رۆژنامه نووسان و هتد....

نەم مافانەش، بەشپۆرەیکە گشتی جیاوازییان هەیە لە مافی ھاوولاتیانی تر چونکە سروشتی پیشەیی پۆژنامەگەری دەیانسەپین و پۆژنامەنووس ناتوانن وازیان لە بیینیەت، ھەروەکو پیشە ئیستا نامازەمان پێ کرد.

لە خوارەوە لەبەر رۆشنایی یاسای سەندیکای پۆژنامەنووسانی کوردستان ژمارە (٤) ی سالی ١٩٩٨ و یاسای بەراورددا تیشک دەخەینە سەر گرنگترین ئەو مافانە (٤٩١). یاسای سەندیکای پۆژنامەنووسانی کوردستان ژمارە (٤) ی سالی ١٩٩٨ لە فەسلی چوارەدا لەژێر ناوونیشان (ماف و پابەندییەکان) ماددەی نۆزدەھەمی بۆ مافەکانی پۆژنامەنووس تەرخان کردووە و بەم شێوەیە خوارەوە ریزەبندی کردوون:

٤٩١- ھەروەکو پیشتر نامازەمان پێ کرد، پێ لە یاسای سەندیکای پۆژنامەنووسان کە بەشپۆرەیکە تاییەتی یانەخی بەمافەکانی پۆژنامەنووسان داوە، ھەندیک یاسای تیش ھەن جەختیان لەسەر ھەندیک مافی ھاوبەش لە نێوان پۆژنامەنووسان و کەسانی تر کردۆتەو، یاسای مافی دانەر پەکیکە لەو یاسایانە کە ھەندیک لەو مافانە دەقنوس کردووە. یاسای مافی دانەری عێراقی ژمارە (٣) ی سالی ١٩٧١ کە یاساپەکی بەرکارە لە ھەرێمی کوردستانی عێراقدا، لە ماددەی (١٤) دا پێگای داوە بەھەموو کەسێک بەھەبەستی رۆشنیکردن و فێرکردن و ھەوال، بەھەمی کەسانی تر وەرگیرێت و ھەتیج، بەھەرجیک نامازە بەناوی دانەرەکی بکات ئەمەش دەقەکەیت: «دانەر بۆ نییە دواي بلاوکردنەوی بەھەمەکی لیکدانەو و ھەتیجانی کورت قەدەغە بکات ئەگەر ھاتوو زانی بەھەبەستی رۆشنیکردن یان فێرکردن یان ھەوال ھوو مادام نامازە بەناوی دانەرەکی دەکری ئەگەر ھاتوو دیارھوو، وە بۆ ئەو سەرچاوەی کە لیتی وەرگیراوە».

نەم دەقە سەرەو کۆکە لەگەڵ دەقی ماددەی (١٣) لە یاسای مافی دانەری میسری ژمارە (٣٥٤) ی سالی ١٩٥٤ و بەرگی سێھەمی ماددەی (٤١) لە یاسای مافی دانەری فەرەنسی سالی ١٩٥٧ کە ئەمەش دەقەکەیت یەزمانی فەرەنسی:

“Art 41. Lorsque l'oeuvre a été divulguée, l'auteur ne peut interdire:

3. Sous réserve que soient indiqués clairement le nom de l'auteur et la source: les analyses et courtes citations justifiées par le caractère critique, polémique, pédagogique, scientifique ou

information de l'oeuvre à laquelle elles sont incorporées; les revues de presse; d"

واتە: «دانەر بۆ نییە دواي بلاوکردنەوی بەھەمەکی رێگا لە کەسانی تر یگیرێت لە شیکردنەو و وەرگرتنی ھەندیک نمونەیی بچوو کە سروشتی پەخنی جەدەلی یان پەرۆردەیی یان زانستی یان لیکزێینەوی ئەو یانەکان کە بەھەمەکی لەخۆی گرتووە وای دەخوازێت، یان بلاوکردنەو بەھەبەستی ھەوال لەژێر ناوونیشان لیکزێینەوی پووداوەکان لە پێگای پۆژنامە و ئینزگە و =

۱- رۆژنامه نووس مامەلەى كارمەندى لەگەڵدا دەكرى لەلايهنى مۆلت پتيدانى ئاسايى و
نەخۆشپەوه.

۲- لەكاتى دامەزرانى لە ھەر فەرمانىكدا، ماوەى كارکردنى لە رۆژنامه نووسیدا بۆسەر
مووچە و بەرزکردنەوه و خانەنشینی دەریتەسەر ئێشەكەى.

۳- لەكاتى كارکردندا ئەگەر تووشى پەككەوتەبیبەك ھات پتووستە ئەو لاينهى كە كارى
بۆ دەكا ھارىكارى پتووستى بكا ئەمەش پەيوەندى بەمافى خانەنشینیپەوه نيبە.

۴- دەكرى رۆژنامه نووسى خانەنشین بەپیتى حوكمەكانى ياسای خانەنشینی
رۆژنامه نووسان لە دامودەزگاكاندا كار بكا.

۵- پتووستە لەكاتى سكاڵا كردندا ئاگادارى سەتدىكا بكریتەوه كە لە دژى رۆژنامه نووس
پتیشكەش دەكرى و لەكاتى تاوانى بیندراودا ئەبێ، نابێ رۆژنامه نووس پرسىيار و دەلام
و تۆزیتەوهى لەگەڵدا بكرى بەتاوانىك كە دراوەتە پالى و پەيوەندى ھەيە
بەئەنجامدانى كارەكەپەوه تا سەندىكا ئاگادار نەكریت.

تەلەفزیۆنەوه، یان لە رینگى وتاردا لە دانێشتە رامیاری و ئیدارى و دادوەرى و زانستپەكاندا،
ھەروەھا لە رینگى ئەو وتارانەى كە لەو كۆبونەوه گشتیانەدا پتیشكەش دەكرى كە مۆركىكى
رامیاری یان ئاھەنگى رەسمیان پتووبە. مادام ئامارە بەناوى دانەرەكەى و ئەو سەرچاوەبە دەكریت
كە لێى وەرگىراوە».

ھەروەھا بەپیتى ماددە (۱۵) ى ياسای پاراستنى مافى دانەر، رۆژنامه نووس بۆى ھەيە ئەو وتارانەى
دەربارى وتووتۆى ئابوورى و رامیاری و ئایینى كە پەيوەندیان بەرێ گشتى كۆمەلەوه ھەيە لە
رۆژنامە و گۆنارەكانى تر وەرگرت و دووبارە پلاویان بکەنەوه بەمەرجىك بەراشكاوێى و بەروونى
ئامارە بەسەرچاوەكەى بکەن. ھەروەھا لە ماددەى (۱۶) دا ھاتووە: «رۆژنامە و ئێزگە و تەلەفزیۆن
بۆیان ھەيە بەمەبەستى ھەوالت بەبێ رەزامەندى دانەرەكەى ئەو وتارانەى كە لە دانێشتە ئاشكرائى
ئەنجومەنە رامیاری یان ئیدارى یان دادوەرىيەكانەوه پتیشكەش دەكرى پلاویان بکەنەوه. ھەروەھا
بۆیان ھەيە ئەو وتارانەى كە لەو كۆبونەوه گشتیانەى كە مۆركىكى رامیارییان پتووبە پتیشكەش
دەكرى ھەيە ئەو وتارانەى كە لە مادام ئەم وتارانە ئاراستەى گەل كراون». كەواتە لەبەر رۆشنایى ئەم
دوو ماددەيەدا بۆمان دەردەكەوت كە ئەگەر ھاتوو ئەو وتارانەى كە لە شۆتە گشتپەكان ئاراستەى گەل
دەكرى، دەكرى لەلايەن رۆژنامەكانەوه كەلكیان لێوەرگىرێ و بەبێ رەزامەندى دانەرەكەى دووبارە
پلاوبكریتەوه، بەلام دواى ئامارە كردن بەناوى دانەرەكە و سەرچاوەكەى. ديارە ھۆى ئەمەش
دەكریتەوه بۆ ئەوەى كە وتارەكە ئاراستەى گەل كراوە و مەبەستى رۆژنامەش وروژاندنى راي
گشتپە، كەواتە ھەردووکیان لەو مەبەستەدا بەك دەگرنەوه، بۆیە ھیچ ئاكوژكیپەكى لێ بەدى ناكړی.

به‌رای نیت، یاسادانه‌ری کوردستان لهم حوکمه‌ی سه‌روه‌دا، له دانانی نه‌و پاشیه‌نده‌ی که ده‌لی: «له‌کاتی تاوانی بیندراودا نه‌بن، نابی رۆژنامه‌نووس پرسیار و وه‌لام و لیکۆلینه‌وه‌ی له‌گه‌لدا بکری به‌تاوانیک که دراوته‌ پالی و په‌یوه‌ندی هه‌یه به‌نه‌نجامدانی کاره‌که‌یه‌وه تا سه‌ندیکا ناگادار نه‌کریته» سه‌رکه‌وتوو بووه، چونکه تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری هه‌رچه‌نده به‌شیکی زۆریان تاوانی بیندراون، به‌لام سه‌ره‌رای نه‌مه، هه‌ندیکی تریان تاوانی نه‌بیندراون، وه‌ک نه‌و تاوانانه‌ی که له ناکامی بلاونه‌کردنه‌وه‌ی حوکمی دادگا سه‌بارت به‌یه‌کلاکردنه‌وه‌ی نه‌و کیشانه‌ی که له رێگای رۆژنامه‌کاندا رووده‌ده‌ن، هه‌روه‌ها نه‌و تاوانانه‌ی که له ناکامی بلاونه‌کردنه‌وه‌ی وه‌لامی نه‌و که‌س و لایه‌نانه‌ی که له رۆژنامه‌کاندا تانه‌وته‌شهریان لی دراوه‌ یان له ناکامی خۆگیلکردن له راستکردنه‌وه‌ی نه‌و زانیارییه‌ چه‌وتانه‌ی که له رۆژنامه‌کاندا بلاوده‌کریته‌وه، رووده‌ده‌ن.

٦- نه‌وه‌ی ده‌ستدریژی به‌کاته‌سه‌ر رۆژنامه‌نووس له‌کاتی نه‌نجامدانی یان به‌هۆی کاره‌که‌یه‌وه نه‌و سه‌زایه‌ی ده‌دری که بۆ نه‌و که‌سه داندراوه که ده‌ست دریژی ده‌کاته سه‌ر کارمه‌ندی گشتی له‌کاتی نه‌نجامدانی فه‌رمان یان به‌هۆی فه‌رمانه‌وه.

٧- نه‌و رۆژنامه‌نووسه‌ی به‌هۆی یان له‌کاتی نه‌نجامدانی کاره‌که‌یدا ده‌سری، به‌پیتی بریاریکی نه‌نجوومه‌ن به‌گویره‌ی پێره‌وی ناوخۆ نازناوی نه‌ندامی شه‌ره‌فی له سه‌ندیکا‌دا پێده‌دری.

نه‌گه‌ر بیت و سه‌رنجی نه‌م ماده‌یه‌ به‌هین و به‌راوردی به‌کەین له‌گه‌ل فەسلێ دووه‌می یاسای رێکخه‌ستنی رۆژنامه‌گه‌ری میسری ژماره (٩٦) ی سالی ١٩٩٦ له‌ژێر ناوونیشانی مافه‌کانی رۆژنامه‌نووسان له ماده‌ ٦ تا کو ماده‌ ١٧ ده‌بینین جیاوازییه‌کی زۆر له‌نیوانیاندا هه‌یه به‌چه‌شنیک ده‌توانین پلێین نه‌مانه‌ی له ده‌قی ماده‌ ١٩ ی یاسای سه‌ندیکای رۆژنامه‌نووسانی کوردستان هاتوووه مافی ناسه‌ره‌کین و یاسادانه‌ری کوردستانی به‌لایه‌نی مافه سه‌ره‌کییه‌کانی رۆژنامه‌نووسان نه‌چوووه که له هه‌موویان گرنه‌گر مافی سه‌ره‌خۆیون له کار و پیشه‌کانیاندا و مافی ده‌سته‌به‌ر کردنی زانیاری و نامار و هه‌وال له ده‌زگا حکومی و ناحکومییه‌کانه‌وه، هه‌روه‌ها مافی وه‌رگرتنه‌وه‌ی وه‌لامی گشت نه‌و پرسیارانه‌ی هه‌بن که ناراسته‌ی لایه‌نه په‌یوه‌ندیداره‌کانیان ده‌کات به‌مه‌به‌ستی راپه‌راندنی کاره‌که‌ی، هه‌روه‌ها مافی ناماده‌بوونی گشت کۆنگره و کۆبوونه‌وه گشتیه‌کانی هه‌بیت، هه‌روه‌ها نابی زۆروزه‌نگ له رۆژنامه‌نووس بکری سه‌رچاوه‌ی زانیارییه‌کانی خۆی ناشکرا

بکات یان گوشار بخریتنه‌ری بۆ ئهم مه‌به‌سته و ئهمه و ده‌یان مافی ترکه له دووتوتی
فەسلێ دوودمی یاسای رێکخستنی رۆژنامه‌گهری میسری ناوبراو دینه به‌رچاو.

له‌ خواره‌وه‌ ناماژه‌ به‌هه‌ندێ لایه‌نی ئهم یاسایه‌ ده‌که‌بن؛
له‌ ماده‌ده‌ ٦ داها‌تووه‌: «رۆژنامه‌نووسان سه‌ربه‌خۆن و بۆ راپه‌را‌اندنی کاره‌کانییان له‌
یاسا به‌ولاوه‌ هیچ ده‌سه‌لاتی‌کیان به‌سه‌رده‌وه‌ نییه‌».

هه‌روه‌ها له‌ ماده‌ده‌ ٧ داها‌تووه‌: «نابێ ئهو بیرو‌رایه‌ی له‌لایه‌ن رۆژنامه‌نووسه‌وه‌
ده‌رده‌چێ یان ئهو زانیارییه‌ دروستانه‌ی پلاویان ده‌کاته‌وه‌ به‌یته‌ هه‌یه‌ک بۆ نه‌هێشتنی
ناسایشی، هه‌روه‌ها له‌ سنووری یاسا نه‌بێ نابێ زۆری لێ به‌کری‌ت بۆ تاشکرا کردنی
سه‌رچاوه‌ی زانیارییه‌کانی».

له‌ ماده‌ده‌ ٨ داها‌تووه‌: «رۆژنامه‌نووس مافی وه‌ده‌سته‌پێنانی زانیاری و نامار و هه‌والی
رێگا‌پێندراوی هه‌یه‌ بۆ پلاو‌کردنه‌وه‌ له‌سه‌رچاوه‌کانیدا به‌پیتی یاسا ئهو سه‌رچاوانه‌ چی
لایه‌نی حکومی بن، یان گشتیی، هه‌روه‌ها رۆژنامه‌نووس بۆی هه‌یه‌ ئهو شتانه‌ی وه‌ده‌ستی
ده‌که‌ون پلاویان بکاته‌وه‌».

به‌ پرپاریکی لایه‌نی په‌یوه‌ندیدار کارگێرییه‌ک یان نووسینه‌یه‌ک له‌ هه‌ر وه‌زاره‌تی‌ک یان
ده‌زگایه‌ک یان ده‌سته‌یه‌کی گشتی داده‌مه‌زی بۆ ناسانکاری وه‌ده‌سته‌پێنانی ئهم
زانیاریانه‌ی له‌ به‌رگه‌ی سه‌رده‌وه‌ ناماژه‌ی پێ کراوه‌».

هه‌روه‌ها له‌ ماده‌ده‌ ١١ داها‌تووه‌: «رۆژنامه‌نووس بۆ راپه‌را‌اندنی کاره‌
رۆژنامه‌گه‌رییه‌که‌ی مافی ناماده‌یوونی کو‌نگره‌ و دانیشق و کۆبو‌نه‌وه‌ گشتیه‌کانی
هه‌یه‌».

شایه‌نی باسه‌، ئهم چهند ماده‌یه‌ی سه‌رده‌وه‌مان ته‌نها بۆ ئمو‌ونه‌ هێنایه‌وه‌، نه‌گینا نه‌وانی
تریش له‌ رووی ناوه‌رۆکه‌وه‌ هیچیان له‌مانه‌ که‌متر نییه‌.

یاسادانه‌ری عێراقی له‌ یاسای سه‌ندیکای رۆژنامه‌نووسان ژماره‌ (١٧٨) ی سالی
١٩٦٩ ی هه‌م‌وار‌کرا‌ودا به‌پێچه‌وانه‌ی یاسادانه‌ری میسری و کوردستان زیاتر جه‌ختی
له‌سه‌ر پایه‌ندییه‌کانی رۆژنامه‌نووس کردۆته‌وه‌ نه‌ک مافه‌کانی، بێ گومان نه‌مه‌ش
په‌نگدانه‌وه‌ی سیاسه‌تی سه‌رکو‌تکه‌رانه‌ی ئهو پۆله‌یه‌، بۆیه‌ سه‌یر نییه‌ که‌ ته‌نها دان به‌وه‌
دابێت که‌ رۆژنامه‌نووس مافی ئه‌وه‌ی هه‌یه‌ له‌کاتی دامه‌زرانی له‌ هه‌ر وه‌زیره‌یه‌کدا، ماوه‌ی
کارکردنی له‌ رۆژنامه‌گه‌ریدا بۆ خزمه‌ته‌که‌ی بگۆڕێته‌وه‌ و بۆ سه‌رمو‌وچه‌ و به‌رز‌کردنه‌وه‌ی

مووچه و خانه نشینیبوون سوودی لی وەرگرتیت نەگەر هاتوو وەزیفەکی خەسلەتییکی
رۆژنامەگەری ھەیت (٤٩٢).

لەم ڕووشەو ھەڵبژێستی یاسادانەری کوردستانی لە یاسادانەری عێراقی باشترە.
چونکە هیچ کۆت و بەندیکێ لە بەردەم نەم. مافە دانەناوە، بۆیە بەپێی یاسای سەندیکی
رۆژنامەنووسانی کوردستان رۆژنامەنووس دواي دامەزرانی لە ھەر وەزیفە کدا بێ گۆتدانە
ئەوێ نایا ئەو وەزیفە خەسلەتی رۆژنامەگەری ھەیە یان نا، بۆی ھەبە ماوێ کارکردنی
پیشووی لە بواری رۆژنامەگەریدا بەمەبەستی سوود وەرگرتن بۆ سەر مووچه و
بەرگەردنەوێ مووچه و خانه نشینیبوون بۆ خزمەتی ئێستاکە ی بگۆتیتەو (٤٩٣).

یاسادانەری فەرەنسی و لۆنانی و کوردستانی بەپێچەوانە ی یاسادانەری میسری لە
دوو تۆپی یاساکانی چاپەمەنی و رۆژنامەگەریدا مافەکانی رۆژنامەنووسانیان پزیزەند
نەکردوو.

بەرای ئێستە، ئەم سێ یاسادانەرە لێرەدا مەبەستیان گەرانەو ھوو بۆ بەلگەنامە
نێودەولەتییەکانی تایبەت بە نازادی رۆژنامەگەری کە بەبەشیک لە یاسای ناوخب
دادەندرین و ھێزی سەپاویان ھەبە دواي ئەوێ ئەو دەولەتانە پەسندیان کردوو، ھەریۆ
لەناست ئەمەدا بێدەنگ ھوونە تاکو حوکمەکانی تایبەت بەو مافانە پەک بخەین و
پوویەرووی دووبارەبوونەو یاخود ناکۆکی نەین (٤٩٤).

شایەتی نامازەبۆکردنە، پەکییتی رۆژنامەنووسانی عەرەبییش پڕۆژەیکێ بۆ نازادی
رۆژنامەگەری گەلە کردوو و تیایدا جەختی لەسەر چەندین مافی گەنگ بۆ
رۆژنامەنووسان کردوو (٤٩٥). لە ماددە ی دووھمی ئەم پڕۆژەیدا ھاتوو: «نازادی
رۆژنامەگەری ئەمانە ی خواروو دەگرتیتەو: مافی دەرکردنی رۆژنامە؛ مافی
رۆژنامەنووسان لە وەرگرتنی زانیاریەکان لە سەرچاو جیاکان و شیکردنەو و توانج

٤٩٢- ھروانە دەقی ماددە ی (٣٤) کە تیایدا ھاتوو: «ماوێ کارکردن لە رۆژنامەگەریدا
بەھوارەسەکردنی پیشە دادەنریت بەمەبەستی چەسپاندنی حوکمەکانی یاساکانی خزمەت لەکاتی
دامەزراندنە لە وەزیفە پەک کە خەسلەتییکی رۆژنامەگەری ھەیت».

٤٩٣- ھروانە یرگە ی (٢) لە ماددە ی (١٩).

٤٩٤- ھروانە خالی (٥-١) پەراویزی (٤٨٧) سەبارەت بەو بەلگەنامە نێودەولەتییانە، ھروانە ھروانە
پەراویزی (٤٨٦) سەبارەت بەپێستی مینوخب بۆ جاردانی ماف و بەرپرسیاریتی رۆژنامەنووسان.
495- <http://www.ahram.Org.eg/Laj/act/oc.htm23/9/2001>.

لیدانیان ؛ مافی رۆژنامه نووس بۆ پاراستنی نهیئنی سه رچاوه ی زانیارییه کانی ؛... هتد .
ههروه ها له مادده ی هه شته مدا هاتوه ؛ «ده ستد ر ئیژیکردنه سه ر ئاسایشی رۆژنامه نووس
به هۆی ده سه کاربوونی به کاریک له کاره کانی پیشه که ی یاساغه .»

ههروه ها له مادده ی ده یه مدا هاتوه ؛ «رۆژنامه نووس مافی وه رگرتنی زانیاری و
ناماره کانی له سه رچاوه کانیانه وه چ له لایه ن ده زگا کانی حکومه ته وه یان ده زگا
گشتیه کانه وه هه یه و بۆی هه یه بلاویشیان به کاته وه . ههروه ها مافی چاو خشانندی
به گشت به لگه نامه ره سمیه کان هه یه ، ههروه ها مافی نه وه ی هه یه وه لامی نه و پرسپارانیه
که ئاراسته ی لایه نه په یوه ندیداره کانی ده کات وه ریه گرتنه وه .»

ههروه ها له مادده ی یانه مدا هاتوه ؛ «رۆژنامه نووس له سنووری راپه راندنی کاره که یدا
مافی ناماده بوونی کۆبوونه گشتیه کان و دانیشته کانی دادگا کان و دانیشته کانی
ئه نجومه نی نوینه رایه تی و ناوخۆ و کۆمه له ی گشتیه سهندیکا کان و به کشتیه کان و
یانه کان و کۆمه له کان و ده زگا گشتیه کانی تری هه یه ئه که ره هاتو نه و دانیشته نه یان نه و
کۆبوونه وانه به یئنی یاسا و رێسا کان داخوا یان نه یئنی نه بوون .»

ههروه ها له مادده ی دوانزه مدا هاتوه ؛ «رۆژنامه نووس تاکلا یه نانه و به ویست و
ناره زووی خۆی مافی کۆتایی پته یئانی گرتیه ستی کاره که ی له رۆژنامه دا هه یه ...» ،

له میان ی به راورد کردنی یاسای سهندیکا ی رۆژنامه نووسانی کوردستان و پرۆژه ی یاسای
رۆژنامه نووسانی یه کشتیه ی رۆژنامه نووسانی عه ره بی و یاسای میسری و لوبانی و
قه ره نس ی و عیتر اقیدا بۆمان ده رده که و ئی که مافی وه رگرتنی زانیاری و هه و له کان له ده زگا
حکومه ی و نا حکومه ییه کان و مافی وه رگرتنه وه ی وه لامی نه و پرسپارانیه که ئاراسته ی
لایه نه په یوه ندیداره کان ده کرتیت ، ههروه ها مافی پاراستنی نه یئنی سه رچاوه ی زانیارییه کان
بۆ رۆژنامه نووس گرنگترین نه و مافانه ن که پته یسته بۆ رۆژنامه نووسان ده ستیه ره بگرتن .
بۆیه بۆ یاسادانه ری کوردستان پته یئیار ده که ین که چا و ئیکی تر به یاسای سهندیکا ی
رۆژنامه نووسانی کوردستان دا به خشیته وه و نه م را و سه ر نه جان ه مان له به ره ی مافه کانی
رۆژنامه نووسان له هه موار کردنی نه م یاسایه دا له به رچا و به گرتیت . چونکه نه م مافانه
په یوه ندییه کی پته ویان به نا وه رۆکی کاری رۆژنامه نووسه وه هه یه و بێی نه مانه ناتوانی وه کو
پته یست کاری خۆی نه نجام بدات و ئامانجیش بپێکن .

حه یده ره حوسین له به ره ی گرنگیه ی نه م مافانه وه ده لئ ؛ «رۆژنامه نووس بۆ وه رگرتنی

زانباریه‌کان له ده‌زگا‌کانی حکوومه‌ت ئه‌زه‌تیک‌ی زۆر ده‌چیت، ئه‌گه‌ر بێت و نه‌و ده‌زگایانه‌ له‌رووی پۆژنامه‌نووس داخرا‌بن، نه‌ی چۆن ده‌توانی زانیاری پت‌بوست بۆ راپه‌واندن‌ی کاره‌ پۆژنامه‌گه‌رییه‌که‌ی له‌و ده‌زگایانه‌ وه‌ریگریت؟» (٤٩٦).

ئه‌وه‌ی شایه‌نی باسه‌، له‌ ده‌وله‌ته‌ عه‌ره‌بییه‌کاندا سه‌ره‌رای ده‌ق‌نووسکردن‌ی ئه‌م مافانه‌ له‌ ده‌ستوور و یاسا و رێسا‌کانیاندا، که‌چی تا‌کو ئێستا له‌رووی پراکتیکه‌وه‌، ئه‌م باب‌ه‌ته‌ وه‌کو سه‌ره‌که‌بی سه‌ر کاغه‌ز ماوه‌ته‌وه‌ و له‌و ده‌وله‌تانه‌دا ئه‌م مافانه‌ به‌پۆژنامه‌نووس ره‌وا نابێت. له‌م باره‌یه‌وه‌ (سعید الس‌لمی) (٤٩٧) ده‌لێ: «ده‌کرێ ب‌لێتین له‌وه‌ته‌ی نه‌ته‌وه‌ یه‌که‌گرتووه‌کان له‌ سا‌لی ١٩٩٣دا رۆژی پۆژنامه‌گه‌ریی جیهانییان را‌گه‌یان‌دوو‌ه‌، بارو‌ده‌خه‌که‌ هیچ گۆڕانی به‌سه‌ردا نه‌هاتو‌ه‌، ئێستا ئاه‌ه‌نگ به‌یۆنه‌ی سا‌لی هه‌شته‌می ئه‌و رۆژه‌وه‌ ده‌گێرین، که‌ گوتم ب‌ریاری نه‌ته‌وه‌ یه‌که‌گرتووه‌کان م‌انای وایه‌ هه‌موو ده‌وله‌ته‌ عه‌ره‌بییه‌کان ره‌زامه‌ندیان له‌سه‌ر پێشان داوه‌ و ئه‌و به‌یاننامه‌یه‌ی نه‌ته‌وه‌ یه‌که‌گرتووه‌کان د‌وای ب‌ریاردان له‌سه‌ر ئه‌و رۆژه‌ ده‌ریک‌ر ده‌وله‌تانی ه‌ان داوه‌، که‌ رێز له‌ نازادیه‌ی راده‌رب‌ری و نازادیه‌ی پۆژنامه‌گه‌ری ب‌گرن و مافی وه‌ده‌سته‌یتانی هه‌واڵ و زانیاری به‌پۆژنامه‌نووسی بیه‌خ‌ش‌ری و ب‌ن کۆت و به‌ند بلاوی ب‌کاته‌وه‌، به‌لام - به‌داخه‌وه‌ - پیا‌ده‌کردنه‌که‌ له‌باریه‌ی چیرۆک‌یک‌ی تروه‌ ده‌دوێ و ده‌گێرته‌وه‌» (٤٩٨).

هه‌روه‌ها له‌باریه‌ی نه‌درک‌اندن و پاراستن‌ی نه‌تیجیه‌ سه‌رچاوه‌ی زانیارییه‌کانی پۆژنامه‌نووسه‌وه‌ (٤٩٩)، لو‌یس د‌ال‌گیشی به‌ری‌وه‌یه‌ی را‌گه‌یان‌دن‌ی لیژنه‌ی په‌یامنێرانی نازادیه‌ی پۆژنامه‌گه‌ری ده‌لێ: «له‌ کۆمه‌ل‌گه‌یه‌کی دیموک‌رات و نازاددا، ده‌بی پۆژنامه‌نووسان

٤٩٦- حیدر حسین الح‌مید: الصحافة بین الاعیاء والاضغوطات الخارجیة، تۆری ئێسته‌رنێت: <http://www.annabaa.org/nba46/sahafa.htm29/9/2001>.

٤٩٧- سعید الس‌لمی، به‌ری‌وه‌یه‌ی جیه‌چیکاری مه‌له‌به‌ندی را‌گه‌یان‌دن‌ی رۆژه‌هلانی ناوه‌راست و باکووری ئه‌فریقایه‌ و له‌ لهن‌ده‌ن دا‌ده‌نێشت.

٤٩٨- که‌نالی ته‌ل‌ویزیۆنه‌: به‌رنامه‌ی زیاتر له‌ رایه‌ک، وه‌رگێڕانی پۆژنامه‌هلانی، گۆڤاری پۆژنامه‌هلانی ژماره‌ (٦-٧) سا‌لی دووهم، پای‌ز-زستان، ٢٠٠١-٢٠٠٢، ل. ٧.

٤٩٩- شایه‌نی باسه‌، به‌یتی راپۆرتیک‌ی «لیژنه‌ی په‌یامنێران» فانیسا لیجیت ئه‌و پۆژنامه‌نووسه‌ ئه‌مریکیه‌یه‌ که‌ له‌به‌رئ‌ه‌وه‌ی ره‌فری کرد سه‌رچاوه‌ی زانیارییه‌ تایه‌بیه‌کانی خۆی ئاشک‌را ب‌کات بۆیه‌ چ‌ل و خ‌فوت رۆژ له‌ به‌ندیخانه‌ مایه‌وه‌، که‌ تا‌کو ئێستا که‌ زۆرت‌ری ماوه‌یه‌ پۆژنامه‌نووسیک له‌سه‌ر ئه‌م تۆمه‌ته‌ له‌ به‌ندیخانه‌ ماوه‌یه‌کی وا درێژ م‌ینێته‌وه‌، پێش‌تریش ولیام فاری په‌یامنێری پۆژنامه‌ی =

توانای پاراستی سەرچاوه تایبه تییه کانی زانیارییه کانی خۆیان هه بێت. به ئینکارکردنی ئهم مافه ی رۆژنامه نووسان، رۆژنامه ی سهرهخۆ هه ره شه ی له لادا ده کړت که به پیتی به کم هه ماری ده ستوری نه مریکی زامن کراوه» (٥٠٠).

شایه ن ئاماره به ژگړنه، ولاته یه کگرتوه کانی نه مریکا بایه ختیکی زوری به مافی رۆژنامه نووس له وه گرتن و بلاو کړنه وه ی زانیاری و هه واله کان داوه و بۆ ئهم مه به سته ش له سالی ١٩٦٦ کۆنگریس یاسایه کی بۆ نازادی زانیارییه کان ده کړد (٥٠١). به پیتی ئهم یاسایه، رۆژنامه نووسان به جوگمی یاسا بۆیان هه به داوای بیهین و پشکنینی نه به لگه نامانه ی حکومهت بکه ن که تایبه تن به چالاکییه کانی حکومهت (٥٠٢).

ئهمو، ئهمو له هه موو ویلایه ته کانی نه مریکا، یاسایه ک به ناوی (مافی ته ماشاکردن - الحق فی الاطلاع) هه به (٥٠٣). له راستیدا، بوونی ئهم یاسایه و یاسایه کی تری هه رچه ش له نه مریکا که ناسراوه به یاسای (کتیونه وه کراوه کان - الاجتماعات المفتوحة) وایکړدوه چاودتیریکردنی جموجۆل و چالاکییه کانی حکومهت کارتیکی ناسان بیت. به پیتی ئهم یاسایه ی داوی، ده بیت کۆیونه وه کانی داموده زگا کانی حکومه ی ناشکراو کراوه بیت و هه روه ها کات وشوینی به ستیشیان له لای هه مووان دیاریت (٥٠٤).

موهاره سه کردنی مافی ته ماشاکردن و پشکنینی به لگه نامه کانی فیدرالییش له لایه ن رۆژنامه نووسه وه له رتگای پشکه شه کردنی داخوازییه که وه ده بیت، رۆژنامه نووس پشکه شی نه وه هه رانه ره ی ده کات که له وه ده زگا حکومه ییه ده به ررسی جیه به جتیکردنی یاسای (foia) یه. به م پتییه، نه وه رۆژنامه نووسه ده توانی ته ماشای نه وه به لگه نامه

= «لوس نه ئجلوس» بۆ هه ره ی چل و شه ش رۆژ له سالی ١٩٧٢ به هه مان تۆمهت له به ندیخانه مایه وه چونکه ره فزی کرد سهرچاوه ی به لگه نامه کانی که تایبهت به ون به دادگا بیکردنی چارلز مانسون ناشکرا بکات. بۆ زانیاری زیاتر به وانه:

<http://www.cfp.org/news/documents/vlagltr.htm> 8/10/2001.

500- <http://www.cfp.org/news/releases/view.cg.2001/7/31/eggetttx18/10/2001>.

٥٠١- گورتکراوه که ی بریتییه له (FOIA).

٥٠٢- ریحارد، آی. بمستید: الحق فی الاطلاع (١-٢)، وه رگهرانی له ئینگلیزییه وه عبده الرزاق عبده الله، گۆفاری «گولان العربی» ژماره (٦٥)، تشرینی به کم، ٢٠٠١، ١٧٧.

٥٠٣- ریحارد، آی. بمستید: الحق فی الاطلاع (١-٢)، سهرچاوه ی پشوو، ١٨٧.

٥٠٤- ریحارد، آی. بمستید: الحق فی الاطلاع (٢-٢)، وه رگهرانی له ئینگلیزییه وه عبده الرزاق عبده الله، گۆفاری «گولان العربی» ژماره (٦٦)، تشرینی دووه م، ٢٠٠١، ١٨٧.

حکومەتییانە بکات و وێنەشیان لەبەر بگرتتەوه (٥٠٥).

لە راستیییدا، مافی تەماشاکردن کۆکە لە گەڵ سەرووشتی نازادییی رۆژنامەگەریدا، چونکە ئەو نازادییهی کە رۆژنامەنووسان لە رادەرییدا هەیانه، بەشێکە لە مافیکی بنەڕەتی تر، ئەویش مافی هەموو کەسێکە لە بەنازادی تەماشاکردن و پشکنینی رووداوەکان، بۆ هەموو ئەو کاروبارانەیی جێگای بایەخی ئەو، هەروەها مافی گوزارشتکردن و پلاوکردنەوهی بیروپای خۆی لەبارەی ئەو رووداوانەوه هەیە (٥٠٦).

بەلام لە کوردستانی عێراقدا، هەروەکو لە کاتی باسکردنی مافەکانی رۆژنامەنووس لە یاسای سەندیگای رۆژنامەنووسانی کوردستاندا ئامارەمان پێی کرد، یاسادانەری کوردستان بە پێچەوانەی یاسادانەری ئەمریکی، مافی رۆژنامەنووسی لە تەماشاکردن و نامادەبوونی کۆنگرە و کۆبوونەرە گشتییەکاندا فەرامۆش کردووه، لە کاتییدا بوونی ئەم دور مافە بۆ رۆژنامەنووس زۆر گرنگە، بۆ ئەوهی بەناسانی و سەرکەوتوانە لە نزیکەوه چاودێریی جموجۆل و کاروبارەکانی حکومەت بکات. بۆیه، شاراوەنیهی، کە زۆرجاران هەندێ رۆژنامە و گەنالهکانی راگەیاندن یان رۆژنامەنووسان لە کوردستاندا گلەیی و گەژاندە لە حکومەتی هەریمی کوردستان و دامودەزگاکانی بکەن بۆ دەرفەتەدانی مومارەسەکردنی ئەم مافە کە مافیکی سەرەکییە بۆ رۆژنامەنووس (٥٠٧).

بۆیه، پێشنیار دەکەم، یاسادانەری کوردستان یاسای سەندیگای رۆژنامەنووسانی کوردستان ژمارە (٤)ی سالی ١٩٩٨ هەموار بکات و دان بەهەندێک مافی تری پێبەست بۆ رۆژنامەنووسانی کوردستان بنێت، لەو مافانەش مافی سەرەخۆبوونیان لە کار و

٥٠٥- رەجارد. آی. بێستید: الحق فی الاطلاع (٢-٢)، سەرچاوی پێشوو، ل ١٩.

٥٠٦- جوتیار محمد رشید صديق: الحماية الدولية للصحفيين في مناطق النزاعات المسلحة، رسالة قدمت الى جامعة بغداد - كلية القانون، عام ١٩٩٩، لنيل شهادة الماجستير في القانون الدولي.

٥٠٧- سەبارەت بە نەبوونی مافی تەماشاکردن و نامادەبوون لە کۆبوونەرە گشتییەکان لە کوردستاندا، رۆژنامەیی هاوولاتی ستوونیکێ نووسیوه و ئیابدا گلەیی و گەژاندەیهکی زۆر ئاراستەیی پەرلەمان و حکومەتی هەریمی کوردستان دەکات و دەڵێ: «رۆژی چواری مانگ رۆژێکی ئاسایی نەبوو لە مێژووی تازەیی گەلی کوردستان... لەم رۆژەدا هیچ شتێک عەدالەتی تێدا نەبوو، هەر لە سەرەتاوه لە دەرگای نێو تەلارەکەوه بۆ ماوهی زیاتر لە بیست دەقیقه پەیامنیتری هاوولاتی رێگای پێنەدرا بچیتە ژووڕهه و ناسنامەکەیان لێ وەرگرت، لە کاتی کۆنگرە رۆژنامەنووسییەکەشدا دێسان رێگا نادریت کە ناله ناوخۆییەکان پرسیار بکەن...» بێوانه «رۆژنامەیی هاوولاتی» ژمارە (٩٣) رۆژی دووشەممە ١٤/١٠/٢٠٠٢، ل ١٤.

پیشه‌کانیاندا، هه‌روه‌ها مافی ته‌ماشاکردن و وه‌رگرتنی زانیاری و هه‌واله‌کان له‌ده‌زگا حکوومی و ناحکومییه‌کان له‌گه‌ل مافی ئاماده‌بوون له‌کۆنگره و کۆز و کۆبوونه‌وه گشتیه‌کان، بۆ ئه‌وه‌ی رۆژنامه‌نووس له‌چاودێریکردنی کاروباره‌کانی حکوومهت کاراتر بێت.

٥-٢-٢ ئه‌ركه‌کانی رۆژنامه‌نووس

هه‌روه‌كو له‌ خالی پێشوو ئاماژه‌مان پێی كرد، له‌و ده‌وله‌تانه‌دا كه پێه‌وه‌ی سیستی دیوكراسیه‌ت ده‌كرێت و تیاياندا مافی مرۆف و دیوكراسیه‌ت به‌رقه‌راره و یاساش سه‌روه‌ره، رۆژنامه‌نووس رۆژێكی گه‌رنه‌ك له‌ وروژاندنی رای گشتی و چاودێریکردنی چالاکییه‌کانی حکوومهت و پێشكه‌شکردنی زانیاری به‌كۆمه‌لانی خه‌لك ده‌بێت. جا بۆیه له‌ به‌رامبه‌ر ئه‌مه‌دا ده‌بێت له‌ موماره‌سه‌کردنی کاره‌کانیاندا پابه‌ندی كۆمه‌ڵێك پێه‌وه‌ی یاسایی و سیستی بێ، له‌كاتێكدا، ئیمڕۆ له‌ووی پێشكه‌وتنی ته‌كنه‌لۆژیاوه، جیهان له‌ گۆڕانیکی زۆر خه‌راڤایه و وه‌رگرتن و بلاوکردنه‌وه‌ی زانیارییه‌کانیش له‌ تۆپی ئینتەرنێت به‌شێوه‌یه‌کی خه‌را و به‌ربلاو واده‌خوازێت كه رۆژنامه‌نووسان له‌ هه‌موو كاتێك زانیاری به‌وپه‌ری هه‌ستکردن به‌به‌رپرسیاریتییه‌ی ئه‌خلاقی و یاسایه‌وه‌ به‌کاره‌کانیان هه‌ستن. ئه‌مه‌ش خۆی له‌ خۆیدا، واده‌خوازێت كه رۆژنامه‌نووس نه‌ك ته‌نها پابه‌ندی یاسا و رێسای ده‌وله‌ته‌كه‌ی خۆی بێت، به‌لكوو پابه‌ندی به‌مه‌ و پرنسیپه‌کانی مافی مرۆف و ئه‌خلاقی پێشه‌كه‌ی خۆشی بێت.

سه‌باره‌ت به‌به‌مه‌ و پرنسیپه‌کانی مافی مرۆف، ئه‌وه‌نده‌ی په‌یوه‌ندیبان به‌ئهرک و پابه‌ندییه‌کانی رۆژنامه‌نووسانه‌وه‌ هه‌یه، ده‌توانین به‌گه‌ڕێنه‌وه‌ بۆ ده‌قی ماده‌ (١٢)ی جاپانه‌ی جیهانیی مافه‌کانی مرۆف كه‌ له‌م رووه‌وه‌ بنچینه‌یه‌کی گشتی داریشتوه‌ و ده‌لێ: «ناهی زانی تاییه‌تی و خه‌زان و منداڵ و نامه‌گۆڕینه‌وه‌ی هیچ كه‌سێك به‌خریته‌به‌ر ده‌ستپه‌ردانیکی هه‌ره‌مه‌کی ناو و ناویانگیشی یزێت و هه‌موو كه‌سێك مافی ئه‌وه‌ی هه‌یه كه‌ یاسا له‌و ده‌ستپه‌ردان و هه‌رشانه‌ بیه‌اریزێت» (٥٠٨).

٥٠٨- ئه‌مه‌ش ده‌قه‌كه‌یه‌تی به‌زمانی ئینگلیزی:

"No one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks"

ههروه‌ها له دهقی م‌اده‌ی (٢٩) دا هاتوه: «١- هه‌موو كه‌ست‌ك به‌رامبه‌ر به‌و كۆمه‌لگه‌یه‌ی كه به‌ته‌نیا له‌وێ ده‌رفه‌ت به‌كه‌سایه‌تی ئه‌و ده‌دریت كه گه‌شه‌یه‌كی نازادی ته‌واو به‌كات به‌رپر‌سیاره.

٢- بۆ مسۆگه‌ركردنی دان‌پێدانان و پێژ‌گرتنی ماف و نازادییه‌كانی خه‌لكی تر و بۆ وه‌دیه‌پێنانی داخوازییه‌ ره‌واكانی سیستمی گشتی و به‌ره‌وه‌ندایی گشتی و په‌وشت له كۆمه‌لگه‌یه‌كی دیموكراسیدا، هه‌موو كه‌ست‌ك له به‌كاره‌پێنانی ماف و نازادییه‌كانیدا، ته‌نها مل‌كه‌چی ئه‌و گۆت و به‌ندانه ده‌پیت كه یاسا به‌یاری ده‌دات.

٣- نابیت به‌هیچ شتیه‌یه‌ك ئه‌م ماف و نازادییه‌نه دژ به‌ئامانج و پرن‌سیپه‌كانی نه‌ته‌وه یه‌ك‌گرت‌وه‌كان به‌كار به‌پێند‌رتن» (٥٠٩).

هه‌روه‌ها له دهقی م‌اده‌ (٣٠) دا هاتوه: «نابیت هیچ ده‌قی‌كی ئه‌م بانگه‌وازه‌ وا لێ‌كه‌ب‌در‌ت‌ه‌وه كه رێگه ده‌داته ده‌وله‌ت‌یک یا كۆمه‌ل‌ت‌یک یا تاكه‌كه‌ست‌ك كه مافی ئه‌وه‌یان هه‌پیت چالاکی یان كاریك به‌كهن به‌مه‌به‌ستی تێكه‌دانی ماف و نازادییه‌كانی نێو ئه‌م چار‌نامه‌یه» (٥١٠).

هه‌روه‌ها به‌ل‌پێنی نێو ده‌وله‌تی مافه‌مه‌ده‌نی و رامبار‌یه‌كانی سالی (١٩٦٦) یش له م‌اده‌ی (١٩) دا جه‌ختی له‌سه‌ر پێژ‌گرتنی ناو و ناوبانگ و مافه‌كانی مرۆف و پاراستنی ناسایشی نیشتمانی و پێره‌وی گشتی و خو‌وره‌وشت‌دا كرده‌ته‌وه. هه‌روه‌كو له خالی پێش‌وو ناما‌وه‌مان پێی كرد.

٥٠٩- ئه‌مه‌ش ده‌قه‌كه‌یه‌تی به‌زمانی ئینگلیزی:

- 1- Everyone has duties to the community in which alone the free and full development of his personality is possible
- 2- In the exercise of his rights and freedoms, everyone shall be subject only to such limitations as are determined by law solely for the purpose of securing due recognition and respect for the rights and freedoms of others and of meeting the just requirements of morality, public order and the general welfare in a democratic society
- 3- These rights and freedoms may in no case be exercised contrary to the purposes and principles of the United Nations.

٥١٠- ئه‌مه‌ش ده‌قه‌كه‌یه‌تی به‌زمانی ئینگلیزی:

Nothing in this Declaration may be interpreted as implying for any State, group or person any right to engage in any activity or to perform any act aimed at the destruction of any of the rights and freedoms set forth herein

بىن لىم بىنەما و پرنسپىپانەي كە لە جاپنامەي جىيەننى مافى مەروڧ و بەلئىنى
نىۋدەۋلەتى مافە مەدەنى و رامىيارىيەكاندا ھاتوون، كۆمەلەك بىنەما و پرنسپىپى تىرىش
ھەن لە دووتۇتى پىتىرسى شەرەفى پىشەي رۇژنامەگەرىدا ھاتوون و دەپىن رۇژنامەنووس
پابەندىيان بىت ئەگىنا رووبەرووي سزا دەپتەۋە. ھەر رۇژنامەپەك و ھەر سەندىكاپەكى
رۇژنامەنووسان و ھەر كۆمەلە و پىكخراۋىكى رۇژنامەنووسان بۆي ھەيە پىرسىتىك
(لائىحە) بەو بىنەما و پرنسپىپى پىشەپانە دەرىكات (۱۹۱۱).

لە خوارەۋە لەبەر رۇژنامىيى ياساي سەندىكاي رۇژنامەنووسانى كوردستان و ياساي
بەراورددا، تىشك دەخەپنە سەر گرنگىرەن ئەو ئەركانە (۱۹۱۲):

ياساي سەندىكاي رۇژنامەنووسان ژمارە (۴) ى سالى ۱۹۹۸ ئەركەكانى رۇژنامەنووسى
لە فەسلى چوارەمدا لەژىر ناۋونىشانى (ماف و پابەندىيەكان) لە ماددەي بىستەمدا

۵۱۱- ۋەك پىرسىتى مېۋىخ و پىرسىتى كۆمەلەي ئەمىرىكاي باكور بۇ دەستەي نووسەران و پىرسىتى
پەككىتى نىشتمانىي رۇژنامەنووسانى بەرىشانى و پىرسىتى رۇژنامەنووسانى يابانى كە لە خالى
پىشور نامازەمان پىشان كەردەۋە. بىن ئەو كۆمەلە و پىكخراۋانەي سەردەۋە، چەندەنى تىرىش لەسەر
ناسى ناۋخو و جىيەنئىدا ھەن، لەوانە: پىكخراۋى «سەكۆي رۇژنامەنووسى - مەندى الصخافە» لە
ئەزلىنگۆن و «پەمانگەي نىۋدەۋلەتى بۇ رۇژنامەگەرى» كە بارەگايەكەي لە قىيەنئايە و «پىكخراۋى
سەردەي بۇ ئازادىي رۇژنامەگەرى - W.F.P.A» كە بارەگايەكەي لە ئىنگىلىزئايە و پىكخراۋى
«فېدەراتىۋە نىۋدەۋلەتى بۇ رۇژنامەنووسان» لە جەزاير و «لېژنەي پاراستى رۇژنامەنووسان -
J.P.C» كە بارەگايەكەي لە ئەمىرىكايە و دەزگاي «سەكۆي ئازادى - Freedom Forum» و «سەكۆي
سەردەستى - مەندى الحىرىة» و «لېژنەي پەمانئىران بۇ ئازادىي رۇژنامەگەرى» لە ئەمىرىكا و
«سەكۆي رۇژنامەنووسانى سەردەب - مەندى الصخافىين العرب» و بىكەي «پاراستى ئازادىي
رۇژنامەنووسان» لە ئوردن و پىكخراۋى «پەمانئىرانى بىن سىۋر - مەسلون يلا جەدە» لە فەرنەسا
و «پەككىتىي رۇژنامەنووسانى جىيەن» و ھى دىكەپش.

۵۱۲- بىن لە ياساي سەندىكاي رۇژنامەنووسانى كوردستان، كە بەشىۋەپەكى تايەتى پاپەخى
بەئەركەكانى رۇژنامەنووسان داۋە، ياساي سزادانى عىراقلىش كە ياساپەكى بىكارە لە ھەرتى
كوردستانى عىراقدا، گشت ئەو كەردارانەي دەستىشان كەردەۋە كە لەلايەن رۇژنامەنووسەۋە و لە
پىگاي رۇژنامەۋە تەنجام دەرت و بەتاۋان دادەندى، لەگەل دياركردنى سزاي ھەرىكەت كە
تاۋانانە، ھەروەكو تۆزىكى تر لە باسكردنى تاۋانەكانى رۇژنامەگەرىدا باسپان لىۋە دەكەين.
ھەروەها ياساي مافى دانەرى عىراقلىش لە ماددەي (۱۴، ۱۵، ۱۶) دا جەختى لەسەر ھەندىك لەو
ئەركانە كەردەۋە، ھەروەكو لە پەراۋىزى مافەكانى رۇژنامەنووساندا نامازەمان پىش كەردەۋە.

- ریزبەند کردوو (۵۱۳) که ئەمەش دەقەکەبەتی: «نایێ پۆژنامەنووس ئەم کارانە بکا:
- ۱- ئەوەی دەسلەتەکانی لیکۆلینەوه، یان دادگاگان گرتوویانە ئەستۆ که کار دەکاتە سەر رێڕەوی لیکۆلینەوه یان داگاییکردن.
 - ۲- ئەجامدانی ئەو پیشەبە بەیج تازەکردنەوهی بەشداریبون لە سەندیکادا بەپیتی ئەم یاسایە.
 - ۳- بەکارهێنانی هەر هۆیک یان پێگەبەک بەمەبەستی قازانجی ناردەوا.
 - ۴- وەرگرتنی پیتاک بەیج رەزامەندیی ئەنجوومەن.
 - ۵- ناوبانگ زێاندنی پیشەبە و ناشکرکردنی نەیتییەکانی یان هەڕەشەکردن لە هاونیشتمانییان بەهەر پێگا و شتوبەک بێ لە شتواژەکانی پۆژنامەنووسی.
 - ۶- شلۆقکردنی متمانەکردن بەسیستمی فیدرالی لە کوردستانی عێراقدا و شتواندنی ناسایشی هاوولاتییان بەرپێگای راستەوخۆ بێ یان ناپراستەوخۆ و هەروەها وروژاندنی غەریزەکانی جەماوەر بەهەر پێگایەک پیت.
 - ۷- قۆستنەوهی وشە نووسراو یان نێردراو بۆ مەبەستێکی تایبەتی و بۆ بەرێوەبەندی تایبەتی و زیان بەخشین بەخەڵکی تر، یان خۆکردن بەکەسانی تر (انتحال صفة) یان هەلگرتنی بیرۆکەبەک بۆ زیان گەیاندن بەرێوشتی گشتی و نیزامی گشتی.
 - ۸- بەهەلەبردنی جەماوەر بەزانپاری نادروست و لێکدانەوهی رووداوێکان، بەجۆرێک دووربێ لە دەستپاکی یان پلاوکردنەوهی نادلتیایی لێیان.
 - ۹- لەبەرنووسینەوه و وەرگرتن (اقتباس) لە بەرھەمی کەسانی تر بەیج ناماژەکردن بۆ خاوەنەکە یان سەرچاوەکە (۵۱۴).

۵۱۳- هەروەها یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان ژمارە (۱۰) ی سالی ۱۹۹۳ ی هەموارکراو لە برگە یەکەمی ماددە ی نۆیەمدا کردنی هەندێک کرداری لە پێگای چاپەمەنییەوه قەدەغە کردوو، ئەمەش دەقەکەبەتی: «پلاوکردنەوهی هاندانی تاوان و رەفتاری تیرۆر و رەواجپێدان و فەراهەمکردنی پێگا و مومکیناتی تاوان و تیرۆر و شەرەجڕین و تانە و تەشەری دژ بەکەسان و سوکایدتی کردن بەجورەتی دین و مەزەب و ئاداب و سیستمی گشتی، قەدەغەیه».

۵۱۴- ئەمڕۆ لەسایە ی تۆری ئینتەرنێتەوه بۆمان هەیه بچینە ئاو دەیان شۆتێن لەسەر ئەم تۆری زانیارییەدا و بەئاسانی لە چەندین سەرچاوەوه بگەینە زانیارییە جۆراوجۆرەکان. بەلام هەروەکو رۆبەرت ستیلبیش دەلی: «گرنگ ئەوەیه لە بەکارهێنانی ئەم زانیارییانە بێ گەرانهوه بۆ =

١ - قۆستنه‌وه‌ی رۆژنامه‌نووسی بۆ تانه‌لێدان و سووكایه‌تی كردن به‌پێڕۆزی و پێڕه‌سمه‌ ئایینی و نیشتمانیه‌كان».

شایه‌نی ئاماژه‌بو‌كردنه‌، له‌ گه‌رانه‌وه‌ماندا بۆ ده‌قی ماده‌ی بیست و پینجی یاسای سه‌ندیکای رۆژنامه‌نووسانی عێراقی ژماره‌ (١٧٨) ی سالی ١٩٦٩ ی هه‌موارکراودا، که‌ تایبه‌ته‌ به‌ئهرک و پا به‌ندییه‌کانی رۆژنامه‌نووسان، بۆمان ده‌رده‌که‌وتی، یاسادانه‌ری کوردستان، له‌ ڕێک‌خستنی ئهرک و پا به‌ندییه‌کانی رۆژنامه‌نووساندا، تارا ده‌یه‌ک له‌ ژێر کاربگه‌رتی ئه‌و یاسایه‌دا بووه‌. بۆیه‌ سه‌یر نییه‌ که‌ به‌شێکی ئه‌و ئهرک و پا به‌ندیانه‌ی که‌ له‌ ماده‌ی بیسته‌مدا ڕیزی کردوون، ده‌قاوده‌ق یان به‌دارشتنێکی جیاوازی که‌مه‌وه‌ وه‌کو ئهرک و پا به‌ندییه‌کانی ماده‌ی بیست و پینجهمی یاسای سه‌ندیکای رۆژنامه‌نووسانی عێراقی بن (٥١٥).

«سه‌رچاوه‌کانیان، به‌رهه‌لستی ئیغرابوونمان بکه‌ین» بڕوانه‌ روبرت ستیل و جای بلاک: القواعد الاخلاقیة لوسائل الاعلام وما بعدها، گۆڤاری «وسائل الاعلام والاخلاق» ی ئه‌لیکترۆنی، وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی ئه‌مریکا، تۆزی نیشته‌رنیت:

<http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/401/ijga/htm1/10/2001>

٥١٥ - نهمه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «لایجوز للعضو:

- ١ - مخالفة أو عرقلة تطبيق قانون النقاية ونظامها الداخلي والتعليمات الصادرة بموجبها.
- ٢ - مزاوله‌ المهنة دون تجديد اشتراك العضوية في النقاية بموجب هذا القانون.
- ٣ - استخدام أية واسطة أو أسلوب بقصد الربح غير المشروع.
- ٤ - الاساءة الى سمعة المهنة وافشاء اسرارها.
- ٥ - تجريح اعضاء اسرة الصحافة ورؤساء او مرؤوسين او المحيلولة دون حق أدبي او مادي تقرره القوانين او تقاليد المهنة لهم أو تكليفهم بأمر خاصة أو عامة تقلل من شأنهم أو تعرضهم لمخالفة هذا القانون.
- ٦ - تهديد المواطنين بأية وسيلة أو أسلوب من اساليب الصحافة.
- ٧ - التصريح أو التلميح الثابت بما من شأنه ان يقيد جهة معادية.
- ٨ - زعزعة الثقة بالبلاد سواء كان ذلك بطريق مباشر أو غير مباشر.
- ٩ - استغلال وسائل النشر الصحفي للوشاية أو التشهير أو اتهام المواطنين بغير حق أو طعنهم بلا ميرر وطني او قانوني.
- ١٠ - استغلال الكلمة المكتوبة او المرسومة استغلالا خاصا لمنفعة شخصية ضارة بالغير او انتحال صفة او فكرة او عمل للغير.
- ١١ - اثاره غرائز الجمهور بأية وسيلة من وسائل الاثارة التي تتعارض مع الفن الصحفي =

له هه‌ندێی بێگه‌دا، یاسا‌دانهری کوردستان، چه‌ند بێگه‌یه‌کی ده‌قی ماده‌دی ناوبراوی یاسای عێراقی لێکداوه و بێگه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆی لێ دروست کردوه. ته‌نانه‌ت له‌ دارێشته‌وه‌ی هه‌ندێک بێگه‌دا، دووچارێ ناکوکیه‌ک بووه له‌گه‌ڵ پرنسپیه‌کانی مافی مرۆڤ و دیموکراسییه‌دا، هه‌روه‌کو له‌ خواره‌وه و له‌ به‌راوردکردنی بێگه‌کانی ماده‌ده‌ بیستی یاسای سه‌ندیکای رۆژنامه‌نووسانی کوردستان و بێگه‌کانی ماده‌دی بیست و پینجه‌می یاسای سه‌ندیکای رۆژنامه‌نووسانی عێراقدا بۆمان ده‌رده‌که‌وێ.

بێگه‌ (٢) ی ماده‌ (٢٠) ی یاسای سه‌ندیکای رۆژنامه‌نووسانی کوردستان وه‌کو ده‌قی بێگه‌ (٢) ی ماده‌ (٢٥) ی یاسای سه‌ندیکای رۆژنامه‌نووسانی عێراقیه‌.

هه‌روه‌ها بێگه‌ (٣) ی ماده‌ (٢٠) ی یاسای کوردستان وه‌کو ده‌قی بێگه‌ (٣) ی ماده‌ (٢٥) ی یاسای عێراقیه‌. بێگه‌ (٩) ی ماده‌ (٢٠) ی یاسای کوردستان وه‌کو بێگه‌ (١٧) ی ماده‌ (٢٥) ی یاسای عێراقیه‌. بێگه‌ (٨) ی ماده‌ (٢٠) ی یاسای کوردستان وه‌کو ده‌قی بێگه‌ (١٣) ی ماده‌ (٢٥) ی یاسای عێراقیه‌.

بێگه‌ (١٠) ی ماده‌ (٢٠) ی یاسای کوردستان وه‌کو ده‌قی بێگه‌ (٩) ی ماده‌ (٢٥) ی یاسای عێراقیه‌، به‌لام به‌دارشتنێکی جیاواز. بێگه‌ (٥) ی ماده‌ (٢٠) ی یاسای کوردستان وه‌کو ده‌قی بێگه‌ (٤) ی ماده‌ (٢٥) ی یاسای عێراقیه‌ به‌دارشتنێکی جیاواز. بێگه‌ (٧) ی ماده‌ (٢٠) ی یاسای کوردستان وه‌کو ده‌قی بێگه‌ (١٠) ی ماده‌ (٢٥) ی یاسای عێراقیه‌، به‌لام پاشه‌بهندی (زه‌ره‌گه‌یاندن به‌ره‌وشت و نیزامی گشتی) بۆ زیادکردوه‌.

بێگه‌ (١) ی ماده‌ (٢٠) ی یاسای کوردستان که‌ له‌سه‌ره‌وه ناما‌ژه‌مان پێیکردوه‌،

=مصلحة المجتمع.

١٢- من الحريات الخاصة والعامة التي نص عليها القانون بالوسائل الصحفية.

١٣- تضليل الجمهور بالمعلومات غير الصحيحة وتضوير الوقائع تصويراً غير أمين.

١٤- نشر الوقائع غير المؤكدة مالم يشر الى انها غير مؤكدة.

١٥- ترجيح جانب على اخر في قضية من القضايا التي لم يصدر فيها حكم السلطات المختصة بالوسائل الصحفية.

١٦- نشر المعلومات او البيانات المغلوطة وتجاهل تصحيحها فور الاطلاع على الحقيقة تأكيداً لاعتبار حق الرد حقاً مقدساً.

١٧- اقتباس أي اثر من اثار الغير دون النص على اسم صاحبه او ذكر مصدره.

حوکمە کە ی لە گەل واقیع و سروشتی پیشە ی رۆژنامە گەریدا ناگۆنێ، چونکە رۆژنامە نووس بە سروشت بۆ ئەجامدانی کارە کە ی بە دوای راستیدا دەگەرێت (١٩٦٦). ئەمەش خۆی لە خۆیدا نامانجی دەسلەاتی لێکۆڵینەوە و دادگاگانه و هەردوو لایان لەم خالەدا بەک دەگرنەوێ. زۆرجاریش واریک کەوتووە، دەسلەاتی لێکۆڵینەوە و دادگاگان نەیانترانیوێ بەگەنە راستی و تاوانباری راستە قینە مەگەر بە یارمەتی رۆژنامە گەرییەوێ نەبێت. یاسادانەری عێراقی لەم پرۆووە، لە یاسادانەری کوردستان مەزگەوتووتر بوو، کە دەلی: «نابێ هیچ ئەندامێک لە پێگای رۆژنامە گەرییەوێ لایەتیک بەسەر لایەتیکێ تر پەسند بکات لەو کێشانەدا کە حوکمی دەسلەاتە تایبەتەندەکانی تیا دەرنەچووێ» (١٩٧١)، بۆیە، پێشیار دەکەم یاسادانەری کوردستان هەمان هەنگاوی یاسادانەری عێراقی لەم بارە یەوێ بەگرتە بەر.

بەرگە (٦) ی ماددە (٢٠) ی یاسای کوردستان، بریتی یە لە لێکدان و تێکەڵکردنەوێ هەرسێ بەرگە ی (١٣، ١١) ی ماددە (٢٥) ی یاسای عێراقی بە دەسکاری یەکی شتیاوێ (١٩٨٨).

بەرگە (٦) ی ماددە ی ناوبراو دەلی نابێ رۆژنامە نووس متمانە ی خەلکی کوردستانی عێراق بەرژێمی فیدرالی کەم بکاتەوێ. ئەمەش خۆی لە خۆیدا ناکۆکە لە گەل پرنسپەکانی مافی مرۆڤ لە مافی چارە ی خۆنووسیدا و دەسپەسەر داگرتنی مافیکی سەرەکی مرۆڤیشە لە بنەردا. بۆیە پێویستە ئەم حوکمە لا بێدریت.

هەر وەها بە پێی هەمان بەرگە، نابێ رۆژنامە نووس غەریزەکانی جەماوەر بورژوایی، لە کاتی کدا، ئێمە دەزانین وروژاندنی هەندێ غەریزە لە هەندێ کات و ساتدا، ئەوێک نابێ، بە لکۆو ئەرکیکی نیشتمانیشە.

٥١٦- ف. فریزر. بۆند لەمبارە یەوێ دەلی: «ئەوکی رۆژنامە نووس وەکو ئەرکی مێژوونووس وایە، کە دەبێ لە سەر ووی هەمووشتەوێ بە دوای راستیدا بگەرێت و ئەو شانە پیشکەشی هەوایی خۆی ئەکات کە هونەری سیاسی پیشکەشیان دەکات، بە لکۆو راستییان پیشکەش بکات» بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە ف. فریزر. بۆند: مدخل الى الصحافة، سەرچاوە ی پێشوو، ل. ١٦-١٧.

٥١٧- بڕوانە بەرگە (١٥) ی ماددە (٢٥) ی یاسای سەندیکیای رۆژنامە نووسانی عێراقی ژمارە (١٧٨) ی سالی ١٩٦٩ ی هەموارکراو.

٥١٨- بڕوانە دەقی بەرگە (١١) و (١٣) ی یاسای سەندیکیای رۆژنامە نووسانی عێراقی ژمارە (١٧٨) ی سالی ١٩٦٩ ی هەموارکراو لە بەرگە ی (٥-١-٢) یەرانی ژمارە (٥٧٥) لەم تێزەدا.

بۆ ئىمۇنە، ورۇڭاندنى غەرىزەي خۆشەويستىي نىشتىمان لە ھەموو كاتىك ئەركىكى نىشتىمانىيە بەگىشى و بەتايىپەتەش لە كاتى پەلاماردانى دوژمن و داگىر كەردندا.

بۆيە، باشتىراپوز، ياسادانەرى كوردستان ئەم حوكىمەي وا بەرەھايى ئەداپايە، بەلگىو تەنھا ورۇڭاندنى ئەو غەرىزانەي قەدەغە بەكرىيا كە دژ بەنيزامى گىشتى و رەوشى گىشتى كۆمەلن.

ياسادانەرى مىسىرى و لوئىانى و فەردەنسى، بەپىتچەوانەي ھەردوو ياسادانەرى عىراقى و كوردستانى، لە جىياتى ئەوئى ئەو ئەرك و پاپەندىيانەي رۆژنامەنووسان لە ماددەبەكى سەرىخوڭدا رىز بەكەن، ھەرىكەيان لە بەشىكدا بەچەند ماددەبەك لە مىيانى دەستىشان كەردنى تاوانەكانى رۆژنامەگەرى و سزاكانىدا ئامارەيان پىن كەردوونە.

ياسادانەرى مىسىرى، لە ياساى رىكخستى رۆژنامەگەرى ژمارە (۹۶) ى سالى ۱۹۹۶دا لەژىر ناوونىشانى «ئەركەكانى رۆژنامەنووسان» لە مىيانى ديار كەردنى ئەو كەردارەي كە بەتاوانى رۆژنامەگەرى دادەندەرت لەگەل سزاكانىيان لە ماددەي (۱۸) دەرە تاكو ماددەي (۳۴) ى بۆ ئەم مەبەستە تەرخان كەردوونە.

بەلام ياسادانەرى لوئىانى، لە ياساى چاپەمەنى سالى ۱۹۶۲ ى ھەموار كراودا، لە بابى بەكەمدا، لەژىر ناوونىشانى «تاوانەكانى رۆژنامەگەرى» دا ھەوت فەسلى بۆ دەستىشان كەردنى ئەو ئەركانە لەگەل سزاكانىيان لە ماددەي (۱) دەرە تاكو ماددەي (۲۵) ى تەرخان كەردوونە (۱۵۱۹).

ھەروەھا ياسادانەرى فەردەنسى، لە ياساى رۆژنامەگەرى سالى ۱۸۸۱ ى ھەموار كراودا، بابى چوارەمى لەژىر ناوونىشانى (ئەو كەتن و گەورەكتەنەي كە لە رىگاي رۆژنامەگەرى يان ھەر ھۆكارىكى تىر يلاو كەردنەو دەكرىن) - DES CRIMES ET DELITS ET DE-

۵۱۹ - ناوونىشانى فەسەلەكان بەم شىۋەيەي خوارەويە:

فەسلى يەكەم: خەبەردانى پەھەلە يان بەدرو

فەسلى دووهم: راست كەردنەو و رەلامدانەو

فەسلى سىيەم: ئەو بابەتەي يلاو كەردنەو ديان قەدەغەيە

فەسلى چوارەم: ھەرشە كەردن

فەسلى پىنجەم: زەم كەردن و بوغزاندن و رىق نىشاندان (الذم والقدح والتحقيق)

فەسلى شەشەم: دەستەرزىڭ كەردنە سەركەرامەتى سەروو

فەسلى ھەوتەم: ھاندانى تاوان

LITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE
 MOYEN DE PUBLICATION
 (۲۳) دوه تاکړ مآددهی (۴۱) ی بۆ نهو نهړک و پابه ندی و سزا یاسایانه
 تهرخان کردوه (۵۲۰).

شایه نی باسه، له بهر نه وهی خالی (۵-۲) ی نه م تیزه مان تهرخان کردوه بۆ تاوانه کانی
 رۆژنامه گه ری و بهر پرستی تاوانکاری، بۆ نه ویش تووشی دووباره بوونه وه نه بین، بۆیه
 به پاشمان زانی نه چینه ناو درته دی باسی نهړک و پابه ندییه کانی رۆژنامه نووسان له یاسای
 میسری و لوبانی و فدره نسیدا، له کاتیکدا نهو نهړک و پابه ندییه له میانی تاوانه کانی
 رۆژنامه گه ریدا له و یاسایانه دا ناماژیه یان پیکراوه.

۵۲۰- فمسله کانییش به م ناوونیشانه ی خواره وونه:

فمسله یه که م: هاندانی بۆ که تن و گه وړه که تن Provocation aux crimes et delits التحريض
 علی الجرائم والجنح)

فمسله دووهم: که تنی دژ به شتی گشتی Delits contre la chose publique

فمسله سێیه م: که تنی دژ به که سان Delits contre les personnes

فمسله چواره م: که تنی دژ به سه روکی دهوله تان و دیلوماتکارانی بیانی

Delits contre les chefs d'Etat et agents diplomatiques étrangers

فمسله پنجه م: پارته گاری نه پهنیه کانی بهرگری

publications interdites, immunités de la defense

۵-۲ تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری و نه‌و به‌رپرسیاریتییه تاوانکاریه‌ی لئی ده‌که‌وئته‌وه

تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری بریتین له نه‌نجامه‌دانی هه‌ندیک کردار له رێگای رۆژنامه‌گه‌رییه‌وه که یاسا به‌تاوانی داناو. یاسادانه‌ر له‌رێگای ده‌قه‌کانی یاسای سزادان و یاسای رۆژنامه‌گه‌ری و یاسای چاپه‌مه‌نی و یاسای مافی دانه‌ر و یاسا تایبه‌تییه‌کانی تر دا خه‌سه‌ته‌ی ناره‌وايه‌تی به‌و کردارانه ده‌بخشیت.

له‌سه‌ر ئهم بنچینه‌یه، تاوانبار (الجانی) ده‌که‌وئته‌ب هه‌ر لیپرسیینه‌وه‌ی ئهو ئاکامه‌ یاساییانه‌ی که له کرداره ناره‌وايه‌که‌ی ده‌که‌وئته‌وه. جۆری ئهم به‌رپرسیاریتییه‌ش به‌پێی ئهو بنچینه‌ یاساییانه ده‌گۆڕیت که خه‌سه‌ته‌ی ناره‌وايه‌تیان به‌و کرداره به‌خشیوه که لێی ده‌که‌وئته‌وه. به‌م پێیه، ئهو به‌رپرسیاریتییه‌ی که له ئاکامی سه‌رپێچیکردنی یاسای سزاداندا دیته‌ دی، پێی ده‌گوترێ به‌رپرسیاریتییه‌ی تاوانکاری^(۵۲۱)، هه‌روه‌ها سه‌رپێچیکردنی یاسای سزادان و یاسای مه‌ده‌نی، به‌رپرسیاریتییه‌ی مه‌ده‌نی لێ ده‌که‌وئته‌وه^(۵۲۲)، ئه‌مه‌و له ئاکامی سه‌رپێچیکردنی یاسای سه‌ندیکای رۆژنامه‌نووسان و دابونه‌ریت و بنچینه‌کانی نه‌خلاقیه‌ی پێشه‌ی رۆژنامه‌گه‌ری به‌رپرسیاریتییه‌ی پێشه‌ی ده‌که‌وئته‌وه^(۵۲۳). ئه‌مه‌و له‌به‌رئهو‌ی تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری هه‌ر شه‌ له‌ نیزامی کۆمه‌ڵایه‌تی و راسپاری ده‌وله‌ت ده‌که‌ن به‌م شتو‌ی که له ئاکامی بلا‌وکردنه‌وه له چاپ‌کرا‌وی خوله‌کیدا رو‌وده‌ده‌ن و له‌م حا‌له‌ته‌شدا تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری له‌وانه‌یه‌ کاریگه‌رییان له تاوانه‌کانی تری یاسا گشتیه‌یه‌کانی تر زیاتر بێ، چونکه زووتر و خێراتر بلا‌وده‌بیته‌وه.

بۆیه تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری له‌رو‌ی رایه‌له‌کانیه‌وه و ئهو بنچینه‌یه‌ی که حوکمی به‌رپرسیاریتییه‌ یاساییه‌که‌ی ده‌که‌ن، پابه‌ندی هه‌ندیک بنچینه‌ی یاسایی و حوکمی تایبه‌تین و جیا‌وازییان هه‌یه له‌گه‌ل تاوانه‌کانی تر.

۵۲۱- ئهو هه‌له‌یه‌ش که له‌لایه‌ن رۆژنامه‌نووسه‌وه له ئاکامی سه‌رپێچیکردنی بنچینه‌کانی یاسای سزاداندا رو‌وده‌ده‌ن، پێی ده‌وترێ هه‌له‌ی تاوانکاری.

۵۲۲- ئهو هه‌له‌یه‌ش که له‌لایه‌ن رۆژنامه‌نووسه‌وه له ئاکامی سه‌رپێچیکردنی بنچینه‌کانی یاسای مه‌ده‌نی رو‌وده‌ده‌ن، پێی ده‌گوترێ هه‌له‌ی مه‌ده‌نی.

۵۲۳- ئهو هه‌له‌یه‌ش که له‌لایه‌ن رۆژنامه‌نووسه‌وه له ئاکامی سه‌رپێچیکردنی یاسای سه‌ندیکای رۆژنامه‌نووسان و دابونه‌ریت و بنچینه‌کانی نه‌خلاقیه‌ی پێشه‌ی رۆژنامه‌گه‌ری رو‌وده‌ده‌ن، پێی ده‌گوترێ هه‌له‌ی پێشه‌ی.

لەبەرئەوێ بەرپرسیاریبەتی شارستانی شانبەشان یا وەکو پاشکۆی بەرپرسیاریبەتی تاوانکاری دیت، بەواتایەکی تر، بەرپرسیاریبەتی شارستانی لێرەدا ناپەتە کایەوێ بێ بەرپرسیاریبەتی تاوانکاری. ھەربۆیەش رایەلی ھەلە تێکەڵدەبن لە ھەردوو جۆری بەرپرسیاریبەتییەکەدا، بۆیە پەتشیوستان زانی، بەدرێژی تەنھا باسی بەرپرسیاریبەتی تاوانکاری بکەین.

لە خوارەوێ لە دوو خاڵدا باسی تاوانەکانی رۆژنامەگەری و ئەو بەرپرسیاریبەتی تاوانکاریبەتی لێتی دەکەوێتەوێ لە یاسا بەرکارەکانی کوردستان و بەراورددا دەکەین:

١-٢-٥ تاوانەکانی رۆژنامەگەری

١-١-٢-٥ پێناسەی تاوانەکانی رۆژنامەگەری

زۆریە یاساکانی سزادان و یاساکانی رۆژنامەگەری و چاپەمەنی بایەخیان بەپێناسەی تاوانەکانی رۆژنامەگەری ئەداوە^(٥٢٤)، چونکە یاسادانەر ھەرچەند ھەول و تەقەلا بۆ ئەم پێناسەکردنە بەدات، ھەر پێناسەییەکی ناتەواو دەبێت و ماھیبەتی تاوانەکانی رۆژنامەگەری و رایەڵەکانی بەتەواوەتی تێدا بەرجەستە ناکات، بۆیە یاسازانان چەندین پێناسەی جیاگیان بۆ تاوانەکانی رۆژنامەگەری داناوە و سەرەرای جیاوازیشیان لەو پێناسانەدا، کەچی لە ناوەرۆکدا یەک دەگرنەوێ.

ھەندێکیان پێناسەی دەکەن و دەڵێن: «تاوانەکانی رۆژنامەگەری بریتین لەو جۆرە تاوانانە کە پەیوەندییان بەھزر و باوەڕ و مەزەب و پرنسپەکان بەھەمسو جۆر و شتێکانیانەوێ ھەیە، جا ئەو پرنسپیانە چ رامیاری بن یان ئابووری یان کۆمەڵایەتی یانیش فەلسەفی بن»^(٥٢٥).

ھەروەھا یاسازانی فەرەنسی پرۆفیسۆر بۆرکین پێناسەی دەکات و دەڵێ: «تاوانەکانی

٥٢٤- یاسادانەری عێراقی یەکێکە لەوانە کە پێناسەی تاوانەکانی رۆژنامەگەری ئەکەردووە تەنھا لە ماددە (٨١) ی یاسای سزاداندا ئیکتیفای بەناوونیشانی «بەرپرسیاریبەتی لە تاوانەکانی بلاوکردنەوێ» کەردووە بێ ئەوێ پێناسەی ئەم تاوانانە بکات، تەنانەت واتای زاراوەی بلاوکردنەوێشی دیارنەکەردووە، ھەروەکو تۆزێکی تر لە پاسکردنی بەرپرسیاریبەتی تاوانکاریدا پاس دەکری.

٥٢٥- د.عبدالله اسماعيل البستاني: حرية الصحافة، سەرچاوەی پێشوو، ١٩٣٧.

رۆژنامهگەری بریتین ئەو تاوانانەى كە پەيوەندىيان بە بەكارهێنانى راگەياندن بەشێوەيەكى خراپ ھەيە (٥٢٦). ھەروەھا ھەندىكى تىرش پێناسەى دەكەن و دەلێن: «تاوانەكانى بلاوكردنەو ئەو تاوانانەى كە لە رێگای ھۆكارەكانى راگەياندنەو و لە ناكاسى بەكارهێنانى نازادى راگەياندن بەشێوەيەكى خراپ روودەدەن» (٥٢٧).

لەم پێناسەى سەرەویدا بۆمان دەردەكەوت، كە، پێناسەى يەكەمىيان، تەنھا باسى ناوەرۆكى بلاوكردنەوئى كردووە، بێ ئەوئى باسى ئەو بەكات كە ئەو ھزر و ياوەرانی بەكارهێنانى خراپى نازادى بىر و راي لەخۆ گرتووە، ھەروەھا بەبێ ئەوئى ئەو ھۆكارەش دەستىشان بەكات كە رەنگىت بەھۆيانەو تاوانەكانى رۆژنامهگەرى روویدەن. ھەروەھا، سەبارەت بەپێناسەى دووھەمىيان، روون و ئاشكرا نىيە و ئەوئى ھەروەكو پێناسەى پێشوو بەلای ناوەرۆكى ئەو تاوانانە و ئەو ھۆكارەشدا نەچوو كە بەھۆيانەو نەنجام دەدرێن.

دەتوانین بڵێین، پێناسەى سێھەم، ھەرچەندە تايبەتە بەتاوانەكانى بلاوكردنەو، بەلام خۆى لە خۆیدا تاوانەكانى رۆژنامهگەرىيش دەگرێتەو، چونكە رۆژنامهگەرى كە نالێكە لە كە نالەكانى بلاوكردنەو و تاوانەكانى رۆژنامهگەرىيش لە ناكاسى بەكارهێنانى نازادى رۆژنامهگەرى لە رێگای رۆژنامهگەرىيەو بەشێوەيەكى خراپ روودەدەن، لە ھەردوو پێناسەكانى تر باشترە، چونكە زۆرىيە رەگەزەكانى تاوانەكانى رۆژنامهگەرى لەخۆ گرتووە.

٥-٢-١-٢-٢ سروشتى تاوانەكانى رۆژنامهگەرى

ياسازانان بىروپايان لەبارەى سروشتى تاوانەكانى رۆژنامهگەرىيەو لێك جياوازه، ھەندىكيان دەلێن (٥٢٨)، تاوانەكانى رۆژنامهگەرى تاوانىكى ناسايين وەكو گشت تاوانەكانى ترى ياساي گشتى و جياوازيان لەگەڵ تاوانەكانى ترى ياساي گشتى تەنھا لە رووى ئەو ھۆكارەوئەوئە كە ئەو تاوانانەى پێ نەنجام دەدرێ و جياوازيان ھەيە لەگەڵ ئەو ھۆكارانەى كە تاوانەكانى ترى پێ نەنجام دەدرێت. بۆ ئموونە، رۆژنامه و گۆزار و ئىزگە و تەلەفزيون و ئىنتەرنێت، بۆ نەنجام دانى ئەم تاوانانە، شۆتى شىر و تىر و خەنجەر و چەقۆ و دەمانچە و تەنگ و كەرەستەكانى تر دەگرێتەو.

٥٢٦- د. لطيفه حميد محمد: جرائم النشر فى التشريع العراقى، سەرچاوەى پێشوو، ل ٥١.

٥٢٧- د. ابراهيم الداخوى: قانون الاعلام، سەرچاوەى پێشوو، ل ٣٠١.

٥٢٨- د. ابراهيم الداخوى: قانون الاعلام، سەرچاوەى پێشوو، ل ٣٠١.

ئەو ياسازانانە پىيان وايە، ئەو ھۆكارانەى كە ئەو تاوانانەى پىن ئەنجام دەدرت، ھىچ لە سروشتى ئەو تاوانانە ناگۆزىت، تەنھا ئەوئەندە ئەيىت، بەكارھىنانى ئەم ھۆكارانە لە سەپاندنى سزادا بەزەرفىتىكى توند (ظرف مشدد) دادەندىرت (۵۲۹).

بەراى ئەو ياسازانانە، ياسا ھەندىك كۆردەوئەى بەتاوان داناوە و سزاشى بۆ داناوە، لە كاتىكتا ئەنجامدانى ئەو كۆردارەنە لە رىگاي رۆژنامەگەرييەو بەت يان لە رىگاي ھەر نامرازىكى تىرى بىلاوكۆردەوئەو بەت، لە سەپاندنى سزادا، بەزەرفىتىكى توند دادەندىرت (۵۳۰).

سەبارەت بەپاھەندىروئى ئەو تاوانانە بەھەندىك حوكم و پەنەساي تاييەتى، ئەو ياسازانانە دەلتىن، ئەمە ئەو ناگەيەنەت كە نابى ئەو تاوانانە پەنەندى ھەندىك حوكمى تاييەتى بن كە زۆر يان كەم جىياوازييان لەگەل ئەو حوكسانەدا ھەيى كە تاوانەكانى تىرى ياساي گشتى پەنەندىبوونە.

ھەندىك ياسازانى تىرى ھەن (۵۳۱)، دەلتىن، تاوانەكانى رۆژنامەگەرى سروشتىكى تاييەت پىيان ھەيە، چونكە تەنھا لە رىگاي كۆردارىكى ماددىيەو روونادەن، بەلكو لە ناكامى بىلاوكۆردەوئەى بىرووراو ھەز بەنبازيكى خراپەو ھەز دەدەن.

ئىمە پىمان وايە، تاوانەكانى رۆژنامەگەرى جىياوازييەكى زۆريان لەگەل تاوانەكانى تىرى ياساي گشتى ھەيە و جىياوازييان تەنھا لەو نامرازانەدا نىيە كە ئەو تاوانانەى پىن ئەنجام دەدرت لەچا و تاوانەكانى تىرى ياساي گشتى، بەلكو لە جىياوازي سروشت و ناكامەكانىنداىە. بۆ نمونە، تاوانەكانى رۆژنامەگەرى بەپىچەوانەى تاوانەكانى تىرى ياساي گشتى ھىچ ناكامىكى ماددى راستەوخۆيان لى ناكەوتەو و لە دەستدرىشكۆردە

۵۲۹- ياساي سزادانى عىتراقى لە پرگەى يەكەمى ماددەى (۴۳۳)دا بىلاوكۆردەوئەى بوختانپىكۆردى لە چاپەمەنىدا بەزەرفىتىكى توند داناوە لە سەپاندنى سزاي تاوانەكانى بوختانپىكۆردەدا، ھەر ھە ياساي سزادانى مىسرىيش لە ماددەى (۳۰۷)دا ئەنجامدانى بوختانپىكۆردە (قذف)ى لە رىگاي بىلاوكۆردەوئە لە يەكەت كە رۆژنامەگان يان چاپەمەنىيەكاندا بەزەرفىتىكى توند داناوە بۆ سەپاندنى سزاي تاوانەكانى بوختانپىكۆردە.

۵۳۰- ھەر ھەكو ياسادانەرى عىتراقىيش لە ياساي سزادانى ژمارە (۱۱۱)ى سالى ۱۹۹۹ى ھەموار كراودا ئەم رىگايەى گرتۆتەبەر.

۵۳۱- د. شريف كامىل، و د. عمر سالم، پروانە د. لطيفة: جرائم النشر في التشريع العراقي، سەرچاوەى پيشو، ل ۵۷.

سەر ئیعتباری ئەدەبی و ناشکراکردنی نەیتی و چەواشەکردن و هاندان بەولادە، مەگەر بەدەگمەن ئەگینا ڕەچاوی زیاتریان لێ ناکرێ. بۆیە بەتاوانی تایبەتی دادەندری و جیاوازیان لەگەڵ تاوانەکانی تر هەیە و ئەم جیاوازییەش دەگەرێتەوه بۆ جیاوازیی سروشتی ئەو تاوانانە لەچاو تاوانەکانی تر.

بۆیە، چۆنە دەرەوهی هەندیک یاسادانەر لە بنەما گشتییەکان (القواعد العامة) ی تاوانەکانی یاسای گشتی، لە ڕێکخستنی تاوانەکانی چاپەمەنی و ڕۆژنامەگەریدا و خۆبەستەبوویان بەهەندیک بنەمای تایبەتی شتیکی ناسایە، بەلکوو سروشتی ئەو تاوانانە دەیسەپێت و ئەو یاسادانەرانی مەبەستیان بوو، واز لەو بنەما گشتییانە بێتێن. بۆ نموونە، هەندیک لەو یاسادانەرانی ئەو بنەما گشتییە دەرەچەن کە دەلێ، دادگای تاوانی کەن (جنحة) دادگایەکی تایبەتەندە بەتەمەشاکردنی گتیشەکانی تاوانی کەن. بۆیە، لە یاساکانیاندا، دادگای تاوانی گەورەکەتەکان (جنايات) تایبەتەند دەکەن بەتەمەشاکردنی ئەو تاوانە کەتەنەمی کە لە ڕێگای پلاوکردنەوه و ڕۆژنامەگەرییەوه ڕوودەدەن (۵۳۲).

۵۳۲- بڕوانە دەقی ماددە (۲۱۵) ی یاسای (الاجراءات الجنائية) ی میسری ژمارە (۵۰) ی سالی ۱۹۵۰ کە تیایدا هاتوو: «دادگای جوونی (جونی) حوکمی هەر کردارێک دەکات کە بەیتی یاسا بەسەریتجی یان کەن (جنحة) دادەندری، تەنها ئەو کەتەنە نەیت کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوه ڕوودەدەن...». هەرەها لە ماددە (۲۱۶) ی هەمان یاسادا هاتوو: «دادگای کەتە گەورەکان (الجنايات) حوکمی هەر کردارێک دەکات کە بەیتی یاسا بەگەورەکەتەن داندراوه هەرەها ئەو کەتەنەش کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوه ڕوودەدەن».

یاسادانەری فەرەنسی بەکلاکردنەوهی ئەو سەریتجییانەمی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوه ڕوودەدەن کردۆتە دەسلاتی دادگای کەن (جنحة) تەنها ئەو سەریتجییانە نەیت کە بێ غەرامەکەیان کەمە یانیش ئەو حالەتەنە کە لە ماددە (۲۳) دا نامازەیان پێ کراوه، ئەمەش دەقەکەیتە بەزمانی فەرەنسی:

"Article 23

Modifié par Loi 85-1317 13 Décembre 1985 art 18-I JORF 24 décembre 1985.

Seront punis comme complices d'une action qualifiée crime ou délit ceux qui, soit par des discours, cris ou menaces proférés dans des lieux ou réunions publiques, soit par des écrits, imprimés, dessins, gravures, peintures, emblèmes, images ou tout autre support de l'écrit, de la parole ou de l'image vendus ou distribués, mis en vente ou exposés dans des lieux ou réunions publiques, soit par des placards ou des affiches exposés au regard du public, soit par tout moyen de communication audiovisuelle, auront directement provoqué l'auteur ou les auteurs à com-

کهواته، ئەو یاسادانەرانی که له تاوانهکانی چاپه‌مه‌نی و رۆژنامه‌گهریدا ڕێنگایان به (التوقیف الاحتیاطی) نه‌داوه (٥٣٣)، یاخود ئەو تاوانانه‌یان هه‌موو له دووتوبی یاسای چاپه‌مه‌نی یان رۆژنامه‌گهریدا کۆکردۆته‌وه (٥٣٤)، له‌یه‌ر تاییه‌قه‌ندی ئەو تاوانانه‌مه‌یان کردووه و مه‌به‌ستیان بووه له تاوانه‌کانی تری یاسای گشتی جیایان بکه‌نده‌وه.

بۆیه ده‌یێن، لادانی هه‌ندیک یاسادانه‌ر له هه‌ندیک بانه‌مای شپۆیی (قواعد شکلیه) یان بانه‌مای بابته‌ی (قواعد موضوعیه) سه‌باره‌ت به‌هه‌ندیک له تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گهری، یان کۆکردنه‌وه‌ی ئەو تاوانانه له دووتوبی یاسای چاپه‌مه‌نی و رۆژنامه‌گهریدا هه‌روه‌ها ڕێگانه‌دانیان به (التوقیف الاحتیاطی) له تاوانه‌کانی

mettre ladite action, si la provocation a été suivie d'effet .

Cette disposition sera également applicable lorsque la provocation n'aura été suivie que d'une tentative de crime" prévue par l'article 2 du code pénal

یاسادانه‌ری لوینانی، جیاواژ له یاسادانه‌ری میسری و فهرنسی، له برگه‌ی یه‌که‌می ماده‌ (٢٨) ی یاسای ژماره (٣٣٠) ی سالی ١٩٩٤ دا ده‌سه‌لاتی یه‌کلێکردنه‌وه‌ی گشت تاوانه‌کانی چاپه‌مه‌نی و رۆژنامه‌گهری داوته دادگای تێپه‌لچوونه‌وه به‌پله‌ی یه‌که‌م (محكمة الاستئناف بالدرجة الاولى) به‌مه‌رجه‌یک نه‌و حوکمانه له لایه‌ن دادگای پیاچوونه‌وه (محكمة التمييز) ته‌مه‌شا بکرتنه‌وه. که ته‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «دادگای تێپه‌لچوونه‌وه به‌پله‌ی یه‌که‌م ته‌مه‌شای گشت نه‌و کێشانه ده‌کات که پێوه‌ندییان به‌تاوانه‌کانی چاپه‌مه‌نییه‌وه هه‌یه و حوکمه‌کانیش له‌لایه‌ن دادگای پیاچوونه‌وه وهک لایه‌نیکی تێپه‌لچوونه‌وه ته‌مه‌شا ده‌کرتنه‌وه...».

٥٣٣- بڕوانه‌ برگه‌ی دووه‌می ماده‌ (٢٨) ی یاسای لوینانی ژماره (٣٣٠) ی سالی ١٩٩٤ که ته‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «له تاوانه‌کانی چاپه‌مه‌نیدا ڕێگا به (التوقیف الاحتیاطی) نادریت».

٥٣٤- بڕوانه‌ یاسای چاپه‌مه‌نی لوینانی سالی ١٩٦٢ ی هه‌موارکراو له ماده‌ (١) وهه تاکو ماده‌ (٢٧) که به‌پیتی مه‌رسومی یاسایی ژماره (١٠٤) ی سالی ١٩٧٧ وهک به‌دیلتیک بۆ ماده‌ (٥٠) تاکو ماده‌ (٧٠) ی نه‌و یاسایه‌ دهرچووه و به‌مه‌رسومی یاسایی ژماره (٨٩) ی سالی ١٩٩١ و (٣٣٠) ی سالی ١٩٩٤ یش هه‌موار کراوه. بۆ زانیباری زیاتر بڕوانه‌ عه‌ادل بطرس: قانون الاعلام، الجزء الثالث، مطابع الفعالي، بیروت، لبنان، ١٩٩٥، ل ١٦٢ به‌دراوه.

هه‌روه‌ها یاسادانه‌ری فهرنسی له یاسای رۆژنامه‌گهری سالی ١٨٨١ ی هه‌موارکراو دا بابی چواره‌می له‌ژێر ناوێشانی «ئه‌و تاوانانه‌ی له ڕێگای رۆژنامه‌گهری یان هه‌ر هۆکارێکی تری پلاکێردنه‌وه نه‌ه‌ج‌ام ده‌درتن - DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION» له ماده‌ (٢٣)

تاکو ماده‌ (٤١) بۆ نه‌م مه‌به‌سته‌ نه‌رخان کړووه.

پۆژنامه گهریدا نهوه دهگهیهنی که نهو تاوانانه سروشتیکی تاییه تییان ههیه و له تاوانه کانی تری یاسای گشتی جیاوازن.

بۆ زیاتر روونکردنهوه، نهگهر بیت و له رووی رایه له کانهوه سهیری تاوانه ئاسایییه کانی یاسای گشتی بکهین، دهبین، له رووی رایه لی شه رعیییه وه بۆ تاوانه ئاسایییه کان و تاوانه سه ریا زییه کان دابهش کراون. بهو پتییهی تاوانه ئاساییه کان له یاسای سزادان و یاسا کانی تری تهواو که دهقنوس کراون و تاوانه سه ریا زییه کانیش له یاسای سزادانی سه ریا زییه دهقنوس کراون^(٥٣٥). کهواته دهکرئ نهو تاوانانهی له یاسای پۆژنامه گهریدا دهقنوس دهکرین، پتیان بلتین تاوانه کانی پۆژنامه گهری. ههروهها له رووی رایه لی مهعنه ویشه وه بۆ تاوانه به نه نقه سه کان (الجرائم العمدیه) و تاوانه نانه نقه سه کان (الجرائم غیر العمدیه) دابهش کراون^(٥٣٦). له کاتی کدا، تاوانه کانی پۆژنامه گهری به زۆری تاوانی به نه نقه سه و به دهگمه به هه له رووده ده، چونکه رایه لی مادی بۆ هاتنه دی بهر پرستی تاوانکاری لهم تاوانانه دا، بهس نییه، به لگوو بۆ هاتنه دی لهم بهر پرستییه دهین مه به ستی تاوانکاری به هین که رایه لی مهعنه ی نیشان ده دات، ههروهها لهم تاوانانه به پیچه وانهی تاوانه ئاسایییه کان، له ناکامی گۆمه له کرداریکی هزییه وه روو ده دهن نهک مادی، بۆیه ناکامه کانی یان به زۆری له سه ر لای نه هزی و مهعنه و ییه کانه وه دهین نهک شته مادییه کان. ههروهها له رووی جوۆری نهو زیانانهش که لییان دهگه ونه وه، دیان له گه له تاوانه ئاسایییه کان جیاوازیان ههیه، چونکه به زۆری زیانی مهعنه و یان لئ دهگه ویتته وه، هه ندی جار نهین که به شتیه یه کی لاوه کی زیانی مادی یان لئ دهگه ویتته وه، وهک تانه دان لهو که له پهل و خزه ته گوزاری یانه ی که کۆمپانیایه ک پتیه که شی جه ماوه ر دهکات، نهگینا راسته وخۆ زیانی مادی یان لئ ناکه ویتته وه.

له کۆتاییدا، به دلنیا یییه وه ده لئین، تاوانه کانی پۆژنامه گهری له بهر نهو تاییه ته ندیتییه ی ههیه تی به تاوانی تاییه تی داده ندرتین. هه ر بهم بۆیه وه داوا له یاسادانه ری هه ریمی کوردستان ده که یین، له پتیان و رهخساندن ده رفه تیکی زیاتر بۆ پۆژنامه نووسان و ئازا کردنی پۆژنامه گهری لهو کۆت و به ندانه ی که دهینه ئاسته نگ

٥٣٥- د. علی حسین الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوی: المبادئ العامة في قانون العقوبات، مطابع الرسالة، الكويت، ١٩٨٢، ل ٣٢١.

٥٣٦- د. علی حسین الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوی: المبادئ العامة في قانون العقوبات، سراجاوهی پیتشو، ل ٣٢٣.

له‌بهرده‌میداد، ئهم تاییه‌مه‌ندییه له یاسای چاپه‌مه‌نیدا له‌به‌رچاو بگرت و سزا نازادایی
سینه‌کان له چوارچێوه‌یه‌کی زۆر ته‌سکدا به‌یاتیته‌وه و له‌جیاتنی نه‌وه جه‌خت له‌سه‌ر
غه‌رامه‌ی دارایی و قه‌ره‌بووی زیان لێکه‌وتوو بکاته‌وه.

۵-۲-۱-۳ رایه‌له‌کانی تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری (ارکان جرائم الصحافة)
به‌شیه‌یه‌کی گشتی تاوان دوو رایه‌لی هه‌یه (۵۳۷) که بریتین له رایه‌لی ماددی-
Element Materiel و رایه‌لی مه‌عه‌وی- Element Moral (۵۳۸) به‌م رایه‌لانه‌ش
ده‌گوترن، رایه‌له‌ گشتیه‌کانی تاوان (۵۳۹)، به‌لام ئهو تاییه‌مه‌ندییه‌ی که گشت تاوانه‌کانی
رۆژنامه‌گه‌ری به‌یه‌که‌وه کۆده‌کاته‌وه، بریتیه‌یه له رایه‌لی به‌ناشکراییی، که به‌رای ئێمه
رایه‌لێکی ئیزافییه، بۆیه ئێمه پشگیری ئهو بۆچوونه ناکه‌ین که رایه‌لی به‌ناشکراییی له‌م
تاوانه‌دا به‌به‌شێک له رایه‌لی ماددی ده‌زانن له‌به‌رئهو هه‌له‌سه‌سته‌یه‌ک له‌سه‌ر ئهو رایه‌له
گشتیه‌یه‌ ده‌که‌ین که هاویه‌شن له نێوان تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری و تاوانه‌کانی تردا،
ئێنجا به‌خه‌ستی له رایه‌لی به‌ناشکراییی ده‌کۆلێنه‌وه، چونکه ئهم رایه‌له له تاوانه‌کانی
رۆژنامه‌گه‌ریدا به‌خه‌سه‌له‌تێکی سه‌ره‌کی داده‌ندرت.

له خواره‌وه له سێ خالدا یاسی ئهم رایه‌لانه له یاسای سزادانی عێراقی و به‌راورددا
ده‌که‌ین به‌وسیفه‌ته‌ی که یاسایه‌کی به‌رکاره له هه‌رێمی کوردستانی عێراقدا:

۵۳۷- بروه‌ ده‌فخه‌ری عبده‌رزاق الهه‌دی: شرح قانون العقوبات، القسم العام، مطبعة اوفیت
الزمان، بغداد، ۱۹۹۲، ل ۱۷۷ به‌دواوه.

۵۳۸- هه‌ندی یاسازان پێیان وایه تاوان سێ رایه‌لی گشتی هه‌یه که بریتین له رایه‌لی یاسایی و ماددی
و مه‌عه‌وی بروه‌ ده‌. علی حسین الخلف و سلطان عبده‌القادر الشاوی: المبادي- العامة فی قانون
العقوبات، سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۳۷-۱۳۸، به‌لام یاسای سزادانی عێراقی له کتایی به‌که‌م، بایی
سێیه‌م، فه‌سلی سێیه‌مه‌دا له ماده‌ی (۲۸-۳۸) دا ئه‌مه‌ی به‌کلاکردۆته‌وه به‌دوو رایه‌لی داناوه،
رایه‌لی ماددی و مه‌عه‌وی.

۵۳۹- بۆیه پێیان ده‌گوترن رایه‌له‌ گشتیه‌کانی تاوان، چونکه گشت تاوانێک بێ ده‌هاوێشێن (بدون
استثناء) ده‌گرتته‌وه، به‌لام ئه‌گه‌ر تایه‌ت بێون به‌تاوانێکی دیاریکراو، له‌و حاله‌ده‌دا پێی ده‌گوترن
رایه‌له‌ تایه‌تیه‌یه‌کانی تاوان و تایه‌ت ده‌بێ به‌تاوانێکی دیاریکراو و ه‌ک تاوانی دزین و تادانی
ناده‌سپاکی و... هه‌د بروه‌ ده‌. علی حسین الخلف و سلطان عبده‌القادر الشاوی: المبادي- العامة فی
قانون العقوبات، مطبعة الرسالة، الکویت، ۱۹۸۲، ل ۱۳۷.

یه‌که‌م: رایه‌لی ماددی

یاسای سزادان له‌سه‌ر پرنسیپتیکی گرنګ دامه‌زراوه، نه‌ویش نه‌وده‌یه، ته‌ن‌ها بیرکرده‌وه و بریاری ناوناخ (القرار الکامن فی النفس) له‌ نه‌نجامدانی تاوان به‌تاوان داناندن‌ی مه‌گه‌ر نه‌م بیرکرده‌وه‌یه له‌ قه‌واره‌یه‌کی ماددی و هه‌ستپیکراوه‌وه به‌رجه‌سته بیت که پیتی ده‌گوتری رایه‌لی ماددی تاوان^(۵۴۰). نه‌مه‌و یاسازانی تاوانکاری (الفقه الجنائی) له‌سه‌ر پرنسیپی «هیچ تاوانیک به‌ی پرفتاری ماددی پرونادات» پیکه‌وتوون.

بن‌گومان نه‌مه‌ش له‌گه‌ل پرنسیپتیکی تری هاوچه‌شن ده‌گوئجی، نه‌ویش ریزگرته‌ له‌ ژبانی تاکه‌که‌س. واته‌ ده‌ی واز له‌ تاکه‌که‌س به‌یتندری بیر له‌ چی ده‌کاته‌وه و باوه‌ری به‌چی هه‌یه و نابین یاسا سزای به‌سه‌ردا به‌سپینتی مه‌گه‌ر نه‌و بیر و باوه‌ری که یاسا ده‌تیده‌کاته‌وه و سروشتیکی ماددی هه‌ستپیکراو ده‌گریت.

نه‌مه‌ش نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی، نه‌و هیوا و ناوات و ئاره‌زوو و بیر و هزاره‌ی که له‌ناو می‌شکیدا ده‌خولانه‌وه به‌رایه‌لی ماددی داناندن‌ی هه‌تا نه‌گوترین بۆ چالاکییه‌کی ماددی هه‌ستپیکراو له‌ واقیعه‌دا. له‌م باره‌یه‌وه یاسای سزادانی عیتراق پیتاسه‌ی رایه‌لی ماددی تاوان ده‌کات و ده‌لی: «رایه‌لی ماددی تاوان بریتییه له‌ پرفتاریکی تاوانکاری له‌ کردنی کرداریک یان نه‌کردنی کرداریک که یاسا فرمانی پیکردوه»^(۵۴۱).

له‌ شیکردنه‌وه‌ی نه‌م پیتاسه‌یه‌دا بۆمان ده‌ده‌که‌وی، رایه‌لی ماددی له‌ تاوانی ته‌واودا له‌ سۆ ده‌گه‌ز پیکدیت، که بریتین له‌ پرفتاری تاوانکاری و نه‌نجامی زیانبه‌خش و په‌یوه‌ندیی هۆکاری له‌نیتوان پرفتاری تاوانکاری و نه‌نجامی زیانبه‌خشا. له‌ خواره‌وه له‌ سین خالدا به‌کورتی یاسی هه‌ر یه‌کیک له‌و ده‌گه‌زانه ده‌که‌ین:

۱- پرفتاری تاوانکاری

پرفتاری تاوانکاری نه‌و چالاکییه‌یه ماددیه‌یه ده‌ره‌کییه‌یه که تاوانی لێ پیکدیت^(۵۴۲).

۵۴۰- د. محمد زکی ابو عامر: قانون العقوبات اللبناني - القسم العام، الدار الجامعية للطباعة والنشر، بیروت، ۱۹۸۹، ل ۷۵.

۵۴۱- پروانه ماده‌ی (۲۸) له‌ یاسای سزادانی عیتراقی.

۵۴۲- یاسای سزادانی عیتراقی ژماره (۱۱۱) ی سالی ۱۹۶۹ ی هه‌موارکراو له‌ پرگه‌ی (۴) ی ماده‌ (۱۹) دا پیتاسه‌ی کرداری کردوه و ده‌لی: «هه‌موو نه‌و کار و کرده‌وانه‌یه که یاسا به‌تاوانی دانابیت جا چ بۆزه‌تیقی یان نیگه‌تیقی بیت وه‌ک نه‌کردن و وازلپه‌یتان نه‌گه‌ر ده‌قیکی پیکه‌وانه‌ی = نه‌مه‌

تاوان به گشتی پۆزه تیڤ ده بێت نه گهر بێت و له ناکامی چالاکییهکی پۆزه تیڤهوه بێته دی،
 یانیش نیتگه تیڤی ده بێت، نه گهر بێت و له ناکامی چالاکییهکی نیتگه تیڤیهوه بێته
 دی (٥٤٣). تاوانی پۆژنامه گهرییش وهکو گشت تاوانیکی تر، تهنها له ڕینگای رهفتاری
 تاوانکاری پۆزه تیڤهوه روو نادات، بەلکو له ڕینگای نه کردن و وازلێهێنانی شهوه
 روو ددهات. بۆ نمونه، تاوانی بوختانی پێکردن و جوێنپێدان (تانه و تهشهردان له خهڵکی)،
 تاوانیکی پۆزه تیڤه (٥٤٤)، بهلام راست نه کردنهوهی نهو زانیارییه چهوتانهی که له
 پۆژنامه دا بلاو کرانه تهوه، ههروهها بلاونه کردنهوهی به واداجوونی نهو بابه تانه له لایه
 خاوهنه کانیان یان نهو که سانهی په یوهندیان پتوههیه، تاوانیکی نیتگه تیڤه (٥٤٥).

ده و نه چیت و رهتیه کاتهوه - کل تصرف جرمه القانون سواء كان ايجابيا ام سلبيا كالترك والامتناع
 مالم يرد نص على خلاف ذلك».

٥٤٣- د. مصطفى ابراهيم الزلي: المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية ومقارنة بالقانون، ج ١،
 مطبعة اسعد، بغداد، ١٩٨٣، ل ٢٣.

٥٤٤- رهفتاری تاوانکاری له تاوانی بوختانی پێکردندا، له ناکامی خستنه پالنهوهی رووداویکی
 دیاریکراو دیته دی که ده و نه پال که سێکی دیاریکراو و له شهرف و گهرامهتی کهم بکاتهوه و
 نه گهر راستیش بێت رووبه رووی سزای بکاتهوه و له لای هاوولاییش ریسوای بکات. ههروهها له
 تاوانی جوێنپێدانا، رهفتاری تاوانکاری له ناکامی ناوژاندن و ههست بریندارکردنی تاوان
 ده رهفکراو المجنی علیه دیته دی، بۆ نمونه، پۆژنامه نووسێک یه کێک به و نه ده یان به گهره ل دابن.
 ههروهها له تاوانه کانی ناشکرکردنی نهتینیدا، رهفتاری تاوانکاری له ناکامی ناشکرکردنی نهو
 زانیارییه نهتینیانهوه دیته دی که په یوهندیان به کاروباری سهربازی و سیاسهتی ولاتهوه هیه.

٥٤٥- نه گهر هات و وهلامه که گه یشته پۆژنامه که و ههموو معرجه کانی بایهتی و شتیهی تێدابوو، دهین
 بلاوی بکاتهوه و بۆی نییه بلاوی نه کاتهوه و وازی له بهێشتن، نه گهینا به نه نجامدهری تاوانی نه کردن
 و وازلێهێنانی بلاو کردنهوهی وهلام داهه ندرت. بڕوانه دهقی ماده (٢٨) ی یاسای دهسه لاتی
 پۆژنامه گهری میسری ژماره (٩٦) ی سالی ١٩٩٦ نه مهش دهقه که بهتی «اذا لم يتم التصحيح في
 المدة المحددة في المادة ٢٤ من هذا القانون يعاقب المستنوع عن نشره بالحبس مدة لا تقل عن ثلاثة
 اشهر وبغرامة لا تقل عن الف جنيه ولا تجاوز اربعة الاف جنيه او باحدى هاتين العقوبتين...»
 ههروهها دهقی ماده (١٢) ی یاسای پۆژنامه گهری فهرهسی که نه مهش دهقه که بهتی:

Article 13

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 sep-
 tembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le directeur de la publication sera tenu d'insérer dans les trois jours de leur ré-
 ception, les réponses de toute personne nommée ou désignée dans le journal ou =

٢- نهنجامي تاوانكاري

مهههست له نهنجامي تاوانكاري نهو گوزرانكاربيهه كه له ناكامي رهفتاري تاوانكاري له جيهاني دهرهوهدا روو ددهات بهچهشتيك دهبيته مابهه دهستدرتيزكرده سهر مافتيك يان بهرزهوهنديهيك كه ياسادانهه پاراستني سزايي بو دهسته بهر كرديت (٥٤٦).

ههرچه نهه، بهرپرسياريتيبي تاوانكاري لهه رووهوه جياوازي ههيه له گهل بهرپرسياريتيبي شارستانيهه، له كاتيكداه كه بهرپرسياريتيبي شارستاني له گهل زياندا بههرون و بهههرون دهخوليتيهوه، چونكه زيان رايه لتيكه له رايه له كاني نهو بهرپرسياريتيبيه، كه چي به پيچه واندهي نهوه، نه گهر زيانيش نه بيت، بهرپرسياريتيبي تاوانكاري ههر ديتنه دي، چونكه، نهو بهرپرسياريتيبيه له گهل هه له (خطا) بههرون و بهههرون دهخوليتيهوه (٥٤٧).

écrit périodique quotidien sous peine de 3750 euros d'amende sans préjudice des autres peines et dommages-intérêts auxquels l'article pourrait donner lieu.

En ce qui concerne les journaux ou écrits périodiques non quotidiens, le directeur de la publication, sous les mêmes sanctions, sera tenu d'insérer la réponse dans le numéro qui suivra le surlendemain de la réception.

معهدل بهرجهب الامر المرقم ٩١٦-٢٠٠٠ الصادر في التاسع عشر من ايلول ٢٠٠٠ ٢٢ ايلول ٢٠٠٠ اعتبارا من ١ كانون الثاني ٢٠٠٢

«يلتزم رئيس التحرير بادراج خلال ثلاثة ايام من استلام اجوبة كل شخص معين او موظف في الجريدة او المنشور الدوري او اليومي تحت عقوبة ٣٧٥٠ يورو كغرامة بدون المساس بالعقوبات الاخرى والتعويضات القضائية التي يمكن ان تنص عليها المادة.

فيما يخص الجرائد والمنشورات الدورية غير اليومية، فان مدير النشر وبمقتضى نفس الاجراءات ملزم بنشر الرد في العدد اللاحق لليوم الذي يلي الاستلام. ينبغي ان يكون هذا النشر في نفس المكان وينفس حجم الحروف للمقال الذي تمت به الاثارة (هيجان) وبدون أي (حش) او اقحام».

٥٤٦- د. حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي: المبادي العامة في قانون العقوبات، سهرچاوهي پيشوو، ل ١٤٠.

٥٤٧- بو زانياري زياتر لهه يارهيهوه بهروانه (د. مصطفى ابراهيم الزلي) موانع المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والتشريعات الجزائرية العربية، ط ١، منشورات الدار الجامعية للطباعة والنشر والترجمة، بغداد، ٢٠٠٢، ل ٣٠-٣١.

نییه، پتکھاتیئ له کار و ناکامه کانی، به لک کو قه واره به کئی دهروونی شه پتکھاتوه له ره گهزه دهروونی به کان و پتی ده گوترئ رایله لی مه عنه وی (۵۵۱).

جا په دیوه ندیی دهروونی له تپوان تاوانکار (الجانی) و نه و ره گهزه ماددییه ناره وایانه به یه کتیک له دوو شتویه خوی دهنوتی، یان له شتوی مه بهستی تاوانکاری (القصد الجرمی) یان له شتوی هله ی نامه بهستی (الخطأ غیر العمدی) (۵۵۲).

جا له بهرنه وهی تاوانه کانی وژنامه گه ری به گشتی تاوانی به نه نه ست (۵۵۳) بویه به ده گهن پتشی بهی ده کړئ نه و تاوانانه له یتگی هله ی نامه بهسته وه روویدن، به لکو تاوانکار به زوری ویت و ناره زوی خوی ناراسته ده کات بۆ به دیه پتانی تاوانه کدی، بویه له و تاوانانه دا، مه بهستی تاوانکاری رایله لی مه عنه وی دهنوتی. جا له بهرنه وه، له خواره ده ته نها باسی مه بهستی تاوانکاری ده کدین.

یاسازانانی موسلمان پتناسه ی مه بهستی تاوانکاری بیان کرده و ده لئ: «مه بهستی تاوانکاری بریتیه له کردنی کاریک یان نه کردنی، هروه ها رازیوون به و ناکامه ی لی ده که ویته وه» (۵۵۴).

(نۆرتلایش) ی یاسازانان پتناسه ی مه بهستی تاوانکاری کرده و ده لئ: «مه بهستی تاوانکاری بریتیه له ناراسته کردنی کاریک یان نه کردنی بۆ هینه دی نه و نامانجه زیانه خسه ی که تاوانی لی پتکدیت» (۵۵۵).

هروه ها یاسادانه ری عیراقیش پتناسه ی کرده و ده لئ: «مه بهستی تاوانکاری

۵۵۱- د. حسین خلف و سلطان عبدالقادر الشاوی: المبادی العامة فی قانون العقوبات، سهرچاوه ی پتشیو، ل ۱۴۸.

۵۵۲- مه بهستی تاوانکاری وژنکی گرنه ده یی له رووهانی به بریتیی تاوانکاریدا، له کاتیکدا له رووی حوکمدان به قهره یو کرده دا له به بریتیی شارستانی دا نه و ژله نابینیت.

۵۵۳- چونکه تاوانکار له و تاوانانه دا به نه نه ست ده ستدریژی ده کاته سهر نه و ماف و بهرزه وندیانه ی یاسا دیانیا رتیز جاج هی که سان بیت یان هی کومه ل، هندی جار نه بیت که له ناکامی هله به کی چاپه مه نییه وه روو ده دن بن نه وی وژنامه نوومه که دهستی تیدا هه بیت.

۵۵۴- د. احمد الاشهب: المسؤولية الجنائية فی الشريعة الاسلامیة والقوانين الوضعیة، منشورات جمعیة الدعوة الاسلامیة العالمیة، ط ۱، بنغازی، ۱۹۹۴، ل ۷۹.

۵۵۵- بروه د. احمد الاشهب: المسؤولية الجنائية فی الشريعة الاسلامیة والقوانين الوضعیة، هه مان سهرچاوه، ل ۷۹.

بریتیبه له ناراسته‌کردنی ویست و ناره‌زووی تاوانکار بۆ نه‌نجامدانی نه‌و کاره‌ی تاوانی
لن پتیکدیت به‌مه‌به‌ستی به‌دیپه‌تانی نه‌نجامی نه‌و تاوانه‌ی که پرویداره‌ی یان هه‌ر
نه‌نجامتیکی تاوانکاری تر» (٥٥٦).

له‌م ده‌قه‌دا بۆمان ده‌ردکه‌وئێ که چه‌مکی مه‌به‌ستی تاوانکاری نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی که
تاوانکار ناگاداری نه‌و ره‌گه‌زانه‌یه که تاوانی لن پتیکدیت، هه‌روه‌ها ویست و ناره‌زووی
خۆشی ناراسته‌کردوه بۆ هه‌تانه‌دی و قبوولکردنی نه‌و ره‌گه‌زانه. هه‌رچه‌نده نه‌و هۆیه‌ی
پالی به‌تاوانکاره‌وه ناوه بۆ پتیکانی تاوانه‌که‌ی به‌شیک نییه له ره‌گه‌زه‌کانی مه‌به‌ستی
تاوانکاری، به‌لام له هه‌ندئ تاواندا نرخ بۆ نه‌و هۆیه‌ی داده‌نرئ که پالی به‌تاوانکاره‌وه ناوه
بۆ نه‌نجامدانی تاوانه‌که‌ی و ده‌بێته به‌شیکیش له مه‌به‌ستی تاوانکاری و پیتی ده‌گوترئ
مه‌به‌ستی تاییه‌تی (القصد الخاص) (٥٥٧).

که‌واته، مه‌به‌سته‌گشتییه‌که‌ی تاوانکاری (القصد الجرمي العام) مه‌رجه بۆ بوونی
گشت تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری و له زۆریه‌ی نه‌و تاوانانه‌دا به‌وه‌نده وازده‌هێنرئ. به‌لام
هه‌ندێجار یاسادانه‌ر هه‌ندئ له‌و تاوانانه به‌و مه‌به‌سته ده‌به‌ستێته‌وه که تاوانکار هه‌ولی بۆ
داوه یان نه‌و هۆیه‌ی که پالی پتیه‌ ناوه بۆ کردنی تاوانه‌که (٥٥٨).

بۆ نموونه، تاوانی بلاوکردنه‌وه‌ی نه‌و کاروبارانه، که مه‌به‌ست له بلاوکردنه‌وه‌ی یاندا،
کارتێکردن بیت له دادوه‌ر و شایه‌ته‌کان هه‌روه‌کو له ماده‌ (٢٣٥) ی یاسای سزادانی
عێراقیدا هاتوه که نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «نه‌و که‌سه‌ی به‌یه‌کێک له رێگا‌کانی ناشکرای
کاروباریک بلاویکاته‌وه له‌وانه‌بێ کار له‌و دادوه‌رانه بکات که نه‌رکی به‌کلاکردنه‌وه‌ی
کێشه‌یه‌کی به‌رزکراوه‌ی بۆ لایه‌نێک له لایه‌نه‌کانی دادگا یان سپێدرایت یان کارمه‌ندانی
دادگا یان فهرمانبه‌رانی لێکۆڵینه‌وه یان کارکردن له شاره‌زاییان یان ناوهرێوانان
(المحكمن) یان نه‌و شایه‌تانه‌ی که داوایان لێده‌کړئ له‌و کێشه‌یه‌دا شایه‌تی بدن... به‌گرتن
بۆ ماوه‌یه‌ک له سالتیک زیاتر نه‌بێ له‌گه‌ڵ غه‌رامه‌یه‌ک له سه‌د دینار زیاتر نه‌بێ یانیش
به‌یه‌کێک له‌و دوو سزایه سزا ده‌درئ».

٥٥٦- پروانه به‌رگه‌ی (١) ی ماده‌ (٣٣) ی یاسای سزادانی عێراقی ژماره (١١١) ی سالی ١٩٦٩ ی
هه‌مراکه‌راو.

٥٥٧- د. فخری عبدالرزاق الحدیثی: شرح قانون العقوبات القسم العام، سه‌رچاوه‌ی پیشو، ل. ٢، ٣.
٥٥٨- پروانه ماده‌ی (٣٨) له یاسای سزادانی عێراقی که نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «بایه‌خ به‌هۆی کردنی
تاوان نادری مه‌گه‌ر یاسا پێچه‌وانه‌ی نه‌مه ده‌قنوووس بکات».

بەم شێوەیە، لە تاوانەکانی پۆژنامەگەریدا، ئەگەر مەبەستی تاوانکاری بەهەردوو
 ڕەگەزەکییەوه - ناگاداری و نیراده (العلم والارادة) - هەبێت مانای ئەوەیە پرایەلی
 مەعینەوی ھاتۆتە دی و ئەرکی سەلماندنی ئەمەش دەرکەوتتە ئەستۆی ئەو دەسلەتە کە
 تۆمەتە کە ئاراستە دەکات و دەبێت ئەو دادوەری کە کێشە کە بەکلا دەکاتەوه بەلگەی بوونی
 مەبەستی تاوانکاری لەلایەن تاوانکارەوه بەدەریخات ئەگەر بیهێت حوکم بەنێدانەکردنی
 بەدات (٥٥٩).

سێیەم: پرایەلی بەناشکرای (رکن العلانية)

بەناشکرای (علانية) لە ڕووی زمانەوانییەوه واتای بەدەرخستن و بلاوکردنەوه
 دەگەینێت، بەلام لە ڕووی زاراوەییەوه بەمانای گەیاندنی زانیاری لەبارەی ڕووداوێک یان
 کردارێک بەخەڵک دەبەخشێت جا چ بەقسە بیت یان بەکردار یان بەنووسین یانیش بەهەر
 ھۆکاریکی تری گەیاندن بیت.

ھەندێ یاسازان بلاوکردنەوه یان ناشکرای لە تاوانەکانی پۆژنامەگەری بەپرایەلی
 ماددی دادەنێن بەبێیانویی ئەوەی، گواپە بلاو بوونەوه ھۆی سەرەکییە لە سەپاندنی
 سزا (٥٦٠).

بەلام ھەندێکی تر بەپرایەلیکی تایبەتی دادەنێن و دەلێن یاسادانەر گریمانەی کردووه و
 بەنەبوونی ئەم پرایەلە تاوانی پۆژنامەگەری، بەو ھەسە یاسایییە کە بۆی کراوه، بوونی
 نییە (٥٦١). بێ گومان، مەترسیی تاوانەکانی پۆژنامەگەری لەسەر بەھای بالاو
 بەرزەوھندییە گشتییەکانی کۆمەڵ و تاکەکەس کە یاسا دەیانپارێزێت، تەنیا ھۆی لە
 نووسین و ئەوانە لە حوکمی ئەودانە نابینێتەوه، بەلکێ ھۆی لە ئەنجامدانی ئەو تاوانانە
 بەشێوەیەکی ناشکراوە دەبینێتەوه. بۆیە، دەتوانین بڵێین، کرداری نووسین لە تاوانەکانی
 پۆژنامەگەریدا، پرایەلی ماددی دەنێت، لەکاتی کدا، کرداری بلاوکردنەوه، پرایەلی
 تایبەتی دەنێت و بەنەبوونی ئەو پرایەلە تاوانی پۆژنامەگەری بوونی نییە.

٥٥٩- مجموعة احكام محكمة النقض المصرية، قرار رقم ١٥٥ في ١٣/٤/١٩٨٢، برونه: ميشم حنظل
 شريف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)، سرجاوهي
 پيشوو، ل١٢٣.

٥٦٠- د. عبدالله اسماعيل البستاني: حرية الصحافة، سرجاوهي پيشوو، ل١٦٥، ود. محمد محي
 الدين عوض: العلانية في قانون العقوبات، مطبعة النصر، القاهرة، ١٩٥٥، ل٢، و ميشم حنظل
 شريف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة، سرجاوهي پيشوو، ل١١٧.

ئىمەش پىشگىرى نەو رايە دەكەين و دەلئىن، بلاوكردەنەو و ئاشكرایی لە تاوانەكانى رۆژنامەگەريدا، رايەلتىكى تايەتبيە لەپال ھەردوو رايەلى ماددى و مەعنەويدا و بەنەبوونى ئەم رايەلە تاوانەكانى رۆژنامەگەري وەكەر نەو وەسفەى بۆى كراوہ پرونادات چونكە بلاوكردەنەو و ئاشكرایی مەرجىتىكى بەرەتە بۆ سەپاندنى سزا لە تاوانەكانى رۆژنامەگەريدا و ياسا ھىچ كارتىكى بەھزر و بىروپا نىيە ھەرچەندى زبان بەخشىش بىت مەگەر بەئاشكرا گوزارشتى لى بكرىت^{١٥٦٣}. بۆ ئموونە، لە تاوانەكانى بوختان پىن كردندا كە لە برگەى يەكەمى ماددى (٤٣٣) و تاوانەكانى ئاشكراكردى نەيتى كە لە برگەى يەكەمى ماددى (٤٣٨)ى ياساى سزادانى عىراقيدا ھاتووە، بلاوكردەنەو و ئاشكرایی رايەلتىكى تايەتبيە لە رايەلەكانى ئەم تاوانانە لەپال ھەردوو رايەلى ماددى و مەعنەويدا و بەنەبوونى ئەم رايەلە تاوانى بوختانپىتكردى ئاشكرا و ئاشكراكردى نەيتى بەگوتىرى نەو وەسفەى لە دەقى نەو دوو ماددەيدا بۆيان كراوہ پرونادات. بەلام ئەم بىنچىنەى رەھا نىيە، بەلكو بلاوكردەنەو و ئاشكرایی لە ھەندى تاواندا تەنھا رۆلى توندكردى سزا دەپىن ھەروەكو لە ماددى (٤٣٤)ى ياساى سزادانى عىراقيدا ئەم رۆلەى بىنپوہ، نەمەو ھەندىك دەولەت لە ياساكانياندا نەو ھۆكارانەيان دەستپىشان كردووە كە بەھۆبانەو بلاوكردەنەو و ئاشكرایی دىتەدى.

ياسادانەرى مىسرى، لە ماددە (١٧١)ى ياساى سزادانى ژمارە (٥٧)ى سالى ١٩٣٨دا ئەم ھۆكارانەى دەستپىشان كردووە و دەلتى: «ھەر يەكىك كەستىك يان زياتر لە كەستىك بۆ كردنى كەتتىكى گەورە (جىنايەتتىك) يان كەتتىك (جۆنچەيەك) چ بەقسە يان بەھاواركردن يان بەكردەوہ يان بەنووسىن يان بەرەسم يان فۆتۆيان بەھىسا يان بەھەر رىنگايەكى تر لە رىنگاكانى ئاشكراكردى يان بەھەر ھۆكارىكى تر لە ھۆكارەكانى ئاشكرایی ئىغرا بكات بەبەشدار دادەتري لە كردنيدا، قسكردن و ھاواركردن بەئاشكرا دادەتري ئەگەر ھاتو بەيەكىك لە ئاھرازە مىكانىكىيەكان لە دانىشتتىك يان شووتتىكى گشتيدا دركىتەرا...»^(٥٦٣).

لە دەقى ماددە (١٧١)دا بۆھان دەردەكەوتى كە ياسادانەرى مىسرى سىن جۆرە ھۆكارى

٥٦١- د. لطيفة حبيب محمد: جرائم النشر في الشريعة العراقية، سەرچاوەى پشسۆ، ل ٦٣.

٥٦٢- احمد امين بك: شرح قانون العقوبات الأهل، المجلد الاول، منشورات الدار العربية للعلوم، بيروت، ١٩٨٢، ل ١٥٦.

٥٦٣- ئەم دەقە بەرامبەر دەقى ماددە (٢٠٩)ى ياساى سزادانى لوبنانىيە.

بۆ گوزارشتكردن و سىڭىرىش بۆلۈمىگە بۆلۈشكەن ۋە ئاشكارىلاش بۆلۈمىگە بۆلۈشكەن (۵۶۴) ئەمەشكەن لى دەستەۋازى (بەھەر ھۆكۈمەت لى ھۆكۈمەتلىك گوزارشتىكىڭىز) (بەھەر پىڭگايەك لى پىڭگايەكلىك نۆندىڭىز) كە لى دەقى ماددى نۆندىڭىز ھاتىرە بۆلۈمىگە بۆلۈشكەن.

ھەردەھە ياسادانەرى قەرزىسى لى ياسا پۇتنامەگەرى سالى ۱۸۸۱ ھەمەركراۋدا لى ماددى (۲۳) (۵۶۵) ھۆكۈمەتلىك ئاشكارىلاش بىم شىۋىيە ھۆكۈمەت دەستىشەن كىرەۋە:

۱- قەرزىڭىز ۋە ھۆكۈمەت كىرەۋە گىتەيەكەن ۋە شۆتە گىتەيەكەندا.

۲- بۆلۈشكەن لى پىڭگايەك نۆندىڭىز ۋە چاۋەمەنىيە قەرزىڭىز ھۆكۈمەتلىك پۇتنامەگەرى ۋە دابەشكەن لى شۆتە گىتەيەكەن ۋە كۆپۈنەۋە گىتەيەكەندا ئايش كراۋن.

۳- بۆلۈشكەن لى پىڭگايەك نۆندىڭىز ۋە پىڭگايەكەندا ھۆكۈمەتلىك پۇتنامەگەرى ۋە ئايش دىكرىن.

ھەردەھە ياسادانەرى قەرزىسى سەبارەت بەھەندىك تەۋانى پۇتنامەگەرى، ۋەك تەۋانەكەنلىك خەبەردەنلىك بەدەۋەكە لى ماددى (۲۷) (۵۶۶) ھاتىرە، ھەردەھە تەۋانى

۵۶۴- ھەردەھە د. عبدالحمىد الشواربى پىتى دابە ياسادانەرى مېسىرى نەم ھۆكۈمەتلىك پىڭگايەنلىك بەشىۋىيەكى دىيارىكراۋ (خەسرا) ھىناۋەتەۋە نۆندىڭىز ۋە لىم بەرەيەۋە دەلىق: «ياسا مېسىرى لى ماددى (۱۷۱) ھۆكۈمەتلىك ئاشكارىلاش ۋە مېسىرىلىك دىيارىكراۋ دەستىشەن كىرەۋە» پىرەنە د. عبدالحمىد الشواربى: جرائم الصحافة والنشر، سەرچاۋە پىشور، ۱۸۸.

۵۶۵- بۆلۈشكەن ماددى (۲۳) ھۆكۈمەتلىك پۇتنامەگەرى قەرزىسى پىرەنە پىڭگايەك (۲-۱-۲-۵) پىرەنە پىڭگايەك (۵۳۲) لىم تىزەدا.

۵۶۶- ئەمەش دەقىكەتلىك پىرەنە پىڭگايەك قەرزىسى:

Article 27

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La publication, la diffusion ou la reproduction, par quelque moyen que ce soit, de nouvelles fausses, de pièces fabriquées, falsifiées ou mensongèrement attribuées à des tiers lorsque, faite de mauvaise foi, elle aura troublé la paix publique, ou aura été susceptible de la troubler, sera punie d'une amende de 45000 euros.

Les mêmes faits seront punis 435000 euros d'amende, lorsque la publication, la diffusion ou la reproduction faite de mauvaise foi sera de nature à ébranler la discipline ou le moral des armées ou à entraver l'effort de guerre de la Nation.

نیپانه‌کردنی سه‌روکی ولات و سه‌روکی حکومت و وه‌زیری دهره‌وی ولاته بیانیه‌کان که له ماده‌ی (٣٦) (٥٦٧) دا هاتوو، هه‌روه‌ها تاوانی تانه‌وته‌شه‌ردان له‌و سه‌فیر و وه‌زیره‌ مفه‌وه‌زانی که له‌لایهن حکومت‌ه‌کانییه‌نه‌وه‌ بۆ راپه‌راندنی کاری نی‌داری و دپلۆماتی بۆ فه‌ره‌نسا نی‌ر‌دراون که له‌ ماده‌ی (٣٧) (٥٦٨) دا هاتوو، ته‌نها مه‌رجی بوونی راپه‌لی به‌ناشکرای (علانیة)ی داناوه‌ به‌بێ نه‌وه‌ی نه‌و هۆکارانه‌ ده‌ست‌نیشان بکات که به‌هۆیانه‌وه‌ بلاو‌کردنه‌وه‌ که نه‌نجام ده‌دریت. نه‌مه‌ش نه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نیت که ناشکرای (علانیة) له‌م تاوانانه‌دا له‌ر‌یگای یه‌کیک له‌و هۆکارانه‌ی که له‌ ماده‌ی (٢٣) دا ناما‌ژه‌ی پێ کر‌اوه‌ دیته‌ دی. نه‌مه‌ش خۆی له‌ خۆیدا نه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نیت که ده‌ق‌نووس‌کردنی نه‌و هۆکارانه‌ له‌ دوو‌ت‌ری ماده‌ی ناوبر‌اوا ته‌نها بۆ نمونه‌یه‌ و ده‌کر‌ی له‌ ر‌یگای هۆکاری تر‌شه‌وه‌ بلاو‌کردنه‌وه‌ نه‌نجام بدر‌یت و ناشکرای ب‌یت‌ه‌دی وه‌کو په‌خشی لاس‌لکی و ته‌له‌ف‌زیۆنی و ئینته‌رنیت. به‌لام یاسادانه‌ری ع‌یرا‌قی، له‌ برگه‌ی سییه‌می ماده‌ (١٩) ی یاسای سزاداندا (٥٦٩) به‌م ش‌یوه‌یه‌ی خواره‌وه‌ هۆکاره‌کانی به‌ناشکرای (وسائل العلانیة)ی ده‌ست‌نیشان کرد‌وه‌:

٥٦٧- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی فه‌ره‌نسی:

“Article 36

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'offense commise publiquement envers les chefs d'Etats étrangers, les chefs de gouvernements ministres des affaires étrangères d'un gouvernement étranger sera punie d'une" étrangères et les amende de 45000 euros.

٥٦٨- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی فه‌ره‌نسی:

“Article 37

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'outrage commis publiquement envers les ambassadeurs et ministres plénipotentiaires, envoyés, chargés d'affaires ou autres agents diplomatiques accrédités près du gouvernement de la République, sera puni d'une amende de 45000 euros.

٥٦٩- شایه‌نی ناما‌ژه‌بو‌کردنه‌، حوکمه‌کانی نه‌م یاسایه‌ له‌ هه‌ر‌یمی کورده‌ستاندا کاربان پ‌ت‌ده‌کر‌یت ته‌نها نه‌ر‌انه‌ نه‌ب‌یت که دوا‌ی راپه‌رینی سالی ١٩٩١ داندراون یاخود هه‌م‌وار‌کراون. بۆیه‌ سه‌پاره‌ت به‌پاس‌کردنی راپه‌لی ناشکرای له‌ تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ریدا پ‌شت به‌حوکمه‌کانی نه‌م یاسایه‌ ده‌به‌ست‌ین.

- ۱- کردوه و ئیشارهت و جولانهوه.
 - ۲- قسهکردن و هاوارکردن.
 - ۳- رۆژنامهگه‌ری و چاپمه‌نی.
 - ۴- نووسین و رهم و وینه و فیلم و تارم.
- هه‌روه‌ها ئهو رێگایانه‌ش که به‌ناشکرای پێ دیته‌دی، به‌م شێوه‌یه‌ی خواره‌وه‌ ده‌ستیشان کردوه:

- ۱- ناشکرای کردوه و ئیشارهت و جولانهوه (علانیة الاعمال والاشارات والحركات).
 - ۲- ناشکرای قسه‌کردن و هاوارکردن (علانیة القول والصیاح).
 - ۴- ناشکرای نووسین و رهم و وینه و فیلم و تارم.
- له‌ ده‌قی م‌اده‌ (۱۹) ی یاسای سزادانی عێراقیدا بۆمان ده‌رده‌که‌وتی که یاسادانه‌ری عێراقی له‌ ناماژه‌کردن به‌و هۆکارانه‌ی که له‌ رێگایانه‌وه‌ گوزارشت ده‌کریته‌، هه‌روه‌ها ئهو رێگایانه‌ش که به‌ناشکرای (علانیة) ی پێ دیته‌دی، هه‌مان رێچه‌کی یاسادانه‌ری میسری گرتۆته‌به‌ر.

به‌پای ئێمه‌، واچاکه‌ یاسادانه‌ری عێراقی خۆی له‌ ریزکردنی ئهو هۆکارانه‌ی که گوزارشتیان پێ ده‌کریته‌ هه‌روه‌ها ئهو رێگایانه‌ش که ناشکرایان (علانیة) ی پێ دیته‌دی، دوور بخاته‌وه‌ و ته‌نها مه‌رجی بونی رایله‌ی به‌ناشکرای (علانیة) دا‌ه‌نیت، پێ ئه‌وه‌ی ئهو هۆکارانه‌ ده‌ستیشان بکات که به‌هۆیا‌نه‌وه‌ بلا‌و‌کرده‌وه‌که‌ نه‌ه‌جام ده‌دریت یان ناشکرا ده‌کریته‌، یان به‌راشکاوی به‌لق ئهم غه‌و‌وانه‌ وه‌کو غه‌و‌نه‌ی ناشکرای دینینه‌وه‌. چونکه‌ ئه‌مه‌رۆ له‌سایه‌ی ته‌کنه‌لۆژیای نوێه‌، دنیا زوو زوو دا‌ه‌ینانی نوێ له‌ به‌اری گه‌یاندن و رۆژنامه‌گه‌ریدا به‌خۆیه‌وه‌ ده‌بینن، به‌چه‌شنیک ریزکردنی ئهم وه‌سیلانه‌ له‌ پ‌رووی پ‌راکتیکه‌وه‌ هیچ بایه‌خی ناییت.

- ۵- ۲- ۱- ۴ ئهو تاوانانه‌ی که له‌ رێگای رۆژنامه‌گه‌رییه‌وه‌ پ‌رووده‌دن تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری، بریتین له‌و تاوانانه‌ی که له‌ رێگای رۆژنامه‌گه‌رییه‌وه‌ پ‌رووده‌دن، جا یاسادانه‌ر له‌ رێگای ده‌قه‌کانی یاسای سزادان یان یاسای رۆژنامه‌گه‌ری و یاسای چاپمه‌نی یان یاسا تایبه‌تییه‌کانی ت‌ر‌دا خه‌سه‌له‌تی ناره‌وايه‌تی به‌م کردارانه‌ ده‌به‌خشیته‌. به‌م پێییه‌، ده‌ق‌نو‌وس‌کردنی تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری له‌ یاسای ولاتیکه‌وه‌ بۆ یاسای ولاتیکی ت‌ر ده‌گ‌ز‌ریت.

یاسادانه‌ری فدرنسی و لوینانی کاریان به‌سیستمی یه‌کبوونی یاسا (وحدة الشریع) کردووه له ده‌قنوس‌کردنی نه‌و تاوانانه‌دا. جا یاسادانه‌ری فدرنسی بۆ‌نهم مه‌به‌سته، له یاسای رۆژنامه‌گه‌ریی سالی ۱۸۸۱ی هم‌موار‌کراودا له بابی چوارمه‌دا له‌ژیر ناوونیشانی «نه‌و که‌تن و گه‌وره‌که‌تنانه‌ی که له ریتیگای رۆژنامه‌گه‌رییه‌وه یان هر ریتیگایه‌کی تری بلا‌و‌کردنه‌وه‌وه پرووده‌ده‌ن» (DDELITS COMMIS PAR LA VES CRIMES ET OIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICA-TION) له ماده‌ی (۲۳) تا‌کو ماده‌ی (۴۱) ده‌ستیشان کردووه.

هه‌روه‌ها یاسادانه‌ری لوینانی، له‌ژیر ناوونیشانی «تاوانه‌کانی چاپه‌مه‌نی» نه‌و تاوانانه‌ی له ماده‌ی (۱) تا‌کو ماده‌ی (۲۵)ی مه‌رسومی یاسایی ژماره (۱۰۴)ی سالی ۱۹۷۷ که جیگای ماده‌ی (۵۱) تا‌کو ماده‌ی (۷۱)ی یاسای چاپه‌مه‌نی سالی ۱۹۶۲ی گرتۆته‌وه، ده‌ستیشان کردووه.

به‌لام یاسادانه‌ری میسری، له یاسای سزاداندا هه‌ندێ تاوانی رۆژنامه‌گه‌ری له بابی چوارده‌ی کتییی دووه‌مدا له‌ژیر ناوونیشانی «نه‌و که‌تنانه‌ی له ریتیگای رۆژنامه‌گه‌ری و ریتیگانی تروه‌وه پرووده‌ده‌ن» له ماده‌ی (۱۷۱) تا‌کو ماده‌ی (۲۰۱) ده‌قنوس کردووه و هه‌ندیکێ تریشی له بابی هه‌وته‌می کتییی سییه‌مدا له‌ژیر ناوونیشانی «تانه‌وت‌شهر و جوینیتدان و ناشکر‌کردنی نه‌ینی - القذف والسب وافشا والاسرار» له ماده‌ی (۳۰۲) تا‌کو ماده‌ی (۳۱۰)، هه‌روه‌ها له بابی یانزه‌می کتییی دووه‌مدا له‌ژیر ناوونیشانی «نه‌و که‌تنانه‌ی په‌یوه‌ندیان به‌نایینه‌وه هه‌یه» له ماده‌ی (۱۶۰) تا‌کو ماده‌ی (۱۶۱) ده‌قنوس کردووه.

هه‌روه‌ها له یاسای پارتی سیاسیه‌کانی ژماره (۴۰)ی سالی ۱۹۷۷ و یاسای پاراستنی به‌ری ناوخۆ و ناشتی کۆمه‌لایه‌تی - حماية الجبهة الداخلية والسلام الاجتماعي ژماره (۳۳)ی سالی ۱۹۷۸ و یاسای (حماية القيم من العيب) ژماره (۹۵)ی سالی ۱۹۸۰ کۆمه‌لیک کرداری تری ده‌ستیشان کردووه که به‌تاوانی رۆژنامه‌گه‌ری داده‌ندرتین (۵۷۰).

به‌لام یاسادانه‌ری عیراقی، تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری له یاسای سزادان ژماره (۱۱۱)ی سالی ۱۹۶۹ی هم‌موار‌کراو و یاسای چاپه‌مه‌نی ژماره (۲۰۶)ی سالی ۱۹۶۸ی

۵۷۰ - بز زانیاری زیاتر له‌م باره‌یه‌وه، به‌روانه شریف کامل، الجرائم الصحفية، ج ۲، شركة دار الاشعاع للطباعة، القاهرة، ۱۹۸۶، ل ۷-۸.

هه‌موارگراو و یاسای سه‌ندیکای رۆژنامه‌نووسان ژماره (۱۷۸) ی سالی ۱۹۶۹ ی هه‌موارگراو و یاسای مافی دانه‌ژماره (۳) ی سالی ۱۹۷۱ و چه‌ندین یاسایتر ده‌قنوس کردووه. یاسای سزادانی عیراقی ژماره ۱۱۱ ی سالی ۱۹۶۹ هه‌موارگراو گشت ئه‌و کردارانه‌ی ده‌ستیشان کردووه که له‌لایه‌ن رۆژنامه‌نووسه‌وه و له‌ ریتیگای رۆژنامه‌وه نه‌نجام ده‌رتین و به‌تاوان داده‌ندری له‌گه‌ل دیارکردنی سزای هه‌ر په‌کتیک له‌و تاوانانه.

له‌به‌ر زۆری ئه‌و ماددانه، به‌شێوه‌یه‌کی گشتی ناوی مادده‌کان ده‌هیتین له‌گه‌ل کورته‌یه‌کی ناوه‌رۆکه‌کانیان و له‌سه‌ر گرینگترینیشیان هه‌له‌سه‌یه‌ک ده‌که‌ین.

شایه‌نی ئاماژه‌یه، ئه‌و ماددانه‌ی کرداره تاوانکارییه‌کانی بلاوکردنه‌وه‌یان دیارکردووه بریتین له‌ مادده: (۸۱) - ۸۴، ۱۵۶ - ۱۷۰، ۲۱۱ - ۲۱۳، ۲۲۴ - ۲۲۹، ۲۳۵ - ۲۳۶، ۳۷۲، ۴۰۳، ۴۳۳ - ۴۳۷، ۴۷۶.

یاسادانه‌ری عیراقی، له‌ مادده (۸۱) تاكو مادده‌ی (۸۴) ی ته‌رخان کردووه بۆ سزادانی سه‌رنووسه‌ری رۆژنامه‌یه‌یان به‌رپرستی لایه‌ره‌یان نووسه‌ری بابته‌تی تاوانکاری بۆ ئه‌و تاوانانه‌ی بلاوکردنه‌وه که له‌ ریتیگای رۆژنامه‌وه نه‌نجام ده‌رتین.

هه‌روه‌ها بۆ سزادانی ئه‌و که‌سه‌ی که کتێبێک یان وێنه‌یه‌ک یان هه‌ر شینوازیکی تری را‌ده‌برین بۆ له‌ ده‌روه‌ ده‌هیتین که له‌ کردنی تاواندا به‌کارهاتووه. هه‌روه‌ها له‌ حاله‌تی دیار نه‌بوونی ئه‌و که‌سه‌ی که نه‌م شتانه‌ی له‌ ده‌روه‌ هه‌تاوه، فرۆشیار و بلاوکه‌ره‌وه‌که‌ی له‌گه‌ل ئه‌و که‌سه‌ی که له‌ دیواریشی داوه سزایار کردووه.

هه‌روه‌ها ئه‌وه‌شی دیارکردووه که وه‌رگێترانی بابته‌که‌ یا وه‌رگیرانی له‌سه‌رچاوه‌یه‌کی تری ناوه‌وه‌یان ده‌روه‌ی ولات به‌رپرستیاریتییی بلاوکردنه‌وه‌ ره‌ش ناکاته‌وه و هه‌رده‌میتین.

هه‌روه‌ها به‌ریاری داوه، نه‌گه‌ر حوکمی دادگا به‌تۆمه‌تبار کردن له‌ گه‌وره‌که‌تنیک که له‌ ریتیگای رۆژنامه‌وه نه‌نجام درایبێت ده‌رچوو ئه‌وا دادگا بۆی هه‌یه‌ فه‌رمان بدات به‌راگرتنی رۆژنامه‌که بۆ ماوه‌یه‌ک که له‌ سێ مانگ زیاتر نه‌بێت.

هه‌روه‌ها یاسادانه‌ری عیراقی، له‌ مادده (۱۵۶) تاكو (۱۷۰) بۆ دیارکردنی ئه‌و کرداره تاوانکارییه‌نه‌ی ته‌رخان کردووه که له‌ ریتیگای بلاوکردنه‌وه‌ ده‌ی ناسایشیی ولات ده‌کرتین.

هه‌روه‌ها له‌ مادده (۲۱۱) دا بلاوکردنه‌وه‌ی هه‌والی درۆ یان ده‌سنووسی ده‌سکرد و ساخته‌کاری که به‌درۆ درایبته پال که‌سیک به‌تاوان دانه‌وه نه‌گه‌ر هاتوو بیه‌سته‌هۆی

شیتواندنی ئاسایشی گشتی یان زیان گه یاندن به بهر ژده وندی گشتی.

ههروهه له ماده (۲۱۲) دا هاندانی خه لکی بۆ نهجامدانی که تنی گوشتن یان دزین یان تیکدان یان سووتان یان هه که تنی تر که بیته هۆی شیتواندنی ئاسایشی گشتی به تاوان داناوه هه تا نه گهر هاتوو ئه م هاندانهش هیچ ناکامیتی نه بیت.

ههروهه له ماده (۲۱۳) دا هاندانی خه لکی و بلاوکردنه و دی گیانی یاخی برون له ریزگرتنی یاسا، یان جوانکردنی کاریک له بهرچاوی خه لک که له ههقیقه تدا که تنه یان گه وهره که تن بیت به تاوان داناوه.

ههروهه له ماده (۲۲۴) تا کو ۲۲۹ ته رخا نکرده و به ده ستیشا نکرده و ئه و کرداره تاوانکاری بانه ی له رتگای بلاوکردنه و ده ده سه لاتی گشتی و فهرمانیه ران و ئه و که سانه ده کرتن که خزمه تگوزاری گشتیان پچ سپهر دراوه.

له ماده (۲۲۹) دا هاتوه: «هه که سیتک سوکایه تی یا هه ره شه له فهرمانیه ریک یا هه که سیتک بکات که ئه رکی خزمه تگوزاری گشتی پچ سپهر دراین یا سوکایه تی یا هه ره شه له نه جومعه نییک یا ده سه یه کی ره سمی یا دادگایه کی دادبینی یا کارگرتنیک له کاتی ئه رکی خۆیدا یا به هۆی ئه رکه که یه و بکات به گرتن سزا ده دریت».

ههروهه له بابی چوارده دا له ژیر ناوونیشانی (تاوانه کانی دژ به ره و تی دادپه روه ری) دا ماده (۲۳۵) و (۲۳۶) ی ته رخا نکرده و به ئه و تاوانانه ی که له رتگای بلاوکردنه و ده دژ به ره و تی دادپه روه ری نه جوام ده درتن.

ههروهه له ماده (۴۳۳) تا کو (۴۳۷) ی به تاوانه کانی تانه و ته شه ر و جوته پشدان و ناشکرا کردنی نه یینی ته رخا نکرده و له حاله تی نه جوامدانی ئه م تاوانانه به رتگایه ک له رتگا ناشکراکان سزایه کی توندی به داناوه که بلاوکردنه و له رۆژنامه دا یه کتیکه له و رتگایانه.

به لام یاسای چاپه مه نی ژماره (۶-۲) ی سالی ۱۹۶۹، له ماده دی (۱۶) و (۱۷) دا، نامه ی به کۆمه لیک بایه ت کردوه که بلاوکردنه و دیان له رۆژنامه و چاپه مه نییه کانه دا قه ده غه یه (۱۵۷۱)، ههروهه سزای سه ریت چی کردنیشانی له ماده دی (۲۸) دا دیار کردوه، که بریتیه له زیندانی کردن به ماوه یه ک له (۳۰) رۆژ زیاتر نه بیت یان غه رامه یه ک له

۵۷۱- به ناوه رۆکی ماده دی (۱۶) و (۱۷) ی یاسای چاپه مه نی عێراقی به وانه خالی (۳-۴-۴) له ژیر ناوونیشانی «ئاگاکاری و راگرتن و هه لوه شانده و به له یاسای چاپه مه نی عێراقیدا» له م تیزه دا.

(٥٠) دینار زیاتر نهیج، یانیش هەردوو سزاگان بەبەگەوه، بەلام ئەگەر هاتوو سزای کردەوه که لە هەر یاسایەکی دیکە توندتر بوو، لەو حالەتەدا حوکمەکانی ئەو یاسایە دواوی دەسەپت.

هەروەها یاسای سەندیکای رۆژنامه نووسانی عێراقی ژمارە (١٧٨) ی سالی ١٩٦٩ ی هەموارکراو، لە ماددە (٢٥) دا، کۆمەڵێک کردەوی دەستنیشان کردووه، که ئەنجامدانیان لەلایەن رۆژنامه نووسەوه، بەرپر سبأریبەتی تاوانکاری و پیشەییان لێ دەکەوێتەوه (٥٧٢).

هەروەها یاسای مافی دانەری عێراقی ژمارە (٣) ی سالی ١٩٧١ لە ماددە (٤٥) دا ئەو کردارەنە دیار کردووه که ئەنجامدانیان بەتاوانی تەقلیدکردن دادەندرێت، هەروەها سزاکەشی دیار کردووه (٥٧٣).

ئەمەو، یاسادانەری هەرتیمی کوردستان، سەرەرای ئەوی هەندیک ئەرکی خستۆتە ئەستۆی رۆژنامه نووس لە ماددە (٢٠) ی یاسای سەندیکای رۆژنامه نووسانی کوردستان ژمارە (٤) ی سالی ١٩٩٨ (٥٧٤) و ماددە (٩) ی یاسای چایە مەنەیی ژمارە (١٠) ی سالی ١٩٩٣ ی هەموارکراو (٥٧٥) هاتوووە کهچی سزا تاوانکاریبەکانی دەستنیشان نەکردووه، بۆیە دەبێ بگەرێتەوه بۆ بنەما گشتیبەکانی یاسای سزادانی ژمارە (١١١) ی سالی ١٩٦٩ ی هەموارکراو و یاسای مافی دانەری ژمارە (٣) ی سالی ١٩٧١، که دوو یاسای بەرکارن لە هەرتیمی کوردستانی عێراقدا.

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١) ی سالی ١٩٦٩ ماددە (٤٣٣-٤٣٦) ی بۆ تاوانەکانی تانە و تەشەر و جوتنپێدان (جرائم السب والقتف) تەرخانکردووه، چونکه ئەم دوو تاوانە زۆر پێک دەچن و هەردووکیان دەبنە مایەمی ناو و ناوبانگ زانیان و لەکەدارکردنی شەهرف و کەرەمەتی ئەو کەسە که تاوانەکی دەرەق دەکێت، هەروەها لەو

٥٧٢- بۆ دەقی ئەم ماددەیه، بڕوانە خالی (٥-١-٢) لەژێر ناوونیشانی «ئەرکەکانی رۆژنامه نووس» پەرەوتی (٥١٥) لەم تێزەدا.

٥٧٣- بۆ زانیاری زیاتر لەم بارەیهوه، بڕوانە (کمال سعیدی مصطفی): حق الملكية الادبية والفنية في القانون العراقي والمقارن، سەرچاوهی پیتشوو، ل ١٨٣ بەدواوه.

٥٧٤- بۆ دەقی ئەم ماددەیه بڕوانە خالی (٥-١-٢) لەژێر ناوونیشانی «ئەرکەکانی رۆژنامه نووس» لەم تێزەدا.

٥٧٥- بۆ دەقی ئەم ماددەیه، بڕوانە بڕگە (٥-١-٢) لەم تێزەدا.

تاوانانەن کە لە ڕێگای قسە یان وێنە یان نووسینەوە ئەنجام دەدرێن و بۆ توندکردنی سزاكەشیان مەرجە بە ڕێگایەك لە ڕێگایەكانی ناشكرایی ئەنجامدرايێت. بەلام سەرەرای ئەمە، لەرووی بابەتی خستەپالەكەوه (موضوع الاسناد) لەیهكتر جیاوازن، لەكاتێكدا بابەتی خستەپالەكە لە تاوانی تانەوتەشەردا «رووداوێکی دیاریکراوە» کەچی لە تاوانی جوتنپێنداندا «رووداوێکی نادياریکراوه و بەشێوەیەك لە شیوەكان شەرف و کەرەمەت لەکەدار دەکات» (٥٧٦).

جێی سەرئەخە، ئەم جیاوازییەتی تێوان تاوانی تانەوتەشەر و تاوانی جوتنپێندان وایکردووه کە تاوانی یەكەم ترسناکتر بێت لە تاوانی دووەم. چونکە خەلک زیاتر باوەڕ بە رووداوه دیاریکراوانە دەکەن کە دراونەتە پال کەسانێک ئەک رووداوه گشتییەکان، چونکە مەزەندەیی بوونی هەندێک بەلگە دەکەن لە دانەپالی ئەو رووداوانەدا، لەكاتێكدا لە حالەتی جوتنپێنداندا زیاتر بۆ ئەو دەچن کە دانەپالی ئەو رووداوانە گوزارشت لە ڕق و کێشە بکات. ئەم جیاوازییەش وایکردووه کە سزای تاوانی تانەوتەشەر لە سزای جوتنپێندان قورستر بێت، هەروەها هۆیه‌كانی ڕێگای پێدانیشیان لەیه‌كتر جیاواز بێت.

یاسادانەری فەرەنسی، لە یاسای رۆژنامەگەریی سالی ١٨٨١دا لە بابی چوارەمدا لەژێر ناوێشانی «ئەو کەتن و گەورەکە تنانەیی کە لە ڕێگای رۆژنامەگەرییە یان هەر ڕێگایەکی تری بلاکێردنەوه روودەدەن» لە ماددە (٢٩-٣٥)دا حوکمەکانی ئەو دوو تاوانەیی دەقنوس کردووه.

بەلام یاسادانەری میسری، لەجیاتیی ئەوەی لە بابی چوارە و لە کتێبی دووهمدا دەقنوسی بکات، کە تایبەتە بەم کەتنانەیی کە لە ڕێگای رۆژنامەگەری و هەر ڕێگایەکی تری بلاکێردنەوه تەرخانکراوه، لە بابی حەوتەمی کتێبی سێیەمدا لەژێر ناوێشانی «تانەوتەشەر و جوتنپێندان و ناشکرکردنی نهینی» لە ماددە (٢-٣-٣١) ئەو تاوانانەیی ڕێکخستووه.

٥٧٦- د. محمود نجيب حسني: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الاعتداء على الأشخاص، منشورات دار النهضة العربية، مطبعة جامعة القاهرة والكتاب الجامعي، القاهرة، ١٩٧٨، ج ٥، ٦٠، هەروەها پڕوانە: مصطفى مجدي حجة: التعليق على قانون العقوبات في ضوء الفقه والقضاء - القسم الخاص، الكتاب الثالث، ط ١، منشورات منشأة المعارف بالإسكندرية، ١٩٨٨، ج ٥٥.

بۆ ئاشناپوونی زياتر به تاوانه گانی تانه و ته شهر (جرمة القذف) که گرنه گترين تاوانه لهو تاوانانهی که له ږنگای ږۆژنامه گهریسه وه ږووده دات و تاکو ئیستا له ههریمی کوردستاندا، دهیان کیشه دژی ږۆژنامه نووسان، سهبارته بهو تاوانه بۆ دادگاگان بهرز بۆته وه، ههروه که دهه سزانین ږوودانی زۆری لهو تاوانانه له بهر لیکه حالینه بوونی ږۆژنامه نووسان و هاوولا تییانه وه و نه زانینی سنووری نازادی ږۆژنامه گهریسه وه ږوویان داوه، بۆیه به پیوستی ده زانین له خواره وه به ته نهیا یاسی لهو تاوانه و هۆیه گانی ږنگاپیندانی له یاسای سزادانی عیراقیدا بکهین:

۵-۲-۱-۴-۱: تاوانی تانه و ته شهر (جرمة القذف أو الشهير)

چۆن. نار. بیسته له پیناسه کردنی تانه و ته شهردا دهلی: «تانه و ته شهر بریتیه له چاپ کردنی بابه تیک که ناستامه ی که سیک ده ستیشان ده کات و ناو و ناویانگی له که دار ده کات، به چه شتیک ږووبه ږووی ږفلتیبوونه وه و به که سزانین و ناره زایی ده کات له لایه ن خه لکه وه» (۵۷۷).

ههروه ها (د. محمود نجیب حسنی) دهلی: «بهو حاله ته ده گوتری تانه و ته شهر، که که سیک به ئاشکراو به نه نهقه ست ږووداویکی دیار یکراو بداته پال که سیک تروه، به چه شتیک نه گهر بیت و ده ریکه وی لهو ږووداوه راسته، ده بیته هژی ږووبه ږوویونه وه ی لهو که سه ی که ږووداوه که ی دراوه ته پال، بۆ سزایه کی یاسایی یانیش به که سزانینی له لایه ن خه لکه وه» (۵۷۸).

له دوو پیناسه یه ی سه ره وه دا بۆمان ده ده که ویت، په یوه ندیه کی به هیز هیه له نیوان تاوانی بوختانپیکردن و تاوانی تانه و ته شهردا. به چه شتیک هه ندیک هه ن، ده لیتن: «بوختانپیکردن په یوه ندیه کی پته و و به هیزی هیه به تانه و ته شهر وه، نه مه وای کردوه که هه ردوو چه مکی بوختانپیکردن و تانه و ته شهر له جیاتی به کتری به کار به یندرتن، چونکه لهو که سه ی له په خشتیک رادیویی یا ته له فزیوئیدا، بوختانی پین ده کرت، به شتیه به کی ئۆتوماتیکی بهر تانه و ته شهر ده که ویت» (۵۷۹).

۵۷۷- چۆن. ار. بستر: مقدمة فی الاتصال الجماهيري، سهرجاوه ی پشور، ل ۶۱۵.

۵۷۸- د. محمود نجیب حسنی: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الاعتداء علی الاشخاص، سهرجاوه ی پشور، ل ۵۰۵.

۵۷۹- چۆن. ار. بستر: مقدمة فی الاتصال الجماهيري، سهرجاوه ی پشور، ل ۶۱۵.

شایه‌نی ناماژ به‌کودنه، یاسادانه‌ری ولاتانی عه‌ره‌بی و یاسادانه‌ری عیتراقیش، جیاوازیان نه‌کردوه له نیوان تاوانی تانه‌وتشه‌ر و تاوانی بوختان یی کردندا، بۆه هه‌ر له‌میانی باسکردنی تاوانی بوختان یی کردندا، باسی تاوانی تانه‌وتشه‌ریشان کردوه. به‌لام، له ولاته‌یه‌کگرتوه‌کانی ئەمریکا و ئینگلتەره‌دا، تاوانی تانه‌وتشه‌ریان له تاوانی بوختانی‌کردن جودا کردۆته‌وه و به‌یاسایه‌کی تایبه‌تی له‌ژێر ناوی «یاسای ته‌شه‌یر» رێکیان خستوه.

یاسای سزادانی عیتراقی ژماره (۱۱۱) ی سالی ۱۹۶۹ ی هه‌موارکراو، ماددی (۴۳) ی بۆ تاوانی تانه‌وتشه‌ر ته‌رخانکردوه و تیایدا ده‌لی: «۱- تانه‌وتشه‌ر بریتیه له لکاندنێ رووداوێکی دیارکراو به‌که‌سیه‌که‌وه به‌یه‌که‌تیک له رێگا‌کانی ناشکرای به‌چه‌شتیک نه‌گه‌ر هاتوو راست ده‌ربچیت و بپیتته مایه‌ی رووبه‌رووبونه‌وه‌ی نه‌و که‌سه‌ی که تانه‌وتشه‌ره‌که‌ی لێدراوه بۆ سزا یان به‌که‌مزانیی له‌لایه‌ن هاتوشتما‌نانیه‌وه.

نه‌و که‌سه‌ی تانه‌وتشه‌ر له که‌سیه‌که‌ ده‌دات، به‌زیندانی‌کردن یان به‌عه‌رامه‌کردن یان به‌هه‌ردووکیان سزا ده‌دریت. به‌لام نه‌گه‌ر هاتوو تانه‌وتشه‌ره‌که له‌رێگای پۆژنامه‌گه‌ری یان چاپه‌مه‌نی یان یه‌که‌تیک له رێگا‌کانی راگه‌یاندنی تروه نه‌ه‌جاسدرا، نه‌وا به‌بارودۆخیکی توند داده‌ندریت.

۲- له نه‌ه‌جامده‌ری تانه‌وتشه‌ر قیوول ناکرێ به‌لگه بۆ نه‌و رووداوانه پینتیه‌وه که داوێته‌پال نه‌و که‌سه‌ی تانه‌وتشه‌ری لێدراوه، مه‌گه‌ر تانه‌وتشه‌ره‌که ناپه‌سته‌کرایه‌ت بۆ فه‌رمانه‌ریک یان نه‌و که‌سه‌ی که نه‌رکی خۆمه‌تگوزاری گشتی له نه‌ستۆ بێت یان سیفه‌تی نوێنه‌رایه‌تی گشتی هه‌بێت یان نه‌رکیکی له‌و نه‌رکانه له‌نه‌ستۆ بێت که په‌یوه‌ندییان به‌به‌ره‌وه‌ندییه‌کانی جه‌ما‌وه‌ره‌وه هه‌یه، جا نه‌و رووداوه‌ی که نه‌ه‌جامده‌ری تانه‌وتشه‌ره‌که داوێته‌یه‌ پال یه‌که‌تیک له‌و که‌سانه، نه‌گه‌ر په‌یوه‌ندی به‌وه‌زیفه‌که‌یان یان کاره‌که‌یان هه‌بێت، نه‌گه‌ر هاتوو به‌لگه‌ی بۆ نه‌و رووداوانه هینایه‌وه که داوێته‌یه‌ پالیان، له‌م حاله‌ته‌دا تاوانه‌که نامێنێ» (۵۸۰).

۵۸۰- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی عه‌ره‌بی: «۱- القذف هو اسناد واقعة معينة الى الغير بأحدى طرق العلانية من شأنها لو صحت أن توجب عقاب من اسندت اليه أو اعتقاره عند اهل وطنه. ويعاقب من قذف غيره بالحس وبالعرامة أو بأحدى هاتين العقوبتين. وإذا وقع القذف بطريق النشر في الصحف أو المطبوعات أو بأحدى طرق الاعلام الاخرى عد ذلك =

یہ کہہ کر: رائد لہ کانی

۶- رایہائی ماددی

لەم ماددەیدا یۆمان دەرەكەوتی كە پایدلی ماددی لە تاوانی تەواودا لە سێ ڕەگەز پێكدیت، بریتین لە ڕەفتاری تاوانکاری و ئەنجامی زیانبەخش و پەيوەندیی هۆکاری لەنبۆان ڕەفتاری تاوانکاری و ئەنجامی زیانبەخشا.

٢- ولا يقبل من القاذف إقامة الدليل على ما اسنده الا اذا كان القذف موجهًا الى موظف او مكلف بخدمة عامة او الى شخص ذي صفة نيابية عامة او كان يتولى عملاً يتعلق بمصلحة الجمهور وكان ما اسنده القاذف متصلاً بوظيفة المقذوف او عمله فأذا اقام الدليل على كل ما اسنده انتفت الجريمة .

له تاوانی تانهوتشهردا، رایله ماددیه که بریتیه له لکاندنی رووداوێک به که سێ کهوه به چهشتیک نهو رووداوهی که دراوته پال نهو که سه، رووداوێکی دیاریکراو بیت، ههروهها نهگهریبت و راست دهریجت، بیته مایه سزادانی نهو که سه که تانهوتشهردی لیدراوه، یانیش بیته مایه به که مزانیی له لایه خه که وه، ههروهکو له پیتاسه تاوانی تانهوتشهردا بزمان دهرده که وهی که له مادده (٤٣٣) ی یاسای سزاداندا هاتوه: «تانهوتشهرد بریتیه له لکاندنی رووداوێکی دیاریکراو به که سێ که وه...» (٥٨١). ههله به، مه بهست له لکاندنی رووداوێکی دیاریکراو به که سهی که تانهوتشهردی لیدراوه، دهین به وهری ته نکیده وه بیت.

بن گومان، مهرجیش نییه، رووداوی تانهوتشهرد که بیته مایه سه پاندنی سزا به سهرد نهو که سهی که تانهوتشهردی لیدراوه یان به که مزانیی له لایه خه که وه، به لکو نه و نه به سه که نهگهر بیت و راست بوایه نهو ناکامه ی لی بهاتایه ته دی. نه مه شمان لهم دهسته وارهیه بز دهرده که وهی که له بهرگه ی به که مهی ماددهی (٤٣٣) دا هاتوه که دهلی: «نهگهر هاتوو راست دهریجت و بیته مایه روو به روو نه وهی نهو که سهی که تانهوتشهردی لیدراوه بز سزا یان به که مزانیی له لایه هاو نیشتمانانییه وه».

شایه نی ناساره بۆ کردنه، له تانهوتشهردا، نه نجام دهردی تانهوتشهرد که دهست ده کات به لکاندنی رووداوه که به که سێ که تروه له سه زاری خوی یان زاری که سێ که تروه یان گهیرانه وهی گوایه پرۆ پاگانه ده یانیش به ناسکرا به خاته یالی یان به شتیه یکی ناسکراو به ناساره (تلمیح) به داته پالییه وه، هیچ له سروشتی تانهوتشهرد که ناگزیت (٥٨٢).

٥٨١- نه دهقه بهرامهر دهقی مادده (٣٠٢) ی یاسای سزادانی میسریه که نه مهش دهقه که به تی: «بعد قذا کل من اسند لغيره بواسطة احدى الطرق المبنية بالمادة (١٧١) من هذا القانون امورا لو كانت صادقة لأوجبت عقاب من اسند اليه بالعقوبات المقررة لذلك قانونا أو أوجبت احتفاره عند اهل وطنه»، ههروهها ده که وهی بهرامهر دهقی مادده (٥٨٢) و (٥٨٣) ی یاسای سزادانی لوسانی که نه مهش دهقه که به تی: المادة (٥٨٢) «يعاقب على الذم بأحد الناس المقترف بأحدى الوسائل المذكورة في المادة ٣٠٩ بالحبس حتى ثلاثة اشهر وبالغرامة حتى مئة ليرة أو بأحدى هاتين العقوبتين ويقضى بالغرامة وحدها اذا لم يقع الذم ثلاثية»، المادة (٥٨٣) «لا يسعح لمرتكب الذم تبريرا لنفسه بأثبات حقيقة الفعل موضوع الذم أو اثبات اشتغاره».

٥٨٢- د. عبدالحميد الشواربي: جريمة القذف والسب في ضوء الفقه والفقه، منشورات دار المطبوعات الجديدة بالاسكندرية، ١٩٨٥، ٨٣ ل.

مه‌به‌ستیش له رووداو هه‌م‌وو رووداوێکی پێژه‌ده‌یه‌وه‌ی یان نێگه‌یه‌وه‌ی و مه‌اده‌ی یان نه‌ده‌یه‌یه‌ که ده‌یه‌یه‌ مه‌یه‌ی ناو و ناوبانگ زێ‌اندن (1981). نه‌و تانه‌وه‌مه‌شه‌ره‌ش که مه‌حکوم کراوه‌ نه‌وه‌یه‌ که کرده‌وه‌یه‌کی له‌خه‌زگه‌رت‌وو‌ده‌ که یاسا به‌تاوانی دان‌اوه‌ و سه‌زاشی پێژ دیارکرد‌وو‌ه‌، به‌ج گومان پێش نه‌وه‌ی رووداو‌ه‌که‌ دیارک‌ریته‌، ده‌یه‌ نه‌و که‌سه‌ دیارک‌ریته‌، که‌ تاوان‌ه‌که‌ی ده‌ره‌ه‌ق کراوه‌، جا گه‌رنک نیه‌یه‌ ناوی به‌راشکاوه‌یه‌ی هاته‌یه‌ته‌ یان نه‌هاته‌یه‌ته‌، که‌سه‌یه‌کی سه‌روه‌ستی به‌ته‌ یان مه‌عه‌وه‌ی گه‌ستی به‌ته‌ یا تابه‌سه‌ی، چونکه‌ تانه‌وه‌ندان له‌ که‌سه‌انه‌یه‌کی نادیارک‌راو یا مه‌زه‌به‌ راسپاری و نابووری و که‌مه‌لایه‌تیه‌یه‌کان به‌تانه‌وه‌مه‌شه‌ره‌ دان‌اند‌رین.

هم‌روها له یاسای سزادانی میسریدا، هەرچەندە دەقیکی یاسایی روون و تاشکرای تێیدا نییه تانە و ئەمەشەری دەرەق بەمەردووان بەتاوان داناییت و سزاشی بۆ داناییت، هەروەها یاسای پێکخستنی دەسه‌لاتی پۆژنامەگەری ژمارە (٩٦) ی سالی ١٩٩٦ یش هیچ دەقیکی تاشکرای لەمەساردیەوه تێیدا نییه، بەلام له فەسلی سێیه‌مدا له‌کاتی دەستیشانکردنی ئەركه‌کانی پۆژنامەنووسی، له‌ماده‌ی (٢٤) دا بە‌شێوه‌یه‌کی زمني مافی وه‌لامدانەوه و راستکردنەوه‌ی ئەو ژاناریایانه‌ی که له پۆژنامەدا دەرەق بەمەردووان بۆ داکەوتنەوه بە‌میرانگەکان داوه له‌میانێ بە‌کارهێنانی دەسته‌واژه‌ی «ئەو که‌سێ

٥٨٤- ٥، عبدالحسين الشواربي؛ جرائم الصحافة والمطبوعات، سراجاودي پيشو، ل ١٢،
٥٨٥- بروانه (د. محمود نجيب حسني) شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الاعتداء على
الاشخاص، سراجاودي پيشو، ل ٥٢٣، همروهها (احمد امين) شرح قانون العقوبات - القسم
الخاص - ٣، منشورات مكتبة النهضة، بيروت - بغداد، بلا سنة الطبع، ل ٥٥٥، همروهها (د.
عبدالحسين الشواربي)؛ جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، سراجاودي پيشو، ل ٨٥.

په یوه نندیداره - ذوی الشان» که له دوو توی ددقی مادده که دا هاتووه (۵۸۶). هرودها له ماددهی (۲۸) دا نهو سزایه ددستیشان کړدووه که دده پندری به سهر نهو که سدی که له ماددهی ناوبراودا هاتوون، نه گهر هاتوو لینه گه را وده لایمی راست کړدنه و دی ژانباریه که پلا و بکړته وه، له و حاله ته شدا به نندیشین ددکړی بز ماو دیک که له سق مانگ که متر نه بیت له گهل غه رامیه کیش که له هزار جونه یی میسری که متر نه بیت و له چوار هزار جونه یییش رت نه کات، یا به یه کیتک لهو دوو سزایه (۵۸۷).

که واته به رای نیمه، ددقنوسنه کړدنی ندم مافه - مافی میراتگران له وده لاندانه و راست کړدنه وده - نهو ناگه یه نیت که ندم مافه یان نه بیت، چونکه وپرای ددقنوس کړدنی ددستوازی «نهو که سدی په یوه نندیداره» له ماددهی (۲۴) دا که پتشر ناماژمان پتی کرد، موهاره س کړدنی ندم مافه له لایه میراتگران وده پت به پنه ما گشتییه کان دده ستیت، هرودها بیت به ش کړدنی میراتگران لهو مافه، ددبیت هوی نازاد کړدنی رورژنامه کان بز تانه و ته شهردان له مردووان و شتواندنی یاداشته کانیان (شویه ذکرهم).

به لام یاسای چاپه مینی عیتراقی ژماره (۲۰۶) ی سالی ۱۹۶۸ ی هه سوارکراو، به راشکاوییه وده له برگه ی (۱) ی ماددهی (۱۵) دا مافی وده لاندانه و راست کړدنه و دی به که سوکاری مردووه که تا پله ی چوارم داوه، نه گهر هاتوو مردووه که تانه و ته شهردی لیدرا بو (۵۸۸). ندمهش نهو ده که یه نیت که یاسادانه ری عیتراقی مافی وده لاندانه و دی ته نها نه به خشیوه به میراتگران، به لکو به که سوکاری مردووه کانیشی تا پله ی چوارم به خشیوه.

۵۸۶- ندمهش ده که یه تی: «يجب على رئيس التحرير أو المحرر المسؤول ان ينشر بئا، على طلب ذي شأن تصحيح ماورد ذكره من الوقائع أو سبق نشره من تصريحات في الصحف في غضون ثلاثة ايام التالية لاستلامه التصحيح أو في اول عدد يظهر من الصحيفة بجميع طبعاتها ابهما يقع اولا وبما يتفق مع مواعيد طبع الصحيفة ويجب ان يكون النشر في نفس المكان ونفس الحروف التي نشر بها المقال او الخبر او المادة الصحفية المطلوب تصحيحها».

۵۸۷- ندمهش ده که یه تی: «إذا لم يتم التصحيح في المدة المحددة في المادة (۲۴) من هذا القانون يعاقب المعتن عن نشره بالحبس مدة لاتقل عن ثلاثة اشهر وبغرامة لاتقل عن الف جنيه ولايتجاوز اربعة الاف جنيه او باحدى هاتين العقوبتين...».

۵۸۸- ندمهش ده که یه تی: «أ- على مالك المطبوع الدوري أن ينشر مجاناً الرد الوارد اليه من قذف في مطبوعه أو شهر به وإذا كان القذف أو التشهير يتعلق بمشوفي فلأقربائه حتى الدرجة الرابعة مثل هذا الحق...».

لهکاتیکدا، یاسادانه‌ری فهره‌نسی له یاسای رۆژنامه‌گیری سالی ۱۸۸۱ی هه‌موارکراودا له ماده‌ی (۳۴)دا پهراشکاوییه‌وه به‌ده‌ری خستوه که تانه‌وته‌شهردان له مردووێ به‌تاوان داناندنێ مه‌گهر شه‌ره‌ف و که‌رامه‌تی میراتگه‌کان له‌که‌دار بکات، له‌و‌حاله‌ته‌شدا میراتگر به‌تاوانده‌ره‌هه‌ق‌کراو (مجني عليه) داده‌ندرنێ که له‌ ناکامي نه‌و تانه‌وته‌شه‌ره‌دا زبانی لیکه‌وتوه، هه‌روه‌ها یاسادانه‌ری لوبانی له‌ ماده‌ (۵۸۶)ی یاسای سزادانا هه‌ل‌وتسه‌که‌ی نزیکه‌ له‌ هه‌ل‌وتسه‌ی یاسادانه‌ری فهره‌نسی (۵۸۹). نه‌مه‌ش نه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت، نه‌گهر هاتو تانه‌وته‌شه‌ره‌که‌ ناو و ناویانگی میراتگه‌کانی زرائد یان شه‌ره‌ف و که‌رامه‌تی له‌که‌دارکردن و زبانی ینگیه‌یاندن نه‌وکاته میراتگه‌کان بۆیان هه‌یه‌ داوی سزادانی نه‌نجامده‌ره‌که‌ی بکه‌ن، نه‌مه‌ش له‌به‌رته‌وه‌ نییه‌ تانه‌وته‌شه‌ری له‌ میراتگه‌کان دابیت، به‌ل‌کو له‌به‌رته‌وه‌ی تانه‌وته‌شه‌ره‌که‌ ناکامیکی ینگیه‌تیشی بۆ سه‌ر شه‌ره‌ف و که‌رامه‌ت و ناو و ناویانگی نه‌وان هه‌بووه و زبانی لیداون.

۵۸۹- نه‌مه‌ش ده‌قی ماده‌ (۳۴)ی یاسای رۆژنامه‌گیری فهره‌نسییه‌:

Article 34

Modifié par Loi 29 Septembre 1919 JORF 1er octobre 1919.

Les articles 29, 30 et 31 ne seront applicables aux diffamations ou injures dirigées contre la mémoire des morts que dans le cas où les auteurs de ces diffamations ou injures auraient eu l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants.

Que les auteurs des diffamations ou injures aient eu ou non l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants, ceux-ci pourront user, dans les deux cas, du droit de réponse prévu par l'article 13.

واته «لأنطبق المادة التاسعة والعشرون والمادة الثلاثون والمادة الواحدة والثلاثون فيما يخص التشنيع أو السب الموجهة ضد ذكرى الموت، إلا في حالة قيام أصحاب هذا التشنيع والسب بغاية المساس بشرف أو مكانة الورثة أو الأزواج أو الأوصياء الأحياء عامة شاء أصحاب التشنيع أم لم يشاء المساس بشرف أو اعتبار الورثة أو الأزواج أو الأوصياء الأحياء عامة بحق لهؤلاء، في الحالين حق الرد المنصوص عليه بالمادة الثالثة عشر». نه‌مه‌ش ده‌قی ماده‌ (۵۸۶)ی یاسای سزادانی لوبانییه‌: «تتوقف الدعوى على اتخاذ المعتدي عليه صفة المدعى الشخصى إذا وجه الذم أو القبح الى ميت جاز لأقربائه حتى الدرجة الرابعة دون سواهم استعمال حق الملاحقة، هذا مع الاحتفاظ بحق كل قريب أو وريث تضرير شخصيا من الجريمة».

له میانی ئەم دەقانی سەرۆهەدا بۆمان دەرەکهوئ، که له عێراقدا، دهقیکی یاسایی
تێپه تانهوتەشهری دەرەهق بەمردووان خۆی له خۆیدا (بەتاته) بەتاوان داناییت، یانیش
ڕێگای پێدايیت، ههروهها یاسادانهری ههڕیمی کوردستان له ناست ئەمهەدا بێدەنگ بوو
و نه له دوور و نه له نزیکهوه یاسی نهکردوو. له کاتێکدا، یاسای ڕۆژنامهگهڕی
فهرههسی تانهوتەشهری دەرەهق بەمردووان خۆی له خۆیدا بەتاوان دانەناوه، مهگەر شەرف
و کهرامهتی میراتگهکان لهکه دار بکات، ههروهکو پێشتر ئاوارهمان پیتی کرد.

بۆ بهرپهڕچدانوهی رای ئەو یاسازانانە که دهلێن: «شەرف و کهرامهت بهشیکه له
کهسایهتی و له بهرتهوهی کهسایهتیش بهمردن کۆتایی دیت، بۆیه ئەو مافهش بهدهوری خۆی
بهمردن کۆتایی پێداییت»، دهلێن، چۆن ههندیک له یاسازانانی موسلمان دواي مردنی
مرۆڤ و کۆتایی هاتنی کهسایهتیهکهی بهشیوهکهی راستهقییه (حقیقی)،
کهسایهتیهکهی بهشیوهکهی ئیعتباری بۆ دواي مردنی درێژ دهکهنوه، بهمه بهستی
و درگرتنهوهی مافهکانی و دانوهی قهزەکانی، به پیتی ئەو بنهما شەرعیهی که دهلێن:
«هیچ میراتیک نییه دواي دانوهی قهز نه پیت- لا ترکه الا بعد سداد الدیون»، ده بوايه
ئهوهاش له حالهتی تانهوتەشهر لێداندا کهسایهتیهکهی بۆ دواي مردنی درێژ بکرتیهوه،
چونکه شەرف و کهرامهت و ناو و ناویانگ بهشیکه له کهسایهتی و لێی جودا
ناکرتیهوه، لێرهشدا به لایه نه مهعنهویهکهی مافی دانەر دهچیت، که به پیتی بیرورای
ههندیک یاسازانان و لایهنگرانی سیستمی به کگرتوو (النظام الموحد) Systme Unitair
و به پشت بهستن بهم سیستمه لایه نه مهعنهویهکهی مافی دانەر ده بهستنهوه به کهسایهتی
دانەر که و دواي مردنیشی لێی جودا ناکهنوه و ئەم لایه نه مهعنهویهش لایه نیکی
به نه ته له مافی دانەردا له پال لایه نی دارایی که لایه نیکی لاوه کییه (۱۹۹۰).

هه له سههر ئەم بنچینهیه، یاسادانهری ڕووسی به کیتی سۆفیتی پێشوو، ڕێگای
به دانەر داوه چۆن بۆی ههیه وه سیهت بۆ میراتگهکانی بکات، ئهوهاش بۆی ههیه بێ له
میراتگهکانی وه سیهت بۆ کهسانی تریش بکات، بۆ به کارهێنانی گشت یا به شیک لهو
دهسهلاتانهی که یاسا بۆ پاراستنی که له پوره هزریه کهی (الثارة الفكرية) پیتی بهخشیوه.

۵۹- بۆ زانیاری زیاتر له مبارهیهوه بڕوانه، کمال سعدي مصطفى: حق الملكية الأدبية والفنية في
القانون العراقي والمقارن، رسالة ماجستير في القانون، قدمت الى كلية القانون والسياسة بجامعة
صلاح الدين- اربيل، عام ۱۹۹۶، ل ۵۲-۵۵.

به‌لام نه‌گهر وه‌سپه‌تی نه‌کردبوو یا به‌ر له‌ مردنی که‌سیتی تری رانه‌سپاردبوو بۆ پاراستنی که‌له‌پوره‌ هزرییه‌که‌ی، له‌م حاله‌ته‌دا مافی دانه‌ر بۆ میرات‌گه‌کانی ده‌گوتیژیته‌وه‌ (١٩٩١).

هه‌روه‌ها یاسای مزادانی عێراقی له‌ کتایی دووه‌مدا، له‌ فه‌سلێ سێیه‌مدا ده‌ستدریژی کردنی بۆسه‌ر یتیزی مردوووان و گۆره‌کانیان به‌تاوان داناوه‌ (١٩٩٢).

که‌واته‌، له‌به‌ر رۆشنایی ئهم ده‌قه‌، ده‌توانین ب‌ڵێین، م‌ا‌دام ده‌ستدریژیک‌ردنه‌سه‌ر یتیزی مردوووان و گۆره‌کانیان به‌تاوان داندراوه‌، که‌واته‌ تانه‌وته‌شه‌ردان له‌ خودی مردووکه‌کان له‌په‌شته‌ له‌ ده‌ستدریژیک‌ردنه‌سه‌ر یتیزی گۆره‌کانیان، چونکه‌ نه‌گهر له‌به‌ر خودی مردووکه‌ نه‌بن، نه‌و گۆره‌ چ یتیزیکی ده‌بێ؟ به‌واتایه‌کی تر، نه‌و گۆرانه‌ به‌هۆی ته‌رمی نه‌و مردووانه‌ی تیایدا نیتراوان یتیزان لێ گیراوه‌، بۆیه‌ به‌رای نێمه‌ تانه‌وته‌شه‌ردان له‌ مردوووان یا هه‌ر ده‌ستدریژییه‌ک بۆسه‌ر ناو و ناوبانگ و بادیان، پێویسته‌ به‌تاوان دابندریت و بۆ ئهم مه‌به‌سته‌ش ده‌بێ که‌سایه‌تی یاساییان بۆ دواي مردنه‌که‌یان درێژ بک‌ریته‌وه‌ به‌مه‌به‌ستی وه‌رگرتنی قه‌رده‌بوو و سه‌یاندنی سزا به‌سه‌ر ده‌ستدریژیک‌ه‌ر، جا گ‌رنگ نییه‌ مردووکه‌ میرات‌گه‌ی هه‌بێت یا نه‌بێت وه‌یان داوا بۆ دادگا به‌رز بکاته‌وه‌، به‌ل‌کوو داواکاری گ‌شتی بۆی هه‌بێت نه‌و داوايه‌ بۆ دادگا به‌رز بکاته‌وه‌، چونکه‌ ده‌ستدریژیک‌ردنه‌سه‌ر یتیزی مردوووان، ده‌ستدریژییه‌ بۆسه‌ر به‌رژه‌وه‌ندییه‌ گ‌شتییه‌کانی کۆمه‌ل.

جا له‌به‌رته‌وه‌ی مافی دانه‌ر له‌ پاراستنی که‌له‌پوره‌ هزرییه‌که‌ی به‌مافی میرات لێ گیراو (الموړت) ده‌جیت، له‌ پاراستنی ناو و ناوبانگ و یادی له‌ هه‌ر ده‌ستدریژییه‌ک که‌ له‌ ماوه‌ی ژیا‌نیدا یا له‌دواي مردنیدا ده‌ک‌ریته‌ سه‌ری، چونکه‌ مافه‌که‌ به‌شیکه‌ له‌ که‌سایه‌تی دانه‌ره‌که‌ له‌ حاله‌تی یه‌که‌مدا و که‌سایه‌تی میرات‌لیگ‌یراوه‌که‌ له‌ حاله‌تی دووه‌مدا. له‌ هه‌ردو حاله‌تیدا ته‌مسلی لایه‌نه‌ مه‌عنه‌ویییه‌که‌ی خاوه‌نه‌که‌ی ده‌کات و دواي مردنیشیان لێیان جیا ناک‌ریته‌وه‌. جا نه‌گهر یاسا پاراستنی یاسایی بۆ که‌له‌پووری هزری دانه‌ر له‌ دواي مردنیشیدا ده‌سته‌به‌ر کردبێت، که‌ به‌شیکه‌ له‌ لایه‌نه‌ مه‌عنه‌ویییه‌که‌ی مافی دانه‌ر، خو پاراستنی شه‌ره‌ف و که‌رامه‌ت و ناو و ناوبانگ و یاده‌که‌ی له‌ دواي مردنی له‌و

٥٩١- المادة (٤٨١) من القانون المدني لجمهورية روسيا الاتحادية الاشتراكية السوفيتية لعام ١٩٦٤ (النص الرسمي) ترجمة (د. ثروت انيس الاميوگي)، دار تقدم موسكو، ١٩٧٣.

٥٩٢- ب‌روانه ده‌قی ماده‌ (٣٧٣) که‌ تیا‌یدا هاتوه‌: «يعاقب بالخمس مدة لاتزيد علي سنتين وبغرامة لاتزيد علي مائتي دينار أو بأحدی هاتین العقوبتين. من اتشبهك أو دنس حرمة قبر أو مقبرة أو نصب لبث أو هدم أو اتلف أو شوه عمدا شينا من ذلك».

له پیتشته، جا نه‌گه‌ر پشگیری دانه‌ر کرابیت بۆ پاراستنی که له پوره هزریه‌که‌ی و له‌م روان‌گه‌یه‌وه مافی نه‌وه‌ی پتدراپیت یه‌کتیک له میرات‌گه‌رکانی یا هه‌ر که‌سێکی تر بێ له میرات‌گه‌رکانی به‌ر له‌مردنی رابستیری بۆ داکۆکیکردن له‌و مافی له‌هه‌ر ده‌ستدریژییه‌که‌دا که ده‌کرتیه‌سه‌ری، وایانم هه‌قی خۆیه‌تی مافی نه‌وه‌شی پتدريت یه‌کتیک له میرات‌گه‌رکانی یا هه‌ر که‌سێکی تر بێ له‌وان له‌سه‌ر پاسپارده‌ی خۆی بیت یا نه‌بیت، له‌ دوا‌ی مردنیدا داکۆکی له‌ پاراستنی ناو و ناوبانگ و یاده‌که‌ی بکه‌ن، له‌کاتیکدا نه‌گه‌ر میرات‌لیت‌گیراو (المورث) هیچ وه‌سییه‌تی له‌مباریه‌وه بۆ میرات‌گه‌رکانی یا که‌سێکی تر بێ له‌وان نه‌کرد، له‌و حاله‌ته‌دا ده‌وله‌ت جێگای نه‌وان ده‌گرتیه‌وه و بۆی هه‌یه به‌پیتی نه‌و بنچینه‌ شه‌ریعه‌ی که ده‌لتی: «ده‌وله‌ت میرات‌گری نه‌و که‌سه‌یه که میرات‌گری نییه - الدولة وارث من لا وارث له» (٥٩٣) داوا له‌ دژی نه‌و که‌سانه‌ی که ده‌ستدریژی ده‌که‌نه‌سه‌ر ناو و ناوبانگ و یادی مردوو‌ان و ریزی له‌که‌دار ده‌که‌ن و تانه‌وته‌شه‌ری لێ دده‌ن، بۆ دادگا به‌رز بکاته‌وه، هه‌روه‌ها له‌سه‌ر بنچینه‌ی نه‌و زیانه‌ مه‌عنه‌وییه‌ی که له‌ ئاکامی ده‌ستدریژیکردنه‌سه‌ر یادی مردوو‌ه‌که که له‌ خودی مردوو‌ه‌که که‌وتروه، دوا‌ی نه‌وه‌ی که‌سایه‌تییه‌ یاساییه‌که‌ی به‌شێوه‌یه‌کی نیعته‌باری بۆ دوا‌ی مردنی درێژ ده‌کرتیه‌وه، ده‌وله‌ت بۆی هه‌یه به‌پیتی نه‌و بنچینه‌یه‌ی که له‌سه‌ره‌وه ناماره‌مان پیتی کرد، وه‌ک میرات‌گریک قه‌ده‌ربو‌ی نه‌و زیانانه‌ وه‌رگیرته‌وه دوا‌ی نه‌وه‌ی ده‌بنه به‌شێک له‌ په‌گه‌زه‌ پۆه‌تییه‌کانی نه‌ستۆی دارایی (الذمة المالية) میرات لێ گیراوه‌که. له‌ لایه‌کی تریشه‌وه، ده‌کرتی له‌ پتگای مافی گشتی (حق العام) ده‌و نه‌م کیشه‌یه چاره‌سه‌ر بکرت.

له‌کۆتاییدا، له‌به‌ر رۆشنایی نه‌م به‌لگانه‌ی سه‌رده‌وه ده‌لتین، ئیمه له‌گه‌ل نه‌و راپه‌ نه‌ن که ده‌لتی «مه‌رجه نه‌و که‌سه‌ی که تانه‌وته‌شه‌ری لێدراوه له‌ ژياندا مابێ» یا «تانه‌وته‌شه‌ردان له‌ مردوو‌ان به‌تاوان داناندی، مه‌گه‌ر شه‌ره‌ف و که‌رامه‌تی میرات‌گه‌رکان له‌که‌دار بکات، له‌و حاله‌ته‌شدا خودی میرات‌گه‌رکه به‌تاوانده‌ره‌هه‌ق‌کراو داده‌ندری، که له‌ ئاکامی نه‌و تانه‌وته‌شه‌ره‌دا زبانی لێکه‌وتوه». بۆیه داوا له‌ یاسادانه‌ری هه‌ری می کوردستان ده‌که‌ین،

٥٩٣- یاسای باری که‌سایه‌تی عێراقی ژماره (١٨٨) ی سالی ١٩٥٩ ی هه‌موارکراو له‌ ماده‌ی (٨٨) دا نه‌و که‌سانه‌ی پۆلێن کردوو‌ه که مافی وه‌رگرتنی میراتیان هه‌یه، نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «میرات‌گه‌رکان به‌مجۆره‌ی خوازه‌وه پۆلێن ده‌کرتن: ١- میرات‌گه‌رکان به‌خۆمايه‌تی و هه‌وسه‌رتیی راسته‌قیته، ٢- نه‌و که‌سه‌ی دان په‌رچه‌له‌کی دانراوه، ٣- وه‌سیه‌تی‌کراو به‌هه‌موو ماله‌که، ٤- به‌بۆلای موسلمانان».

پاراستنی یاسایی بۆ ناو و ناوبانگ و یادی مردوو و بۆ خودی مردوو و کان دابین بکات،
که بهشتیکه له لایه نه مه عه و ییه که ی که سایه تیپان.

۲- رایه لى مه عه وى

له بهر نه وى تاوانى تانه و ته شه ر له بهر نه تدا تاوانى که به نه نه سه سه، بۆ به رایه له
مه عه و ییه که ی خۆى له «مه به سى تاوانکاریدا» ده نۆتى (۵۹۴). جا هه رکاتیک
تانه ته شه رچى (القاذف) نه و هه و الهى بلا و کرده و که تانه ته شه رى له خۆ گرتوه و به زانى
نه گه ریت و راست بیت ده بیت مه یه سزادانى تانه و ته شه رلیتدراو (المقذوف) یان
به که مزانیى له لایه ن خه لکه وه، واده نۆى که مه به سى تاوانکارى له بلا و کرده وى نه و
هه و الهه هه بووه، جا گه رگ نییه مه به سى له مه ده زیانه یان نه بوو بیت
به تانه و ته شه رلیتدراوه که یانیش نیازی پاک بوو بیت (۵۹۵). هه رچه نه داده بۆ هه یه له
مه به سى نه نه گه رکه که بکۆلێته وه بۆ سوو کردنى سزاکه نه ک بۆ نه هیشتى تاوانه که،
چونکه تانه و ته شه ر خۆى له خۆیدا زیانه خسه و له هه مه و حاله تیکدا ده بیت مه یه
له که دار کردنى ناو و ناوبانگى تاوانده ره قکراو (۵۹۶).

که واته بوونى مه به سى تاییه تى تاوانکارى (القصد الجنائي الخاص) مه رج نییه بۆ
بوونى تاوانى تانه و ته شه ر، نه گه ر هاتوو نه و که سه ی تانه و ته شه رى لیتدراوه یه کتیک نه بوو
له و که سانه ی که له پرگه ی دووه ی مادده ی (۴۳۳) ی یاسای سزادانى سالى ۱۹۶۹ دا
پزیه ر کراون، به لکوه ته نه مه به سى گشتی تاوانکارى له روودانى تاوانه که ده هه بیت
به سه، که بریتیه له بلا و کرده وى نه و هه و الهى که تانه و ته شه رى له خۆ گرتوه، که
ده زانیت نه گه ریت و راست بیت ده بیت مه یه سزادانى تاوانده ره قکراو یان به که مزانیى
له لایه ن خه لکه وه. جا نیازی که نه نه گه رکه که هه یج کار دانه وه یه کى به سه ر
بوونى نه مه به سه نه بیت نه گه ر هاتوو نه و ده سه وانه ی که به کارى هه تابه وون خۆى له
خۆیدا نابوو بهر بیت (۵۹۷).

۵۹۴- د. محمود نجیب حسنى: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الاعتداء على
الأشخاص، سهرجاوى پشوو، ۵۶۳.

۵۹۵- احمد امين: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص -، سهرجاوى پشوو، ل. ۵۳۴.

۵۹۶- احمد امين: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص -، سهرجاوى پشوو، ل. ۵۳۴.

۵۹۷- المستشار معوض عبدالنواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، دار المطبوعات الجامعية،
اسكندرية، ۱۹۸۸، ل. ۵۴.

دادگای بیاجوونه‌وی میسری (محكمة النقض المصرية) له مباره‌یوه له بریار تکییدا ده‌لی: «له تاوانی تانه‌وته‌ش‌ه‌ردا، یاسا، بوونی مه‌به‌ستیکی تاییه‌تی تاوانکاری نه‌ویستووه، به‌لکرو به‌بوونی مه‌به‌ستیکی گشتیی تاوانکاری واز به‌یتاوه که هرکاتیک تانه‌وته‌ش‌ه‌رچی هه‌والێکی له‌وه‌الانه‌ی تانه‌وته‌ش‌ه‌ریان له‌خۆگرتووه‌ بلاوکرده‌وه‌ ئهم مه‌به‌سته‌ دیته‌دی، چونکه‌ ئه‌وه‌ ده‌زانی ئه‌گه‌ر نه‌وه‌ه‌واله‌ راست بیته‌ مه‌یه‌ی سزادانی تانه‌وته‌ش‌ه‌رلێدراو یان به‌که‌ه‌زانینی له‌لایه‌ن خه‌لگه‌وه‌، جا بۆ بوونی ئهم مه‌به‌سته‌، نیازیاکی تانه‌وته‌ش‌ه‌رچی هیچ ناکامییکی نابیت، واته‌ ئه‌گه‌ر هاتوو له‌وه‌ه‌واله‌یوه‌ی که نه‌وه‌ه‌واله‌ که‌ تانه‌وته‌ش‌ه‌ری له‌خۆگرتووه‌ و داویه‌تییه‌ پال تاوانده‌ره‌ه‌قراو راست بیته‌» (۵۹۸). که‌واته‌، گریمان‌ه‌ی بوونی مه‌به‌ستی تاوانکاری له‌ تاوانی تانه‌وته‌ش‌ه‌ردا ده‌کریت، هرکاتیک ئه‌وه‌ ده‌سته‌واژانه‌ی که‌ له‌لایه‌ن ئه‌نجامده‌ره‌که‌وه‌ به‌کاره‌اتبوون، ئه‌گه‌ر بیته‌ و خۆی له‌ خۆیدا تا‌بروو به‌ر بیته‌ (۵۹۹)، له‌م حاله‌ته‌ش‌دا هیچ پتویست به‌سه‌ماندنی بوونی مه‌به‌سته‌ تاوانکارییه‌که‌ ناکات، به‌لکرو تاوانیار بۆی هه‌یه‌ له‌جیانی نه‌وه‌، نیازیاکی خۆی به‌سه‌لمێنی (۶۰۰). به‌لام تاوانیار بۆی تییبه‌ له‌هه‌موو حاله‌تی‌که‌دا نیازیاکی خۆی به‌سه‌لمێنی له‌ریگای سه‌ماندنی راست و دروستیی نه‌وه‌ و داوانه‌ی که‌ داویه‌تییه‌ پال تاوانده‌ره‌ه‌قراو، ته‌نها له‌و حاله‌ته‌دا ته‌بیته‌ که‌ له‌ پرگه‌ی دووه‌می مادده‌ی ناوبراوا ریزیه‌ر کراون که‌ پتیشتر ئاماژه‌مان پیتی کرد. هه‌روه‌ها پاساو هه‌تانه‌وه‌ گوایه‌ ئه‌وه‌ که‌سه‌ی تانه‌وته‌ش‌ه‌ری لێدراوه‌ ده‌ست پتیشخه‌ر بووه‌ له‌وه‌ه‌واله‌یه‌دا و تاوانیاری ئیستفزاز کردووه‌، ئه‌مه‌ تاوانی تانه‌وته‌ش‌ه‌ره‌که‌ ره‌ش ناکاته‌وه‌ به‌لکرو ته‌نها به‌بارودۆخیکی سوککه‌ره‌وه‌ داده‌ندریته‌ و ده‌بیته‌ مه‌یه‌ی سوککردنی سزاکه‌.

۵۹۸- نقض ۲۲ مایو سنه‌ ۱۹۳۹ مجموعه‌ القواعد القانونیه، ج ۴ رقم ۳۹۸، ص ۵۵۷ له‌ (د. محمود نجیب حسنی): شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الاعتداء علی الاشخاص، سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ل ۵۶۳-۵۶۴ وەرگیراوه‌.

۵۹۹- دادگای بیاجوونه‌وی عێراقی (محكمة التمييز العراقي) له‌ بریار تکییدا ده‌لی: «دادگا راویژ به‌سی‌وزان ده‌کات بۆ به‌ریاردان نایا ئه‌وه‌ ده‌سته‌واژانه‌ی که‌ تاوانیار به‌کاری هه‌تاون تانه‌وته‌ش‌ه‌ریان ده‌ره‌ق به‌ه‌داخواز تیا به‌ یان نا؟ نینجا بریاری خۆی له‌به‌ر رۆشنایی نه‌وه‌دا ده‌ده‌کات» بریاری دادگای بیاجوونه‌وی عێراقیی ژماره‌ (۲۰) ی ۱۹۷۴/۳/۵ پروه‌انه‌ ابراهیم المشاهدي: المبادئ القانونية فی قضاء محكمة التمييز، القسم الجنائي، مطبعة الجاحظ، بغداد، ۱۹۹۰، ل ۲۲۹.

۶۰۰- احمد امین: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ل ۵۳۵.

۳- رایه‌لی به‌ناشکرای

به‌ناشکرای له ږوی زار او ده‌یوه به‌مانای گه‌یاندنی زانیاری دیت له‌بار دی ږوود او ټیک یان کردار ټکی دیار ټکراو ده به‌خه‌لک به‌قسه بیت یان به‌کردار یان به‌نووسن یانیش به‌هر هژکار ټکی تری گه‌یاندن بیت. له تاوانی تانده‌وته‌شهر دا، بلاو‌کردنه‌وه و ناشکرای رایه‌لی ټکی تایه‌تییبه له رایه‌ل‌کانی هم تاوانه له‌پال ه‌ردو رایه‌لی م‌اددی و رایه‌لی م‌عت‌ویدا و به‌نبوونی هم رایه‌له تاوانی تانده‌وته‌شهری ناشکرا به‌گویره‌ی نو و ده‌سغه‌ی له ده‌قی م‌ادده‌ی (۴۳۳) دا بوی کراوه، ږوونادات، ه‌رچه‌نده تاوانی تانده‌وته‌شهر ه‌میش‌ه تاوانی ټکی به‌نه‌نقه‌سته و له به‌ره‌تدا ده‌ی به‌شویه‌کی ناشکرا ږوودات، به‌لام سه‌ره‌رای نه‌ه، یاسادانه‌ری عیراقی له ده‌ست‌نشان‌کردنی سزای تانده‌وته‌شهر دا جیاوازی کردوود له نیوان تانده‌وته‌شهری ناشکراو تانده‌وته‌شهری نا‌ناشکرا دا، ه‌روه‌کو توژیکی تر له‌کاتی باس‌کردنی سزای تاوانی تانده‌وته‌شهر دا بزمان ده‌رده‌که‌ویت.

یاسای سزادانی ژماره (۱۱۱) ی سالی ۱۹۶۹ ی ه‌موارکراو له برگه‌ی سی‌یه‌می م‌ادده‌ی (۱۹) دا به‌م شویه‌ی خواره‌وه هژکاره‌کانی به‌ناشکرای (وسائل العلانیة) ی ده‌ست‌نشان‌کردوود (۶۰۱):

- ۱- کرده‌وه و نیشاروت و جولانده‌وه نه‌گه‌ر هاتوو له ږنگایه‌کی گشتی یان شویت‌ټکی گشتیدا ږویدا به‌چه‌شتیک نو که‌سه‌ی که لهو شوته‌ن بتوانن بییښ.
- ۲- قسه‌کردن و هاوارکردن له شوته‌گشتیبه‌کان به‌چه‌شتیک نو که‌سه‌ی که لهو شوته‌یه بتوانن گوئی لن بیت.

۶۰۱- نه‌م‌ش ده‌که‌یه‌نی به‌زمانی عه‌ره‌ی: «۳- العلانیة: تعد وسائل العلانیة:

- ۱- الأعمال أو الاشارات أو الحركات إذا حصلت في طريق عام أو في محفل عام أو مكان مباح أو مطروق أو معرض لانتظار الجمهور أو إذا حصلت بحيث يستطيع رؤيتها من مكان في مثل ذلك المكان أو إذا نقلت اليه بطريقة من الطرق البتية.
- ۲- القول أو الصياح إذا حصل الجهر به أو تردیده في مكان م‌ا‌ذ‌ک‌ر أو إذا حصل الجهر به أو تردیده بحيث يستطيع سماعه من كان في مثل ذلك المكان أو إذا أذيع بطريقة من الطرق الالية وغيرها بحيث يسمعه من لا دخل له في استخدامه.
- ۳- الصحافة والطبوعات الأخرى وغيرها من وسائل الدعاية والنشر.
- د- الكتابة والرسوم والصور والشارات والأفلام ونحوها إذا عرضت في مكان م‌ا‌ذ‌ک‌ر أو إذا وزعت أو بيعت إلى أكثر من شخص أو عرضت للبيع في أي مكان».

۳- رۆژنامه‌گیری و چاپ‌مه‌نی و که‌ناله‌کانی تری را‌گه‌یاندن.

۴- نووسین و رەسم و وێنه و فیلم و ئارم، ئە‌گەر هاتوو له‌ شوێنه‌ گشتییە‌کاندا غاییش کرا یان دا‌به‌ش کرا یان به‌زیاتر له‌ که‌سێک فرۆشرا یان له‌ هەر شوێنێک بۆ فرۆشتن غاییش کرا، که‌واته‌، ئە‌گەر هاتوو تانه‌وته‌شه‌ره‌که‌ به‌ناشکراییی به‌رتی‌گایه‌ک له‌ ورتی‌گایانه‌ی سه‌ره‌وه‌ روویدا، ئە‌وا به‌تانه‌وته‌شه‌ری ناشکرا دا‌ده‌ندریت و له‌و حا‌له‌ته‌شدا سزایه‌که‌ی له‌ سزای تانه‌وته‌شه‌ری ناشکرا تووندتر ده‌بێت. جا ئە‌گەر هاتوو تا‌وانه‌که‌ له‌ ورتی‌گای رۆژنامه‌گیریه‌وه‌ روویدا، ئە‌وا به‌تا‌وانی رۆژنامه‌گیریی دا‌ده‌ندریت، به‌لام ئە‌مه‌ هیچ له‌ سروشت و سزای تا‌وانه‌که‌ نا‌گۆرێت، چو‌نکه‌ رۆژنامه‌گیری به‌هه‌سوو جزیره‌کانییه‌وه‌ (چاپکراو، بیستراو، بیئراو، بیستراووبیئراو، ئینته‌رنێت) هۆکارێکه‌ له‌ هۆکاره‌کانی به‌ناشکراییی.

دووه‌م: سزای تا‌وانی تانه‌وته‌شه‌ر

له‌ بڕه‌گی یه‌که‌می ماده‌ (۴۳) ی یاسای سزادانی عێراقیدا هاتوو: «ئە‌و که‌سه‌ی تانه‌وته‌شه‌ر له‌ که‌سێک به‌زیندانی‌کردن یان غه‌رامه‌کردن یان به‌هه‌ردووکیان سزا ده‌درێت، به‌لام ئە‌گەر هاتوو تانه‌وته‌شه‌ره‌که‌ له‌ ورتی‌گای رۆژنامه‌گیریی یان چاپ‌مه‌نیی یان یه‌کێک له‌ ورتی‌گاکانی را‌گه‌یانندی تره‌وه‌ ئە‌نجام‌ده‌را، ئە‌وا به‌بارودۆخێکی تووند دا‌ده‌ندریت».

له‌م ده‌قه‌دا بۆمان ده‌ده‌که‌ویت، یاسادانه‌ری عێراقی جیا‌وازیی کردوو له‌ نێوان تانه‌وته‌شه‌ر له‌ ورتی‌گای بلا‌و‌کردنه‌وه‌ و غه‌یری بلا‌و‌کردنه‌وه‌دا، بۆیه‌ له‌ حا‌له‌تی ئە‌نجام‌دانی له‌ ورتی‌گای بلا‌و‌کردنه‌وه‌دا سزایه‌کی تووند کردوو.

که‌واته‌، له‌ حا‌له‌تی ئە‌نجام‌دانی تانه‌وته‌شه‌ره‌که‌ به‌رتی‌گایه‌ک له‌ ورتی‌گاکانی غه‌یری بلا‌و‌کردنه‌وه‌، دا‌گا بۆی هه‌یه‌ ئە‌نجام‌ده‌ری تانه‌وته‌شه‌ره‌که‌ سزا به‌دات بۆ ما‌وه‌یه‌ک که‌ له‌ سێ مانگ که‌متر نه‌بێت و له‌ پێنج سالی‌ش زیاتر نه‌بێت^(۱۶)، له‌گه‌ڵ غه‌رامه‌یه‌ک که‌ له‌

۶۰۲- بڕوانه‌ ده‌قی ماده‌ (۲۶) ی یاسای سزادانی عێراقی که‌ تیایدا هاتوو: «الجنحة هي الجريمة المعاقب عليها باحدى العقوبتين التاليتين: ١- الحبس الشديد أو البسيط اكبر من ثلاثة اشهر الى خمس سنوات. ٢- الغرامة» شایه‌نی ئاماژه‌بۆ‌کردنه‌، سزای ئە‌و غه‌رامه‌یه‌ی که‌ له‌ بڕه‌گی دووه‌می ماده‌ی ناوبرا‌وا هاتوو به‌پێی بڕیاری ئە‌نجیره‌مه‌نی سه‌رکردایه‌تی شۆرش ژماره‌ (۵) ی ۱۹۹۸/۱/۱۷ کۆ‌راوه‌ بۆ گرتن الحیس) بڕوانه‌ رۆژنامه‌ی «الوقائع العراقية» ژماره‌ (۳۷۰۶) له‌ ۱۹۹۸/۱/۲۶.

نیسو دینار که مستر نه بیټ و له پینج سهد دیناریش زیاتر نه بیټ^(۱۶۰۳). بهلام له حاله تی نه نجامدانی تانه و ته شه ره که به ریگایه ک له ریگاکانی بلاو کړدنه وه، بوی هیده سزایه که ی توندتر بکات به چه شتی که ماوه ی زیندانیکړدنه که بگه یه نیټه ده سال^(۱۶۰۴).

سپیه م: هویه کانی ریگاپیدانی

مه به ستمان له تانه و ته شه ری ریگاپیدراو، نه و تانه و ته شه ره یه که له به نه رتدا به تاوان داندراوه و گشت رایه له کانی شی هغه، هروها له به نه رتدا یاسا سزای بۆ داناوه، بهلام ته گهر روویدا، له بهر هندی که نیعتبار، له هندی که حاله تی دیاریکراودا، نه نجامده ره که ی سزا نادریت.

یاسای سزادانی عیراقی له ماده دې (۴۱) دا پر نییټی که گشتی بۆ ریگادان به تانه و ته شه ر داناوه، نه مهش ده که یه تی: «به تاوان دانانرت ته گهر هاتو و کړدوه که له ناکامی به کاره نیانی مافیک که یاسا دانی پیدانایټ روویدات...». به پیتی نه م ده که، له هندی حاله تدا، تانه و ته شه ره که روویدات، مه به ستی تاوانکاری شی له گه لدا یه، بهلام به مه به ستی موماره سه کړدنی مافیک که یاسا دانی پیداناوه تانه و ته شه ره که ریگای پین ددریت و نه نجامده ری تانه و ته شه ره کهش له سزا ده به خشریت.

که واته، هدر کاتی که هویه ک له هویه کانی ریگاپیدانی تانه و ته شه ره که و مه رجه کانی

۶۰۳- پروانه ماده دې (۹۱) ی یاسای سزادانی عیراقی که تیابدا هاتووه: «عقوبة الغرامة هي الزام المحكوم عليه بأن يدفع الى الخزينة العامة المبلغ المعين في الحكم وتراعي المحكمة تقدير الغرامة حالة المحكوم عليه المالية والاجتماعية وما افاده من الجريمة او كان يتوقع افادته منها وظروف الجريمة وحالة المجنى عليه. ولا يقل مبلغ الغرامة عن نصف دينار ولا يزيد على خمسمائة دينار مالم ينص القانون على خلاف ذلك». شایه تی ناماوه یو کړدنه، بری نه و نه غرامه یه ی که له ماده دې ناویراودا هاتووه به پیتی بریاری نه نجامدونه تی سه ر کړدایه تی شورش ژماره (۲۰۶) ی (۱۹۹۴/۱۱/۲۲) گؤراوه و که مسترین بری بۆته (۲۰۱) دینار و ژورترینیش (۱۰۰۰) دینار له تاوانه کانی که تن دا، پروانه روژنامه ی «الوقائع العراقية» ژماره (۳۵۴۰) له ۱۹۹۴/۱۲/۵.

۶۰۴- پروانه دهی ماده دې (۱۳۶) ی یاسای سزادانی عیراقی که تیابدا هاتووه: «اذا توافر في جريمة ظرف من ظروف المشددة يجوز للمحكمة ان تحكم على الوجه الاتي: ۱- ۲- اذا كانت العقوبة السجن المؤقت او الحبس جاز الحكم بأكثر من الحد الأقصى للعقوبة المقررة للجريمة بشرط عدم تجاوز ضعف هذا الحد على ان لا تزيد مدة السجن المؤقت في أي حال خمس وعشرين سنة ومدة الحبس على عشر سنوات...».

هه‌بوون، ئاكامتيكي راسته‌وخۆي به‌سه‌ر ڕێگا پێدانی ئه‌و تانه‌وه‌شه‌ره‌وه‌ ده‌بێت. جا ده‌كرێ تانه‌وه‌شه‌ره‌كه‌ به‌مه‌به‌ستێ به‌رگري له‌خۆكردنی ڕه‌وا بێت، ئه‌گه‌ر هاتوو، ئه‌و كه‌سه‌ی كه‌ به‌رگري له‌خۆي ده‌كات (المدافع) بۆ به‌ره‌مه‌رجدان هه‌وێ تانه‌وه‌شه‌ره‌ی ده‌ستدرێژكهر (المعتدي) تانه‌وه‌شه‌ره‌كه‌ی ئاراسته‌ی ئه‌و كرد بێت. یانیش له‌كاتی به‌رگري بكردنی له‌ مافی خۆیدا، له‌به‌رده‌م دادگا یا ده‌سه‌لاتی لێكۆڵینه‌وه‌ یا ده‌سه‌لاته‌كانی تردا، له‌و سنووره‌ی كه‌ داكوێكرده‌كه‌ پێوستی پێیه‌تی، تانه‌وه‌شه‌ره‌كه‌ی ئاراسته‌ی نه‌یاره‌كه‌ی (خصم) كرد بێت. (خصمه) كرد بێت (٦٠٥)، یانیش له‌كاتی به‌رگري بكردنی له‌ مافی خۆیدا، له‌به‌رده‌م دادگا یا ده‌سه‌لاته‌كانی لێكۆڵینه‌وه‌ یا ده‌سته‌كانی تردا، له‌و سنووره‌ی كه‌ داكوێكرده‌كه‌ پێوستی پێیه‌تی، تانه‌وه‌شه‌ره‌كه‌ی ئاراسته‌ی نه‌یار (خصم) هه‌كه‌ی كرد بێت.

هه‌روه‌ها ئه‌و كه‌سه‌ی كه‌ تاوانی تانه‌وه‌شه‌ره‌ نه‌نجام ده‌دات، ئه‌گه‌ر هاتوو له‌ حاله‌تی ئه‌وه‌ بووندا، له‌ ئاكامی ئه‌و ده‌ستدرێژییه‌ ناڕه‌وايه‌ی كه‌ كراوه‌ته‌ سه‌ری، ئه‌مه‌ی ئه‌نجامدا له‌سزا ده‌به‌خشرێت (٦٠٦). هه‌روه‌ها، یاسادانه‌ری عێراقی له‌ برگه‌ی دووه‌می ماده‌ی (٤٣٣) ی یاسای سزاداندا ڕێگای به‌تانه‌وه‌شه‌ره‌ داوه‌ ئه‌گه‌ر هاتوو بۆ قه‌رمانه‌ریك یان ئه‌و كه‌سه‌ی ئه‌ركه‌ی گشتی یان سپه‌ردراوه‌ یان سیفه‌تی به‌ركاری گشتی تیا بێت یان ئه‌ركه‌ی له‌ ئه‌ركانه‌ی له‌ ئه‌ستۆدا بێت كه‌ په‌یوه‌ندی به‌جه‌ماوه‌ره‌وه‌ هه‌یه‌، ئاراسته‌ كرا، به‌و مه‌رجه‌ی تانه‌وه‌شه‌ره‌كه‌ په‌یوه‌ندی هه‌بێت به‌قه‌رمانه‌ی یان كاری ئه‌و كه‌سه‌ی كه‌ تانه‌وه‌شه‌ره‌كه‌ی لێدراوه‌، هه‌روه‌ها ئه‌نجامده‌ری تانه‌وه‌شه‌ره‌كه‌ راستی و دروستیی ئه‌و رووداوانه‌ به‌مه‌یتنی كه‌ داویه‌تییه‌ پالێ یه‌كێك له‌و كه‌سانه‌ (٦٠٧).

٦٠٥- بڕوانه‌ ده‌قی ماده‌ی (٤٢) ی یاسای سزادانی عێراقی كه‌ تیایدا هاتوه‌: «لاجرية اذا وقع الفعل استعمالا لحق الدفاع الشرعي...».

٦٠٦- بڕوانه‌ ده‌قی ماده‌ی (٤٣٦) ی یاسای سزادانی عێراقی كه‌ تیایدا هاتوه‌: «٦- لاجرية فيما بسنده احد الخصوم او من ينوب عنهم الى الاخر شفاه او كتابية من قذف وسب أثناء دفاعه عن حقوقه امام المحاكمة وسلطات التحقيق او الهيئات الاخرى وذلك في حدود ما يقتضيه هذا الدفاع ٢- ولا عقاب على الشخص اذا كان قد ارتكب القذف او السب وهو في حالة غضب قرر وقوع اعتداء ظالم عليه».

٦٠٧- ئه‌مه‌ش ده‌قه‌كه‌یه‌تی: «ولا يقبل من القاذف اقامة الدليل على ما اسنده الا اذا كان القذف موجها الى موظف او مكلف بخدمة عامة او الى شخص ذي صفة نيابية عامة او كان يتولى عملا يتعلق بمصلحة الجمهور وكان ما اسنده القاذف متصلا بوظيفة الموظف او عمله فاذا اقام الدليل على كل ما اسنده انتفت الجريمة».

شایه‌نی ناماژه‌بزرگ‌دنه، تهنه‌ها لهو حاله‌تانه‌ی سه‌روهه ریگا به‌تانه‌وته‌شهر نادریت، به‌لکوه‌ه‌وانه به‌شکن لهو حاله‌تانه‌ی که سه‌رچاوه گشتیه‌که‌یان ده‌گه‌ریته‌وه یز ماده‌ه (۴۱) ی یاسای سزادانی عیراقی که پیشتر ناماژه‌مان پیتی کرد و ده‌کری گه‌لیک جینه‌جینه‌کردنی دیکه‌ی لی هه‌لینجین، له‌وانه ده‌کری تانه‌وته‌شهر که به‌مه‌به‌ستی داکزکیکردنی ره‌وابیت یان به‌مه‌به‌ستی به‌کاره‌یتانی ده‌سلاتی یاسایی بیت یان به‌کاره‌یتانی جه‌سانه‌ی په‌رله‌مانی بیت یان به‌مه‌به‌ستی بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی رووداوه‌کانی دادگا بیت یان تانوت لیدان بیت له‌کرده‌وه‌ی فه‌رمانبه‌ران و نه‌و گه‌سانه‌ی که له‌جوکی نه‌ودانه، له‌هه‌موویان گرنه‌گر، ده‌کری به‌مه‌به‌ستی بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی هه‌وال بیت یان به‌مه‌به‌ستی ره‌خنه‌گرتنی بابه‌تیه‌انه بیت. له‌به‌ر گرنه‌ی مافی بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی هه‌واله‌کان و مافی ره‌خنه‌گرتن، له‌خواره‌وه له‌دوو خالده به‌دریژی باسیان ده‌که‌ین:

۱- مافی بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی هه‌واله‌کان

به‌کتیک له‌مافه سه‌ره‌کییه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی هه‌واله، نه‌م مافه، له‌لایه‌گه‌وه په‌یوه‌ندی به‌نازادی رۆژنامه‌گه‌رییه‌وه هه‌یه و له‌لایه‌کی تریشه‌وه په‌یوه‌ندی به‌مافی جه‌ماوه‌ه هه‌یه له‌ناگاداربوونی نه‌و رووداوه گرنه‌گانه‌ی که له‌ده‌روبه‌ریدا رووده‌دن.

که‌واته، نا‌کری هه‌والی نه‌و رووداوانه که رۆژانه له‌ده‌روبه‌رمان رووده‌دن، له‌رای گشتی بیانشارینه‌وه، یان داوا له‌جه‌ماوه‌ر بکه‌ین که هیچ شتیک له‌و رووداوانه نه‌زانی که له‌کۆمه‌لگا‌که‌یدا رووده‌دن و په‌یوه‌ندیان به‌ناسایش و سه‌قامگیریه‌وه هه‌یه (۶-۸). به‌لام ده‌ین رۆژنامه‌نووس له‌بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی هه‌واله‌کاندا، مافی هه‌ردوولا له‌به‌رچا و بگرت. مافی هاوولاتی له‌شهره‌ف و که‌رامه‌تدا که یاسا گریمانه‌ی بوونی کردووه، نه‌گه‌ر هاتو تۆمه‌تبار (مستهم) بوو، به‌ین تاوان داده‌ندریت تا‌کو تاوانه‌که‌ی له‌لایه‌ن دادگاوه ده‌سلتندریت، هه‌روه‌ها مافی له‌تاییه‌ته‌ندیتیدا (حقه فی الخصوصیه)، واته نابین ژبانی تاییه‌تی نا‌شکرا بکرت.

هه‌روه‌ها مافی کۆمه‌ل له‌ناگادارکردنه‌وه‌ی جه‌ماوه‌ره‌که‌ی له‌و رووداوانه‌ی که له‌

۶-۸- د. جمال‌الدین العطفی: الأساس القانوني لباحة القذف في حالة نشر اخبار الجرائم والتحقيقات الجنائية، مجلة القانون والاقتصاد، العدد الثالث، السنة التاسعة والثلاثون، سبتمبر ۱۹۶۹. مطبعة جامعة القاهرة، ل ۲.

دوره‌ی پریدا رووده‌دن تا به‌شینه‌یه‌کی باش له به‌رتیوه‌چوونی دادپه‌روه‌ری و ناسایش دلنیا بیت که مافیتیکی بنه‌رتیه‌یه له کۆمه‌لگه‌ی دیموکراتیدا (۱۹۹۱).

جا نه‌و هه‌والانه‌ی که رۆژنامه و گۆناره‌کان بلایان ده‌که‌نه‌وه. بێ گومان نه‌گه‌ر هاتوو سروشتیکی ره‌سمییان هه‌بیت، رینگایان بێ ده‌دریت، وه‌ک ناگه‌داریه‌ک یان ناگه‌کاریه‌کی ره‌سمی یان حوکمیتیکی دادگا، نه‌وا، هه‌رچه‌نده تانه‌وته‌شه‌رنامه‌یز بیت و بیه‌ته مایه‌ی ناو‌زێاندنی که‌سێکیش، به‌تاوان داناند‌ری. چونکه، له‌لایه‌که‌وه بلاو‌کردنه‌وی نه‌و بابه‌تانه‌ی که کۆکن له‌گه‌ل یاسادا به‌تاوان داناند‌ری، و له‌لایه‌کی تریشه‌وه، له‌زۆر حاله‌دا، رۆژنامه ناچاره نه‌و هه‌واله بلاو‌یکاته‌وه و نه‌م کاره‌شی، راپه‌رائدنی نه‌رکیتیکی یاساییه (۱۹۹۱).

به‌هه‌رحال، بلاو‌کردنه‌وی هه‌واله‌کان له هه‌ر یواریک بیت، ده‌بێ هه‌ندیک مه‌رجی دیاریکراوی تیا‌بیت، تا‌کو به‌ماف دا‌بن‌دریت. نه‌م مه‌رجانه‌ش نه‌ماته‌ی خواره‌دن:

I- ده‌بێ هه‌واله‌که راست بیت

راست‌گۆیی له بلاو‌کردنه‌وی هه‌والدا، مه‌رجه یۆ به‌دییه‌تانی نه‌و به‌رژه‌وه‌ندییه کۆمه‌لایه‌تییه‌ی که پشتی بێ به‌ستراوه بۆ رینگادان به‌بلاو‌کردنه‌وی هه‌واله‌کان، چونکه کۆمه‌ل هه‌یج سه‌وودێک له بلاو‌کردنه‌وی هه‌والی نادروست و نه‌تا‌گه‌ری، به‌لکو به‌رژه‌وه‌ندییه‌که‌شی به‌هۆی نه‌وه‌وه ده‌که‌وته‌ هه‌ره‌شه‌وه. جا راستی و دروستیی هه‌وال واده‌خوازیت نه‌و رووداوه‌ی که له‌خۆی گه‌رتوه، خۆی له‌خۆیدا راست بیت، هه‌روه‌ها له‌رووی دانه‌پالیه‌وه به‌وه‌که‌سه‌ی که دراو‌ته‌پالیشی پتیه‌سته راست بیت (۱۹۹۱).

جا بۆ نه‌وه‌ی رۆژنامه‌نووس له بلاو‌کردنه‌وی هه‌واله‌کان نه‌که‌وته‌ هه‌له‌وه، باشترین شت نه‌وه‌یه، رووداوه‌کان «وه‌کو‌خۆی بگه‌ی‌رتنه‌وه» هه‌روه‌کو له‌سه‌ر زاری (هوار دکۆسل) دا

۶۰۹- د. جمال الدین العطیانی: الأساس القانوني لباحة القذف في حالة نشر اخبار الجرائم والتحقيقات الجنائية، سه‌رجاوه‌ی پتیه‌شو، ل ۳، هه‌روه‌ها د. ابراهيم الدافرقی: قانون الاعلام، سه‌رجاوه‌ی پتیه‌شو، ل ۳۴۲.

۶۱- المستشار معوض عبدالنواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، سه‌رجاوه‌ی پتیه‌شو، ل ۱۱۹.

۶۱۱- د. محمود نجيب حسني: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الاعتداء على الاشخاص، سه‌رجاوه‌ی پتیه‌شو، ل ۶۲۶، هه‌روه‌ها المستشار معوض عبدالنواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، سه‌رجاوه‌ی پتیه‌شو، ل ۱۱۹-۱۲۰.

هاتوو، ههروهه پترووی نهو پرنسیپه بکات که دهلی: «هه کاتیک گومانته له شتیک بهیدا کرد وازی لئی بیت» (٦١٢).

هه لهه رووهه (لويس د. بوماردی) سهرونوسهه تهسوشیدپریس دهلی: «نهگه هاتوو بهکیک لهه بابهتانهی که نیازمان وایه بلاوی بهکینهوه نهگهه نهوهی لئی کرا که دهیتته مایهه تانهوتهشهر، دهی خۆمان ناماده بهکین بۆ وهلامدانهوهی ههندیک پرسیار، که بهدهستهولۆهی «نهگه هاتوو» دهست پتدهکات، لهوانه، نهگه هاتوو داویهکمان له دژ بهرزکرایهوه، نایا دهتوانین پشت بهو سههراوانه بههستین که زانیاریبهکامان لئی ودرگرتوو» (٦١٣).

II- دهی ههواله که سروشتیکی کۆمهلایهتی ههیت

بوونی سروشتیکی کۆمهلایهتی گرنه بۆ نهو ههوالهی که له رۆژنامه دا بلاودهکرتنهوه، چونکه نهو سروشته کۆمهلایهتیبه مههجه بۆ نهوهی بلاوکردنهوهی ههواله که له بهرژوهندی کۆمهله دا بیت، بۆیه نهو کهسهی که رووداوێک بلاودهکاتهوه که دهستدریژی بۆسهه ژبانی تاییهتیبه کهستیک تیا به و له بهرژوهندی کۆمهله دا نییه، ناتوانی کهلک له رێگا پتدانی یاسایی ودریگریته بۆ رزگار بوون لهو تاوانه تانهوتهشهری که له ناکامی بلاوکردنهوهی نهو ههواله روودهات.

٧- دهی نمایشکردنی ههواله که بابهتیانه بیت

پتوبسته رۆژنامه نووس له بلاوکردنهوهی ههوالدا بابهتیانه بیت و قهوارهیدی که لهخۆی گهورهتری پێ نههخشیت و موبالهعهی تیدا نهکات و خۆینهه چهواشه نهکات بهلیکدانهوهی رووداوهکان، بهجۆریک دووری له دهستپاکی یان بلاوکردنهوهی نادنیایی لییان.

VIII- دهی بلاوکردنهوهی ههواله که بهنیازی پاک بیت

مهههستمان لهمه نهوهیه، دهی رۆژنامه نووس له بلاوکردنهوهی ههوالهکاندا نامانجی بهدیپتانی بهرژوهندی کۆمهله بیت نهک تۆلههه نندهوه و تانهوتهشهردان له خه لکی.

٦١٢- د. سلیمان جازع الشمري: الصحافة والقانون، منشورات الدار الدولية للنشر والتوزيع، القاهرة، مصر، بلاسة النشر، ل١٢٤.

٦١٣- د. سلیمان جازع الشمري: الصحافة والقانون، سههراوهی پتوو، ل١٢٥.

شایه‌نی نامه‌بازکردنه، هه‌ندێچار، رۆژنامه‌نووس له‌ بلاوکردنه‌وه‌ی هه‌واله‌کاندا ده‌که‌وتنه‌ هه‌له‌وه، جا ئایا تا ج راده‌یه‌ک ده‌توانن سوود لهمه‌ وه‌رگرتن بۆ رزگاربه‌ون له‌ به‌ریرسیارییه‌تی یاساییدا؟

بێ گومان نه‌گه‌ر هاتوو له‌واوه‌ده‌دا بووێت که‌ له‌ هه‌واله‌ راسته‌ و به‌به‌ستی خزمه‌تکردنی به‌رژه‌وه‌ندی گشتی بلاوی کردیته‌وه، نه‌وا ده‌توانن سوود له‌ هه‌له‌یه‌ وه‌رگرتن بۆ رزگاربه‌ون له‌ به‌ریرسیارییه‌تی یاسایی نه‌گه‌ر هاتوو له‌ وه‌رگرتنی نه‌و هه‌واله‌دا یشتی به‌به‌دواکه‌رانی ئاسایی (التحریر المعناد) هه‌ر که‌ستیک که‌ له‌شرینی نه‌واییت به‌ستبێت، هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر هاتوو هه‌واله‌که‌ هیچ بایه‌خیکێ گزمه‌لایه‌تی نه‌بوو بێت، به‌لام رۆژنامه‌نووسه‌که‌ له‌واوه‌دا بووێت که‌ بایه‌خی گزمه‌لایه‌تی هه‌یه‌ (٦١٤).

دادگای «عابدين»ی تاوانکاری میسری له‌ حوکمیتیدا ده‌لی «له‌ بلاوکردنه‌وه‌ی نه‌و رووداوانه‌ی که‌ ده‌ره‌ق به‌هاوولاتیسیان به‌تانه‌وته‌ش» داده‌نێت و رۆژنامه‌نووس بلاویکردونه‌ته‌وه، هه‌رکاتیک به‌سه‌لمێندریت، رۆژنامه‌نووسه‌که‌ له‌واوه‌دا بووه‌ که‌ نه‌و رووداوانه‌ راست، هه‌روه‌ها له‌ بلاوکردنه‌وه‌یا ئا‌مه‌به‌ستی خزمه‌تکردنی گشتی بووه، هیچ پاساوێک بۆ تۆمه‌تبارکردنی نابن، چونکه‌ مه‌به‌ستی تاوانکاری نه‌بووه‌ (٦١٤).

٢- مافی رهنه‌گرتن

مافی رهنه‌گرتن شێوه‌یه‌که‌ له‌ شێوه‌کانی ئازادیی بیروپاده‌ربهرین، که‌ ده‌رفه‌ت به‌هاوولاتیسیان ده‌دات تا له‌ به‌ریرگه‌ی گوزارشتکردن له‌ بیروپاکاتیسیانه‌وه‌ به‌شێوه‌یه‌کی ئاراسته‌وخۆ به‌شداری بکه‌ن له‌ چاره‌سه‌رکردنی نه‌و کێشانه‌ی که‌ رووبه‌رووی گزمه‌ل ده‌بنه‌وه‌ و ده‌بنه‌ ئاسته‌نگ له‌ به‌رده‌میدا، نه‌ویش به‌ده‌ستنیشانکردنی لایه‌نه‌ تێگه‌تیسه‌کانی نه‌و کاروبارانه‌ ده‌بێت که‌ مایه‌ی بایه‌خپێدانی گزمه‌لن بۆ دۆزینه‌وه‌ی به‌ریرکاره‌یان، هه‌روه‌ها بۆ نه‌وه‌ی جاریکی تر له‌ دواوه‌دا روونه‌ده‌نه‌وه‌.

هه‌روه‌ها رهنه‌گرتن مافیته‌که‌ له‌و مافانه‌ی که‌ یاسا دانی پێداناوه‌ له‌میانێ که‌ قاله‌تکردنی ئازادیی بیروپاده‌ربهرین و که‌ قه‌له‌تکردنی تۆزینه‌وه‌ی زانستی و ده‌هیناندا، چونکه‌

٦١٤- د. محمود نجیب حسنی: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الاعتداء علی الاشخاص، سه‌رجاوه‌ی پێشوو، ل ٦٢٦.

٦١٥- جزائیه عابدين ١٣ ديسمير ١٩٠٥ (الحقوق ٢١ ص ٤٤ بروانه (احمد امين) شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - سه‌رجاوه‌ی پێشوو، ل ٥٣٥.

رهځنه گرتن پنځپښه یې توژینه وه و داهیتانه، جا رهځنه گرتن له دانانی به صاف پښت به گرنګیتییې نو بهرځه وهندییه ددهستی که یو کومهل ددهیتیتته دی (۱۶۱۶)، دهستووری عتیراقي سالی ۱۹۷۰ له ماددهی (۲۶) و (۲۷) دا به شتیه به کی زمني دانی پیداناوه. له ماددهی (۲۶) دا دهقنوو سی کردووه و دهلی: «دهستوور که فاهله تی نازادی بیروړا دهکات...»، هروها له برگه (ج) ی ماددهی (۲۷) دا دهلی: «دهولت که فاهله تی نازادی توژینه وهی زانستی دهکات و له گشت چالاکییه هزی و زانستییه کاندا داهیتان و سرکهوتن پاداشت و هان دهکات» (۱۶۱۷).

هروکو له سهرده ناماره مان پتی کرد، بویه رهځنه گرتن به صاف داندراوه تاکو له رتگیای نهوه خزمه تی بهرځه وهندیی گشتی بکهین، له به دیهیتانی هم نامانجه ش، بهرځه وهندیی تاکه کهس واده خوازیت ناو و ناوبانگ و شهرهف و کهرامه تی پاریزراو بیت، هروکو چوڼ دارایی و له شیان پاریزراوه.

جا یاسای سزادان له رتگیای یاساغرکدنې تانموت شهردا ناو و ناوبانگ و شهرهف و کهرامه تی تاکه کهس دپاریزیت. جا له بهرځه وهی رهځنه گرتن له کردهوه و بیروړای کهسانی تر، رهځنه گرتنه له خودی کهسانی خاوهنی نهو کردهوه و بیروړایانه، بویه، نه مه خوی له خویدا دهستدریژیکردنه بومهر ناو و ناوبانگ و شیعباریان، ویرای نهوهی هدر خوی رهځنه تانموت شهر پتیکدهیتن (۱۶۱۸).

بهلام سهره رای نهوه ش، بهرځه وهندیی کومهل واده خوازیت که دان به نازادی بیروړا دهریرین دایریت به مه بهستی به دیهیتانی بهرځه وهندیی گشتی و پیشخستنی کومهل له رتگیای توژینه وه و داهیتاندا که له رتگیای رهځنه گرتنی بنیاتنه و باه تیبیانوه دیتدهی. له حالته شدا، دهی پایندهی دوو پنځپښه بیین، به که میان به دیهیتانی بهرځه وهندیی

۶۱۶- د. محمود نجیب حسنی: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الاعتداء علی الاشخاص، سهرجاوهی پتسرو، ل ۶۲۶-۶۳۷.

۶۱۷- دهستووری میسری سالی ۱۹۷۱ له ماددهی (۴۷) دا بهراشکاوییه دانی به صافی رهځنه گرتن ناوه دهلی: «النقد الذاتي والنقد البناء ضمان لسلامة البناء الوطني» هروها له ماددهی (۴۹) دا جارتکی تر به شتیه به کی زمني جهختی له سهرکه ودهوه و دهلی: «تکفل الدولة للمواطنين حریة البحث العلمي والابداع الادبی والفنی والثقافی».

۶۱۸- د. عبدالحمید الشواربی: جرائم الصحافة والنشر، سهرجاوهی پتسرو، ل ۹۱.

تا که که سه، هی دووه میشتیان به دیهیتانی بهر ژوه وندی کومه له. جا له بهر ژوه دی بهر ژوه وندی کومه له پشته، بویه دهیخه یه پش بهر ژوه وندی تا که که سه وه (۶۱۹).

یاسای سزادانی عیراقی سالی ۱۹۶۹ له مادهی (۴۱) دا بۆ رتگادان بهر ژوه دی تانه و ته شه رنامه یز، پرنسیپتکی گشتی داناوه و دهلی: «نه گهر هاتوو کرده وه که له ناکامی به کارهیتانی مافیک که یاسا دانیه پیدانابیت رویدات به تاوان داناندریت» (۶۲۰).

دادگای پیاچونه وهی میسری له حوکمیکیدا پیتاسه ی رهخه ی رهوا (رتگاپیندراو) ی کردوه و دهلی: «رهخه ی رتگاپیندراو بریتیه له ده پینی بیروا له بهاری فرمانیک یان کاریکه وه بهی نه وهی به مه بهستی ناو و ناوبانگ زانندن و دهستدریژی بۆ سه ر خاوه نی نه وه فرمانه یان نه وه کاره ی تیا بیت. نه گهر هاتوو رهخه که نه وه سنووه ی به زانده ی خاوه نه که ی سزاید ریت چونکه، تاوانی تانه و ته شه ی نه نجام داوه» (۶۲۱).

له م پیتاسه یه ی سه ره ودا بۆمان ده رده که وئ، ده ی نه م مه رجانه ی خاوه وه له رهخه دا هه ی تا که به رهخه ی رهوا دابن ریت:

1- ده ی نه وه رووداوه ی رهخه ی لینگیره وه، رووداوتکی راسته قینه بیت، یانیش رهخه گر وایزانت رووداوتکی راسته قینه یه،

واته نابی رووداوه که به درۆ هه لبه سترابیت یان شتواو بیت، هه روه ها ده ی رهخه گر رهخه که ی ناراسته ی رووداوه که بکات نه ک خاوه ی رووداوه که ته نه ها لهو حاله ته دا نه بیت نه گهر هاتوو سه روشتی رووداوه که وایخواریت. به لام نه گهر هاتوو هه ندی رووداوی له خه یه وه هه لبه ست یان هه ندی رووداوی راسته قینه ی شتواند یان رووداوه کانی به جۆریکی وا لیکداوه که دوور بیت له ده سپاکی و بووه مایه ی چه واشه کردنی خوینه ر و دوور بیت له بابه تیپانه و پیتایه نی، یان رای گشتی چه واشه بکات، ده که ویتته به ر لیت سه ی نه وه ی یاساییه وه (۶۲۲).

۶۱۹- د. عبدالحمید الشواربی: جرائم الصحافة والنشر، سه رچاوه ی پیتشو، ل ۹۹.

۶۲۰- جینی سه ر نه ج، یاسای سزادانی میسری له ماده ی (۶۰) دا هه مان پرنسیپ یز رتگادانی رهخه ی تانه و ته شه رنامه یز داناوه و دهلی: «لاتسری احکام قانون العقوبات علی کل فعل ارتکب بنیه سلیمه عملا بحق مقرر بمقتضى الشریعة».

۶۲۱- (محکمة النقض المصریة، جلسه ۱۹۳۸/۱/۱۰ رقم ۲۴۸ سنة ۸ ق) بهروانه (د. عبدالحمید الشواربی) جریة القذف والسب فی ضوء القضاء والفقه، سه رچاوه ی پیتشو، ل ۱۵۸.

۶۲۲- المستشار معوض عبدالنواب: القذف والسب والبلاغ الکاذب، سه رچاوه ی پیتشو، ل ۱۲۲.

شایه‌نی نامارژه‌بۆکردنه، نمو دهسته‌واژانه‌ی که ره‌خنه‌گر بلاویان ده‌کاته‌وه چ هی خۆی بیت یان بان هی که‌سانی تر بیت، وه‌کویه‌که، چونکه دووباره بلاوکردنه‌وه‌ی نووسینیک که تاوانی له‌خۆگریتیت، وه‌کو بلاوکردنه‌وه‌یه‌کی سه‌ره‌له‌نوویه، بۆیه هیچ که‌سیتک بۆی نییه بۆ خۆدزینه‌وه له به‌رپریمیاریه‌تی یاسایی پاساو به‌وه بیتیت‌وه گرایه نمو دهسته‌واژانه‌ی که له‌ناو نووسینه‌که‌دا هاتوون، پیتشتتر له رۆژنامه‌یه‌کی تردا بلاوکراره‌ته‌وه. چونکه نمو که‌سه‌ی نووسینیک له رۆژنامه‌یه‌ک وه‌رده‌گرت و دووباره بلاویده‌کاته‌وه، پتیرسته به‌ر له‌وه‌ی دووباره بلاوییکاته‌وه یان ره‌خنه‌ی لێ بگرت، لێی بکۆلێته‌وه نایا نمو نووسینه بوونی هیه یان نا؟ هه‌روه‌ها نایا ده‌سکاری کراره یان نا؟ (١٦٣).

هه‌روه‌ها له‌وانه‌یه نمو رووداوه‌ی ره‌خنه‌ی لێگیراره، رووداوێکی راسته‌قینه نه‌بیت، به‌لام نه‌گه‌ر هاتوو ره‌خنه‌گر نه‌وه‌ی سه‌لماند که له‌و باوه‌رده‌ابوو که رووداوێکی راسته‌قینه‌یه و نه‌یزانیوه به‌دروژ هه‌لبه‌ستراوه، ده‌کری له‌سه‌ر به‌مه‌ای «نیازپاکی» به‌ی تاوان دا‌بندریت (١٦٤).

II- ده‌ی رووداوه‌که بایه‌ختکی کۆمه‌لایه‌تی هه‌بیت

بۆ مافی ره‌خنه‌گرتن وه‌ک مافیتکی یاسایی نه‌وه‌نده به‌س نییه ره‌خنه‌که ناراسته‌ی رووداوێکی راسته‌قینه کرابیت، به‌لکوو ده‌ی نمو رووداوه بایه‌ختکی کۆمه‌لایه‌تی هه‌بیت، نه‌مه مه‌رجیکه له مه‌رجه‌کانی ره‌خنه‌ی بنیاتنه‌ر، به‌لام نه‌گه‌ر هاتوو رووداوه‌که بایه‌خه کۆمه‌لایه‌تییه‌که‌ی له‌ده‌ستدا، نه‌وکاته هیچ پاساوێک بۆ ره‌خنه‌لێگرتنی نامیتن، چونکه ره‌خنه‌فرمانیتکی کۆمه‌لایه‌تی هه‌یه، نامزاتیک نییه بۆ تانه‌وته‌ش‌ه‌ردان له‌ خه‌لکی (١٦٥).

که‌واته، ره‌خنه‌ی بنیاتنه‌ر، نمو ره‌خنه‌یه‌یه که ناراسته‌ی نمو رووداوانه ده‌کری که جه‌ما‌وه‌ر بایه‌خیان پێ ده‌دات، به‌لام نه‌گه‌ر هاتوو، رووداوه‌که نمو بایه‌خه‌ی نه‌بوو، نه‌وکاته ره‌خنه‌که‌ش ته‌م سیغه‌ته له‌ده‌ست ده‌دات. جا نا‌کری له‌په‌نای ره‌خنه‌وه ده‌ست‌درێژی بکریته

٦٢٣- محکمة النقض المصرية، الطعن رقم ١٠٢٧ لسنة ٣٠ ق جلسة ١٩٦٠/١٢/٢٠ س ١١ ص ٩٢٩ برأته: (المستشار معروض عبدالتواب) القذف والسب والبلاغ الکاذب، سه‌رجاوه‌ی پیتشو، ل ١٣٣.

٦٢٤- د. عبدالحمید الشواربی: جرائم الصحافة والنشر، سه‌رجاوه‌ی پیتشو، ل ٩٣.

٦٢٥- طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، منشورات دار النهضة العربية، القاهرة، ١٩٩١، ل ١٦١.

سەر ژبانی تاییه تیی خه لکی مه گهر په یوه ندى هه بیت به کاروباری ژبانی گشتییه وه. لهم
حاله ته شدا نابین ره خنه که لهم سنووره بچیتته دهر وه (۱۶۲۶).

شایه ننی باسه، کۆمه ل هپج سوودنیک له وه وه ناگرت، ره خنه گر خۆی له قهری ژبانی
تاییه تیی که سیک بدات، به لکوو به پیتچه وانه وه نیگه ران دهین، چونکه ره وشتی
کۆمه لایه تی یتگانادات ده سترژی بکرتته سەر ژبانی تاییه تیی که سیک و خه لکی لئ
ناگادار بکرتته وه و بیرو پای له سەر نا لگوژ بکرت (۱۶۲۷).

بئ گومان، هەر رووداو نیک په یوه ندى به یه رژه وه ندى گشتییه وه هه بیت، جینگای بایه خی
کۆمه ل ده بیت و ده کړی ره خنه ی لئ بگيریت، لهم رووه دادگای بیاجوونه وه میسری له
بیرایتکیدا ده لئ:

«ره خنه ی یتگانیتدراو بریتیه له دهر پینی بیروا له بهاری فرمانیتکه وه پان کارتکه وه
بهین نه وه ده سترژی بکرتته سەر خاوه نی نو فرمانه پان نو کاره به به بهستی
ناوژراندنی. دادگا له حوکمه که یدا نه مه ی له به رجاری خۆی نه گرتوه. چونکه ره خنه که
نا راسته ی رووداو نیک گشتی گراوه که بریتیه له سیاسه تی داودرمانی پزیشکی له
ولادتدا. که نه مه ش کیتشه به کی گشتییه و جینگای بایه خی جه ماوهره. جا له به رنه وه ی
دهسته واژه ی وتاره که له گه ل بارودوخ نیستا ده گونجیت و به به ستیشی به رژه وه ندى
گشتییه و ره خنه گر به به ستی نه بووه تانه وته شهر له که سیک دیاریکراو بدات، بۆیه نه مه
به ره خنه ی یتگانیتدراو داده ندریت، چونکه په یوه ندى هه به به نیازادی بیروا و یاسا
که فاله تی کردوه» (۱۶۲۸).

۷- به کارهینانی دهسته واژه ی گونجاو

ره خنه ی بنیاتنهر و بابه تییه نه ره خنه یه که ره خنه گر نیایدا بۆ یتکانی نامانجه که ی
دهسته واژه ی گونجاو به کار دهیتیت و به پیتی تواناش له دهسته واژه ی تووندوتیژ دور
بکه ویتته وه و له پدنا ی ره خنه وه هه ستی کهس بریندار نه کات و تیر وتوانجیان تینه گرت.
جا پتوهری دهسته واژه ی گونجاو بریتیه له پتووستیتی نه دهسته واژه یه بۆ

۶۲۶- طارق احمد فتحي سرور: الحسابة الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سراجاوه ی پتوهر،
ل ۱۶۱.

۶۲۷- المستشار معوج عبدالنواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، سراجاوه ی پتوهر، ل ۱۲۴.

گزارشتکردن له بیرونی نووسه ده که یو هیئانه دی نه و اتایه ی که له نووسینه که یدا مه به مستیبه تی (١٦٢٩).

جیتی سه رنج، «گونجاویتی دهسته واره» مه سه له یه کی ریژدیبه و به ستراوه ته وه به جور و بارودوخ نه و پرواده ی که ره خه که ی ناراسته ده کرت و به پیتی نه و بارودوخه گونجاویتی نیوان دهسته واره و نه و بیروپایه ی که ته علیقی لیده دزی هله ده سه نگیندرت (١٦٣٠).

دادگای قهرنسی له سالی ١٩٩٣ نه و ریژنامه نووسانه ی له تاوانی تانه وته شه ری به ناشکرا به خشی یو نه و تانه وته شه رانه ی که دابو یانه پال سیاسه ته دارتک گوایه: «مرؤقیکی هله په رسته و به پیتی بارودوخ به رگی خوی ده گورت و له گه ل خودی خوی دواره و هیچ نرخیک یو باوه ره راسته قینه که ی خوی دانانیت» دادگای ناوبراو دووپاتی کردوته وه که نه و دهسته واره نه ی که له و تاره دا به کارهاتوونه، سنووری صافی ریژنامه نووسیان له ره خه گرتنی ره فتاری گشتی و به رنامه ی سیاسه ته دار به تاییه تی له کاتی هله ژاردندا نه به زاندوه (١٦٣١).

VIII- ده بن ره خه گر نیازی پاک بیت

یو نه وه ی، ره خه، ره خه یه کی ره وایت و ریگای پیتیدرت، ده بن ره خه گر له ره خه که یدا نیازی پاک بیت، نه مهش به یونی نه و دوو مه رجانه ی خواره وه دیتته دی:

- ١- ده بن ره خه گر له ره خه که یدا نامانجی خزمه تکردنی به رژه وه ندیی گشتی بیت له ریگای نه و معرجه وه نه و مه به سه دیتته دی که له پیتاویدا دان به مافی ره خه گرتن تراوه که بریتیه له خزمه تکردنی به رژه وه ندیی گشتی له ریگای گزارشتکردن له بیروپایه کی بنیاتنه ر، که سوودی یو کومه ل هم بیت، جا چ یو کاری چاک ناموزگاری بکرت پانیش یو دوورکه وته وه له کاری خراب وریا بکرتته وه (١٦٣٢).

٦٢٨- المستشار معوج عبدالنواب: القذف والسب والبلاغ الکاذب، سه رجاوه ی پتشیو، ل ١٣٤.

٦٢٩- طارق احمد فتحی سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سه رجاوه ی پتشیو، ل ١٦٥.

٦٣٠- لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي، سه رجاوه ی پتشیو، ل ١٤٥.

٦٣١- لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي، سه رجاوه ی پتشیو، ل ١٤٥.

٦٣٢- طارق احمد فتحی سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سه رجاوه ی پتشیو، ل ١٦٧.

۲- دهبن ږڅڅهگر له ږڅڅهکهیدا باوهږی بهراستی نهو ږڅڅهیه هبیت که گرتوویه تی واته دهبن ږڅڅهگر له ناخهوه باوهږی بهراستی و دروستی نهو رایه هبیت که دږیده بږیت، هډلبه ته نه مهش لهو دهسته وازانه دا دږده که ون که ږڅڅهگر به کاری هینا ون، هږوه ها لهو ناماچه شدا به دږده که وئ که ږڅڅهگر مه بهستی بووه.

له به ږه تدا گریمانه ده که وئ که ږڅڅهگر راستگړه و نیازشی پاکه له ږڅڅهکهیدا، به لام نه گهر هاتو نهو دهسته وازانه ی که به کاری هینا بوون، دهسته وازنه ی توندوتیږ بوون یان بابته تی نه بوون یانیش ږڅڅهگر خوی لهو باوه ږه دابوه که نهو بیرو پایدی دږیده بږیت راست نییه، نهوه مانای نهو ږیه ږڅڅهگر نیاز خراب بووه له ږڅڅهکهیدا. له حالت تشدا، نه رکی سملاندنی نیاز خرابییه که ی ده که ویته نه ستوی نهو که سه ی که تومه تباری ده کات (۱۶۳۳).

گرنگترین گهرینه (قرینه) بۆ سملاندنی نیاز خرابی ږڅڅهگر، توندوتیږی نهو دهسته وازانه یه که له ږڅڅهکهیدا به کاری هاتوون بږ نهو ی یتوست بیت، به تاییه تی نه گونجانیان له گهل ناماچی ږڅڅهکه، هږچنده هرجیش تییه تنها له ږتگای نهو دهسته وازانه ی که له وتاره که دا به کاری هاتوون، نیاز خرابی ږڅڅهگرمان بۆ دږیکه وئ، به لکوو ده که وئ به هږ ږتگایه کی تر بگه ی نه نه مه بهسته، له وانه هږلدانی ږڅڅهگر بۆ ودهسته یاننی سوو دیک یان داراییه که بهرام بهر راگرتی هږلسته تی ږڅڅهگر تنه که یان بوونی نا کوکی له نیتوان ږڅڅهگر و نهو که سه ی ږڅڅهکه ی تاراسته کراوه (۱۶۳۴).

شایدنی نامازه بۆ کړنه، نیاز پاکي هویه کی گشتییه له هویه کانی ږتگادان به هږموو تاوانتیک له وانه تاوانی تانه و ته شهر، نه گهر هاتو نه نجاصدهر نیاز ی پاک بوویت یان لهو باوه ږه دابوویت نهو کړداره ی که نه نجاصی ده دات ږه وایه، هږوه ها بۆ نه مه بهسته پستی به هږندیک پاسوی ماقول به ستبیت (۱۶۳۵).

۶۳۳- د. محمود نجیب حسنی: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الاعتداء على الأشخاص، سرجاوهی پیتشور، ل ۶۴۵.

۶۳۴- د. محمود نجیب حسنی: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الاعتداء على الأشخاص، سرجاوهی پیتشور، ل ۶۴۰، هږوه ها طارق احمد فتحي سرور: الحياية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سرجاوهی پیتشور، ل ۱۶۹.

۶۳۵- د. عبدالحميد الشواربي: جرائم الصحافة والنشر، سرجاوهی پیتشور، ل ۹۷.

چەمكى بەرپرسيارتىيى تاوانكارى بەشئۆيەكى گىشتى برىتىيە لە پابەندبوونى كەسپىك پە لە ئەستۆگرتنى ناكامەكانى ئەو كارانەى كە دوپانكات و ياسا بەتاوانى

۶۳۶- رۆژنامەنوس و دەزگای رۆژنامەوانى، بىن لە بەرپرستىيى تاوانكارى رۆوبەرۆوى بەرپرستىيى مەدەنى و پىشەپىش دەبنەو. بەم پىشە، ئەو رۆژنامەنوسەى سەرپىچىيى حوكمەكانى ياسا دەكات، ئەگەر هاتوو لە ناكامى هەلە تاوانكارىيەكەى زيانى بەكەسپىك گەيانە، رۆوبەرۆوى بەرپرسيارتىيەكى شارستانى دەپشەو و دەپى قەرەبووى زيان لىكەوتوو پكاتەو بۆ ئەو زيانە ئەدەبى و ماددىيانەى كە لىيەداو، لەم رۆوبەرۆوى ياساى مەدەنىيى عىراقى ژمارە (۴۰) ى سالى ۱۹۵۱ لە ماددەى (۲۰۵) دا دەقنوسى كەردو و دەلىق: «صافى قەرەبوو كەردنەو، زيانى ئەدەبىيىش دەگرتنەو، هەر دەستدەزىيەك بۆسەر ئازادى يان شەرف يان ناموس يان ناوبانگ يان پەلەى كۆمەلەيتى يان ئىجەتبارى داراىيى كەسان وادەگا كە دەستدەزىيەك بەرپرستىيى كۆمەلەيتى بەرپرستىيە...» هەرودە لە ماددەى (۲۰۴) دا دەقنوسى كەردو: «هەر دەستدەزىيەك بۆ سەر خەلىكى كە بپشە مايمى هەر زيانىكى تر بىن لەو زيانانەى لە ماددەكانى ئەو نامازەيان پىكرارە دەپى قەرەبوو كەردنەو» دەپى هەرسىن راپەلەكانى بەرپرسيارتىيەى كەستەرخەمى (اركان المسؤلية التقصيرية) (هەلە، زيان، پەيوەندى هۆكارى) ئە ئارادابىن بۆ حوكمەدانى قەرەبوو كەردنەو بەپىتى ئەم دوو ماددەى، بۆ زانبارى زياتر لەم رۆوبەرۆوى بەگىشتى و لەبارەى بىجىنەى ئەم بەرپرسيارتىيەى بەتايبەتى پىوانە (جبار صابر طه): اقامة المسؤولية المدنية عن العمل غير المشروع على عنصر الضرر، منشورات جامعة صلاح الدين، اربيل، ۱۹۸۴، ل ۲۹۵. بەدراو.

هەرودە، ياساى چاپەمەنىيى عىراقى ژمارە (۲۰۶) ى سالى ۱۹۶۸ ى هەمباركراو لە بركەى (۱) ى ماددەى (۲۹) دا ئەو كەسانەى دەسنىشان كەردو كە دەپى قەرەبووى زيان لىكەوتوو بکەنەو، ئەمەش دەقەكەيتى: «(۱- خاوەنى چاپكراوى دەورى و سەرتووسەر و وتارنوس ئىپسار و دەپى لەو تاوانانەى لەم ياساىدا هاتوون و دەپى پىكەو ئەو قەرەبووى دادگا بەسەرياندا دەپىپىتنى بپەن».

هەرودە لە بركەى (۱) ى ماددەى (۳۰) دا ئەو ماوەى ديار كەردو كە دەپى زيان لىكەوتوو تيايدا داواى قەرەبوو كەردنەو زيانەكانى بكات، بەپىشەوانەو صافى داوا كەردنى دەسووتى، ئەمەش دەقەكەيتى: «سەبارەت بەو تاوانانەى كە لەم ياساىدا دەقنوس كراون، داواى تىپەپىوونى سن مانگ لە رۆژى پلاوونەو دە تاييت ئە داوا بەرزىكەردنەو، ئە داواى قەرەبوو كەردنەو بکەرت».

شاينەى نامازەبو كەردنە، ياساى چاپەمەنىيى هەرسى كوردستان ژمارە (۱۰۱) ى سالى ۱۹۹۳ ى هەمباركراو لە ماددەى (۱۰۱) دا ئەو كەسانەى ديار كەردو كە بەرپرسيارتىيەى ياساىيان دەكەوتتە ئەستۆ، بەم شىوئە: «خاوەنى ئىسشياز يان سەرتووسەر و وتارنوس لە چاپكراوى دەوریدا و پىشكەشكەرى چاپكراوى نادەورى، لە حالەتى سەرپىچىكەردنى حوكمەكانى ئەم ياساىدا، بەپىتى =

داناون. جا بۆ ئەوەی کەسێک بەرپر سيار تىببەکی ئاوانکاریى ئاوانکار بێت، دەبێت وشيار

== ياسا پرچا و کراوەکان دەکەوێتە بەر لىبىرىنەوێ ياسا بىيەو.

نەمە و لە پرگەى دورەمى ماددەى (١١) دا ماوەى بەسەرچوونى ئەو داوايانەى ديار کردووە، نەمەش دەقەکەبەتێ: «ئەو داوايانەى لە پرگەى بەکەمى ئەم ماددەیدا هاوونە، دواى تىببەرسوونى شەش مانگ بەسەر پلاوېرونەوێيان لە چاپکراوى دەوریدا يان دەسکەن بەدابهشکەن لە چاپکراوى ناردووریدا لەلایەن داوگاكانەو نايبندرين».

نەمە و دادگا بەگۆيرەى پرې ئەو زيانانەى لە زيان لىکەوتوو کەوتوووە و ئەو دەسکەوتانەى بەهۆى کارە ناپەر واکەو لە دەستى چوووە قەرەبوو کە دەخەملێت هەر وەکو لە ماددەى (٧-٤) ى ياساى مەدەئىيى عىراقیدا هاوونە کە نەمەش دەقەکەبەتێ: «دادگا لە هەموو حالەتێکدا بەگۆيرەى پرې ئەو زيانانەى لە زيانلىکەوتوو کەوتوووە و ئەو دەسکەوتانەى لە دەستى چوووە بەمەرجێک ئەنجامى سەروشى کارە ناپەر وایە کە بێت، قەرەبوو کە دەخەملێت» لەبارەى چۆلىتى خەملاندن قەرەبوو پرۆتە (د، سعدون العاصري): تعويض الضرر في المسؤولية التقصيرية، منشورات مركز البحوث القانونية التابعة لوزارة العدل، بغداد، ١٩٨١، ج١٤٣، بەدواوە، هەر وەها د. محمەد ابراهيم الدسوقي: تقدير التعويض بين الخطأ والضرر، منشورات مؤسسة الثقافة الجامعية، الاسكندرية، بلا سنة الطبع، ج٨٥ بەدواوە.

هەر وەها پرۆژنامەنووس رووبەر و روى بەرپر سيار تىببەکی بيشەى دەبێتەو، تەگەر هاوون سەرپىچى حوکمەکانى ياساى سەندىکا و ئەو بىنەما گشتىيانە بکات کە ئەخلاقی بيشەى پرۆژنامەکەر بىيان پێکخستوو.

سەندىکاي پرۆژنامەنووسان لە پێگاي (لېژنەى پێککاري - لجنة الانضباط) وە ئەو سەرپىچىيانە دەکۆلتێتەو کە لەلایەن پرۆژنامەنووسەرو روويان داو.

دواى ساغ بوونەوێ ئەو سەرپىچىيانە، لەبەر پێشنایى ئەو راسپاردەبەى کە لەلایەن لىژنەى پێککاريبەو بۆ ئەنجرومەنى سەندىکا بەرز دەکړیتەو، بەکتيک ئەم سزايانەى خوارووە ئاراستەى پرۆژنامەنووسى سەرپىچىکەر دەکات:

١- وریاکردنەو (التنبيه): بەنووسراوێک ئاراستەى پرۆژنامەنووس دەکړێ و سەرئىچى بۆ ئەو زادەکىشێرێ کە لى پروداوە و داواى لى دەکړێ کە لە داهاوودا روونەداتەو.

٢- ئاگادارکردنەو (الانذار): لە کاتى دووبارەکردنەوێ ئەو سەرپىچىيانەى کە لە پرگەى سەرەو ديارکراون لە لایەن پرۆژنامەنووسەو، ئاگادار دەکړیتەو کە جارىکى تر دووبارەى ئەکاتەو.

٣- نەهیشتنى ئەنجامدانى بيشەکەى بۆ ماوەپەک کە لە سالىک تێتەپرێ.

٤- دەرکردنى کاتى: ناي لە توامارى گشتى دەسپێتەو و تا دوو سالى بەسەردا تێتەپرێ، ناي جارىکى دیکە ناي تۆمار پکړیتەو.

نەمە و، ئەو پرۆژنامەنووسەى سزاي دەرکردنى دەرەق دراو، بۆى هەيە لەماوەى پانزە رۆژ لە مێژووى=

و ناگادار (مدرك) و لتهاتوو بیت بۆ له ئەستۆگرتنی ناکامه گانی کردووه تاوانییه گانی
(افعال الجرمية) (٦٣٧).

بهلام بهرپرسیاریتی تاوانکاری له بواری پۆژنامه گهریدا، بریتییه لهو بهرپرسیاریتییهی
که له ناکامی سهڕیتیچی کردنی یاسای چاپمهینی و یاساگانی تری په یوه نیدیارد به کاروباری
پۆژنامه گهری و هه ندی حوکمی یاسای سزادان لهم باره یهوه، له لایه ن پۆژنامه نووسه وه
دیشه دی.

بهم پێشه، له پراکتیزه کردنی بهرپرسیاریتی تاوانکاری له تاوانه ئاساییه کانه هه یج
گرفتیتگمان نایه تهری، چونکه بهرپرسیاریتی تاوانکاری لهو تاوانانه دا به پیتی بری
به شداریه ونی تاوانکار وه ک به کرتیک (فاعل) یان به شداریه ویتیک له هیتانه دی تاوانه که
دیارده کرتیت، بهلام له ریتکخستنی حوکمه گانی بهرپرسیاریتی پۆژنامه گهریدا، چه ندین
گرفتمان دیشه ری، له وانه چۆنیته ده ستینیشان کردنی لهو کاره ی به تاوان داده ندری، نایا
کاری نووسینه که یه یان کاری بلاو کردنه وه که یه یان هه ردو وکیانه ؟ هه رو هه چۆنیته
دۆزینه وه ی وتار نووس (کاتب المقال) له حاله تیکدا نه گهر هاتوو پۆژنامه که له
بلاو کردنه وه ی وتاره که دا پیره وه ی سیستمی بیتاوی (نظام اللأسمية) ی کردین (٦٣٨)، که

= ناگادار کردنی بهرپراره که، له لای دادگای پیاچوونه وه (التسمیز) تانه له بریاری نه یجرومه نی
سه ندیکه بدات.

لهم حاله ته شدا، تاوه کو سزایه که پله ی بنبری (الدرجة القطعية) وه نه کرتیت جیتیه جی ناکرتیت، بهروانه
دهقی ماده ده (٢١) ی یاسای سه ندیکای پۆژنامه نووسانی کوردستان ژماره (٤) ی سالی ١٩٩٨
بهرامبه ر به ماده ده (٢٦) ی یاسای سه ندیکای پۆژنامه نووسانی عیتراتیی ژماره (١٧٨) ی سالی
١٩٩٨ ی هه موارکراو.

هه رچه نده یاسای عیتراتی جیاوازی هه به له گه ل یاسای کوردستان له پوو ی تونیدی لهو سزایانه وه.
بۆیه دوای دوورخستنه وه ی کاتی، په کسه ر حوکمی به ده رک کردنی به کجاره کی پۆژنامه نوومی له
پیشه که یدا داوه.

٦٣٧- د. مصطفى العوجي: القانون الجنائي العام، المسؤولية الجزائية، ج ٢، مؤسسة نوفل، بيروت،
لبنان، ١٩٨٥، ل ١٢.

٦٣٨- په کتیک لهو هاقه نه ده ییانه ی که دانهر (مؤلف) هه یه تی، نه وه به. بۆی هه به بهرهممه که ی به تاوی
خۆی یان به تاوی خوازرا و یان به یی ناو بلاویکاته وه. بهروانه کمال سعدي مصطفى: حق الملكية
الادبية والفنية في القانون العراقي والمقارن، رسالة ماجستير في القانون، قدمت الى كلية القانون
والسياسة - جامعة صلاح الدين - اربيل، عام ١٩٩٦، ل ١١٤، هه رو هه بهروانه ماده ده (٨) ی =

بەزۆرى وا لىك دەدرىتەووە ئەو وتارە بىناوانە گوزارشت لە بۆچوونى رۆژنامەگە بکەن نەك خاوەن وتارەگە، گرافىكى تىرش پەيوەندى ھەيە بەچۆنيتى لىك جوداگردنەوہى ئەنجامدەرە ئەستىيەگان و بەشداربووەگان لە تاوانى رۆژنامەگەريدا، چونکە کەسانىكى زۆر لە نامادەکردن و بلاوکردنەوہى چاپکراوہە بەشدارى دەکەن و رۆژنى ھەر يەکتىکيشيان لەوہى تر جياوازە (١٦٣٩)، سەلماندى بەرپرستى کەستىک يان کەسانىک لە پروودانى تاوانى رۆژنامەگەريدا مەسەلەيەكى ئاسان نيە.

جا لەبەرئەو، زۆريەى ياساکانى سزادان و ئەو ياسايانەى کاروبارى رۆژنامەگەرييان لە دەولەتە جياجياگان رىکخستووە، ھەندى بنەماى تايەتسيان بۆ دەستنيشانکردنى بەرپرسيارىتى تاوانکارى لە تاوانەکانى رۆژنامەگەري داناو، لەوانە، پرنسيپى بەرپرسيارىتیی لە ئاکامى کارى کەسانى تردا (المسؤلية عن افعال الغير)، لەو حالەتەدا سەرنووسەر يان بەرپرسي لاپەرە يان خواوەنى رۆژنامە و چاپکراوہ دەورسەگە ناو و ناسنامەى وتارنووسەگە ئاشکرا ناکات، چونکە ياسا وادەخوازى کە کەستىک ئەركى کەستىكى تر لە ئەستۆ بگرتى کە نايەوى ناو و ناسنامەگەى ئاشکرا بکات بۆ ئەوہى بدرىتە دادگا، ئەگەر ھاتو ئەو بایەتەى کە بلاوى کردبۆو بەتاوان داندرابىت و ياساش سزاي بۆ دانابىت. لىرەو، ياساي چاپمەنى و رۆژنامەگەري زۆريەى ولاتانى دنيا جەختيان لەسەر ئەو کردۆتەو کە دەبێ کەستىک بەرپرستى ئەو بایەتەى لە رۆژنامە و چاپکراوہ دەورسەگاندا پلاو دەبنەو لە ئەستۆى خۆى بگرت، ئەو کەسەش يان خواوەنى ئەو چاپکراوہ يان سەرنووسەرەگەيەتى يانیش بەرپرسي لاپەرەگەيە، ھەندى جاريش سکرىتير يان بەرپەرەري نووسين بەرپرسيارىتیی تاوانکارى لەجياتى کەستىكى تر لەئەستۆ دەگرن.

=ياساي مافى دانەرى ئەروەسى سالى ١٩٥٧ کە ئەمەش دەقەگەيەتى بەزمانى ئەروەسى:
La qualite auteur appartient, sauf preuve contraire, a celui ou a ceux sous le nom de qui l'oeuvre est divulguée

واتە: «ئەو کەسەى يان ئەو کەسانەى بەرھەمەگەى بەناوى خۆى پلاو دەکاتەو بەدانەر دادەندرى، ئەگەر بەلگەيەكى پێچەوانەى ئەمە بێتە ناراو».

٦٣٩- شايەنى ئاماژەبو کردنە، ھەريەکتىک لە دانەر و خواوەن ئېستىياز و سەرنووسەر و بەرپەرەري نووسينى رۆژنامە و بەرپرسي لاپەرە و چاپکەر و ئەو کەسەى دەبھتنيج و ئەو کەسەش کە دەيقروشى يان داھەشى دەکات يان ھەلبەدواسى، رۆژنى خۆيان ھەيە لە رۆژنامەگەدا و بەرپرسيارىتیی ياسايييان بەگۆرەى ئەو رۆژنامە کە ھەيانە.

نه‌گهر بیټ و ته‌مه‌شای یاسای چاپه‌مه‌نی و رۆژنامه‌گه‌ری و یاساکانی تری په‌یوه‌ندیداری ده‌وله‌تان بکه‌ین، ده‌بینین، بۆ ده‌ستیشان‌کردنی به‌رپرسیاریتی تاونکاری له‌ تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ریدا، پتیره‌وی هه‌ندیک سیستمیان کردووه‌ که یاسازانه‌کان بۆ چاره‌سه‌رکردنی نه‌م کیشه‌یه‌ دا‌یان نا‌ون. له‌خواره‌وه له‌ خالێکی سه‌ربه‌خۆدا باسیان ده‌که‌ین:

٥-٢-١ سیستمه‌کانی به‌رپرسیاریتی تاونکاری له‌ تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ریدا بۆ ده‌ستیشان‌کردنی نه‌و به‌رپرسیاریه‌تییه‌ تاونکارییه‌ی له‌ تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری ده‌که‌وتیه‌وه، یاسادانه‌ران پتیره‌وی هه‌ندیک سیستمیان کردووه‌ که له‌لایه‌ن یاسازانه‌وه بۆ نه‌م مه‌به‌سته‌ داندراون. له‌ خواره‌وه له‌ سێ خالدا باسیان بلا‌و ده‌که‌ینه‌وه:

یه‌که‌م: به‌رپرسیاریه‌تی ها‌وبه‌ش (المسؤولية التضامنية)

به‌پیتی نه‌م سیستمه‌، له‌ یه‌ک کاتدا، زیاتر له‌ که‌شیک به‌رپرسیاریه‌تی تاونکارییان له‌ تاوانی رۆژنامه‌گه‌ریدا ده‌که‌وتیه‌ نه‌ستۆ. نه‌م سیستمه‌ له‌سه‌ر نه‌و به‌مه‌ایه‌ دامه‌زراوه‌ که سه‌رنوسه‌ر یان به‌رتیه‌یه‌ری به‌رپرس یان به‌رپرسی لاپه‌ره‌ یان نه‌و که‌سه‌ی رۆژنامه‌ و چاپکراوه‌ ده‌ورییه‌ که‌ بلا‌و ده‌کاته‌وه، هه‌رده‌م به‌رپرسه‌ له‌ تاوانی رۆژنامه‌گه‌ریدا په‌و سیفه‌ته‌ی که‌ نه‌نجامده‌ری نه‌و تاوانانه‌یه‌، چونکه‌ نه‌و تاوانه‌ روونا‌دات مه‌گه‌ر له‌ نه‌نجامی نه‌و بلا‌وکردنه‌وه‌یه‌ نه‌بیټ که‌ یه‌ک‌ئیک له‌وان نه‌نجامی ده‌دات^(٦٤٠). چونکه‌ هه‌ر یه‌ک‌ئیک له‌وانه‌ سه‌ربه‌رشتی نا‌صاده‌کردن و بلا‌وکردنه‌وه‌ی گشت نه‌و به‌تانه‌ ده‌که‌ن که‌ رۆژنامه‌ و چاپکراوی ده‌وری رۆژانه‌ وه‌ری ده‌گرێ و به‌بێ ر‌ه‌زانه‌ندی نه‌وان هیچ شتێک بلا‌ونا‌بیته‌وه‌. جا نه‌گه‌ر یه‌ک‌ئیک تر له‌گه‌ل یه‌ک‌ئیک له‌وانه‌ له‌م بلا‌وکردنه‌وه‌یه‌دا به‌شداری کرد، جا چ نه‌نجامده‌ر بیټ یان ها‌وبه‌ش بیټ، به‌پیتی به‌مه‌ما گشتیه‌یه‌کان به‌رپرس ده‌بیټ^(٦٤١). یاسای چاپه‌مه‌نیی هه‌رمی کوردستان^(٦٤٢) و یاسای چاپه‌مه‌نیی عێراقی^(٦٤٣) و یاسای

٦٤٠- د. لطیفه‌ حمید محم‌د: جرائم النشر في التشريع العراقي، سه‌رچاوه‌ی پێشور، ل ١٢٢.

٦٤١- میثم حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق، سه‌رچاوه‌ی پێشور، ل ١٢٥.

٦٤٢- پروانه‌ ده‌قی م‌اده‌ی (١٠) له‌ یاسای چاپه‌مه‌نیی هه‌رمی کوردستان ژماره‌ (١٠) ی س‌الی ١٩٩٣ ی هه‌موارکرا‌و له‌ پرگه‌ی (٥-٢-٢) په‌را‌ویزی (٦٣٦) له‌م تێزده‌ا.

٦٤٣- پروانه‌ ده‌قی م‌اده‌ (٢٩) له‌ یاسای چاپه‌مه‌نیی عێراقی ژماره‌ (٢٠٦) ی س‌الی ١٩٦٨ ی هه‌موارکرا‌و له‌ پرگه‌ی (٥-٢-٢) په‌را‌ویزی (٦٣٦) له‌م تێزده‌ا.

چاپه مه‌نهی میسری سالی ۱۹۳۶ ی هه‌موارکراو (۶۴۴) و یاسای چاپه مه‌نهی لوبانی (۶۴۵) له ریکه‌خستنی به‌رپرسیارییه‌تی تاوانکاریدا، کاربان به‌م سیستمه کردوه.

دوه‌م: به‌رپرسیارییه‌تی دامه‌زراو له‌سه‌ر که‌مه‌رخه‌می (المسؤولية المبنية علی الاحمال) به‌دیتی ئه‌م سیستمه، سه‌رنوسه‌ر یان به‌رتوه‌به‌ری نووسین یان به‌رتوه‌به‌ری به‌رپرس یان به‌رپرسی لاپه‌ره یان نه‌و که‌سه‌ی رۆژنامه‌که یان چاپکراوه ده‌ورییه‌که به‌لاوده‌کاته‌وه له ئاکامی که‌مه‌رخه‌می‌کردنی له‌و کاره‌یدا که یاسا بۆی داناوه به‌رپرسیارییه‌تی تاوانکاری ده‌که‌وتیه ئه‌ستۆ (۶۴۶).

ئه‌مه‌ش ئه‌وه ده‌که‌یه‌نێ، نه‌و که‌سانه له ئاکامی که‌مه‌رخه‌می کردن له چاوه‌تیریکردنی نه‌و بابه‌تانه‌ی که له رۆژنامه یان چاپکراوه ده‌ورییه‌که یاندا به‌لاوده‌بێته‌وه که به‌تاوان دانراون به‌رپرسیارییه‌تی تاوانکاریان ده‌که‌وتیه ئه‌ستۆ. ئه‌م به‌رپرسیارییه‌ش له‌سه‌ر بنه‌مای به‌رپرسیارییه‌تیکێ گریانه‌کراو (المسؤولية المفترضة) ی یه‌کیک له‌و که‌سانه له ئه‌رکه یاساییه‌کانیاندا دامه‌زراوه (۶۴۷).

ئه‌مه‌ش ئه‌وه ده‌که‌یه‌نێ، ئه‌م سیستمه به‌پێچه‌وانه‌ی سیستمه‌کانی تر، دانی به‌دوالیزم (دووقاقی) ی تاوان (ازدواجية الجريمة) ناوه، بۆیه سه‌رنوسه‌ر یان هه‌ر یه‌کیک له‌و ناوبراوه‌ی سه‌ره‌وه به‌رپرسیارییه‌تی تاوانکاری له ئاکامی تاوانیکێ تاییه‌تیه‌وه ده‌که‌وتیه ئه‌ستۆ جیاوازی هه‌یه له‌گه‌ڵ خودی تاوانه رۆژنامه‌گه‌رییه‌که و نه‌و به‌رپرسیارییه‌تیه‌ش له‌سه‌ر بنه‌مای که‌مه‌رخه‌می‌کردن له پێشه‌دا دێته دی، واته سه‌رپێچیکردنی نه‌و ئه‌رکانه‌ی که یاسا دایناون و په‌چاوکردنیه‌ی ده‌بێته مایه‌ی روونه‌دانی تاوانه‌که. بۆ نمونه، ئه‌گه‌ر بێت و سه‌رنوسه‌ر یان هه‌ر یه‌کیک له‌و که‌سانه‌ی له سه‌ره‌وه ئاماره‌مان پێکردن، که‌مه‌رخه‌می له کاره‌کانیاندا نه‌که‌ن، نه‌وا ئاگاداری ناوه‌رۆک و سه‌روشتی تاوانکاری نه‌و بابه‌تانه ده‌بن که بۆ رۆژنامه یان چاپکراوه ده‌ورییه‌که‌یان هه‌ناردراوه و رێگا ناده‌ن چاپ و به‌لاوبه‌کرتیه‌وه، له‌و حاله‌ته‌شدا تاوانه‌که روونادات.

۶۴۴- بڕوانه ماده‌دی (۱۹) له یاسای چاپه مه‌نهی میسری ژماره (۲۰) ی سالی ۱۹۳۶ ی هه‌موارکراو.

۶۴۵- بڕوانه ماده‌دی (۲۶) له یاسای چاپه مه‌نهی لوبانی سالی ۱۹۶۲ ی هه‌موارکراو.

۶۴۶- د. عبدالحمید الشوابی: جرائم الصحافة والنشر، سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل. ۸۰.

۶۴۷- میثم خنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق، سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل. ۱۲۶.

شایه‌نی ناماژەبۆکردنە، بەرپرستی سەرنووسەر یان ھەر یەکێک لەو کەسانەی کە ناماژەمان پێکردوون، لە ڕووی گریمانەکردنی ھەڵکردنەکەیی لەلایەن یاسادانەرەوە، لە بەرپرستیاریبەتی مەتبوع دەچیت (١٦٤٨)، کە لەسەر ھەڵەیی گریمانەکراوی مەتبوعەوێ دامەزراوە. ئەمەش پێچەوانەی بنەما گشتییەکانە، چونکە بەپیتی بنەما گشتییەکان بەرپرستیاریبەتی تاوانکاری پشت بە ھەڵەیی گریمانەکراو نابەستیت لە ھێنانەدی بەرپرستیاریبەتی تاوانکاریدا (١٦٤٩).

سێھەم: بەرپرستیاریبەتی پۆلێنکراو (المسؤولية المبنية علي التتابع)

ئەم سیستەمە لەسەر بنەمای دەستپێشانکردن و پۆلێنکردنی ئەو کەسانە دامەزراوە کە بەرپرستیارن لە تاوانی ڕۆژنامەگەریدا، بەچەشتیک، وەک ئەنجامدەری تاوانەکە، لێپرسییەوێ لەگەڵ یەکێکیان ناکرێت، مەگەر ناسینی ئەو کەسە لە توانادا نەبێ کە لە پۆلێنەکە لە پێشەوێ ئەودایە (١٦٥٠).

بەم پێیە، لە تاوانێکی ڕۆژنامەگەریدا، ئەگەر نەزانرا دانەرەکەیی کێیە، لەو حالەتەدا خواوەنی ڕۆژنامەکە بەرپرستیار دەبێ، ئەگەر خواوەنەکەیی دیار نەبێ، سەرنووسەرەکەیی بەرپرستیار دەبێ، ئەگەرنا بەرپێوەبەری نووسین، ئەگەرنا بەرپرسی لاپەرە، ئەگەرنا ئەو کەسە چاپی کردووە، ئەگەرنا ئەو کەسە بلاویکردۆتەو، ئەگەرنا فرۆشیارەکەیی، ئەگەرنا ئەو کەسە دابەشی دەکات یان ھەلی دەواسن بەتەنھا بەرپرستیاریبەتی تاوانکاریبەکەیی دەکوێتە ئاستۆ.

یاسای ڕۆژنامەگەری فەرەنسی سالی ١٨٨١ی ھەموارکراو لە ماددە (٤٢)دا کاری بەم سیستەمە کردووە و دەڵێ: «ئەو کەسانە تاوانێکی ڕۆژنامەگەری ئەنجام دەدەن، وەک ئەنجامدەرێکی بنەرەتی (فاعل اصلي) بەپیتی ئەم پۆلێنەیی خواوەن سزا دەدرێن؛ یەكەم: بەرپێوەبەری چاپخانە یان بەرپێوەبەری بلاوکردنەو، پێشەیان یان ناووتیشانیان

٦٤٨- بۆزانیاری زیاتر بڕوانە (د. محمد الشیخ عمر)، مسؤولية المتبوع، مطابع سجل العربي، ١٩٧٠، ج ٧-٧٣.

٦٤٩- بۆزانیاری زیاتر بڕوانە (د. مصطفى ابراهيم الزلي)، موانع المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والتشريعات الجزائية العربية، ط ١، منشورات الدار الجامعية للطباعة والنشر والترجمة، بغداد، ٢٠٠٢، ج ٣٢.

٦٥٠- د. لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في الشريعة العراقية، سەرچاوەی پێشوو، ل ١٢٥.

هه‌رچێه‌ك بێت، یان به‌ڕێوه‌به‌ری هه‌ریكار (المدير المشارك) له‌و حاڵه‌تانه‌ی كه‌ له‌ به‌رگه‌ی دووهمی مادده‌ی شه‌شهمدا هاتووه‌ (٦٥١).

٦٥١- نهمه‌ش ده‌قه‌كه‌یه‌تی به‌زمانی فهره‌نسی:

“Modifié par Loi 86-897 1er Aout 1986 art 9 JORF 2 août 1986.

Toute publication de presse doit avoir un directeur de la publication.

Lorsqu'une personne physique est propriétaire ou locataire-gérant d'une entreprise éditrice au sens de la loi n° 897-86 du 1er août 1986 portant réforme du régime juridique de la presse ou en détient la majorité du capital ou des droits de vote, cette personne est directeur de la publication. Dans les autres cas, le directeur de la publication est le représentant légal de l'entreprise éditrice. Toutefois, dans les sociétés anonymes régies par les articles 118 à 150 de la loi 66-537 du 24 juillet 1966 sur les sociétés commerciales, le directeur de la publication est le président du directoire ou le directeur général unique.

Si le directeur de la publication jouit de l'immunité parlementaire dans les conditions prévues à l'article 26 de la Constitution et aux articles 9 et 10 du Protocole du 8 avril 1965 sur les privilèges et immunités des communautés européennes, l'entreprise éditrice doit nommer un codirecteur de la publication choisi parmi les personnes ne bénéficiant pas de l'immunité parlementaire et, lorsque l'entreprise éditrice est une personne morale, parmi les membres du conseil d'administration, du directoire ou les gérants suivant la forme de ladite personne morale.

Le codirecteur de la publication doit être nommé dans le délai d'un mois à compter de la date à partir de laquelle le directeur de la publication bénéficie de l'immunité visée à l'alinéa précédent.

Le directeur et, éventuellement, le codirecteur de la publication doivent être majeurs, avoir la jouissance de leurs droits civils et n'être privés de leurs droits civiques par aucune condamnation judiciaire.

Toutes les obligations légales imposées au directeur de la publication sont applicables au codirecteur de la publication.

* (1) NOTA: selon les termes de l'article 22 de la loi 86-897 du 1er août 1986, dans tous les juillet 1881, les mots "directeur de la publication" sont substitués au "articles de la loi du 29 mot "gérant" *.

واته: «ده‌بین ههموو چاپه‌کراوێکی ده‌وری به‌ڕێوه‌به‌ری بلاوکه‌رنه‌وه‌ی هه‌بێت. کاتێک که‌ سێک خاوه‌نی ده‌زگایه‌کی بلاوکه‌رنه‌وه‌ بوو یان به‌وه‌کاله‌ت که‌رتێچی بوو، به‌یانی خوکه‌مه‌کانه‌ی یاسای ژماره‌ ٨٦-٨٩٧) که‌ له‌ ١٩٨٦/٨/١ ده‌رجوو، که‌ تایبه‌ته‌ به‌هه‌مواره‌که‌رنی سیستمی یاسایی بلاوکه‌رنه‌وه‌، یان خاوه‌نی ژۆریه‌ی سه‌رمایه‌ یان مافی ده‌نگدان بێت، نه‌و که‌سه‌ به‌ڕێوه‌به‌ری بلاوکه‌رنه‌وه‌یه‌. به‌لام له‌ حاڵه‌ته‌کانه‌ی تردا، نوێنه‌ری یاسایی ده‌زگا که‌ به‌ڕێوه‌به‌ری بلاوکه‌رنه‌وه‌یه‌. به‌لام له‌ داه‌رده‌زگا =

دوادم: دانه‌ران به هوی هه‌له‌کایانه‌وه.

سټیټم: ځاوند چاپخانه‌ګان به هیڅی هملهی دانه‌ره ګانده و نه.

چوارده: فرۆشیار و دابه‌شکه‌ران (الباعة والموزعون) و ئەو گەسانەی جاری دەدەن بە هه‌ژێ هه‌ڵەئێ خاوەن چاپخانه‌کانەوه» (١٥٢).

که واته، بدپیتی هم پۆلینکردنه، دانه وگ نه بجا مده ریکی بته رتهی پروویه پرووی
لیتر سینه وه نابیت، سه گهر نه زانری بدپوهه ری چاپخانه یان به رتوهه ری بلاو کردنه وه
کتیبه. هم بته مایه له سه ره هم سوو که سه گانی تر ده چه سپتی که له دوا ی نه وانه وه له
پۆلینه که دا ناویان هاتوه.

هواپیمایان کانادا (المؤسسات المساعده) داده‌های برگی ۱۱۸ تا ۱۵۰ له یاسای ژماره ۵۳۷-۶۶ تا ۱۹۶۶/۷/۲۴ له بهاری ده‌زگا بازارگانیسه‌کان به‌ریوده‌چن، سه‌روکی له‌نجوومده‌نی کارگری یان به‌ریوده‌ری گشتی، به‌ریوده‌ری پلاوکرده‌ویه.

و ده ننگر هاتوو بهر یوه بهری بلاو کړنده و ده حسانه ی دېلزماسی هېوو لهو حاله تانه ی که بر گه ی ۲۶ ی دسټور و بر گه ی نویم و ددیه ی نو و پروژو کول ی که له ۱۹۶۵/۴/۸ له بهر ی حسانه و ئیستیازه کانی کولم ی نو ورو پی یوه نمر ا و ده دین دز گای بلاو کړنده و شریکتیک بق ئیداره ی بلاو کړنده و که دا به زیت ی له نیوان نو که سانه دا هله ده بر تر در ی که حسانه ی پهر له مان ییان نییبه جا ده ننگر هاتوو دز گای بلاو کړنده و که که سایه تیه کی هغه و ی هېوو ی دکتیک له نیوان نندامانی نه جو مده ی کار گرتی یان بر یکار نه به یی نو و شویه ی که که سایه تی هغه و ی دویخوا زیت.

دەبىن لە ماوەى دوو مانگ لەو پۆژەى كە بەرپۆشەرى نىدارەى پلاوگرەنەو كە كە لە سەرەو ناساژەى
بەق كراوە بەرپۆشەرىكى شەرىك بۆ نىدارەى پلاوگرەنەو كە داخەزىت. جا دەبىن بەرپۆشەرى ھەرەو ھا
شەرىكى بەرپۆشەرى پلاوگرەنەو لىتھاتو (بالغ) بىت و مافە مەدەنىيەكانى ھەبىت و نابىن لە مافە
نىستمانىيەكانى لەبەر ھەر ئىدانەيكى ياساى بېشەش كرايەت».

۶۵۲- نامه‌ش دوقه‌گه‌ی دانی به‌زمانی فدره‌نسی:

*Modifié par Ordonnance 26 Aout 1944 ART 15 JORF 30 août 1944.

Modifié par Loi 52-336 25 Mars 1952 ART 4 JORF 26 mars 1952.

1. Les directeurs de publications ou éditeurs, quelles que soient leurs professions ou leurs dénominations, et, dans les cas prévus au deuxième alinéa de l'article 6, de les codirecteurs de la publication;

2- A leur défaut, les auteurs;

3- A défaut des auteurs, les imprimeurs;

4- A défaut des imprimeurs, les vendeurs, les distributeurs et afficheurs"

سه بارت بیه، له پاشیهندی ماددهی ناوبراوه هاتوه: «بهرپرستی ئهوه که سانهی که له برگهیی دووه و سیتیهم و چوارهمی ئهوه ماددهیدا هاتوون له خاله تیکدا دهیی که بهرپوه بهری چاپ و بلاوکردنهوه نهیی» (٦٥٣).

ههروهها یاسای سزادانی عێراقی ژماره (١١١) ی سالی ١٩٦٩ ی ههوارکراویش کاری بهم سیستمه کردوه و دهلی: «ئهگه هاتوو نووسینه که یان رهسمه که یان رینگاکانی تری گوزارشتکردن که له نهجامدانی تاوانه که دا به کار هاتیوو، له دهروهی ولات داندراینی یان بلاوکراییتهوه یان نهتوانی نهجامدهری تاوانه که بناسری، ئهوه که سهی که هیناویستی و نهوه که سهش که چاپی کردوه وهک بهگریکی نهسلی سزا ددرین.

ئهگه نهتوانا نهمش بزانری، ئهوکاته ئهوه که سهی دهیفرۆشی یان دابهشی دهکات یان ههلی دهواسن سزا ددری...» (٦٥٤).

ههچهنده ئهوه سیستمه بهوه له سیستمه کانی تر جیا دهگریتهوه، که ئاسانه له جیه جیکردندا و کاری دادوه له دهستیشانکردنی ئهوه که سهی بهرپرستیه له تاوانی رۆژنامه گریدا ئاسان دهکات، بهلام سههرای نهمش ههندی که موکوری تبادیه و دوریشه له واقع، بوغونه، پتوهی دهستیشانکردنی ئهوه بهرپرستیه به پیتی ئهوه سیستمه بریتیه له ناماده برون و ناماده نه بونی که سیک لهوه که سانهی که له پزلینه که دا ناویان تۆمار کراوه. نهمش له گه له بهمهما گشتیهاندا ناگوختی که دهلی دهیی بهرپرستیهی تاوانکاری به پیتی گرنگی نهوه رۆژه دهستیشان بکری که تاوانکار له کردنی تاوانه کهیدا دهیی.

ههروهها، جیه جیکردنی ئهوه سیستمه به شتیهکی رهها، جۆره ناگوکیه که له گه ل پرستی «که سایهتی بهرپرستیهی تاوانکاری - شخصیه المسؤولیه الجزائیه» له لایهک و پرستی «هیچ بهرپرستیهی تاوانکاری بهی ههله نییه» دروست دهکات، چونکه ریکهوت رۆلی خۆی دهیی له لیپرستیهوهی ئهوه که سانهی که ناویان له کۆتایی

٦٥٣- نهمش دهکه که بهتی به زمانی فهرستی:

Dans les cas prévus au deuxième alinéa de l'article 6, la responsabilité subsidiaire des personnes visées aux paragraphes 2°, 3° et 4° du présent article joue comme s'il n'y avait pas de directeur de la publication, lorsque, contrairement aux dispositions de la présente loi, un codirecteur de la publication n'a pas été désigné.

٦٥٤- پروانه ماددهی (٨٢) له یاسای سزادانی عێراقی.

پۆلینه که دا هاتوو، به بێ ئهوهی مه بهستی تاوانکاریان لا هه بویت. بۆیه بهرای نێمه باشتر وایه له جیاتی ئه مه بگهڕینهوه بۆ بنهما گشتیه کانی بهرپرسیارییهتی تاوانکاری، چونکه له واقع نزیکتره و دادپهروهرانه تریشه (٦٥٥).

٢-٢-٢-٥ حوکمه کانی بهرپرسیارییهتی تاوانکاری له تاوانه کانی رۆژنامه گهریدا

یه کهم: حوکمه کانی بهرپرسیارییهتی تاوانکاری له یاسای میسریدا یاسادانهری میسری به پیتی ماده دی (١٩٥ و ١٩٦ و ١٩٧) یاسای سزادان، حوکمه کانی بهرپرسیارییهتی تاوانکاری له تاوانه کانی رۆژنامه گهری ڕێکخستوه و بۆ ئه مه مه بهسته له ماده دی (١٩٥) (٦٥٦) دا بێ له دانهر (٦٥٧) ی ئه وه بابه ته رۆژنامه گهریهی تاوانه که ی لێ که وتۆته وه، سه رنووسه ر و بهرپرسی ئه وه لاپه ریه شی خه تاپار کردو وه که بابه ته که ی لێ پلا و پۆته وه و بۆ ئه مه مه بهسته دانه ر و سه رنووسه ر و بهرپرسی لاپه رهی به نه ئه جامده ری ب نه ره تی دانه ون و ڕێگای دا وه دا وای سزادان دژی هه موو یان هه ر یه کێک له وانه بۆ دادگا په رز بکریته وه. به لام ئه گه ر هاتوو سه رنووسه ر که خۆی دانه ر که بوو، له و حاله ته دا، دا وایه که ته نه یا دژی ئه وه به رز ده کریته وه، چونکه هه ر دوو خه سلته تی دانه ری و سه رنووسه ری تێدا یه. به لام سه به ره ت په خا وه نی ئیستیا زی رۆژنامه که، ئه گه ر هاتوو به ته وای دهستی له نه ئه جامدانی تاوانه که وه ردا ییت، به نه ئه جامده ری ب نه ره تی دا ده ندریت و

٦٥٥- له م روه وه، خرای گه وه له قورئانی پیروزدا له ئایه تی (١٦٤) ی سوره تی (الانعام) ده فه رسوو: «وَمَا تَرَوْا زُورًا وَزُرًا أَخْذِي» واته «هیچ که سێک تاوان و گوناخی که سێکی تری له نه ستۆ تاین» ئه مه وه له جه نین شوینی تریشدا خه ختی له سه ر ئه مه حوکمه کردۆته وه، له وانه، ئایه تی (١٧) له سوره تی (الاسرا) و ئایه تی (١٨) له سوره تی (فاطر) و ئایه تی (٧) له سوره تی (الزمر) و ئایه تی (٣٨) له سوره تی (النجم).

٦٥٦- ئه مه ش ده فه که یه تی: «مع عدم الاخلال بالمسؤولية الجنائية بالنسبة لمؤلف الكتابة أو واضع الرسم أو غير ذلك من طرق التمثيل، يعاقب رئيس تحرير الجريدة أو المحرر المسزول عن قسمها الذي حصل فيه النشر اذا لم يكن ثمة رئيس تحرير بصفته فاعلا اصليا للجرائم التي ترتكب بواسطة صحيفته».

٦٥٧- زار وهی دانه ر هه موو که سێک ده کریته وه که به ره مه یکی عه قلی دا هینه رانه ی له زاده ی مێشکی خۆیه وه دانا ییت، جا ئه وه به ره مه هه ر ج جوړیک بیت و به ج شیوه یه ک گوزارشتی لیکراییت، په وانه د. توفیق حسن فرج و د. محمد یحیی مطر: الاصول العامة للقانون، الدار الجامعية للطباعة والنشر، بیروت، ١٩٨٩، ل ٢٣٢.

دهكهوتته بهر لیپرسینه وهی تاوانکارییه وه. بهلام نهگهر هانوو بهتدهاوهتی له نهنجامدانی تاوانه کهدا دهستی تیتوره نه داییت، لهو حاله ته دا، تنهها بهرپرسیارییه تییه کهی سه بارهت بهقه ره بوو کرده وهی زیانه که بهخه رجییه کانی دادگایشه وه، لهگه له بهرتیه بهری بهرپرسی رۆژنامه که و وتارنووسه که بهرپرسیارییه تییه کهی هاوبهش ده بیت (١٦٥٨).

لیتره شدا بۆمان ده ده که وهی که یاسای سزادانی میسری لهم حوکهیدا پهیره وهی تپۆری (بهرپرسیارییه تییه هاوبهش) ی کردوه.

دادگای پیاچوونه وه (محكمة النقض) ی میسری له حوکهیتکییدا سه بارهت بهرپرسیارییه تییه سهرنووسه ره له تاوانه کانی رۆژنامه گهریدا دهلی: «بهرپرسیارییه تییه سهرنووسه بهرپرسیارییه تییه کی گریانه کراوه و دهگه ریتیه وه بۆته و سیفده و نهو قهرمانه کی که له رۆژنامه کهدا ههیه تی و هه رکاتیک بسه ملینری بهم نه رکه هه لدهستی، نه بهرپرسیارییه تییه ده که ریتیه نهستی، هه رچه نده به ریکهوت به شتیه ده کی ته و او سهریره شتی له سهر نهو ژماره یه پان نه وهی تر نه کردین، چونکه مه بهستی یاسادانه ره له دانپیدانانی نه بهرپرسیارییه تییه گریانه کراوه، گریانه کردنی ناگایی سهرنووسه ره لهو بابه تانه ی به ره زامه ندی نهو له رۆژنامه کهیدا بلاوده کرتیه وه واته یاسادانه ره گهرینه به کی یاسایی ده رهق داناوه، گوايه ناگاداره لهو بابه تانه ی که لهو رۆژنامه یه دا بلاوده کرتیه وه که نهو سهریره شتی له سهر دهکات، که واته بهرپرسیارییه تییه کهی له ناگامی گریانه کردنی نه به ناگادارییه گریانه کراوه...» (١٦٥٩). هه روه ها به پیتی مادده ی (١٩٦) (١٦٦٠) ی یاسای سزادان

٦٥٨- محمد سعید مجذوب: الحريات العامة وحقوق الانسان، ط١، مطبعة جروس برس، لبنان، بیروت، ١٩٨٦، ١٧٨.

٦٥٩- قرار محكمة النقض المصرية رقم (٤٨٢) السنة ٣٤ ق جلسة ١٩٦٤/١١/١٧ بروانه حسن الفكهاني وعبدالمعزم حسني: الموسوعة الذهبية للقواعد القانونية التي قررتها محكمة النقض المصرية، ج ٦، منشورات الدار العربية للموسوعات، القاهرة، ١٩٨١، ص ٦٨٧-٦٨٨.

٦٦- نهمهش دهقه که به تی: «في الاحوال التي تكون فيها الكتابة او الرسم او الصور او الصور الشمسية او الرموز او طرق التمثيل الاخرى التي استعملت في ارتكاب الجريمة قد نشرت في الخارج، وفي جميع الاحوال التي لا يمكن فيها معرفة مرتكب الجريمة يعاقب بصفقتهم فاعلين اضليين، المستوردون والطابعون فان تعذر ذلك فالبائعون والموزعون والملصقون، وذلك ما لم يظهر من ظروف الدعوى انه لم يكن في وسعهم معرفة مشتملات الكتابة او الرسم او الصور او الصور الشمسية او الرموز او طرق التمثيل الاخرى».

له حاله تی بلایوو نه وهی نهو بهرهمه له دهره وهی ولات که تاوانه که ی لی ده که ویتنه وه، له دهقی ماده دی ناوبراو بزمان دهره که وئ که یاسای سزادانی میسری لهم جوکه میده لهو حاله ته که نه زاندری نهو که سهی تاوانه که ی کردوه کینه، یانیش نهو بایه تهی تاوانه که ی لی پرو دوه له دهره وهی ولات بلایوو بیتنه وه، پتیره وی تیوری (بهرپر سیاریه تی بنیادنراو له سه یه یک به دوا ی یه کی ای کردوه و بۆ نه م به به ستهش نهو که سانه ی که رۆژنامه که ده هیتنه ناو ولاته وه یان چاپی ده که نه به نه نجامد هری نه سلی دانوه، نه گهر زانرا کینه، به لام نه گهر نه زاندره نهو که سانه کینه، لهو حاله ته دا فروشیار و دابه شکر و نهو که سانه ی هه تیده واسن به نه نجامد هری نه سلی داده ندرین.

لهم حاله ته شدا، داوای سزادان دژی کۆمه له ی دووهم به سیفه تی نه نجامد هری نه سلی بۆ دادگا بهر زنا کریتنه وه نه گهر زاندره کۆمه له ی یه که م کین (نه گهر به کۆمه له ی یه که م زاندره). به لام نه گهر هاتوو داوای سزادان دژی دانهر یان سه رنو سه ر یان بهر پر سی لاپه ره وه که نه نجامد هری نه سلی بهر زکرایه وه، نه مه یتگا له وه نا کریت که به پیتی به مه گشتیه کان (القواعد العامة) داوای سزادان دژی که سه کانی هه ردوو کۆمه له ی سه ره وه به پیتی پۆلینیان بۆ دادگا بهر ز بکریتنه وه، به لام لهم حاله ته دا، نهو داوایه دژی نهوان به سیفه تی نه نجامد هری نه سلی بهر ز نا کریتنه وه، به لکوو به سیفه تی هاویه شی کردن له نه نجامدانی تاوانه که بهر ز ده کریتنه وه (۶۶۱).

هه ره ها له ماده ی (۱۹۷) (۶۶۲) دا بهر پر سیاریه تی نهو که سانه ی دیار کردوه، که نهو بایه تانه ی له میسر یان له دهره ویدا بلایوه کریتنه وه وه ده گهر یان وه ده گهر یان له پرو پا گانده و گهرانه وهی سه رزاری که سانی دیکه وه ده گهر.

دووهم: جوکه کانی بهر پر سیاریه تی تاوانکاری له یاسای لونیانیدا یاسادانه ی لونیانی له ماده ی (۲۶) ی مه یسومی یاسایی ژماره (۱۰۴) ی سالی

۶۶۱- د. ریاض شمس: حرية الرأي وجرائم الصحافة والنشر، ج ۱، مطبعة دار الكتب المصرية، القاهرة، ۱۹۴۷، ل ۴۶.

۶۶۲- نه مهش ده که به تی: «لا يقبل من احد للافلات من المسؤولية الجنائية مما نص عليه في المواد السابقة، ان يتخذ لنفسه مبررا او ان يقيم لها عذرا من ان الكتابات او الرسوم او الصور او الشخصية او الرموز او طرق التمثيل الاخرى انما نقلت او ترجمت عن نشرات صدرت في مصر او في الخارج او انها لم تزد على ترويد اشاعات او روايات عن الغير».

۱۹۷۷ (۶۶۳) د بهرپرسيارپيه تېي تاوانكارى له تاوانه كاني رڼنامه گهرى پټكخستووه،
 نه مهش دهقه كه يه تې: «۱- نو سزايانه ي كه به هوى نه نجامداني تاوانه كاني
 رڼنامه گهرپه وه حوكميان له سهر ددريت، دهكه وېته نه ستوى بهرپوه بهرى بهرپرس (المدير
 المسؤول) (۶۶۴) و وتارنوس (كاتب المقال) به سيفه تې نه نجامدهرى نه سلى. چا
 حوكمه كاني ياساى سزادان كه په پوهنديان هديه به به شداري كړدن (الاشتراك) يان
 دهستيوهرداني تاوانكارى (التدخل الجرمي) هوه له م پواره دا جېبه جې دهكرت. بهلام خاوه
 ئيمتيازي رڼنامه كه تنها به هاوكاري كړدن، بهرپرسيا يه تېي مهده نېي مافه كه سپنه كان
 (الحقوق الشخصية) و خه رجيه كاني دادگايي كړنه كې دهكه وېته نه ستو و بهرپرسيا يه تېي
 تاوانكارى ناكه وېته نه ستو، مه گهر دهستيوهرداني فيعلى له نه نجامداني تاوانه كده
 به لمېندري.

۲- نو حه سانه يه ي كه نه دامي نه نجوومه نې نوته ران له كاتي ماوه ي
 نوته رايه تېبه كې هيه تې، بهرپوه بهرى بهرپرس و خاوه نې ئيمتيازي چاپكراوه كه، له
 حاله نې بلاو كړنه وه گوتنه و قسه دهه رپنه كاني نه دامي نه نجوومن، له بهرپرسيا يه تې
 ناپه خشيت... (۶۶۵).

له م دهقه ي سهره وه دا هم تېبينيا نه ي خواره وه دهكه ين:

۶۶۳- هم مه رسومه ياسا ييه كه له رڼنامه ي رسمي ژماره (۲۰) ي سالي ۱۹۷۷ بلاو كراوه تهره،
 حوكمي تاوانه كاني رڼنامه گهرى له ماده ي (۵۱) تاكو ماده ي (۷۰) ي ياساى چاپه مدي سالي
 ۱۹۶۲ هموار كړوه، نو حوكمانه ي كه لمؤير ناوونيشاني (تاوانه كاني چاپه مدي) نو مه رسومه دا
 هاترون، جينگاي نو انيان گرتونه وه.

۶۶۴- له لاي ئيمه زياتر به بهرپوه بهرى نو سين يان سكرتېري نو سين ناوزه دهكرت.
 ۶۶۵- نه مهش دهقه كه يه تې: «۱- ان العقوبات التي يقضي بها بسبب الجرائم المرتكبة بواسطة
 المطبوعات الصحفية تقع على المدير المسؤول و كاتب المقال كفاعلين اصليين. وتطبق في هذا المجال
 احكام قانون العقوبات المتعلقة بالاشتراك او التدخل الجرمي. اما صاحب المطبوعة الصحفية
 فيكون مسؤولا مدنيا بالتضامن عن الحقوق الشخصية ونفقات المحاكمة ولا يترتب عليه مسؤولية
 جزائية الا اذا ثبت تدخله الفعلي في الجريمة المرتكبة.

۲- ان الحصانة التي يتمتع بها عضو المجلس النيابي اثناء مدة نيابته لا تعفي المدير المسؤول
 وصاحب المطبعة من المسؤولية في حال نشر اقوال وتصاريح لعضو المجلس وتقع تحت طائلة
 قانون المطبوعات لجهة النشر».

۱- یاسادانه‌ری لوینانی جیباوازی کردووه له نیتوان به‌رتیه‌به‌ری به‌ریس و وتارنوس له‌لایه‌گ و خاوه‌نی ئیمتیازی رۆژنامه‌که له لایه‌کێشه‌وه.

سه‌باره‌ت به‌به‌ریسیارییه‌تی تاوانکاری به‌رتیه‌به‌ری به‌ریس و وتارنوس، یاسادانه‌ری لوینانی له‌و حوکمه‌دا، کاری به‌تیۆری (به‌ریسیارییه‌تی هاوبه‌ش) کردووه و هه‌ردووکیان به‌ته‌نجام‌ده‌ری ته‌سلتی داناوه‌ بۆ نه‌و تاوانانه‌ی که له‌ ینگای رۆژنامه‌وه نه‌نجام ده‌درتین.

به‌لام سه‌باره‌ت به‌خاوه‌ن ئیمتیازی رۆژنامه‌که، له‌ نیتوان دوو حاڵه‌تدا جیباوازی کردووه، یه‌که‌میان، ته‌گه‌ر هاتوو به‌ته‌واوی ده‌ستی له‌ نه‌نجام‌دانی تاوانه‌که وه‌رگه‌یه‌ت، له‌و حاڵه‌ته‌شدا به‌ته‌نجام‌ده‌ری به‌ره‌تی داده‌ندرت و ده‌که‌وته‌ به‌ر لێپرسینه‌وه‌ی تاوانکارییه‌وه. دووهمیان، ته‌گه‌ر هاتوو به‌ته‌واوته‌ی له‌ نه‌نجام‌دانی تاوانه‌که‌دا ده‌ستی تێوه‌رنه‌دا، له‌و حاڵه‌ته‌شدا، ته‌نها به‌ریسیارییه‌تییه‌که‌ی سه‌باره‌ت به‌قه‌ره‌بوکردنه‌وه‌ی زیانه‌که به‌خه‌رجیه‌کانی دادگایه‌شه‌وه، له‌گه‌ڵ به‌رتیه‌به‌ری به‌ریسی رۆژنامه‌که و وتارنوسه‌که به‌ریسیارییه‌تییه‌که‌ی هاوبه‌ش ده‌یت.

۲- نه‌م ده‌سته‌واژه‌یه‌ی خواوه‌ه، له‌باره‌ی به‌ریسیارییه‌تی تاوانکاری به‌رتیه‌به‌ری به‌ریس و وتارنوسه‌وه له‌ ده‌قی ماده‌ی ناویراودا هاتوو «حوکه‌کانی یاسای سزادان که به‌یوه‌ندریان به‌به‌شداریکردن یان خۆتیخزانی تاوانکارییه‌وه هه‌یه له‌م به‌اره‌دا جێبه‌جێ ده‌کری» (۶۶۶).

لێره‌دا بۆمان ده‌رده‌که‌وێ، یاسادانه‌ری لوینانی، له‌و حوکمه‌دا، نه‌و بنهما یاسایییه‌ی سه‌باره‌ت به‌سه‌لماندن ناوه‌زوو (قلب) کردۆته‌وه که ده‌بی به‌رتیه‌به‌ری به‌ریس بێشاگایی خۆی سه‌باره‌ت به‌و وتاره‌ی که تاوانه‌که‌ی لێکه‌وتۆته‌وه به‌سه‌لمێتی، تاوه‌کو به‌بی تاوان دا‌بن‌درت، به‌ل‌کو له‌جیاتی نه‌وه ده‌رفه‌تێکی باشت‌ری بۆ ره‌خساندووه و هیچ به‌ریسیارییه‌تییه‌کی ناکه‌وته‌ نه‌ستۆ و هیچ حوکمێکیشی له‌ دژدا ده‌رنه‌جێت، ته‌گه‌ر نه‌و که‌سه‌ی تاوانی ده‌داته پال به‌ریسیارییه‌تییه‌که‌ی به‌پیتی بنچینه‌کانی به‌شداریکردن و ده‌ستی‌وه‌ردانی تاوانکاری به‌سه‌لمێتی (۶۶۷).

۶۶۶- ته‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «تطبیق في هذا المجال احكام قانون العقوبات المتعلقة بالاشراك او التدخل الجرمي».

۶۶۷- سه‌باره‌ت به‌حوکه‌کانی به‌شداریکردن و ده‌ستی‌وه‌ردانی تاوانکاری له‌ یاسای لوینانیدا به‌روانه‌ د. محمد زکی ابو عامر: قانون العقوبات اللبناني - القسم العام، منشورات الدار الجامعية للطباعة والنشر، بیروت، ۱۹۸۱، ل ۲۷۵ به‌دواوه.

که واته، ده توانین بلیتین بهرپرسیاریه تی بهرتوبه ری بهرپرسی رۆژنامه، به حوکمی یاسا نایه ته دی، به لککوو ته نها به بوونی مه رجه کانی به شداریکردن و ده ستیوه ردانی تاوانکاری که له یاسای سزاداندا دیارکراون، دیته دی.

۳- نهو هه سانه بهرله مانیه ی که بهرله مانتار هه یه تی، بهرتوبه ری بهرپرسی رۆژنامه و تارنوووس سوودی بلاوه رناگریت، بۆ رزگاریبون لهو بهرپرسیاریه تییه تاوانکاریه ی که له ناکامی گۆته و قسه ده رپنه کانی بهرله مانتار پووبه پووی ده بیته وه.

به مانایه کی تر، ته نها بهرله مانتار بۆ رزگاریبون لهو بهرپرسیاریه تییه تاوانکاریه ی که له ناکامی نهو گۆته و ته سربحاته نه یدا که له رتگای رۆژنامه وه ده یاندات دیته دی، سوود لهو هه سانه بهرله مانیه ده بیته که هه یه تی، به لام بهرتوبه ری بهرپرسی رۆژنامه هه یج سوودیکی بلاوه رناگریت بۆ رزگاریبون لهو بهرپرسیاریه تییه و ده که ویته بهر لیترسینه وه نه گهر هاتوو بلاوکردنه وه ی نهو گۆته و قسه ده رپنه نه تاوانی لته که وته وه.

۴- یاسای لوینانی له ناست بهرپرسیاریه تییه تاوانکاری نهو که سه ی که رۆژنامه که چاپ ده کات یان ده یفرۆشن یان دابه شی ده کات یان هه لیده واسیت، بپه دنگ بووه، ته مه ش نه وه ده گه یه نیت که ده بی بگه رپینه وه بۆ به نه ما گشتیه کانی بهرپرسیاریه تییه تاوانکاری، له م حاله ته شدا، بهرپرسیاریه تییه نهو که سانه له سه ر بهنجینه ی هه له ی نامه به ست (خطأ غیر عمدی) ده بی که له ناکامی که مه ترخه می کردن له نه رکیکی یاساییه وه دیته کایه وه، نه ک له ناکامی نه نجامدانی تاوانیکی رۆژنامه گه رپیه وه که یه کتیک له مه رجه کانی نه وه یه، نییه ته تاوانکاری له لای نه نجامده ره که یه وه هه بیت به پشچه وانیه نه م حاله ته، که نییه ته تاوانکاری له لای نه نجامده ره که یه وه نییه، به لککوو ته نها له نه رکه یاساییه که یدا که مه ترخه مییه ک هه یه.

ستیه م: حوکمه کانی بهرپرسیاریه تییه تاوانکاری له یاسای فهره نسیدا یاسادانه ری فهره نسی له ماده ی (۴۲) و (۴۳) ی یاسای رۆژنامه گه ری سالی ۱۸۸۱ ی هه موارکراودا حوکمه کانی بهرپرسیاریه تییه تاوانکاری تاوانه کانی رۆژنامه گه ری ریکخستوه.

له ماده ی (۴۲) دا پتیره وی نیۆری «بهرپرسیاریه تییه پۆلینکراو» کردوه و بۆ نه م مه به سه نه وه که سانه ی ریزکردوه که یه ک به دوای یه ک به پیتی نهو پۆلینه ی بۆیان کراوه بهرپرسیاریه تییه تاوانکاریان ده که ویته نه ستۆ، به چه شتییک نهو که سه ی له پۆلی پتیشه وه

دیت، نه‌گهر زانرا کتیبه، به‌سیف‌تی نه‌نجام‌ده‌ری به‌په‌رتی به‌رپرسیار ده‌بیت و نه‌وانی تریش به‌سیف‌تی شهریک به‌رپرسیار ده‌بن. به‌لام نه‌گهر نه‌زانرا نه‌و که‌سه کتیبه، نه‌وکاته نه‌و که‌سه‌ی له‌پۆلی دوا‌ی نه‌و دیت، به‌سیف‌تی نه‌نجام‌ده‌ری به‌په‌رتی به‌رپرسیار ده‌بیت و نه‌وانی تریش به‌سیف‌تی شهریک به‌رپرسیار ده‌بن و به‌م شتویه تا ده‌گاته نه‌و که‌سانه‌ی له‌پۆلی دواوه ناویان هاتوو.

نه‌و که‌سانه‌ش بریتین له‌به‌رتوه‌به‌ری چاپخانه‌یان به‌رتوه‌به‌ری بلاوکردنه‌وه و دانه‌ران و خاوه‌ن چاپخانه‌کان و فرۆشیار و دابه‌شکه‌ر و نه‌و که‌سانه‌ی جاری ده‌ده‌ن (١٦٦٨).

که‌واته، به‌رتوه‌به‌ری چاپخانه‌وه به‌رتوه‌به‌ری بلاوکردنه‌وه به‌و نه‌و تاوانه‌ی رۆژنامه‌گه‌ریانه‌ی نه‌نجام ده‌درتین، به‌سیف‌تی نه‌نجام‌ده‌ری به‌په‌رتی سزا ده‌درتین و نه‌وانی تریش به‌سیف‌تی شهریک به‌پیتی به‌مه‌ما گشتیه‌یه‌کان سزا ده‌درتین، به‌لام نه‌گهر هاتوو نه‌وانه‌ی پۆلی به‌که‌م دیارنه‌بوون، له‌و حاله‌ته‌دا، به‌سیف‌تی نه‌نجام‌ده‌ری به‌په‌رتی لیپرسینه‌وه له‌گه‌ل دانه‌ر ده‌کریت و به‌سیف‌تی شهریکیش له‌گه‌ل نه‌وانی دوا‌ی نه‌و ده‌کریت، جا نه‌گهر نه‌زانرا دانه‌ره‌که کتیبه، نه‌وکاته، به‌سیف‌تی نه‌نجام‌ده‌ری نه‌سلتی لیپرسینه‌وه له‌گه‌ل نه‌و که‌سه ده‌کریت که‌ رۆژنامه‌که‌ی چاپکردوو، نه‌گهر نه‌زانرا نه‌ویش کتیبه، نه‌وکاته فرۆشیار و دابه‌شکه‌ر و نه‌و که‌سانه‌ی جارییان داوه به‌سیف‌تی نه‌نجام‌ده‌ری نه‌سلتی لیپرسینه‌وه‌یان له‌گه‌ل ده‌کریت.

نه‌مه‌و نه‌و که‌سانه‌ی له‌پله‌ی دوا‌یه‌وه دین، سه‌ره‌رای لیپرسینه‌وه له‌گه‌ل که‌سانی پینش نه‌وان، رزگارییان نابیت له‌لیپرسینه‌وه، نه‌گهر نیازپاکی (حسن‌النیه)‌ی خۆیان به‌ه‌ل‌گه‌ به‌ملیتین، ته‌گینا به‌پیتی به‌مه‌ما گشتیه‌یه‌کان به‌سیف‌تی شهریک ده‌که‌ونه به‌ر لیپرسینه‌وه.

شایه‌نی ناماره‌به‌ژکردنه، به‌رتوه‌به‌ری چاپخانه و به‌رتوه‌به‌ری بلاوکردنه‌وه و دانه‌ران له‌م پۆلینه‌دا، به‌هۆی هه‌له‌کانیپانه‌وه به‌رپرِس ده‌بن. به‌لام خاوه‌نی چاپخانه‌کان به‌هۆی هه‌له‌ی دانه‌ره‌کانه‌وه به‌رپرسیارییه‌تییان ده‌که‌وینه‌ نه‌ستۆ، له‌کاتێکدا فرۆشیار و دابه‌شکه‌ر و نه‌و که‌سانه‌ی جاری ده‌ده‌ن، به‌هۆی هه‌له‌ی خاوه‌ن چاپخانه‌کانه‌وه به‌رپرسیار ده‌بن.

جینی سه‌رنجه، یاسادانه‌ری فهره‌نسی، ده‌زگای بلاوکردنه‌وه‌ی رۆژنامه‌گه‌ری ناچارکردوو که‌ شهریک‌تیک بژ ئیستاده‌ی بلاوکردنه‌وه‌که‌ دابه‌زرتین، نه‌گهر هاتوو به‌رتوه‌به‌ری

١٦٦٨- بڕوانه ده‌قی ماده‌ (٤٢)‌ی ناوبرار له‌ برگه‌ی (٥-٢-١) خالی سێهه‌م به‌راویزی (٦٥١) له‌م تیزه‌دا.

بلاوکردنه و که نهو حسانه دپلوماسییه ی که له ماده (۲۶) ۱۶۹۱مى دستوری فهرنسى سالى ۱۹۵۸ و ماده ی نۆیم و دده مى پروتوکولی ۸/۴/۱۹۶۵ له باره ی حسانه یمتیازه کانی کومه له ی نه وروپییه وه هه بوو.

هه لیه ته یاسادانه ی فهرنسى بۆیه نه م هه رجه ی داناوه، تاكو ده زگای بلاوکردنه وه ی رۆژنامه گه ی یۆ خۆد زینه وه له بهر پرسیارییه تیی تاوانکاری، سوود لهو حسانه دپلوماسییه وه نه گریت که بهر تیه بهری بلاوکردنه وه هه یه تی.

هه روه ها له ده قی ماده ی (۴۳) دا هاتوه: «نه گه ر هاتوو زانرا بهر تیه بهری بلاوکردنه وه

۶۶۹- نه مه ش ده قه که به تی به زمانی فهرنسى:

Art. 26; Aucun membre du Parlement ne peut etre poursuivi, recherche, arrete, detenu ou juge a l'occasion des opinions ou votes emis par lui dans l'exercice de ses fonctions.

Aucun membre du Parlement ne peut, pendant la duree des sessions, etre poursuivi ou arrete en matiere criminelle ou correctionnelle qu'avec l'autorisation de l'assemblee don't il fait partie, sauf le cas de flagrant delit.

Aucun membre du Parlement ne peut, hors session, etre arrete qu'avec l'autorisation du bureau de l'assemblee don't il fait partie, sauf le cas de flagrant delit, de poursuites autorisees ou de condamnation definitive.

La detention ou la poursuite d'un membre du Parlement est suspendue si l'assemblee don't il fait partie le requiert.

واته: «- نابین لیكۆلینه وه له گه ل هه ی نه ندامتیکی بهر له مان بکریت یان تۆزینه وه ی لیبکریت یان بگیریت یان دادگایی بکریت به هۆی نهو بهر و رایانه ی که ده ریانه بریت یان له نه نجامدانی گاره بهر له مانیه که یدا دهنگیان له سه ر ده دات.

- نابین لیكۆلینه وه له گه ل هه ی نه ندامتیکی بهر له مان بکریت یان له کاتی خوله کانی کۆبوونه وه دا به هۆی که تنیکه وه یان گه وه که تنیکه وه بگیریت نه گه ر بهر زامه ندی نهو نه نجویومه نه وه نه بیت که تیا یدا نه ندامه. ته نها له حاله تی که تنیککی بهر و دا نه بیت.

- نابین هه ی نه ندامتیک له نه ندامانی بهر له مان بگیریت له ده وه ی خوله کانی کۆبوونه وه دا ته نها بهر زامه ندیی نووسینگه ی نهو نه نجویومه نه نه بیت که تیا یدا نه ندامه. ته نها حاله تی گرته ی له سه ر که تنیککی بهر و دا نه بیت یان نهو لیكۆلینه وه به که ریگای پتدراوه یان به یه کجاری نه دانه کرابیت ناگریته وه.

- نه گه ر هاتوو نهو نه نجویومه ندی که نهو ی تیدا نه ندامه داوا یکرد، گرته ی نه ندام یان بهر ده وامیوون له دادبیشی (هیجراتانی) تاوانکاری ده ی نهو را ده گیریت».

یان شهریکه‌کی یان نهو کهسه‌ی بلاوی ده‌کاته‌وه کینه، به‌سیفه‌تی نه‌نجامده‌ری نه‌سلی لیتپرستینه‌وه‌ی له‌گه‌ل ده‌کریت، به‌لام دانه‌ر به‌سیفه‌تی شهریک لیتپرستینه‌وه‌ی له‌گه‌ل ده‌کریت» (۶۷۰).

له‌م ده‌قه‌دا، جارتیکی تر، یاسادانه‌ری فهره‌نسی جه‌ختی له‌سه‌ر تیۆری «به‌رپرستیاریه‌تی بنیادناو له‌سه‌ر یه‌ک به‌دوای یه‌کی» کردۆته‌وه و بۆ نه‌م مه‌به‌سته به‌رتیوه‌به‌ری بلاوکردنه‌وه‌ی به‌به‌رپرستی یه‌که‌م داناوه نه‌گه‌ر هاتوو زانرا کتیه، دوا‌ی نه‌و نینجا دانه‌ر دیت. جا نه‌گه‌ر دژی هه‌ردووکیان داوا بۆ دادگا به‌رزکرایه‌وه، له‌و حاله‌ته‌دا، یه‌که‌میان به‌نه‌نجامده‌ری به‌ره‌تی داده‌ندریت و نه‌وه‌ی دووه‌میشان به‌شهریک داده‌ندریت.

به‌رای تيمه، یاسادانه‌ری فهره‌نسی، له‌م حوکمه‌یدا بۆیه به‌رتیوه‌به‌ری بلاوکردنه‌وه‌ی به‌نه‌نجامده‌ری نه‌سلی داناوه و دانه‌ریشی به‌شهریک داناوه، چونکه تاوانی رۆژنامه‌گه‌ری له‌ناکامی بلاوکردنه‌وه‌دا رووده‌دات نه‌ک خودی نووسینه‌که، بۆیه به‌رتیوه‌به‌ری بلاوکردنه‌وه به‌نه‌نجامده‌ری نه‌سلی داده‌ندریت، چونکه کرده‌یه‌کی له‌کرده‌کانی تاوانی رۆژنامه‌گه‌ری نه‌نجامداوه، که‌چی دانه‌ر به‌شهریک داده‌ندریت، چونکه له‌نه‌نجامدانی تاوانه‌که

۶۷۰- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی فهره‌نسی؛

Article 43

Modifié par Ordonnance 26 Aout 1944 art 15 JORF 30 août 1944.

Modifié par Loi 52-336 25 Mars 1952 art 5 JORF 26 mars 1952.

Lorsque les directeurs ou codirecteurs de la publication ou les éditeurs seront en cause, les auteurs seront poursuivis comme complices.

Pourront l'être, au même titre et dans tous les cas, les personnes auxquelles l'article 60 du Code pénal pourrait s'appliquer. Ledit article ne pourra s'appliquer aux imprimeurs pour faits d'impression, sauf dans le cas et les conditions prévus par l'article 107 du Code pénal sur les attroupements ou, à défaut de codirecteur de la publication, dans le cas prévu au deuxième alinéa de l'article 6.

Toutefois, les imprimeurs pourront être poursuivis comme complices si l'irresponsabilité pénale du directeur ou du codirecteur de la publication était prononcée par les tribunaux. En ce cas, les poursuites sont engagées dans les trois mois du délit ou, au plus tard, dans les trois mois de la constatation judiciaire de l'irresponsabilité du directeur ou du codirecteur de la publication.

بەئەنوسىيەگەى بەشدارى كىردۈۋە. ھەرچەندە ئىتسە لەگەل ئەو بۆچۈنەى ياسادانەرى
فەرەنسيدا نىن و پىتمان واپە رۆلى دانەر لە ئەنجامدانى تاوانى رۆژنامەگەرىدا لە رۆلى
بەرتەبەرى بالا كىردنەۋە كەمتر نىيە، ئەگەر زياترەش نەبەت، بۆيە باشتەر واپوۋ دانەرىش
بەئەنجامدەرى بەنەرتەى دابىرتە.

چوارەم: حوكمەكانى بەرپرسيارىيەتى تاوانكارى لە ياساى عىراقىدا
ياسادانەرى عىراقى لە ماددەى (۸۱-۸۳)ى ياساى سزادانى ژمارە (۱۱۱)ى سالى
۱۹۶۹ى ھەمەركراۋ و برگە (۱)ى ماددەى (۲۹)ى ياساى چاپەمەنىيە ژمارە (۲۰۶)ى
سالى ۱۹۶۸ى ھەمەركراۋدا حوكمەكانى بەرپرسيارىيەتى تاوانكارى پەكخستۈۋە.
لە ماددەى (۸۱)دا (۶۷۱)ى بى لە دانەر، سەرنوسەرى رۆژنامەشى خەتابار كىردۈۋە و
بەئەنجامدەرى بەنەرتەى دانەر و سزاي بۆ ھەردووكىيان بېرەتەۋە. بەلام ئەگەر ھاتو
رۆژنامەگە، سەرنوسەرى تەبو، لەو خالەتەدا بەرپرسي ئەو لاپەرەيەى بابەتە
تاوانكارىيەگەى تىبا بالاۋبوتەۋە لەگەل دانەرى بابەتەگە بەھاۋكارى لەبەردەم دادگا
بەرپرسياردەىن و سزا دەدرەن.

نەمەش ئەۋە دەگەيەنن كە ياسادانەرى عىراقى ھەمان رەوتى ياسادانەرى ميسرى
گرتۆتەبەر لە پەرەۋەردنى تىۋرى بەرپرسيارىيەتى ھاۋبەش بۆ دانانى دانەر و سەرنوسە
يان بەرپرسي لاپەرە بەئەنجامدەرى بەنەرتەى ئەو تاوانانەى كە لە رىنگاي رۆژنامەگەرىيەۋە
دەكرەن.

ھەروەھا بەپىتى حوكمى ماددە (۸۲) (۶۷۲)ى ياساى سزادان، ئەو بەرھەمەى كە
تاوانەگەى لى دەكەوتەۋە، ئەگەر ھاتو لە دەرەۋەى ولات داندراپەت يان بالاۋكرابىتەۋە

۶۷۱- نەمەش دەقەكەيەنى: «مع عدم الاخلال بالمسؤولية الجزائية بالنسبة الى مؤلف الكتاب او واضع
الرسم الى غير ذلك من طرق التعبير يعاقب رئيس تحرير الصحيفة بصفته فاعلا للجرائم التي
ارتكبت بواسطة صحيفته واذا لم يكن ثمة رئيس تحرير يعاقب المحرر المسؤول عن القسم الذي
يحصل فيه النشر...».

۶۷۲- نەمەش دەقەكەيەنى: «اذا كانت الكتابة او الرسم او طرق التعبير الاخرى التي استعملت في
ارتكاب الجريمة قد وضعت او نشرت خارج البلاد او لم يمكن معرفة مرتكب الجريمة عوفب المستورد
والطابع بصفتهما فاعلين».

فان تعذر ذلك فالطابع والموزع والملصق وذلك ما لم يظهر من ظروف الدعوى انه لم يكن في وسعهم
معرفة مشتملات الكتابة او الرسم او طرق التعبير الاخرى».

یانیش نه‌زاندوئێ ئه‌و که‌سه‌ی تاوانه‌که‌ی کردووه‌ کێشه‌، له‌و حاله‌ته‌دا، ئه‌و که‌سه‌نه‌ی
 رۆژنامه‌که‌ ده‌هێننه‌ ناو وڵاته‌وه‌ یان ئه‌و که‌سه‌نه‌ی چاپی ده‌که‌ن، ئه‌گه‌ر زانرا کێش،
 به‌نه‌نجامده‌ری تاوانه‌که‌ داده‌ندرتین و له‌سه‌ر ئه‌و بنچینه‌یه‌ سزا ده‌درتین. به‌لام ئه‌گه‌ر هاتوو
 نه‌زاندرا ئه‌و که‌سه‌نه‌ کێش، له‌و حاله‌ته‌دا فرۆشیار و دابه‌شکه‌ر و ئه‌و که‌سه‌نه‌ی
 هه‌ڵیده‌واسن به‌نه‌نجامده‌ری تاوانه‌که‌ داده‌ندرتین.

ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نی که‌ یاسای سزادانی عێراقی له‌م حوکمه‌یدا، سه‌باره‌ت
 به‌ده‌ستنی‌شان‌کردنی به‌رپرسیارییه‌تی ئه‌و که‌سه‌نه‌ی که‌ رۆژنامه‌که‌ ده‌هێننه‌ ناو وڵاته‌وه‌ یان
 چاپیده‌که‌ن یان ده‌یفرۆشن یان دابه‌شیده‌که‌ن یان هه‌ڵیده‌واسن، هه‌مان په‌وه‌تی یاسای
 سزادانی میسری گرتۆته‌به‌ر (٦٧٣) له‌ پێره‌ویکردنی تیۆری «به‌رپرسیارییه‌تی پۆلینکراو».

به‌م پێشه‌، داوای سزادان دژی ئه‌و که‌سه‌نه‌ی که‌ رۆژنامه‌که‌ ده‌هێننه‌ ناو وڵاته‌وه‌ یان
 چاپیده‌که‌ن، به‌سیفه‌تی نه‌نجامده‌ری به‌په‌وه‌تی بۆ دادگا به‌رزده‌کێته‌وه‌ ئه‌گه‌ر زانرا کێش،
 به‌لام ئه‌گه‌ر نه‌زاندرا کێش، له‌و حاله‌ته‌دا داوای سزادان دژی ئه‌و که‌سه‌نه‌ی رۆژنامه‌که‌
 ده‌فرۆشن یان دابه‌شی ده‌که‌ن یان هه‌ڵیده‌واسن به‌سیفه‌تی نه‌نجامده‌ری به‌په‌وه‌تی بۆ دادگا
 به‌رزده‌کێته‌وه‌.

به‌لام، ئه‌گه‌ر هاتوو زانرا ئه‌و که‌سه‌ی له‌ عێراقدا بلاویکردۆته‌وه‌ کێشه‌، ئه‌و که‌سه‌نه‌ی
 سه‌روه‌ به‌سیفه‌تی نه‌نجامده‌ری به‌په‌وه‌تی سزادارتین، چونکه‌ ماده‌ی ناوبراو بۆ سزادانی
 ناوبراو به‌سیفه‌تی نه‌نجامده‌ری به‌په‌وه‌تی مه‌رجی کردووه‌ «نه‌زاندوئێ نه‌نجامده‌ری تاوانه‌که‌
 کێشه‌». هه‌رچه‌نده‌ ئه‌مه‌ رێگا له‌وه‌ ناگه‌ڕێت به‌پێشی به‌مه‌ گه‌شتییه‌کان به‌سیفه‌تی
 هاوبه‌شیکردن له‌ نه‌نجامدانی تاوانه‌که‌ بۆ دادگا به‌رزیکێته‌وه‌.

هه‌روه‌ها له‌ ماده‌ی (٨٣) (٦٧٤) دا به‌رپرسیارییه‌تی تاوانکاری داوه‌ته‌ پāl ئه‌و
 که‌سه‌نه‌ی که‌ ئه‌و سابه‌تانه‌ی که‌ له‌ عێراق یان له‌ ده‌ره‌وه‌یدا بلاوده‌کێته‌وه‌، وهرده‌گرن یان
 وهرده‌گه‌ڕێن یان له‌ پرۆیاگانه‌ و گه‌ڕانه‌وه‌ی به‌رزازی که‌سانی دیکه‌ وهرده‌گرن.

به‌م پێشه‌، ئه‌و که‌سه‌ی بابه‌تییک له‌و بابه‌ته‌ رۆژنامه‌گه‌رییه‌نه‌ی که‌ تاوانی رۆژنامه‌گه‌ری

٦٧٣- بڕوانه‌ ده‌قی ماده‌ی (١٩٦) ی یاسای سزادانی میسری که‌ له‌ پرگه‌ی (٥-٢-٢-٢) خانی
 یه‌که‌م، په‌راویزی (٦٦٠) له‌م تێزهدا ئاماژه‌مان پێی کردووه‌.

٦٧٤- ئه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌ به‌تی: «لا يعفى من المسؤولية الجزائية في جرائم النشر كون الكناية أو الرسم أو
 طرق التعبير الأخرى نقلت أو ترجمت عن نشرات صدرت في العراق أو في الخارج أو أنها لم ترد
 عن تردد اشاعات أو روايات عن الغير».

لێدەكەوتەوه، وەردەگرتیت یان وەریدەگرتیت یان لە پرۆپاگاندا و گیتراوەی سەرزاری
کەسانی دیکە وەردەگرتیت بەئەنجامدەری بنەرەتی دادەندرتیت، چونکە وەرگرتن و وەرگێران
بەپلاوکردنەوێهەکی سەرلەنوێ دادەندرتیت. لە راستیدا، ئەم حوکمە وەکو حوکمی ماددە
(١٩٧) ی یاسای سزادانی میسرێیە (٦٧٥).

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، هەرچەندە یاسای سزادانی عێراقی لە ئاست بەرپرسیارییەتی
خاوێن ئیمتیاز بێدەنگ بوو، بەلام لە یاسای چاپەمەنی ژمارە (٢٠٦) ی سالی ١٩٦٨ ی
هەموارکردا لە برگە (١) ی ماددە (٢٩) دا بەرپرسیارییەتی خاوێن ئیمتیازی
دەستیشان کردوو (٦٧٦).

لەم حوکمدا بۆمان دەرەكەوت، یاسادانەری عێراقی بەپێچەوانەی هەردوو یاسادانەری
میسری و فەرەنسی خاوێنی ئیمتیازی لە تاوانەکانی رۆژنامەگەریدا بەئەنجامدەری
بنەرەتی داناو و بۆ ئەم مەبەستەش پێڕەوی تێزۆی «بەرپرسیارییەتی هاوبەش» ی
کردوو.

لە کاتیکیدا بەپیتی یاسای میسری و فەرەنسی، خاوێنی ئیمتیاز تەنها لە
قەرەبووکردنەوی زیانیکیەوتووێهەدا بەرپرە.

هەرۆهە ئەم حوکمە ی یاسای عێراقی جیاوازی هەیە لەگەڵ یاسای لوبنانیدا، چونکە
یاسای لوبنانی تەنها لەو حالتەدا خاوێنی ئیمتیازی بەئەنجامدەری بنەرەتی داناو و
بەرپرسیارییەتی تاوانکاری خستۆتە ئەستۆکە بەتەواوی دەستی لە ئەنجامدانی
تاوانەدا هەبێت، ئەگینا ئەگەر هاتوو بەتەواوەتی لە ئەنجامدانی تاوانەدا دەستی
نەبووبێت، بەرپرسیارییەکی لەگەڵ بەرپۆڵەری بەرپرسی رۆژنامەکە و وتارنووسەکە
تەنها بۆ قەرەبووکردنەوی زیانیکیەوتووێهەدا هاوبەش دەبێت (٦٧٧).

بەرای ئێمە، یاسادانەری عێراقی لەم حوکمەیدا دەرەق بەخاوێن ئیمتیاز زۆر توند
بوو، لەکاتیکیدا، ئەو رۆڵەکی خاوێنی ئیمتیاز لە دەرھێنانی رۆژنامەدا دەبینی،

٦٧٥- بڕوانە دەقی ماددە (١٩٧) ی یاسای سزادانی میسری کە لە برگە (٥-٢-٢) خالی
یەکەم، پەرەوێزی (٦٦٢) لەم تێزەدا ئاماژەمان پێی کردوو.

٦٧٦- ئەمەش دەقەکەبەتی: «مالك المطبوع الدوري ورئيس تحريره وكاتب المقال مسؤولون عن الجرائم
المعينة في هذا القانون وملزمون بالتكافل بدفع التعويض الذي تحكم به المحكمة».

٦٧٧- لەم بارەیدەوه بڕوانە برگە (٥-٢-٢) خالی دوو (حوکمەکانی بەرپرسیارییەتی
تاوانکاری لە یاسای لوبنانیدا لەم تێزەدا.

به‌شيوه‌یه‌کی گشتی، جیاوازی هه‌یه له پۆلی سه‌رنوسه‌ر و وتارنوس، چونکه عاده‌ته‌ن به‌سه‌رمایه له ده‌هیتانی رۆژنامه‌دا به‌شداری ده‌کات و دووره له سه‌ره‌درشتیکردن، ته‌نها هه‌ندێجار نه‌بیت که به‌نوسه‌ن به‌شداری ده‌کات یان رۆژێکی پۆزه‌تیفی له نه‌هجامدانی تاوانه رۆژنامه‌گه‌رییه‌که‌دا ده‌بیت، بۆیه به‌رای ئیمه باشتروابوو، یاسادانه‌ری عێراقی جیاوازی له‌نیتوان نه‌و دوو حاڵه‌ته‌دا به‌کرایه بۆ ده‌ستیشانه‌کردنی به‌رپرسیارییه‌تی تاوانکاری خاوه‌نی ئیمتیاز.

پێنجهم: حوکمه‌گانی به‌رپرسیارییه‌تی تاوانکاری له یاسای هه‌رێمی کوردستان یاسادانه‌ری هه‌رێمی کوردستانی عێراق ماده‌ی چواره‌م و ماده‌ی ده‌یه‌می یاسای چاپه‌مه‌نیی ژماره (١٠) ی سالی ١٩٩٣ ی هه‌موارکراوی یۆ به‌رپرسیارییه‌تی یاسایی تاوانه‌گانی رۆژنامه‌گه‌ری ته‌رخانه‌کردوه.

له ماده‌ی چواره‌مدا هاتوه: «خاوه‌نی ئیمتیاز و سه‌رنوسه‌ری چاپکراوی ده‌وری به‌هاوبه‌شی له‌به‌رده‌م یاسا و داده‌ریدا لیتی به‌رپرسیارن».

هه‌روه‌ها له ماده‌ی ده‌یه‌مدا هاتوه: «خاوه‌نی ئیمتیاز یا سه‌رنوسه‌ر و وتارنوس له چاپکراوی ده‌وریدا و پێشکه‌شکه‌ری چاپکراوی ناده‌وری له حاڵه‌تی سه‌ره‌پێچیکردنی حوکمه‌گانی نه‌م یاسایه‌دا به‌پیتی یاسا په‌چاوکه‌راوه‌کان ده‌که‌ونه‌به‌ر لێهه‌سه‌ینه‌وه‌ی یاسایییه‌وه». له ماده‌ی چواره‌مدا حوکمی به‌به‌رپرسیارییه‌تی خاوه‌نی ئیمتیاز و سه‌رنوسه‌ری چاپکراوی ده‌وری به‌هاوبه‌شی داوه، له‌کاتی‌که‌دا له ماده‌ی ده‌یه‌مدا، حوکمی‌کی پێچه‌وانه‌ی نه‌مه‌ی داوه، ئه‌ویش به‌رپرسیارییه‌تی یه‌کێک له‌و دووانه‌یه به‌هاوبه‌شی له‌گه‌ڵ وتارنوسه‌که‌دا.

به‌رای ئیمه، نه‌م حوکمه، حوکمی ماده‌ی پێشوری به‌شيوه‌یه‌کی زه‌نی پووجه‌ل کردۆته‌وه. بۆیه داوا له یاسادانه‌ری هه‌رێمی کوردستان ده‌که‌ین، ماده‌ی چواره‌م هه‌له‌یه‌وه‌شتیتته‌وه تاکو نه‌م دژوارییه‌ی نیتوان نه‌م دوو حوکمه نه‌هه‌ین، هه‌رچه‌نده داده‌ر بۆی هه‌یه له‌ریگای لێکه‌دانه‌وه‌ی فراوان (التفسير الواسع) وه به‌سه‌ر نه‌م خه‌وش (عيب) هه‌دا زالی بیت و بۆ حوکمه‌دان ته‌نها خۆی به‌ده‌قی ماده‌ی ده‌یه‌مه‌وه بیه‌ستیتته‌وه. که‌واته یاسادانه‌ری هه‌رێمی کوردستان له تاوانه‌گانی رۆژنامه‌گه‌ریدا، بێ له دانه‌ر خاوه‌نی ئیمتیاز یان سه‌رنوسه‌ری رۆژنامه‌شی خه‌تابار کردوه و به‌نه‌هجامده‌ری به‌ره‌تی داناوه. نه‌مه‌ش نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی که یاسادانه‌ری هه‌رێمی کوردستان، هه‌مان په‌وتی یاسادانه‌ری

میسری و عیراقی گرتۆتەبەر لە پەڕەویکردنی تیۆزی بەرپرسیاریبەتی ھاوبەش بۆ دانانی وتارنوس و خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنوسەر پەتەنجامدەری بێرەتی ئەو تاوانانە کە لە رێگای رۆژنامەگەرێبەو ئەنجام دەدرێن.

کەواتە، بەرپرسیاریبەتی خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنوسەر لە تاوانەکانی رۆژنامەگەریدا پشت بە گریزانەیهکی یاسایی دەبەستێت، ئەویش گریزانەکردنی چاوپێخشاندن و ناگاداریی خاوەنی ئیمتیاز و سەرنوسەرە بەو بابەتانە کە لە رۆژنامەگەیدا بلاوکراونەتۆ، هەروەها بەهەندۆرگرتنی ئەو بەرپرسیاریبەتیبە کە لە ناکامی بلاوکردنەو کەدا دیتە ئاراو، ئەگەر چاوپێشی بەبابەتەکاندا نەخشانندیت (١٧٨).

ئەمەو، خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنوسەر، ناتوانێ ئەو بەرپرسیاریبەتیبە رەتیکاتەو، گوايا لەکاتی بلاوکردنەو کە لەوێ نەبوو یان کاروبارەکانی نووسینی بەغەیری خۆی سپاردووە یان هەر لە بێرەتەو چاوی بەوتارە بلاوکراوە کە نەکووتوو یان ئەو دەرەتەو نەبوو پیایدا بێتەو، هەرچەندە بەلگەش بۆ سەلماندنی ئەم یاساوانەو بێتیتەو.

کەواتە، یاسادانەری هەرێمی کوردستان، سەبارەت بەهەلەو خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنوسەر لە روودانی تاواندا، جیاوازی لە نێوان هەلەو بەمەبەست (خطأ عمدي) و هەلەو نامەبەست (خطأ غیر عمدي) نەکردووە (١٧٩).

بۆیە داوا لە یاسادانەری هەرێمی کوردستان دەکەین کە چاوپێکی تر بۆم حوکمەدا بخشیتیتەو و جیاوازی بکات لە نێوان حالەتی روودانی تاوانە کە لە ناکامی هەلەو بەمەبەستی خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنوسەر، واتە بونی مەبەستی تاوانکاری لەلای هەندێک لەوانە و، لە نێوان حالەتی روودانی تاوانە کە لە ناکامی هەلەو نامەبەستدا، واتە روودانی تاوانە کە لە ناکامی کەمتەرەو خەمی خاوەنی ئیمتیاز یان سەرنوسەر دا. ئینجا بۆ هەر حالەتێک لەو حالەتانە، سزایەکی سەرەخۆ دا بنیت.

١٧٨- حسن الفکھانی و عبدالمتعم حسنی: المرسعة الذهبية للقواعد القانونية التي قررتها محكمة النقض المصرية، سەرچاوەی پێشوو، ل ٦٨٤.

١٧٩- تاوان بەگشتی، بەپێی ئەو هەلەبەو کە لە ناکامیدا رویداو، دەرکێت بەتاوانەکانی بەمەبەست (جرائم العمدية) و تاوانەکانی نامەبەست (جرائم غیر العمدية). تاوانەکانی بەمەبەست، ئەو تاوانانە کە لە ناکامی هەلەو بەمەبەستەو روو دەدەن، بەلام تاوانەکانی نامەبەست، ئەو تاوانانە کە لە ناکامی هەلەو نامەبەستەو روو دەدەن. بۆ زانیاری زیاتر لەمبارەو بڕوانە (د. محمەد زکی ابوعمار): قانون العقوبات اللبناني - القسم العام، سەرچاوەی پێشوو، ل ١٧٨ بەدواو.

ئېمە پېمان باشە، خاوەنى ئىستىياز تەنھا لە حالەتى ھەلەى بەمەبەستدا بەرپرسيارىيەتیی تاوانکاری بکەوتتە نەستۆ، بەلام سەرنووسەر لە ھەردوو حالەتدا بەمەرجىتیک سزايەکەى لە حالەتى ھەلەى بەمەبەستدا تووندترىت لە سزای حالەتى نامەبەستدا.

شايەنى ناماژەبۆکردنە، ھەلۆستى دادگای ھەرتىمى کوردستان، لەبارەى دانانى بەرپرسيارىيەتیی سەرنووسەر بەبەرپرسيارىيەتییەکی ھاوبەش لەگەڵ وتار نووسدا و جياوازی نەکردن لەنێوان ھەلەى بەمەبەست و ھەلەى نامەبەستى سەرنووسەردا، کۆکە لەگەڵ ھەلۆستى ياسادانەرى ھەرتىمى کوردستاندا.

دادگای کەتنى ھەولتەر لە رۆژى ۲۶/۱۱/۲۰۰۲دا، ھۆکمی سالتیک زبندانى بەبى جىبەجىتکردن و غەرامەکردنى ھەزار دینارى لەسەر ھەریەک لە (ا.ھ) سەرنووسەرى رۆژنامەى «ھاوولانى» و ھونەرمەند (ب.س.س)دا.

شايەنى پاسە، ئەم دادگایی کردنە، لەسەر داواى (ب.ا)ى نوێنەرى حکومەت و لە ئاکامى پلاوکردنەوێ سکاڵای ھونەرمەندى ناوبراو لە ژمارە (۵۹)ى رۆژنامەى ناوبراو کە ئاراستەى ئەنجومەنى وەزیرانى کردبوو سەبارەت بەکەپنى چەند تابلۆیک کە ئەنجومەنى وەزیران لە پرى پاداشت بۆ ھونەرمەندانى شێوەکاری عێراقیى دیارى کردبوو، کرا.

لەو سکاڵایەدا، ھونەرمەندى ناوبراو، داواى چارەسەرکردنى نرخى ئەو تابلۆیانە دەکات کە (ب.ا) وەکو نوێنەرى حکومەت وەرگیرتیوو، بەلام پارەکەى نەداوێتە خاوەنەکانیان.

نوێنەرى حکومەت (ب.ا) ئەمەى بەتانی و تەشەر داناو، بۆیە داواى دژی ھەریەکە لە (ا.ھ) و (ب.س) بۆ دادگا بەرز کردەو. ئەمەو، دادگا لە جەولەى پەکەمدا، بربارى بەنازادکردن (افراج)ى ناوبراوان دا. بەلام دواى تەمیییز کردنەوێ بربارى دادگا لەلایەن (ب.ا)و، دووبارە ناوبراوان لەبەردەم دادگای کەتنى ھەولتەر دادگایی کرانەو و نەمجارەیان دادگای ناوبراو بربارىدا بەزبندانى کردنى سەر و سالتیک بۆ ھەریەکە لە (ا.ھ) و (ب.س) بەبى جىبەجىتکردن و غەرامەپەکیش بەپرى ھەزار دینار بۆ ھەر پەکێکیان (۶۸۰).

بەلام سەبارەت بەبەرپرسيارىيەتیی تاوانکاری ئەو کەسەى کە رۆژنامەکە چاپ دەکات

۶۸۰- رۆژنامەى «ھاوولانى» ژمارە (۱۰۱)ى رۆژى دووشەمە ۲/۱۲/۲۰۰۲، ل. ۵.

كۆتايى

لە كۆتايى نەم تۆۋىنە دەيدە، ھىوادارىن ئامانچە كەيىن پىكاپىت كە بىرىيە لە تىشك خىستەنە سەر ناۋەزۈكى ياساى چاپەمەنىيى ھەرىتى كوردستان و بەراۋەردى كوردنى لەگەل ياساكانى بەراۋەردا بەمەبەستى دەستىشان كوردنى لايەنە بەھىز و لاۋەزەكانى تاكو رېگا بۇ ياسادانەرى كوردستان خۆشپىت بۇ دەۋلەتەندە كوردن و پتەۋ كوردنى سىستىمى ياساى نازادىي رۆژنامەگەرى لە ھەرىتى كوردستانى عىراقدا، ئەمەو، لە ئاكامى نەم تۆۋىنە دەيدە كەشتىنە نەم ئەنجام و راسپاردانەى خوارەو:

۶- ئەنجام

- چەمكى نازادى خۆى لە خۆيدا لە تىۋىرىتەو بۇ تىۋىرىتەكى تر دەگۆرئ. نازادى لە لىبىرالىدا جىاۋازى ھەيە لەگەل بىرى سۆشپالدا، ھەروەھا نازادى لە ئايىنى ئىسلامدا سىروشتىكى تايەتى ھەيە جىاۋازە لە ھەردوو تىۋىرۋانىنى سەردەو. ئەم تىۋىرۋانىنە جىاۋازەش رەنگدانەۋەى دەپىت بەسەر نازادىي رۆژنامەگەرىدا.

- نازادىي رۆژنامەگەرى لە ئىسلامدا بەرپىسىارتى لەگەلدەيە، چۈنكە «نازادى» و «بەرپىسىارتى» بەۋچۈنى ئايىنى ئىسلام دوو چەمكى لەيەك جىانەكراۋەن.

- نازادىي رۆژنامەگەرى يەككىكە لەو بايەتە گىرنگانەى كە ھەمىشە لاي گەلانى دىۋىكراتىخۋاز و كۆمەلگەى نىۋەدەۋلەتسىيەۋە جىتگاي بايەخ بوۋە، بۆيە بەلگەنامە نىشتىمانى و جىپھانىيەكانى مافى مۇۋ و دەستۋورى زۆرەى ولاتانى دىنيا مافى رادەپرېنيان بەمافىتەكى بىنەرەتى لە مافەكانى مۇۋ دانارە.

- دىۋىكراسىيەت باشتىرىن سىستىمە بۇ رۆزگىرتن لە مافەكانى مۇۋ كە نازادىي رۆژنامەگەرى يەككىكە لەو مافانە، ھەروەھا نازادىي رۆژنامەگەرىيىش بەگىيانى دىۋىكراسىيەت دەۋمىتەردىت و باشتىرىن پالېشتە بۆى و ھۆكارتىكى سەركەشە بۇ بەردەوام بوۋنى پەيوەندىي نىۋان گەل و ھۆكەم بەدەستان.

- لەو ولاتە دىۋىكراتىيەنەى كە تىپاياندا دەرفەت بەفرە خىزى دەدرئ، خىزەكان لە رېگاي رۆژنامەگەرىيەۋە گوزارشت لە بىرۋىراى خۇيان دەكەن، بۆيە لەو ولاتانەدا شتىكى ئاسايىيە كە دامەزراتى پارتە سىياسىيەكان دامەزراتى رۆژنامەيان لىن بىكەۋىتەۋە، ئەمەش خۆى لە خۆيدا ۋادەخۋازى كە رۆژنامەگەرى و سىياسەت دوو جەمسەرى بەرامبەرەك بىن و لەم

هاوکیشە یەشدا رۆژنامه گەری ئازاد چاودێری دەسلاتی سیاسی دەکات و لەکاتی سنووربەزاندنی حوکمراناندا دەتوانن هەول بێا دەسلاتی سیاسی رابگرێ ئەگەر لە بەرژەوێندی گشتی لایداو کەوتە خزمەتی کەسێک یان گرووپیکی تایبەت.

- لە ڕووی پراکتیکەوه، ئازادیی رۆژنامه گەری لە هەموو کۆمەڵگایەک و ولایتیکی ئیسلامیدا وەکویەک پیادە ناکریت، بەلکوو بەپیتی فەلسەفەی حوکمی ئەو ولاتە دەگۆریت. بۆیە نەبوونی ئازادیی رۆژنامه گەری لە هەندێک دەولەت کە کار بەشەریعی ئیسلامی دەکەن، خەتاکە لە ئایینی پیروزی ئیسلامدا نییە، بەلکوو لەخودی سیستەم سیاسییەکاندا یە.

- سیستمی ئاگاکاری لە سیستمی مۆلەت وەرگرتنی پیشەکی باشتەرەو لەگەڵ گیانی سەردەم و ئەو پیشەکەوتنە یەک لە دواوەکانە جیهان کە لە هەزارە سێهەمدا لە گشت بوارد جیاچیاکانی ژیا ن بەخۆیەوه بینیوە، بەتایبەتی لە بواردەکانی گواستەرەو و گەیانندی زانیارییەکان و بەجیهانیکردنی ڕاگەیاندن لە میانێ تۆری ئینتەرنێت و پرنسیپەکانی مافی مرۆڤ و دیموکراسییەت دەگونجێ.

- ئەو کەسە ی کە ناتوانن لەبەر هەر هۆیک بێت، مۆلەتی دەرکردنی رۆژنامه لە هەری کوردستان وەرگیریت، دەتوانن لەو ولاتانە ی کە لەجیاتی مۆلەتی پیشینە کار بەسیستمی ئاگاکاری دەکەن، رۆژنامه دەرکات و ئینجا بیهێتێتەرەو هەری کوردستان، پاخود دووبارە لە کوردستان چاپی بکاتەرەو. لەو حالەتەشدا پاسادانەری کوردستان ئەو نامانجە ناپێکێ کە لە ماددە (۵) دا بۆی تێکۆشیوە.

- پڕینەوێ ئەو میرانە یە کە لە نووسراوی وەزارەتی دارایی و ئابووری هەری کوردستان ژمارە (۶۷۹۵) ی ۱۹۹۸/۸/۱۰ دیارکراوە بۆ دەرھێنان و نوێکردنەوێ رۆژنامه و چاپکراوی دەوری، کۆسپە لەبەردەم کەسانی کەم دەرامەت بۆ دەرکردنی رۆژنامه و چاپەمەنی دەوریدا.

- بێرۆکە ی بارمە ی دارایی پە یوەندی هە یە بە ئایدیۆلۆژیا ی پۆرژوازییەکان و مەبەستی سەرەکی لە دانانی دا بریتی یە لە مۆنۆپۆلکردنی رۆژنامه و چاپکراوی دەوری لە لایەن چینی پۆرژوازییەوه و بێبەشکردنی چینی هەزارانە ئی، هەروەها ئەم سیستەمە لەگەڵ پرنسیپەکانی مافی مرۆڤ و دیموکراسییەت کەمتر گونجاوە و ڕەنگە گرتگرتین پرنسیپ لە پرنسیپەکانی مافی مرۆڤ بروختن کە پرنسیپی یەکسانی مۆڤە لە زۆر ڕوودەوه.

- له ئاكامى زۆرى و پەرتىبى ئەو ياساينەى كە كارى رۆژنامەگەرى لە ھەندى ولاتدا رىك دەخەن، گەرتىكى گەورە رووبەرۋى رۆژنامەنووس و ئەو كەسانە دەيتەو كە كارى رۆژنامەنووسى دەكەن و وادەكا كە ئاگادارى سنوورى ئازادىيىيىرورادەرىپنەكەيان نەين و نەزانن ھەتا كوتىيە.

- لەبەرئەوئەى دەسلەتتى ئىدارە بۆ گلداتەو و دەسبەسەرگرتنى رۆژنامە دەسلەتتىكى لاوئەكىيە و دەسلەتتى دادگا لەم بارەيەو دەسلەتتىكى بنچىنەيە، و لەبەر ئەوئەى ياساى چاپەمەنى لە ماددە (۱۲) بىرگەى (۱) دا ئەم دەسلەتتى لە دادگا سەندۆتەو، بۆيە ئىدارەش بۆى نىيە رۆژنامە گلداتەو و دەستى بەسەرابتىت.

- دەقنوسكردنى ھەندىك پرنسىپى گشتى لە دەستوردا بەس نىيە بۆ زامىكردنى ئازادىيى رۆژنامەگەرى، بەلكو دەبى ھەندىك گرتىتى ترى وەك پاراستنى دادگەرى و پاراستنى نادادگەرى و پاراستنى تاوانكارى لەپال ئەمە ھەين بۆ ئەوئەى بىنە پالەشت بۆ ئەم پرنسىپانە و ئەو دەستدەتتەيىنەش رەت بکەنەو كە لەلەين ياسادانەرەو يان لەلەين ئىدارەو دەكرتە سەر ئازادىيى رۆژنامەگەرى.

- ئەو مافانەى رۆژنامەنووس كە لە دەقى ماددە (۱۹) ى ياساى سەندىكاي رۆژنامەنووسانى كوردستان ھاتووە مافى ناسەرەكەين و ياسادانەرى كوردستانى بەلەينى مافە سەرەكىيەكانى رۆژنامەنووسان نەچووە كە لە ھەموويان گرتىكتر مافى سەرەخۆبون لە كار و پيشەكانىندا و مافى دەستەبەركردنى زانىارى و نامار و ھەوال لە دەزگا حكومى و ناحكومىيەكانەو، ھەرەھا مافى وەرگرتەوئەى وەلامى گشت ئەو پرسىارانەى ھەبى كە ئاراستەى لایەنە پەيوەندىدارەكانىيان دەكات بەمەبەستى راپەرداندى كارەكەى، ھەرەھا مافى نامادەبوونى گشت كۆنگرە و كۆبونەو گشتىيەكانى ھەيت، ھەرەھا نابت زۆرى لە رۆژنامەنووس بىكرى سەرچاوەى زانىارىيەكانى خۆى ئاشكرا بىكات.

- زۆرى دەقەكانى ياساى سزادانى ژمارە (۱۱۱) ى سالى ۱۹۶۹ و ھەندىك ياساى ترى رىكخەرى كارى رۆژنامەنووسى لە ھەرتىمى كوردستانى عىراقدا تەموژاوين و زياتر لە مانايەك دەبەخشن، بۆيە ماناكانىيان بەپىئى ئارەزووى دەسلەت دەگۆرت.

- ياسادانەرى ھەرتىمى كوردستان، سەرەراى ئەوئەى ھەندىك ئەركى خستۆتە ئەستوى رۆژنامەنووس لە ماددەى (۲۰) ى ياساى سەندىكاي رۆژنامەنووسانى كوردستان ژمارە

(٤) ی سالی ١٩٩٨ و ماددهی (٩) ی یاسای چاپه‌مه‌نیی ژماره (١٠) ی سالی ١٩٩٣ ی هم‌موارکراودا، کهچی سزا تاوانکارییه‌کانییانی ده‌ستنیشان نه‌کردوو، بۆیه ده‌بی بگه‌ڕێینه‌وه بۆ به‌مه‌ما گشتیییه‌کانی یاسای سزادانی ژماره (١١١) ی سالی ١٩٦٩ ی هم‌موارکراو و یاسای مافی دانەر ژماره (٣) ی سالی ١٩٧١ چه‌ندین یاسای تر، که یاسای به‌رکارن له هه‌رتیمی کوردستانی عێراقدا. ئهمه‌ش ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نێ که هه‌ردوو یاسادانه‌ری عێراقی و کوردستانی، له ده‌قنووسکردنی تاوانه‌کانی پۆژنامه‌گه‌ری، کاریان به‌سیستمی یه‌کبوونی یاسا (وحدة التشريع) نه‌کردوو، ئهمه‌ش وایکردوو، له گه‌ران به‌دوای ده‌قه یاساسازییه‌کاندا، دادگا نه‌رکه‌که‌ی قورس بیت.

- تانه‌وته‌شهری ڕێگا‌پیتدراو له به‌ره‌تدا به‌تاوان دان‌دراوه و گشت ڕایه‌له‌کانیشی هه‌نه و یاسای سزادانی‌ش سزای بۆ دان‌اوه، به‌لام ئه‌گه‌ر ڕوویدا، له‌به‌ر هه‌ندیک هه‌ر، له هه‌ندیک حاله‌تی دیار‌یکراودا، ئه‌نجام‌ده‌ره‌که‌ی سزا نادریت. چونکه هه‌رکاتیک هه‌یه‌ک له هه‌یه‌کانی ڕێگا‌پیتدانی تانه‌وته‌شهره‌که و مه‌رجه‌کانی هه‌بوون، ناکامی‌کی ڕاسته‌وخۆی به‌سه‌ر ڕێگا‌پیتدانی ئه‌و تانه‌وته‌شهره‌وه ده‌بیت.

- توندوتیژی ده‌سته‌واژه‌کانی ره‌خنه‌ بی ئه‌وه‌ی پێویست بیت، هه‌روه‌ها نه‌گه‌ڕانجانیان له‌گه‌ڵ ئاما‌نجی ره‌خنه‌که، گه‌رنگ‌ترین گه‌ڕینه‌یه بۆ سه‌لمان‌دنی نیازخه‌راپی ره‌خنه‌گر و دانانی ره‌خنه‌که به‌تاوانی تانه‌وته‌شهر.

٦-٢ ڕاسپاره‌ه

- داوا له یاسادانه‌ری هه‌رتیمی کوردستان ده‌که‌ین، کۆتایی به‌سیستمی مۆلعت به‌تیت و کار به‌سیستمی ئاگا‌کاری ڕه‌ها بکات. بۆ‌ئهم مه‌به‌سته‌ش یاسای چاپه‌مه‌نیی ژماره (١٠) ی سالی ١٩٩٣ جاری‌کی تر هه‌موار بکاته‌وه، به‌چه‌شنیک له‌گه‌ڵ جیهان‌گیری و شو‌ڕشی زانیاریه‌کان و نینه‌رنیت و پێشکه‌وتنه‌کانی ئهم سه‌رده‌مه بگه‌ڕێت که سنووری ولاتانیان له‌به‌رده‌م شایلاوی هه‌زیدا تێک شکاندوو و تایبه‌مه‌ندیتیییه‌کانی دا‌به‌رنیت و ئادابی گشتیی کۆمه‌لگا‌کانیشیان گۆزیوه.

- یاسادانه‌ری کوردستان له پێناسه‌کردنی چاپ‌کراوی ده‌وریدا سه‌رکه‌وتوو نه‌بووه، چونکه ئه‌و ماوه‌یه‌ی دیار نه‌کردوو که ده‌بی چاپ‌کراوی ده‌وری تیا‌یدا ده‌ربجیت، تا‌کو به‌چاپ‌کراوی ده‌وری ناو‌هریت، به‌ل‌کوو له‌جیانی ئه‌وه ئیکتیفای به‌ده‌سته‌واژه‌ی (به‌رده‌وام به‌ژماره‌ی زنجیره‌یی و له‌کاتیکی دیار‌یکراودا ده‌ربجیت) کردوو، له‌کاتی‌کدا هه‌ندیک چاپ‌کراو هه‌ن

کەسانیک بەبەردەوامی و بەژمارە زنجیرەیی دەری دەکەن بێ ئەوەی پیتی بوتری چاپکراوی دەوری، وەکو ئەو کتێبانە ی کە بە زنجیرە دەردەچن. بۆیه پێشنیار دەکەین، یاسادانەری کوردستان چاوپێکی تر بەم پێناسەیەدا بکۆتێتەوه و بەم شێوەی خوارەوە دووبارە دایبێژێتەوه: «چاپکراوی دەوری بە پیتی ئەم یاسایە، هەمسۆڕژنامەیەک یان گۆڤاریک یان بلاوکرێوەکی هەوێل دەگرتەوه کە بەرێکۆپێکی و بەژمارە زنجیرەیی و بەبێرێک ژمارە لە هەر سن مانگ جاریک بەلانی کەمییهوه دەریچیت، دەگرتەوه، بەمەرجێک نابێ ئەو چاپکراوەیه خەسلەتێکی زانستی یان هونەری یان تەکنەلۆژی یان پیشەیی رووت (بەخت) ی هەبێت».

- دەقی ماددە (٣٠) بڕگە (ب) ی یاسای چاپەمەنیی عێراقی کە مافی چاودێریکردنی ئەو بێزارانە ی لە دادگای کارگێڕی سەندۆتەوه کە بە پیتی یاسای ناوبراو دەردەچن، ناکۆکە لەگەڵ دەقی ماددە (٨) ی جاری جیهانیی مافی مەرۆک، و بڕگە (ب) ی ماددە (٦٣) دەستوور کە کەفالهتی مافی دادبێنی بۆ هەمسۆڕ هاوولاتییان کردووه. بۆیه دەقی ناوبراو بەدەقیکی نادەستووری دادەندریت، هەر لەم روانگەیه شهوه، داوا لە یاسادانەری عێراقی دەکەین کە ئەم دقه هەلبەشێتەوه بۆ ئەوەی دادگای کارگێڕی پۆلی خۆی لە پاراستن و کەفالهتکردنی ئازادیی پۆژنامەگەری لە دەستدرێژییهکانی نێدارە وەکو پێوست بێت.

- پێشنیار دەکەین، یاسادانەری کوردستان یاسای سەندیکای پۆژنامەنووسانی کوردستان ژمارە (٤) ی سالی ١٩٩٨ هەموار بکات و دان بەهەندیک مافی تری پێوست بۆ پۆژنامەنووسانی کوردستان بێت، لەو مافانەش مافی سەرەخۆبوونیان لە کار و پێشەکانیاندا، هەروەها مافی تەماشاکردن و وەرگرتنی زانیاری و هەوالەکان لە دەزگا حکوومی و ناحکوومییهکان لەگەڵ مافی ئامادەبوون لە کۆنگرە و کۆڕ و کۆپوونەوه گشتییەکان، بۆ ئەوەی پۆژنامەنووس لە چاودێریکردنی کاروبارەکانی حکوومەت و ئەنجامدانی کارەکی کاراتر بێت.

- واکاکە یاسادانەر خۆی لە بێکردنی ئەو هۆکارانە ی کە گوزارشتیان بێ دەگرت هەروەها ئەو ڕێگایانەش کە ناشکراییان (علانیە) ی پێ دێتەدی، دووربخاتەوه و تەنها مەرجی بونی رایەلی بەناشکراییی (علانیە) دابنێت، بێ ئەوەی ئەو هۆکارانە دەستیشان بکات کە بەهۆیانەوه بلاوکرێوەکە ئەنجام دەدرێت یان ناشکرا دەگرت. چونکە ئەمڕۆ لەسایە تەکنەلۆژیای نوێ، دنیا زوو زوو داھێنانی نوێ لە بواری گەیاندن و

پۆژنامه گهریدا به خۆیهوه دهبینی، به چهشتیک پزگردنی ئهم وه سیلانه له رووی پراکتیکهوه هیچ بایهخی نابیت.

- بهرای ئیمه، مادهدی دهیمه یاسای چاپمه ئی کوردستان، حوکمی مادهدی چواره می به شینویه کی زمی پووچه ل کردۆتموه. بۆیه له یاسادانهری ههریمی کوردستان داوا دهکهم، مادهدی چوارهم ههلبه شینیهوه تاکو ئهم دژواریهی نیتوان ئهم دوو حوکمه نه مینێ، ههرچهنده دادور بۆی ههیه له ڕیگای لیکدانیهوی فراوان (التفسير الواسع) هوه به سههر ئهم کهم و کورتیهیدا زالی بیت و بۆ حوکمدان تهنها خۆی به دهقی مادهدی دهیمهوه بهستیهوه.

- یاسادانهری ههریمی کوردستان، سهبارهت به ههلهی خاوهنی ئیستیار یان سهرنوسهر له روودانی تاواندا، جیاوازی له نیتوان ههلهی به مه بهست (خطأ المقصود) و ههلهی نامه بهست (خطأ غیر المقصود) نه کردوه، بۆیه داوا ی لێ دهکهم که چاویکی تر بهم حوکمه دا به شینیهوه و جیاوازی بکات له نیتوان خالهتی روودانی تاوانه که له ناکامی ههلهی به مه بهستی خاوهنی ئیستیار یان سهرنوسهر، واته بوونی مه بهستی تاوانکاری له لای هه ندیک له وانه و، له نیتوان خالهتی روودانی تاوانه که له ناکامی ههلهی نامه بهستدا، واته روودانی تاوانه که له ناکامی که مهترخه سیی خاوهنی ئیستیار یان سهرنوسهردا، ئینجا بۆ ههر خاله تیک له و خاله تانه، سزایه کی سه ره خۆ دابیت. ئیسه پیمان باشه، خاوهنی ئیستیار ته نها له خاله تی ههلهی به مه بهستدا بهر سياریه تی تاوانکاری بکه و یته ئه ستۆ، به لام سهرنوسهر له ههردوو خاله تدا به مه رجیک سزایه کی له خاله تی ههلهی به مه بهستدا تووندترین له سزای خاله تی نامه بهستدا.

- پشنیار دهکهم، ئهو بنهما یاسایییهی کاری پۆژنامه گهری ریک دهخمن له گه ل تاوانه کانی پۆژنامه گهری و سزا کانیان له کۆدیکدا دهقنوس بکرتن، بۆ ڕیگاگرتن له بهردهم دژار بوونی بنهما کانیان له گه ل یه کتربدا، ههروهها بۆ جیا کردنه و ده بان له تاوانه کانی نا پۆژنامه گهری و سنا کردنی ناسینیان.

- داوا له یاسادانهری ههریمی کوردستان دهکهم، له پشناو رهخساندنی دهرفه تیک ی زیاتر بۆ پۆژنامه نووسان و نازا کردنی پۆژنامه گهری له و کۆت و به ندانه ی که ده به نه ئاسته نگ له بهرده میدا، تاوانه کانی پۆژنامه گهری بهر ته سک بکاته وه و له جیات ی نه وه جهخت له سه ره رامه ی دارایی و قه ره بووی زیانی لیکه و توو بکاته وه، به چه شتی که ئهم بهر ته سک کردنه وه یه ئهو تاوانانه نه گرتیه وه که له نیتوان پۆژنامه گهری و هیتردا هاو به شن،

و ډکړو تاوانه کانی جوړښت پيدان و بوختانېښت کړدن و ناشکرا کړدنې نه پېښې تاييه تې و
نانه و ته شەر، چونکه هر يه کيک له م کرده وانه خوې له خوېدا به تاوان داده تدرت، چونکه
هؤی حوکمه که له و تاوانه دا که له ړنگای رڼڅنامه گهرييه وه رووده دې به هيز تره له وانی
تر.

- پيشنيار ده که ين، بهر پرسياريه تېي خاوه نې ټيستي از و بهر توبه بهرې نووسين و
بهر توبه بهرې چاپخانه، ته نها بهر پرسياريه تېيکي شارساني پېت، واته له حاله تې
سهر پيچي کړدنې ټرکه کانی ناچار بکريت به قهره يوو کړنه ودي زيانليکه و توه که.

- پيشنيار ده که ين بؤ دهره تانی رڼڅنامه و گؤفار له جياتي سيستمې موله تودرگرتي
پيشه کی کار به سيستمې ناگاکاري بکريت، چونکه هم سيستمه زياتر له ودي پيشو
له گهل پرسيه کانی مافي مرؤث که جاري جيهاني مافي مرؤث و پيماني نيوده و له تېي
مافه سياسي و مه دهن يي دکان دانی پيداناون ده گونجېن. به لام بؤ دهر کړدنې رڼڅنامه و
گؤفاري ناوخوا له بارودوخي نانا سايدا و نه و گؤفار و رڼڅنامه بيان ييانه ش که له ناو هريتم
دهر ده کړين، پيوسته پابه ندي سيستمې موله ت وهرگرتي پيشه کی بکړين، به مه به ستي
پاراستنې نه من و ناسايش و نيزامي گشتي.

- پيشنيار ده که ين، بهر توبه بهرې چاپخانه ناچار بکريت چن دانه يک له هر رڼڅنامه و
گؤفار و بلاو کړاو به کی ده وري دواي چاپ کړدنې بؤ داواکاري گشتي و سهنديکاي
رڼڅنامه نووسان و وه زار دتي رڼڅنبيري و کتي بخانه ي نيشتماني و وه زار دتي ناوخوا
بنيت.

- ياساي چاپه مهنې کوردستان چاره بهرې په خشي ته له فزيوني و نيس ته گهي و
نيسته رنيتي نه کړدوه، له کاتيکدا نه مانه به پتي ياساگاني عيراقی له لايمن حکومته ووه
مؤنؤل (احتکار) کراون و له کوردستان يش بهرام بهريان بيده نگیيهک هديه، ته نها نه وانه
نه بن که به پتي ياساي حزه کان هر حزيتک بؤی هديه هه پيت. هه روه ها رتي کخستني
بهر پرسياريه تېي تاوانکاري له تاوانه کانی بلاو کړنه وده به پتي ياساي سزادانی ژماره
(۱۱۱) ي سالی ۱۹۶۹ ي هه موارکراو که ياسايه کی بهرکاره له هريسي کوردستان دا
ته نها نه و بهر پرسياريه تېيه تاوانکاري به گرتوته خو که له ړنگای رڼڅنامه گهريي
چاپکراودا رووده دې، له کاتيکدا ده ستني شان کړدنې نه و که سانه ي که
بهر پرسياريه ته که يان له حاله تې نه انجام دانی نه و تاوانه له ړنگای که ناله کانی تري
راگه يان د نه ودي وک نيس ته و ته له فزيون و سينه ما و نيسته رنيتيه و ده که وپته نه ستؤ بؤ

بەنما گەشەپپەکان (القواعد العامة) بەجێهێشتوو، بۆیە داوا لە یاسادانەری کوردستان دەکەین رۆژنامەگەریی بێنراو و بیستراو و ئەو بەرپرسیارییەتییه رێکبەخات کە لە ناکامی ئەو تاوانانەوه دێنەدی کە لە رێگای رۆژنامەگەریی بێنراو و بیستراو دا روودەدەن، بەدووەرجه، سڕوشتی هەركەنالتیک لەو کەنالاتەیی راگەیانندن و جووری پەخشکردنەگەدی (نایا) راستەوخۆیە یان ناراستەوخۆ (لەبەرچار و بگرت بۆ ئەم مەبەستە).

- بەمەبەستی ناسانکردنی ئەركی دادگا لە گەران بەدوای دەقه یاساسازییەکانی تاوانی رۆژنامەگەری و نەهێشتنی ناکۆکی لە نێوان ئەو دەقه یاسایییانەدا، داوا لە یاسادانەری هەرێمی کوردستان دەکەین، لە دەقنووسکردنی ئەو دەقه یاسایییانەدا کار بەسیستی بەکسرونی یاسا (وحدة التشريع) بکات. جا یاسادانەری هەرێمی کوردستان بۆ ئەم مەبەستە، لە یاسای چاپەمەنیدا، بەشیکی نوێ لەژێر ناوونیشانێ «ئەو سەرپێچی و کەتن و گەورەکەتنانەیی کە لە رێگای رۆژنامەگەرییەوه یان هەر رێگایەکی تری پلاوکردنەوهوه روودەدەن» زیاد بکات و ئەو تاوانانەیی تێدا کۆ بکاتەوه.

ليستی سەرچاوهكان

كتيبهكان:

بەزماني عەرەبي

دواي قورناني پيرۆز

- ابو اليزيد علي المتيث: الحقوق على المصنفات الادبية والفنية والعلمية، منشورات منشأة المعارف بالاسكندرية، ١٩٦٧
- احمد أمين بك: شرح قانون عقوبات الاهلي، ط٣، ج١، منشورات الدار العربية للموسوعات، بيروت، لبنان، ١٩٨٢
- د. ابراهيم ابو الليل و د. محمد الالفي: المدخل الي نظرية القانون و نظرية الحق، منشورات جامعة الكويت، نطاق مقهوي، الكويت، ١٩٨٦
- د. احمد الالهي: المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والقوانين الوضعية، منشورات جمعية الدعوة الاسلامية العالمية، ط١، بنغازي، ١٩٩٤
- أزهار عبدالكريم عبدالوهاب: الحقوق والحريات العامة في ثل الدساتير العراقية، رسالة ماجستير، كلية القانون، جامعة بغداد، ١٩٨٣
- د. احمد سويلم العمري: مجال الرأي العام و الاعلام، ط١، منشورات الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة، ١٩٧٥
- د. ابراهيم الداوغي: قانون الاعلام، ط١، منشورات جامعة بغداد، مطبعة وزارة الاوقاف والشؤون الدينية، بغداد، ١٩٨٦
- اديب مروة: الصحافة العربية نشأتها وتطورها: ط١، منشورات دار مكتبة الحياة، بيروت، لبنان، ١٩٦١
- اوسن راني: قنوات السلطة او تأثير التلفزيون في السياسة الامريكية، ترجمة موسى جعفر، ط١، منشورات دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، العراق، ١٩٨٦
- احمد عبدالكريم: الصحافة الايرانية، منشورات وزارة الاعلام العراقية، مديرية الاعلام العامة، دار الحرية للطباعة، مطبعة الحكمة، بغداد، ١٩٧٢
- احمد فوزي: أشهر محاكمات الصحفية في العراق، ط١، مطبعة الانتصار، بغداد، ١٩٨٥
- أ. د. تودوروف: تأريخ الصحافة العالمية، ترجمة د. اديب خضور، ط١، دمشق، ١٩٩٠
- د. احمد بدر: الاعلام الدولي، دار غريب للطباعة، القاهرة، ١٩٧٧.

- د. ابراهيم امام: دراسات في فن الصحفي، منشورات مكتبة الانجلو المصرية، القاهرة، ١٩٧١.
- د. احسان حميد المفرجي وآخرون: النظرية العامة في القانون الدستوري والنظام الدستوري في العراق، دار الحكمة، بغداد.
- ابراهيم المشاهدي: المبادئ والقانونية في قضاء محكمة التمييز، القسم الجنائي، مطبعة الجاحث، بغداد، ١٩٩٠.
- اندرية هوريو: القانون الدستوري والمؤسسات السياسية، ترجمة علي مقلد وآخرون، منشورات دار الاهلية للنشر والتوزيع، ج١، بيروت، لبنان، ١٩٧٧.
- د. يسسوتي ابراهيم حمادة: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي، ط١، منشورات مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت، لبنان، ١٩٩٣.
- توماس بيرى: الصحافة اليوم، ترجمة مروان الجابري، ط١، منشورات مؤسسة فرنكلين للطباعة والنشر، بيروت - نيويورك، نطاق مؤسسة أ. بدران و شركاة، بيروت - لبنان، ١٩٦٤.
- د. توفيق حسن فرج و د. محمد يحيى مطر: الاصول العامة للقانون، الدار الجامعية للطباعة والنشر، بيروت، ١٩٨٩.
- جيهان احمد رشتي: نظم الاتصال - الاعلام في الدول النامية، ط١، منشورات دار الفكر العربي، القاهرة، بلا سنة طبع.
- جبار جباري: تاريخ الصحافة الكردية، ط١، منشورات مديرية الثقافة الكردية العامة، مطبعة الامة، بغداد، ١٩٧٥.
- د. جيهان المكاوي: حرية الفرد وحرية الصحافة، ط١، منشورات الهيئة المصرية للكتاب، ١٩٨١.
- جون. آر. بيشر: مقدمة في الاتصال الجماهيري، ترجمة مركز الكتب الاردني، ١٩٩٠.
- جان ستونزل والان جبرار: استطلاع الرأي العام، ترجمة عيسى عصفور، ط١، منشورات عويدات، بيروت، لبنان، ١٩٧٥.
- جبار صاير طه: اقامة المسؤولية المدنية عن العمل غير المشروع علي عنصر الضرر، منشورات جامعة صلاح الدين، اربيل، ١٩٨٤.
- جوتيار محمد رشيد صديق: الحماية الدولية للصحفيين في مناطق النزاعات المسلحة، رسالة قدمت الي جامعة بغداد - كلية القانون، عام ١٩٩٩، لنيل شهادة الماجستير في القانون الدولي.
- حسن الفكهاني و عبدالمتمتع الحسيني: المؤسسة الذهبية للقواعد القانونية التي قررتها محكمة النقض المصرية، ط١، ج١، منشورات الدار العربية للموسوعات، القاهرة، ١٩٨١.
- د. حسين عبدالقادر: الرأي العام والعلاقات، بلا سنة نشر.
- حامد محمد علي: حول الاعلام والاعلام الاسلامي، ط١، منشورات مكتب الاعلام لاتحاد الاسلامي في كوردستان، مطبعة الثقافة، اربيل، ١٩٩٨.

- د. حميدة سميسم: نظرية الرأي العام، مدخل، ط ١، منشورات دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ١٩٩٢
- حسن محمد طوالة: نحو تخطيط موحّد للإعلام العربي، ط ٢، منشورات مركز الوثائق الاعلامي للدول الخليج العربي، بغداد، ١٩٨٣
- د. حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي: المبادئ العامة في قانون العقوبات، مطبعة الرسالة، الكويت، ١٩٨٢
- د. حمدي ياسين عكاشة: القرار الاداري في قضاء مجلس الدولة، منشأة المعارف بالاسكندرية، ١٩٨٧
- خالد رشيد الشيعلي: الاعلام العربي واقعه و ابعاده و مستقبله، ط ١، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٨١
- د. خليل صابات: الصحافة رسالة واستعداد وفق وعلم، منشورات دار المعارف، ط ٢، مصر، بلا سنة نشر
- : وسائل الاعلام نشأتها و تطورها، منشورات مكتبة الانجلو المصرية، القاهرة، ١٩٧٦
- د. خليل صابات ود. سامي عزيز و يونان لبيب رزق: حرية الصحافة في مصر، منشورات مكتبة الوعي العربي، مطبعة مصر الكبرى، القاهرة، ١٩٧٣
- دوريس ايه جريب: سلطة وسائل الاعلام في السياسة، ترجمة د. اسعد ابولبدة، ط ١، منشورات دار البشير للنشر والتوزيع، الاردن، عمان، ١٩٩٧
- رودني أ. سموللا: حرية التعبير في مجتمع مفتوح، ترجمة كمال عبدالرؤف، ط ١، منشورات الجمعية المصرية لنشر المعرفة والثقافة العالمية، القاهرة، ١٩٩٥
- د. رياض شمس: حرية الرأي وجرائم الصحافة والنشر، ج ١، مطبعة دار الكتب المصرية، القاهرة، ١٩٤٧
- د. رمضان ابو السعود و د. همام محمد محمود: المدخل الي القانون، دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٩٧
- رفائيل بطي: صحافة العراق، اعداد سامي رفائيل بطي، ط ١، ج ١، شركة مطبعة الأديب البغدادية المحدودة، بغداد، ١٩٨٥
- د. زيدان عبدالباقى: وسائل و اساليب الاتصال، ط ٢، منشورات مكتبة النهضة المصرية، القاهرة، دار غريب للطباعة، ١٩٧٩
- د. سعدون العاصري: تعريض الضرر في المسؤولية التقصيرية، منشورات مركز البحوث القانونية التابعة لوزارة العدل، بغداد، ١٩٨١
- د. سامي جمال الدين: الرقابة علي اعمال الادارة، منشورات منشأة المعارف بالاسكندرية، ط ١، ١٩٨٢

- سمير خيري توفيق: مبدأ سيادة القانون، دار الحرية للطباعة، بغداد
- سعد الدين خضر: الصحافة والعصر، ط ١، دائرة الشؤون الثقافية والنشر، العراق، بغداد، ١٩٨٦:
- الرأي العام وقوى التحريك، ط ١، مطبعة الجمهورية، الموصل، ١٩٦٨
- سامي ذبيان: مدخل نظري وعملي الي الصحافة اليومية والاعلام، ط ١، منشورات دار المسيرة، بيروت، بلا سنة طبع
- د. سلوى ابو سعدة: الصحافة في الاتحاد السوفيتي، ط ١، منشورات دار الموقف العربي للصحافة والنشر والتوزيع، مطبعة الفجر، القاهرة، بلا سنة طبع
- سمير صبحي: كشكول الصحافة، ط ١، منشورات الهيئة العامة للكتاب، القاهرة، ١٩٩٢
- سجاد الغازي: مراحل تطور الصحافة العراقية، المؤسسة العامة للصحافة والطباعة، بغداد، ١٩٦٨
- سردار ياسين حمدان: استقلال السلطة القضائية بين النظرية والتطبيق، رسالة ماجستير، جامعة صلاح الدين، ٢٠٠١.
- د. شريف سيد كامل: جرائم الصحافة في القانون المصري، دار النهضة العربية، ط ١، القاهرة، ١٩٩٤
- شريف كامل: الجرائم الصحفية، ج ٢، شركة دار الاشعاع للطباعة، القاهرة، ١٩٨٦
- صباح ياسين: الاعلام وافاق التجربة الثورية، منشورات وزارة الثقافة والاعلام العراقية، ط ١، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٨١
- د. صالح ابو اصبح: الاتصال و الاعلام في المجتمعات المعاصرة، ط ٣، منشورات دار ارام للدراسات والنشر والتوزيع، عمان، الاردن، ١٩٩٩
- د. صلاح عزيز ومحسن اديب: الدليل العلمي للصحفيين، منشورات منظمة ASK، السليمانية، ٢٠٠٢
- د. صبحي المحمصاني: اركان حقوق الانسان، ط ١، دارالعلم للسلان، بيروت - لبنان، ١٩٧٩
- د. ضاري خليل محمود: الاجتهاد وحقوق الانسان في الاسلام، ط ١، الموسوعة الصغيرة تصدر عن دار الشؤون الثقافية العامة، العراق، بغداد، ١٩٩٦
- د. طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لاسرار الافراد في مواجهة النشر، منشورات دار النهضة العربية، القاهرة، ١٩٩١
- طلعت همام: مائة سؤال عن التحرير الصحفي، ج ١، منشورات دار الفرقان للنشر والتوزيع، جمعية عمال الشطابح التعاونية، عمان، ١٩٨٤: مائة سؤال عن الصحافة، ج ٢، منشورات دار الفرقان للنشر والتوزيع، عمان، ١٩٨٨
- عبد الجبار داود البصري: المؤلف والقانون، ط ١، منشورات وزارة الثقافة والاعلام العراقية، دائرة الشؤون الثقافية والنشر، دار الحرية للطباعة، ١٩٨٣

- د. عدنان أبو فخر: الصحافة السورية بين النظرية والتطبيق، ط ١، منشورات دار الكاتب العربي، دمشق، ١٩٨٥
- عدنان عبدالمعظم أبو السعد: تطور وأساليب تحرير في الصحافة العراقية، ط ١، منشورات دائرة الشؤون الثقافية والنشر، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٨٣
- عزيز السيد جاسم: مبادئ و الصحافة في عالم المتغيرات، ط ١، منشورات دار افاق العربية، بغداد، ١٩٨٥
- عبدالباقي البكري و زهير البشير: المدخل لدراسة القانون، منشورات بيت الحكمة، بغداد، بلا سنة النشر.
- عبدالرحمن احمد حسين المختار: حرية الصحافة و تنظيمها الدستوري والقانوني في اليمن (دراسة مقارنة)، كلية القانون، جامعة بغداد، ٢٠٠٢
- علي محمد محمود أبو عال: مدى سلطة القاضي في الرقابة على دستورية القوانين بطريق الدفع الفرعي (دراسة مقارنة)، رسالة ماجستير، كلية القانون، جامعة بغداد، ١٩٩٦
- د. عصمت عبدالمجيد بكر و د. صبري حمد خاطر: الحماية القانونية للملكية الفكرية، ط ١، منشورات بيت الحكمة، بغداد، ٢٠٠١
- د. علي حسين الجابري: الانسان والواجب اشكالية فلسفية، ط ١، الموسوعة الصغيرة تصدر عن دار الشؤون الثقافية العامة، العراق، بغداد، ١٩٩٨
- د. عبداللطيف حمزة: الاعلام في صدر الاسلام، ط ٢، منشورات دار الفكر العربي، القاهرة، ١٩٧٨
- : الاعلام له تاريخه ومذاهبه، ط ١، منشورات دار الفكر العربي، القاهرة، بلا سنة الطبع.
- د. عزالدين مصطفى رسول: حول الصحافة الكردية، ط ١، مطبعة دار الجاحظ، بغداد، ١٩٧٣
- د. عدنان أبو فخر: الصحافة السورية بين النظرية والتطبيق، ط ١، منشورات دار الكاتب العربي، دمشق، ١٩٨٥
- د. عبدالحميد الشوايبي: جرائم الصحافة والنشر، منشأة المعارف بالاسكندرية، ط ٣، ١٩٧٧.
- : جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، منشورات دار المطبوعات الجديدة بالاسكندرية، ١٩٨٥.
- : جرائم الصحافة والنشر، ط ١، منشورات منشأة المعارف بالاسكندرية، ١٩٨٦
- عبدالقادر بنو الدين: موجز عن مسيرة الصحافة الكردية في الجزء الغربي، سوريا، ط ٢، منشورات رابطة كاوا للثقافة الكردية، اربيل، ٢٠٠٠
- د. عبدالله البستاني: حرية الصحافة في العراق، ط ١، منشورات جمعية بيوت الامة، مطبعة الرابطة، بغداد، ١٩٥١

- المحامي عادل بطرس: قانون الاعلام، ط ١، ج ١، لبنان، بيروت، نطاق فغالي، ١٩٩١: قانون الاعلام، ط ١، ج ٢، لبنان، بيروت، نطاق فغالي، ١٩٩٣: قانون الاعلام، ط ١، ج ٣، لبنان، بيروت، نطاق فغالي، ١٩٩٥
- د. عبدالحسين شعبان، ثقافة حقوق الانسان، ط ١، منشورات رابطة كاوا للثقافة الكردية، مطبعة اوفسيت هولير، ٢٠٠١
- عبدالحسين شعبان: الاسلام وحقوق الانسان، ط ٢، منشورات مؤسسة الموكرياني للطباعة والنشر، مطبعة وزارة التربية، اربيل، ٢٠٠١
- علي محمد ابراهيم الكرياسي: موسوعة التشريعات العقارية، ط ١، ج ٣، مطبعة بغداد، ١٩٨٦
- عبدالباقى محمود سواي: مسؤولية المحامي المدنية عن اخطائه المهنية، دار الحرية للطباعة والنشر، بغداد، ١٩٧٩.
- د. عصام عبدالوهاب البرزنجي: مجلس شورى الدولة و ميلاد القضا - الاداري العراقي، مجلة العلوم القانونية، المجلد التاسع، العدد (١-٢)، بغداد، ١٩٩١
- د. علي سبتي محمد: وسائل حماية المشروعية،
- غوران هديرو: الاتصال والتغير الاجتماعي في الدول النامية، ط ١، منشورات دار الشؤون الثقافية العامة، العراق، بغداد، ١٩٩١
- د. غازي حسن صباريني: الوحي في حقوق الانسان و حرياته الاساسية، منشورات مكتبة دار الثقافة للنشر والتوزيع، ط ٢، عمان، الاردن، ١٩٩٧
- د. فاروق ابو زيد: الصحافة العربية المهاجرة، ط ١، منشورات مكتبة مدبولي، القاهرة، ١٩٨٥
- فائق بكي: الصحافة العراقية.. ميلادها و تطورها، بغداد، ١٩٦٧
- د. فاروق احمد خماس: الرقابة على اعمال الادارة، منشورات كلية القانون والسياسة، جامعة الموصل، ١٩٨٨
- د. فخري عبدالرزاق الحديشي: شرح قانون العقوبات، القسم الخاص، ط ١، مطبعة الزمان، بغداد، ١٩٩٦: شرح قانون العقوبات، القسم العام، مطبعة اوفسيت الزمان، بغداد، ١٩٩٢
- ف. فريزر بوند: مدخل الي الصحافة، ترجمة راجي صهيون، ط ١، منشورات مؤسسة فرنكلين للطباعة والنشر، بيروت، نطاق مؤسسة أ. بدران وشركائه، بيروت، لبنان، ١٩٦٤
- فاتح سبيع عزام: الحقوق المدنية والسياسية في الدساتير العربية، مجلة (المستقبل العربي) يصدرها (مركز دراسات الوحدة العربية)، العدد (٢٧٧)، السنة الرابعة والعشرون، اذار - مايس ٢٠٠٢
- فيليب غايار: تقنية الصحافة، ترجمة فادي الحسيني، ط ١، منشورات عويدات، بيروت- لبنان، مطبعة فن الطباعة، بيروت، ١٩٧٣

- ف. قريز، بوند: مدخل الي الصحافة، ترجمة راجي صهيون، ط ١، منشورات مؤسسة فرانكلين للطباعة والنشر، بيروت، تطابع مؤسسة أ. بدران وشركائه، بيروت - لبنان، ١٩٦٤
- د. قيس الياسري و د. سؤدد القادري و يونس الشكرجي: الفنون الصحفية، ط ١، منشورات كلية الاداب، جامعة بغداد، دار الحكمة للطباعة، بغداد، ١٩٩١
- قدري قلعجي: أشهر المحاكمات في التاريخ، ط ٤/٤، شركة المطبوعات للتوزيع والنشر، بيروت، لبنان، ١٩٩٦.
- كامل الشرقي: حول مفهوم حرية الصحافة، ط ١، منشورات اتحاد الصحفيين العرب، بغداد، ١٩٧٢
- د. كاظم المتقادي: البحث عن حرية التعبير، ط ١، منشورات العالم العربي في باريس بالتعاون مع مؤسسة رقيب الاحوال في بيروت، ١٩٨٤
- كمال سعدي مصطفى: حق الملكية الادبية والفنية في القانون العراقي والمقارن، رسالة ماجستير في القانون، قدمت الي كلية القانون والسياسة - جامعة صلاح الدين - اربيل، عام ١٩٩٦
- : السلطة الرابعة، ترجمة بها، الدين جلال، ط ١، مطبعة وزارة الثقافة - اربيل، ٢٠٠١
- لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي، رسالة مقدمة الي كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الدكتوراه في القانون الجنائي لعام ١٩٩٩.
- د. محمد زكي ابو عامر: قانون العقوبات اللبناني - القسم العام، منشورات الدار الجامعية للطباعة والنشر، بيروت، ١٩٨١.
- د. مصطفى ابراهيم الزلي: والآخرين: حقوق الانسان في الشريعة الاسلامية والقانون الدولي، منشورات بيت الحكمة، بغداد، مطبعة الاديب البغدادية، ١٩٩٨
- : موانع المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والتشريعات الجزائية العربية، ط ١، منشورات الدار الجامعية للطباعة والنشر، بغداد، ٢٠٠٢
- : المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية - دراسة مقارنة بالقانون، ط ١، ج ١، مطبعة اسعد، بغداد، ١٩٨٢.
- منذر الشاوي: مذاهب القانون، دار الحكمة، بغداد، ١٩٩٠
- محمد الطيب عبداللطيف: نظام الترخيص والاحطار في القانون المصري، القاهرة، مطبعة المعارف، ١٩٥٧
- ميثم حنظل شريف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق، رسالة مقدمة الي كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الماجستير في القانون لعام ١٩٩٩ (النسخة المعدة للمناقشة).
- * د. مصطفى العوجي: القانون الجنائي العام، المسؤولية الجزائية، ج ٢، مؤسسة نوفل، بيروت، لبنان

- د. محمود محمد الجوهري: المحرر العسكري، ط ١، منشورات دار المعارف للطباعة والنشر بمصر، القاهرة، ١٩٥٨.
- د. محمد باهي أبو يونس: التقبيد القانوني لحرية الصحافة (دراسة مقارنة)، منشورات دار الجامعة الجديدة للنشر، الاسكندرية، ١٩٩٦.
- * د. محمود ادهم: هم والصحافة، ط ١، مطبوعات دار الشعب، ١٩٨٠.
- مصطفى العوجي: القانون المدني، ط ١، ج ٢، منشورات مؤسسة بحسون للنشر والتوزيع، بيروت، لبنان، ١٩٩٦.
- د. محمود نجيب حسني: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الأعتداء على الأشخاص، منشورات دار النهضة العربية، مطبعة جامعة القاهرة والكتاب الجامعي، القاهرة، ١٩٧٨.
- المستشار معوج عبد التواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٨.
- د. محمد محي الدين عوض: العلانية في قانون العقوبات، مطبعة النصر، القاهرة، ١٩٥٥.
- د. محمد ابراهيم الدسوقي: تقدير التعويض بين الخطأ والضرر، منشورات مؤسسة الثقافة الجامعية، الاسكندرية، بلاسنة الطبع.
- د. ماجد راغب الحلوة: القضاء الاداري (مبدأ المشروعية - تنظيم القضاء الاداري)، منشورات دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٥.
- د. ماهر عبد الشوش النيرة: شرح قانون العقوبات (القسم الخاص)، ط ٢/، منشورات كلية القانون، جامعة الموصل، مطبعة جامعة الموصل، ١٩٩٧.
- د. محسن خليل: القضاء الاداري اللبناني و رعايته لاعمال الادارة، منشورات دار النهضة العربية، بيروت، لبنان، ١٩٧٨.
- د. منير الفضل: الضرر المعنوي، ط ١، منشورات دار الشؤون الثقافية العامة، العراق، بغداد، ١٩٩٠.
- محمد شريف احمد: البصيرة الاسلامية، ط ١، منشورات دار البشير، عمان، اردن، ٢٠٠٠.
- د. مبدرا لويس: الرقابة على الصحافة في النظامين الرأسمالي والاشتراكي، ط ٢/، مطبعة الشام، سوريا، ١٩٨٦.
- د. محمد وقيدي: البعد الديمقراطي، ط ١، منشورات دار الطليعة للطباعة والنشر، بيروت، ٢٠٠٠.
- مصطفى مجدي هرجة: التعليق على قانون العقوبات في ضوء الفقه والقضاء - القسم الخاص، ط ١، الكتاب الثالث، منشورات منشآت المعارف بالاسكندرية، ١٩٨٨.
- د. محمد باهي ابويونس: التقبيد القانوني لحرية الصحافة، ط ١، دار الجامعة الجديدة للنشر، الاسكندرية، ١٩٩٦.

- محمد احمد عابدين: التعويض بين المسؤولية العقدية والتقصيرية، ط ١، دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٥.
- معوض عبدالنواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٨.
- د. مقدم السعيد: التعويض عن الضرر المعنوي في المسؤولية المدنية، ط ١، منشورات دار الحداثة للطباعة والنشر والتوزيع، لبنان، بيروت، ١٩٨٥.
- محمد حسنين هيكل: بين الصحافة والسياسة، ط ٥، منشورات شركة المطبوعات للتوزيع والنشر، بيروت، لبنان ن ١٩٨٤.
- د. ميشال الغريب: الصحافة تأريخاً وحاضراً، ط ١، مطبعة الكفاح، بيروت، لبنان، ١٩٧٨.
- محمد عبدالقادر احمد: دور الاعلام في التنمية، ط ١، منشورات دار الرشيد للنشر، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٨٢.
- منير بكر التكريتي: الصحافة العراقية، ط ١، مطبعة الارشاد، بغداد، ١٩٩٦.
- محمد عبدالعزيز منصور: صحافة بني اسرائيل... صحافة بني اسماعيل، ط ١، منشورات مكتبة مدبولي، القاهرة، بلاسة الطبع.
- د. محمد فريد محمود عزت: دراسات في فن تحرير الصحفي، منشورات دار الشروق للنشر والتوزيع والطباعة، ط ١، جدة، ١٩٨٤.
- د. محمد مصالحة: دراسات في الاعلام العربي، منشورات مركز التوثيق الاعلامي لدول الخليج العربي، بغداد، ١٩٨٤.
- محمد سعيد مجذوب: الحريات العامة وحقوق الانسان، ط ١، مطبعة جروس برس، لبنان، بيروت، ١٩٨٦.
- د. محمود متولي ولطفى عبدالقادر: الاعلام وحرية المجتمع، مكتبة نهضة الشرق، جامعة القاهرة، ط ١، ١٩٨٧.
- د. محمد الشيخ عمر، مسؤولية المتبوع، نطاق سجل العربي، ١٩٧٠.
- القاضي نبيل عبدالرحمن حياوي: قانون اصول المحاكمات الجزائية، ط ١، منشورات مكتبة النهضة، مطبعة منير، بغداد، ١٩٨٢.
- هارولد ج. لاسكي: الحرية في الدولة الحديثة، ط ٢، منشورات دار الطليعة للطباعة والنشر، بيروت، لبنان، ١٩٧٨.
- هارولد ج. برهان: احاديث عن القانون الامريكي، ترجمة نور محمد قتيح الله الخطيب و الدكتور مصطفى احمد فهمي، ط ١، مركز كتب الشرق الاوسط، القاهرة، ١٩٦٤.
- هادي طعمة العباسي: الاحتلال البريطاني و الصحافة العراقية - رسالة قدمت الى جامعة بغداد - لنيل شهادة الماجستير في الصحافة والنشر عام ١٩٨٠.

- هاملتن ومادسن وجاي: الدولة الاتحادية اسسها ودستورها، ترجمة جمال محمد احمد، مراجعة د. احسان عباس، منشورات مؤسسة فرانكلين المساهمة للطباعة والنشر، بيروت- نيويورك، ١٩٥٩.
- وائل العاني: اراء في الكتابة والعمل الصحفي، ط١، منشورات دار الجاحظ للنشر، الموسوعة الصغيرة، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٨٠.
- يونس الشيخ ابراهيم السامرائي: تاريخ الصحافة الاسلامية، مطبعة الامة، بغداد، ١٩٨٥.

بەزمانی کوردی

- حمەكەرىم عارف: راگەياندن له پەرەوێزى دەسلەتدا، چاپى يەكەم، بڵاوكراوەكانى دەزگای موكرىانى، چاپخانهى وهزارەتى پەرۆهردە، هەولێر، ٢٠٠١.
- د. سەعدى بەرزنجى: تێویى گشتى ماف، بڵاوكراوەكانى ئەمىندارىتیبى گشتى رۆشنبىرى و لاوان - ناوچەى كوردستان، چاپى يەكەم، چاپخانهى رۆشنبىرى، هەولێر، ١٩٨٩.
- سەردار عزیز خوشناو: نووسەر له نێوان نازادى رادهربى و پابەندبوون بەياسادا، چاپخانهى زانکۆى سەلاحەدين، هەولێر، ١٩٩٩.
- فاروق عەلى عومەر: رۆژنامەگەرى كوردى له عىترەتدا، چاپى يەكەم، بڵاوكراوەكانى دەزگای موكرىانى، چاپخانهى وهزارەتى پەرۆهردە، هەولێر، ٢٠٠١.
- د. گازمى موعتەسەد نەژاد: رۆژنامەگەرى، وەرگىتى مەجىد سالىح، چاپى دووهم، سلىمانى، چاپخانهى تىشك، ٢٠٠١.
- كۆى ياسا و بىارەكانى ئەنجومەنى نىشتمانى كوردستانى عىراق له ١٩٩٢/٦/٤ تا ١٩٩٢/١٢/٣١، بەرگى يەكەم، چاپى يەكەم، ١٩٩٧، چاپخانهى وهزارەتى رۆشنبىرى-هەولێر.
- كەمال سەعدى: دەسلەتە جوارەم، چاپى يەكەم، چاپخانهى وهزارەتى رۆشنبىرى، هەولێر، ١٩٩٨؛ چەمكى ماف، چاپى دووهم، چاپخانهى كرستان، هەولێر، ١٩٩٨؛ چەمكى ياسا، بەپشتگىرى كۆلىتى ماف - زانکۆى سەلاحەدين چاپكراو، چاپى يەكەم، چاپخانهى زانکۆى سەلاحەدين، هەولێر، ١٩٩٩.
- محەمەد خدر مەلولود: بزاڤى رۆژنامەگەرى حكومەتەكانى كوردستان، چاپى يەكەم، بڵاوكراوەكانى وهزارەتى رۆشنبىرى، چاپخانهى وهزارەتى رۆشنبىرى، هەولێر، ١٩٩٩.
- مەم بۆرەان قانع: سەرەتاىەك بۆ رۆژنامەنووسى، چاپى يەكەم، بڵاوكراوەكانى دەزگای سەردەم، ئۆفستى دەزگای چاپ و پەخشى سەردەم، سلىمانى، ٢٠٠١؛ نازادى رۆژنامەنووسى له ياساى چاپەمەنى هەرىمى كوردستاندا، چاپى يەكەم، بڵاوكراوەكانى وهزارەتى رۆشنبىرى، چاپخانهى راز، سلىمانى، ٢٠٠١.
- محەمەد فەرىق حەسەن: دەسلەتە جوارەم، چ١، چاپخانهى وهزارەتى رۆشنبىرى، هەولێر، ١٩٩٨.
- مەلا بەختىار: نازادى عەقى و... كۆمەلى مەدەنى، چاپى يەكەم، بڵاوكراوەكانى گۆڤارى

(مەدەنىيەت)، چاپخانى دانا، سەلتەنى، ۲۰۰۱.

- مەخمەد خەدەر مەولود: بەدواداچوون و رەختە لە کتێبی ڕۆژنامەنوسیی کوردی لە کوردستانی دواي
راپەرین، چاپی یەکەم، لە بلاوکراوەکانی بژاڤی ڕۆژنێرانی نوێخواز، چاپخانی وەزارەتی ڕۆژنێری،
هەولێر، ۱۹۹۹.

- مەحمود زامدار: (کوردستانی دایک) لە بلاوکراوەکانی وەزارەتی ڕۆژنێری حکومەتی هەرێمی
کوردستان، چاپخانی ڕۆژنێری، هەولێر، ۱۹۹۸.

- ئەوشتیوان مستەفا: ڕاگەیاندنی بێستراو بە کوردی، گوڤاری (ڕۆژنامەنوسان، وەرژە گوڤاریکی
تۆژنەدەیه یەکیکێتی ڕۆژنامەنوسانی کوردستان دەریدەکات، ژمارە ۲) سالی یەکەم، هارینی
۲۰۰۲.

- ئەزاد عەزیز سورمێ: ڕۆژنامەگەری کوردی، چاپی یەکەم، بلاوکراوەکانی ڕۆژنامەیی بڕایەتی،
چاپخانی وەزارەتی پەرەدەرە، هەولێر، ۱۹۹۹.

- ئەزاد عەلی ئەحمەد: راپەڕینی ڕۆژنامەگەری نێتینی کوردی، سەلتەنى ۲۰۰۱

- هەژاری عەزیز سورمێ: ئە پێرەوهری بۆییلی ژێرینی جارىنامەى مافى مرۆڤ، چاپی یەکەم،
بلاوکراوەکانی سەنتەری بڕایەتی، چاپخانی وەزارەتی پەرەدەرە، هەولێر، ۱۹۹۸.

- وریا جاف: کاروانی ڕۆژنامەگەری کوردی، چاپی یەکەم، بلاوکراوەکانی دەزگای گولان، چاپخانی
وەزارەتی ڕۆژنێری، هەولێر، ۱۹۸۸.

بەزمانی ئەوروپی

- Leonard William .Public Opinion and Propaganda (NewYork : Holt , Rinehart
and Winston , 1948
- Royer ۛ Collard . De la Liberte De lapresse , paris ; Librairie De Medicis , 1949
- Claude ۛ Albert COLLIARD . libertes publiques , cinquieme edition , paris ; Dal-
loz , 1974
- Walter Grab [Hrsg.] ; Die Franzosische Revolution Eine Dokumentation , Print-
ed in West Germany , Mai 1989
- Maurice Duverger ; Constitutions et Documents politiques , Imprim en France ,
Imprimerie des Presses Universitaires de Frace , Janvier 1986
- Pierres Souty . Recueil De Jurisprudence enmatire constitutionnelle . De libe-
tespubliques , Paris ; Montehrestien , 1950
- The status of the Uneversal Declaration of Human Rights in national and Inter-
national law ۛHurst Hamun ۛGA , JINT . & COMP . I . VOL 25 , 1996

بەلگەنامەکان:

بەزمانی عەرەبی

- مشروع اتحاد صحفيين العرب لحرية الصحافة.
- مشروع دستور جمهورية العراق، منشورات دار الثورة للصحافة والنشر، بغداد، ١٩٩٠.
- موسوعة القوانين العراقية، المجلد ٩.

بەزمانی ئەوروپی

- Declaration des Droits de l'Homme et du Citoyen du 26 aout 1789
- Universal Declaration of Human Rights
- International Covenant on Civil and Political Rights
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights

بەزمانی کوردی

- پروژهێ دەستووری هەریەک کوردستانی عێراق کە لە ساڵی ٢٠٠٢ پارتی دیموکراتی کوردستان دایناوە
- پروژهێ دەستووری هەریەک کوردستانی عێراق کە لە ساڵی ٢٠٠٢ پەرلەمانی کوردستان پەسەندی کردووە.
- پروژۆکۆلەکانی ئەنجیرومەنی نیشتمانیی کوردستانی عێراق: بەرگی (٧)، چاپی یەکەم، چاپخانەی وەزارەتی پەرەدەرە، هەولێر، ١٩٩٧.
- پروژۆکۆلەکانی ئەنجیرومەنی نیشتمانیی کوردستانی عێراق: بەرگی (٨)، چاپی یەکەم، چاپخانەی وەزارەتی پەرەدەرە، هەولێر، ١٩٩٧.
- پروژۆکۆلەکانی ئەنجیرومەنی نیشتمانیی کوردستانی عێراق: بەرگی (٩)، چاپی یەکەم، چاپخانەی وەزارەتی پەرەدەرە، هەولێر، ١٩٩٧.

ياسا و ريسا و دستوردهكان:

بعرمانى عمره بى

- المرسوم القانونى اللبناني المرقم (١٠٤) لسنة ١٩٧٧
- المرسوم القانونى اللبناني المرقم (٨٤/١٤) لسنة ١٩٨٦
- المرسوم القانونى اللبناني المرقم (٣٣٠) لسنة ١٩٩٤
- الدستور اللبناني لسنة ١٩٢٦ المعدل
- الدستور المصري لسنة ١٩٧١ المعدل
- الدستور الفرنسى لسنة ١٩٥٨ المعدل
- الدستور العراقى لسنة ١٩٧٠ المعدل
- قانون تنظيم الصحافة المصرية رقم (٩٦) لسنة ١٩٩٦
- قانون الاجراءات الجنائية المصري رقم (٥٠) لسنة ١٩٥٠
- قانون العقوبات العراقى المرقم (١١١) لعام ١٩٦٩ المعدل
- قانون المطبوعات المصري رقم (٢٠) لسنة ١٩٣٦ المعدل
- قانون حماية حقوق المؤلف المصري رقم (٣٥٤) لسنة ١٩٥٤
- قانون العقوبات المصري رقم (٥٧) لسنة ١٩٣٨ المعدل
- قانون المطبوعات اللبناني لسنة ١٩٦٢ المعدل
- قانون العقوبات اللبناني لسنة ١٩٤٤ المعدل
- قانون المطبوعات العراقى رقم (٢٠٦) لسنة ١٩٦٨ المعدل
- قانون حماية حقوق المؤلف العراقى رقم (٣) لسنة ١٩٧١
- قانون نقابة الصحفيين العراقيين رقم (١٧٨) لسنة ١٩٦٩ المعدل
- القانون المدنى العراقى رقم (٤٠) لسنة ١٩٥١
- قانون مجلس شورى الدولة العراقية رقم (٦٥) لسنة ١٩٧٩ المعدل
- قانون سلطة الصحافة المصرية رقم (١٤٨) لعام ١٩٨٠
- قانون المحكمة الدستورية العليا المصرية رقم (٤٨) لسنة ١٩٧٩
- قانون السلامة الوطنية العراقية رقم (٤) لسنة ١٩٦٥
- قانون الجنسية العراقية رقم (٤٣) لسنة ١٩٦٣ المعدل

بەزمانى ئەوروپى

- la loi du 29 juillet 1881
- Constitution du 4 octobre 1958
- Constitution du 27 octobre 1946
- The Constitution of the United States of America
- Loi sur la Propriété littéraire et artistique Loi du 11 mars 1957

بەزمانى كوردى

- ياساى سەندىكاي رۆژنامەنوسانى كوردستان ژمارە (۴) ى سالى ۱۹۹۸
- ياساى چاپمەنىيە ھەرىتىسى كوردستان ژمارە (۱۰) ى سالى ۱۹۹۳ ى ھەموارگراو
- رېتسايى ژمارە (۳) ى سالى ۱۹۹۵ سەبارەت بەئاسانکردنى جەيەجەيەکردنى ياساى چاپمەنىيە كوردستان ژمارە (۱۰) ى سالى ۱۹۹۳
- ياساى دەسلەپتى دادوورىيە ھەرىتىسى كوردستان ژمارە (۱۴) ى سالى ۱۹۹۲ ى ھەموارگراو
- ياساى ھەموارکردنى ياساى چاپمەنىيە ژمارە (۸) ى سالى ۲۰۰۲
- ياساى حەزىەكانى كوردستان ژمارە (۱۷) ى سالى ۱۹۹۳
- ياساى ھەموارکردنى ياساى حەزىەكانى كوردستان ژمارە (۷) ى سالى ۲۰۰۲
- ياساى سەندوقى خانەنشینی رۆژنامەنوسانى كوردستانى عىراق ژمارە ۱۳ ى سالى ۲۰۰۱

بۆژنامە و گۆنارەکان:

بەزمانی عەرەبی

- ريجارد. أي. بمستيد: الحق في الاطلاع (١-٢)، ترجمة عبدالرزاق عبدالله، مجلة «گولان» العربي العدد (٦٥)، تشرين الأول، ٢٠٠١.
- ريجارد. أي. بمستيد: الحق في الاطلاع (٢-٢)، ترجمة عبدالرزاق عبدالله، مجلة «گولان» العربي العدد (٦٦)، تشرين الثاني، ٢٠٠١.
- حرية الصحافة: ملحق مجلة الشباب العدد ٥١، ٥ ديسمبر ١٩٧٢ النص الكامل لمناقشة مجلس الشعب المصري حول حرية الصحافة.
- روبرت. ايج. ايستابروك: «الحقوق والواجبات»، ترجمة عبد الرزاق عبدالله، مجلة (گولان) العربي: العدد ٦٤ ايلول ٢٠٠١.
- الاتجاه الآخر: العدد ٥٨/ يوم الاحد ٢٠٠٢/٣/٣١.
- جريدة «الاتجاه الآخر» العدد (٦٨) يوم الاحد ٢٠٠٢/٦/٩.
- منصور يوسف علي: مراسلون صحفيون... أم... جواسيس، جريدة «الاتجاه الآخر» السنة الثالثة العدد (٥٣) الاحد ٢٠٠٢/٢/١٧.
- احمد الشيخ محمود: (كوردستان) اولى الجرائد الكوردية، مجلة (گولان) العربي، العدد (٢٤) ايار ١٩٩٨.
- ماكي زانگر جريدة (خەبات) العدد ١٠٥٣ الجمعة ٢٠٠١/١١/٢٣.
- ممتاز حيدري: دور الصحافة الكوردية في النهضة القومية وتوعيتها، والحركة التحررية الكوردية مجلة مهتدين العدد ٦٥ حزيران ١٩٩٧.

بەزمانی کوردی

- ماگی زانگر: له کلاشینکۆفەوه بۆ کێبۆرد، بۆژنامەگەری کوردی لە عێراق، له چیاوه دادەبەژێ، بەلام بەرهو کوێ دەچیت؟ گۆڤاری (بۆژنامەڤانی) ژماره (٦-٧) سالی دووهم (پایز - زستان) سالی ٢٠٠١-٢٠٠٢.
- بۆژنامە «هاوولاتی» ژماره (٩٣) پۆڤی دووشەممە ٢٠٠٢/١٠/٧.
- بۆژنامە «هاوولاتی» ژماره (١٠١) ی پۆڤی دووشەممە ٢٠٠٢/١٢/٢.
- عاززی حەسەن: پێشکەوتن و وایستنی بۆژنامەگەری کوردی کە دەستەلاتێکی بێدەستەلاتە، گۆڤاری «ئامان» ژماره (٥١) ی مایسی ٢٠٠١.
- م. ئجدەت ئاکەرەیی: سەرۆکی یاسا و مافەکانی مرۆڤ، گۆڤاری «تەراژوو»، بەکیتی مافیەروەرائی کوردستان دەریدەکات، ژماره (١٥) ی مانگی (نیسان-میس-هوزەیران) ی سالی ٢٠٠٢.

- گۇقارى «رۇڭنامەقانى» ژمارە (۶-۷) سالى دوۋەم، پايز-زىستان، ۲۰۰۱-۲۰۰۲، پەرنامەى زىياتر
لە پرايەك، كەنالى الجبيرة وەرگىترانى رۇڭنامەقانى
- د. شىرزاڭ نەجاري: لە دوستكردى راي گشتيدا دەرگاكانى راكەياندىن رۇلى سەرەكى دەپپىتا، رۇڭنامەى
پرايەتى ژمارە ۳۵۱۰ رۇڭى يىتچىشەمە ۲۰۰۱/۱۰/۱۱
- د. شەفيق قەزاز: راي گشتى ھەمىشە لە دوست برون و نون بونەو و گىوراندايە، رۇڭنامەى
«پرايەتى» ژمارە (۳۴۹۹) شەمە ۲۰۰۱/۹/۲۹
- كەمال سەعدى: نازادىي رۇڭنامەگەرى يا رۇڭنامەنوس و رۇڭنامەى نازاد، گۇقارى «ھەرىم» ژمارە
(۲۶۹) ۲۰۰۱/۴/۱۵
- : رۇڭنامەگەرى و ياسا، گۇقارى «رۇڭنامەقانى» ژمارە (۶-۷) سالى دوۋەم (پايز - زىستان) سالى
۲۰۰۱-۲۰۰۲ سى زايىنى.
- : ياساى چاپەمەنىي كوردستان و چەند سەرنجىتك، گۇقارى «پايزەر» ژمارە (۲) سالى يەكەم ۲۰۰۱
- جەعفەر شىرازى: رۇڭنامەگەرىي نازاد لەنىولان رەوايى و نارهوايىدا، وەرگىترانى: ژالە كەمال، گۇقارى
«رۇڭنامەقانى» - ژمارە (۶-۷) سالى دوۋەم پايز - زىستان ۲۰۰۱-۲۰۰۲
- عەبدوللا نەجمەدىن تەھا، گۇقارى «رۇڭنامەقانى» ژمارە (۳) سالى يەكەم كۇتايى كانونىي يەكەمى
سالى ۲۰۰۰
- تۇماس ئىمۇنىس: سەركوتكردى رۇڭنامەنوسان لە جىھاندا، وەرگىترانى لوقمان جەمەئەمىن، رۇڭنامەى
«پرايەتى» ژمارە (۳۵۱۹) دوشەمە ۲۰۰۱/۱۰/۲۲
- جۇن. ار. بىتتەر: تىزۋەكانى رۇڭنامەوانى، وەرگىترانى ھىمەداد جوسىن، گۇقارى «پامان» ژمارە
(۵۹) سى (۵) مائىسى ۲۰۰۱.

- <http://www.annabau.org/nba47/sahafa.htm>23/9/2001
- <http://www.ahram.org>14/10/2001
- <http://www.arabia.com>14/10/2001
- <http://www.alwatan.comgraphics/2001may/1816/heads/ot6.htm>6/10/2001
- <http://www.aljazra23/9/2001>
- <http://www.almashreq.org/newissuc/derasat/sub/1.htm>2/12/2001
- <http://www.arabia.com>23/9/2001
- arabia.com/life/articlearabic11/11/2001
- <http://www.ajeel.com>5/7/2001
- <http://www.tagi.com.news/press/9-9-1-a.htm> yahoo24/11/2001
- <http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/0401/ijga0401.htm>1/10/2001
- <http://www.alshargalawsat> arabia24/11/2001
- <http://www.iraq2000.com/press.com>1/10/2001
- <http://www.albayan.co.ae/cge>23/9/2001
- http://www.almashreq.org/new_jissue/derasat/sub/1.htm2/12/2001
- <http://www.ahram.org.feg/arab/ahram>23/9/2001
- <http://www.208.185.82.137/julyof/aqwas11-2.htm>23/9/2001
- <http://www.aljazera.net>23/9/2001
- <http://annaban.org/nba47/sahafa.htm>23/9/2001
- <http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/0401/ijga0401.htm>1/10/2001
- http://www.almashreq.org/new_jissuer/derasat/sub1.htm24/9/2001
- <http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/0401/ijga/htm.1/>1/10/2001
- <http://www.anaaba.org/naba46/sahafa.htm>29/9/2001
- <http://www.aljazera.net>23/9/2001
- <http://www.aljazera.net>2/12/2001
- <http://www.Iraq2000.com/presscom>1/10/2001
- <http://www.sudanow.net/arabic/political/law/apresslaw.htm>27/9/2001
- 29/9/2001, http://www.al_jasfoor.net/books/drasat/bohoush
- <http://www.annaban.org/nba47/sahfa.htm>23/9/2001
- <http://www.balagh.com/mtboat/arbc/dro/index>22/9/2001
- http://www.al_jasfoor.net/books/drasat/bohoush29/9/2001
- <http://www.C.P.J.ORG.News>10/10/2001
- <http://www.al.mashrek.org>2/12/2001
- <http://www.al.mashrek.org>4/9/2001

-[Http://www.almashrek.org](http://www.almashrek.org).16/7/2001
 -[Http://www.almashrek.org](http://www.almashrek.org).22/11/2001
 -[Http://www.almashrek.org](http://www.almashrek.org).6/11/2001
 -<http://www.arabia.com>.6/10/2001.
 -<http://www.ahram.org.eg/faj/act/10c.htm> :tophttp23/9/2001
 -<http://www.almashrek.org>.22/7/2001
 -<http://www.Law.emory.edu/federal>
 -<http://www.ahramorg.eg/faj/act22htm29/9/2001>
 -<http://www.ahramorg.eg/faj/Act22htm29/9/2001>
 -<http://www.arabiacom6/10/2001>
 -<http://www.usinfo.state.gov/arabic/iran/0807fpir.htm>27/9/2001
 -[Http://www.almashrek.org](http://www.almashrek.org).6/11/2001
 -<http://www.almashrek.org>17/11/2001
 -<http://www.almashrek.org>.2/12/2001
 -<http://www.almashrek.org>13/9/2001
 -<http://www.RCTP.org/new>13/10/2001
 -<http://www.RCTP.org/new>14/10/2001
 -<http://www.RCTP.org/new>15/10/2001
 -<http://www.RCTP.org/new>20/10/2001
 -<http://www.RCTP.org/new>13/10/2001
 -<http://www.Ahram.org>14/10/2001
 -<http://www.arabia.com>.11/11/2001
 -<http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/0401/ijga/htm>.1/10/2001
 -[Http://www.Alkabar](http://www.Alkabar) :alkaleej.com11/11/2001
 -[Http://www.anaabaa.org.nba46/sahafahtm](http://www.anaabaa.org.nba46/sahafahtm).29/9/2001
 -[Http://www.arabiacom](http://www.arabiacom).24/9/2001
 -<http://www.aljazeera.net>23/9/2001
 -<http://www.anp.org/arabiadex/aramediapressnethm>23/9/2001
 -<http://www.almashrekhtm2/12/2001>
 -<http://www.sis.gov.eg/public/yearbook>11/11/2001
 -<http://www.arabiacom6/10/2001>
 -<http://www.ahram.Org.eg/Laj/act/oc.htm>23/9/2001
 -<http://www.cfp.org.news/documents/vlagltr.htm>8/10/2001
 -<http://www.cfp.org.news/releases/view.cg.2007.07.31/eggett.txt>8/10/2001
 -<http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/0401/ijga/htm>1/10/2001
 -<http://www.UN.org.htm>9/10/2001
 -<http://www.Intiqad.Com.Archive>9/1/2002

- Direct iondes Journaux Officiels

LOI du 29 Juillet 1881 (modifiée)

Loi sur la liberté de la presse

CHAPITRE Ier : DE L'IMPRIMERIE ET DE LA LIBRAIRIE.

Article 1

L'imprimerie et la librairie sont libres .

Article 2

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Tout écrit rendu public, à l'exception des ouvrages de ville ou bilboquets, portera l'indication du nom et du domicile de l'imprimeur, à peine, contre celui-ci, de 3750 euros d'amende.

La distribution des imprimés qui ne porteraient pas la mention exigée au paragraphe précédent est interdite et la même peine est applicable à ceux qui contreviendraient à cette interdiction.

Une peine de six mois d'emprisonnement pourra être prononcée si, dans les douze mois précédents, l'imprimeur a été condamné pour contravention de même nature.

Toutefois, si l'imprimé fait appel à des techniques différentes et nécessite le concours de plusieurs imprimeurs, l'indication du nom et du domicile de l'un d'entre eux est suffisante.

DE L'IMPRIMERIE ET DE LA LIBRAIRIE

Article 3

Abrogé par Loi 19 Mai 1925 ART 22 JORF 27 mai 1925 et Loi 21 Juin 1943 ART 17 JORF 1er juillet 1943.

Article 4

Abrogé par Loi 19 Mai 1925 ART 22 JORF 27 mai 1925 et Loi 21 Juin 1943 art 17 JORF 1er juillet 1943.

CHAPITRE II : DE LA PRESSE PERIODIQUE.

Paragraphe 1er : Du droit de publication, de la gérance, de la déclaration et du dépôt au parquet.

Article 5

Tout journal ou écrit périodique peut être publié, sans autorisation préalable et sans dépôt de cautionnement, après la déclaration prescrite par l'article 7.

Article 6

Modifié par Loi 86-897 1er Aout 1986 art 9 JORF 2 août 1986.

Toute publication de presse doit avoir un directeur de la publication.

Lorsqu'une personne physique est propriétaire ou locataire-gérant d'une entreprise éditrice au sens de la loi n° 86-897 du 1er août 1986 portant réforme du régime juridique de la presse ou en détient la majorité du capital ou des droits de vote, cette personne est directeur de la publication. Dans les autres cas, le directeur de la publication est le représentant légal de l'entreprise éditrice. Toutefois, dans les sociétés anonymes régies par les articles 118 à 150 de la loi 66-537 du 24 juillet 1966 sur les sociétés commerciales, le directeur de la publication est le président du directoire ou le directeur général unique.

Si le directeur de la publication jouit de l'immunité parlementaire dans les conditions prévues à l'article 26 de la Constitution et aux articles 9 et 10 du Protocole du 8 avril 1965 sur les privilèges et immunités des communautés européennes, l'entreprise éditrice doit nommer un codirecteur de la publication choisi parmi les personnes ne bénéficiant pas de l'immunité parlementaire et, lorsque l'entreprise éditrice est une personne morale, parmi les membres du conseil d'administration, du directoire ou les gérants suivant la forme de ladite personne morale.

Le codirecteur de la publication doit être nommé dans le délai d'un mois à compter de la date à partir de laquelle le directeur de la publication bénéficie de l'immunité visée à l'alinéa précédent.

Le directeur et, éventuellement, le codirecteur de la publication doivent être majeurs, avoir la jouissance de leurs droits civils et n'être privés de leurs droits civiques par aucune condamnation judiciaire.

Toutes les obligations légales imposées au directeur de la publication sont applicables au codirecteur de la publication.

(1) NOTA : selon les termes de l'article 22 de la loi 86-897 du 1er août 1986, dans tous les articles de la loi du 29 juillet 1881, les mots "directeur de la publication" sont substitués au mot "gérant".

Article 7

Modifié par Loi 86-897 1er Aout 1986 art 14 JORF 2 août 1986.

Avant la publication de tout journal ou écrit périodique, il sera fait au parquet du procureur de la République, une déclaration contenant :

- 1 :Le titre du journal ou écrit périodique et son mode de publication ;
- 2 :Le nom et la demeure du directeur de la publication et, dans le cas prévu au troisième alinéa de l'article 6, du codirecteur de la publication ;
- 3 :L'indication de l'imprimerie où il doit être imprimé.

Toute mutation dans les conditions ci-dessus énumérées sera déclarée dans les cinq jours qui suivront .

Article 8

Modifié par Ordonnance 26 Aout 1944 art 15 JORF 30 août 1944.

Les déclarations seront faites par écrit, sur papier timbré, et signées du directeur de la publication. Il en sera donné récépissé.

Article 9

Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

En cas de contravention aux dispositions prescrites par les articles 6, 7 et 8, le propriétaire, le directeur de la publication et, dans le cas prévu au troisième alinéa de l'article 6, le codirecteur de la publication seront punis de l'amende prévue pour les contraventions de la 5^e classe. La peine sera applicable à l'imprimeur à défaut du propriétaire ou du directeur ou, dans le cas prévu au troisième alinéa de l'article 6, du codirecteur de la publication.

Le journal ou écrit périodique ne pourra continuer sa publication qu'après avoir rempli les formalités ci-dessus prescrites, à peine, si la publication irrégulière continue, de l'amende prévue pour les contraventions de la 4^e classe prononcée solidairement contre les mêmes personnes, pour chaque numéro publié à partir du jour de la prononciation du jugement de condamnation, si ce jugement est contradictoire, et du troisième jour qui suivra sa notification, s'il a été rendu par défaut ; et ce, nonobstant opposition ou appel, si l'exécution provisoire est ordonnée.

Le condamné, même par défaut, peut interjeter appel. Il sera statué par la cour dans le délai de trois jours.

Article 10

Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

Au moment de la publication de chaque feuille ou livraison du journal ou écrit périodique, il sera remis au parquet du procureur de la République, ou à la mairie dans les villes où il n'y a pas de tribunal de grande instance, deux exemplaires signés du directeur de la publication.

Dix exemplaires devront, dans les mêmes conditions, être déposés au ministère de l'information pour Paris et le département de la Seine et pour les autres départements à la préfecture, à la sous-préfecture ou à la mairie, dans les villes qui ne sont ni chefs-lieux de département ni chefs-lieux d'arrondissement.

Chacun de ces dépôts sera effectué sous peine de l'amende prévue pour les contraventions de la 4^e classe contre le directeur de la publication.

Article 11

Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

Le nom du directeur de la publication sera imprimé au bas de tous les exemplaires, à peine contre l'imprimeur de l'amende prévue pour les contraventions de la 4^e classe par chaque numéro publié en contravention de la présente disposition.

Paragraphe 2 : Des rectifications.

Article 12

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le directeur de la publication sera tenu d'insérer gratuitement, en tête du prochain numéro du journal ou écrit périodique, toutes les rectifications qui lui seront adressées par un dépositaire de l'autorité publique, au sujet des actes de sa fonction qui auront été inexactement rapportés par ledit journal ou écrit périodique.

Toutefois, ces rectifications ne dépasseront pas le double de l'article auquel elles répondront.

En cas de contravention, le directeur de la publication sera puni de 3750 euros d'amende.

Article 13

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le directeur de la publication sera tenu d'insérer dans les trois jours de leur réception, les réponses de toute personne nommée ou désignée dans le journal ou écrit périodique quotidien sous peine de 3750 euros d'amende sans préjudice des autres peines et dommages-intérêts auxquels l'article pourrait donner lieu.

En ce qui concerne les journaux ou écrits périodiques non quotidiens, le directeur de la publication, sous les mêmes sanctions, sera tenu d'insérer la réponse dans le numéro qui suivra le surlendemain de la réception.

Cette insertion devra être faite à la même place et en mêmes caractères que l'article qui l'aura provoquée, et sans aucune intercalation.

Non compris l'adresse, les salutations, les réquisitions d'usage et la signature qui ne seront jamais comptées dans la réponse, celle-ci sera limitée à la longueur de l'article qui l'aura provoquée. Toutefois, elle pourra atteindre cinquante lignes, alors même que cet article serait d'une longueur moindre, et elle ne pourra dépasser deux cents lignes, alors même que cet article serait d'une longueur supérieure. Les dispositions ci-dessus s'appliquent aux répliques, lorsque le journaliste aura accompagné la réponse de nouveaux commentaires.

La réponse sera toujours gratuite. Le demandeur en insertion ne pourra excéder les limites fixées au paragraphe précédent en offrant de payer le surplus.

La réponse ne sera exigible que dans l'édition ou les éditions où aura paru l'article.

Sera assimilé au refus d'insertion, et puni des mêmes peines, sans préjudice de l'action en dommages-intérêts, le fait de publier, dans la région desservie par les éditions ou l'édition ci-dessus, une édition spéciale d'où serait retranchée la réponse que le numéro correspondant du journal était tenu de reproduire.

Le tribunal prononcera, dans les dix jours de la citation, sur la plainte en refus d'in-

sersion. Il pourra décider que le jugement ordonnant l'insertion, mais en ce qui concerne l'insertion seulement, sera exécutoire sur minute, nonobstant opposition ou appel. S'il y a appel, il y sera statué dans les dix jours de la déclaration, faite au greffe.

Pendant toute période électorale, le délai de trois jours prévu pour l'insertion par le paragraphe 1er du présent article sera, pour les journaux quotidiens, réduit à vingt-quatre heures. La réponse devra être remise six heures au moins avant le tirage du journal dans lequel elle devra paraître. Dès ouverture de la période électorale, le directeur de la publication du journal sera tenu de déclarer au parquet, sous les peines édictées au paragraphe 1er, l'heure à laquelle, pendant cette période, il entend fixer le tirage de son journal. Le délai de citation sur refus d'insertion sera réduit à vingt-quatre heures, sans augmentation pour les distances, et la citation pourra même être délivrée d'heure à heure sur ordonnance spéciale rendue par le président du tribunal. Le jugement ordonnant l'insertion sera exécutoire, mais en ce qui concerne cette insertion seulement, sur minute, nonobstant opposition ou appel.

Si l'insertion ainsi ordonnée n'est pas faite dans le délai qui est fixé par le présent alinéa et qui prendra cours à compter du prononcé du jugement, le directeur de la publication sera passible de trois mois d'emprisonnement et de 3750 euros d'amende.

L'action en insertion forcée se prescrira après trois mois révolus, à compter du jour où la publication aura eu lieu.

Sans préjudice de l'application de l'alinéa précédent, toute personne nommée ou désignée dans un journal ou écrit périodique à l'occasion de l'exercice de poursuites pénales peut également exercer l'action en insertion forcée, dans le délai de trois mois à compter du jour où la décision de non-lieu dont elle fait l'objet est intervenue ou celle de relaxe ou d'acquiescement la mettant expressément ou non hors de cause est devenue définitive.

Article 13-1

Créé par Loi 90-615 13 Juillet 1990 art 7 JORF 14 juillet 1990.

Le droit de réponse prévu par l'article 13 pourra être exercé par les associations remplissant les conditions prévues par l'article 48-I, lorsqu'une personne ou un groupe de personnes auront, dans un journal ou écrit périodique, fait l'objet d'imputations susceptibles de porter atteinte à leur honneur ou à leur réputation à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée.

Toutefois, quand la mise en cause concernera des personnes considérées individuellement, l'association ne pourra exercer le droit de réponse que si elle justifie avoir reçu leur accord.

Aucune association ne pourra requérir l'insertion d'une réponse en application du présent article dès lors qu'aura été publiée une réponse à la demande d'une des associations remplissant les conditions prévues par l'article 48-I.

Paragraphe 3 : Des journaux ou écrits périodiques étrangers.

Article 14

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La circulation, la distribution ou la mise en vente en France des journaux ou écrits, périodiques ou non, rédigés en langue étrangère, peut être interdite par décision du ministre de l'intérieur.

Cette interdiction peut également être prononcée à l'encontre des journaux et écrits de provenance étrangère rédigés en langue française, imprimés à l'étranger ou en France.

Lorsqu'elles sont faites sciemment, la mise en vente, la distribution ou la reproduction des journaux et écrits interdits sont punies d'un an d'emprisonnement et de 4500 euros d'amende.

Il en est de même de la reprise de la publication d'un journal ou d'un écrit interdit, sous un titre différent. Toutefois, en ce cas, l'amende est portée à 9000 euros.

Il est procédé à la saisie administrative des exemplaires et des reproductions de journaux et écrits interdits et de ceux qui en reprennent la publication sous un titre différent.

CHAPITRE III : DE L'AFFICHAGE, DU COLPORTAGE ET DE LA VENTE SUR LA VOIE PUBLIQUE.

Paragraphe 1er : De l'affichage.

Article 15

Modifié par Loi 69-1067 28 Novembre 1969.

Dans chaque commune, le maire, désignera, par arrêté, les lieux exclusivement destinés à recevoir les affiches des lois et autres actes de l'autorité publique.

Il est interdit d'y placarder des affiches particulières.

Les affiches des actes émanés de l'autorité seront seules imprimées sur papier blanc. Toutefois, est licite l'usage du papier blanc pour l'impression d'affiches publicitaires lorsque celles-ci sont recouvertes de caractères ou d'illustrations de couleur et lorsque toute confusion, soit dans le texte, soit dans la présentation matérielle, est impossible avec les affiches administratives.

Toute contravention aux dispositions du présent article sera punie des peines portées en l'article 2.

Article 16

Les professions de foi, circulaires et affiches électorales pourront être placardées, à l'exception des emplacements réservés par l'article précédent, sur tous les édifices publics autres que les édifices consacrés au culte, et particulièrement aux abords des

salles de scrutin.

Article 17

Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 1 et 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

Ceux qui auront enlevé, déchiré, recouvert ou altéré par un procédé quelconque, de manière à les travestir ou à les rendre illisibles, les affiches apposées par ordre de l'Administration dans les emplacements à ce réservés, seront punis de l'amende prévue pour les contraventions de la 2^e classe.

Si le fait a été commis par un fonctionnaire ou un agent de l'autorité publique, la peine sera de l'amende prévue pour les contraventions de la 4^e classe.

Seront punis de l'amende prévue pour les contraventions de la 2^e classe ceux qui auront enlevé, déchiré, recouvert ou altéré par un procédé quelconque, de manière à les travestir ou à les rendre illisibles, des affiches électorales émanant de simples particuliers, apposées ailleurs que sur les propriétés de ceux qui auront commis cette laceration ou altération.

La peine sera de l'amende prévue pour les contraventions de la 4^e classe, si le fait a été commis par un fonctionnaire ou agent de l'autorité publique, à moins que les affiches n'aient été apposées dans les emplacements réservés par l'article 15.

Paragraphe 2 : Du colportage et de la vente sur la voie publique.

Article 18

Quiconque voudra exercer la profession de colporteur ou de distributeur sur la voie publique ou tout autre lieu public ou privé, de livres, écrits, brochures, journaux, dessins, gravures, lithographies et photographies, sera tenu d'en faire la déclaration à la préfecture du département où il a son domicile.

Toutefois, en ce qui concerne les journaux et autres feuilles périodiques, la déclaration pourra être faite, soit à la mairie de la commune dans laquelle doit se faire la distribution, soit à la sous-préfecture. Dans ce dernier cas, la déclaration produira son effet pour toutes les communes de l'arrondissement.

Article 19

La déclaration contiendra les nom, prénoms, profession, domicile, âge et lieu de naissance du déclarant.

Il sera délivré immédiatement et sans frais au déclarant un récépissé de sa déclaration.

Article 20

La distribution et le colportage accidentels ne sont assujettis à aucune déclaration.

Article 21

Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 1 et 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

L'exercice de la profession de colporteur ou de distributeur sans déclaration préalable, la fausseté de la déclaration, le défaut de présentation à toute réquisition du récépissé constituent des contraventions.

Les contrevenants seront punis de l'amende prévue pour les contraventions de la 3^e classe.

Article 22

Les colporteurs et distributeurs pourront être poursuivis conformément au droit commun, s'ils ont sciemment colporté ou distribué des livres, écrits, brochures, journaux, dessins, gravures, lithographies et photographies, présentant un caractère délictueux, sans préjudice des cas prévus à l'article 42.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 1er : Provocation aux crimes et délits.

Article 23

Modifié par Loi 85-1317 13 Décembre 1985 art 18-I JORF 24 décembre 1985.

Seront punis comme complices d'une action qualifiée crime ou délit ceux qui, soit par des discours, cris ou menaces proférés dans des lieux ou réunions publiques, soit par des écrits, imprimés, dessins, gravures, peintures, emblèmes, images ou tout autre support de l'écrit, de la parole ou de l'image vendus ou distribués, mis en vente ou exposés dans des lieux ou réunions publiques, soit par des placards ou des affiches exposés au regard du public, soit par tout moyen de communication audiovisuelle, auront directement provoqué l'auteur ou les auteurs à commettre ladite action, si la provocation a été suivie d'effet.

Cette disposition sera également applicable lorsque la provocation n'aura été suivie que d'une tentative de crime prévue par l'article 2 du code pénal.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 1er : Provocation aux crimes et délits.

Article 24

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Seront punis de cinq ans d'emprisonnement et de 45000 euros d'amende ceux qui, par l'un des moyens énoncés à l'article précédent, auront directement provoqué, dans le cas où cette provocation n'aurait pas été suivie d'effet, à commettre l'une des infractions suivantes :

1 : Les atteintes volontaires à la vie, les atteintes volontaires à l'intégrité de la personne et les agressions sexuelles, définies par le livre II du code pénal ;

2 : Les vols, les extorsions et les destructions, dégradations et détériorations volontaires dangereuses pour les personnes, définis par le livre III du code pénal.

Ceux qui, par les mêmes moyens, auront directement provoqué à l'un des crimes et délits portant atteinte aux intérêts fondamentaux de la nation prévus par le titre Ier du livre IV du code pénal, seront punis des mêmes peines.

Seront punis de la même peine ceux qui, par l'un des moyens énoncés à l'article 23, auront fait l'apologie des crimes visés au premier alinéa, des crimes de guerre, des crimes contre l'humanité ou des crimes et délits de collaboration avec l'ennemi.

Seront punis des peines prévues par l'alinéa 1er ceux qui, par les mêmes moyens, auront provoqué directement aux actes de terrorisme prévus par le titre II du livre IV du code pénal, ou qui en auront fait l'apologie.

Tous cris ou chants séditieux proférés dans les lieux ou réunions publiques seront punis de l'amende prévue pour les contraventions de la 4^e classe.

Ceux qui, par l'un des moyens énoncés à l'article 23, auront provoqué à la discrimination, à la haine ou à la violence à l'égard d'une personne ou d'un groupe de personnes à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée, seront punis d'un an d'emprisonnement et de 45000 euros d'amende ou de l'une de ces deux peines seulement.

En cas de condamnation pour l'un des faits prévus par l'alinéa précédent, le tribunal pourra en outre ordonner :

1 : Sauf lorsque la responsabilité de l'auteur de l'infraction est retenue sur le fondement de l'article 42 et du premier alinéa de l'article 43 de la présente loi ou des trois premiers alinéas de l'article 93-3 de la loi n° 76-2-82 du 29 juillet 1982 sur la communication audiovisuelle, la privation des droits énumérés aux 2^e et 3^e de l'article 131-26 du code pénal pour une durée de cinq ans au plus ;

2 : L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article 131-35 du code pénal.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 1er : Provocation aux crimes et délits.

Article 24 bis

Modifié par Loi 92-1336 16 Décembre 1992 art 247 JORF 23 décembre 1992 en vigueur le 1er mars 1994.

Seront punis des peines prévues par le sixième alinéa de l'article 24 ceux qui auront contesté, par un des moyens énoncés à l'article 23, l'existence d'un ou plusieurs crimes contre l'humanité tels qu'ils sont définis par l'article 6 du statut du tribunal militaire international annexé à l'accord de Londres du 8 août 1945 et qui ont été commis soit par les membres d'une organisation déclarée criminelle en application

de l'article 9 dudit statut, soit par une personne reconnue coupable de tels crimes par une juridiction française ou internationale.

Le tribunal pourra en outre ordonner :

1 (L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article 131-35 du code pénal.

CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

PROVOCATION AUX CRIMES ET DELITS

Article 25

Modifié par Loi 12 Décembre 1893 Bulletin Lois N°1585 p 905.

Modifié par Ordonnance 6 Mai 1944 JORF ALGER 20 mai 1944 rectificatif p 418.

Modifié par Loi 52-1350 19 Décembre 1952 JORF 20 décembre 1952.

Abrogé par Loi 92-1336 16 Décembre 1992 art 248 JORF 23 décembre 1992 en vigueur le 1er mars 1994.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 2 : Délits contre la chose publique.

Article 26

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'offense au Président de la République par l'un des moyens énoncés dans l'article 23 est punie d'une amende de 45000 euros.

Les peines prévues à l'alinéa précédent sont applicables à l'offense à la personne qui exerce tout ou partie des prérogatives du Président de la République.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 2 : Délits contre la chose publique.

Article 27

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La publication, la diffusion ou la reproduction, par quelque moyen que ce soit, de nouvelles fausses, de pièces fabriquées, falsifiées ou mensongèrement attribuées à des tiers lorsque, faite de mauvaise foi, elle aura troublé la paix publique, ou aura été susceptible de la troubler, sera punie d'une amende de 45000 euros.

Les mêmes faits seront punis 135000 euros d'amende, lorsque la publication, la diffusion ou la reproduction faite de mauvaise foi sera de nature à ébranler la discipline ou le moral des armées ou à entraver l'effort de guerre de la Nation.

CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR
TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

DELITS CONTRE LA CHOSE PUBLIQUE

Article 28

Abrogé par Décret-loi 29 Juillet 1939 ART 129 JORF 3 août 1939.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA
PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 29

Toute allégation ou imputation d'un fait qui porte atteinte à l'honneur ou à la considération de la personne ou du corps auquel le fait est imputé est une diffamation . La publication directe ou par voie de reproduction de cette allégation ou de cette imputation est punissable, même si elle est faite sous forme dubitative ou si elle vise une personne ou un corps non expressément nommés, mais dont l'identification est rendue possible par les termes des discours, cris, menaces, écrits ou imprimés, placards ou affiches incriminés.

Toute expression outrageante, termes de mépris ou invective qui ne renferme l'imputation d'aucun fait est une injure .

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA
PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 30

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La diffamation commise par l'un des moyens énoncés en l'article 23 envers les cours, les tribunaux, les armées de terre, de mer ou de l'air, les corps constitués et les administrations publiques, sera punie d'une amende de 45000 euros.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA
PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 31

Sera punie de la même peine , la diffamation commise par les mêmes moyens, à raison de leurs fonctions ou de leur qualité, envers un ou plusieurs membres du ministère, un ou plusieurs membres de l'une ou de l'autre Chambre , un fonctionnaire public, un dépositaire ou agent de l'autorité publique, un ministre de l'un des cultes salariés par l'Etat, un citoyen chargé d'un service ou d'un mandat public temporaire ou permanent, un juré ou un témoin, à raison de sa déposition.

La diffamation contre les mêmes personnes concernant la vie privée relève de l'ar-

tielle 32 ci-après.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 32

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La diffamation commise envers les particuliers par l'un des moyens énoncés en l'article 23 sera punie d'une amende de 12000 euros.

La diffamation commise par les mêmes moyens envers une personne ou un groupe de personnes à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée sera punie d'un an d'emprisonnement et de 45000 euros d'amende ou de l'une de ces deux peines seulement .

En cas de condamnation pour l'un des faits prévus par l'alinéa précédent, le tribunal pourra en outre ordonner :

1 !L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article 131-35 du code pénal.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 33

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'injure commise par les mêmes moyens envers les corps ou les personnes désignés par les articles 30 et 31 de la présente loi sera punie d'une amende de 12000 euros.

L'injure commise de la même manière envers les particuliers, lorsqu'elle n'aura pas été précédée de provocations, sera punie d'une amende de 12000 euros.

Sera punie de six mois d'emprisonnement et de 22500 euros d'amende l'injure commise, dans les conditions prévues à l'alinéa précédent, envers une personne ou un groupe de personnes à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée .

En cas de condamnation pour l'un des faits prévus par l'alinéa précédent, le tribunal pourra en outre ordonner :

1 !L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article 131-35 du code pénal.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA

PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 34

Modifié par Loi 29 Septembre 1919 JORF 1er octobre 1919.

Les articles 29, 30 et 31 ne seront applicables aux diffamations ou injures dirigées contre la mémoire des morts que dans le cas où les auteurs de ces diffamations ou injures auraient eu l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants.

Que les auteurs des diffamations ou injures aient eu ou non l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants, ceux-ci pourront user, dans les deux cas, du droit de réponse prévu par l'article 13.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 35

Modifié par Loi 98-468 17 Juin 1998 art 44 JORF 18 juin 1998.

La vérité du fait diffamatoire, mais seulement quand il est relatif aux fonctions, pourra être établie par les voies ordinaires, dans le cas d'imputations contre les corps constitués, les armées de terre, de mer ou de l'air, les administrations publiques et contre toutes les personnes énumérées dans l'article 31.

La vérité des imputations diffamatoires et injurieuses pourra être également établie contre les directeurs ou administrateurs de toute entreprise industrielle, commerciale ou financière, faisant publiquement appel à l'épargne ou au crédit.

La vérité des faits diffamatoires peut toujours être prouvée, sauf :

- a) Lorsque l'imputation concerne la vie privée de la personne ;
- b) Lorsque l'imputation se réfère à des faits qui remontent à plus de dix années ;
- c) Lorsque l'imputation se réfère à un fait constituant une infraction amnistiée ou prescrite, ou qui a donné lieu à une condamnation effacée par la réhabilitation ou la révision ;

Les deux alinéas a et b qui précèdent ne s'appliquent pas lorsque les faits sont prévus et réprimés par les articles 222-23 à 222-32 et 227-22 à 227-27 du code pénal et ont été commis contre un mineur.

Dans les cas prévus aux deux paragraphes précédents, la preuve contraire est réservée. Si la preuve du fait diffamatoire est rapportée, le prévenu sera renvoyé des fins de la plainte.

Dans toute autre circonstance et envers toute autre personne non qualifiée, lorsque le fait imputé est l'objet de poursuites commencées à la requête du ministère public,

ou d'une plainte de la part du prévenu, il sera, durant l'instruction qui devra avoir lieu, sursis à la poursuite et au jugement du délit de diffamation.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 35 bis

Créé par Ordonnance 6 Mai 1944 JORF ALGER 20 mai 1944 rectificatif p 418.

Toute reproduction d'une imputation qui a été jugée diffamatoire sera réputée faite de mauvaise foi, sauf preuve contraire par son auteur .

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 35 ter

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

I - Lorsqu'elle est réalisée sans l'accord de l'intéressé, la diffusion, par quelque moyen que ce soit et quel qu'en soit le support, de l'image d'une personne identifiée ou identifiable mise en cause à l'occasion d'une procédure pénale mais n'ayant pas fait l'objet d'un jugement de condamnation et faisant apparaître, soit que cette personne porte des menottes ou entraves, soit qu'elle est placée en détention provisoire, est punie de 15000 euros d'amende.

II - Est puni de la même peine le fait :

- soit de réaliser, de publier ou de commenter un sondage d'opinion, ou toute autre consultation, portant sur la culpabilité d'une personne mise en cause à l'occasion d'une procédure pénale ou sur la peine susceptible d'être prononcée à son encontre;
- soit de publier des indications permettant d'avoir accès à des sondages ou consultations visés à l'alinéa précédent.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3: Délits contre les personnes.

Article 35 quater

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La diffusion, par quelque moyen que ce soit et quel qu'en soit le support, de la reproduction des circonstances d'un crime ou d'un délit, lorsque cette reproduction porte gravement atteinte à la dignité d'une victime et qu'elle est réalisée sans l'accord de cette dernière, est punie de 15000 euros d'amende.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA

PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 4 : Délits contre les chefs d'Etat et agents diplomatiques étrangers.

Article 36

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'offense commise publiquement envers les chefs d'Etats étrangers, les chefs de gouvernements étrangers et les ministres des affaires étrangères d'un gouvernement étranger sera punie d'une amende de 45000 euros.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 4 : Délits contre les chefs d'Etat et agents diplomatiques étrangers.

Article 37

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'outrage commis publiquement envers les ambassadeurs et ministres plénipotentiaires, envoyés, chargés d'affaires ou autres agents diplomatiques accrédités près du gouvernement de la République, sera puni d'une amende de 45000 euros.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 38

Modifié par Loi 2001-539 25 Juin 2001 art 22 JORF 25 juin 2001.

Il est interdit de publier les actes d'accusation et tous autres actes de procédure criminelle ou correctionnelle avant qu'ils aient été lus en audience publique et ce, sous peine de l'amende prévue pour les contraventions de la 4^e classe.

Sans préjudice des dispositions de l'article 15 du code pénal, il est interdit, sous la même peine, de publier aucune information relative aux travaux et délibérations du conseil supérieur de la magistrature, à l'exception des informations concernant les audiences publiques et les décisions publiques rendues en matière disciplinaire à l'encontre des magistrats. Pourront toutefois être publiées les informations communiquées par le président ou le vice-président dudit conseil.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 38 ter

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Dès l'ouverture de l'audience des juridictions administratives ou judiciaires, l'em-

ploi de tout appareil permettant d'enregistrer, de fixer ou de transmettre la parole ou l'image est interdit. Le président fait procéder à la saisie de tout appareil et du support de la parole ou de l'image utilisés en violation de cette interdiction.

Toutefois, sur demande présentée avant l'audience, le président peut autoriser des prises de vues quand les débats ne sont pas commencés et à la condition que les parties ou leurs représentants et le ministère public y consentent.

Toute infraction aux dispositions du présent article sera punie de 4500 euros d'amende. Le tribunal pourra en outre prononcer la confiscation du matériel ayant servi à commettre l'infraction et du support de la parole ou de l'image utilisé.

Est interdite, sous les mêmes peines, la cession ou la publication, de quelque manière et par quelque moyen que ce soit, de tout enregistrement ou document obtenu en violation des dispositions du présent article.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Il est interdit de rendre compte des procès en diffamation dans les cas prévus aux paragraphes a, b et c de l'article 35 de la présente loi. Il est pareillement interdit de rendre compte des débats et de publier des pièces de procédures concernant les questions de filiation, actions à fins de subsides, procès en divorce, séparation de corps et nullités de mariage, procès en matière d'avortement. Cette interdiction ne s'applique pas au dispositif des décisions, qui peut toujours être publié.

Les dispositions qui précèdent ne s'appliquent pas aux publications techniques à condition que soit respecté l'anonymat des parties.

Dans toutes affaires civiles, les cours et tribunaux pourront interdire le compte rendu du procès.

Il est également interdit de rendre compte des délibérations intérieures, soit des jurys, soit des cours et tribunaux.

Toute infraction à ces dispositions sera punie de 13500 euros d'amende.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39 bis

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Est puni de 15000 euros d'amende le fait de diffuser, de quelque manière que ce

soit, des informations relatives à l'identité ou permettant l'identification :

- d'un mineur ayant quitté ses parents, son tuteur, la personne ou l'institution qui était chargée de sa garde ou à laquelle il était confié ;
- d'un mineur délaissé dans les conditions mentionnées aux articles 227-1 et 227-2 du code pénal ;
- d'un mineur qui s'est suicidé ;
- d'un mineur victime d'une infraction.

Les dispositions du présent article ne sont pas applicables lorsque la publication est réalisée à la demande des personnes ayant la garde du mineur ou des autorités administratives ou judiciaires.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39 ter

Modifié par Loi 92-1336 16 Décembre 1992 art 322 JORF 23 décembre 1992 en vigueur le 1er mars 1994.

Abrogé par Loi 2000-516 15 Juin 2000 art 99 JORF 16 juin 2000.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39 quater

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Il est interdit, moins de trente ans après la mort de l'adopté, de publier par le livre, la presse, la radiodiffusion, le cinématographe ou de quelque manière que ce soit, une information relative à la filiation d'origine d'une personne ayant fait l'objet d'une adoption plénière.

Les infractions à la disposition qui précède sont punies de 6000 euros d'amende ; en cas de récidive un emprisonnement de deux ans pourra être prononcé.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39 quinquies

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le fait de diffuser, par quelque moyen que ce soit et quel qu'en soit le support, des renseignements concernant l'identité d'une victime d'une agression ou d'une atteinte sexuelles ou l'image de cette victime lorsqu'elle est identifiable est puni de 15000 eu-

ros d'amende.

Les dispositions du présent article ne sont pas applicables lorsque la victime a donné son accord écrit.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39 sexies

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le fait de révéler, par quelque moyen d'expression que ce soit, l'identité des fonctionnaires de la police nationale, de militaires de la gendarmerie nationale ou d'agents des douanes appartenant à des services ou unités désignés par arrêté du ministre intéressé et dont les missions exigent, pour des raisons de sécurité, le respect de l'anonymat, est puni d'une amende de 15000 euros.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 40

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Il est interdit d'ouvrir ou d'annoncer publiquement des souscriptions ayant pour objet d'indemniser des amendes, frais et dommages-intérêts prononcés par des condamnations judiciaires, en matière criminelle et correctionnelle, sous peine de six mois d'emprisonnement et de 45000 euros d'amende, ou de l'une de ces deux peines seulement.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 41

Modifié par Loi 82-506 15 Juin 1982 ART 5 JORF 16 juin 1982.

Ne donneront ouverture à aucune action les discours tenus dans le sein de l'Assemblée nationale ou du Sénat ainsi que les rapports ou toute autre pièce imprimée par ordre de l'une de ces deux assemblées.

Ne donnera lieu à aucune action le compte rendu des séances publiques des assemblées visées à l'alinéa ci-dessus fait de bonne foi dans les journaux.

Ne donneront lieu à aucune action en diffamation, injure ou outrage, ni le compte rendu fidèle fait de bonne foi des débats judiciaires, ni les discours prononcés ou les écrits produits devant les tribunaux.

Pourront néanmoins les juges, saisis de la cause et statuant sur le fond, prononcer la suppression des discours injurieux, outrageants ou diffamatoires, et condamner qui il appartiendra à des dommages-intérêts.

Pourront toutefois les faits diffamatoires étrangers à la cause donner ouverture, soit à l'action publique, soit à l'action civile des parties, lorsque ces actions leur auront été réservées par les tribunaux, et, dans tous les cas, à l'action civile des tiers.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 41-1

Créé par Loi 85-1317 13 Décembre 1985 art 18 II JORF 24 décembre 1985.

Pour l'application des dispositions des paragraphes 4 et 5 du présent chapitre, la communication audiovisuelle est regardée comme un mode de publication.

CHAPITRE V : DES POURSUITES ET DE LA REPRESSION.

Paragraphe 1er : Des personnes responsables de crimes et délits commis par la voie de la presse.

Article 42

Modifié par Ordonnance 26 Aout 1944 ART 15 JORF 30 août 1944.

Modifié par Loi 52-336 25 Mars 1952 ART 4 JORF 26 mars 1952.

Seront passibles, comme auteurs principaux des peines qui constituent la répression des crimes et délits commis par la voie de la presse, dans l'ordre ci-après, savoir :

1 Les directeurs de publications ou éditeurs, quelles que soient leurs professions ou leurs dénominations, et, dans les cas prévus au deuxième alinéa de l'article 6, de les codirecteurs de la publication ;

2 A leur défaut, les auteurs ;

3 A défaut des auteurs, les imprimeurs ;

4 A défaut des imprimeurs, les vendeurs, les distributeurs et afficheurs.

Dans les cas prévus au deuxième alinéa de l'article 6, la responsabilité subsidiaire des personnes visées aux paragraphes 2, 3 et 4 du présent article joue comme s'il n'y avait pas de directeur de la publication, lorsque, contrairement aux dispositions de la présente loi, un codirecteur de la publication n'a pas été désigné.

Article 43

Modifié par Ordonnance 26 Aout 1944 art 15 JORF 30 août 1944.

Modifié par Loi 52-336 25 Mars 1952 art 5 JORF 26 mars 1952.

Lorsque les directeurs ou codirecteurs de la publication ou les éditeurs seront en cause, les auteurs seront poursuivis comme complices.

Pourront l'être, au même titre et dans tous les cas, les personnes auxquelles l'article

60 du Code pénal pourrait s'appliquer. Ledit article ne pourra s'appliquer aux imprimeurs pour faits d'impression, sauf dans le cas et les conditions prévus par l'article 107 du Code pénal sur les attroupements ou, à défaut de codirecteur de la publication, dans le cas prévu au deuxième alinéa de l'article 6.

Toutefois, les imprimeurs pourront être poursuivis comme complices si l'irresponsabilité pénale du directeur ou du codirecteur de la publication était prononcée par les tribunaux. En ce cas, les poursuites sont engagées dans les trois mois du délit ou, au plus tard, dans les trois mois de la constatation judiciaire de l'irresponsabilité du directeur ou du codirecteur de la publication.

Article 44

Modifié par Loi 52-336 25 Mars 1952 ART 6 JORF 26 mars 1952.

Les propriétaires des journaux ou écrits périodiques sont responsables des condamnations pécuniaires prononcées au profit des tiers contre les personnes désignées dans les deux articles précédents, conformément aux dispositions des articles 1382, 1383, 1384 du Code civil.

Dans les cas prévus au deuxième alinéa de l'article 6, le recouvrement des amendes et dommages-intérêts pourra être poursuivi sur l'actif de l'entreprise.

Article 45

Modifié par Loi 16 Mars 1893.

Modifié par Loi 10 Janvier 1936 JORF 12 janvier 1936.

Les infractions aux lois sur la presse sont déférées aux tribunaux correctionnels sauf :

- a) Dans les cas prévus par l'article 23 en cas de crime;
- b) Lorsqu'il s'agit de simples contraventions.

Article 46

L'action civile résultant des délits de diffamation prévus et punis par les articles 30 et 31 ne pourra, sauf dans les cas de décès de l'auteur du fait incriminé ou d'amnistie, être poursuivie séparément de l'action publique.

Paragraphe 2 : De la procédure.

Article 47

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

La poursuite des délits et contraventions de police commis par la voie de la presse ou par tout autre moyen de publication aura lieu d'office et à la requête du ministère public sous les modifications ci-après.

Article 48

Modifié par Loi 2000-516 15 Juin 2000 art 98 et 100 JORF 16 juin 2000.

1 : Dans le cas d'insulte ou de diffamation envers les cours, tribunaux et autres corps indiqués en l'article 30, la poursuite n'aura lieu que sur une délibération prise par

eux en assemblée générale et requérant les poursuites, ou, si le corps n'a pas d'assemblée générale, sur la plainte du chef du corps ou du ministre duquel ce corps relève ;

1 bis Dans les cas d'injure et de diffamation envers un membre du Gouvernement, la poursuite aura lieu sur sa demande adressée au ministre de la justice ;

2 Dans le cas d'injure ou de diffamation envers un ou plusieurs membres de l'une ou de l'autre Chambre, la poursuite n'aura lieu que sur la plainte de la personne ou des personnes intéressées ;

3 Dans le cas d'injure ou de diffamation envers les fonctionnaires publics, les dépositaires ou agents de l'autorité publique autres que les ministres et envers les citoyens chargés d'un service ou d'un mandat public, la poursuite aura lieu, soit sur leur plainte, soit d'office sur la plainte du ministre dont ils relèvent ;

4 Dans le cas de diffamation envers un juré ou un témoin, délit prévu par l'article 31, la poursuite n'aura lieu que sur la plainte du juré ou du témoin qui se prétendra diffamé ;

5 Dans le cas d'offense envers les chefs d'Etat ou d'outrage envers les agents diplomatiques étrangers, la poursuite aura lieu sur leur demande adressée au ministre des affaires étrangères et par celui-ci au ministre de la justice ;

6 Dans le cas de diffamation envers les particuliers prévu par l'article 32 et dans le cas d'injure prévu par l'article 33, paragraphe 2, la poursuite n'aura lieu que sur la plainte de la personne diffamée ou injuriée. Toutefois, la poursuite, pourra être exercée d'office par le ministère public lorsque la diffamation ou l'injure aura été commise envers une personne ou un groupe de personnes à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée ;

7 Dans le cas de diffusion de l'image d'une personne menottée ou entravée prévue par l'article 35 ter, la poursuite n'aura lieu que sur la plainte de la personne intéressée ;

8 Dans le cas d'atteinte à la dignité de la victime prévue par l'article 35 quater, la poursuite n'aura lieu que sur la plainte de la victime.

En outre, dans les cas prévus par les 2), 3), 4), 5), 6), 7) et 8) ci-dessus, ainsi que dans les cas prévus aux articles 13 et 39 quinquies de la présente loi, la poursuite pourra être exercée à la requête de la partie lésée.

Article 48-1

Modifié par Loi 2001-434 21 Mai 2001 art 5 JORF 23 mai 2001.

Toute association régulièrement déclarée depuis au moins cinq ans à la date des faits, se proposant, par ses statuts, de défendre la mémoire des esclaves et l'honneur de leurs descendants, de combattre le racisme ou d'assister les victimes de discrimination fondée sur leur origine nationale, ethnique, raciale ou religieuse, peut ex-

exercer les droits reconnus à la partie civile en ce qui concerne les infractions prévues par les articles 24 (dernier alinéa), 32 (alinéa 2) et 33 (alinéa 3), de la présente loi.

Toutefois, quand l'infraction aura été commise envers des personnes considérées individuellement, l'association ne sera recevable dans son action que si elle justifie avoir reçu l'accord de ces personnes.

Article 48-2

Créé par Loi 90-615 13 Juillet 1990 art 13 JORF 14 juillet 1990.

Toute association régulièrement déclarée depuis au moins cinq ans à la date des faits, qui se propose, par ses statuts, de défendre les intérêts moraux et l'honneur de la Résistance ou des déportés peut exercer les droits reconnus à la partie civile en ce qui concerne l'apologie des crimes de guerre, des crimes contre l'humanité ou des crimes ou délits de collaboration avec l'ennemi et en ce qui concerne l'infraction prévue par l'article 24 bis.

Article 48-3

Créé par Loi 91-1257 17 Décembre 1991 JORF 19 décembre 1991.

Toute association régulièrement déclarée depuis au moins cinq ans à la date des faits et inscrite auprès de l'Office national des anciens combattants et victimes de guerre dans des conditions fixées par décret en Conseil d'Etat, qui se propose par ses statuts de défendre les intérêts moraux et l'honneur des anciens combattants et victimes de guerre et des morts pour la France, peut exercer les droits reconnus à la partie civile en ce qui concerne les délits de diffamation ou d'injures qui ont causé un préjudice direct ou indirect à la mission qu'elle remplit.

Article 49

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Dans tous les cas de poursuites correctionnelles ou de simple police, le désistement du plaignant ou de la partie poursuivante arrêtera la poursuite commencée.

Article 50

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Si le ministère public requiert une information, il sera tenu, dans son réquisitoire, d'articuler et de qualifier les provocations, outrages, diffamations et injures à raison desquels la poursuite est intentée, avec indication des textes dont l'application est demandée, à peine de nullité du réquisitoire de ladite poursuite.

Article 51

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Immédiatement après le réquisitoire, le juge d'instruction pourra, mais seulement en cas d'omission du dépôt prescrit par les articles 3 et 10 ci-dessus, ordonner la saisie de quatre exemplaires de l'écrit, du journal ou du dessin incriminé.

Toutefois, dans les cas prévus aux articles 24 (par 1er et 3), 25, 36, et 37 de la pré-

sente loi, la saisie des écrits ou imprimés, des placards ou affiches, aura lieu conformément aux règles édictées par le Code de procédure pénale.

Article 52

Modifié par Loi 93-1013 24 Aout 1993 art 46 JORF 25 août 1993 en vigueur le 2 septembre 1993.

Si la personne mise en examen est domiciliée en France, elle ne pourra être préventivement arrêtée, sauf dans les cas prévus aux articles 23, 24 (par 1er et 3), 25, 27, 36 et 37 ci-dessus.

Article 53

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

La citation précisera et qualifiera le fait incriminé, elle indiquera le texte de loi applicable à la poursuite.

Si la citation est à la requête du plaignant, elle contiendra élection de domicile dans la ville où siège la juridiction saisie et sera notifiée tant au prévenu qu'au ministère public.

Toutes ces formalités seront observées à peine de nullité de la poursuite.

Article 54

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Le délai entre la citation et la comparution sera de vingt jours outre un jour par cinq myriamètres de distance.

Toutefois, en cas de diffamation ou d'injure pendant la période électorale contre un candidat à une fonction électorale, ce délai sera réduit à vingt-quatre heures, outre le délai de distance, et les dispositions des articles 55 et 56 ne seront pas applicables.

Article 55

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Quand le prévenu voudra être admis à prouver la vérité des faits diffamatoires, conformément aux dispositions de l'article 35 de la présente loi, il devra, dans le délai de dix jours après la signification de la citation, faire signifier au ministère public ou au plaignant au domicile par lui élu, suivant qu'il est assigné à la requête de l'un ou de l'autre :

1 Les faits articulés et qualifiés dans la citation, desquels il entend prouver la vérité ;

2 La copie des pièces ;

3 Les noms, professions et demeures des témoins par lesquels il entend faire la preuve.

Cette signification contiendra élection de domicile près le tribunal correctionnel, le tout à peine d'être déchu du droit de faire la preuve.

Article 56

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Dans les cinq jours suivants, en tous cas moins de trois jours francs avant l'audience, le plaignant ou le ministère public, suivant le cas, sera tenu de faire signifier au prévenu, au domicile par lui élu, les copies des pièces et les noms, professions et demeures des témoins par lesquels il entend faire la preuve du contraire sous peine d'être déchu de son droit.

Article 57

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Le tribunal correctionnel et le tribunal de police seront tenus de statuer au fond dans le délai maximum d'un mois à compter de la date de la première audience.

Dans le cas prévu à l'alinéa 2 de l'article 54, la cause ne pourra être remise au-delà du jour fixé pour le scrutin.

Article 58

Modifié par Loi 81-759 6 Août 1981 JORF 7 août 1981.

Le droit de se pourvoir en cassation appartiendra au prévenu et à la partie civile quant aux dispositions relatives à ses intérêts civils. Le prévenu sera dispensé de se mettre en état.

La partie civile pourra user du bénéfice de l'article 585 du Code de procédure pénale sans le ministère d'un avocat à la Cour de cassation.

Article 59

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Le pourvoi devra être formé, dans les trois jours au greffe de la cour ou du tribunal qui aura rendu la décision. Dans les vingt-quatre heures qui suivront, les pièces seront envoyées à la Cour de cassation, qui jugera d'urgence dans les dix jours à partir de leur réception.

L'appel contre les jugements ou le pourvoi contre les arrêts des cours d'appel qui auront statué sur les incidents et exceptions autres que les exceptions d'incompétence ne sera formé, à peine de nullité, qu'après le jugement ou l'arrêt définitif et en même temps que l'appel ou le pourvoi contre ledit jugement ou arrêt.

Toutes les exceptions d'incompétence devront être proposées avant toute ouverture du débat sur le fond : faute de ce, elles seront jointes au fond et il sera statué sur le tout par le même jugement.

Article 60

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Sous réserve des dispositions des articles 50, 51, et 52 ci-dessus, la poursuite des crimes aura lieu conformément au droit commun.

Paragraphe 3 : Peines complémentaires, récidive, circonstances atténuantes, prescription.

Article 61

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

S'il y a condamnation, l'arrêt pourra, dans les cas prévus aux articles 24 (par 1er et 3), 25, 36 et 37, prononcer la confiscation des écrits ou imprimés, placards ou affiches saisis et, dans tous les cas, ordonner la saisie et la suppression ou la destruction de tous les exemplaires qui seraient mis en vente, distribués ou exposés aux regards du public. Toutefois, la suppression ou la destruction pourra ne s'appliquer qu'à certaines parties des exemplaires saisis.

Article 62

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

En cas de condamnation prononcée en application des articles 23, 24 (alinéas 1er et 2), 25 et 27, la suspension du journal ou du périodique pourra être prononcée par la même décision de justice pour une durée qui n'excédera pas trois mois. Cette suspension sera sans effet sur les contrats de travail qui liaient l'exploitant lequel reste tenu de toutes les obligations contractuelles ou légales en résultant.

Article 63

Modifié par Loi 72-546 1er Juillet 1972 JORF 2 juillet 1972.

L'aggravation des peines résultant de la récidive ne sera applicable qu'aux infractions prévues par les articles 24 (alinéa 5), 32 (alinéa 2) et 33 (alinéa 3) de la présente loi.

En cas de conviction de plusieurs crimes ou délits prévus par la présente loi, les peines ne se cumuleront pas, et la plus forte sera seule prononcée.

DES POURSUITES ET DE LA REPRESSION.

CIRCONSTANCES ATTENUANTES

Article 64

Abrogé par Loi 92-1336 16 Décembre 1992 art 323 JORF 23 décembre 1992 en vigueur le 1er mars 1994.

CHAPITRE V : DES POURSUITES ET DE LA REPRESSION.

Paragraphe 3 : Peines complémentaires, récidive, circonstances atténuantes, prescription.

Article 64

Modifié par Loi 2000-516 15 Juin 2000 art 95 JORF 16 juin 2000.

Lorsque ont été ordonnées en référé des mesures limitant par quelque moyen que ce soit la diffusion de l'information, le premier président de la cour d'appel statuant en référé peut, en cas d'appel, arrêter l'exécution provisoire de la décision si celle-ci risque d'entraîner des conséquences manifestement excessives.

Article 65

Modifié par Loi 93-2 4 Janvier 1993 art 52 JORF 5 janvier 1993.

L'action publique et l'action civile résultant des crimes, délits et contraventions

prévus par la présente loi se prescriront après trois mois révolus, à compter du jour où ils auront été commis ou du jour du dernier acte d'instruction ou de poursuite s'il en a été fait.

Toutefois, avant l'engagement des poursuites, seules les réquisitions aux fins d'enquête seront interruptives de prescription. Ces réquisitions devront, à peine de nullité, articuler et qualifier les provocations, outrages, diffamations et injures à raison desquels l'enquête est ordonnée.

Les prescriptions commencées à l'époque de la publication de la présente loi, et pour lesquelles il faudrait encore, suivant les lois existantes, plus de trois mois à compter de la même époque, seront, par ce laps de trois mois, définitivement accomplies.

Article 65-1

Créé par Loi 93-2 4 Janvier 1993 art 53 JORF 5 janvier 1993.

Les actions fondées sur une atteinte au respect de la présomption d'innocence commise par l'un des moyens visés à l'article 23 se prescriront après trois mois révolus à compter du jour de l'acte de publicité.

Article 65-2

Créé par Loi 93-2 4 Janvier 1993 art 52 JORF 5 janvier 1993.

En cas d'imputation portant sur un fait susceptible de revêtir une qualification pénale, le délai de prescription prévu par l'article 65 est réouvert ou court à nouveau, au profit de la personne visée, à compter du jour où est devenue définitive une décision pénale intervenue sur ces faits et ne la mettant pas en cause.

Article 68

Sont abrogés les édits, lois, décrets, ordonnances, arrêtés, règlements, déclarations généralement quelconques, relatifs à l'imprimerie, à la librairie, à la presse périodique ou non périodique, au colportage, à l'affichage, à la vente sur la voie publique et aux crimes et délits prévus par les lois sur la presse et les autres moyens de publication, sans que puissent revivre les dispositions abrogées par les lois antérieures.

Est également abrogé le second paragraphe de l'article 31 de la loi du 10 août 1871 sur les conseils généraux, relatif à l'appréciation de leurs discussions par les journaux.

پیرت

5	۱- پېښه كې
5	۱-۱ مېلې تېلېفون كې و ټولنې كې
6	۱-۲ كړنې تېلېفون كې
7	۱-۳ پېلېفون كې تېلېفون
8	۱-۴ پېلېفون كې
11	۲- ډېسټېك (ټېلېفون)
11	۲-۱ ډېسټېك تېلېفون كې
11	پېلېفون: ټېلېفون كې تېلېفون كې
23	ډېسټېك: تېلېفون كې
17	سټېم: كړنې تېلېفون كې
21	۲-۲ سټېم و ډېسټېك تېلېفون كې و پېلېفون كې تېلېفون
21	۲-۲-۱ سټېم و ډېسټېك تېلېفون كې
21	پېلېفون: سټېم كې تېلېفون كې
21	۱- ټېلېفون كې چاپ كړا
22	۲- ټېلېفون كې بېسټرا
23	۳- ټېلېفون كې بېسټرا
23	۴- ټېلېفون كې ټېلېفون كې
23	۵- ټېلېفون كې ټېلېفون كې
23	۶- ټېلېفون كې ټېلېفون كې
24	۷- ټېلېفون كې ټېلېفون كې ټېلېفون كې
26	ډېسټېك: ډېسټېك كې
26	۱- ټېلېفون كې ټېلېفون كې ټېلېفون كې
26	۲- ټېلېفون كې ټېلېفون كې ټېلېفون كې
26	۳- ټېلېفون كې ټېلېفون كې ټېلېفون كې
26	۴- ټېلېفون كې ټېلېفون كې ټېلېفون كې

27	5- رۆژنامەى تاراۋگە (الصحافة المهاجرة)
27-2-2	پەيوەندىي نازادىي رۆژنامەگەرى بەجەمكى ترەۋە
27	يەكەم: پەيوەندىي نىئوان نازادىي رۆژنامەگەرى و دىموكراسىيەت
29	دوۋەم: پەيوەندىي نىئوان نازادىي رۆژنامەگەرى و راي گىشى
30	سىيەم: پەيوەندىي نىئوان نازادىي رۆژنامەگەرى و سىياسەت
33	چوارەم: پەيوەندىي نىئوان نازادىي رۆژنامەگەرى و دەسلەت
35	3-2 رۆژنامەگەرىي عىراقى... سەرھەلدىن و پىشكەۋىتى
36	1-3-2 سەرھەلدىن رۆژنامەگەرىي عىراقى
37	2-3-2 پىشكەۋىتى رۆژنامەگەرىي عىراقى
40	4-2 رۆژنامەگەرىي كوردى... سەرھەلدىن و پىشكەۋىتى
40	1-4-2 سەرھەلدىن رۆژنامەگەرىي كوردى
43	2-4-2 پىشكەۋىتى رۆژنامەگەرىي كوردى
45	5-2 تىۋرەكانى رۆژنامەگەرى
46	1-5-2 تىۋرى سەرىيەستى (نظرية الحرية)
48	2-5-2 تىۋرى دەسلەت (نظرية السلطة)
49	3-5-2 تىۋرى يەرىيىتىي كۆمەلەيتى (نظرية المسؤولية الاجتماعية)
50	4-5-2 تىۋرى سۆڧىيەتى (النظرية السوفيتية)
52	5-5-2 نازادىي رۆژنامەگەرى لە دىدى ئىسلامدا
52	3- رىكخىستى ياساي دەركردن و بلاۋكردنەۋى رۆژنامە
62	1-3 ئاگاكارى (الاعطار)
63	1-1-3 سىستىمى ئاگاكارى لە ياساي چاپەمەنىي ياساي دەسلەت رۆژنامەگەرىي مىسىرى
66	2-1-3 سىستىمى ئاگاكارى لە ياساي چاپەمەنىي لوبنانىدا
67	3-1-3 سىستىمى ئاگاكارى لە ياساي رۆژنامەگەرىي فەرەنسىدا
69	4-1-3 سىستىمى ئاگاكارى لە ياساي چاپەمەنىي عىراقىدا
71	5-1-3 پىۋەھى ياساي نازادىي رۆژنامەگەرىي بەكىتى رۆژنامەنوسانى غەربىي و...
72	6-1-3 سىستىمى ئاگاكارى لە ياساي چاپەمەنىي ھەرىمى كوردستانى عىراقدا
74	7-1-3 ھەلەنگاندنى سىستىمى ئاگاكارى
75	2-3 مۆلەت و مەرجەكانى
76	1-2-3 سىستىمى مۆلەت لە ياساي چاپەمەنىي ھەرىمى كوردستان
77	2-2-3 سىستىمى مۆلەت لە ياساي رۆژنامەگەرىي فەرەنسىدا
79	3-2-3 سىستىمى مۆلەت لە ياساي رىكخىستى دەسلەت رۆژنامەگەرىي مىسىرىدا

- 80 ۴-۲-۳ سیستم مؤلفه له یاسای چاپه‌مه‌نیی لوینانیدا
- 80 ۵-۲-۳ سیستم مؤلفه له یاسای چاپه‌مه‌نیی عتراقیدا
- 83 ۶-۲-۳ نوو مهرجانه‌ی که ده‌بن له خاوه‌نی یان سه‌رتووسه‌ری رۆژنامه یان چاپکراوی
- 83 ۱-۶-۲-۳ یاسای چاپه‌مه‌نیی هه‌رتیمی کوردستان
- 84 ۲-۶-۲-۳ یاسای میسری
- 85 ۳-۶-۲-۳ یاسای لوینانی
- 88 ۴-۶-۲-۳ یاسای عتراقی
- 91 ۷-۲-۳ هه‌له‌نگاندنی سیستمی مؤلفه
- 91 ۳-۳ بارمه‌ی دارایی (ته‌نمینی نه‌قدی)
- 91 ۱-۳-۳ یاسای میسری
- 95 ۲-۳-۳ یاسای لوینانی
- 96 ۳-۳-۳ یاسای فهره‌نسی
- 97 ۴-۳-۳ یاسای عتراقی
- 98 ۵-۳-۳ یاسای هه‌رتیمی کوردستانی عتراقی
- 100 ۶-۳-۳ هه‌له‌نگاندنی سیستمی بارمه‌ی دارایی
- 101 ۴-۳ ناگاکاری و راگرتن و هه‌له‌وشاندنه‌وه
- 102 ۱-۴-۳ ناگاکاری و راگرتن و هه‌له‌وشاندنه‌وه له یاسای میسریدا
- 106 ۲-۴-۳ ناگاکاری و راگرتن و هه‌له‌وشاندنه‌وه له یاسای لوینانیدا
- 112 ۳-۴-۳ ناگاکاری و راگرتن و هه‌له‌وشاندنه‌وه له یاسای فهره‌نسیدا
- 113 ۴-۴-۳ ناگاکاری و راگرتن و هه‌له‌وشاندنه‌وه له یاسای چاپه‌مه‌نیی عتراقیدا
- 118 ۵-۴-۳ ناگاکاری و راگرتن و هه‌له‌وشاندنه‌وه له یاسای چاپه‌مه‌نیی هه‌رتیمی کوردستانی عتراقیدا
- 120 ۶-۴-۳ پوخته
- 122 ۵-۳ گلدانه‌وه و ده‌ست به‌سه‌راگرتن (الحجز والمصادرة)
- 123 ۱-۵-۳ گلدانه‌وه و ده‌ست به‌سه‌راگرتن له یاسای میسریدا
- 126 ۲-۵-۳ گلدانه‌وه و ده‌ست به‌سه‌راگرتن له یاسای لوینانیدا
- 127 ۳-۵-۳ گلدانه‌وه و ده‌ست به‌سه‌راگرتن له یاسای فهره‌نسیدا
- 131 ۴-۵-۳ گلدانه‌وه و ده‌ست به‌سه‌راگرتن له یاسای عتراقیدا
- 134 ۵-۵-۳ گلدانه‌وه و ده‌ست به‌سه‌راگرتن له یاسای چاپه‌مه‌نیی هه‌رتیمی کوردستاندا
- 137 ۶-۳ سانسۆر
- 137 ۱-۶-۳ سانسۆری هه‌واییته و خود سانسۆری (الرقابة اللاحقة والرقابة الذاتية)
- 144 ۲-۶-۳ سانسۆری پیشینه (الرقابة السابقة)

144 ۱-۲-۶-۳ سانسۆری پیتشینە لە یاسای میسریدا
144 ۲-۲-۶-۳ سانسۆری پیتشینە لە یاسای لوینانیدا
145 ۳-۲-۶-۳ سانسۆری پیتشینە لە یاسای فەردەنسیدا
147 ۴-۲-۶-۳ سانسۆری پیتشینە لە یاسای عێراقیدا
147 ۵-۲-۶-۳ سانسۆری پیتشینە لە یاسای چاپەمەنیی ھەریمی کوردستاندا
152 ۷-۳ پرۆژە
155 ۴- سیستم و پرنسیپەکانی پۆژنامەگەری و زامەنکردنەکانی ئازادیی پۆژنامەگەری
155 ۱-۴ سیستمەکانی پۆژنامەگەری
155 یەکەم: سیستمی دانانی پۆژنامەگەری بە دەزگایەکی گشتی
156 دووھەم: سیستمی خۆیاریزی (النظام الوقائي)
156 سێھەم: سیستمی سڵێنکەر (النظام الردعي)
156 چوارەم: سیستمی سڵێنکەر لەگەڵ زامەنکردنی ئازادیی یاسایی و نابووری پۆژنامەگەری
157 ۲-۴ پرنسیپەکانی پۆژنامەگەری
158 یەکەم: پاراستنی دەولەت و سیستمی گشتی
159 دووھەم: چەواشەکردنی رای گشتی
160 سێھەم: پاراستنی تاکاری کۆمەڵ
161 چوارەم: پاراستنی مافی مرۆڤ
164 پێنجەم: ئازادی سەرچاودە (الحرية هي الاصل)
166 شەشەم: ئازادی بەرپرسانی (الحرية مع المسؤولية)
167 ۳-۴ زامەنکردنی ئازادیی پۆژنامەگەری
168 یەکەم: پاراستنی دەستووری (دەقەکانی دەستوور)
182 دووھەم: پاراستنی دادگەری
183 ۱- سەرپەرستی دادگەری
187 ۲- چاودێری دادگەری
188 ۱- چاودێری دادگەری لەسەر دەستووریتیی یاساکان
200 ب- چاودێری دادگەری لەسەر شەرعییەتی بەرباردەکانی ئیدارە
210 سێھەم: پاراستنی نادادگەری
211 ۱- چاودێری رامیاری
215 ۲- چاودێری کارگێڕی
217 چوارەم: پاراستنی تاوانکاری (الحماية الجنائية)
217 ۱- سەرۆکەری یاسا

219 ۲- يەكسانى لەبەردەم ياسادا
221 ۵- ماف و نەركەكانى رۆژنامەنوس و تاوانەكانى رۆژنامەگەرى و نەو
221 ۱-۵ ماف و نەركەكانى رۆژنامەنوس
224 ۵- ۱-۱ مافەكانى رۆژنامەنوس
234 ۵- ۱-۲ نەركەكانى رۆژنامەنوس
243 ۲- تاوانەكانى رۆژنامەگەرى و نەو بەرپرسيارىتييه تاوانكارىيە لىنى دەكوتتەو
242 ۵- ۱-۲ تاوانەكانى رۆژنامەگەرى
244 ۵- ۱-۲-۱ پىتاسە تاوانەكانى رۆژنامەگەرى
245 ۵- ۱-۲-۲ سروسى تاوانەكانى رۆژنامەگەرى
254 ۵- ۱-۲-۳ راپەلەكانى تاوانەكانى رۆژنامەگەرى
254 يەكەم: راپەللى ماددى
254 دووم: راپەللى مەعتەوى
257 سىتيەم: راپەللى بەناشكرارى
261 ۵- ۱-۲-۴ نەو تاوانەكانى كە رىنگاى رۆژنامەگەرىيە روودەدەن
267 ۵- ۱-۲-۴-۱: تاوانى تانەوتەشەر (حرية القذف أو الشهير)
269 يەكەم: راپەلەكانى
269 ۱- راپەللى ماددى
279 ۲- راپەللى مەعتەوى
279 ۳- راپەللى بەناشكرارى
280 دووم: سزاي تاوانى تانەوتەشەر
281 سىتيەم: ھەيكەكانى رىنگاپىدائى
283 ۱- مافى پلاوكرەندەوى ھەوانەكان
284 ۲- مافى رەختەگرتن
293 ۵- ۲-۲ بەرپرسيارىتيى تاوانكارى
297 ۵- ۱-۲-۲ سىيىستەمەكانى بەرپرسيارىتيى تاوانكارى لە تاوانەكانى رۆژنامەگەرىدا
297 يەكەم: بەرپرسيارىيەتى ھاويەش (المسؤولية التضامنية)
298 دووم: بەرپرسيارىيەتى دامەزراو لەسەر كەمتەرخەمى (المسؤولية المبنية على الإهمال)
299 سىتيەم: بەرپرسيارىيەتى پۇلتىكرار (المسؤولية المبنية على التتابع)
303 ۵- ۲-۲-۲ ھوكمەكانى بەرپرسيارىيەتى تاوانكارى لە تاوانەكانى رۆژنامەگەرىدا
303 يەكەم: ھوكمەكانى بەرپرسيارىيەتى تاوانكارى لە ياساى مىيرىدا
305 دووم: ھوكمەكانى بەرپرسيارىيەتى تاوانكارى لە ياساى لويانيدا

- 308 سیمه: حوکمه‌کانی بهر پرسیارییه‌تی تاوانکاری له یاسای فەره‌نسیدا
- 312 چوارده: حوکمه‌کانی بهر پرسیارییه‌تی تاوانکاری له یاسای عێراقیدا
- 315 پینچه‌م: حوکمه‌کانی بهر پرسیارییه‌تی تاوانکاری له یاسای هه‌ریسی کوردستاندا
- 321 ٦- کۆتایی
- 321 ٦- ١ نەنجام
- 322 ٦- ٢ راسپاردە
- 327 سەرچاوەکان
- 339 باشکۆ - یاسای رۆژنامه‌گیری فەره‌نسی ١٨٨١/٧/٢٩ هه‌موارکراو
- 375 پوخته‌ی تۆژینه‌وه‌که به‌زمانی کوردی
- 378 پوخته‌ی تۆژینه‌وه‌که به‌زمانی عه‌ره‌یی
- 380 پوخته‌ی تۆژینه‌وه‌که به‌زمانی ئینگلیزی



Aras Press and Publisher
Kurdistan - Erbil
2006

چاپخانه‌ی وهزاره‌تی په‌روه‌رده

Designer: H. R. A. Komoldeh